

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA
XVIII. SZÁZAD
XV.

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA
XVIII. SZÁZAD

XV.

Sorozatszerkesztők
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN
DEBRECZENI ATTILA
SZILÁGYI MÁRTON

KÖZKÖLTÉSZET

3.

A TÁRSADALMI ÉLET KÖLTÉSZETE

3/B

Közerkölc és egyéni sors

Sajtó alá rendezte
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN
KÜLLŐS IMOLA

UNIVERSITAS KIADÓ
Budapest, 2015

KÉSZÜLT AZ MTA BTK IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

A kötet munkálatait támogatta:

OTKA F 48440. és K 104758. sz. pályázat
MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Munkacsoport

A könyv kiadását támogatta:

Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok
OTKA PUB-F 114515

OTKA

Nemzeti Kulturális Alapprogram

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága
által elismert kritikai szövegkiadás

A kötet lektorai

SZILÁGYI MÁRTON (szövegek)
DOMOKOS MÁRIA (dallamok)

© Csörsz Rumen István, Küllős Imola, 2015
© Universitas Kiadó, 2015

Tartalom

Szerkesztői előszó	15
--------------------------	----

SZÖVEGEK	21
----------------	----

I. KÖZÉLETI MORALIZÁLÓ VERSEK

I. A) Moralizáló versek, szentenciák	23	319
--	----	-----

1.	I.	Nem lesz mindenkor így	23	320
	III.	Nem lesz mindenkor így	25	320
	V.	<i>Szomorúnak vigasztalása.</i> Nem lesz mindenkor így	27	320
2.	I.	Azt kérdezték sokan tőlem: a barátság micsoda?	30	326
3.		Ellenkezést szenvedni szoktak szerelmesek	32	326
4.	I.	A rózsaszálak közt mérges viperák	33	327
	IV.	<i>A barátságról.</i> A rózsaszálak közt mérges viperák	33	327
5.	I.	Élet, élet, kedvesség csak a barátság tész	33	329
	XI.	Élet, élet, kedvesség csak a barátság tész	34	330
6.	I.	Valaki józanul él	35	331
7.	I.	Szörnyű nagy az munkám	36	331
	II.	<i>Pitypalatty-ének.</i> Szörnyű nagy az munkám	39	331
8.	I.	Más az arany s a sárgaréz	41	333
	II.	Élj kedvedre, spacirozzál	42	333
9.		Ha szerzel sok barátokat	44	334

I. B) Versek az újmódi ellen	46	335
------------------------------------	----	-----

10.	I.	Világ haszontalanság	46	336
	VI.	Világ haszontalanság	48	337
	XI.	<i>A sok baj több bajt okoz.</i> Világ haszontalanság	51	340
11.	I.	<i>Magyar majom.</i> A széles ég alatt szörnyű változások	53	347
12.	I.	A módi dámákat lepiszkoltatók	55	350
13.		<i>A bosszú nadrágos magyarok a rövid nadrágos magyarokhoz,</i> <i>kik német rubát viselnek. Datum Budae 1790</i>	56	350
		<i>A gavalérokhoz.</i> No, te magyar maskara	56	350
		<i>A dámákhoz.</i> Hát te, búbos pacsérta	57	350
		<i>A kisasszonyokhoz.</i> Szép kisasszony, jer elé	58	350
14.	I.	Állhotatlan mast az asszonyi nem	59	350
15.	I.	Franc találta compliment cifra tászlival	60	351
16.		Bárányprémes zöld mente	60	351
17.		A remek természetnek nincs jó esztergája	61	351

18.	Szokása a dámának tíz óráig alunni	62	.....	352
19.	I. Módiba jött a jányoknál	63	.....	352
	II. Módiba jött a lányoknál	64	.....	352
20.	Ó, de szegíny legín vagyok	64	.....	356
I. C) Közélet és karrier				66 356
21.	I. Felix ille qui crumena plena semper navigat / Szerencsés az, ki dagadott erszénnyel evezgethet	66	.....	357
	II. <i>Világi ének.</i> Szerencsés az, ki dagadott erszénnyel evezgethet	67	.....	357
22.	I. Csalárd már ez világ	67	.....	359
23.	Példabeszédekben lesz minden uraság	68	.....	360
24.	I. <i>Mundus.</i> Nézd el, mely csalárd e világ	69	.....	361
	<i>Responsio.</i> Mit hajtok világ nyelvére?	69	.....	361
	III. Nézd el, mely csalárd e világ	70	.....	361
25.	I. <i>Cantio.</i> Az vidám új políciát ha kívánod -- -- --	72	.....	362
	XI. <i>Az újdönúj polícia.</i> Az újdönúj políciát ha kívánod, hm, hm, hm	74	.....	363
26.	I. Mindenütt kedves most az álnokság	76	.....	368
	II. Mindenütt kedves most a multság	78	.....	368
27.	I. Merő bolondság a mostani nagy hívság	79	.....	369
	III. <i>A mostani világ.</i> Merő bolondság a mostani nagy hívság	80	.....	369
28.	I. Jere, pajtás, diétára	82	.....	370
	II. Jere, pajtás, diétára	83	.....	370
29.	I. Nem tanácsos titkokat inasokra bízni	84	.....	370
30.	I. Az ki azt kérdi, hogy hínak engem	85	.....	370
	V. <i>Világ szokása.</i> Aki azt kérdezi, hogy hínak engem	86	.....	370
31.	Apát, anyát lehet venni	88	.....	371
32.	I. <i>A színezett barátságról.</i> E mostani álnak világban	89	.....	371
	IV. Elbujdosom már valahova	90	.....	371
33.	I. Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss	90	.....	372
34.	I. <i>Igen elmés ének.</i> Ifjúságomnak virágja	91	.....	374
35.	Ez világban aki élni akar, s felső polcra ülni	92	.....	374
36.	I. Nem adnám a báróságot sok százezer aranyért	94	.....	375
37.	I. Pallérozzuk a világot	94	.....	376
38.	Ringy-rongy kapoc, félre tőlem!	94	.....	376
I. D) Búcsú a világi hívságoktól				95 377
39.	I. Halld meg, ég, föld, tenger, s indulj szánakozni	95	.....	377
40.	I. <i>Cantillena de vanitate mundi.</i> O juvena mollis flos / Ó, ifjúság, gyöngye ág	96	.....	378
41.	I. Minthogy látom változását életem napjainak	97	.....	379
42.	I. <i>Cantio de vanitate mundi.</i> Mit használ e világ	99	.....	380

XXI.	Mit használ e világ	100	.....	382
43.	Ím, üdő múlik	101	.....	383
44.	Hervadandó világ, adom végső szómat	102	.....	384
45.	I. Vidám kedvem, már nyugodjál	103	.....	384
	II. <i>A mulandó világ hírságától való búcsúzás</i>			
	Vidám kedvem, már nyugodjál	105	.....	384
46.	<i>Gróf Bánfi Dénesé.</i> Ó, eltűrhetetlen, iszonyú fájdalom	106	.....	385
47.	Ó, szép ifjúság	107	.....	385
48.	<i>Világi hírság.</i> Világot ki isméri	108	.....	385
49.	I. Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja!	110	.....	386
	II. Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja!	111	.....	386
50.	Már az egeknél panaszt tett egy állhatatos virág	111	.....	387
51.	Jaj, e világ mely hamar elmúl	112	.....	387
52.	Világ állapotja szívem hasogatja	113	.....	387
53.	I. <i>Világi mulandóság.</i> Minden az ég alatt mulandóság	114	.....	387
54.	El köly hagynom világ javát már mostan	115	.....	390
55.	Nincs oly gyönyörűség ez álnok világban	115	.....	390
56.	Szánom emberi sorsomat	116	.....	390
57.	I. Csalárd világ, álnok világ, mit csalogatsz engemet?	116	.....	391
58.	<i>Mély gondolatok.</i> Siralmas világban sírással béléptem	118	.....	391

II. AZ EGYÉNI SORS KÖLTÉSZETE

II. A) 1. Bujdosóénekek	119	392
59. Édes hazám, szánjad válásom	119	393
60. Sem apám, sem anyám, sem jó atyámfia	120	393
61. Sírva írt levelem, menj el, tekéntsд földem	121	394
62. Szernyű sírásra reá jutott én fejem	122	394
63. I. <i>Cantio pulchra.</i> Siratom magam magamot	124	394
IV. Siratom magam magamat	123	394
64. Haj, dínom-dánom, még élek, bánom	126	396
65. Erdő, erdő, de magos vagy	127	396
66. Valahol elmégьyek s valamit szemlélek, minden vigad kedvére	127	398
67. I. Ne menjetek, kérlek szépen	128	398
68. Az Úristen tudja, hol lesz maradásom	129	399
69. Vale, vale, Panoniám	129	399
70. Bánatimnak, siralmimnak mikor lesz vége?	130	400
71. Búval élem, búval, búval világomat	131	400
72. I. Ó, felséges nagy Úristen	133	400
II. Hazám, hazám, édes hazám!	134	401

II. A) 2. Kollégiumi búcsúénekek, peregrinációs versek	135	402
73. <i>Valedictoria domini senioris.</i>		
A bölcs Istennek keze mindennek	135	403
<i>Conclusio.</i> Isten, kinek csudálatosak	137	403
74. <i>Cantus valedictoricus.</i> Vedd fel első muzsikádat	137	403
75. I. Jaj, jaj, én gyámolom	140	404
76. Mint Biblis könyvében	142	405
77. I. El kell mennem, már úgy kezdem keserves szavamat	143	405
78. I. Isten hozzád, Somlyó vára, gyötrődésünk oltára!	144	407
II. B) Rabénekek	145	407
79. II. Egy fő hegyi tolvaj keserves éneke	145	414
VIII. <i>Egy megfogott tolvaj éneke.</i> Inolus, Inolus	146	415
80. Gyönyörű világom, régi szabadságom	150	417
81. Ezerhétszázhetvenhétben, élettakarás-kezdetben	152	418
82. <i>Egynehány szomorú versek.</i> Ó, én szerencsétlen napim	154	418
83. Ah, rabságra fordult keserves életem	156	419
84. I. <i>Fogságban lévő Rimanótyznak sóhajtozási</i>		
Hajnali csillagom nem derül föl	159	419
85. Tavasz, tavasz, gyenge tavasz	160	420
86. <i>Rabok éneke.</i> Mindennap óhajtom régi szabadságom	161	420
87. I. Boldogtalan azon óra, melyben fogantattam	163	420
88. I. Amott kerekedik egy fekete felhő	164	421
II. Sirass, rózsám, sirass, míg előtted járok	165	421
IV. Amott kerekedik egy fekete felhő	165	421
89. I. Vasárnapnak virradtára ültem a bánathajóra	165	424
II. Vasárnapra virradóra ültem a bánathajóra	166	424
90. Nincsen gyönyörűségemre ez a világ	167	425
91. Boldogtalan sorsa siralmas életemnek	168	425
II. C) Keservek, panaszdalok		
II. C) I. Életkori panaszok	170	433
92. I. <i>Vén ember éneke. A Bölcs Salamon meséjének értelméről, Préd. XII.</i>		
Megvirágozott a mondola	170	433
93. I. Ha öreg a legény	172	435
II. Ha öreg a legény	173	435
94. I. Egy vén ember bánatjában	174	435
III. Egy vén ember bánatjában	176	436
95. Gyászban borult szívem súlyos árja	177	436
96. Homályban borult szomorú napok	178	437
97. I. Tehát ugyan meg kell halnom, nincs e földön gyámolom?	179	437

II. C) 2. Házások panasza	181	440
98.	<i>Keserves tudomány, avagy az repülő madár módjára szabad akaratján gyönyörűségében élő ifjúságnak megsiratása, az melyben egy magának házassággal holtig való rabságot szerző ember ekképpen az ő siralmas állapotját egyebeknek például előbeszéli keservesen.</i>	
	Mikor ifjú legény voltam	181 442
99.	I. <i>Asszonyok panasza.</i>	
	Szerencsétlen állapotom, keserves én életem	186 443
100.	I. De hamar elmúltál, édes leányságom	187 444
	II. <i>Nota elegans.</i> Be hamar elmúltál, édes leányságom	187 444
101.	I. Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek	188 444
	XIII. Siralomnak s fájdalomnak völgyiben kesergek	190 446
102.	<i>Aria de querulante.</i> Boldogtalan nékem életem folyása	192 448
103.	A szabadság mely nagy jószág, ez világon boldogság	193 448
104.	Madári szép szabadságom	193 449
105.	I. Sokféleképp fárasztottam elmémet hiában	195 449
	II. Sokféleképp fárasztottam elmémet heába	196 449
106.	<i>Querela sponsae.</i> Jaj, elvesztém éltémnek hajnali szép világát	196 450
107.	I. Ifjúság virágját, legénység szabadságát bánom, hogy elhagytam	197 450
	V. <i>Az férfiaké.</i> Szüzesség virágát, legénység szabadságát bánom, hogy elhagytam	198 451
108.	I. <i>Új házós asszonynak szomorú versei.</i>	
	Átkozott vót az óra, melyben asszonnyá lettem	199 452
	II. <i>Az leányságbéli élet mely gyönyörű, szép és köllemetes élet legyen.</i> <i>Aki már férjhez ment, tanácsot ad a szűzleányoknak.</i>	
	Még megbánod azt az üdőt, melyben asszonnyá lettél	201 452
	III. Megsiratod azt az időt, melyben asszonnyá lettél	202 452
109.	I. Siratom azt a napot, amelyen férjhez mentem	204 455
110.	I. <i>Egy szerencsétlen asszonynak siralmas énekje,</i> <i>melyben az ő férjhez menését kesergette ekképpen.</i>	
	Jaj nékem szegénynek, árva idegennek!	205 455
111.	Elment, elment az én uram táborban, táborban	208 458
112.	I. Elment az én uram az katonaságra	208 458
	III. Elment az én uram a faranciára	208 459
113.	Jóllehet kevés bajom volt még nékem az asszonnyal	208 459
114.	I. Bölcsőmből kikelvén, alkalmas időt érvén	211 460
115.	Valaki az élők közül holtakkal barátkozik	212 461
116.	I. Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban!	213 461
	V. Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban!	213 462
117.	Erdők-mezők violái	214 463

II. C) 3. Magány és árvaság miatti panaszok	217	463
118. I. Árva fejem nincs, ki szánja	217	465
119. I. <i>Világi ének.</i> Vajon kinek panaszojlam szívemnek fájdolmát?	219	466
120. I. <i>Szomorú ének.</i> Vajha ki tudná, vagy tapasztalná keserves életemet	220	469
121. I. Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját	221	470
XVIII. Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját	221	473
XXI. Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját	222	473
122. I. <i>Nota elegans.</i> Szomorú nékem a lejtő, a lejtő	223	479
II. <i>Keserű lejtő.</i> De megmondám, hogy kiugrik, édes jányom!	223	479
123. I. Állj meg, vigasság közt mulatozó árva!	224	480
II. <i>Árvaságról való versek.</i> Áll meg, vigasság közt mulatozó árva!	225	480
124. Keserű annak lefekete, felkölte	227	480
125. I. Hallgass, bús szívem, már ne sírj	228	481
II. Hallgass, bús szívem, már ne sírj	228	481
126. I. Ó, ti egek, ily kínokra milyen okból vettettem?	229	484
127. Gyászos életem ki-ki látja és szomorú voltomat	230	484
128. I. Kurca vize lementében	230	484
II. <i>Úri remete.</i> Duna vize lementében	231	484
129. Látom, életem veszendő	232	485
130. I. Két szemem forrásai, sírjátok bús könnyeket!	233	485
II. C) 4. Irigyek miatti panaszok	234	486
131. I. Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél	234	488
III. <i>Szép ének.</i> Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél	235	488
VIII. Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél	236	490
132. I. Szánom gyászos életemet	237	494
II. Szánom gyászos életemet	239	494
133. I. Búban én életem, siralomban habzik	240	495
IV. Búban én életem, siralomban habzik	241	495
134. I. Búsul szívem, majd' vérrel könnyezik	242	496
135. I. Gyarlóságom, íme, mire hozott	243	497
II. Gyarlóságom, íme, mire hozott	245	497
136. Ne gondolj az irigyekkel	246	498
137. II. Átkozott irigy nyelvek, mit rágjátok híremet?	246	498
V. <i>Az irigy nyelvek.</i> Ó, átkozott irigy nyelvek, mért rontjátok híremet?	247	498
138. Ah, jaj, szemem könnyezdegél	248	499
139. Gyászos Múzsák az utat mutatják	250	499

140.		<i>Magát vigasztaló szomorú ének.</i>		
		Szelek szárnyán járó elmém gondolati	251	500
141.	I.	Nem kis bú emészt engemet	253	500
142.	I.	Úgy ég a tűz, ha tesznek rá	254	500
	IV.	Annyi nékem az irigyem	254	501
	V.	Annyi nékem az irigyem	255	501
II. C) 5. Szerencseversek, sorsénekek, általános keservesek			256	502
143.	I.	A szerencse tündér kerekén	256	504
	IX.	A szerencse tündérkerekén	257	505
	XVII.	A szerencse tündér kerekin	259	507
144.	I.	<i>Aria de adversitate.</i> Rabjává tett álnok szerencse	260	512
145.	II.	<i>Cantus ad honestam animi recreationem.</i>		
		Sok bút árasztott szívemben, mellyel fárasztott	261	512
	X.	<i>Cantio pia.</i> Sok bút árasztott szívemben, ki elbágyasztott	262	513
146.		Okosan jár vadász leshelyekre	264	514
147.		Elébbi kedvetem, csendes életemet nyugvásából felköltöttem ...	265	515
148.		Gyászolom az napot, melyben idejüttem	266	515
149.	I.	Boldogtalan sorsa siralmas életemnek	268	516
	III.	Boldogtalan sorsa siralmas életemnek	268	516
	XIII.	Boldogtalan sorsa siralmas életemnek	269	517
150.	I.	<i>Egy megepedett szívnek siralma</i>		
		Boldogtalan sorsa siralmas életemnek	271	519
151.		Jajjal kezdem versemet	272	520
152.	I.	Habok közt evezek, járok és rettegek	273	521
153.	I.	Jaj, kínomat ki nem beszélhetem	274	521
154.	I.	Zavarodott kedvvel töltöttem többre kínos életem napjait	275	522
155.	I.	<i>Magyar ének keserves magyar nótára, melyben aki az, sirassa magát.</i>		
		Világ elejiben támasztom ügyemet	276	524
156.	I.	Ó, kék színnel fénylő egek	278	524
	II.	Ó, kék színnel fénylő egek	279	524
157.	I.	Régi napok, régi napok!	280	527
	VIII.	Régi napok, régi napok!	281	527
158.	I–II.	Be keserves nyomorúság törí bódult fejemet	282	532
	IV.	Be keserves nyomorúság törí bódult fejemet	282	533
159.		Siralomra fordult az én vigasságom	283	534
160.		Meggondolván bús sorsomat, méltán bánkódhatok	284	534
161.	I.	Válét mondok néked, világ	285	534
	II.	Válét mondok néked, világ	286	534
162.	I.	<i>Búcsúzó ének.</i>		
		Hervad szívem, s árad naponként bánatom	287	535
163.	I.	Jövel immár, csendes álam	288	536
164.		A jó reménység gyakran szegénység	289	537
165.	I.	Idő, idő, tavaszdő	289	537

II.	Idő, idő, tavaszidő	290	.....	538
166.	I. Homályban borultak víg napjaim	291	.....	539
167.	I. Életem mely szerencsétlen, minden órától rettegek	292	.....	539
168.	Bús szívem szomorú, ezer felé tántorog	293	.....	540
169.	I. Nincs a vigasságnak nálam szállása	293	.....	540
	VI. Nincs a vigasságnak nálam szállása	294	.....	540
170.	I. Ó, jaj, porrá való és elmúló életem!	294	.....	541
171.	Minden zajos, rút, vad habok dühösködnek ellenem	296	.....	541
172.	Síralmas életem, nincs reményem	297	.....	542
173.	I. Jaj, panaszim gyász síralomban rejt	298	.....	542
174.	I. Akármiképp gondolkodjam	298	.....	543
175.	Ah, mit csinálok, mitívű legyek?	299	.....	543
176.	I. Jaj, mért hoztál, édesanyám, engem ez világra?	300	.....	543
177.	Ó, gyászos esztendő, mely reám fordula	301	.....	544
178.	Mely sok kínok és gyötremek fetrengnek	302	.....	545
179.	Feltaláltatik-e vajon széles e világon	303	.....	546
180.	Ó, jaj, jaj, mit tegyek ez életben?	305	.....	546
181.	I. Valamerre csak tekintek, minden vigad kedvére	305	.....	546
182.	Terhesek én gondolatim, ha múlt üdömet képzem	306	.....	546
183.	Tündér szerencse szekerében	308	.....	547
184.	Jót ígértél, fejemre sok gonoszt mértél	309	.....	547
185.	Már soha nem nyughatok, éjszaka is bujdosok	310	.....	547
186.	Homályba borula a szép fényes nap	311	.....	547
187.	Vígsgásos kedvű óráim	313	.....	548
188.	Ó, te hamis világ	314	.....	548

JEGYZETEK	317
-----------------	-----

I. KÖZÉLETI MORALIZÁLÓ VERSEK	319
I. A) Moralizáló versek, szentenciák	319
I. B) Versek az újmódi ellen	335
I. C) Közélet és karrier	356
I. D) Búcsú a világi hívságoktól	377

II. AZ EGYÉNI SORS KÖLTÉSZETE	392
II. A) 1. Bujdosó- és búcsúénekek	392
II. A) 2. Kollégiumi búcsúénekek, peregrinációs versek	402
II. B) Rabénekek	407
II. C) Keservek, panaszdalok	433
II. C) 1. Életkori panaszok	433
II. C) 2. Házások panaszai	440
II. C) 3. Magány és árvaság miatti panaszok	463
II. C) 4. Irigyek miatti panaszok	486
II. C) 5. Szerencseversek, sorsénekek, általános keservek	502

MUTATÓK	549
Rövidítések jegyzéke	551
Szó- és névmagyarázatok	553
Forrásjegyzék	560
1. Kézírtos források	560
2. Nyomtatott források	569
Bibliográfia	572
Kezdősormutató	578
Címmutató	583
Nótajelzések mutatója	586
Névmutató	587

Előszó

Anélkül, hogy itt megismételnénk a XVIII. század közköltészet kritikai kiadásának 3/A kötetéhez írott előszót, újból hangsúlyoznunk kell, hogy a terjedelem miatt kettéválasztott 3. kötetet alapvetően a társadalmi tematika határozza meg. A 3/A kötetben (*Történelem és társadalom*, Bp., 2013) a magyar történelmi és politikai énekektől eljutottunk a fontosabb társadalmi csoportok és életpályák-foglalkozások részint idillikus-propagandisztikus, részint valós helyzetének bemutatásáig. Jelen kötetben immár a kis közösségekre, a nemi és korcsoportok sajátos problémáira, majd a családi és egyéni életsorsokra szűkítjük a látómezőt. Nyomon követhetjük a hagyományos, „ősinek” tartott rendi viszonyok felbomlását, a polgárosodáshoz vezető lassú átalakulást s az ezekkel együtt járó morális-etikai válságot, amely a közköltészetben olykor filozofikus, nem egyszer pedig szatirikus visszhangot váltott ki. Az egyéni sorsról szóló keservek, panaszdalok ezzel szemben a magyar líra gazdag forrásvidékét jelentik e korszakból – az elégiáktól a vád- és átokverseken át a fohászig.

A 3/A kötetben 241 szövegcsalád kapott helyet, a folytatást jelentő 3/B kötetben pedig 188 szövegcsalád. Ez utóbbi összesen 955 variánst foglal magában, melynek csaknem a negyedét, 248 verset főszövegben adtunk közre. A kötethez 308 kéziratos és 63 nyomtatott forrást használtunk fel, ez utóbbiak aránya az előző kötetekhez képest kiugróan magas, mivel e műfajok jelenléte és változatossága szorosabban összefonódott a ponyvakiadásokkal, mint a mulattató vagy politikai (tiltott) verseké. Válogatásunk és szövegkiadásunk tudományos szempontjai, forrásai gyakorlatilag nem változtak az elmúlt 10-15 év alatt; ezek összefoglalását lásd az I. kötet előszavában, legújabbán pedig a 3/A kötet bevezetőjében.

A kötet tematikus szerkezete

I. KÖZÉLETI MORALIZÁLÓ KÖLTÉSZET

- I. A) Moralizáló versek, szentenciák
- I. B) Versek az újmódi ellen
- I. C) Közélet és karrier
- I. D) Búcsú a világi hívságoktól

II. AZ EGYÉNI SORS KÖLTÉSZETE

- II. A) 1. Bujdosódalok
- II. A) 2. Kollégiumi búcsúénekek, peregrinációs versek
- II. B) Rabénekek
- II. C) Panaszdalok és keservek

- II. C) 1. Életkori panaszok
- II. C) 2. Házások panaszai
- II. C) 3. Magány és árvaság miatti panaszok
- II. C) 4. Irigyek miatti panaszok
- II. C) 5. Sorsénekek, szerencseversek, életpanaszok, keservesek

A fenti műfaji csoportok, énektípusok igen heterogén anyagot foglalnak magukba a csaknem írástudatlan, kivégzését váró falusi katonaszökevény rabénekétől a világi és egyházi értelmiség körében terjedő moralizáló versekig. A divatot és az irigyeket, illetve a karrierizmust gúnyoló szatirikus, sőt mulattató versek mellett a kötetre sokkal jellemzőbb az elégikus, fohászkodó vagy reménytelenséget tükröző hangnem. Az egyéni sors árnyoldalait (irigyek általi zaklatás, életkori és családi gondok, az élet igazságtalansága stb.) topikus keretek között, de rendkívül változatosan, saját élettapasztalataikat hangsúlyozva verselték meg a dalok szerzői és használói. Így az egyes szövegcsaládokon belül tematikus és metrikai altípusok jöttek létre; legszemléletesebb az országszerte ismert *Bokros bánat...* (13I. sz.), a *Világ haszontalanság* (10. sz.), a *Nem lesz mindenkor így* (I. sz.), illetve a *Felnyitnám már bússzívemnek régen bészárt ajtaját* (12I. sz.) kezdetű panaszdalok kiterjedt variálódása – ez utóbbi tartja a csúcst a maga 63 variánsával az egész XVIII. századi közköltészetben...

A hagyományláncok eltérései különösen a II. C) 5. fejezetben szembeötlőek. A régies keservesek, sorsénekek poétikáját már XVII. századi források megalapozták. Részint néhány valóban régi szöveg, részint az ezek nyomán születő új alkotások lesznek a műfaj legfőbb hordozói a XVIII. század folyamán is, különösen Erdélyben, a főúri-köznemesi kéziratokban. Ilyen textológiai-poétikai kapcsolatok hálózák be a *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek* kezdetű keserves történetét: alapszövege már a XVII. században létrejött (a versfők Baróti János nevét őrzik), de a XVIII. század során két új, önálló altípusa alakult ki, amelyek néha egymással is keveredtek (149–150. sz.). A közismert verskezdő formula több más keservesben visszaköszön: kötetünkben egy ponyván kiadott rabénekre hívjuk a figyelmet (9I. sz.). Ugyancsak XVII. századi alapszöveget variál az *Ó, jaj, porrá váló és elmúló életem* (170. sz.), az *Állj meg, vigasság közt mulatozó árva* (123. sz.). Egy erdélyi bujdosóvers-cento Beniczky Péter verseinek egy-egy sorát formálta új költeménnyé (66. sz.), egy felvidéki szerelmi-moralizáló vers pedig nem más, mint néhány fontos strófa Gyöngyösi Istvántól (22. sz.). Más énekek épp az előzményekhez fűződő topogenetikus viszony miatt keltik fel az érdeklődést, mintegy újrafogalmazva a régebbi panaszdalok fő motívumait a rövidebb sorokból álló, könnyedebb rokokó versformákban (*Vajha ki tudná...*, 120. sz.).

Az 1770-es évektől hamar utat talál a közköltészetbe a „korszerű” életérzés és az egyéni reflexiók is: jelentős szerephez jut az érzékenység irodalmi-habituális nyelve, sőt a halálvágy (hamarosán ugyancsak toposszá váló) hangjai. E versekben állandó ellenpontot jelentenek a külvilággal a magánjellegű érzelmek, s az, hogy ezekből mit lehetett felvállalni a nyilvánosság előtt: a színlelés, az érzelmek elrejtése és megélése. E szövegkincsben egy igen mozgalmas és változó korszak tükröződik, amelyben átalakulnak az érzelmek kinyilvánításának hagyományos

fórumai, s átrajzolódik a közösségi és magánszféra határa is. A versek e folyamatok fontos lehetőségei, eszközei voltak, szemléletformáló erejükhöz nem férhet kétség. A sérülékenyebb, individuális kereteit és a magánéletét jobban védő személyiség gyakran kerül összeütközésbe a „régiesen indiszkrét”, sokkal nyilvánosabb, hagyományos közösségi léttel: a rossz nyelvekkel, az irigyekkel, a hamis barátokkal, a besúgókkal és az udvari-társadalmi riválisokkal. A vénlány, a gondterhelt feleség, az idős vagy magányos ember sem csupán a gúny céltáblája: sorsuk együttérző dalokat-verseket is ihletett.

A témák általános érvényével is magyarázható, hogy számos olyan szöveget kellett ezúttal mellőznünk és későbbi kötetbe utalnunk, amelyek műfaji szempontból ugyan keservesek vagy panaszdalok, viszont alapvetően szerelmi tárgyúak. A szerelmi vonatkozás e versekben mindig elsődlegesebb, mint a más műfajokból kölcsönzött szókincs vagy retorika. E műfaji áthajlásokra és szinkretizmusra mindig igyekeztünk utalni az egyes témakörök jegyzeteit bevezető történeti poétikai vázlatban. A kötetünkben bemutatott műfajok határai egyébként is elmosódnak, a szövegek többsége több témakört érint (szinte minden versben felbukkan az egyéni sors kilátástalansága, a világ álnoksága, az irigyek), így átjárásokat teremt más műfajok felé.

Jellemző újdonság a kötetben, hogy amint individuálisabb térbe lépünk, s egyre személyesebb élményekről, érzelmekről olvashatunk, felerősödnek a szövegek szerzőségével kapcsolatos gyanúink is. A sorozat hagyományainak megfelelően (a felmerülő kételyek ellenére) közreadjuk mindazokat a verseket, amelyek közköltészeti forrásokban bukkannak fel, s nincs bizonyított vagy közelebbről azonosítható szerzőjük. Ez az antológia tehát a közköltészet tágabb értelmezési tartományából válogat, s óhatatlanul érinti a műköltészet körébe sorolt szerzők topikusabb, de legalábbis anonim módon terjedő keserveit, moralizáló verseit vagy szatíráit. A közköltészetet jól ismerő egykorú költők, főként Gvadányi József, Pálóczi Horváth Ádám és Nagy János életművében számtalan példát találunk e toposzok hasonló hangvételű feldolgozására, amelyek egyúttal mintaként is szolgálhattak új szövegek alkotásához. Néhány vázlatban maradt, talán első fogalmazású vagy éppen nyersfordításnak tűnő verset is közlünk. A keservek rangját és ismertségét jelzi, hogy az őket megörökítő írók-költők névsora – a korábbi kötetekben már sokszor idézett Aranka György, Pálóczi Horváth Ádám vagy Kresznerics Ferenc mellett – Csokonai Vitéz Mihály, Verseghy Ferenc és Kreskay Imre nevével bővül. E korszak közköltészetének ebben a míves rétegében kétségkívül jellemző az a búsongó karakter, amelyet Kölcsey a magyar néplelek évszázados sajátjának ítelt a *Nemzeti hagyományokban*.

A 3/B kötet főszerzői 1700 és 1800 között bukkantak fel először a kéziratok vagy népszerű nyomtatványok (ponyvák, kalendáriumok és korai versantológiák) lapjain. Kiválasztásuknál mindig előnyben részesítettük az 1800 előtti variánsokat, illetve azokat, amelyek még nem jelentek meg modern kiadásban. Természetesen szép számmal akadnak köztük egyedi, invariáns jellegű, illetve csak néhány, közel egykorú változatban fennmaradt, regionálisan ismert szövegek is (a kötet több mint 43%-a ilyen!), de az anyag nem csekély hányada valóban országosan ismert volt, akár generációkon át. Sorozatunk korábbi köteteihez híven 1840-ig

követjük rendszerszerűen az egyes szövegcsaládok életét (sorszámozott variánsokkal), de szórványosan ismertetjük a későbbi adatokat és a népköltési változatokat is. Terjedelmi okokból mértéktartóbban idézzük a sok variánssal rendelkező verseket és azok folklorizálódott, kései változatait.

Textológiai elveink és megoldásaink az előző közköltészeti kötetekhez hasonlóak. A lejegyzők igen eltérő írásbeli készségei, tudatossága és műveltsége miatt a főszövegeket *modernizált helyesírással* közöljük, kivéve a személy- és helyneveket. Romlott vagy hiányos variánsoknál az emendálást *dőlt betűvel* jelöljük. A lejegyzők gyakran önmaguk korrigálták íráshibáikat (áthúzásokkal, rájavításokkal, beszúrásokkal); itt az *ultima manus* elvét követtük, tiszteletben tartva az egykori szöveg-gazdák álláspontját. A kéziratokban gyakran fellelhető rövidítéseket (*rep.*, *szt.*, *In. stb.*) szintén automatikusan feloldottuk.

Az egyes fejezeteken belül a *források kronológiai rendjében* adjuk ki a szövegeket. Kivételes esetben a szoros kapcsolatban álló, de nem teljesen egykorú szövegcsaládokat is egymás mellett közöljük, például *A szerencse tiúndér kerekén* továbbköltéseit (143–144. sz.) vagy az egymásra épülő *Ó, kék színnel fénylő egek* és *Régi napok, régi napok* kezdetű énekeket (156–157. sz.). A kéziratos és nyomtatott variánsok forrásait időrendben, római számozással adjuk, a főszövegeket + jelöli. Utalunk a terjedelemre, az egyes változatok „rokoni” kapcsolataira és a kiadott főszövegekhez való viszonyára. A jegyzetekben néhány egyedi strófát is közlünk, illetve azokat, amelyek előfordulnak a főbb XIX–XX. századi népköltési gyűjteményekben (Erdélyi, Kríza stb.). Igyekeztünk feltárni a versek hazai előképeit, belső összefüggéseit más közköltési szövegcsaládokkal, műfajokkal, műformákkal, illetve az egykorú magyar és európai irodalommal – természetesen csak alapozásként a későbbi, célirányos műfaj- és tárgytörténeti kutatásokhoz. Itt adjuk meg az idegen, néha eltorzult, hallás után lejegyzett, hibás ortográfiájú idegen szavak, továbbá a latin verscímek és szövegrészek fordítását.

A főszövegek variáns- és sorszáma hivatkozva a jegyzetekben találja meg az olvasó a történelmi személyiségek, események legfontosabb eligazító adatait, valamint a metaforikus, szimbolikus utalások magyarázatait és a proverbiális kifejezések feloldását. A *Szótárban* csak a mitológiai hősök nevét, szerepeltetésük jelentését, valamint az idegen (legtöbbször latin) eredetű, a régi és tájnyelvi szavak magyarázatait adjuk közre.

Az egykorú kottákat és a megfejthető nótatalásokat G-záróhangra transzponálva közöljük. A dallamváltozatok időhatára a szövegekével párhuzamosan 1840; kivételt jelentenek Almási Sámuel *Magyar Dalnok* című kéziratának 1850-es évekbeli folytatásai (Kolozsvár, EK), Kiss Dénes kottás kézirata (1844), valamint Arany János dalgyűjteménye (1874), amely jórészt az 1820–30-as évek repertoárját, a költő gyermek- és diákkori emlékeit őrzi.

A kötetet kéziratos és nyomtatott *forrásjegyzék*, a hivatkozott *szakirodalom*, a *verscímek*, a *kezdősorok* és a *nótajelzések mutatója*, valamint a *szótár* egészíti ki.

Külön köszönetet mondunk lektoraink, Szilágyi Márton és Domokos Mária évek óta folyamatos szakmai támogatásáért, megszívlelendő javaslataiért, akár-csak társ-sorozatszerkesztőnk, Debreczeni Attila bizalmáért és türelméért. Tóth Barna jóvoltából Pálóczi Horváth Ádám 1796 előtti műveinek megjelenés előtt

álló kritikai kiadását (RMK-T XVIII/16) is felhasználhattuk néhány adatunk frissítésére. A latin nyelvű szövegeket Lengyel Réka, a román nyelvűeket Szilágyi N. Zsuzsa lektorálta. Ahogy a sorozat alapítása óta mindig, most is számíthatunk Róbert Zsófia gondos kiadói szerkesztői véleményére, tanácsaira. Köszönettel tartozunk Marta Cordea (Szatmárnémeti, Szatmár megyei Könyvtár), Bogdan Crăi-cun (Kolozsvár, Akadémiai Könyvtár), Dienes Dénes (Sárospatak, Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtára); Flóra Ágnes (Kolozsvár, Akadémiai Levéltár), Granasztói Péter (Néprajzi Múzeum), Fáy Zoltán (Magyar Ferences Könyvtár), Földesi Ferenc, Hoffmann Gizella és Szita Gábor (OSZK Kézirat-tár), Kolumbán Judit (Kolozsvár, Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár), Orbán János (Marosvásárhely, Maros Megyei Múzeum), Violáné Bakonyi Ibolya (Csurgó, református gimnázium könyvtára), továbbá †Erdélyi Zsuzsanna, Hovánszki Mária, Kilián István, Kollár Zsuzsanna, Korompay H. János, Margócsy István, Monori Péter, Paksa Katalin, Rudasné Bajcsay Márta, Szörényi László, Tüskés Gábor, Vadai István és Zsigmond Benedek sokrétű segítségével.

A kötet az OTKA PUB-F 114515 és az NKA kritikaikiadás-pályázatának támogatásával jelent meg. A forrásfeltáró kutatásokat az OTKA F 48440. és K 104758. sz. pályázata, az MTA TKI debreceni textológiai műhelye, illetve az MTA Bolyai János Ösztöndíj támogatta.

Csörös Rumen István – Küllös Imola

SZÖVEGEK

I. KÖZÉLETI MORALIZÁLÓ KÖLTÉSZET

I. A) Moralizáló versek, szentenciák

Fényes nappal lámpásokkal keress bín barátokat

I.

I.

1. Nem lesz mindenkor így,
Szívedbe' bús ne légy,
Mert ha *szerencse* nem kedvez,
Véled gyakran meg nem egyez,
5 Ne félj, csak ennek higgy:
Nem lesz mindenkor így.
2. Nem lesz mindenkor így,
Ámbár itt boldog légy,
De szerencse s tenger habja
10 Hány, és amint sok bölcs mondja,
Hogy ezektől ment légy:
Nem lesz mindenkor így.
3. Nem lesz mindenkor így.
Csalárdoknak ne higgy,
15 Mert ki titkon azt fogadja,
Hogy titkodra lészen gondja,
Csalárd az ilyen frigy –
Nem lesz mindenkor így.
4. Nem lesz mindenkor így,
20 Csalárdoknak ne higgy,
Mert aki most nem hazudoz,
Rókabőrt magán nem hordoz,
Nem kedves, lásd, ez így –
Nem lesz mindenkor így.

---

3 a szerencse [szótagszám]

10 s [szótagszám]

- 25   5.   Nem lesz mindenkor így.
Ezekből példát végy:
Sötét köd után fényesség,
Betegség után egészség
Talál, örömet végy!
30   Nem lesz mindenkor így.
6.   Nem lesz mindenkor így,
Bár egészséges légy,
De egy kis halálnak szele
Mégfú, és lefekszel vele.
35   Míg friss vagy, kedvet végy:
Nem lesz mindenkor így.
7.   Nem lesz mindenkor így,
Elmúlik minden frigy,
Mind jobb- s balszerencse sorsa
40   Marad Isten ajándéka,
Állhatatosan higgy:
Nem lesz mindenkor így.
8.   Nem lesz mindenkor így,
Kétségben már ne légy,
45   Mert napodnak friss sugára
Feljött szíved ablakára,
Jó reménységben légy:
Nem lesz mindenkor így.
9.   Nem lesz mindenkor így,
50   Tanácsomra kész légy,
Ha szívedre kívánsz tenni,
S én édesem akarsz lenni,
Meglesz, csak ily szót tégy:
Nem lesz mindenkor így.
- 55   10.   Nem lesz mindenkor így,
Ez legyen köztünk frigy,
Hogy noha most megoszlottunk,
Kik friss csókkal harmatoztunk,
Egyé lészünk, meghidd –
60   Nem lesz mindenkor így.

III.

1. Nem lesz mindenkor így,
Szívedben bús ne légy,
Ha szerencse nem kedvez,
És veled meg nem egyez,
5 Nem félj, csak ennek higgy:
Nem lesz mindenkor így.
2. Nem lesz mindenkor így,
Bátor most boldog légy,
Szerencse tenger habja,
10 Hány s vet, mint sok bölcs mondja,
Hogy ezektől ment légy –
Nem lesz mindenkor így.
3. Nem lesz mindenkor így,
Társodnak kötve higgy,
15 Ki nyilván azt fogadja,
Hogy titkodra lesz gondja,
Csalárd az ilyen frigy –
Nem lesz mindenkor így.
4. Nem lesz mindenkor így,
20 Csalárdoknak ne higgy,
Mert ki most nem hazudoz,
Rókát nyakán nem hordoz,
Nem kedves most az így,
Nem lesz mindenkor így.
5. Nem lesz mindenkor így,
25 Bár egészséges légy,
Egy kis betegség szele
Megfúj, lefekszel vele.
Még friss vagy, kedvet végy,
30 Nem lesz mindenkor így.
6. Nem lesz mindenkor így,
Ezekből példát végy,
Felyhők után fényesség,
Betegség után egészség
35 Talál – örömet végy:
Nem lesz mindenkor így.

7. Nem lesz mindenkor így,
Barátom, igaz légy,
Szeretel, még jó sorsom,
40 Utálsz, ha balra vonszon.
Hamis szeretni így,
Nem lesz mindenkor így.
8. Nem lesz mindenkor így,
Sokaknak ne is higgy,
45 Kik magokat igaznak
Vallják: mondjad rókáknak.
Ne higgy senkinek így,
Nem lesz mindenkor így.
9. Nem lesz mindenkor így,
50 Bár ki-ki dicsír itt,
Szívednek kedvet ha hoz,
Utánad nyállal céloz.
Intlek: préda ne légy!
Nem lesz mindenkor így.
10. Nem lesz mindenkor így,
55 Titkod tartsd halálíg,
Másoknak ki ne fejtsed,
Ha volt is néha híved.
Esküvésnek se higgy:
60 Nem lesz mindenkor így.
11. Nagy urak udvarit
Tengernek mondhadd itt,
Melyben ha belemehetsz,
Azonban elmerülhetsz.
65 Vigyázz magadra így!
Nem lesz mindenkor így.
12. Ámbár itt bátor légy,
De előre nem mégy:
Ha nem tudsz levet csapni,
70 Hazudni, hízkelkedni,
Nem leszen becsed így,
Nem lesz mindenkor így.

- 75   13.   Mulandó minden itt,
Nem lesz mindenkor így.
Utáld meg a világot,
Úgy nyerhetsz mennyországot,
Melyben hogyha belépsz,
Mondjad: mindég így lesz.

V.

Szomorúnak vigasztalása

- 5   1.   Nem lesz mindenkor így,
Mit búsulsz tehát itt,
Hogy tőled a szerencse
Elpártult, s nincs hívsége?
Ne búsulj azért itt:
Nem lesz mindenkor így.
- 10   2.   Nem lesz mindenkor így,
Ámbár sokaktól itt
Megbecstelenéttessél,
Semmire becsültessél,
Békével mondjad itt:
Nem lesz mindenkor így.
- 15   3.   Nem lesz mindenkor így,
Bár légy szerencsés itt,
A szerencse kereke
Nem foroghat egy helybe?
Mondd azért bölcsen itt:
Nem lesz mindenkor így.
- 20   4.   Nem lesz mindenkor így,
Sokan szeretnek itt,
Segétséged kedvelik,
Szegénységed gyűlölik,
Elhagynak téged itt –
Nem lesz mindenkor így.

- 25   5.   Nem lesz mindenkor így,
Sokan, higgyed el, itt
Mézes madzagot fonnak,
Utánad vermet ásnak.
Vigyázz magadra itt!
30   Nem lesz mindenkor így.
6.   Nem lesz mindenkor így,
Ha dicsírtetől itt,
Az halász horgát veti,
Madarász lépét hinti,
35   Törbe ne essél itt!
Nem lesz mindenkor így.
7.   Nem lesz mindenkor így,
Bár élj te frissen itt,
Egy legkisebb nyavolya
40   Fektet téged az ágyba,
Mondd azért frissen így:
Nem lesz mindenkor így.
8.   Nem lesz mindenkor így,
Az vigasztaljon itt:
45   Felhő⁴⁵ követ fényes nap,
Beteg egészségre kap.
Örömmel mondjad itt:
Nem lesz mindenkor így.
9.   Nem lesz mindenkor így,
50   Titkaid tartsd meg itt,
Ámbár ki ígérettel,
Fogadja esküvéssel,
Hallgatni nem tud itt –
Nem lesz mindenkor így.
- 55   10.   Nem lesz mindenkor így,
Ámbár te hív légy itt,
Ha nem tudsz hazudozni,
58   *Vagy* furcsán ravaszkodni,
Nem lesz jutalmad itt,
60   Nem lesz mindenkor így.

---

45 felhők [értelem]

58 furcsán ravaszkodni [szótagszám-hiány]

- II. Nem lesz mindenkor így,
Kerüld az udvart itt,
Olyany, mint széles tenger,
Melyben merüly sok ember,
65 Hogy ne vessz el, mondd itt:
Nem lesz mindenkor így.
- I2. Nem lesz mindenkor így,
Bár tiszteltessél itt,
Az emberi tisztelet
70 Amint jött, úgy elmehet.
Senkinek ne higgy itt,
Nem lesz mindenkor így.
- I3. Nem lesz mindenkor így,
Nincs állandóság itt
75 Sem jóban, sem gonoszban,
Hanem Isten szavában.
Oltalmaz engem itt,
Nem lesz mindenkor így.
- I4. Nem lesz mindenkor így,
80 Mert hívság minden itt.
Elhagyván e világot,
Megnyervén menyországot,
Bátron mondhatod itt:
Majd lesz mindenkor így.

2.

I.

- I.   Azt kérdezték sokan tőlem:
A barátság micsoda?
De el lévén rejtve tőlem,
Csak azt feleltem oda:
5   Oly dolog ez, mely hamar dől,
Nehezen kapcsolódik,
Mert barátod ma melléd ül,
Holnap rád áskálódik.
Nincs hát igaz barátság,
10   Csak a szürke barátság.
2.   Zúgysz te mégis, hogy barátod
Titkodat kimondotta.
Nem barátod pedig, látod,
Mert titkod felbontotta.
15   A barátság kettő közt jár,
De oly csinos járomba',
Hogy felbomlik, próbáld meg bár,
Mihelt oszlik háromba.
Nincs hát igaz barátság,
20   Csak a szürke barátság.
3.   Én azt vélem, a barátság
Oly kellemes drága kincs,
Amint Jonatásét hallám
Dáviddal, s több annál nincs,
25   De ritkák mostan az hívek,
Kik tanítnának ebben,
Szívek titkát akik nekünk
Megjelentnék ezekben.
Nincs hát igaz barátság,
30   Csak a szürke barátság.
4.   Találhatsz-e olyan szívet,
Változhatás kiben nincs?
Ha találsz az olyan szívre,
Megragaszd, mert a' nagy kincs.
35   De ha változást látsz benne,

---

5   döll [rím]

- 40 Nem barátságra való:
Szíved vele mit is tenne,
Véled nem élő s haló.
Nincs hát igaz barátság,
Csak a szürke barátság.
5. 45 Nem árulhat próbakövet
A barátság mestere,
Két szív közt jár ez mint követ
Hív szív megismérésre.
De még itt is igen kényes
A barátság próbája,
Ha barátod szeme fényes,
Tiédnek van hibája.
Nincs hát igaz barátság,
50 Csak a szürke barátság.
6. 55 Hol jó barát, hol jó pajtás,
Ki holtig hív maradott,
Sok complement és térdhajtás
Mind nem szívből áradott.
A barátság próbája hát
Egy szerencsétlen óra:
Ott tetszik meg, ha barátod
Vezet-e téged jóra.
Nincs hát igaz barátság,
60 Csak a szürke barátság.
7. 65 Ismérd meg hát: szemfényvesztő,
Kit jó barátodnak vélsz,
Sok új hírrel *megepesztő*,
Kit oly hívednek ítélsz.
Fényes nappal lámpásokkal
Keress jó barátokat,
Vizsgálgj éles látásokkal,
Úgy szemlélsz hív társokat.
Nincs hát igaz barátság,
70 Csak a szürke barátság.

---

63 míg meg [szótagszám, értelem]; epesztöd [értelem]

8. Így már tehát mit ítélsz
Te vélt nagy barátodról,
Ki ingadozó sorsodban
Gondolkodik magáról?
75 Csapja levet, hátul nevet
Téged a te sorsodban,
Sokszor szíves barátságát
Helyhezteti másokban.
Csak ilyen a barátság,
80 A mostani csalfaság.
9. Istenedhez azért, kérlek,
Kapsold a te szívedet,
Ajánljad fel ezen felül
Néki minden elmédet,
85 Mert ha állhatatos maradsz
Hozzá hív szeretettel,
Megmarad ő fogytig veled
Lelkiisméreteddel.
Ez az igaz barátság,
90 Tökéletes igazság.

3.

1. Ellenkezést szenvedni szoktak szerelmesek,
Hívságok nélkül élni a szent szerzetesek,
Mely korona szenteknek készen van egekben,
Nem adatik hívságért mindennek fejébeⁿ.
- 5 2. Bevetett föld bokrosul a szántóvas után,
A jó erkölcs vastagul szenvedések után.
Az égi szélvészeket fényes nap követi,
Kereszt az erkölcsöket feljebb emelheti.
- 10 3. A rózsát tövis nélkül mind nem lehet szedni,
Úgy a mérges nyelvektől erkölcsnek maradni.
Az őrző tövisek közt rózsák jobban nőnek,
Erkölcsök keresztek közt inkább nevedeknek.

---

87 fogtig [értelem]

4 fejébe [rím]

4.

I.

A rózsaszálak közt mérges viperák
Nem egyszer-kétszer lappanganak,
A barátságnak is köntöse alatt
Hányszor fellőtt ívet hordoznak!
5 Meg kell azért jól vizsgálni,
Ki akar barátid közé állni.

IV.

A barátságról

A rózsaszálak között mérges viperák
Nem egyszer-kétszer lappanganak,
A barátságnak is köntösi alatt
Hányan felvont íjat hordanak!
5 Elrejtett nyilait oly sebesen, hevesen
A szívbe béeresztik,
Amint a Mária mezején a vitézek
Fegyverek a vérbe béferesztik.
Meg kell azért jól vizsgálni,
10 Ki akar barátid közé állni.

5.

I.

Élet, élet, kedvessé
Csak a barátság tész,
Az öröm is édessé
Éppen ezáltal lesz.
5 Vedd ki a barátságot
Az emberek közül:
Nem talál sz boldogságot,
E világ öszvedül,
E világ öszvedül.

XI.

- I.   Élet! élet! kedvessé
Csak a barátság tesz,
Az öröm is édessé
Épen ezáltal lesz.
5   Vedd ki a barátságot
A teremtettségből,
Nem találsz boldogságot,
E világ öszvedül,
E világ öszvedül.
- 10   2.   E föld s az egész világ,
Mind öszveomlana,
Ha mindent a barátság
Együtt nem tartana;
De éppen őbenne áll
15   Ez a vonzóerő,
Hogy egy rész is el nem vál,
Együtt leszen merő,
Együtt leszen merő.
- 20   3.   Ez a lánc futja végig
A bölcs természetet,
Innen a belső égig
Csak ez ad életet;
A legelsőt úgy együtt
Tartja a végsővel,
25   Hogy az öszveesküdött
Barát az elsővel,
Barát az elsővel.
- 30   4.   A barátság öszvefűz
Sokféle egyet-mást,
Jelenti a gyantás tűz
Az együtt-tartozást.
E' rezzenti a szívet
Oly szikrázó tűzzel,
Hogy játszhat egy szép hívet
35   Egy ártatlan szűzzel,
Egy ártatlan szűzzel.

6.

I.

1. Valaki józanul él,
Soha senkitől nem fél,
Vígán ágyából felkél,
Nem bántja semmi veszel.
5 Annak Hectornak törje,
Nem köll Sámson ereje,
Mert bátor a szíve.
2. Minap voltam sétálni
Tovább, mint szoktam járni,
10 Magamat bűtől ólyni,
Akarván tartóztatni.
Farkast láttam egy helyen,
Én voltam fegyvertelen,
Mégis szaladt tőlem.
3. Minémű állatot még,
15 Mondom, nem látott az ég,
Sem bakonyi erdőség,
Sem mohácsi mezőség:
Nagyobb volt oroszlánál
20 Vagy más egyéb állatnál,
Rútabb minden vadnál.
4. Akár megyek hegyeken,
Avagy pedig erdőkön,
Tévölögjek völgyeken
25 Vagy félelmes heleken:
Mátrának barlangjai,
Nem rettentnek vadai,
Dunának zúgási.
5. Távul ámbár embertől,
30 Hold, napvilág fényétől,
Avagy világ szélétől,
Phebusnak szekerétől
Magamat nem félthetem,
Biztat józan életem
35 S lelkiismeretem.

7.

I.

1. Szörnyű nagy az munkám,
Hosszú az éjtszakám,
Nem alhatom.
Föl s alá futkozok,
5 Nyugvást nem találok,
Köll fárodnom.
Alig várok tavaszt,
Majd nevel elég gazt,
Elröjtöm magamat,
10 Nem féltem lábomat,
Béfödöm azt.

2. Pitypalatty az nevem,
Ismérős *én*ekem,
Minden tudja.
15 Sokat fölébresztek,
Magam álmot vesztek,
Sok megvalla.
Mindenik reám tör,
Húsomra *vagyon* pör,
20 Mert tudják, pitypalatty
Kis állot, jó falat
És nem csömör.

3. Nem néznek hideget,
Sem pedig meleget,
25 Csak kergetnek.
Szavamat ha hallják,
Vadászok sarkallják,
Fülre vesznek.
Noha nincsen köles,
30 Húsom igen göthes,
A tél megsanyarta,
Zsirtúl megfosztotta –
Hát mit keres?

---

13 én nékem [értelem]

19 Társomra vagon [értelem]

27 vadások [értelem]

33 keresz [rím]

- 35   4.   Sok puskávol lesi,
Szárnyom célra veszi,
Hogy elejtsen.
Sok hálóval kerít,
A kutya is firkész,
Hogy meglöljön.
- 40   Senkinek nem vétek,
Mégis félve élek,
Hogy karval ne kapjon,
Tollamtól ne foszjon
Éhes lélek.
- 45   5.   Majd megnyő/a búza,
Zab köles es árpa,
Nem lát engem,
Keressen bár vadász,
Ki értem hason mász,
- 50   Kinevetem.
Akkor csak hallgatok,
„Pitypalatty” – nem szólok,
Mellettem mehetnek,
Más húst is ehetnek,
- 55   Balgatagok.
6.   Mindenek zöldülnek,
Örülnek esőnek,
Itt a tavasz,
Mégis tartok tőle
- 50   Mert a puska vége
Álnak, ravasz.
Ott is kárt tesz bennem,
Ahol nem is vélem.
A puska lobbott vet,
- 65   Rajtam sebet tehet,
Már ismérem.

---

43 fosson [értelem]

45 nyőn [értelem]

46 árpo [rím]

49 haton [értelem]

52 sollok [értelem]

7. Ollan madár vagyok,
 Kit sokszor kaszások
 Kettévágnok.
 70 Föltúrják fészkeket,
 Elveszik életemet,
 Nem sajnálnok.
 Apró fiaimat,
 Kisded magzatimat
 75 Hagyják árvoságra,
 Férges prédájára,
 Mint rosszakat.
8. Ez ugyan nem mese,
 Hanem éppen vese,
 80 Aki érti.
 Keserű és édes,
 Flastrom is, de mérges –
 Ki tűrheti?
 Ront ugyan és épét,
 85 Kérdés: hogyan s miként?
 Megmondja az ének
 Ifjúnak és vénnek,
 Ha mit keres.

---

67 vagyok [értelem]

68 szoksor kasasok [értelem]

76 predájaro [rím]

77 mind rosszakat [értelem]

78 Ugan [értelem]

79 Epés [értelem]

82 és [értelem]

84 Ugan [értelem]; Épél [értelem]

85 hogyan [értelem]

88 keresz [értelem]

II.

Pitypalatty-ének

1. Szörnyű nagy az munkám,
Hosszú az éjtszakám,
Nem alhatom.
Föl s alá futkosok,
5 Nyugvást nem talállok,
Köll fáradnom.
Alig várom tavaszt,
Majd nevel elég gazt,
Elrejttem magamat,
10 Nem rontom lábomat,
Béfödöm azt.
2. Pitypalatty az nevem,
Esmérősök nekem
Minden helyek.
15 Sokat fölébresztek,
Magam álmot vesztek,
Sok megvallja.
Senkinek nem vétek,
Mégis félve élek,
20 Hogy káron ne kapjon,
Tollamtúl ne fosszon
Éhes lélek.
3. Sok puskával lesik,
Szárnyam célra veszik,
25 Hogy elejtsen.
Sok hálóval keres,
A kutya is rám les,
Hogy megleljen.
Mindenik reám tör,
30 Húsomon vagyon pör,
Mert tudják: jó falat,
Pitypalatty kis állat
És nem csömör.

- 35   4.   Olyan madár vagyok,
               Kit sokszor kaszások
               Kettévágnak.
               Föltúrják fészkeket,
               Elveszik életemet,
               Nem sajnál~~nak~~ak.
 40   Apró fiaimat,
               Kisded magzatimat
               Hagyják árvaságra,
               Férgek prédájára,
               Mint rosz~~za~~kat.
- 45   5.   De megnyől a búza,
               Zab, köles és árpa,
               Nem lát engem,
               Keressen bár vadász,
               Ki értem hason mász,
 50   Kinevetem.
               Akkor csak hallgatok,
               „Pitypalatty” – nem szólok,
               Mellettem mehetnek,
               Más húst is ehetnek,
 55   Balgatangok.
6.   Ez ugyan nem mese,
               Hanem éppen vese,
               Aki érti.
               Keserű és édes,
 60   Flastrom, mégis mérges –
               Ki győzheti?
               Ront ugyan és épít,
               Kérdés: hogyan és mint?
               Megmondja ez ének
 65   Ifjúnak s vénnek,
               Mi keserű.

---

39 sajnálják [rím]

44 rózsákat [értelem]

65 Ifjúnak [szótagszám]

7. Mindenek zöldülnek,
 Örülnek esőnek,
 Itt az tavasz,
 Mégis tartok tőle,
 Mert az puska vége
 Hamis, ravasz.
 Ott is kárt tesz bennem,
 Ahol nem is vélem,
 A puska lobbat vet,
 Rajtam sebet ejthet,
 Már ismérem.

8.

I.

1. Más az arany s a sárgaréz,
 A gombota, a lépes méz.
 Mind bolond az, aki rád néz,
 Mert szemed hamar megigéz.
2. Más a dongó, más a fecske,
 A dongó légy, a méhecske.
 Az oroszlán is nem bárány,
 Nem is szelíd, mint maradvány.
3. Ha szívem hozzád hajolna,
 Egy fél lat eszem sem volna,
 Ha kedvedért sanyargatna,
 A zord hideg háborgatna.
4. Elmehetsz te, spacírozz már,
 Mint a nőstény szarvasbogár!
 Nem sirat egy fecskét egy nyár,
 Nincs fél pénzben száz arany kár.
5. Sárga csizma, veres nadrág,
 Ha torkos is, nem igen tág.
 Kurta dolmány, lapos sujtás,
 Vetett ágyban végignyújtás.

---

75 lobbant [értelem]

8 mind [értelem]

12 Az Or [értelem]

II.

1.   Élj kedvedre, spacírozzál,
Mint a nőstény szarvasbogár!
Nem sirat egy rigót egy nyár,
Fél pénzbe' nincs száz arany kár.
- 5   2.   A szárazon nem nő hínár,
A kötélverő nem tímár,
A nagy leány fársángot vár,
Elfárad, aki gyalog jár.
- 10   3.   A báránynak négy a lába,
Többnyire mind vén a bába,
Nem üthetsz ki a nyers fába',
Fázik, aki hál magába'.
- 15   4.   Nincs pénz az üres erszénybe',
Aki beteg, nincs szép színbe',
Nem kerül a víz sok pénzbe,
Nincs száz arany egy kis pénzbe'.
- 20   5.   Nem ellik a béka lovat,
Nem hajt a meleg szél havat,
A kutya nem szül madarat,
A nyúl nem fog el agarat.
- 25   6.   A fekete ón nem ezüst,
Elmúlik a fekete füst,
Egy véka pénz nem is egy üst,
Sem egy megszakadozott nyüst.
- 25   7.   Más a veréb, más a fecske,
A dongó légy nem méhecske,
A kis leány nem menyecske,
A tarka disznó nem kecske.
- 30   8.   A békavirág nem rózsza,
A vad egres nem malozsa,
Császárkörtvély s berekenye,
Jobb a kökénynél a fige.

- 35 9. Más az ürge, más a róka,
A római szűr nem tóga,
Az úritők nem csicsóka,
A bűdös banka nem csóka.
- 40 10. Az ökörjárom nem ráma,
A mezítlábos nem dáma,
A kis méhecske nem here,
A pástétom nem cibere.
11. Ki vasért ezüstöt kapott,
Félreteszi a kalapot.
Ki narancsért farkasalmát
Adott, megadták jutalmát.
- 45 12. Szarka helyet ki pávát fog,
Nem nagy szerencsétlen dolog.
Egy grislin ki aranyat vált,
Sokkal dolga alább nem szállt.
- 50 13. Más a szamár s a paripa,
A cserép- s a tajtékpipa.
Anglia posztó nem aba,
Encsencs, Piricse nem Kaba.
- 55 14. Más a karmazsiny s a bocskor,
A durkó s a tokaji bor.
Debrecen korántsem Bere,
A selyembogár nem here.
- 60 15. A szelíd galamb nem kánya,
Egy posványos tó sem bánya,
A holdvilág is nem napfény,
A kalács sem árpalepény.
16. Nem fejér a szép fekete,
Egy holnapnak nincs száz hete,
Rút a Demeter termete,
Tőlem most több nem telhete.

---

42 kalalapot [értelem]

43 fakasalmat [értelem]

9.

1. Ha szerzel sok barátokat,
Tálalsz köztök csalárdokat,
Kiknek az minden szándékok,
Hogy táplálják ajándékok.

- 5   2. Előtted igaznak látszik,
Akkor is csal, mikor játszik.
Szemben dicsér, titkon gyaláz,
Híredben a földig aláz.

- 10   3. Tartja kötelességéül,
Hogy szívessége jeléül
Most két orcádat csókolja,
Majd termetedet⁴ csúfolja.

- 15   4. Gyakran dolgát úgy intézi,
Hogy tessék, ha szemed nézi,
De mikor szolgál is, lest hány,
Ajándék ha nincs egynéhány.

- 20   5. Különböző természeti
Sok gonoszságra kíszteti:
Most vígan van, de bár húzzad
Hozzád, de orra felduzzad.

6. Hogy dolgában ne legyen kár,
Hozzád minden órán eljár,
Minthogy fílt, mint kutya koncát,
Fogja sokszor a rakoncád.

- 25   7. Ha esik kockád a vakra,
Elcsap, mint disznót a makkra.
Minthogy ellenség barátod,
Könyvez szemed, ha meglátod.

- 30   8. Sok barátját hát ne szeresd,
Magadat sokakhoz ne vesd,
Mert ki soknál van, sohol nincs,
Mely soké, az nem kedves kincs.

---

4 ajandokok [rim, hangzás, vö. alább]

12 termeteded [értelem]

21 legen [értelem]

- 35 9. Egyik szegény, más bír sokkal,
Selyem-, bársonypalástokkal.
A gazdag barátja szolgál,
A szolgának rossz a dolga.
- 40 10. Egyet-kettőt ha választol,
Kit szíved jónak tapasztol,
A' legyen mindétig híved,
Máshoz ne is szítson szíved.
11. Aki kényes, attól elválj,
Válét mondani ne sajnálj.
A haragosnak szívedet
Ne add, mert megront tégedet.
- 45 12. Aki megunt, ne szeresd azt,
Úgy nézd, mint szemeten a gazt.
Ne higgy néki, mikor csapja,
Mondd: elmúlt annak a napja.
- 50 13. Azt szeresd, aki szeretett
Mindég, még meg sem is vetett.
Ahhoz válé-szód ne legyen,
Míg a nap az égen mégyen.

---

33 mar [értelem]

38 ki [értelem]

52 megyen [rím]

I. B) Versek az újmódi ellen

*Magyar is követi a nagy kevélységet,
A némettől kapott cifra szegénységet*

IO.

I.

1. Világ haszontalanság,
Nincs benne állandóság.
Az új módit szereti,
Minden csak azt kedveli.
5 Az régi már nem tetsző,
Ha nem módi, nem kellő,
Trallaridum tralára.
2. Tíz órakor felkelni,
Módi soká heverni,
10 Ha az dáma festeni,
Magát pirosítani
Nem akarja, nem kedves,
Ifjak előtt nem becses,
Trallaridum tralára.
- 15 3. Ebéd után sétálni,
Módi karazírozni,
A gavallér vezeti,
Karjaival öleli,
A dáma csak neveti:
20 „Szi szind slim” – azt beszéli,
Trallaridum trallára.
4. Az napot henyéléssel,
Tölti nyelveskedéssel,
Az éjszakát tréfával,
25 Mindenféle játékkal.
Ki az vojtát nem tudja,
Vagy lombrát, az goromba,
Trallaridum trallára.

- 30 5. Nagy hívségben ha bágyad,
Vagy a táncban elfárad,
Csiéoládát vagy kávét,
Vagy pediglen herbathét,
Némelykor lemonádét,
35 Issza mondola tejét,
Trallaridum trallára.
6. Estve, midőn lefekszik,
Szagos vízben megmosdik,
Beporozza a haját,
Bemázojja orcáját,
40 Másnap hogy szebb lehessen,
Úrfiaknak tetszhessen,
Trallaridum trallára.
7. Arany csipkés főkötő
És az ezüstös hajtő
45 Már nem módi – sokkal szebb,
Sokkal is tetszetesebb
A nagy magas bóbita,
Bolond, aki gondolta,
Trallaridum trallára.
- 50 8. Feje felett nagy rakás,
Nem főkötő, hanem más,
Némely fütyölékekből,
Dirib-darab pentelből
Őszve vagyon toldozva,
55 Pántlikából foltozva,
Trallaridum trallára.
9. Csizma dámát nem illet,
Mert hegyesebbet léphet,
Ha cipőt húz lábára,
60 Strimflit lába szárára.
Ha strikrokra szert tehet,
Férjhez előbb elmehet,
Trallaridum trallára.

---

31 Csioládát [értelem]

58 hegyesebbet léphet [szótagszám]

- 65 10. Magyar mente nem módi,
Lengyel ruha az úri,
Hazánkbeli nem kedves,
Idegen kellemetes.
Asszonyok és szolgálók
Majd' egymáshoz hasonlók,
70 Trallaridum trallára.
11. Kutya szokott egy bőrben
Járni mind^d csak egy szűrben,
Nem illik a dámához,
Ily nagy úri rokonhoz
75 Csak egy köntösben járni:
Jobb azt olcsón eladni,
Trallaridum trallára.
12. Nem kell néki a kocsi,
Mert a teste megérzi.
80 Perucsra vágy a dáma,
Szolgáló is azt tartja,
Mind egy menkő perucsban
Vagy pediglen kocsiban,
Vigyen ördög pokolban,
85 Trallaridum trallára.

VI.

1. Világ haszontalanság,
Nincs benne állandóság.
Újmódit szereti,
Minden azt kedveli,
5 A régi már nem *becsés*,
Nem módi, nem is kedves.

---

72 mint [értelem]

5 bötsös [rím]

2. Hacsak nem jó térdhajtó,
A dáma nem karagó,
Ha nem vesztegető,
10 Vagy ha nem bő kötő,
Nem dáma, ha nem adós,
Szegény, ha nem kikapós.
3. Nem módi már a mente,
Módi a lengyel mente.
15 A kantus kártonybúl,
Ha készül ging-gangbúl,
Nagyobb parádét téssen,
Kedvessége úgy léssen.
4. Kutya szokott egy bőrbe'
20 Jární csak egy köntösbe'.
Nem illik dámához,
Nem úri módjához
A köntöst változtatni,
Jobb azt olcsón eladni.
5. Arany csipkés főkötő
25 Vagy az ezüstös hajtő
Nem módi – sokkal szebb,
Sokkal tetszetesebb,
Ha ki vagyon toldozva,
30 Pántlikából van varrva.
6. Ha nincs búbja, nem dáma,
Ha van búbja, már dáma.
Akárki az ura,
Ámbár Mester Gyurka,
35 Ha van búbja, már dáma,
Ha nincs búbja, nem dáma.

---

8 kacsagó [értelem]

9 hanim [értelem]

10 kötő [értelem]

17 parádát [értelem]

7. Magyar köntös nem módi,
Már bóbíta a módi.
Ha haját púderral,
40 Feltörött frizúrral
Viseli, jár, mint páva,
Földet is alig hágja.
8. Kiváltképpen azt tartják,
Rendesebbnek állítják,
45 Ha fel van tornyozva,
Magosra van varrva,
Bezzeg így lévén dáma,
Városokat járhatja.
9. Csizma dámát nem illet,
50 Magosabbakat léphet,
Ha cipőt lábára
Húz, lába ujjára
Pantoflit: férjhez mehet,
Úrfira úgy szert tehet.
- 55 10. A varrás már nem módi,
De muzsika a módi,
Ha hárfát kezébe,
Veszi az ölébe,
Fittyet hány a varrásnak
60 És más egyéb munkának.
11. Grófra vágynak leányok,
Kiváltképp kisasszonyok.
Szegénynek nincs böcse,
Nincs nálok kelete,
65 Parucslí már a világ,
Frajcimer is arra vágy.
12. Tíz órákor felkelni,
Módi betegeskedni.
Bibliát olvasni,
70 Szégyen jót tanulni.
Ha nem kártyás, nem kockás,
Nem dáma, ha nem hárfás.

---

51 csipét [értelem]

71 kotskás [értelem]

XI.

A sok baj több bajt okoz

1. Világ haszontalanság,
Nincs benne állandóság,
Újmódit szereti,
Minden azt kedveli,
5 A régi már nem becses,
Nem módi, nem is kedves.
2. Hacsak nem jó térdhajtó,
A dáma nem kacagó,
Ha nem vesztegető
10 Vagy ha nem bő költő,
Nem dáma, ha nem *adás*,
Szegény, ha nem kikapós.
3. Arany csipkés fejkötő
Vagy az ezüstös hajtő,
15 Van módi sokkal szebb,
Sokkal tisztességes¹¹:
Ha nem vesztegető,
Ha nem jó bő költő.
4. A mente már nem módi,
20 Lengyel mente a módi,
A fain kartonból,
Ha készül gíganból,
Nagyobb parádét térszen,
Kedvessége úgy létszen.
- 25 5. Csizma dámát nem illet,
Hegyesebbeket léphet,
Papucsot lábára,
Von lába ujjára,
S pantoflit: férjhez mehet,
30 Gavallérra szert tehet.

11 kotzkás [értelem; másik strófából idekerült rímszó]

16 tisztességefsebb [szótagszám]

6. Csúnya sokat egy színben,
Járni csak egy köntösben.
Nem illik dámához,
Sem úri rangjához:
35 Köntöst elváltoztatni,
S a jót olcsón eladni.
7. Nagyra vágynak a jánok,
Kivált a kisasszonyok,
Szegénynek nincs becse,
40 Nincs nálok kelete,
Parádéz már e világ,
Parasztján is már rá vágy.
8. Tíz órákor felkelni,
Módi betegeskedni,
45 Haját frizérozni,
Magát lefesteni
Ha nem tudja, kelletlen,
Ifjak előtt becstelen.
9. Most szentül imádkozni,
50 Templomot gyakorolni,
Bibliát olvasni,
Szégyen jót tanulni,
Ha nem kártyás, nem kockás,
Nincs becse, ha nem hárfás.
- 55 10. Kár, hogy az asszonyokat,
Az eladó jánokat
Vásárra nem hordják,
Kongatni nem hagyják,
Próbahetet tölteni,
60 Úgy kéne szegődtetni.
11. Kárán tanul az okos,
Addig senki nem gondos,
Míg a lapos guta,
Végső ínség súlya
65 Meg nem üti erszényét,
Más bírja örökségét.

---

47 Nem tudja, hogy kelletlen [értelem]

53 Hanem [értelem]

58 kougatni [sh.]

II.

I.

Magyar majom

- I.   A széles ég alatt szörnyű változások,
Istentelen ezer újmódi szokások,
Melyért az egekből sok ostorozások,
Méltán az országra szállanak csapások.
- 5   2.   A világ ördöggel vetett szövetséget,
Német-, franciátul tanult ördögséget,
Magyar is követi a nagy kevélységet,
A némettől kapott cifra szegénységet.
- 10   3.   Nem kell mast istenes élet, sem egyesség,
Egymás között való szeretet, békesség,
Meghúlt már a régi jámborság, emberség,
A világot bírja csupán az irigység.
- 15   4.   Francia is kevély, mint egy páva madár,
A német is pajkos, kényes, mint az agár,
Magyar is hasonló lett ezekhez immár,
Kecskeszőr barókát visel, s porosan jár.
- 20   5.   Vajha láthatnátok, hajdani magyarok,
Most a magyarokat, istenes jámborok,
Könnyet öntenétek, mint sűrű záporok,
Ki konkol, ki sonkol, felemás sógorok.
- 25   6.   Ki vala ékesebb, mint hajdan magyar nép?
Magyar öltözetben volt, mint eleven kép,
Istenfélő jámbor, vala vitéz és szép,
Most a módi miatt földre is alig lép.
- 30   7.   Sokan már letették, mint kígyó, bőroket,
Elhányták gyönyörű magyar köntösöket,
Magukra aggattak kurta cölönköket,
Férfiak hordozzák a tászlis üngöket.
8.   Magyar kalpag helyett tettek fel háshétot,
Hosszú mente helyett hordoznak kaputot,
A vörös nadrágon cseréltek bugyogót,
Magyar csizma helyett húztak német sarut.

- 35   9.   Nem tiszta madár az, ki fészket rútítja,
Sem fehér hattyú az, kinek tarka tolla.
Nem igaz magyar az, ki magát mázolja,
Frizérozván haját, bajszát borotválja.
- 40   10.   Mégis tartja magát, mint magyar gavallér,
Nem más, csak chimera, maskara, himpellér.
Kár, hogy eredete volt nemes magyar vér,
Iskolára fogta magyar/ német pallér.
- 45   11.   A szép magyar kontyot, elhagyták a vállat,
Igazgyöngyös pártát, mely díszesen állott.
Letenni karkötőt fajtalan nem kár volt
Azért, kevély búbja hogy fejére szállott?
- 50   12.   Ördög-e, bagol-e, magyar-e, kicsoda?
Tehénpacal fején, nem tudni, micsoda.
Tarka, mint a szarka, nem más, hanem csuda,
Megpökné, ha látná régi magyar Buda.
- 55   13.   Alig van kenyere, mégis búbos tesz már,
Nincs több, egy pintőle, mégis kantusba jár,
Cukrot, kávé t neki hitelbe ad kalmár,
Mégis ritka, aki bugyogóra nem vár.
- 60   14.   A sok módi írja nemes leveleket,
Sokféle öltözet adja el földöket,
Zálogba hányatja szép örökségeket,
Szegényekké teszi hajporos fejöket.
- 60   15.   Ezt egyedül köszönd az atyafiságnak,
A némettel bagzolt ezer sógorságnak,
Ez oka keserves boldogtalanságnak,
Ez is lesz romlása végre az országnak.

I2.

I.

1. A módi dámákat lepszoktatók,
Erkölcseit, értékét latra hántatók,
Számolva az kártyát,
Tiszteket és pompát,
5 Hírünket, nevünket lemozgatók.
2. De, módi gavallér, fogd meg orrodát!
Meglátod magadban minden hibádat,
Te is csak kuglizol,
Kártyázol s pipázol,
10 *Szű* eszi könyvidet és írásidat.
3. A dámák cifráit mi sem kéméljük,
Kalitkát fejünkre kölletlen tesszük,
De mivel megvárják,
Kézíjak megvonják,
15 Rossz kívánságiknak *meg* kell engedni.
4. Hogyha eztet látnák régi magyarok,
Főszületlen üstökös nagyatyjok,
Bizon megpofoznák,
Majmoknak mondanák,
20 Hogy külső országból *ők* általjöttek.

---

10 szűl [értelem]; írásidat [értelem]

15 kívánságiknak kel [szótagszám]

17 attyuk [rím]

20 országbul által [szótagszám]

13.

*A hosszú nadrágos magyarok a rövid nadrágos magyarokhoz,
kik német ruhát viselnek*

Datum Budae 1790

A gavalérokhoz

1. No, te magyar maskara,
Országnak búja s vára,
Kit bugyogó takara,
S Buda ma megzavara,
5 Tekintsd ősi árvádat,
Ez magyar koronádat
És ruhádat!
2. Vesd le ma foszlányodat,
Kutyabőr bugyogódat,
10 Bajusztolan lárvádat,
Szárnyos kaputrokkodat,
Tekints Szent István királyra,
S mozdulj poenitenciára,
Magyar kára!
- 15 3. Azután folyó vízben
Feredjél meg két ízben,
Tisztulj meg jól szívedben,
S maradj tiszta életben.
Húzd fel magyar nadrágodat,
20 Kösd fel Attila-kardodat
S tarsolodat!
4. Ha ezt *meg* nem cselekszed,
Mit tétoház az eszed,
Lépésid miként teszed,
25 Hasznát aszerint veszed.
Vigyázz, mert ha megláthatunk,
Bugyogódban megfoghatunk,
Megtorkolunk.

---

22 ezt nem [szótagszám]

- 30 5. Tudod, hogy elfajultál,
Magyartól ellódultál,
Német szívért ájultál,
Pedig nála hódultál.
Szégyelljed korcsosságodat,
35 Sirassad boldogságodat
S országodat!
6. Többé magad mutatni,
Foszlángban fitogatni,
Az utcákon sétálni,
40 Meg ne merjed próbálni,
Mert kövekkel agyonverünk,
Talpig vérben bekeverünk,
S nem heverünk.

A dúmákehoz

- 45 1. Hát te, búbos pacsérta,
Főkötdet ki varrta?
Ugyebár német szarta
A fejedre, ebadta?
Vesd le aztot, szárnyos ördög,
Mert majd a véredben fürdök,
Te bűdös dög!
- 50 2. Tedd föl szép főkötdet,
Régi öltözetedet,
A magyar karkötdet,
Kösd fel ékességedet,
55 Vedd fel még egyszer a vállat,
Te megparasztétott állat
S dohos falat!

---

34 sirasd boldogságodat [szótagszám]

39 merd [szótagszám]

41 keverünk [szótagszám]

52 Magyar [szótagszám]

3. Ez a tiéd, viseljéd,
Holtodiglan becsüljed,
Istened ebben féljed,
60 Világodat így éljed,
Ne vessz idegen köntösért,
Amint a holt pávatollért
És a dögért.

A kisasszonyokhoz

1. Szép kisasszony, jer elé,
65 Tekints már hazafelé,
Kényes mademoiselle,
Franc magyar dűle mellé?!
Talám édesebb a farka
70 Annak, mint a magyar hurka,
Úgy-é, Francka?
2. No, csak mindig azt szeresd,
Büdös bugyogódat lesd,
Szerencsédet benne vedd,
Élelmed nála keresd,
75 Mert *te* fajtalanságodért
Magyarnál nem érdemlesz bért,
Kit ilyen sért.
3. Hogy *azt* lássák, serkédet,
80 Hajpúderral fejedet
Bémázolod képedet,
Baszom kényes lelkedet!
Jobb volna azt ma megenni,
S holnap úgy fejedre kenni
S pomádézni.

---

62 mint [szótagszám]

75 mert fajtalanságodért [szótagszám]

78 az [értelem]

I4.

I.

1. Állhotatlan mast az asszonyi nem,
Ha ma szeret, holnap azt mondja: nem,
Jégen házat homokból építeni
Jobb, mind az asszonyokban reménleni.
- 5 2. Mindent adott nekik az természet,
Állondóság tőlek elenyészett,
Ha azt is tett volna a sok szépséghez,
Közel járnának a nagy istenséghez.
- 10 3. Nincs férfiban semmi állondóság,
Azért benne bízni merő hívság.
Változók ők minden szempillantásban,
Ha ma szeret, majd gyönörködik másban.
- 15 4. Látszik ugyan némelben nagy lélek,
De még élek, ilentől is félek.
Öltöztetek és beszédtek mind hívság,
Ritka madár köztök az ártatlanság.
- 20 5. E két nem közt nem nagy a különbség,
Mindkettőt jár nagy tökéletlenség,
De férfitül mégis nagyobb gyöngeség,
Ha erőt vesz rajta az erőtlenség.

15–16 [X-szel megjelölt pótlásként vagy alternatívaként, a 120b-n:]

fogadásik hamar el tűn mind álom,
a' jégre vezetőik közé számlálom.

20 rait [szótagszám]

I5.

I.

- I. Franc találta compliment cifra tászlival,
Láttam, elébb erre ment egy kis úrfival,
Az utcákon fel s alá fog spacírozni,
Tám egy helyre be is tér karazírozni.
- 5 2. Úrfi! rictas dáma jó, nézd, be bóbitás,
A parádét rántsd elől, nem kell neki más.
„Haj, kisasszony, kisasszony, csókolom százszor,
E szerencsém, nem tudom, lehet-e másszor.”

I6.

AD NOTAM: *Angyomasszony tanított*

- I. Bárányprémes zöld mente,
Mihelyt egyet billente,
Mindjárt új módit üte,
Már grófot is köszönte.
5 Oda becsi a plundrának,
A fénye stibel-csizmának.
2. Magyar veresszín nadrág
S kurta lajbi frontot vág,
A bokkancs magyar csizma,
10 A lajbival a schizma,
Bajuszt hord már a német is,
Módit a nótárius is.
3. *Ki* nem módi, az szegény,
Nem gavallér, nem szegény.
15 A dámáknak is tetszik,
Ha *bajuszt* le nem metszik,
Ha szúr is, kedves a csókja,
Megnézheti, hol a pólya.

---

13 A ki [szótagszám]

16 a bajuszt [szótagszám]

- 20   4.   Uccu, legény, iparkodj,
Módiba' gavallérkodj,
Felkösd a nadrágodat,
Pederd ki bajuszodat!
Magyar vagy, járd legényesen,
Ha fújják is németesen.
- 25   5.   Most már legény a magyar,
Kivált az a két agyar,
Ki légyen, megmutatja,
Mi fajta s ki az atyja.
A nőtén is eszére tér,
30   Hacsak benne *fohy* magyar vér.
- 35   6.   Lehánya *bufándliját*,
A fejabroncs-pántliját,
Csizmát húz a lábára,
Kláríst köt a nyakára.
Szoknya lesz a verdigálból,
Tám Saulus nem lesz Pálból.
- 40   7.   Így kutya szalonnából
Vagy szalonna kutyából
Lész – a disznó is hájjal,
Szarhat kutya is májjal.
Pénz nélkül élhet kedvére,
Már versem is ért végére.

I7.

- 5   A remek természetnek nincs jó esztergája,
A farnak állását rosszul találja.
Egy címeres hibáját kancanyereg toldja,
Így vagyon azután megadva a módja.
A bofant a Momus franc banya szülte,
Így a remek fart eltörülte.

30 faj [értelem]

31 bufafándliát [szótagszám]

18.

- 1

Szokása a dámának tíz óráig alunni,
Mert késűn lefekűszik magát megnyugosztalni,
Legényekkel eltréfál,
Ide s tova elsétál,
Éli világát könnyőn.

5
2.

Úri gavallírokal magát úgy vezetteti,
Karja fogva vitetik, hova szíve szereti.
Leűlnek, elbeszélnek,
Tanácskoznak, örűlnek
Szép társaságaikon.

10
3.

Gavallér tetszésére leveszi a kalapját,
Kezét nyűjtja, hízelked, fitogatja így magát,
Mást akkoron mind megvet,
Csakhogy annak a' tetszett
Légyen, ki jobb karján függ.

15
4.

Elűti tizenkettűt, megunván a nagy időt,
Fogja gyengén kényére szerelmével enyészőt,
Legelteti szíveit,
Elfelejtí bánatit,
Hogy tetszésére derűlt.

20
5.

Hazamenvén elválnak, ők fejeket meghajtják,
E' nem elég, hanem még őlölkeznek, csókolják,
Egymásra sorra rakják,
Szívűket összezárják,
Elmaradnak végtére.

25

---

11 le veszi kalapját [szótagszám]

17 kényéri [értelem]

20 tetzéséri [értelem]

25 végtéri [értelem]

I9.

I.

1.   Múdiba jött a jányoknál,
         Kivált a kisasszonyoknál:
         Kontyra hordják a hajokat,
         Mert érzik belől bajokat.
- 5   2.   Már nem módi, nem kisasszony,
         Ha csecse nincsen csupaszon.
         Nem viganó, ha nem slaer,
         Duzzad a –, ha hozzáér.
- 10   3.   Cipőnek is úgy mondhatja,
         Ha csoszogóra varratja,
         Köti cifra pántlikával,
         Bámultatja macájával.
- 15   4.   Debrecenben nincs oly dáma,
         Mint a – jánya,
         Az anyja az ajtót zárja,
         Maga a gavallért várja.
- 20   5.   Elment, elment a vásárra,
         A görögök látására.
         Kapott tőlök vásárfiát,
         Betöltötte hasa híját.
- 25   6.   Az ókeme verticálja
         A tapintást vertig állja,
         Módi kisasszony szemérmes,
         Pattogó farú és vérmes.
7.   A vakköröm jött módiba,
         Ennek nem tetszeni hiba.
         A' módi a búvócskába,
         Ha kitörik keze s lába.

8, 14   [a kéziratban is így]

14   [4 szótagú név illeszthető be]

- 30   8.   Selyem zsinór, selyem sujtás,
Van még a patronban fujtás.
Nem esik porba a kése,
Kinek van elég töltése.

II.

1.   Módiba jött a lányoknál,
Kivált a kisasszonyoknál:
Kontyra hordják a hajokat,
Mert érzik belől bajokat.
- 5   2.   Már nem módi, s nem kisasszony,
Ha csecse nincsen csupaszony.
Ha cipő nincsen s viganó,
Nem kisasszony, csak nagyanyó.
3.   Elment, elment a vásárra,
10   A görögök látására.
Vettek néki vásárfiát,
Tíz hónapra csecset kiált.
4.   Nincs Miskolcon olyan dáma,
Mint a Bánhorváthné lánya.
15   Viganója csupa slajér,
Duzzad az ér, ha hozzáér.
5.   Pozsonyi váll nem szükséges,
Egy nagy kendő elégséges,
Az is pedig olyan széles:
20   Ki ne tessék, hogy ő terhes.
6.   Éjfél után óra három,
Most is a kapuba' várom.
Az anyját a hideg leli,
Maga az édes bort nyeli.

20.

1.   Ó, de szegény legín vagyok,
Hogy leányt nem kaphatok.
De ha egyszer megindulok,
Két tarisznyával koldulok.

- 5   2.   Keservesen jön eszembe,
Midőn ötlik szívembe:
Más szereti szeretőmet,
Engemet már majd meg is vet.
- 10   3.   A gyöngyösi szüzekéket,
Majd vesznek sok festéket,
Bemázolják orcájokat,
Úgy csálnak meg ifiakat.
- 15   4.   A gyöngyösi materisták
Igen nagyon gazdagulnak,
Ha szüzekék nem volnának,
Talán bizony koldulnának.
- 20   5.   Reggel szépen az hajporral
Az fejeket beporozzák,
Ha nincs hajpor, a fejeket
Korpás lisztel felcifrázzák.
- 25   6.   Megyen reggel a templomba,
Isten nem jó szándékjokba,
Széjjelnéze, hogy ki látja
A szép leányt felcifrázva.
- 30   7.   Piros cipe az lábára,
Sok kendő az nyakára
Legényeknek tetszésére,
De koldulnak majd végtére.
- 35   8.   Nem becsület az tisztelet,
Mert nem tetszik az legínynek,
Mert a legíny azt gondolja,
Hogy úgy vagyon, amint látja.
9.   Ki jön hozzá, befogadja,
De semmivel sem kínálja,
Mert elcsúszott az hajpornál
A jó bor- és pálinkával.

---

10 fetskéket [értelem]

I. C) Közélet és karrier

Mindenütt kedves most az álnokság

2I.

I.

1. Felix ille qui crumena plena semper navigat,
Cui flat aura auri vena, vela pingvis gaza dat,
Illi semper ad honores sunt aperta limina,
Nigri sint an albi mores Mamoni delecta crimina.
- 5 2. Szerencsés az, ki dagadott erszénnyel evezgethet,
Aranybányát vidám szemmel bárkájában szemlélhet,
Méltóságos kinyílt ajtók annak könnyen kedveznek,
Szép tudományú vagy kába légyen – semmit nem néznek.
- 10 3. Vis placere vis amari tantum nummos exhibe,
Reportabis nomen grati, quando dices accipe,
Haec est modo mundi norma cuncta pro pecunia,
Sic venalis causa forma, fama virtus omnia.
- 15 4. Kedves lenni, szerettetni akarsz? pénzed mutogasd.
Nagy dicséretű nevet nyersz, midőn mondd: „Vedd el azt!”
Most ez világnak humora mindent pengő némáért,
Valami van szép s jó benne, semmi más virtus/ nem nyér.
- 20 5. Langvet fervor in medelam, aurum dat potabile,
Nil quod vincat hanc svadelam, nil est tam amabile,
Dives divus numen nummus modo sunt synonyma,
Fortis ad augusti culmen gradus est pecunia.
6. Kívánságod ha fölmozdul, megáll végre aranynál,
Semmi nincs, mely azt meggyőzze, nincs is kedvesebb annál.
Pénzes fényes, szegény szennyes – ez most, higgyed, közmondás,
Végzetlen grádics a pénz uraságra, nem is más.

---

12 causat [értelem]

16 virtus [értelem, eredetileg tévesen törölve]

21 aranyra [rím, értelem]

II.

- I. Szerencsés az, ki dagadott erszénnyel evezgethet,
Aranybányát vidám szemmel bárkájából szemlélhet.
Méltóságos kinyílt ajtók annak könnyen kedveznek,
Szép tudomány, avagy kába legyen, semmit nem néznek.
- 5 2. Szerettetni, kedves lenni akarsz? pénzed mutogasd.
Nagy dicsérető nevet nyersz, mikor mondod: „Vedd el azt!”
Most ez világnak humora, minden gyöngé némája,
Valami van szép s jó benned, semmi más virtust nem nyersz.
- 10 3. Kívánságod ha fölbozdul még végtére arannyal,
Nincs, mely aztat meggyőzhesse, semmi más kedvesb annál:
Pénzes fényes, szegény szennyes – az most lehet közmondás,
Végzetetlen gradus a pénz uraságra, nem is más.

22.

I.

1. Csalárd már ez világ, nincsen kinek *hi*zni,
Előbb az erkölcsöt meg köll jól vizsgálni,
Miként az aranyot, próbaro köll adni:
Nem mind *arany* az, aki szokott fémleni.
- 5 2. Meghi// barátodnak szólsz néha bízotodban,
Megjelented néki, mi van szándékidban –
Azonban csak kedvit ne találd dolgában,
Kimondja, többet is kiált haragjában.
- 10 3. Az ki dolgaiban elő akar menni,
Titkos szándékinak nem köll *cégért* tenni,
Annak kiváltképpen okosnak köll lenni,
Ki Venus kertiben akar rózsát szedni.

---

1 hidni [értelem]

2 vizgalna [értelem]

4 mi nem [értelem, szótagszám]; arany arany [értelem, szótagszám]

5 hid [értelem]

10 csegér [értelem]

4. Nem tanácsos dolog bíznyad a sok nyelvre,
A sok szómonda közt kel hamar veszélre.
15 Én kis kormányom is nem bízom nagy szélre,
Várom szerencséjét csendesebb időre.
5. Elbágyodtságimban újító harmatom,
Megbocsáss, hogy szómat tréfául fordítom,
Hogy megfontollálok, tréfául fordítom,
20 De szeretetemet nem magyarázhatom.

23.

1. Példabeszédekben lesz minden uraság,
Hallotta, halla is akármel méltóság,
Világi szerencse csak elmulandóság,
Biztassa miért is mostan az magyarság.
- 5 2. Egy-két szegény legény igen szomorkodván,
Megállván mezőben így panaszolkodván,
Mely böcsülettel volt, azon fohászkodván,
Mi oka, hogy most nincs, egymásnak azt mondván:
- 10 3. „Mikor mi uraink országunkban jöttek,
Sok szegény legénynek böcsületet tettek,
Arany-, ezüst-, prémost akkoron nem néztek,
Még hátibőröst is kezekben bévettek.
- 15 4. Még az hátibőrnek vala böcsületi,
Irhárol volt ugyan az nadrág ületi.
A szegény legénynek böcsületi leszáll,
Valamint az ágra röpülő madár áll.”

Ad 22.

13 nyaád [értelem]

14 veszéle [rím, értelem]

17 újító [értelem, szótagszám]

19 fontolalak [értelem]; pordítom [értelem]

Ad 23.

14 irharol [értelem]

24.

I.

Mundus

1. Nézd el, mely csalárd e világ,
Egyéb dolga nincs, embert rág:
Minden szódért megszólának,
Hamisnak, rossznak mondanak.
- 5 2. Ha látják, hogy hallgatásod
Nagy van – nincsen vigasságod,
Mondnak azért bárdotlannak,
Kevélynek vagy tudatlannak.
- 10 3. Gavallérokkal ha beszélsz,
Így is emberszólástúl félsz,
Bátor vélek ne is ne vess,
Mondjak: víred igen heves.
- 15 4. Ha pediglen szemérmes vagy,
Azon van mindjárt minden agy,
Hogy magadot csak tetteted,
Pedig az szépet szereted.
- 20 5. Egy szóval: akár mint viseld
Magadot, szívedet frisseld,
Mindezekben csak Momusok,
Ó, átkozott Zoillusok!

Responsio

- I. Mit hajtok világ nyelvére?
Ítélen ki-ki kedvére,
Mindaddig, még rothad mája,
Béforr és megromlik szája.

---

15 titeted [értelem]

22 ítélény [értelem]

23 mint addik [értelem], rot hagymája [értelem]

- 25   2.   De ezeket csak nevetem,
                  Magam kényen kecsegtetem,
                  Lássa ki-ki, mit fog vélni,
                  S vígan nékem tetszik élni.
- 30   3.   Csak azt tartom okosokkal:
                  Lehet vigadni a jókkal,
                  Tested frissed, újít a tánc,
                  Nem kötelez el semmi lánc.
- 35   4.   Aki az frisseket szólja,
                  Száját míreg mind befogja,
                  Ebben csalárd részesöljen,
                  Aláníző elmerüljen!
- 40   5.   Gúnyalóknak légyen bíre
                  Titius szívének vére,
                  Igyík együtt Tantalussal,
                  Hajtson követ Zizifussal!

III.

1.   Nézd el, mely csalárd e világ,
                  Egyéb dolga nincs, embert rág,
                  Minden szódért megszólanak,
                  Hamisnak, rossznak mondanak.
- 5   2.   Csak azért szidhatom Mómust,
                  Hogy nem tett jobb oeconomust,
                  Ki azt cselekedte volna,
                  Porta bészárva lett volna.
- 10   3.   Ha látják, hogy mulatásod
                  Nagy van, nincsen hallgatásod,
                  Mondnak azért tudatlannak,
                  Parasztnak, bárdolatlannak.

---

25 eszeket [értelem]

30 lehegy [értelem]

34 mirek [értelem]

38 szívének [értelem]; vére [rím]

40 köved [értelem]

- 15   4.   Ha pediglen szemérmes vagy,
Azonban szó van rólad nagy,
Hogy csak magadat tetteted,
Pedig a szépet szereted.
- 20   5.   Frajj-, dámákkal hogyha beszélsz,
Úgy is ember nyelvétől félsz,
Ámbár vélek ne is ne vess,
Mondják: véred igen heves.
- 25   6.   Előtted igaznak látszik,
Akkor is csal, mikor játszik.
Szemben dicsér, titkon gyaláz,
Híredben a földig aláz.
- 30   7.   Tartja kötelességének,
Ily szövetséges jelének,
Most két orcádat csókolja,
Majd tetemedet rútolja.
- 35   8.   Egy szóval: akár mint viseld
Magadat, szívedet frisseld,
Mindezekben ők Momusok,
Ő átkozott csalárdságok!
- 40   9.   Mit hajtok világ nyelvére?
Ítéljen ki-ki kedvére,
Mindaddig, míg rothad mája,
Béfagy és megromlik szája.
- 40   10.   De én eztet csak nevetem,
Mind csak hátam megé vetem.
Lássa ki-ki, mit fog vélni,
Nekem tetszik vígan élni.

25.

I.

Cantio

- I.   Az vidám új políciát
         Ha kívánod – – –,
         S ez világnak praktikáját
         Ha nem bánod – – –,
5   De vigyázva kell szólanunk,
         – – – –
         Sokat is félben harapnunk,
         Netalántán – – –.
- 10   2.   Mostani világnak dolga
         Csak olyan, mint – – –
         Ebben mindjárt léssen szolgál,
         Ki minden színt – – –.
         Ki mindenkor akar nyerni,
         – – – – – – –
15   Készakarva kell veszteni,
         De azonban – – –.
- 20   3.   Ki nem tud jól levet csapni,
         S mindenképpen – – –,
         Magos polcra nem fog hágni,
         Hanem szépen – – –.
         Szemmel, szóval csalogassad,
         – – – – – – –
         Szívedet ki ne mutassad,
         Ha van egy kis – – –.
- 25   4.   Ábrázatod változtassad
         Mások belső – – –,
         Kedvedet alkalmazzassad,
         De csak külső – – –.
         Sokszor így kell mérget falnod,
         – – – – – – –
30   Azokat is csókolgatnod,
         Kiket inkább – – –.

5. Ne higgy most senki nyelvének,
 35 Hogyha mindjárt — — —,
 Sem levél-, sem pecsétjének,
 Mert az is már — — —.
 Felhőn várat építeni
 — — — — — — —,
 Avagy embereknek hinni,
 40 Hidd el, csaknem — — —.
6. Soknak mosolog a szájok,
 Midőn belől — — —,
 Vagy sírásra áll orcájok,
 De csak felől — — —.
 45 Azt vélnéd, hogy benne nyugszik,
 — — — — — — —
 De szívekben kígyó fekszik,
 Ha nem vigyázsz, — — —.
7. Keveset is kell szólani,
 50 Az többit fel- — — —,
 Sokat túrni, elhallgatni,
 S magadban el- — — —.
 Nem jó mindent pápaszemmel
 — — — — — — —
 55 Hanem sokszor csak fél szemmel,
 Ujjaid közt — — —.
8. Ha fel akarsz akasztatni,
 Csak parányit — — —,
 Ha pedig magasztaltatni,
 60 Csak százannyit — — —.
 Erkölcset most kedveskedni,
 — — — — — — —
 Vétken s pénzen kell megvenni,
 Amit szíved — — —.
9. A szívbéli barátságnak
 65 Már csak neve — — —,
 De a pompás ajánlásnak
 Nagy kelete — — —,
 Ki-ki maga szolgálatját
 70 — — — — — — —,
 Próbáld meg jó akaratját,
 Majd meglátod — — —.

10. Asszonyok is fent héjaznak
 Noha rövid — — —,
 75 Férjeiken uralkodnak
 Mintha már ők — — —,
 Hogyha pedig mely balhások,
 — — — — —
 Talán büszke vágyódások
 80 Egy kevésbé — — —.
- II. Az ő nyelvek, mint a posta,
 Soha nyugtok — — —,
 Szívek pedig, mint a rosta,
 Semmi titok — — —.
 85 Mindent dobbal, trombitával
 — — — — —,
 Jobb azért légy csak magadban,
 Ne is szólj már — — —.

XI.

Az újdönúj polícia

- I. Az újdönúj políciát
 Ha kívánod, hm, hm, hm,
 E világnak praktikáját
 Ha nem bánod, hm, hm, hm.
 5 De vigyázva kell szólanom,
 Trala trilom tralala,
 Sokat is félbe harapnom,
 Netalántán hm, hm, hm.
2. Mostani világnak dolga
 10 Csak olyan, mint hm, hm, hm,
 Ebben mindjárt lészen szolgál,
 Ki minden színt hm, hm, hm.
 Ki mindenkor akar nyerni,
 Trala trilom tralala,
 15 Akartva is kell veszteni,
 De azonban hm, hm, hm.

3. Ki nem tud jól levet csapni,
Mindenképpen hm, hm, hm,
Magas polcra nem fog kapni,
20 Hanem szépen hm, hm, hm.
Szemmel, szóval csalogassad,
Trala trilom tralala,
Szívedet ki ne mutassad,
Hanem egy kis hm, hm, hm.
- 25 4. Ábrázatot változtassad,
Mások belső hm, hm, hm,
Kedvedet alkalmazzassad,
De csak külső hm, hm, hm.
Néha mérget is kely falnod,
30 Trala trilom tralala,
Azokat is csókolgatnod,
Kiket inkább hm, hm, hm.
5. Ne higgy most senki nyelvének,
Noha mindjárt hm, hm, hm.
35 Se levele pecsétjének,
Mert az is már hm, hm, hm.
Jégen várat építeni,
Trala trilom tralala,
Avagy az embernek hinni,
40 Hidd el, csaknem hm, hm, hm.
6. Sokaknak mosolyog szájok,
Mídon belül hm, hm, hm,
Vagy sírásra áll orcájok,
De csak felül hm, hm, hm.
45 Azt vélnéd, hogy benned nyugszik,
Trala trilom tralala,
De szívekben kígyó fekszik,
Ha nem vigyázz, hm, hm, hm.
7. Keveset kell most szólani,
50 A többit fel- hm, hm, hm.
Sokat tűrni s elhallgatni,
Magában el- hm, hm, hm.
Nem jó mindent pápaszemmel,
Trala trilom tralala,
55 Hanem sokszor csak fél szemmel,
Ujjai közt hm, hm, hm.

8. Ha fel akarsz akasztatni,
Csak parányit hm, hm, hm.
Ha pedig magasztaltatni,
Ezerannyit hm, hm, hm.
60 Erkölccsel most kereskedni,
Trala trilom tralala,
Pénzen s vétken meg kell venni,
Amit szíved hm, hm, hm.
9. Asszonyok is felhézának,
Noha rövid hm, hm, hm,
Uraikon uralkodnak,
Mintha övék hm, hm, hm.
De csak tudnák, mért bolhások,
70 Trala trilom tralala,
Talán büszke vágyódások
Egy kevésbé hm, hm, hm.
10. Az ő nyelvek, mint a posta,
Soha nyugtát hm, hm, hm,
75 Szívek pedig, mint a rosta,
Semmi titkot hm, hm, hm.
Mindent dobbal s trombitával
Trala trilom tralala,
Jaj, ki ilyen jó madárral –
80 Hallgassunk, mert hm, hm, hm.

26.

I.

- I. Mindenütt kedves most az álnokság,
Palotán, várban *színes* hívság.
Szembe' csókolni,
Majd megszólani
5 Világi szín s csaláldság.

2. Barátod hív~~nak~~ látszatik szemben,
Fordul, megnevet, szól híredben.
Titkod megtartja,
Míg orcád látja,
10 Neked mást szól ellenben.
3. Kedves kedveket szaporítani,
Szemmel szemeket csalogatni.
Sok az csalárdság,
Mostani hívság,
15 Ettől nehéz távozni.
4. Alig tekinted, már fejét hajtja,
Azzal hívségét majd ajánlja.
Szova igen szép,
Szíve méreg, lép,
20 Aki jól meggondolja.
5. Keserves ügyed ha megbeszéled,
Vagy történeted ha említéd,
Szíved vidítja,
S jóval biztatja,
25 S halni kíván éretted.
6. Habokkal játszik most a barátság,
Vékonyon tetszik atyafiság.
Jóért jól tenni,
Egyenlő lenni
30 Úgy mondják, hogy bolondság.
7. Azért ha élni akarsz békével,
Nem is sértetni más nyelvével,
Jól megtekintsed,
S próbára vessed,
35 Kinek élhess kedvével.
8. Ne nézd szemekben mosolygásokat,
Ne hidd ékesen szólásokat,
Mert ez méreg, lép,
Ámbár néked szép,
40 Vesd meg csalárdságokat!

---

6 hívak [értelem]

9. Ezt így próbálta, aki ezt írta,
Sokat siratta, míg tanulta,
Hogy másnak hinni,
Titkát beszélni
45 Nem kell, fel is fogadta.

II.

1. Mindenütt kedves most a multság,
Palotán s várban álnok csalárdság.
Szemben csókolni
S majd megszólani
5 *Mostan* módi s multság.
2. Barátod hívnek látszik szemedbe',
Fordul, megnevet és szól híredbe'.
Titkod megtartja,
Míg orcád látja,
10 Néked mást szól ellenbe.
3. Alig tekinted, már fejét hajtja,
Azzal hűségét majd megmutatja.
Szova igen szép,
Maga mérges lép,
15 Ha ki jól meggondolja.
4. De ha távozik tőled személye,
Hamar változik ő víg elméje.
Szólja híredet,
Szólja nevedet,
20 Te vagy az ellensége.
5. Habokkal játszik most a barátság,
Vékonyon tetszik az atyafiság.
Jóért jót tenni
S egyenlő lenni,
25 Azt mondják, hogy bolondság.

---

5 Mostani [szótagszám]

6. Ne nézd szemekben mosolygásokat,
Ne hidd ékesen szószólásokat,
Mert a' mérges lép,
Noha neked szép,
30 Vesd meg csalárdságokat!
7. Ezt így próbálta, aki ezt írta,
Sokat siratta, míg megtanulta,
Hogy másnak hinni,
Titkát beszélni,
35 Nem kell, fel is fogadta.

27.

I.

1. Merő bolondság
A mostani nagy hívság,
Alacson és főrenden
Uralkodik mindenben,
5 Rabja a világ,
Orrán vezeti,
Aki őtet követi,
Sokat vele elhitet,
Ami rút, széppé tétet,
10 De semmit sem ad.
2. Halljad, mit tanít,
Hogy magadat nagyra véld,
Ha szegény vagy, gazdagnak,
Ha tudatlan, okosnak
15 Látszani kívánj.
Ha nincs vitulus,
Légyen két réf titulus,
Bár rongyos is az gallér,
Szádban mégis a tallér
20 Gyakran forogjon!

3. Nemes véredet,
 Híres régi ősidet,
 Ámbár soha nem voltak,
 Vagy bocskorban csuszogtak,
 25 Gyakran emlegesd!
 Ha megnevetnek,
 Dicséretet szereznek,
 Mondd ki, de hibáidat
 És fogyatkozásidat
 30 Mélyen elfedezd!
4. Ha pohánkával,
 Haspofasztó répával
 Él sz is, szarvast vagy őzet,
 Foglyot, fácánt, egyebet
 35 Gyakran emlegess!
 Ha szalmán fekszel,
 Pokróccal fedezettet,
 Mégis tarka köntösre,
 Idegen öltözetre,
 40 Lásd, hogy szert tehess.

III.

A mostani világ

- I. Merő bolondság
 A mostani nagy hívság,
 Alacson és főrenden,
 Uralkodik mindenén,
 5 Rabja a világ.
2. Orrán vezeti,
 Aki őtet követi,
 Sokat véle elhíttet,
 Ami rút, széppé tétet,
 10 De semmit sem ád.
3. Halljad, mit tanít:
 Hogy magadat nagyra véld,
 Ha szegény vagy, gazdagnak,
 Ha tudatlan, okosnak
 15 Láttatni kívánj!

4. Ha nincs *vitulus*,
Légyen két rőf *titulus*,
Bár rongyos is a gallér,
Mégis szádban a tallér
20 Gyakran forogjon!
5. Nemes véredet,
Híres régi ősidet,
Ámbár soha nem voltak,
Vagy bocskorban csoszogtak,
25 Gyakran emlegesd!
6. Ha mik nevednek
Dicséretet szereznek,
Mondd ki, de hibáidat
És fogyatkozásidat
30 Mélyen elfödözd!
7. Ha pohánkával,
Haspuffasztó répával
Élsz, de szarvast vagy őzet,
Foglyot, fácánt s egyebet
35 Gyakran emlegess!
8. Ha szalmán fekszel,
Pokróccal födöztetel,
Mégis tarka köntösre,
Idegen öltözetre,
40 Lásd, hogy szert tehess.
9. Ha négy-öt *barmod*,
Vagyon egy rossz *majorod*,
Gazdát, ispányt, számtartót,
Lokajt, kardot, hajporzót
45 Magadnak szerezz!

16–17 [az eredeti nyomtatványon is kurzív]

32 ha [értelem, vö. más variánsokban]

41 harmod [értelem]

42 majrod [szótagszám]

10. Mert süvegvetés,
 Úri név és becsülés,
 Erre-arra a nagy juss,
 De *eadem titulus*
 50 Ezekből ered.
11. Vastag bolondság
 A mostani nagy hívság,
 Nem gondol valósággal,
 Csak külső láttatással,
 55 Hizlalja magát.
12. Lapos erszénye,
 Teste rút, üres feje,
 Mégis, mint tök, makk Filkó,
 Tiszteletet kívánó,
 60 Így csalja magát.

28.

I.

1. Jere, pajtás, diétára,
 Tégy szert egy jó paripára,
 Egy furcsa magyar gálára
 S egy tarisnya rézkrajcárra!
- 5 2. Úrfiságot véssz magadnak,
 Mert ott pénzért mindent adnak.
 Ott élík ám a világot
 S nem kémélik a petákat.
- 10 3. Mikor én a bálba mentem,
 Előre megjelentettem,
 Harmadnapig eléheztem,
 Mégis oda elérkeztem.

---

49 [az eredeti nyomtatványon is kurzív]

59 tífztelet [szótagszám]

12 eleheztem [értelem]

- 15   4.   Mindenféle cifra dáma
              Annyi van, hogy nincsen száma.
              Egyet fütttyentsz az ablakba',
              Tíz is ugrik a *nyak*adba.
- 20   5.   Mikor én a bálba' voltam,
              Grófkisasszonnyal táncoltam.
              Nem kérdik, ki volt az apja,
              Csak legyen veres kalpagja.
6.   Apám, anyám odahagytam,
              Jóságom zálogba adtam.
              Úgy élek, mint hal a vízbe',
              Adja Isten ezt sok ízbe'!

II.

NÓTA: *A kisasszony gálájá[ban]*

1.   Jere, pajtás, diétára,
              Tégy szert egy jó paripára,
              Egy cifra magyar gálára,
              Egy tarisnya rézpoltrára!
- 5   2.   Élik ám a jó világot,
              Nem kímílik a petákat.
              Mindenféle furcsa dáma
              Annyi vagyon, nincsen száma.
- 10   3.   Egyet fütttyents az ablakban,
              Tíz-husz ugrik a *nyak*adban.
              Úrfi a vargalegény is,
              Úrfi ottan a szegény is.
- 15   4.   Nem kérdik, ki volt az atyja,
              Csak legyen csákós kalapja.
              Amikor bálban mentem,
              Ott mindenkor megjelentem,

13 Mindenfelől [értelem]

16 századba [értelem]

20   5.   Két-három nap eléheztem,
                   Mégis oda érkeztem,
                   Ottan az első én voltam,
                   Grófkisasszonnyal táncoltam.

6.   Azt gondolták rólam, *aki*
        Nem esmért, hogy ez valaki.
        Apám-anyám odahagytam,
        Jószágom zálogban adtam.

25   7.   Úgy élek, mint hal a vízben,
                   Atyaisten szerelmében.
                   Két-három nap eléheztem,
                   Mégis oda érkeztem.

29.

I.

1.   Nem tanácsos titkokat inasokra bízni,
        Mert azokat árulják, attúl szoktak hízni,
        Pénzzel hogyha kínálják, szemeket behunyják,
        Mások fülökben fújják, urokat nem szánják.
- 5   2.   Hányszor kért engem Ferkó, hogy fülében súgjak,
                   Amik nékem kedvemre, nem Ferkónak, voltak.
                   Megcsalsz, mondom, ha szólok, nem hiszek én néked,
                   Kis tréfámat megrontod, üsmérlek én téged.
- 10   3.   Jobb énnékem titokban félórát mulatni,
                   Hogysem víg szándékomat cégéren mutatni.
                   Titkon egy-kettőt ugrok s nevetek magamnak,
                   Így múlik víg órája temérdek gondomnak.
- 15   4.   Azért én a titkokról már soha nem szólok,
                   Zárt vetek a nyelvemre, semmit meg nem mondok,
                   Szívem titkában rejtem, ami kedves nékem,
                   Mert ha szólok, fecsegek, abbúl lesz a végem.

---

21 maki [értelem]

27–28 [tévesen idemásolt sorok, vö. 17–18]

30.

I.

1. Az ki azt kérdi, hogy hínak engem,
 Avagy hogy miben áll az mesterségem:
 Báró Keresdi már az én nevem,
 Egy gondom: uraknak hízelkedni,
 5 Szemek-, szíveknek híreskedni,
 Ajánlam szívemet,
 Ígérem kedvemet.
 Álnokság, praktika minden dolgom,
 Hasznos, bár szegény az én gondom.
- 10 2. Mikor hogy fúj a szél, arra fordulok,
 Ha szólít valaki, frissen mozdúlok.
 Másoknak kedvére tudok járni,
 Szeretni, gyűlölni, nyájoskodni,
 Vigadni, táncolni, szomorkodni
 15 Mindenkor kész vagyok,
 Nemességet nem tudok.
 Álnokság, praktika minden dolgom,
 Hasznos, bár szegény az én gondom.
- 20 3. Majd cifrán tagadom, amit ígértem,
 Majd azt kicsúfolom, akit dicsértem.
 Nevetség, tréfálás szolgálatom,
 Ezt szóval s szép móddal csalogatom,
 Más pénzzel és mézzel hódítatom.
 25 Hazug ígéretem,
 Fortélos életem.
 Álnokság, praktika minden dolgom,
 Hasznos, bár szegény az én gondom.

---

2 az [értelem]

11 mozdolok [értelem]

23 's [szótagszám]

4. Ha kit ma tisztetek s megdicsérek,
 Holnap kinevetem, ha hozzáférek.
 30 Kendőzött jószágom és emberségem,
 Nálom a szívesség csak színesség,
 Mosolgas, ajánlás, merő ebség,
 Mert amint biztatom,
 Oly könnyen megcsalom.
 35 Álnokság, praktika minden dolgom,
 Hasznos, bár szegény az én gondom.
5. Uraknak vagyok én kedves vendége,
 Akit megcsalhatok, nevetség vége,
 Ez az hízelkedő módi világ,
 40 Azért intek,
 Ne higgyenek,
 Mert hamis a szíve Keresdinek.
 Álnokság, praktika minden dolgom,
 Hasznos, bár szegény az én gondom.

V.

Világ szokása

- I. Aki azt kérdezi, hogy hínak engem,
 Vagy miben áll az én mesterségem?
 Báró Keresd-ki ma az én nevem.
 Gondolok uraknak hízelkedni, hízelkedni,
 5 Szemeknek, szíveknek incselkedni,
 Ajánlom szívemet,
 Ígérem kedvemet.
 Álnokság, praktika minden dolgom,
 Hasznos, bár szegény is az én gondom.

- 10   2.   *Abonnan* fúj a szél, arra fordulok,
               Ha szólít valaki, frissen mozdulok.
               Másoknak kedvében tudok járni,
               Szeretni, gyűlölni, nyájaskodni,
               Vigadni, dobzódni, szomorkodni,
 15   Mindenre kész vagyok,
               Mentséget nem tudok.
               Álnokság, praktika minden dolgom,
               Hasznos, bár szegény is az én gondom.
- 20   3.   Majd cifrán tagadom, amit ígértem,
               Majd azt kinevetem, akit dicsértem.
               Nevetség, csúfolás szolgálatom,
               Ezt szóval, szép móddal csalogatom,
               Azt pénzzel vagy mézzel hódolgotom,
               Hazug ígéretem,
 25   Fortélyos életem.
               Álnokság, praktika minden dolgom,
               Hasznos, bár szegény is az én gondom.
- 30   4.   Kit szemben tisztelek s nagyra becsülök,
               Ím, ennek üldözést titokban szülök.
               Kendőzött jószágom s emberségem,
               Nálam a szívesség csak színesség,
               Mosolygás, ajánlás, merő ebség,
               Mert azt mint biztatom,
               Oly könnyen megcsalom.
 35   Álnokság, praktika minden dolgom,
               Hasznos, bár szegény is az én gondom.
- 40   5.   Uraknak vagyok én kedves vendége,
               Akit megejthetek, nevetség vége,
               Ez a hízelkedő világ módja.
               Nem szívbüől, de színbüől kedveskedni,
               Csalással s nem mással nyerekedni,
               Csak éppen magamat,
               Szeretem hasznomat.
               Álnokság, praktika minden dolgom,
 45   Hasznos, bár szegény is az én gondom.

10 Midőn hogy [értelem, vö. VII]

41 Tssláfál [sh.]

6.   Hogy én e céloznak végét érhessem,
Csalárd szándékomat hogy megnyerhessem,
Csak bátran kölletik készen lenni,
50   Úgy balra, mint jobbra hitet tenni.
A tiszta életet meg kell vetni,
Így élek kedvemre,
Boldog életemre.
Álnokság, praktika minden dolgom,
Hasznos, bár szegény is az én gondom.

3I.

[AD NOTAM:] *Haragodnak nagy voltában*

1.   Apát, anyát lehet venni,
Ha pénzünk elég fog lenni,
Tud az arany szekundálni,
5   Farkasból báránt formálni.
Ha másként megégetnének,
Vagy fővételre vinnének,
Úgy megsegeéthet az ezüst,
Hogy meg nem fonnyaszthat a füst.
2.   Ha markodban arany hever,
10   Nem fog meg könnyen a fegyver.
Aki ma teneked azt mondta: Hozsánna!
Holnap, ha négyfelé vágnának, sem szánna.
Bizony, nem fért tehozzád Herkules példája,
Sándornak is nem úgy állt, mint néked, a szája.
15   Nem volt neki mindenkor markában kupája,
Pohár helyett kezében villogott szablyája.

32.

I.

A színezett barátságról

1. E mostani álnak világban,
Béfedezett *kis* ravaszságban
Ritka vagyon, ki maradjon hív barátságban,
Ki fent álljon, s le ne szálljon, az igazságban.
- 5 2. Ezt példázza sok rút csalfaság,
Erre céloz minden ravaszság,
Hamar botlik, s meghanyatlik most a barátság,
Ezt felbontja és megrontja egy kis bosszúság.
- 10 3. Kivel tartasz, meg kell szemlélni,
Mert sokaktól kell mostan félni:
Csendességben, békességben ha akarsz élni,
Mindent szépnek s igaz képnek nem kell ám vélni!
- 15 4. Ne higgy minden száj-mosolygásnak,
Ne adj hitelt minden sírásnak,
Ne fedezd ki, ne jelentsd ki szívedet másnak,
Mert azonnal nem haszonnal ellened ásnak.
- 20 5. Ami fémlik, nem mind arany az,
Amit mondnak, nem mind igaz az.
Ezer közül vagy több közül ha van egy igaz,
Mostanában valójában elég csuda az.
6. Akit legjobb barátodnak vélsz,
Sőt akivel éjjel-nappal élsz,
Az, ha lehet, és szert tehet, ha tőle nem félsz,
Jégre viszen, csúffá teszen, míg eszedre kélsz.
- 25 7. Kinek soha nem is vétettél,
Sőt akivel legtöbb jót tettél,
Kitől talán még egy kalán vizet sem vettél,
Ha egy szóban botlasz, abban nagyot vétettél.

- 30 8. Szólj kedvére ennek bár tízet,
S egyszer ne adj szájának ízet,
Hívségedért, szerelmedért bosszúval fizet,
Sok tett jódért, jó voltodért iszod a mérget.
- 35 9. Akik azért reád nevetnek,
Jól rávigyázz, miként illetnek:
Simogatnak, apolgatnak, míg megejthetnek:
Ha megejtnék, kinevetnek, s azzal fizetnek.
- 40 10. Vigyázzon hát ki-ki magára,
Minden dolgát tegye próbára!
Ha tétováz, és nem vigyáz maga dolgára,
Életének vagy nevének jut határára.

IV.

- I. Elbujdosom már valahova,
De nem tudok menni sehova,
Kérlek, tekints, mert fejem nincs hajtani hova,
Te viseld hát magad gondom, ó, szent Jehova!
- 5 2. Aki fénylik, nem mind arany az,
Amit mondnak, nem mind igaz az.
Ezer közül vagy több közül ha van egy igaz,
Mostanába' valójába' elég példa az.

33.

I.

- I. Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss,
Gondolatid, vágyódásid céljait ne lássa más,
Mert rab leszel, ahol nem vélsz,
Addig, még élsz, s ahol nem félsz,
5 Nagy kárban dönt,
Búra bút önt,
Ott irigy szív árkot ás.

2. Szép szózatnak, szép ajaknak jól megfontold szavait,
Ezekből megismerheted legjobban fortélyait,
10 Hol sír-rí szív,
Mutat, hogy hív,
Hol vígan jársz,
Képzést nem vársz,
Tölts hamisságait.
- 15 3. Tehát kérlek, s arra intlek: heves kívánságodat
Tartsd zabolán, titkon – korán ne mutasd hív voltodat!
Próbakőre vesd ezerre,
Úgy bízd szíved vélt hívedre,
Hogy meg ne szánd,
20 Tettesd ne bánd,
Tartsd nálad titkodat!

34.

I.

Igen elmés ének

[AD NOTAM: *Szánjátok, ó, magas egek*]

- I. Ifjúságomnak virágja
Most kezdődik, mégis rágja
Az irigység mérge s férge,
Melynek halálos mérge.
- 5 2. Egek, szánjátok igyemet!
Ím, mindenütt irigyemet
Látom, hogy én reám nyelvel
Áspiskígyói nyelvvel.
- 10 3. Hogyha meglát, fejét rázza,
Mind gonoszra magyarázza
Mozgásomat, nézésemet
És minden lépésem.

Ad 33.
10 ré [értelem]

- 15   4.   Ha mégyek köntössel, újjal,
              Irigykedve mutat ujjal,
              S mindjárt azt vészi szájára:
              „Né’, be csinoson jár a!’”
5.   Ha jó kedvemet érezi,
              Azt gúnyolva cégérezi,
20   Mikor köszön s fejét hajtja,
              Akkor károm óhajtja.
6.   Bár szemet másra ne vessek,
              Annál inkább ne nevessek,
              Mert készen vár az ítélet,
              Kínos így már az élet.
- 25   7.   Különben, ha tartja kedve,
              Mind kísírtsen irigykedve,
              Járjon utánam méreggel,
              Nem bánom, estve-reggel!
8.   Gúnyoljon, szapuljon, szóljon,
30   Hogy ezek kínja oszoljon,
              Együtt jár az öröm s üröm,
              Tudom, azért eltűröm.
9.   Szokása ez e világnak,
              Hogy minden nyíló virágnak
35   Férget rendeljen tövére,
              Mely légyen sérelmére.
10.   Immár ha mindennel ez köz,
              Vigasztalni hasznos eszköz,
              Érezem is hasznát ennyit,
40   Hogy hathatóson enyhít.

35.

- I.   Ez világban aki élni
          Akar, s felső polcra ülni,
          Szükség, tudjon hazudni,
          Szükség, tudjon hazudni.

- 5   2.   Szívet szájjal megcserélni,
             Elmét szóval általvágni,
             Tréfának kell tartani,
             Tréfának kell tartani.
- 10   3.   Nagy dicsőség a bolondság,
             Hazugsággal az okosság,
             Nem utolsó tanúság,
             Nem utolsó tanúság.
- 15   4.   Ottan hasznos az hazugság,
             Hol nem férhet az igazság,
             Mert díszebb az hazugság,
             Mert díszebb az hazugság.
- 20   5.   Semmit nem ér annak dolga,
             Ki hazugsággal nem tódja,
             Csalárdsággal nem fogja,
             Csalárdsággal nem fogja.
- 25   6.   Hogyha így élsz becsületben,
             Helyed lesz az első székből,
             Mindeneknél nagy hírben,
             Mindeneknél nagy hírben.
- 30   7.   Ilyen renddel tehát élni,
             S főrendeknél kaptuskodni
             Nem méltó kinevetni,
             Nem méltó kinevetni.
- 35   8.   Aki eztet nem tanulta,
             Nem tetszik semmiben dolga,
             Senki előtt tréfája,
             Senki előtt tréfája.
9.   Ez világnak ez a módja,
             Ha ki pedig ezt nem tudja,
             Szarik könnyen markába,
             Szarik könnyen markába.

36.

I.

Nem adnám a báróságot
Sok százezer aranyért –
Patvar vigye a jószágot,
Rang nélkül semmit sem ér!
5 Már ezután rá is tartom
Rangom szerint magamat,
Magamhoz ritkán bocsátom
Nemesember uramat,
Nemesember uramat.

37.

I.

Pallérozzuk a világot,
Vetkezzük a durvaságot,
Fainsággal dicsekszünk.
A virtus mégsem érdemel,
5 Egyedül csak a pénz emel,
Oda, hová égyekszünk.
Ilyen a mái világ:
Ami nincs, azzal dicsekszik,
Jót mond, de rosszat cselekszik,
10 Ilyen a mái világ.

38.

Ringy-rongy kapoc, félre tőlem!
Minden bal, körműlj előlem!
Fuss, ha látsz most szemeddel.
A vénasszony kosarában
5 Csak egy fél pénz ül magában –
Ó, szegény, hogy dúdolhat?
Akinek van birtokában,
Három-négy tallér markában,
A' bizony kóborolhat.

I. D) Búcsú a világi hívságoktól

Minden az ég alatt mulandóság

39.

I.

1. Halld meg, ég, föld, tenger, s indulj szánakozni,
Kemény érc, kősziklák, viasszá változni,
Midőn egy esendő bús szív szakadkozni,
Magával ekként kezd sorsán siránkozni.
- 5 2. Világ piacára mihelyest kaptam,
Az élet s élet közt különbséget láttam,
Földet, tengert, udvart sokat láttam, jártam,
Teljes contentumot sohult nem találtam.
- 10 3. Minden karnak maga baja s változása,
Akármely sorsnak sincs teljes megnyugvása,
Minden szívnek újról újra van vágvása –
Így volt, van, lészen is természet adása.
- 15 4. Gyermekség nevetség, friss hó kacag s olvad,
Ifjúság bolondság, rózsza, majd elhervad,
Emberkor – megért kor, gyümölcs nem tart, posvad,
Vétség csak betegség, reves tőke sorvad.
- 20 5. E világ is velünk üdővel változik,
Egy sorsról más sorsra szívünk kívánczik,
A kedv, a szerencse fordul, bontakozik,
Ki-ki sorsa szerint terhéből osztzik.
6. Király koronáját, mint koldus táskáját,
Papok kamaráját, mint latrok barlangját,
Vitéz véres kardját, szüle nyál orrát
Gond, bú fogja – ki-ki maga érzi baját.

- 25   7.   Sokat e világ nagy tisztességre emel,
Nézd meg, nemsokára csaknem búzát szemel.
Sok gazdag szegény lesz, van csak könyves szemmel,
Mint nagy vitéz csonkán, gyermek félelemmel.
- 30   8.   Szépség, mint szivárvány, kedves festett páva,
Egészség mézétel – betegség az ára.
Tudomány, erősség fogy gyertya módjára,
Siet minden élő halál sír-szájára.
- 35   9.   Így van hát dolga ez nyomorú világnak,
Melyet azok tudnak, kik megpróbáltatnak,
De ezek is legjobb tanácsot úgy adnak,
Ha először magok kárán tanultanak.

40.

I.

Cantillena de vanitate mundi

1.   O juvena mollis flos!
O juvena virens flos!
Vixdum crescis jam vanescis,
Velut bulla tua est dos.
- 5   2.   Ó, ifjúság, gyöngé ág!
Ó, szép zöldellő virág!
Alég nevelkedöl, veszöl,
Mint buborék, enyészöl.
- 10   3.   Vix gustasti dulcia!
Vix bibasti svavia!
Deturbaris, fluminaris,
Fies orci victima.
- 15   4.   Nem is kóstoltad jó ézit,
Hamis világ édességit,
Elrontatol, lészesz porrá,
Lészesz pokolban rabbá.

---

5   Iffiúság [szótagszám]

5.   Captas rosas, lilia!
           Convalium folia!
           Fatigaris frustra curris,
 20   Nil sunt, nisi lolia.
6.   Rózsák közt léliomokhoz,
           Kapdozol gyöngyvirágokhoz,
           Fárod sz nagy haszontalanul,
           Mert virágért konkoly hul.
- 25   7.   Ergo Deo famulare
           Ex corde dic mundo vale;
           Deus aeternum coronat,
           Mundus vero poenas dat.
- 30   8.   *Jobb hát* Istennek szolgálni,
           Csalárd világtúl *megválni*,
           Mert az Isten koronát ad,
           Hamis világ támod rád.

4I.

I.

- I.   Minthogy látom változását életem napjainak,
           És sok kárát tapasztalom nyughatatlanságomnak,
           .....
           Melyek miatt sok fájdalmat, vittem ezer kínokat,
 5   Kit valóban sajnálok.

Ad 40.

19 frusztra [értelem]

23 Fárodoz [értelem, rím]

29 Tehát [értelem, vö. II.]

30 bucsut venni [szótagszám, vö. II.]

32 reád [szótagszám]

Ad 41.

3 [hiányzó sor]

2. Hogy kedvemet s életemet ily keserves kínokkal,
Vesztegettem s emésztettem magamat sok gondokkal,
Kit míg élek, nem felejték, el sem is kerülhetek,
Eztet vinni és szendvedni kelletik bús szívemnek,
10 Míg az halál véget vet.
3. Nem kis munka, igaz dolog, titokban megtartani,
Szeretetet, igaz szívet ki nem nyilatkoztatni,
De hasznosabb s tanácsosabb azt magadban tartani,
15 Melynek igaz valóságát *nem lehet megtudhatni*,
S lehet-é még elérni?
4. Melynek súlyát akkor érzed s fogod megtapasztalni,
Az mikor már késő leszén, éri szívedet sok kín.
Melyek miatt nyugodalmat, nem találhatsz semmi módot,
20 Hogy valaha láss még olyat, magad hogy vigasztalod,
Semmit is az ég alatt.
5. Szerencsés *léssz ez* világon, ha ezt elkerülheted,
Boldogok lesznek napjaid, higgyed, ha ezt *teheted*,
Hogy magadat szabadságban tartod, nem oly rabságban,
25 Melyből menekedésedet nem várhatnád más módon,
Hanem csak halál által.
6. Azért példát rólam minden méltán vehet magának,
Ezt kerülni, távoztatni ítélem jobbnak lenni,
Nehogy végre oly veszélyre vigyen, kit megbánhatnál,
30 Melyet – késő ha nem lenne – ezerszer visszavonnál,
Tanuld meg ezt más kárán.

12 szeretet [értelem, szótagszám]

14 fogod meg tapasztalni [értelem, II. alapján jav.]

21 léssz [II. alapján jav.]

22 [kikopott szótagok, II. alapján jav.]

42.

I.

Cantio de vanitate mundi

1. Mit használ e világ,
Mondd meg, sok pénz s jószág?
Mint a füst és a szél,
Hirtelen múlik el.
- 5 2. Mit használ korona,
Királyi szék s pálca?
Pálca s birodalom
Elvész, mint hóhalom.
- 10 3. Mit használ a szépség,
Angyali ékesség?
Szépségek elmúlnak,
Rózsák földre hullnak.
- 15 4. Mit használ szép hajad,
Kláris-szín ajakad?
Fényes kristály szemed?
Majd földdé lesz tested.
- 20 5. Mi az arany alma,
Mely sárga, mint szalma?
Az arany sárga föld,
Ezt nagyra ne becsüld!
- 25 6. Mi a veres, puha,
Bíbor s bársony ruha?
Bíborszín csigavér,
Ez hát sokat nem ér.
- 30 7. Selyemben mit használ,
Hogy tested talpig áll?
Ezt egy féreg fonja,
Ami szíved vonja.
8. Nézd meg jól, micsodák,
Melyeket e világ
Ma oly nagyra becsül,
Vérből s földből készül.

35   9.   Menj el hát, rossz világ!
              Nincsen benned jóság,
              Hanem csak elmúló
              Nem örökkévaló.

              10.   Elég, hogy sokáig,
              Csaltad szívem eddig,
40   Közelget boldogság
              S örökkévalóság.

XXI.

              1.   Mit használ e világ,
              Mondd meg, sok kincs jószág?
              Mint a füst és a szél,
              Oly hirtelen elkél.

5   2.   Mit használ a szépség,
              Angyali ékesség?
              Szépségek elmúlnak,
              Rózsák földre hullnak.

10   3.   Mit az arany alma,
              Oly sárga, mint szalma?
              Az arany sárga föld,
              Ezt nagyra ne becsüld!

              4.   Mit használ szép nyakad,
              Kláris szín ajakad?
15   Fényes kristály színed
              Majd földbe leteszed.

              5.   Selyembe' mit használ,
              Tested ha talpig áll?
20   Ezt egy féreg fonja,
              Mely szívedet vonja.

              6.   Mit használ a puha
              Bíbor, bársony ruha?
              Bársonyszín csigavér,
              Ez hát nem sokat ér.

- 25   7.   Mondd meg hát, micsodák,
                  Melyeket e világ
                  Most ily nagyra becsül?
                  Majd a földbe repül.
- 30   8.   Maradj hát, rossz világ!
                  Nincsen benned jóság,
                  Hanem csak elmúló,
                  Nem örökkévaló.
- 35   9.   Elég, hogy sokáig
                  Csaltad szívem eddig,
                  Közelget boldogság,
                  Örökkévalóság.

43.

- 5   1.   Ím, üdő múlik,
                  Szerencse oszlik,
                  Min/ füst, enyészik,
                  Homályba tűnik.
                  Ó, mulandóság,
                  Ravasz álnokság!
- 10   2.   Már szörnyű kínra,
                  Kit véltem jómra,
                  Esett káromra,
                  Szívem súlyára.
                  Ó, mulandóság,
                  Ravasz álnokság!
- 15   3.   Rabbá már lettem,
                  Kínra születtem,
                  Mikor nem véltem,
                  Akkor megestem.
                  Ó, mulandóság,
                  Ravasz álnokság!

- 20   4.   Ez hát reményem,
                         Legvégső bérem,
                         Ki gyászba szívem,
                         Hozta én fejem.
                         Ó, mulandóság,
                         Ravasz álnokság!

44.

1.   Hervadandó világ, adom végső szómat,
         Néked, álnok világ, nyújtom végbúcsúmat,
         Ki kedveztél, *mint* magadnak,
         De tört tettel, *mint* madárnak,
5   Hogy álnok, megfognál,
         Hívságra taszítnál.
2.   Gyakran hízelkedtél, mutatván kedvedet,
         Többször édesgettél, kinyitván szívedet,
         Aranyt, *egyebet* ígértél,
10   Hozzád engem édesgettél,
         Ó, *álnok*, rossz világ,
         Ki vagy merő hívság.
3.   De ígíretedet mind semminek tartom,
         Az te kincseidet hasonlónak tartom,
         *Arany*pénzed is álomhoz,
15   Hasonló futó árnyék*hoz*,
         Igazán alítom,
         Méltán hasonlítom.

---

3 mind [értelem]

4 mind [értelem]

9 egyebeket [szótagszám]

11 alma [értelem]

15 az Arany [szótagszám]

16 árnyékkához [értelem, szótagszám]

- 20   4.   *Te gyönyörűséged távul áll éntőlem,
Hasz~~z~~tal~~an~~ ezekkel háborgatol engem,
Jól tudom, hogy gyönyörködhetsz,*
.....
Gyönyörűség után,
Egy szemnyitás után.
- 25   5.   Világ, elpártolok minden hívságodtól,
Most már elfordulok minden pompáidtól.
Az állandó jót keresni,
Lelki fegyverekkel élni,
Ellened támadni,
30   Kévánok harcolni.

45.

I.

1.   Vidám kedvem, már nyugodjál,
Sok hívságtól iszonyodjál!
Világ, nem kellesz többé,
Engem nem téssz magadé!
- 5   2.   Gonosz világ álnokságát,
Megismértem csalárdságát,
Már látom, hogy csak hívság,
Elmulandó bolondság.
- 10   3.   Megpróbált engem az világ,
Távul tőlem, minden hívság!
Nem kell világ öröme,
Hadd vesszen el ővéle!
- 15   4.   Nem lesz részem soha benned,
Hamis világ, nem kedvellek,
Mert mindenütt örömid
Engem ejtő tőreid.

19 Gyönyörűséged [szótagszám, értelem]

20 haszontalan [szótagszám]

22 [hiányzó sor]

5. Noha voltam tőreidben,
De nem estem kezeidben,
Ezután sem kívánlak,
Rossz világ, nem óhajtlak.
- 20
6. Ó, mely keserű életem,
Világ, benned többé lennem,
Örömem elválásom,
Tőled szabadulásom.
- 25
7. Jaj nekem, míg benned élek,
Örök jajtól igen félek,
Mert mindenütt örömid
Engem ejtő tőreid.
- 30
8. Látom sok mulatságidot,
Mással közlött javaidat.
Távozzál el éntőlem,
Hamis világ, elő/lem!
- 35
9. Adtál soknak víg életet,
Gyönyörködtető kedveket,
Tündöklöttél, mint ezüst,
S elenyésztél, mint a füst.
- 40
10. Világ ha ad egy kis kedvet,
Utána nyújt ezer mérget.
Világ elmulandó kincs,
Kiben maradandó nincs.
- 45
11. Nem kellene drága gyöngyid,
Test-ékesítő köntösöd,
Mert ezek mind elmúlnak,
Mint virág, elfonnyadnak.
12. Nem kellene muzsikáid,
Hívságra vivő játékid,
Ezek keserűségre
Visznek s pokol tüzére.

32 előtttem [értelem, rím]

35 dűndőklöttél [értelem]

II.

A mulandó világ hívságitól való búcsúzás

1. Vidám kedvem, már nyugodjál,
Sok hívságtól iszonyodjál!
Világ, nem kellesz többé,
Engem nem téssz magaddé.
- 5 2. Gonosz világ álnokságát,
Megismértem csalárdságát,
Már látom, hogy csak hívság
S elmulandó bolondság.
- 10 3. Megpróbált engem ez világ,
Távul tőlem, minden hívság!
Nem kell világ öröme,
Hadd vesszen el ővéle!
- 15 4. Noha voltam kezeidben,
De nem estem tőreidben,
Ezután sem kívánlak,
Rossz világ, nem óhajtlak.
- 20 5. Ó, mely keserű életem,
Világ fia többé lennem!
Örömmel elválásom,
Tőled szabadulásom.
- 25 6. Adtál soknak víg életet,
Gyönyörködtető kedveket,
Tündöklöttél, mint ezüst,
Elenyésztl, mint a füst.
- 30 7. Világ ha ad egy kűs kedvet,
Utána ád ezer mérget.
Világ elmulandó kincs,
Melyben maradandó nincs.
8. Jaj nékem, míg benned élek,
Örök kintől igen félek,
Mert mindenütt örömid,
Engem ejtő tőreid.

- 35 9. Nem kellnek drága gyöngyeid,
Felékesítő köntösöd,
Mert ezek mind elmúlnak,
Mint virág, elhervadnak.
- 40 10. Nem kellnek szép muzsikáid,
Hívságra vivő játékid,
Ezek keserűségbe,
Visznek pokol tüzére.
11. Látom sok mulatságidot,
Mással közlött jóvaidot,
Távozzál el éntőlem,
Gonosz világ, előlem!
- 45 12. *Adjad*, Uram, ég Istene,
Hogy álljon szívem ellene
A test-, világ- s ördögnek,
Szolgáljak csak az Égnek!

46.

Gróf Bánfi Dénesé

- 5 1. Ó, eltűrhetetlen, iszonyú fájdalom,
Halálnál keserűbb bú és aggodalom,
Belőled valaha lészen tagadalom,
Ennyi veszély után végre nyugalom,
Ennyi veszély után végre nyugalom.
- 10 2. A búmnak edényi semmit sem ürülnek
Szomorúságimmal, sőt még öregbülnek.
Talán az egek is vesztemen örülnek,
Hogy mégis szívemre több bánatok gyűlnek,
Hogy mégis szívemre több bánatok gyűlnek.

---

37 Munkaid [értelem, vö. I]

45 [alternatívaként:] Segélly

8 ürülnek [értelem]

3. Még aki megszánjon, a' sem találkozik,
Akiben bíztam is, tőlem eltávozik,
Ez álnok világnak dolga így változik,
Aki abban bízik, nagyon csalatkozik,
15 Aki abban bízik, nagyon csalatkozik.
4. Vajon ki láthatatt több ily fáradságot?
Ki tapasztalhatatt több viszontagságot?
Mint az én szívem is *sok* szomorúságot
Szenvedett, és élte búval e világot,
20 Szenvedett, és élte búval e világot.

47.

1. Ó, szép ifiúság,
Mit írsz, *csak* hívság,
Gondolod, orcád
Hogy légyen virág,
5 Melyet meg nem hervaszt nyár?
2. De megcsal reménség
S mulandó szépség,
Romlik ereje,
Borul majd fínye
10 Leghomálosabb égre.
3. Nézd, tegnap egészség
Mint lett betegség,
Minden kevélység
Romlandó épség,
15 Lett bizony veszendőség.
4. Nézd, *a* tegnap fénylő,
Rubinttal égő
Orca ma kék/ő
Foltokra térő,
20 Lett bocskorral egyenlő.

---

18 mind [értelem]; is szomorúságot [szótagszám]

2 írsz hívság [szótagszám]

10 leg homalos tabb [értelem]

16 Nézd tegnap [szótagszám]

18 kekő [értelem]

5. Nézd, *a* tegnap ingó,
 Díszesen ugró
 Lábakat mankó,
 Vagy tartja kampó,
 És hallatik a jajszó.
- 25
6. Ó, ifjúság, tehát
 Lásd élted sorsát:
 Kevélyek útját,
 Késztetők szavát,
 Kerüld tágos ajtaját!
- 30

48.

Világi hívság

- I. Világot ki isméri,
 Ő javait nem kéri,
 Világnak, virágnak épsége, szépsége lehull,
 Reménye van tengeren túl.
- 5 Siránkozva is megvallják,
 E világot kik sarkallják,
 Hogy veszély, mint beszél, hogy salak és alak, mit ad,
 Hívság és töredékeny ág.
2. Mégis sok követői
 Vannak és szeretői,
- 10 Vak szemük, rút nemük, mit tesznek, elvesznek, nem áll,
 A világ is titeket csal,
 Gyümölcsöt ad ő vad fárul,
 És gyöngy helyett ganét árul.
- 15 Jaj, messze vesz esze, ki véli s ítéli, hogy így
 Világon lehessen jó frigy.

---

21 Nézd tegnap [szótagszám]

3. Undok Venust sok százon
Követik egy pórázon,
Hitványság, ocsmányság ti járastok, várastok, jaj
20 Lesz nekünk ó, undokos faj!
Mert csekély gyönyörűségnek –
Mind örökké égték,
Mint ólba, pokolba készültök, bédűltök, hol bűz
Lesz béretek, s kínotok tűz.
- 25 4. Ó, világ vak fiai,
Járjátok, mint urai,
Vezetnek, hitetnek: „Szedjétek s vegyétek el, mit
A világ mast fitogat itt.”
30 Tekéntsetek mindenfelé,
Hogy az erszény légyen telé,
Az edény s a szökrény – de szűnik, eltűnik, mint füst,
Gyöngy, arany és drága ezüst.
5. Mit használ hatalmasság
S elterjedett uraság?
35 Ezt megbontja, megrontja csakhamar a komor halál,
Nézd, immár a küszöbön áll.
Kodrus és Nagy Sándor megholt,
Mert mind a kettő ember volt,
Szép ágak, virágok poshadnak, rothadnak, csak hidd,
40 Hogy mindenek elmúlnak itt.
6. Sok jeles személy megszűnt,
Emlékezetből eltűnt,
Sem vérit, sem hírit felérjük, ismérjük, ki tett
Víg pompát, mert hamuvá lett.
45 Dúsgazdag mast szomjúhozik,
Egy csöpp vízért siránkozik,
Segítét, enyhítést hiába a kába már vár,
Mert pokolban örök a zár.

---

22 mint mind [szótagszám]

47 Segítét [értelem]

- 50   7.   De Isten kebelében
              Él Lázár örömében,
              A régi ínségi változtak, és hoztak nagy bért,
              Bő örömet a múlt örömért.
              Így fáradtság hoz jutalmat,
              És gyönyörűség unalmat.
 55   Így táncrúl van láncra, és láncrúl van táncra az út,
              Mindörökké víg, ki jól fut.
8.   Te hazudsz, mikor dicsérsz,
              Elaltatsz, mikor ígérsz,
              Te ölelsz és megölsz, hol járulsz, ott árulsz, mi az,
 60   Mind méreg, nagy hívság és gaz.
              Nem leszen már veled sarcom,
              Sőt inkább állandó harcom,
              Megverlek, kergetlek, mint nagy kint, akár mint ölelsz,
              Hidd, engem már többé nem lelsz.
- 65   9.   Ó, mi lelkünk Istene,
              Szívünk gyönyörűsége!
              Ó, szentség, reménység, ó, szépség, bölcsesség, jóság,
              Csak te vagy minden boldogság.
              Téged egyedül szeretlek,
 70   Néked szolgálok, még élek.
              Ne engedd, ó, élet, hogy tőled, szeretet, engem
              Valami elvonsszon itten.

49.

I.

1.   Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja!
              Szerencsétlen szélvészéd bús szívem meddig szaggatja?
              Meddig nem szűnsz életünket kegyetlenül rongálni?
              Már lángoló tüze hevit nem lehet állni.
- 5   2.   Mutat néha víg örömet, de majd ismét kegyetlen
              Ábrázatba' jóvén elő, bán velem kéméletlen.
              Ha kínál is édességgel, azt méreggel zavarja,
              Így ha volt kevés öröme, gyásszal takarja.

- 10   3.   Midőn tehát a szerencse így kockázik sorsunkkal,
Kedvet szerezvén magának szerencsétlen voltunkkal,
Jobb lesz hát a magánosság barlangjában lakozni,
Mint kedvünket s életünket ennek áldozni.

II.

- 5   2.   Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja!
Szerencsétlen szélvészéd bús szívem meddig szaggatja?
Meddig nem szűnsz életemet kegyetlenül rongálni?
Már lángoló tüzed kínját nem lehet állni!
- 10   3.   Mutat néha vidám orcát, de majd ismét kegyetlen
Ábrázatba jövéen elől, bán velem kíméletlen.
Ha kínál is édességgel, azt méreggel zavarja,
Így ha volt kevés örömem, gyásszal takarja.
- 15   4.   Minthogy hát a gyönyörűség így kockázik sorsunkkal,
Kedvet szerezvén magának szerencsétlen voltunkkal,
Jobb lesz már a magánosság barlangjába' lakozni,
Mint kedvünkkel s életünkkel ennek áldozni.

50.

- 5   1.   Már az egeknél panaszt tett egy állhatatos virág:
Ravaszággal teljes légyen mostani színes világ,
Melyben nincsen állandóság
Vagy valóságos igazság,
Elfajzott e föld kerekén istentelen hamisság.
- 10   2.   Tökéletes s igazságos nem találni egy szívet,
Szívességit megmutató, máshoz állandó hívet,
Sem ki szüljön, anyaméhet,
Igaz állhatatos képet,
Mert szívekből kiirtotta mostohaság az ívet.

Ad II.
10 eből [értelem]

3. A csácsogó gonosz nyelvek, bár angyal is, megszólják,
Nincs elkövetett gonoszság, amelyben nem vádolják,
Jótettekért rágalmazták,
Kisebbségeket okozzák,
15 Mindenképpen mesterkednek, gyalázatban hogy hozzák.
4. Uralkodik e térségen győzhetetlen ellenség,
Hogy e földről elenyészett megegyezett békesség,
Becstelenség és irigység,
Gonoszságban merült készség,
20 Helette már beférkezett halhatatlan mesterség.
5. Azért e csalárd világon nem kíván tovább élni,
Éltének víg enyíszetét fogja egektől kérni,
Álnokságát tapasztalni,
Sértett szívnek köll ismérni,
25 Ravaszságát nincsen bölcs ész, amely le tudná írni.
6. Hallgassátok meg, ó, egek, e szívnek kívánságát,
Ki kezetekben ajánlá siralmas ügyét s magát,
Mentül elébb szabadságát,
Elnyerhesse boldogságát,
30 Hogy hamis álnok szíveken tegyenek egek példát.

5I.

Jaj, e világ mely hamar elmúl,
Nincs benne állandóság,
Csak tündér mulandóság.
Mégis hibás az ő folyása,
5 Csak a rosszra van vágyása.
Nem néz az utolsó végre,
Nem készül a fényes égre.
Ó, pára, ó, rövid élet,
Majd utolér az ítélet.

52.

1. Világ állapotja
Szívem hasogatja.
Látom változását,
Egy iránt múlását.
- 5 2. A koronás fejek,
Elmúlnak erejek,
Porrá lészen teste,
Ki király-színt feste.
- 10 3. Uralkodásának,
Földi pompájának
Vége lesz és elmúl,
Mint virág, úgy elhull.
- 15 4. Hatalom, nemesség,
Tündöklő fényesség
Egymás után elvész,
Boldoggá dehogy tész.
- 20 5. Gazdag, szegény sorsod,
Egyforma koporsód.
Ki erősen állasz,
Majdan sírbe szállasz.
- 25 6. Bársony, arany, ezüst,
Elenyészik, mint füst.
Drágakő, gyémántok,
Múlnak úgy, mint pántok.
- 25 7. Menj el hát, rossz világ,
Mely mindég lő és vág.
Ne csalogasd szívem,
Máshoz vágyik ívem.
- 30 8. Nem kell álnokságod,
Ravasz gonoszságod.
Rajtam vagy, mint bilincs –
Másutt van drágább kincs.

35   9.   Lelkem oda mégyen,
Mert itt lenni szégyen.
Tetemes kín, baj, jaj,
Nincs gyógyító olaj.

40   10.   Testem, hát készüljél,
Innét kirepüljél!
Lészen dicsősége,
Sok zajodnak vége.

53.

I.

Világi mulandóság

- 5   1.   Minden az ég alatt mulandóság,
És éppen semmiben sincs állandóság.
Gazdagság, tisztelet, avagy szépség
Csak kevés ideig tartó dicsőség,
Mert a szép rúttá,
Gazdag koldussá
Lehet mindenkoron, lett is már azzá.
- 10   2.   Hová lett Julius nagy hatalma?
Vagy Augustus császár nagy birodalma?
Hol vagyon Darius dicsősége?
Hektor és Achilles nagy vitézsége?
Ím, mind elvesztek,
Semmivé lettek,
Mint a köd, avagy füst, mind elenyésztek.
- 15   3.   A szép virágok, ím, elhervadnak,
Az erős zöld fák is, ím, elszáradnak.
Az egészségesek betegek⁴ké,
Az ifjak⁶ üdővel lesznek vén¹⁷ek¹⁸ké.
Mely sokan voltak,
20   Kik már megholtak,
És porrá, hamuvá csakhamar váltak.

---

4 ideid [sh.]

6 Gazdaz [sh.]

17 betegek⁴é [értelem]

18 ifjak⁶ [értelem, szótagszám]; vén¹⁷ek¹⁸é [értelem]

4. Ezt tehát minden jól megtekintse,
És féljen, bár legyen számtalan kincse.
Ifúság vagy erő ne biztassa,
25 Hanem az okosság őket oktassa:
Hogy mind romlandó,
Mind elmulandó,
És nincs az ég alatt semmi állandó.

54.

1. El köly hagynom világ javát már mostan,
Mert eszemmel meggondoltam okosan,
Mi a világ, s mi a java s mindene,
Hogy semmi szép nem virágzik ő benne.
- 5 2. Istenemnek felajánlom magamat,
Minden dolgom, boldogságom, szavamat,
Mert már nagyon meguntam én világot,
Mint mihecske a tavaszi virágot.
- 10 3. Isten, segíts mindene~~k~~ben, én kérlek,
Jóságos vagy, meg nem csalsz, én nem félek,
Azért bízik irgalmadban kegyese~~n~~,
Adjál erőt tagjaimba~~n~~ én~~nek~~em.

55.

1. Nincs oly gyönyörűség ez álnok világban,
Melynek keserűség ne jőne nyomában.
Víg napjaink tőlünk hamar elenyésznek,
Mint árnyék, előlünk csak úgy odalésznek.
- 5 2. Ha egy nap van öröm, mézízű falatja,
Másnap váltja üröm, mely mérgét falatja.
Búcsúzz hát, bút hozó öröme világnak,
Ha vagy oly változó, mint színe virágnak.

Ad 54.

8 Mind [értelem]

9 mindenben [értelem]

11 kegyesem [értelem]

12 Agy; én én [szótagszám, értelem]

- 10   3.   Benned reménységem többé nem helyhezem,
Mivel már ínségem alig szenvedhetem.
Csak nemrég lábaim táncba' fáradának,
De né', víg napjaim mint eltávoznak.
- 15   4.   E csalárd világnak ilyen állapotja,
Múló vígságának búbánat a zsoldja.
Ím, ki örömömbe nemrég lakadalmat
Hirdeték, *szívemben* érzek aggodalmat.
- 20   5.   Bánat örvényébe kedvem bémerüle,
Árvíz özönébe mely hamar kerüle,
Sorsom változása tehát bizonyítja,
Van tündér forgása világnak, mutatja.

56.

Szánom emberi sorsomat,
Bánom nyomorú voltamat.
Az ember sorsa ilyen boldog,
Születik, nyomorog s meghal.

57.

I.

- 5   1.   Csalárd világ, álnok világ, mit csalogatsz engemet?
Hívságidnak haszna nincsen, nem tölthedd bé kedvemet,
Mert minden mulandó,
Mint virág, hervandó
Minden te adományod.
- 10   2.   Elenyészik, elváltozik színe fényességednek,
Esze nincsen, aki hiszen könnyen ígértegednek.
Ah, nyomorult világ,
Hervadandó virág,
Gyötrelme vagy szívemnek.

---

16 s szívemben [értelem]

3. Felemelem fényes szemem a levegőegekre,
Fent vigyázok, hol ha látok valamit víg kedvemre,
De nincs állandóság,
Csak változandóság,
15 Szívemnek nagy gyötrelme.
4. Ha kimegyek és kitérek a szép ékes mezőre,
Minden füvek serkentenek világ megvetésére,
Kik noha ékesek,
Most örvendezések,
20 De sietnek veszélyre.
5. Ím, a kaszást ha szemlélem, élesíti kaszáját,
Hogy levágjon minden fűvet, nem választja virágját.
Szintén úgy az halál,
Valakit hol talál,
25 Metszi élte fonalát.
6. Gyümölcsös kertben ha megyek, fák bimbóit ott látom,
Ím, hideg dér vagy sűtő szél hervasztja, tapasztalom.
Ha bár virágzott is,
Gyümölcsöt hozott is,
30 Sok hibáit találom.
7. Ha világi fő rendeket e világban szemlélem,
Méltóságot, uraságot csak ideig ítélem.
Hány számos császárok,
Hatalmas királyok
35 Porát s hamuját nézem.
8. Hol Nagy Sándornak hatalma, hol egész birodalma?
Hol a Húsnak, Epulónak ő gazdag lakadalma,
Ím, mint füstben mentek,
Mint köd, elenyésztek –
40 E' világ adománya.
9. Hol Sámsonnak erőssége? Salamon bölcsessége?
Hol Absolon ékessége és Saul dühössége?
Jaj, mind elmúltanak,
Csak híri fennállnak –
45 Ily világ dicsősége.

---

44 fenn-állanak [szótagszám]

10. Trójabéli Herkulesnek mit használt vitézsége,
Ha hirtelen és véletlen lett életének vége?
Jónatásnak kedve,
Az is mind elkele –
50 Ily világ dicsősége.
11. Immár látom, hogy világon nincs semmi állandóság,
Mert elválaszt mindazoktól az örökkévalóság.
Ó, te fényes világ
S hervadatlan virág,
55 Jézus maradandóság!
12. Vessz el, te mulandó hívság, világnak dicsősége!
Más világra akadtam én, el nem húz fényessége,
Akinak dicsőség,
Áldás és tisztesség
60 Mindörökkön örökké!

58.

Mély gondolatok

Síralmas világban sírással béléptem,
Síralmas napjaim sírással töltöttem,
Síralom völgyéből sírással kimentem,
Síralmas világot síróknak engedtem.

II. AZ EGYÉNI SORS KÖLTÉSZETE

II. A) Bujdosóénekek

Én elmegyek a világ végére

59.

1. Édes hazám, szánjad válásom,
Messze földre van indulásom,
Úgy fordulhat, világból is lesz kimúlásom,
Úgy fordulhat, világból is lesz kimúlásom.
- 5 2. Most bocsátod el hív szolgádott,
Nem szánod-e szegény árvádott,
Tőled szintén eltávozni kedves fiadot,
Tőled szintén eltávozni kedves fiadot?
- 10 3. Nem leszen-e nehézségedre,
Nem fordul-e nagy sérelmedre,
Hogy úgy viselsz gondot reám, mint idegenre,
Hogy úgy viselsz gondot reám, mint idegenre?
- 15 4. Az kisdedek anyjok tejétől,
Az szoptatók anyjok mejjétől,
Még az madár sem távozik messze fészkrétől,
Még az madár sem távozik messze fészkrétől.
- 20 5. Más nemzetségek országára,
Idegen föld tartományára,
Hát én, szegény, hogy induljak más határára,
Hát én, szegény, hogy induljak más határára?
6. Föld idegen, valahol járok,
Csak kegyelmet heába~~n~~ várok,
Emberek kegyetlensége velem határos,
Emberek kegyetlensége velem határos.

- 25   7.   Jaj, hol leszen megmaradásom,
                  Hegyek-völgyek közt bujdosásom?
                  Mely nehéz volt kicsinségtől fogva lakásom,
                  Mely nehéz volt kicsinségtől fogva lakásom!
- 30   8.   Hol leszen éjjel lefekvésem?
                  Vad gyomrában lesz temetésem?
                  Édes hazám, most hallgasd meg az én kérésem,
                  Édes hazám, most hallgasd meg az én kérésem!
- 35   9.   Veszedelmes tenger örvénye,
                  Beteg ember keserves élte,
                  Bizontalan az idegen ország ösvénye,
                  Bizontalan az idegen ország ösvénye.
- 40   10.   Ím, az égi háborúk ellen,
                  Az ellenség rajtunk kegyetlen,
                  Hova hajtsam teküvüled magam hirtelen,
                  Hova hajtsam teküvüled magam hirtelen?
11.   Ne hadd heába könnyhullásom,
                  Nem sok tőled én kívánságom:
                  Csak hogy szánjad, édes hazám, tőled válásom,
                  Csak hogy szánjad, édes hazám, tőled válásom!

60.

1.   Sem apám, sem anyám, sem jó atyámfia,
          Hát csak magam vagyok az idegen földön!
2.   Jóakaróm is nincs, jó barátom sincsen,
          Nem csuda az oka, hogy jó kedvem sincsen.
- 5   3.   Ez idegen *földön* nyomorúságomnak,
          Egyik ez az oka az én bánatomnak.
4.   Kihez hasonlíssam ebben én magamot?
          Azután bujdoszam széjjel országokat.

---

5   földön földön [értelem]

8   orgokott [értelem]

- 10   5.   Egy rokonom sincsen, egy atyámfia *sincs*,
Idegen országban bűn nélkül senki sincs.
6.   Hiszem, befogadtok engem szállástokban,
Tudom, szállást adtok sűrű havasokban,
7.   Fénye oroszlányok, erdei vadkanok,
Farkasok, párducok, medvék, kik hol vattok.
- 15   8.   Tüveletek együtt mindent elszenvedek,
Jót, gonoszt veletek mind együtt viselek.
9.   Ha jóakaróim engem elhantanak,
Én laktam földemről engem kihíttanak,
- 20   10.   Csak legyetek nekem tü jóakaróim,
Kegyetenben lakó fene jó barátim.
11.   Gyu....k .....
.....

6I.

1.   Sírva írt levelem,
Menj el, tekéntsд földem,
Szánja én nemzetem
Siralmas életem.
- 5   2.   Ha kérdik, mint vagyok,
Élek-e vagy halok,
Mondd meg, hogy nyomorgok,
Minden nap csak sírok.
- 10   3.   Óhajtom hazámot,
Én kedves atyámot,
Szerelmes hazámot,
Kedves barátimot.

---

9   egy atyam fia is nincs [szótagszám, értelem]
10   nekül [értelem]
11   kamok [értelem]
20   kegyelemben [értelem, l. a jegyzeteket]
21–22   [csonka és hiányzó sor]

4. Mert sok esztendeje,
Hogy ellenség mérge
15 Hazámból kivete
Szernyű nagy ínségre.
5. Idegen helyeken,
Szokatlan földeken,
Azután véletlen
20 Estem nagy ínségben.
6. Iskolák porában
Nyughatatlankodtam,
Rongyos állapotban,
Gyakron koplalásban.
- 25 7. Folytak nyavalyáim,
Sűrű könnyhullásim,
Áradnak bánatim,
Naponként kínaim.
8. Istenem, Istenem,
30 Most is én nemzetem
Nem szána *meg engem* –
Te légy segítségem!
9. Mindenütt ellenem
Támad ellenségem,
35 Szonnyúhozza vérem –
Isten reménségem!
10. Hegyeken, völgyeken,
Falukon, utakon,
Erdőkön, mezőkön
40 Nékem ellenségem.

62.

- I. Szernyű sírásra reá jutott én fejem,
Keserves bánatban elegyedett szívem,
Éjjel-nappal teljes siralommal lelkem,
Eltávozott tőlem régi jó örömem.

---

31 engemet [rím]

- 5   2.   Keseredett szívvel vagyok életemben,
Nincsen reménségem már nekem semmiben,
Isten⁷ én mindent bízok ügyeimben,
Megsegít, nem hagy el, tudom, keservemben.
- 10   3.   Kimondhatatlan, nám, ez világnak súlya,
Hitető szavait mindeneknek osztja,
De én szívem aztot immár megpróbálta,
Nem mostantól fogva az bánat fonnyasztja.
- 15   4.   Mert majdon reátelik *három* esztendeje,
Hogy hirtelen engem hazámból kivete
Kedves tudománynak az ő ikessége,
Mert énnálam tetszik kedves ígrete.
- 20   5.   Azután bujdosom idegen földeken,
Erdőkön-mezőkön, nagy rengetegeken,
Hegyeken-völgyeken, csalárd ösvényeken,
Édes tudományra kívánczik lelkem.
- 25   6.   Noha kiket mostan sok gondolkozással,
Kelleték próbálnom gyakran koplalással,
Sok tetűcsípéssel, rongyos állapottal –
Jaj, én szegény szívem mikor lesz vígsággal?
- 30   7.   Már vagatióra, egyik számadásra
Életnapom jutott egy kicsi próbára,
Esztendeig való kis tanulásomra,
Elé kellett állnom valedikálásra.
- 30   8.   Jaj, megint újobban bánat én szívemre,
Gondolkozás szálla én árva fejemre.
Útnak indulok már, de nem tudom, merre,
Csak bízom igyemet az élő Istenre.
- 35   9.   Viselj gondot, Uram, te szegény szolgádra,
Idegen földeken bujdosó szolgádra,
Fordíts kegyelmedet kised *johocskádra*,
Hogy .....

---

7 Istenben [értelem]

13 majton [értelem]; majdon [értelem]

35 hohocskadra [értelem]

63.

I.

Cantio pulchra

1.   Siratom magam magamot,
Elmúlt kedves napjaimot,
Állj meg, kéllek, halld meg szómot,
Sírván kezdem panaszimot.

- 5   2.   *Jajjal életemet kezdem,*
Melyet eddig jajjal éltem,
Jajjal is megelégedtem,
Mikor tőled búcsút vettem.

- 10   3.   Ó, én boldogtalan lélek,
Mely sok búkka/ éltem s élek,
Bátor helyeken is félek,
Mikor csak egyedül mégyek.

- 15   4.   Az Istennek akaratja,
Hogy ezt velem kóstoltatja,
Lábam soká nem fárasztja,
Valaha végít szakasztja.

- 20   5.   Áldott Isten, sok járásom,
Szánd meg ennyi bujdosásom,
Jelentsd meg, hol lesz lakásom,
Végre csendes nyugovásom.

6.   Zeng akkor nyelvem énekben,
Örvendez dicsíretekben,
Áldott Jézusom, nevedben,
Kérlek, végy be kegyelmedben!

---

5 [hiányzó sor, a *Melyet* áll sorkezddőként]

10 bukka [értelem]

15 Lába sokka [értelem]

23 Lesusan [értelem]

- 25   7.   Ugyanis ha búcsút vészen,
               Lelkem testemből kimégyen,
               Siratóm vajon ki leszén,
               Az föld gyomrában ki téssen?
- 30   8.   Jó barátomtól elmenni,
               És mely nehéz elbujdosni!
               Készülök, mert nincs mit tenni,
               Látván, hogy mégis kell lenni.

IV.

1.   Siratom magam *magamat*,
               Eltölt kedves napjaimat,
               Állj meg, kérlek, halld meg szómat,
               Sírva kezdem panaszimat.
- 5   2.   Jajjal életemet kezdem,
               Melyet eddig jajjal éltem,
               Melyet osztán jajjal élek,
               Mikor tőled búcsút vészek.
- 10   3.   Ó, én boldogtalan lélek,
               Mely nehéz életet élek,
               Bátor helyeken is félek,
               Mikor csak egyedül mégyek.
- 15   4.   Jó barátimtól megválni,
               Idegen helyen bujdosni,
               Láttatom mély sírba szállni,
               Mint *terhes* gályán merülni.
- 20   5.   Áldott Jézus, én járásom,
               Szánd meg az én bujdosásom,
               Jelentsd meg, hol lesz lakásom,
               Végre csendes nyugovásom.

---

26   megyen [rím]

1   s. magamat [értelem]

16   tellyes [értelem]

6. Vajha tőled búcsút vészen,
Lelkem testemből kimégýe»,
A föld gyomrában ki téssen,
Sírátóm vajon ki lészen?
- 25 7. Atyám, Jézusom ölében,
Végý bé engem szerelmedben,
Zengjek akkor éneklésben,
Mikor lészek dicsőségben.

64.

1. Haj, dínom-dánom, még élek, bánom,
Hogy elhagytam szép országom.
Haj, dínom-dánom, még sem bánom,
Hogy ide vetett bujdosásom.
5 Mindenemből kiforgattak,
Meg is vertek, el is csaptak.
Haj, dínom-dánom, még élek is, bánom,
Hogy elhagytam szép országom.
- 10 2. Hajdon én is magyar voltam,
Országomban uralkodtam,
Ettem, ittam, táncot jártam,
Dínom-dánomot mondottam.
Már szöktem lakta-földemtől,
Kedves magyar nemzetemtől.
15 Elszakadtam, elpártoltam,
Török zászló alá álltam.
- 20 3. Indulj, Andor, bujdosásnak,
Új szerencsepróbálásnak!
Vedd az világot nyakadba,
Szöktess innét más országba.
Talám kívánt napod derül,
Boldogságod visszakerül.
Indulj, Andor, bujdosásnak,
Új szerencsepróbálásnak!

---

21 vészek [értelem, rím]

22 mégýek [értelem, rím]

12 Haj dinom [szótagszám]

16 állottam [szótagszám]

- 25   4.   Isten hozzád, Törökország,
                  Már nem látsz, míg tart e világ.
                  Srányic tatárok, jancsárok,
                  Stompoly, Belgrád, híres várak,
                  Dohányzacskó, tajtékpipák,
 30   Drága nyergek, friss paripák –
                  Már nektek víg búcsút mondok,
                  Idegen földre indulok.

65.

Erdő, erdő, de magos vagy,
 Édes hazám, de messze vagy!
 Ezt az erdőt levághatnám,
 Édes hazám megláthatnám.

66.

1.   Valahol elmégyek s valamit szemlélek, minden vigad kedvére,
          De én bús szívemet, kis reménségemet mikor hozom örömré?
          Nám, nagyobb bánatim, mint bús gondolatim noha szűnnek kevéssé,
          Bánat vidámulást s emberektől szólást veszen s tehet nyertessé.
- 5   2.   De a szívben száradt bús gond reám áradt, és térszen kétségessé.
          Úgy elmém zavarja s bú szívem fogyatja, és nagy gyászba borítja,
          Hideg tél kezdetin N. Egernek közepin midőn sok gonddal volnék,
          Olyan szándék ére, elmém is reátére, hogy utamra *indulnék*.
- 10   3.   Ha kések sokára s nem indulok útra, esek *nagy* fájdalomban,
          Reménségem fogyott s kétségem rám omlott, árvaságra szorultam,
          Mint víz jeges zaja hogy partját szaggatja, én is *olyra* jutottam,
          Mintha föld elnyelne, s tenger habja verne, tébolyodok mindentől.

---

3 Nem [értelem]; szűlnék [értelem]

6 s. [szótagszám]

7 volék [értelem]

8 készülnék [alternatív megoldás]

9 esek fájdalomba [szótagszám, rím]

11 olyra [értelem]

12 tébolyok [szótagszám, értelem]

4. Gondolatom hever, mint egy habzó tenger, csak nyavalyog életem,
Elmém komoradatt s elmém szomoradatt, *amint* jól érzi testem.
15 Búsult gondolatim s mardasó bánatim ide s tovább ragadnak,
Látom, hogy változás minden szempillantás, és minden elmulandó.
5. Sok fáradságimot s minden utaimot, igazgató Istenem,
Császárok császára, ím, látod, utamra szándékom – légy vezérem!
Tudom, nézz szándékra, nem az ajándékra; látod, ki van mi szívvel,
20 Mert hozzád térőket s kegyelemkérőket, tudom, hogy *nem veted el*.
6. Ne nézd gyarlaságom, ím, látod szándékom, téged keresni indul,
Menésem szükséges, térésem kétséges, azért szándékom tészem,
Csendesítsd elmémet, s töltsd bé kérésemet te sok adományadbúl,
Szándékom igazgasd, dőltében támo gasd gazdag birodalmadbúl!
- 25 7. Légy vigasztalásom, ébresztő árnyékom, valahová fordulok,
Ha veszedelem ér, ellenség hozzám fér, légy énnékem altalmom,
Szerencsétlenségben, akármi ügyemben légy megtartó istápom,
Bágyadt fáradságban és nyugovásomban békességes sátorom!

67.

I.

- I. Ne menjetek, kérlek szépen,
A kösziklák mellé éppen,
Mert nem jöttek vissza éppen,
Megöl a tigris ekképpen.
- 5 2. Ó, ha rátok tanálnának,
A vadak elszaggatnának,
Füleim jajszót hallnának,
Mosolygásim elmúlnának.
Úgy búsulnék, mint egy árva
10 Madár, mely a párját várja,
Keresi, de nem találja.

13 éltem [szótagszám]

14 mint [szótagszám]

16 s [szótagszám]

17 Isten [szótagszám]

20 meg nem veted [rím]

68.

- I. Az Úristen tudja, hol lesz maradásom,
Az idegen földön ki lesz én gyámolom.
2. Hogyha lebetegszem, ki fog ápolgatni,
Csak egy ital vizet ki fog innom adni?
- 5 3. A tüzet a vízzel el lehet oltani,
Sok irigyek nyelvét mégsem lehet fogni.

69.

- I. Vale, vale, Panoniám,
Régi kedves magyar hazám,
Kiben, mint virág, fölnyőlttem,
Szép termetre nevelkedtem.
- 5 2. Mars csillagban születtem,
Világro kardot kötöttem,
Nem szánom érted életemet,
Kiontom piros véretem.
- 10 3. Jaj, tetőled megválásom,
Jajjal esik távozásom,
Búcsút azért tőled veszek,
Mert messze földre elmegyek.
- 15 4. Élletek, ti magyar fiak,
Élletek, szép virágszálak,
Kikel régen víg óráim,
Töltém nyájos mulatságim.
- 20 5. Tőletek is, magyar szüzek,
Fájdolommal búcsút vészek,
Trombitátok harsogjanak,
Múzsák módra jajt fújjanak!

---

3 mind [értelem]

5 születtem [szótagszám]

8 ontom érted [szótagszám]

6. Én is fújom trombitámot,
Jajjal verem citerámot,
Mert titeket el kell hagynom,
És más sorsot kell próbálnom.
- 25 7. Megyek azért messzi földre,
Az ösméretlen helekre,
Hol kölletik jajjal élnem,
Szép hazámtúl messze lennem.
- 30 8. Nem tudom, hol esik testem,
Avagy hol ontatik vérem.
Rúlam ne felejtkezzetek,
Kik engemet szemléltetek.
- 35 9. De vége légyen szavamnak,
Siralmas búcsúzásimnak,
Fájdolmas szívvel ezt írtam,
Még virág lévén, gondoltam.

70.

1. Bánatimnak, siralmimnak mikor lesz vége?
Sűrű könnyhullatásimnak mikor lesz vege?
Nincs is semmi kedvem énnem,
Lábamat bujdosáshoz el kell készítnem,
5 *Már* ez az én hivatalom, fel is kell vennem.
2. Hegyen, völgyön *csak* bujdosok siralmas szemmel,
Töröm magam éjjel-nappal keserves szívvel.
Könnyemmel nyoszolyámat sokszor áztatom,
Rontom magam, piros orcám is elfogyasztom,
10 Sok keserves napjaimon magam jajgatom.

---

5 Ez [szótagszám]

6 völgyön bujdosok [szótagszám]

8 nyoszójomat sokszor [értelem]

9 piros [értelem]

10 napjaimom [értelem]

3. Más idegen országra el kell bujdosnom,
Édes szülöttem földit is messze hagynom,
Meg kell már próbálnom mostohaságát,
Világ színes barátságát és álnokságát,
Víg kedvem így elfoglaló kemény rabságát.
- 15
4. Éjjel-nappal nyughatatlan bánat, fáradtság,
Többnyire kevés életem csak nyomorúság,
Könnyemmel hervadt orcám úgy mosogatom,
Elmúlt régi víg napjaim csak úgy siratom,
Semmi víg napom nem lehet, akár *mint* várom.
- 20
5. Ó, mely nehéz, mely kelletlen is kínba' lenni,
Szegény lelkem, te tudod, mely *nagy kín* szenvedni,
Nyugalmat nem várhatsz, nem is találhatsz,
Rajtad, *mint* tenger *habja*, magad tudod azt,
Melynek sebes árja elől nem szabadulhatsz.
- 25
6. Fe/kell ezeket is venni, nincsen mit tenni,
Szegény fejem, *nyugadalmat* nem tudsz hol lelni.
Ily nyomorúságban nincsen gyámolom,
Egyedül édes Istenem, hát légy gyámolom,
Bátorítsad *szegény* lelkem, légy vigasztalóm!
- 30

7I.

- I. Búval élem, búval, búval világomat,
Búval terítik meg *az én* asztalomat,
Búval eszem, iszom ebéd-, vacsorámat,
Búval töltötték meg az én poharamat.

---

14 baruttságát [értelem]

20 mit [értelem]

22 kin nagy [értelem]

24 mit [értelem]; hannya [értelem]

26 Fekelezeket [értelem]; nints [szótagszám]

27 nyugalmat [szótagszám]

30 szegény szegény [értelem, szótagszám]

2 meg asztalomat [szótagszám]

- 5   2.   Búval alszok, fekszek, búval járok, kelek,
Búbánat árjától nyugalmat nem lelek.
Jaj, sírás, fájdalom – lelkem, mint kőhalom,
Rajtad oly sok vagyon, rád sokasult nagyon.
- 10   3.   Tenger örvényében, tudom, elbujdosnál,
Szegény fejem, hogyha nyugalmat találnál.
Elbujdosom tehát kösziklás hegyekre,
A fenevadaknak kösziklás helyekre.
A sűrű erdőkben elrejttem magamat,
Ott sírom, jajgatom szomorú sorsomat.
- 15   4.   De még ott sem lelem örömet szívemnek,
Búban, siralomba¹¹ vígságát lelkemnek.
Nincsen, ki csak egy szót szólana már ennek,
Zokogó sírásba¹² elbúsult lelkemnek.
- 20   5.   Minden eláll tőlem, árván hagyattattam,
Mint árva gerlice, szintén úgy maradtam.
Ez árva gerlicét nincsen, aki szánja,
Vagy csak siralomba' ¹³ őt megvigasztalja.
- 25   6.   Ó, hát búsult lelkem, ugyan gondold el már:
Még csak egy madár is, látod, ellened áll.
Ó, kihez kell immár ugyan folyamodni?
Hol kell, ó, már hol kell nyugalmat találni?
- 30   7.   Talám így töltöd el már kevés esztendőd,
Óránként ballagó *te siralmas* idő?
Indulj ez világon mindaddig bujdosni,
Míg gyenge testednek¹⁴ nyugalmat tudsz ásni.
8.   Talám a vadaknak vagy a madaraknak,
Testeddel bételik a szájok azoknak.
Ó, szánjatok meg már, sok füvek, virágok,
Kösziklán repdeső¹⁵ szelíd kis galambok!

---

11 bújdosón [értelem]

16 siralomba [hangzás]

18 sírásba [hangzás]

22 ott [értelem]

28 siralmas te [értelem]

30 tesnek [értelem, szótagszám]

34 repdesi [értelem]

- 35   9.   Szánjátok meg tehát a gerlicécskének,
Könnyebbítnétek meg már terhét szegénynek!
Ó, Nap, Hold, csillagok, nézzetek le reám,
Tik segíthetitek búsulásom talám.
- 40   10.   Szánjátok, kertekbe' kinyílt szép virágok,
Látjátok, ez virág hogy megaszalódott.
Sírjátok ti velem, sirassatok engem,
Vagy hogy bátorítsa keseredett lelkem.
De van oly reménység szikrája szívemben,
Megvigasztal Isten, nem hagy ez ínségben.

72.

I.

1.   Ó, felséges nagy Úristen,
Ki lakozol az egekben,
Viselj gondot az árvákra
S az idegeny bujdosókra!
- 5   2.   Eddig bujdosó nem voltam,
De már bujdosóvá lettem.
Búcsút veszek ez hazámtól,
Alsó-felső szomszédimtól.
10   Alsó-felső szomszédimtól
S az én kedves barátimtól.
3.   Úgy elmegyek, meglátjátok,
Még híremet sem halljátok.
Mikor híremet halljátok,
Leveletem olvassátok.
- 15   4.   Minden virág virágozik,
Csak az enyim hervadozik.
Hadd hervadjon, hadd száradjon,
Csak az Isten el ne hagyjon!

---

2 egekbe [rím]

- 20   5.   Tavaszi, tavasz, gyenge tavasz,
                   Ki mindeneket újítasz,
                   Csak engemet elhervasztasz.
                   .....
6.   Meg kell a búzának érni,
                   Mert mindennap új szél éri,
 25   S el kell a szívemnek fogyni,
                   Mert mindennap bánat éri.
7.   Jaj, Istenem, hol az hazám?
                   Bárcsak határárt láthatnám!
                   Látom füstjét, de csak alig,
 30   Hogy az égen feketedik.
8.   Olyan bú fekszik szívemen,
                   Hogy meghajtott az egeken

II.

Hazám, hazám, édes hazám!
 Bárcsak határod láthatnám!
 Füstöt látok, de csak alig,
 Hogy az égen sötételik.

---

22 [hiányzó sor]

33–34 [hiányzó sorok, az eredetiben is – – jelöléssel]

II. A) 2. Kollégiumi búcsúénekek, peregrinációs versek

Vajon mikor nézzük velünk ez balmokra?

73.

Valedictoria domini senioris

1. A bölcs Istennek keze mindennek
Határt szab ez világon,
Mert talál benne okot, hogy ennek
Miatta romlottságon
5 Általmennének, honnan vennének,
Ők ne lennének a szerencsének
Tárgyai, mint egy ágon.
2. A békességet, szép csendességet
Követi háborúság,
10 Jó egészséget, kívánt szépséget
Hervasztó szomorúság,
Oly dolog nincsen, kap bátor kincsen,
De ebben sincsen, kire ne hintsen
Romlást az elfáradtság.
- 15 3. Maradandó hely nincsen oly, amely
Adna örökös szállást,
Ámbátor némely erős szívő mejj
Kemély, erős megállást,
20 Mint egy szélvészben, melyben kár lészen,
Hányatunk lészen – minden nyelv térszen
Erről egyező vallást.
4. Szép énekléssel, üdőtöltéssel
Heliconban a Múzsák
Vég nevetéssel, frissen éléssel
25 Magokat gyakorolják.
De nem tart sokat, mert szállásokat
És állásokat más háborúkat
Adván, mindjárt felváltják.

---

28 fel válcsak [értelem]

- 30 4. Végezéséből, bölcs tetszéséből
Az hatalmas Istennek,
Muzsák helyéből és seregéből
Ha nem élnek, elmennek.
Kiket elhadnak, azokban adnak
35 Bút, mert maradnak, szomorú gondnak
Közepén keseregnek.
5. Te is közülünk, elmégy mellőlünk,
Társunk, Vecsei János.
Állj meg, és túlünk ne menj el: félünk,
40 Seregünk lesz hiános.
Szívünk téged szán, mert tudjuk nyilván:
Forog ezután élted sok próbán,
Mivel leszen magános.
6. Ó, ha szívünket, szeretetünket
Előtted kiönthetnénk,
45 Érted testünket, adnánk éltünket,
Ha mi jóval lehetnénk,
Mert valósággal, atyafisággal,
Köztünk vígsággal, jó barátsággal
Éltél – hogyan szeretnénk!
- 50 7. Kegyes étellel, hív szeretettel
Magad kedvessé töltted,
Mert becsülettel, nagy tisztelettel
Másokkal kedveltetted,
55 Azért mivel vagy dolgaiddban nagy,
Még köztünk maradj, bút nekünk ne hagyj,
Ha seregünk szeretted.
8. Hozád földéné/ ha lehet ennél/
Kívánatosb tartomány?
Nincsen ilyennél földön embernél
60 Drágalátosb *alkotmány*,
Bachus hegyein, Ceres mezején,
Pán vég rétein, halmok tetején
Járnak, ez jó adomány.

---

57 földének [értelem]; ennek [értelem]

60 tartomány [értelem]

- 65 10. De a bölcsesség, tudós eszesség
Hozzá hív mindeneket,
Nincsen itt restség, hol a kedvesség
Kiűz rossz félelmeket.
Téged ez visel, azért nem késel,
70 Tudjuk, megfrissel, csak hogy mehess el,
Ne láss veszedelmeket!

Conlusio

1. Isten, kinek csudálatosak,
Cselekedetei bölcsek és hatalmasak,
Téged végyen és őrizzen, *hog*y ártalm~~as~~ak
Ne legyenek meleg esők, *sem* hideg havak.
- 75 2. Ha mikor jutsz idegenyekhez,
Tőled mivel ez étellel különb népekhez,
Nyúljon az irigyeknek kemény szívekhez,
Hogy ne ártthassanak, *amid*őn jársz ezekhez.
- 80 3. Az erdőnek mérges vadai,
A kiterjedt levegőégnek madarai,
Föld barmai, gonosz férgek, vizek halai
Ne ártsanak, viseljenek az Úr karjai.
- 85 4. Menj el túlünk békességesen,
Légyen minden utad boldog, bujdoss csendesen,
Vezérelje dolgaidat az Úr rendesen,
Hozzon vissza üdő múlva egészségesen!

74.

Cantus valedictoricus

- I. Vedd fel első muzsikádat,
Erato, hangos hárfádat,
Szomorúan kezd nótádat,
Könyveiddel öntözgessed orcádat!

73 ha artalomra [értelem, rím]

74 hideg hava [értelem, szótagszám]

78 midon [szótagszám]

- 5   2.   Te is, Helicon teteje,
Kies Párnásus erdeje,
Sírj, Pallás ékes kútfeje,
Melyből bőven foly tudománynak teje.
- 10   3.   Heliconnak szép rózsái,
Pallásnak termékeny fáí,
Sírjatok, szép violái,
Tudománnyal fényeskedő plántái!
- 15   4.   Mert *kinek* velünk lakása,
Volt eddig mulatozása,
Már hallatik búcsúzása,
Nem lesz tovább közöttünk lakozása.
- 20   5.   Tudjátok, miként forgatta,
Kegyességgel bujtogatta,
Seregünket igazgatta,
Jó módjával dolgainkat folytatta.
- 25   6.   Mint Phoebus, fénylett szépsége,
Tükörünk volt kegyessége,
Mindenekhez szelédsége,
Magához hajtott engedelmessége.
- 25   7.   Az Ulissest okossággal,
Radaminthust igazsággal,
*Amphion*¹³ is tisztasággal,
Meghaladta s feljűlműlta jósággal.
- 30   8.   Seregünknek ékessége,
Bizodalma s reménsége,
Dolgainknak könnyebbsége,
Napunk fénye s szívünk gyönyörűsége.
- 35   9.   Jósággal teljes Öri Pál,
Kertünkben nevelt virágszál,
Látjuk, társaságod elvál,
Tűlünk hosszas idegeny földekre száll.

13 a kinek [szótagszám]

27 Amphil...t [értelem; romlott, átírt szó]

10. Mert gerjeszt a szép tudomány,
Mindennel drágább adomány,
Melyet nem minden bokor hány,
40 Hanem ritka ország, kevés tartomány.
11. Magas a Parnasus halma,
Hol vagyon *Múzsák* jutalma.
Nincs minden fán olyan alma,
Mellyel terjed a Pallásnak hatalma.
- 45 12. Aki erre kívánczik,
Sokszor kedve megváltozik,
Gonddal telik s fáradozik,
Laurusága míglen találkozik.
- 50 13. Mivel szíved is erre vágy,
Azért nyugadnia nem hágy,
Mert akit tart a csendes ágy,
Ide nem jű, mert annak úta nem lágy.
14. Mégy a tengeri habokra,
Ismeretlen országokra,
55 Idegeny tartományokra –
Vajon mikor népsz velünk ez halmokra?
15. Bánattal tűled elválunk,
Mert nem tudjuk, mikor látunk,
Rád áldásokat kívánunk,
60 Jó barátunk, teljes szívünkbeől szánunk.
16. Isten szíved erősétse,
Kegyelmét rajtad bővétse,
Áldását reád terétse,
Életedet oltalmában kerétse!
- 65 17. Utaidat igazgassa,
Erős karjával folytassa,
Gonosz ellen takargassa,
Fejed kívánt célodra eljuttassa!

18. Mindenféle veszedelmet,
70 Reád jöhető sérelmet,
Szívzsomorító félelmet
Távoztasson, és adjon segedelmet!
19. Az Isten gondviselése,
Légyen veled vezérlése,
75 Lábaid minden lépése,
Áldásokkal tündököljék menése!
20. Minden kártól oltalmazzon,
Mindenkor veled lakozzon,
Tőled messze ne távozzon,
80 Kívánt békességben haza is hozzon!

75.

I.

1. Jaj, jaj, én gyámolom
Ki valál, s istápom,
Elmégy-e már, magzatom?
2. Elhagysz-e anyádat,
5 Ki szoptattam szádat,
Hív nevelő dajkádat?
3. Hová megy, gyermekem,
Miklós Sámuelem,
Ne cselekedd ezt velem!
- 10 4. Be jó fiam valál!
Úgy véltem, csak halál
Szakaszt el – de megcsalál.
5. Engemet szeretttél,
Kenyeret szerzettél,
15 Házat is építettél.

6. Ne menj el, marasztlak,
Itt megházasítlak,
Mert úgy élek, ha látlak.
- 20 7. De ha csak elszaladsz,
Szavamnak helyt nem adsz,
És velem meg nem maradsz,
8. Ne felejts el, lelkem,
Miklós Sámuelem,
De meg sem utálsz vélem.
- 25 9. Tartsd meg szívességed,
Fiúi hűséged,
Így lesz jó feleséged.
- 30 10. Így áldás száll reád,
Isten mindent megád,
Amit csak kérni fog szád.
11. Kívánom is, kincsem,
Miklós Sámuelem:
Áldjon meg én Istenem!
- 35 12. Rád, mint sajátjára
Vigyázzon, s fiára,
Élj ez haza javára!
13. Vezérjen utadban
És szent szándékodban,
Boldogítson dolgában!
- 40 14. Adjon becsületet,
Erőt és Szentlelkét,
Végre örök életet!

---

16 Nem [értelem]

41–42 [lapszéli, kikopott sorok; II. nyomán pótolva]

76.

NÓTA: *Ne menj el, marasztlak*

1. Mint Biblis könyvében,
Szívem özönében,
Majd' elfogy keservében.
- 5 2. Midőn távozásom,
Látom megválásom,
Elkezdem búcsúzásom.
3. De mit tudok tenni,
El kell innen menni,
Tőletek búcsút venni.
- 10 4. Édes atyám, tőled,
Ki tartál, mellőled,
Elmégyek már előled.
5. Jaj, édesanyámat,
Ki szoptattad számat,
15 Elhagylak, hív dajkámat.
6. Kegyes hívségtekért,
Hív neveléstekért
Adjon Isten méltó bért!
- 20 7. Nektek, kikkel a vér
Öszvekött, míg vér,
Szívem Istentől jót kér.
8. Áldás szálljon rátok,
Amit kíván szátok,
Adja meg jó Atyátok!
- 25 9. Többet mondanék még,
S ebben nem lenne vég,
Mert szívem hozzátok ég,
- 30 10. De a bánat árja,
Mely szívemet járja,
Szavamat már elzárja.

II. Azt kívánom végre:
Örök dicsőségre
Isten vigyen az égre!

77.

I.

- I. El kell mennem, már úgy kezdem keserves szavamat,
Nem láthatom már én többé kedves collégámat.
A többit másokra bízom,
Az ilyekkel már nem hízó,
5 Ez első, utolsó,
Ez első, utolsó.
2. Fáknak ősszel levelei, tudom, hogy elhullnak,
De tavasszal viszont azok szépen megújulnak.
Nékünk más pennával írnak,
10 Akik mindenekkel bírnak,
Jól tudod, más a vég,
Szívem amelyért ég.
3. Ki-ki maga baját tudja másoknak számlálni,
Legnehezebb barátjától embernek megválni.
15 Ha körülnézem magamat,
Jól meggondolom dolgomat,
Tőled meg kell válnom,
Ugyan ez halálom.
4. Ember vagyok, nem tagadom, van fogyatkozásom,
20 Azért mégyen rád, mint zápor, szíves óhajtásom.
Az Úr végyen jobb karjára,
Ne légyen élted kárára
Semmi veszedelem,
Semmi veszedelem!
- 25 5. Többször, másszor, háromszázszor ez nap előlőjjön,
Vigasságunk, barátságunk napról napra nőjön!
Ezt nem hallja: dínom-dánom,
Mostan szívemből kívánom,
Kedvesem hogy éljen,
30 Sok időt szemléljen!

78.

I.

1. Isten hozzád, Somlyó vára,
Gyötrődésünk oltára!
Mely sok elme megütkezött
Rongyos kőfalád között!
5 Elhervasztád, ellankasztád,
Volt reményét, szüleményét,
Szabadsága megkötöttem,
Hajótörést szenvedett.
2. Isten hozzád is, barátom,
10 Költözésedet látom.
Megbocsáss szeretetemről,
Veled volt életemről.
Volt hívséged, szívességed
Édességét, kedvességét,
15 A szív, míg emlegetem,
Azt szívemben temetem.
3. Isten hozzátok, mindenek,
Kik engem szerettetek,
20 Kérem, hogy a nagy istenek
Tartsák meg életetek!
Mígnem végre békességre,
A nagy égre dicsőségre
Ez bús világból vezetnek,
Angyalokkal éltetnek.

II. B) Rabénekek

Mindennap óhajtom régi szabadságom

79.

II.

1. Egy fő hegyi tolvaj keserves éneke,
Kit fogságban ejte számtalan sok vétke.
2. Inolus, Inolus, szívem vidámsága,
Kinek hozzám nagy volt kedves barátsága.
- 5 3. Tü is, sok ezüsttel bővös nagy kősziklák,
Különb-különb féle szállások és cellák,
4. Hogy felejtselek el? mert mikor megnézlek,
Mindenkor jajgatok és sírván könnyvezek.
- 10 5. Sirassatok tü is, fenn való halmocskák,
Szánjátok fogságom, gyenge virágocskák,
6. Mert noha tömlechen testem majd beteszik,
De elmém tőletek holtig el nem válik.
7. Kéncsel bővölködő kedves leányocskám,
Sírj, egy reménségem, kedves száldokfácskám!
- 15 8. Fenn függő ágaid bocsádd az föld felé,
Zöld leveleidet helyheztes¹⁶d mellé!
9. Mert ha elfuthatnék s megszabadulhatnék,
Tühozzátok mennék, és veletek élnék.
- 20 10. De jaj, reménségem abban többé nincsen,
Nem szabadulhatok semmi drága kincsen.

---

16 helyheztesd [szótagszám]

20 kencsen [hangzás]

11. Jaj, jaj, jaj, aranynál drágább, szebb szabadság,
Jaj, mely keserves volt amaz tömlecfogság!
12. Ó, kénscses szálldokfám, nem láthatlak soha,
Jajgass meg engemet, ne légy, mint mostoha!
- 25 13. Nem volt tenáladnál egy fa is gazdagabb,
Valaki rád tanál, az leszen boldogabb.
14. Vegyed végső búcsúm, tetőled búcsúzó,
Mert ágaidd alatt soha nem nyughatom.
- 30 15. Maradj egészségben, szívem vidámsága,
Jaj, büntetőm nekem vétkemnek soksága!
16. Ó, igaz ítélő, busszúálló Isten,
Engem, bűnöst végy be drága kegyelmedben!
17. Bár csak ajtód mellett adj helyet az mennyben,
Kíért dicsírtessél mindörökké, ámen.

VIII.

Egy megfogatott tolvaj éneke

1. Inolus, Inolus,
Corde mihi solus,
Rupes Ameniae,
Meae deliciae.
- 5 2. Inolus, Inolus,
Ki miatt szívem bús,
Armenus kőszáli
Kedvem meghozói.
- 10 3. Quando vos contemplor,
Semper flere cogor,
Petros Ameniae
Gaza feliciae.

---

22 Mely [szótagszám]

12 Góza [értelem]

- 15   4.   Szemeim könyveznek,
                 Mikor rátok néznek,
                 Kies szállásomra,
                 Kincses kamarámra.
- 20   5.   Corpus captivatur,
                 Gaudis privatur,
                 Mens ibi vagatur,
                 Ubi recreatur.
6.   Testem békóban ül,
                 Vígságtól szívem hűl,
                 Elmém jár s mind kívül,
                 A bú örömet szül.
- 25   7.   Lugite socium,
                 Lugite captivum,
                 Nam ego lugebo
                 Vos semper deflebo.
- 30   8.   Sírjatok az rabon,
                 Zokogjatok nagyon,
                 Mert én megsíratlak,
                 Míglen felakasztnak.
- 35   9.   Tilia, tilia,
                 Dilecta tilia,
                 Indos aurea,
                 Externa lignea.
- 40   10.   Hársfám, zöldellő fám,
                 Kincses komorácskám!
                 Ha beléd nyúlhatnék,
                 Megszabadulhatnék.
11.   Floribus hiantes,
                 Ramarum teneris,
                 Plorate lacrimis,
                 Sublimi propensi.
- 45   12.   Fenn függő ágadat
                 Hajtsad a föld felé,
                 Zöld leveleidet
                 Helyheztessed mellé.

- 50 13. Gladicibus [?] frontis
Taesseream ludit,
Beatum dicerit,
Qui te succederit.
- 55 14. Csak a' léssen boldog,
Aki reád talál,
Mert jótéteményem
Benned szép renddel áll.
- 60 15. Sicediles Musae,
Driades puellae,
Datae genebundae,
Triste sono voce.
16. Nymfáknak seregi,
Párkák szép kórusi,
Öt**hú**rú lantokkal,
Sirassatok jajjal!
- 65 17. Montes, mei montes,
Ad amici fontes,
Valete sodales,
Sub imbri latentes.
- 70 18. Már ti, magas hegyek,
Csergedező ber**ek**ek,
Mind megbocsássatok,
Rólam jót mondjatok!
- 75 19. Nec choreas ducam,
Nec carmina dicam,
Amplius sonorum
Bis sona conticum [!]
- 80 20. Megszokott nótákat
És ékes táncokat
Elhagyok, s nem mondok
Ékes vígságokat.

---

30 zogogjatok [értelem]

37 komorótskám [értelem]

63 sűrű [értelem]

71 berek [értelem]

21. Si possem fugere,
Carceres rumpere,
Non vos relinquerem,
Sed ad vos redirem.
- 85 22. Ha elszaladhatnék,
Szabadon járhatnék,
Ajtótokban ülnék,
Reátok vigyáznék.
- 90 23. Salve, dulcis pinus,
Tallerorum signus,
Si te conspicerem,
Sub die jacerem.
- 95 24. Fénylő komornyikom,
Benned van tallérom.
Ha beléd nyúlhatnék,
Szabadon járhatnék.
- 100 25. Summus misericors,
Cordis mei faces,
Doluito [!] queso,
Exaudito praeces.
26. Igaz ítéletű,
Bűnt gyűlölő Isten!
Ilyen bűnöst végy be
Drága kegyelmedbe!
- 105 27. Jamque fores polli
Potitum perenti,
Quare cordis sono
Alleluja dixi.
- 110 28. Bár csak ajtód mellett
Adj részt az egekben,
Kéért dicsértessél
Mindörökké, ámen!

80.

1.

Gyönyörű világom,
Régi szabadságom,
Megválsz tőlem, látom,
Kedves ifjúságom!
- 5

2.

Mint az víz, elfolynak,
Éppen elapadnak,
Az én ifjúságim
Napi múlton múlnak.
- 10

3.

Bánatim újulnak,
Naponként áradnak,
Barátim ha jutnak,
Eszemben forognak,
- 15

4.

Könyvezéstől szemem
Én nem enyhéthetem,
Őköt kesergenem
Mindenkor kell nékem.
- 20

5.

Kikkel én tanultam,
Bujdostam s fáradtam,
Gyakron mulatoztam,
Vígan nyájaskodtam,
- 25

6.

Szívem kesergésben,
Szemem könyvezésben,
Ómiattok éppen
Elapad egészen.
- 25

7.

Tedd le muzsikádott,
Amphion, sípodot,
Philades, nótádott,
Szép vigasságodott!
- 30

8.

Apollo Múzsákkal,
Zengő citerákkal
Szűnjen vigasságtúl,
Légy szomorúságban!

9. Én megelégedtem
35 És éppen eltöltem,
Míg világban éltem,
Nincs már semmi kedvem.
10. Világtúl megválnom,
El kell már távoznom,
40 Nincs megmaradásom,
Mindent el kell hadnom.
11. Világ álnokságát
És hízelkedését
S annak csalárdságát,
Megvetém hívságát.
- 45 12. Világ, már távozzál
A te hívságoddal,
Elhadlak, ki voltál
Sok ámitásokkal.
- 50 13. Semmit nem mutattál
Mást csalárdságodnál,
Füstnél és aranynál,
Vízi buboréknál.
- 55 14. Mindezek mulandók,
Semmik nem állandók,
Csak ideig va/ók,
Hamar változandók.
- 60 15. Egyedül csak élni,
Istenemet félni,
Akarok szenvedni,
Gyászruhát viselni.
16. Kiket megbántottam
Vagy szomorítottam,
Vagy rossz példát adtam,
Alkolmatlankodtam,

- 65   17.   Bocsánattal, kérlek,
              Legyetek mindnyájan,
              El se felejtsetek,
              Míg világba' éltek.
- 70   18.   Az erős kőfalak,
              Vasrostély-ablakok
              Közt én *lakni fogok*,
              Valamíg meghalok.
- 75   19.   Futásomnak célját,
              Életem határát,
              Utolsó óráját,
              Ott veszem pálmáját.
- 80   20.   Én ott is pályáját,
              Istentől jutalmát
              Várom .....
              .....

81.

1.   Ezerhétszázhetvenhétben,
       Élettakarás-kezdetben
       Történt rajtam veszedelem,
       Egy sodo [?] miatt lett sebem.
- 5   2.   Szintén voltam a pusztában,
              Atyámmal a kaszálásban,
              Kijött hozzám Csukás Gyurka,
              Ezen szóval így szólta:
- 10   3.   „Hevesi Péter, jöjj haza,
              Béjött a verbunk katona.”
              Megijedék én is rajta,
              Hogy majd elvisznek bakancsba’.

---

71   fogok lakni [rím]
 79–80   [hiányzó sorok]

- 15   4.   Erősen hogy megijed^{tem},
Szólék én is ilyenképpen:
„Nincs veled semmi beszédem,
Azért bizony nem visz engem.”
- 20   5.   De csak ugyan vala rajta,
Hogy engem kötözve hozna,
De én így szólék magomba’:
„Gyalog is elmégyek haza.”
6.   „No, csak bizony fel kell ülnöd,
Mert már rab vagy, el kell jönnöd.”
„Bárcsak tudnám, mért kell menni!
Mért nem mondod, mért kell menni?”
- 25   7.   Nekem szörnyű lett rabságom,
Kimondhatatlan sok bajom,
Hátrakötözték a karom,
Ó, mely nagy lett a kínzásom!
- 30   8.   Hogy vivének vármegyére,
Vetének alsó tömlöcbe,
Hogy a tetvek a testembe,
Belébújtak a fülembé.
- 35   9.   Én számba’ nem volt ázalék
Huszonhat egész hetekig,
Az én testem úgy megaszék,
Hogy a szememmel nem láték.
- 40   10.   Egészen hat holnapiglan
Csak egy ember is nem *vala*,
Ki mellettem egyet szólna,
Az Isten így ostorozza.
11.   Mert az atyám álnoksági
És iszonyú sok átkai,
Mert mindétig kiáltási
Vannak fejemen átkai.

---

13 [kikopott szótag]

34 hetekik [értelem]

38 [kikopott szótag]

44 Van én fejem be [értelem]

- 45   12.   Bíráknak iszonyú vádja,
Vittenek szörnyű fogságra,
Mert nékem halálos óra,
Kimondatott szentencia.

82.

Egynehány szomorú versek

1.   Ó, én szerencsétlen napim
És én keserves óráim,
Nekem súlyos, nagy rabságim,
Melyben vagyok vasban talpig!
- 5   2.   Ó, keserves, jajos napom,
Mely nehéz ezen világon!
Csak kesergek, csak óhaj⁷tom
Istenemet minden napon.
- 10   3.   Jőne hozzám a tömlő⁹ben,
Vinné¹⁰ lelkemet mennyégben,
Az Ábrahám kebelében,
Hadd lennék ott békességben!
- 15   4.   Hevesi Mihály én nevem,
Huszonkét esztendő¹⁰s lettem,
Mikor rabságra vitettem,
A bírák vádoltak engem.
- 20   5.   Mert már sok számú a napja,
Mióta szülém sem láta,
Csak ázalékot sem hozza,
Hogy engemet vigasztalna.
6.   Ó, mennybéli nagy Úristen,
Ki ott fenn vagy a mennyégben,
Jövel hozzánk a tömlőben,
Ne légyünk e nagy ínségben!

---

7 óhajtván [rím]

9 atöm lötzen [értelem]

10 Lel kemet [szótagszám, értelem]

- 25   7.   Mert már a testem rothadást,
Lát sok keserves jajgatást,
Ha látnátok, álmélkodást,
Tennétek nagy csudálkozást.
- 30   8.   Ó, én szerelmes szüléim,
Kedves bátyáim s nénéim,
Én szerelmes jó pajtásim,
Kik voltatok jó'karóim.
- 35   9.   Kaba városa lakosi,
Az Úr őrizzen mind holtig,
Isten angyali a mennyig,
Kisírjen a mennyországig!
- 40   10.   Mert már nekem a végórát,
Kimondták a szentenciát,
Hogy többé az atyám házát,
Nem látom Kaba városát.
- 45   11.   Kaba városa lakosi,
Engedjete meg nékem ti,
Ezen sok búcsúzó szómra,
Hogyha jártam káratokra.
- 50   12.   Már magamban elreméltem,
Hogy Nagyváradon kell vesznem,
Akasztófánál tetemem,
Ott eszik meg az én testem.
- 55   13.   Mely nagy szörnyű hallamása,
Még ezt hallani is csuda,
Ki meglátna, álmélkodna,
Énrajtam elcsudálkozna.
- 60   15.   Már búcsúzó szómat kezdem,
Énnékem kedves szüléim,
Hozzátok szólok, rokonim,
Ez versekben, szerelmesim.
- 60   16.   Az Úr titeket őrizzen,
Ez rabságtól is megmentsen,
Hogy ti mindig a napfényen
Járhassatok éltetekben.

17. Én kedves jó esmérőim,
Kedves rokonim, pajtásim,
Kik voltatok jó'karóim,
Nékem kedves jó barátim,
- 65 18. Néktek az Isten országát,
Adja örök boldogságát,
Úgy Jézussal az egekbe',
Lehessetek a mennyégbe'!
- 70 19. Már én éltem reméntelen,
Senki semmit nem tud ebben,
Csak azt mondják, el kell vesznem,
Hóhér veszi nékem fejem.

83.

1. Ah, rabságra fordult keserves életem,
Minden nyomorúság környülfogott engem,
Búval és bánattal rakva van én szívem,
Mert vasra van verve gyengén tartott testem.
- 5 2. Mennék, ha mehetnék, ha kalitkám nyílnék,
Szárnyaimra kelnék és úgy elrepülnék,
Talám soha vissza többet nem is térnék,
Örvendetes napot Istentől remélnék.
- 10 3. Mind éjjel, mind nappal csak sírok, zokogok,
Istentől óránként szabadulást várok,
Hogy én ez rabságból amidőn indulok,
Kegyes szemmel nézzen reám, kiáltozok.
- 15 4. Keserves óráim, mire juttattatok?
Mely szörnyű rabságra engemet hoztatok,
Hogy még szívemet is láncokra zártátok,
Melyből szabadságot nem hamar várhatok.

---

6 szárnyamra [szótagszám]

9 zokogok [értelem]

- 20   5.   Elmúltak én nékem régi víg napjaim,
És széjjeloszlottak boldog, szép óráim,
Mert már vasra vannak kezeim, lábaim
Verve és szegezve, kik őrzik hibáim.
6.   Jaj, ha oroszlányok barlangit lakhatnám,
Remetéknek éltét bizony felvállalnám,
Az fenevadaknak testemet ajánlnám,
Csak hogy innét magam szabadon láthatnám.
- 25   7.   Nyíljatok meg immár, én kínzó vasaim,
Csontaim koptató mérges vasláncaim,
Én árva fejemnek rontó skorpióim,
Szánjatok meg immár, testemben rontóim!
- 30   8.   Ah, mely nagy rabságra fordult víg életem,
Melytől iszonyodik minden ízem, testem,
Elbágyadott szívem, érezvén elestem,
Hogy kínos halálra boldogtalan léptem.
- 35   9.   Bizony kínosnak is mondhatom azt lenni,
Aki nem próbálta, el sem is hiheti,
Mely keserves légyen ennek végezeti,
Senki elméjében fel sem is veheti.
- 40   10.   Midőn kínos halált fejemre olvassák,
Nagy veszedelemre kiszentenciázták,
Az itilőszékben már el is olvassák,
Hogy fejemet vegyék s kerekbe rontossák.
11.   Kezeim, lábaim újra vasra estek,
Még azok is szántak, akik nem ismérttek,
Mely erős láncokkal hogy körül vetettek,
Keservesb tömlecre mélyebben ejtettek.
- 45   12.   Negyvennyolc óráig erős rabságokkal,
Szüntelen küszködtem a mérges halállal,
Gondolván: leszkődik éles kaszájával,
Vagy hogy általszúrjon hegyes dárdájával.

- 50 13. Sze̋i Péter, Halász, kik velem bujdistok,
Tik is az halálon ugyan sort olvastok,
Noha ottan mindjárt helyben pardont kaptok,
De mégis utának ekképpen búcsúztok,
14. Mondván: ne félj, pajtás, csak bízzál Istenben,
Igazán megítél mindenütt mindenben,
55 Megszán, mint a latrat, vészen kebelében,
Csak bízzál és remélj ő szent felségében!
15. Ne nézd, hogy az halál horgára akadtál,
Látom, minden ember tégedet hogy sajnál,
Talán az uraság kérése is használ,
60 Végtére *fo uszt* [!] is talán szívében száll.
16. De midőn megtudtam végre mindeneket,
Az elkészített számomra kereket
És az törvény helyén készen mindeneket,
Pardont szívem többbe már nem is remélett.
- 65 17. De a szent Istennek kegyes nagy irgalma
Szegény szolgájának még egyszer megadta,
Mérges vasilincsit ismét megnyitatta,
Keserves rabságról megszabadította.
18. Ily búban merüle Pongrác Kalazsvárban,
70 Midőn esett vala halálos rabságban,
Ezerhét százhetvenötnek a számában,
Éppen Szent György hava tizedik napjában.

---

49 Séki [értelem]

55 kebelébe [ríml]

60 [bizonytalan olvasat]

84.

I.

Fogságban lévő Rimanótzynak sóhajtozási

1. Hajnali csillagom nem derül föl,
Szemérem, gyalázat majd' meg nem öl,
Hogy ily sok ideig,
Három esztendeig
5 Bilincset pengetek,
Szenvedek veletek,
Gyermekeim.
2. Ím, atyátok szíve majd megeped,
Értetek egyedül majd megreped,
10 Bánkódván, hogy sárba
Döntött ily nagy kárba
Egy cselekedettel,
Gonosz ítélettel
Boldogtalan.
3. Méltán rajtam mégis szánakodtok,
15 Tudom, esetemen hogy bánkódtok,
Egy rút, vak szerelem
Mit tetetett velem!
Ily hosszas fogságban,
20 Unalmas rabságban
Szörnyen kínoz.
4. Becstelenséget ti is szenvedtek,
Gyilkos gyermekinek neveztetek,
Mert az ártatlan vér
25 Ily bosszúállást kér,
Buzgón kiált éghez;
Nem is juthat véghez
Szenvedésem.
5. Jobb lett volna nékem nem születnem,
30 Vagy azon órában megöletnem,
Ím, mert nem veszteném,
Sem nem is félténém
Hóhér pallosától,
Szörnyű csapásától
35 Életemet.

6. Nem tűrhetem tovább kínjaimat,
Jajjal kell kevernem szavaimat,
Íme, mivé lettem,
Vérbe keveredtem,
40 Éltem kell vesztenem,
Gonoszság ellenem,
Várja vérem.
7. Vedd el szörnyen tehát életemet,
Bízzást töröld, halál, én nevemet!
45 Ó, szörnyű kívánság!
Gonosz fajtalanság!
Mire vajon hoztál?
Halálra átkoztál
Rabság után.
- 50 8. Halljátok már, egek, szavaimat,
Szánjátok meg egyszer siralmimat!
Hozzatok már halált,
Mely rabságtól kivált,
Avagy szabadságot,
55 Békés zöld faágot,
Mert elég már.

85.

1. Tavasz, tavasz, gyenge tavasz,
Ki mindeneket *újítasz*,
De engemet csak hervasztasz,
De engemet csak hervasztasz!
- 5 2. Apám, apám, édesapám,
Menj ki, menj ki *az erdőre*,
Hozz nekem leveles ágat,
Hadd lássam meg, ha tavasz van!

---

2 még ujjíttasz [szótagszám]

3–4 engem [szótagszám]

6 menny ki [szótagszám, értelem, vö. KOCZIÁNY 1957]

7 Hozz be [szótagszám]

- 10   3.   Majd meghalok a tömlőcben,
A tömlőcnek fenekében,
Az nagy kégyó-fütyölésben,
Az nagy béka-regelésben.
4.   Anyám, *anyám*, édesanyám,
Menjél, menjél az mezőben,
15   Hozz énnekem búzafejet,
Hadd lássam meg, hogyha nyár van!
5.   Majd meghalok a tömlőcben,
A tömlőcnek fenekében,
Az nagy kégyó-fütyölésben,
20   Az nagy béka-regelésben.
6.   Az ki apja s anyja szavát
Nem fogadja, elhallgatja:
Az *mind* az én nótám fűjja,
Az *mind* az én nótám fűjja!

86.

Rabok éneke

1.   Mindennap óhajtom régi szabadságom,
Mert eluntam immár keserves rabságom.
Eltávozott tőlem minden vigasságom,
Sötét gyászban jó fel mindennap hajnalom.
- 5   2.   Sok vitéz elbágyadt immár rabságában,
Étele, itala ízetlen szájában,
Mert megbetegedtek szomorúságokban,
Sokan is megholtak a nagy nyavalyában.
- 10   3.   Elmúlt régi jóknak sok emlékezete:
Akkor volt testünknek boldog öltözete,
Mikor derekunknak kard volt öltözete,
Mert megrettent tőlünk az ellenség szíve.

---

13 Anyam edes [szótagszám, vő. 5]
23–24 mint [értelem]

- 15   4.   Készek volnánk ma is ellenségre menni,
Csak innen lehetne szabadulást venni,
Mert itten nem tudunk senkinek szolgálni,
A mi császárunknak oltalmára menni.
- 20   5.   Erősen strázsálják nyomorult fejünköt,
Nagy erős festunkban tartanak bennünköt,
Keserű méreggel sózzák ételünköt,
Bosszont az ellenség szüntelen bennünköt.
- 25   6.   Frájiportával kínál bennünköt, így próbál,
Bosszunkra szüntelen köztünk írkál-firkál,
De az igaz szívnek a' semmit nem használ,
Mert néki megfelel, mint igaz Hannibál.
- 30   7.   Nem kell szolgálatja, tudjuk csalárdságát,
Megesmértük néki tündér ravaszságát,
Hamis színnel festi életünk hálóját,
Melyben mézzel keni halálos falatját.
- 35   8.   Kít egyszer megfoghat halálos horgával,
Nem szabad az bizony soha őmagával,
Mert számot kell vetni néki ez világgal,
Nem szabad ő soha többé más országgal.
- 40   9.   Minket is megcsalt már sokszor prófontjával,
Kéért is megveri Isten sok károkkal,
Hogy így bánék velünk, nyomorult rabokkal,
Terhelvén szoldátját nyomorúságokkal.
- 45   10.   Festung бүдös, dohos, megrontott bennünket,
Hegyes dzsidadájával megkerített minket,
Nem szán ő már minket, siratjuk bűnünket,
Szabadíts ki, Uram, innét már bennünket!
- 50   11.   Hogy soha ne tartson minket rabságában,
Magunkat ajánljuk drága oltalmában,
Az Isten szánjon meg minket rabságunkban,
Holtunk után vígy bé te szent országodban!
- 55   12.   Mentsen meg az Isten ilyen szolgálattól,
Minden szegény magyart burkus rabságától,
Hogy ide ne essék egy is a császártól,
Minket szabadítson az Úristen attól.

- 50 13. Indult szemeinkből könyveknek folyása,
Áztatja orcánkat szemünk könnyhullása.

.....
.....

87.

I.

1. Boldogtalan azon óra, melyben fogantattam,
Szerencsétlen volt az nap is, melyben eladtam,
Ily rabságra kárhoztattam,
Ki mást megszabadítottam,
5 Igaz szívű hívségemért ily nagy kárt vallottam.
2. Ki-ki vagy, ezt jól meggondold, mint esne szívednek,
Ha illen gyalázat lenne bére hívségednek?
Jótett helyett rosszat venni,
Holtig remény nélkül lenni,
10 Ó, fájdalom, ó, siralom – de jaj, mit kell *tenni*?
3. Philokrates megszabadult, én pedig kínlódok,
Maga hazájában indult, én itten akadok,
Az szerencse mely forgandó,
Mézzel is mérget nyújtandó,
15 Sokat ígér, keveset ad – félj, ha nevet reád.
4. Szüleimtől, nemzetemtől még kisdedségemben
Elszakadtam, megfosztattam ártatlan ügyemben,
Egész élttem nagy rabság volt,
Most vagyok, mint eleven holt,
20 Nem tudom, minémű *lészen* ínségemnek vége.

51–52 [hiányzó sorok]

7 Hogy ha [szótagszám]

10 tennyi [hangzás, rím]

15 neved [értelem]

20 minéme [értelem]; lész inségem [szótagszám]

- 25   5.   Kedves atyám, édesanyám, ha ti ezt látnátok,
              Ily sorsomat, rabságomat, tudom, siratnátok,
              De hol vagyok, nem tudjátok,
              Hogy elvesztem, gondoljátok,
              Talám nem is emlegették, elfelejtettetek.
- 30   6.   Nem volna árva fejemnek ily nagy fájdalmára,
              Ha nem esett volna éltém ily hamis kockára,
              De nemes vérből születtem,
              Mégis rabszolgává lettem,
              Olyan vagyok, mint az féreg – ó, megölő méreg!

88.

I.

Amott kerekedék egy fekete felhő,
 Abba' tollászkodik sárga lábú holló.
 Várj meg, holló, várj meg, hadd izenjek tőled
 Apámnak, anyámnak, jegybeli mátkámnak!
 5   Ha kérdik, mi vagyok, mondd meg, hogy rab vagyok,
             A török udvarba' térdig vasba' járok.
             Megesmered arról: üveg az ablaka,
             Bádog az ajtaja, acél az asztala.
             Lábom is elunta vasbölcsőt ringatni,
 10   Kezem is elunta sírharangot húzni.
             Oda le szolgáltam Kecskemét pusztáján,
             Jó hat ökör mellett, tizenkét ló mellett.
             Lehajtám fejemet csipkebokor-tőre,
             Kebelembe búva a nagy sási kígyó.
 15   „Vedd ki, édesapám!” „Bizony nem veszem én.
             Inkább elleszek én egy szép fiam nélkül,
             Mint fél kezem nélkül.”
             „Vedd ki, édesanyám!” „Bizony nem veszem én.
             Inkább elleszek én egy szép fiam nélkül,
 20   Mint fél kezem nélkül.”
             „Vedd ki, édes mátkám!” „Bizony kiveszem én.
             Inkább elleszek én egy fél kezem nélkül,
             Mint szép mátkám nélkül.”

II.

- I. Sirass, rózsám, sirass, míg előttem járok,
Ne sirass azután, ha útnak indulok.
2. Akkor várjad nékem hazajövetelem,
Mikor tűzhelyeden fodorminta terem.
- 5 3. Amott kerekedék egy fekete felleg,
Abból kerekedék egy fekete holló.
4. Várd meg, holló, várd meg, hadd üzenjek tőled
Apámnak s anyámnak s jegybéli mátkámnak.
- 10 5. Ha kérdik, hol vagyok, megmondhadd: rab vagyok,
Tatár udvarában félig vasba' járok.

IV.

- I. Amott kerekedik egy fekete felhő,
Abban tollázkodik sárga lábú holló.
2. Várj meg, holló, várj meg, hadd izenjek tőled
Apámnak, anyámnak, jegybéli mátkámnak.
- 5 3. Ha kérdik, hol vagyok, mondd meg, hogy rab vagyok,
A török udvarban talpig vasba' vagyok.

89.

I.

- I. Vasárnapnak virradtára
Ültem a bánathajóra. [...]
Tíz órakor lefeküdtem,
S ott egy fertályt szenderedtem.

Ad 89.

4 fertály [értelme]

- 5   2.   Négy órákor *hogy* felköltem,
Hát négy silbak áll mellettem.
Kérdem: „Ide miért jöttetek?
S talán *értem* jöttetek?”
- 10   3.   Mondd meg a tömlectartónak,
Ne örvendjen rabságomnak.
Nékem a bánat nem öröm,
Fekete sas, fejér üröm.
- 15   4.   Rózsám, rózsám, édes rózsám,
Mert *a* hazámat elhagyám.
Látom füstét, de csak alig,
Hogy az égen feketélik.
- 20   5.   *Anyám, anyám, édesanyám,*
Ki engemet feldajkáltál,
Bépólálál s *el*altatál,
S idegen földre bocsátál.

II.

- I.   Vasárnapra virradóra
Ültem a bánathajóra.
Tíz órákor lefeküdtem,
Egy kicsit elszenderedtem.
- 5   2.   Felvetem a szemeimet,
Három hajdú áll felettem.
Kérdem tőlök: „Mit kerestek?
Talán én értem jöttetek?”

Ad I.

5 órákor fel költem [szótagszám]

8 értem [szótagszám]

14–17 [eredetileg a 2. sor után]

14 mert hazámat [szótagszám]

19 s altatál [szótagszám]

- 10   3.   „Érted jöttünk, megkötözünk,
A fogházba elvezetünk,
Arany láncra megkötözünk
Setét tömlöcbe leteszünk.”
4.   Mondd meg a tömlöctartónak,
Ne örüljön rabságomnak,
15   Oldozza fel két karomat,
Földig alázom magamat.

90.

- Nincsen gyönyörűségemre ez a világ,
Csak olyan előttem, mint ősszel az virág,
Vagy mint tenger habján evedző, kit talál
A hab, és kétségét követi az halál.
- 5   Úgy van nékem sorsam e zajos tengeren,
Mert egész életem, jaj, csak veszedelem.
Éjjel az álmom itt nincs nyugalommal,
Még eddig életem volt csak siralommal.
Mert világi éltem ha jól meggondolom,
- 10   Mert *még ez* világra lettem is sajnálom,
Ez világ elrontá, fonnyasztá szívemet,
Őszi fonnyadásra hozá szép színemet.
Megaggasztott, rontott sok nyomorúsága,
Elfárasztott bumba’ keserves rabsága.
- 15   Lesz-é szabadságom, vagy többet sohasem?
Őszi hervadtságom megújul-é, vagy nem?
Élhetek-é, vagy nem még régi kedvembe?
Örökké élek-é e kínos ínségbe?
Ó, rabok királya, tekints életemre,
- 20   Hajtsd le az egekből füled kérésemre,
Szabadíts meg egyszer, vigasztald szívemet,
Áldd meg életemet, újítsd életemet!

10 Mert Világra [szótagszám]

1 Nínts gyönyörűsegre ez [szótagszám]

3 evedzöt [értelem]

9I.

1. Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek,
Árad napról napra bánatja szívemnek.
Nem virrad fel többé víg napja éltémnek,
Mert végére jártam szabad éltémnek.
- 5 2. Szabad éltémet szánom keservesen,
Melyben néhanapján éltém szerencsésen,
Időmet töltöttem gyönyörűségesen,
Ételem, italom volt mindég rendesen.
- 10 3. De már a szerencse éntőlem hirtelen
Elfordult, megvetett engem reméltelen,
Gyalázatba kevert, vagyok most éktelen,
Így leve éltém rút, mocskos, becstelen.
- 15 4. Addig csalogatott, míg meg nem alázott,
Más emberek előtt földig legyalázott.
Már most lakóházam az vármegyeháza,
Kit a bűdösségnek béborított gyásza.
- 20 5. Szegény fogoly vagyok, amit nem reményltem,
Álmomban sem véltem, amiben most estem,
Sok kedves napokat, órákat töltöttem,
Dolgomat folytattam, senkitől nem féltem.
6. Ágyamban ledültem, csendesen nyugodtam,
A rendelt órákig kedvemre aludtam,
Bágyadt tagjaimat míg megújítottam –
Ó, én édes Atyám, most mire jutottam!
- 25 7. Elégeld meg, Atyám, sűrű siralmimat,
Fordítsad örömrre az én rabságomat,
Derítsd fel még egyszer kívánt napjaimat,
Hogy levetkezhessem gyászos ruháimat.
- 30 8. A szívbéli bánat, rongál a félelem,
Kínoz az egészség, kevés az élelem,
Nem jön az kezembe semmi jövedelem,
Siess hozzám, jöjj el, égi segedelem!

- 35   9.   Kérlek, tekints reám, szánd meg ínségemet,
Ne tekintsed, Atyám, undok vétkeimet,
Hanem vigasztald meg szomorú szívemet,
Kérlek, édes Atyám, ne vess meg engemet!
- 40   10.   Éjjel, nappal mindég sűrű könnyem csorog,
Az én gyalázatom szemem előtt forog,
Gyászos életemben bús szívem háborog,
Jaj, erőtlén lábom csak alig tántorog.
- 45   11.   Egekben lakozó mennyei nagy Felség!
Úgy környülvett engem mindenféle ínség,
Minden mozdulásom már csak keserűség,
Ó, csak érkezne már egy kívánatos vég!
- 50   12.   Nem kesergem többet, elhagyom nótámat,
Mert az bánat miatt nem bírom magamat,
Add meg, én Istenem, szabadulásomat,
Távoztasd el tőlem nyomorúságomat!
- 50   13.   Az halál postája el fogott érkezni,
Bút hozott fejemre – jaj, hová kell lenni?
E szörnyű rabságba' már itt kell meghalni,
Ha az Isten nem fog rajtam könyörölni.

II. C) PANASZDALOK ÉS KESERVESEK

II. C. 1) Életkori panaszok

*Testem rakva nyavalyával,
Szívem teljes nagy bánattal...*

92.

I.

Vén ember éneke

A Bölcs Salamon meséjének értelméről, Préd. XII.

NÓTA: *Mit használ, kérlek, e világ*

	1.	Megvirágzott a mondola, Kit Bölcs Salamon gondola, Mutatván fejr hajamra, Mint virágzik halálomra.
5	2.	Érzékenységimnek vára, Mely arany palack módjára Fenn állott, lecsügg a fejem, A föld felé siet velem.
10	3.	Ezüst kötelem rövidül, Egész alkotmányom görbül, Mert megapadtak velem, Öszvehúzódtak ereim.
15	4.	Az házőrzők megmozdultak, Ízeim közt megtágultak Az inak, reszket a kezem, S lábaimmal nem érzekem.
20	5.	Nem bírnak már az erősek, Istáp kell, hogy el ne essek. Ha gödröt vagy rögöt érek, Botlástól félven kitérek.

---

10 görgül [értelem]

6. Mint a sáska, mikor kövér,
Magát nem bírja, veszni tér:
Az árva hús karjaimról,
Lefordult a csontaimról.
- 25 7. Vérnek testemben járása,
Mint csigakerék forgása,
Mely vizet vonszon a kútból,
Hanyatlik gyorsaságából.
- 30 8. Rendes útját nem járhatja,
Törött vedrét nem bírhatja:
Sokszor van megakadása,
Rest a szívem dobogása.
- 35 9. Eső után fellegeim
Elérkeztek, mert szemeim
Könyveznek, kik látásomat,
Elborítják világomat.
- 40 10. A napnak és holdnak fénye
S több égi tüzek örvénye
Az ablakon kinézőnek
Látszik homályban lévőnek.
11. Érzékeny s rövid az álom,
Ízetlen étkem s italom,
Megromlottak az őrlői,
Csömörlöttek emésztői.
- 45 12. Szűnik bennem a kívánság,
Ostromol a romlandóság,
Nem szeretem már ezeket
A sok kedvetlenségeket.
- 50 13. Nem énekelnek leányim,
Megszűntenek muzsikáim,
Mert az utcán sírók járnak,
Temetvén – engem is várnak.

- 55 14. Azért, míg nyelvem szólása,
Míg tart a malom zúgása,
Míg a tudóm emelheti
Magát, s jár a lehelleti,
- 60 15. Lelkem, addig felébredjél,
Hogy tovább mit cselekedjél:
Keresd fel jegyzőkönyvedben,
Miként jártál el tisztvedben.
16. Emlékezz meg Teremtődről,
Mennyei eredetedről,
Mert a test porrá fog lenni,
Néked Istenhez kell menni.
- 65 17. Érzékenységim utai,
Majd bészaratnak ajtai,
Szám, szemem befogattatik,
Orrom s fülem bédugatik.
- 70 18. Ez a dolognak summája:
Míg tart életem pályája,
Addig légyek istenfélő
És törvénye szerint élő.

93.

I.

- 5 1. Ha öreg a legény,
Szerencséje szegény.
Nincsen jó világa,
Elkölt vigassága,
Kiszúrta az ág a szemét.
- 10 2. Aláment mindene,
Csak szólnak ellene.
Ez világ neveti,
Minden becsületi
Tisztességgel *mondva* szemét.

---

10 Legyen mondva [szótagszám]

3. Azért ifjasan
Forgassad magad,
Míg a pokol nyelv reád nem ragad,
Addig cseng-pengjen tallérod,
Addig cseng-pengjen tallérod.
- 15

II.

1. Ha öreg a legény,
Szerencséje szegény.
Nincsen jó világa,
Elkölt vigassága,
Kiszúrta az ág a szemét.
- 5
2. Aláment mindene,
Csak szólnak ellene.
Nincsen becsülete,
E világ neveti,
Tisztességgel mondván szemét.
- 10
3. Ha mihez fognál is,
Ha házasodnál is,
Koppansz minden módra,
Kivétnek ebrúdra,
Szegény, nincs semmi monérod.
- 15
4. Ha vén vagy, nem kellesz,
Azt mondják: odavessz!
Szólnak, szarnak rútul,
És azt mondják tótul:
Eb mind inged, mind gallérod.
- 20

Ad I.

12 forgasd [szótagszám, vö. II.]

Ad II.

12 hasosodnál [értelem]

I.

1. Egy vén ember bánatjában
Csak kesereg ő magában,
Ifjúságát óhajtozza,
Öregségét így siratja:
- 5   2. Mire juttam öregsígre,
Sok búval teljes életem?
Nem remélem, öregségre,
Jaj, mit érek még végtére?
- 10   3. Gyászban borult az én fejem,
Búra fordult minden kedvem,
Siralomra minden kedvem,
Kiért gyakran könyvez *szemem*.
- 15   4. Mert megutált már ez világ,
Hogy *kóróé vált* az virág,
Elfonnyadott az szíp zöld ág,
Melyre még az madár sem száll.
- 20   5. Bár az világ hadd utáljon,
Csak az Isten el he hagyjon,
Oly kegyelmet nekem adjon,
Mellyel lelköm vigadozzon!
6. Testem rakva nyavalyával,
Szívem teljes nagy bánattal,
Kit szenvedek siralommal,
Éjjel-nappal sok jajszóval.

---

6 életem [rím]

11 jaj siralomra fordult [szótagszám]

12 az én szemem [szótagszám]

14 kőzzi mult az világ [romlott sor, II. nyomán javítva]

16 mint az madár nem [értelem]

17 utagion [értelem]

- 25   7.   Mert az világ az *mint* kedvelt,
                  Reménységben úgy *elvetett*,
                  Sok bú közé *berekesztett*,
                  Nagy fájdalmot nekem szerzet.
8.   Sirathatom én magamot
 30   S eltőtt *kedves* napjaimot,
                  Kik újítják fájdalmimot,
                  Csak nevelik nyavalyámat.
9.   Jó barátim mert kik voltak,
                  Már azok is megutáltak,
 35   Azok tőlem távol állnak,
                  Hogy engemet ne lássanak.
10.   Mindenektől elhagyattam,
                  Barátimból mind kifogytam,
                  Jó erőmtől megfosztattam,
 40   Szép elmémtől elmaradtam.
11.   Jaj énnékem már, szegénynek,
                  Nagy bánatban élő vénnek,
                  Nincs hallása füleimnek,
                  Sem látása szemeimnek.
- 45   12.   Jaj, nem tudom, hová legyek,
                  Vénségemben kit kedveljek,
                  Mert szüntelen csak kesergek,
                  Jaj, én Uram, melyre megyek?
13.   Ezerhét-százhetvenháromban
 50   Végig amint esik búban,
                  Ez éneket bánatimban
                  Akkor *írák siralmimban*.

---

25 mind [értelem]

26 meg utált [írím, vö. a népköltési változatokkal]

27 be rekesztetem [szótagszám]

30 eltött napjaimot [szótagszám]

34 Mert [értelem]

42 Van [értelem]

44 Szem [értelem]

49 [szótagtöbbletes sor]

52 *immár Sirminanak* [értelem]

III.

1. Egy vén ember bánatjában
Így kesereg ő magában,
Ifjúságát óhajtozza,
Öregségét siratozza.
- 5 2. Mire juték vénségemre,
Sok búval teljes életre?
Nem reméltem, öregségre
Hogy erre jussak végtére.
- 10 3. Mert megutált már a világ,
Hogy kóróé vált a virág.
Meghervadott a szép zöld ág,
Melyre még már madár sem száll.
- 15 4. Gyászba borult az én fejem,
Búra fordult én örömem,
Nagy jajszóra én életem,
Melyért gyakran hull a könnyem.
- 20 5. Amint a világ szeretett,
Engem éppen úgy megvetett,
Sok bú közti bérekesztett,
Nagy siralmat nekem szerzett.
6. Miként a test nyavalyával,
Szívem teljes nagy bánattal,
Kit szenvedek siralommal,
Éjjel-nappal jajgatással.
- 25 7. Sirathatom már magamot,
Frissen töltött napjaimot,
Kik újítyák bánatimot,
És nevelik fájdalmimot.
- 30 8. Jó barátim akik voltak,
Azok moston távul álltak,
És engemet megutáltak,
S többé látni sem akarnak.

35 9. Mindenektől elhagyattam,
Barátimból mind kifogytam,
Jovaimtól elmaradtam,
S szép elmémtől megfosztattam.

40 10. Jaj énnékem már, szegénynek,
Sok búval teljes éltémnek!
Nincs hallása füleimnek,
Sem látása szemeimnek.

11. Tehát, Istenem s mindenem,
Légy megsegítő reményem!
Add meg nékem boldog végem,
S mennyországban jutott részem!

95.

1. Gyászban borult szívem súlyos árja,
Mert örömet *immár* nem is várja,
Mert a' kínos s gyászos,
Súlyosítja fájdalom.
- 5 2. Véltém, hogy én napom még felderül,
Nem hittem volna, hogy gyászban merül.
Kívánságom megadja majd,
Reménységem régen óhajt.
- 10 3. De látom, hogy *én* megcsalatkoztam,
Ifjúságom gyász-homályban húztam,
Érzi szívem, miben estem,
Éltemet már gyásszal festem.
- 15 4. Ifjúságom bánattal töltöttem,
Vég napjaim hiában költöttem,
Látom, minden mulandóság,
Hogy csak nagy változandóság.
- 20 5. Elrepült már tőlem szabadságom,
És meghervadt gyenge ifjúságom,
Mert az német meghervasztott,
Éltemet megfogyasztott.

---

2 immar talan [szótagszám]

9 hogy meg [szótagszám]

6. Már nem tudom tovább, hogy mit tegyek,
Vigasztalást kitűl s honnét vegyek?
Elbujdossaé vagy szolgáljak?
Kínjaiban itt meghalljak?
- 25 7. Elbujdosván érzem fáradságom,
Ha maradok, kínos a rabságom.
Búslakodó szívem habzik,
Melyért a színem változik.
- 30 8. Ó, nagy egek, nézzétek bajaim,
Csendesétsétek gyászos kínaim,
Adjatok érnem vég napokat,
Hogy tölthessem el azokat.
- 35 9. Hogy elfáradt testem sírhalmában,
Nyugodjon csendesen ő ágyában,
Lelkem *bírja* az egeket,
Mert már itt sokat szenvedett.
- 40 10. Ó, mostoha napnak bús s bánatos árja,
Mert szegény katonát csak az halál várja,
Lelke bírja az egeket,
Mert már sokat szenvedett.

96.

1. Homályban borult szomorú napok,
Töltik szívemet bánatos gondok,
Minden életem hervadni,
Mert csak látom sínlődni.
- 5 2. Mint tövisek közt szép liliomszál,
Fonnyad és naponként mind alább száll,
Úgy ifjúságom virágja,
Vesz naponként zöld ága.

---

23 el bujdossag [értelem]

31 [szótagszámtöbbletes sor]

35 pedig bírja [szótagszám]

37–38 [szótagtöbbletes sorok]

- 10   3.   Minden virágszál szépen virágzik,
Csak csupán az enyim hervadozik,
Hadd hervadjon, hadd száradjon,
Csak az Isten el ne hagyjon.
- 15   4.   Szánom valóban nyavalás sorsom,
Mert veszni látom szép ifjúságom,
De ha Isten így rendelte,
Légyen áldás érette!
- 20   5.   Noha mind ifjú színben lankadok,
Ez betegségben lévén hervadok,
Mégis abban van reményem:
Nem hágy el én Istenem.
6.   Azért csak titkon tűnök, szenvedek,
Mint bús gerlice, titkon kesergek,
Minden ínségem békével,
Szenvedem csendességgel.

97.

I.

1.   Tehát ugyan meg kell halnom,
Nincs e földön gyámolom?
Ily mocskosan kell elválnom?
Jaj, irtózva gondolom.
- 5   2.   Ó, jaj, egek, ti mondjátok,
Mondjátok bús fejemnek:
Mért ily szörnyen szaggatjátok
Fonalát életemnek?
- 10   3.   Ifjúságom zsengejében
Kell világból költöznöm,
A halálnak gyász képiben
Már ily korán öltöznöm.
- 15   4.   Mi szükség vala születnem
E boldogtalanságra?
Jobb lett volna megöletnem,
Hogysem jönni világra.

5. Ifjúságom zöld virágja,
Íme, lekoncoltatik,
Gyengeségem első ága
Koporsóba záratik.
6. Ó, ragyogó csillagzatok,
Ha voltam kedvetekben,
Sorsomon siránkozzatok,
Vegyetek ötletekben!

II. C) 2. Házások panaszai

Egy asszonynak nagy panaszát, hallottam siralmát

98.

*Keserves tudomány,
avagy az repülő madár módjára szabad akarattján
gyönyörűségében élő ifiúságnak megsiratása,
az melyben egy magának házassággal holtig való rabságot szerző ember
ekképpen az ő siralmas állapotját egyebeknek például előbeszéli keservesen*

1. Mikor ifjú legény voltam,
Bokrétáson, frissen jártam,
Mezőken gyakran sétáltam
S jó barátimmal játszottam.
- 5 2. Nem volt vége víg kedvemnek,
Gyönyörű éneklésemnek,
Miként az filemilének,
Nincs vége éneklésének.
- 10 3. Se vasárnap, se pénteken,
Soha sem voltam kedvetlen,
Mert bútól voltam üresen,
Azért vigadtam kedvesen.
- 15 4. Ha valami búban estem,
Abban soha nem hevertem,
Mert vagy kártyázni kezdettem,
Vagy pedig táncra eredtem.
- 20 5. Fittyet az én orom alá
Nem minden ember hány vala,
Mert szemében néztem volna,
Ki azt megpróbálta volna.

6. Akármely felé fordultam,
Sohonnan ki nem szakadtam,
Asszonyoknál kedves voltam,
Mert sokszor vélek jól laktam.
- 25 7. Éjfélkorban ha elmentem,
Magam csak megköhöntöttem,
Tudták, miért cselekedtem,
De az mind elkölt éntőlem.
- 30 8. Fegyverem mindenkor megvolt,
Paripám ahhoz való volt,
Dolgom penig egyéb nem volt,
Vagy játék, vagy sétálás volt.
- 35 9. Ruháim voltak ékesek,
Ezüst gombokkal ékesek,
Keszkenőim szép hímesek,
Csizmáim sárgák s veresek.
- 40 10. Sok nézett meg messzünnen is,
Jöttek látnom szép szüzek is,
Ugyan örültem magam is,
Vigadozott az szívem is.
11. Időim vígak valának,
Erek is bennem pozsgának.
De már nem örülök annak,
Mert nincs vége bánatimnak.
- 45 12. Régi idő s régi idő!
Eltölt tőlem az jó idő,
Soha immár nem jó elő,
Mert rajtam ez nagy búszerző!
- 50 13. Immár mostan csak siratom
És ilyen szóval óhajtom:
Hol vagy, édes szabadságom?
Hol vagy, örvendetes napom?

---

21 Akkor [értelem]

14. Nem tudtam én az nyavalyát,
Nem fogadtam csépet, kapát,
55 Nem esmértem sarlót s kaszát,
Nem ettem én akkor korpát!
15. Azt sem tudtam meggondolni,
Hogy rosszat tanálok venni,
Azzal miként fogok élni,
60 Csak meg sem tudtam gondolni.
16. De bezzeg most jól tudom már,
Micsoda az hamis sáfár.
Úgy dolgozom, mint egy számár,
De ő miatta lél sok kár.
- 65 17. Tudom, micsoda az pápa,
Gyakron hallom azt, hogy: „Apa!”
Kenyér neve nálam papa,
Mindenkor ürös az kupa.
18. Minden nálam visszafordult:
70 Sétálás is tőlem elmúlt,
Játék dologgá változott,
Táncolás, jókedv elhagyott.
19. Paripám hízik zabszalmán,
Magam pedig annak magván,
75 Fegyverimet mind eladván,
Semmit sem szerzek az árán.
20. Minden ruhám elhagy majdon,
Dolmányomat foldom gyakran.
Hajam általnőtt az kucsmán,
80 Mint az fű az sövény lyukán.
21. Lábam is künn az csizmából,
Mint az csirke túkmonyhajból.
Térdem kijött az nadrágból,
Miként az vasszeg az zsákból.

- 85   22.   Elfelejték viselnie,
Szép ingeket rám vennie.
Bár csak hetes vászon lenne,
Gyolccsal is most számot tenne.
- 90   23.   Keszkenő^m nincs, látja minden,
Mosóruha van zsebemben,
Vizet iszom bor fejében,
Bezzeg gyötrődöm testemben.
- 95   24.   Olyan állapotban vagyok,
Hogy csak éhhel meg nem halok,
Sok nyomorúságot látok,
Jó állapotot óhajtok.
- 100   25.   Nem sokat látok tűz mellett
Főni valami jó étket,
Káposztalév tyúkhús helyett,
Korpacibere az mellett.
26.   Másképpen élhettem volna,
Hogyha meg nem nősztem volna.
Vajha szabadságom volna,
Nem jutnék többé oly búra.
- 105   27.   Ingemben balhák nyargalnak,
Tetvek szakállomban járnak,
Gyermeğim utánom sírnak:
„Ápa, ehetném!” – mondanak.
- 110   28.   Feleségem az konyhában
Morog, dörög ő magában.
Soha nem az én dolgomban,
De eszik az én kosztomban.
- 115   29.   Vagy van, vagy nincs nyavalyája,
De gyakorta reá fogja.
Köldökcsemör vagyon rajta:
„Adj pénzt, uram, égett borra!”

---

89 Keszkenőn [értelem]

92 gyötrődöm [értelem]

30. Mikor közel sokadalom,
Tőle én így búsítatom:
„Adj pénzt, mert kell vásárolnom,
Nincsen csizmám, patyolatom.”
120
31. Ha penig^{len} szeged kedvét,
Akkor őt lásd, akár medvét.
Nem ládd akkor nevetését,
Sem valami jó nézését.
- 125 32. Ha azt mondom, nincsen pénzem,
Ő azt mondja: „Én nem hiszem.”
Ó, én régi, elmúlt kedvem,
Mire távozáll el tőlem!
- 130 33. Szükség innét példát venni,
Ki meg akar házasulni.
Asszonyt senki nem ismeri,
Míg vele dolgát nem közli.
- 135 34. Ki anélkül ellehetne,
Bár megnőszni ne sietne.
Kinek van is felesége,
Adja el, ne lakják véle!
35. Ha jó áron el nem kél is,
Adja oda féláron is,
Ha penig el nem kél úgy is,
Add oda ajándékon is!
140

Asszonyok panasza

- I. Szerencsétlen állapotom,
Keserves én életem.
Panaszkodom, jaj, mondhatom:
Nincs semmi böcsületem.
5 Kénozt uram, hurcol, kerget,
Helyem, nyugtom nincs háznál.
Mennyi szót ad, annyi mérget –
Rosszabb vagyok kutyánál.
2. Ha szép szóval édesgetem,
10 Nevez hízelkedőnek,
Vagy ha kedvit keresgetem,
Gyaláz hitegetőnek.
Zárva élek, mint a fogoly,
Szívem búban gyötrődik,
15 Reám vigyáz, mint a bagoly,
Ki egérre leskődik.
3. Maga korcsmán rossz társakkal
Eszik, iszik, tobzódik,
20 Illő-fillő cinkosokkal
Táncol, cimborálkodik.
Én pediglen sóhajtozva,
Mint rab, otthon élhetek,
És napestig szomjúhozva
Rabságomon könyvezek.
- 25 4. A sok gyermek az nyakamon,
Sírva-ríva enni kér.
Ringy-rongy ruha én magamon,
Három babkát, jaj, nem ér!
Jószágomból korcsmárosnak
30 Gazdagodik erszénye,
Tett engemet nagy koldusnak
Uram torka örvénye.

5. Naprúl napra az fájdalom
 Nevededik szívemben,
 35 Nincsen attúl nyugodalom,
 Kárt teszen életemben.
 Bizony volna jobb meghalni,
 Hogysem tovább gyötrődni,
 Ez világtúl jobb megválni,
 40 Hogysem abban tengődni.

IOO.

I.

1. De hamar elmúltál édes leányságom,
 De hamar elmúltal, ifjú virágom!
2. Eddig csendességben töltöttem napomat,
 De már uram dolga terheli gondomat.
- 5 3. Az ifjú leánynak uraság a dolga,
 A szegény menyecske más bolondja s szolgálja.

II.

Nota elegans

1. Be hamar elmúltál, édes leányságom,
 Be hamar változál, ifjúi virágom!
 Eddig csendességben *töltöttem* napomat,
 Már az uram gondja terheli gondomat.
- 5 2. Az ifjú leánynak uraság a dolga,
 A szegény menyecske más bolondja, szolgálja.
 Szabadon jár, senki nem parancsol néki,
 Ennek meg van kötve kívánsága féki.
- 10 3. Csendesen él véle, ha mi vagyonnal bír,
 Sem ura, sem *apró* gyermeke is nem sír.
 De ha férjhez megyen, baja száz meg kettő,
 Sok hervasztó gonddal rakva a fejkötő.

3 töltöttollem [értelem]

10 aprós [értelem]; gyermekis [szótagszám]

IOI.

I.

AD NOTAM: *Vale munde lusum satis &c.*

1. Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek,
Egy erdőben, nagy mezőben, mint árva, tévelygek,
Nem akadhatok egy útra
És friss vízzel folyó kútra,
5 Melyet immár, árva madár, jól elhagytam hátra.
2. Zavarosan, nem is tisztán, mint gerlice madár,
Mely bújában, fájdalomában csak száraz ágra száll,
Béveszem én italomat,
Így enyhítem bús sorsomat,
10 Mégsem szánják, akik hallják kemény panaszimat.
3. Ó, én árva, mely bészárva vagyok kalitkában,
Eped szívem, hervad színem kemény rabságomban,
Békóban vannak lábaim,
Rabságban minden tagjaim,
15 Nem szabadok, jaj, meghalok, lankadtak szárnyaim.
4. Már elestem s törben estem, és megfogattattam,
Véletlenül s kintelenül magamat megadtam,
Nem lehet szabadulásom,
Magam koporsómat ásom,
20 Mert elmúlt s tőlem elfordult régi vidámságom.
5. Ó, mely távul tőlem járul régi szabadságom,
Már elhervadt és megfonnyadt szép leányi ágom,
Csörög én lábaimon lánc,
Körülöttem keserves sánc,
25 Nem vidámét és nem ámét ama szép úri tánc.
6. Rabbá lettem, elvétettem szabadságnak útját,
Hogy nem láttam s át nem hágtam rabságomnak kútját,
Mert Venus vala vezérem,
Kinek füliben jött hírem,
30 Így változott, s erre hozott friss leányi vérem.

---

15 lankatt [szótagszám]

23 tsoróg [sh.]

7. Úri házban, de nem gyászban amidőn sétáltam,
Asszonyokat, nagy rabokat midőn sírni láttam,
Azokat csak kinevettem,
Mert jól eszembe nem vettem
35 Bús szíveknek állapotját, melybe én is estem.
8. Gyöngye pártám nem akartam fejemről letenni,
Koszorúmat, virágomat ily hamar veszteni,
De igen erőtlen lévén,
Jövendőkre nem tekintvén
40 Ez poharát, szívem kárát, bús árva, bévévém.
9. Ez bús völgybe, nagy erdőbe már lábam béhágott,
Leányságom vidámsága ily nagy gyászban hagyott,
Mert koszorúm levéttetett,
Víz közepére téttetett,
45 Én fejemtől, életemtől messze elvitetett.
10. Röpüljön bár a sas madár sebes szárnyaival,
Vagy az hajós, jó kormányos sajka hajójával,
Soha vissza nem hozhatják,
Mert víznek habjai hajtják,
50 Noha látni s azt szemlélni szemeim óhajtják.
11. Leányságom, szabadságom amidőn fontolom,
Tantalusnak, árva rabnak almáját kóstolom,
Mert lehetetlen megfognom,
Leányi örömben hágnom,
55 Csak rabságban, ily bús gyászban költetik maradnom.
12. Isten tudja, mert ő látja szomorú szívemet,
Hogy így estem, s elvesztettem leányi kedvemet,
Szabadságtól nagy rabságra,
Zöld virágtól száraz ágra,
60 Mint egy árvácska, jutottam sok keserves jajra.

36 Gyöngye [sh.]

44 [hiányzó sor; IV. nyomán jav.]

48 [hiányzó sor; IV. nyomán jav.]

49 fo-ha vízfőz-e nem hozhatják [IV. nyomán jav.]

13. Csak Istenben mindezekben szívből fohászkodom,
 Én szívemet, bús kedvemet őnéki feláldom,
 Mert akik bíznak Istenben,
 Vigasztaltatnak szívekben,
 65 Szomorítottatnak, kik bíznak csak gyarló emberben.
14. Zárj bé engem, én Istenem, szentséges szívedbe,
 Leányodot, szolgálódot vedd bé szent kedvedbe,
 Mutasd ki szent malasztodat,
 Add meg égi áldásodat,
 70 Oltalmazd, vigasztaljad árva szolgálódat!
15. Ezerhétszázhatvanegyben, gyászos életemben,
 Mint rabságban, nagy fogságban és bal esetemben
 Ilyenképpen fohászkodtam,
 Leányságomat sajnáltam,
 75 Asszonyúságom, nagy fogságom immár megkóstoltam.

XIII.

1. Siralomnak s fájdalomnak völgyiben kesergek,
 Egy erdőben nagy mezőben, mint árva, tívelgek,
 Nem akadhatok egy útra,
 Sem friss vízzel folyó kútra,
 5 Melyet immár, árva madár, jól elhattam hátra.
2. Röpüljön bár a sas madár sebes szárnyaival,
 Vagy az hajós, jó kormányos vizek nyílásával,
 Soha vissza nem hozhatják,
 Mert víznek habjai hajtják,
 10 Ó, én árva, mely bészárva vagyok kalitkába!
3. Ifjúságom, vidámságom tőlem távol járul,
 Már elestem, tőrben estem és megfogattattam,
 Csörög én lábaimon lánc,
 Előttem van mélységes sánc,
 15 Nem vidámít és nem emészt ama szép úri tánc.
4. Volt nagy kedvem és örömem az világban élni,
 De nagy búra és bánatra fordult én életem,
 Nincsen immár semmi kedvem,
 Jó barátimat szemlélnem,
 20 Mert megrontott, szomorított gyakor vigasságom.

5. Éltem vígan és nyájasan sok szép társaimmal,
Mulatságban, vigasságban jártom is azokkal,
De mely szerencsétlen voltam,
Mert véletlen elmaradtam,
25 Vígsgimnák napjaitúl meg kölletett válnom.
6. Eped szívem, hervad színem, ily sorsra jutottam,
Boldogtalan volt az óra, melyben fogantattam,
Mert egész világ megvetett,
30 És minden kedvem elesett,
Ámbár soha senki ellen gonoszt nem míveltem.
7. Béborítja már szívemet szomorúság habja,
Kit vidámított valaha szép vigasság napja,
Meg köll szívemnek repedni
35 És a nyelvemnek némulni,
Midőn szólja vég kedvemnek kemény panaszait.
8. Ily siralmas és fájdalmas gyakran vígan élni,
Ifjúságát, vidámságát másoknál mutatni,
Mert mindezeketül elesik,
40 És fogságban könnyen teszük,
Nagy bolondság, merő hívság világot kedvelni.
9. Ti ifjak, hát jól lássátok, amit világ ígír.
Énnékem is sokat ígírt, de íme, rosszul mért,
Mert nagy rabságban bévetett,
Hívságával hitegetett,
45 Így megejtett, törben vetett, holtig rabjává tett.
10. Legjobb tehát mindenektől magát elvonzani,
Az mi hívság, mulandóság, szüntelen utálni,
Vagy romlandó nagy gazdagság,
Urasági szép méltóság,
50 Ezek szokták az ifjakat jó útról elvonni.

---

48 gazdaság [értelem]

46 hívség [értelem, rím]

Aria de querulante

1. Boldogtalan nékem életem folyása,
Elnyomott a bűnnek reám áradása.
Nincsen semmi nyugodalom,
Nincsen soha csendes álom,
5 A gondok emésztnek,
A bűk megepesztnek.
2. Bajos a gyermekek gondviselése,
Sérnak-rénak, ha nincs kedveknek telése.
Ha jól esznek, terhelődnek,
10 Ha nem esznek, mérgelődnek,
Mind csak bajt szereznek,
Esznek vagy éheznek.
3. De mégis nehezebb a férjem ezeknél,
Szívemet szaggatja inkább mindeneknél,
15 Hogy nem hallgat panaszimra,
Nem hajt semmit bánatimra,
Siketebb az fánál,
Kemény³ kösziklánál.
4. Már én az ellenség torkába maradok,
20 Kisded gyermek⁷imm¹⁸mel, jaj, hová szaladok?
Ki lesz nékem végasztalóm,
Fegyver ellen oltalmazóm,
Ha túle elválok?
Immár csak meghálok²⁴.

---

3 Nincs [szótagszám]
7 [szótaghiányos sor]
18 keményebb [szótagszám]
20 Gyermeke⁷imm¹⁸mel [szótagszám]
24 hálok [értelem]

IO3.

- I.   A szabadság mely nagy jóság, ez világon boldogság,
Az ki élhet szabadsággal, ne cseréljen rabsággal,
Mert megszánja és megbánja, régi éltét óhajtja.
- 5   2.   Néha vagyon vigasság, sokaknak egész jóság,
Szabadságot ha elveszti, az kiért cselekeszi,
Ha érdemes, semmit nem vesz, azért könnyön tűrheti.
3.   De ritka az, ki találja, hogy illendő szerencsére,
Akadjon is jó hívére, akadjon is jó hívére,
Aki vel megegyezhesse~~n~~, holtig kedvére éljen.
- 10   4.   Hanem csak nagy gyötrelmit, titkolja sok fájdalmi,
Magában csak emésztődik, szabadságán gyöttrődik,
Mert ahhoz reménsége nem lehet az életben.
- 15   5.   Az verseket aki írta, magán ugyan próbálta,
Mi légyen az ilyen fogság, holtig való nagy rabság,
Erre vette s vezérlette a véletlen szerencse.

IO4.

I.

- I.   Madári szép szabadságom,
Ifjúságom, nyájasságom,
Túlem eltűnt, ím, ma megszűnt, megköttetett világom.
- 5   2.   Szabadságom már rabbá lett,
Mert házasság bilincsbe tett –
Ily változás, fogyatkozás rajtam vajon mint esett?
3.   Egy fáért erdőt elhagyni,
Egyénekkint felakadni
Hát kellett-é? de illett-é szárnnyal léphez ragadni?

Ad IO3.

9   meg egyezhessek [rím]

Ad IO4.

9   illett [szótagszám]

- 10   4.   Addig éljük életünket,
Még be nem küldjük kezünket,
Osztán róják, sőt orrolják csak egy tekintésünket.
5.   Ha megyünk kompániában,
Vigyáznunk kell ott valóban,
15   Kevés szókért, kívánt csókért esünk társaságban.
6.   Ily változást ki szenvedhet,
Frigyet magával ki vethet?
Ki vígan él, ettől nem fél, Iareus hogy lehet.
- 20   7.   Másra vígan nem nézhetünk,
Mert még attúl is félhetünk,
Hogy társunktúl, sajátunktúl azért megítéltetünk.
8.   Mással ha szól ki kedvére,
Társának van ellenére,
Hol nem vélné vagy ítélné, ott lobbantja szemire.
- 25   9.   Terhes az ily kötelesség,
Sokat kíván a feleség,
De szeretni s kedvét töltni, az majd' lehetetlenség.
10.   Másképp pedig nincs becsület,
Mocskkal teli mindkét füled,
30   Csupor, kalán zördül által, van zendülés házadnál.
11.   Haragszik rád, farral forog,
Zémbelődik, dörög, morog,
Ily terhekkkel, keservekkel ezer házas nyomorog.
12.   Ki ifiú legény lehet,
35   Tudományt ezekből vehet,
Fordítani, újítani meglett dolgot nem lehet.

---

15   társ [szótagszám]

I05.

I.

1. Sokféleképp fárasztottam elmémet hiában,
Hogy mint tegyek rossz férfinak zablát a szájában,
Ki az asszonyt csak úgy tartja az ő hajlékában,
Mint egy hitvány szolgálóját a füstös konyhában.
- 5 2. Üti, veri, pirongatja gyakorta hiába,
Mert nem tudja, hogy mi fekszik akkoron a zsákba',
Ki részegen késő estve belép szobájába,
Alig marad szegény asszony akkor a komrába'.
- 10 3. A jó asszony ő házánál, mint egy fénylő tükör,
De sok férfi szeleskedik, mint a szilaj ökör.
A rossz férfi semmit sem ér felesége nélkül,
Kinek esze el nem fogyott, tudhatja könyv nélkül.
- 15 4. Ki süt-főz rád, ki fejérit? Ó, te gonosz férfi!
Ha betegségben esel is, hozzád nem lát senki.
A házatat kívül-belől mind az fejériti,
Az ágyadat lágy párnákkal mindennap felveti.
- 20 5. A csirkéket edellel az asszony neveli,
Hát mért ugatsz annyit reá, midőn nem bánt senki?
Asszony nélkül te nem tudnál egy tyúkot ültetni,
Becsülettel ki nem tudnád az házat szöporáni.
6. Te virradtig sziszegsz-szuszogsz a pelyhes párnákban,
Amaz szegény a gyermeket rengeti pólyában.
Ne szidd, ne verd, ne pirongasd, gondold meg az ügyét:
Feleséged ahol leül, szöporád meg a helyét!
- 25 7. Egy asszonynak nagy panaszát, hallottam siralmát,
Ura miatt ki szenvedett, megmondá fájdalmát.
Ugyan azért cselekedte, hogy leírnám dolgát,
Mert biztatott, hogy elnyerném tőle a gratiát.

II.

- I. Sokféleképp fárasztottam elmémet heába,
Hogy mint tegyek rossz férfinak zablát a szájába,
Ki az asszonyt csak úgy tartja az ő hajlékába'
Mint egy rühös szolgálót az füstös konyhába'.
- 5 2. Te nem tudnál asszony nélkül egy tyúkot ültetni,
Becsülettel ki nem tudnád házadot sepreni.
A csirkéket eledellel az asszony neveli,
Hát mit ugatsz annyit reám, mikor nem bánt senki?
- 10 3. Te virradtig sziszegsz-szuszogsz a pelyhes párnába',
Ama szegény a kis Jankót rengeti pólyába'.
Ne szidd, ne verd, ne pirongasd, gondold meg az ügyit,
Ahol ül is, te azon légy, seperd meg az helyit!
- 15 4. Mindennek van szeretője, csak énnekem nincsen,
Kinek kettő, kinek három, kinek harminchárom.
Bár énnekem csak egy volna, bizony megbecsülném,
Kezit-lábát öszvekötném, és a füstre tenném.
- 20 5. Ha ő engem megbecsülne, bizony megbecsülném,
Kezit-lábát megoldanám, és őt mellém tenném.
Még azt mondják a leányok, nem szeretnek engem,
Imitt-amott, alattomba' majd' meghalnak értem.

IO6.

Querela sponsae

AD NOTAM *Sírasd meg azt az időt*

- I. Jaj, elvesztém éltémnek hajnali szép világát,
Hogy kötém meg kedvemnek ily hamar szabadságát,
Drága szüzességemnek csak most újult virágát
Már leszedik, és hagyják nekem csak az ágát.

---

8 mit ugacz [szótagszám, vö. I.]

- 5   2.   Lám, míg rengett fejemen leányság koszorúja,
Nem epesztette szívem az élet gondja s bűja.
De bezzeg csoportonként nő immár háborúja,
Mert ráfeküdt, mint egy kő, páros élet súlya.
- 10   3.   Terhes a nyomtatékja bizony a házasságnak,
Kínos a toldalékja ebbéli társaságnak,
Mert ha megnézem baját az ily gazdasszonyságnak,
Úgy tetszik, búcsút adnék talán e világnak.
- 15   4.   Ki győz gondot viselni kicsiny, nagyobb csuporra?
Jaj, eltörék a zöld tál, rászoktak már a borra.
„Asszonyom, biz’ ehetném, már nem várom sorral!”
Nem alhatnék a gazda: „Várj, asszony, akkorra.”
- 20   5.   Ó, minémű bajokra kitettem a fejemet!
Mennyi szokatlanokra rá kell adnom eszemet!
Ha mikor nem leszen is, színleni kell kedvemet,
Mert elvesztem egyébként jó becsületemet.
6.   E sok bajnak pediglen holtig szorít békója,
Nem várhatom, hogy fogyjon sok bánatim csomója,
Nem leszen mindezeknek addig eloszlatója,
Míg nem a halál leszen végre elbontója.

IO7.

I.

1.   Ifjúság virágját, legénység szabadságát bánom, hogy elhagytam,
Szabad életemet, elhagytam víg kedvemet, hogy megházasodtam.
Jaj, fáj! mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.
- 5   2.   Amíg legény voltam, becsületet ott kaptam, hol nem reménylettem,
Főúri dámákkal, kegyes kisasszonyokkal szerelmet cseréltem.
Jaj, fáj! mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.
3.   Szabadon repültem, fájdalmat nem érzettem elbágyadt testemben,
Ámbátor kerültem, de mégis beléestem ilyen mély veremben.
Jaj, fáj! mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.

- 10 4. Kedves társaimat, jószívű barátimat érte megvetettem,
Néki úgy kedveztem, kedvére cselekedtem, ámbár nem szerettem.
Jaj, fáj! mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.
5. Szomszédasszonyait, cimporás pajtásit ellenem úgy bujtja,
Hogy lankadt testemből, pihegő mejjecskéből lelkemet kifojtja.
15 Jaj, fáj! mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.
6. Hogyha lebetegszem, s nyavalyámat szenvedem, semmit sem sajnálja,
Drágán vett kertemet, sokban került rétemet mások kaszálgatják.
Jaj, fáj! mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.
- 20 7. Nagy búmban mit tégyek? Jaj nekem, hová légyek, mert van ily vendégem:
Basiliskus sárkány, mint fakoptató harkány, olyan feleségem.
Sírba estem, elevenen temettem koporsóban éltem.
8. Feleségesülni, ki akarsz házosodni, vigyázz, meg ne bánjad!
Hidd el, hogy énvelem éjjel-nappal, szüntelen csak azt hangicsálod:
Sírba estem, elevenen temetem koporsóban éltem.

V.

Az férfiaké

1. Szüzesség virágát, legénség szabadságát bánom, hogy elhagytam,
Szabad életemet, elhagytam víg kedvemet, hogy megházosodtam.
Jaj, jaj, mondhatom, el sem is tagadhatom, hogy éltem siralom.
- 5 2. Amíg legény voltam, böcsületet ott kaptam, hol nem remélettem,
Szép úri dámákkal, kegyes kisasszonyokkal szerelmet cseréltem.
Jaj, fáj, mondhatom, el sem is tagadhatom, hogy éltem siralom.
3. Nyájas barátságom, elhagytam jó barátom, hogy megházasodtam,
Nyűgöt az nyakamra, bosszúságot magamra evvel felválloltam,
Jaj, fáj, mondhatom, el sem is tagadhatom, hogy éltem siralom.

14 kifojtsa [értelem, rím]

20 koptó [értelem, szótagszám]

21, 24 [szótaghiányos, romlott refrénsorok]

- 10 4. De jaj, már mit tegyek? jaj nékem, hová legyek, mert van *ily* vendégem:
Baziliskus sárkány, mint sőt koptató bárány, olyan feleségem.
Jaj, fáj, mondhatom, el sem is tagadhatom, hogy éltem siralom.
5. Ő szomszédasszonyit, cimborás pajtásait ellenem úgy bujtja,
Hogy bágyodt testemből, pihegő mejjecskéből lelkemet kifujtja.
15 Jaj, fáj, mondhatom, el sem is tagadhatom, hogy éltem siralom.
6. Ragyogó napom fénye már homályban derülye – jaj, jaj, hová legyek?
Drágán vett kertemet, sokban került rétemet mások kaszálgatják.
Jaj, fáj, mondhatom, el sem is tagadhatom, hogy éltem siralom.
7. Tekintek társimra, vigadó pajtásimra, csurdulnak könyveim.
20 Vigadozásokat, nézem társoságokat, újulnak bánatim.
Jaj, fáj, mondhatom, el sem is tagadhatom, hogy éltem siralom.
8. Ó, jaj, hát énnékem siralmas én életem egész megholtomig,
Mert az feleségem marad én ellenségem koporsózártamig.
Jaj, fáj, mondhatom, el sem is tagadhatom, hogy éltem siralom.
- 25 9. Tudd meg, hogy te is így jársz, házasodni ki kívánsz, hogy utóbb megbánod,
És bizony elhiggyed, hogy énvélem együtt csak ezt hangicsálod:
Sírban estem, elevenyen temettem koporsóban éltem.
10. Ha ezt kitanulni, akarjátok megtudni, ki ily keservesen
Kesereg életén, ne törődjeteK nevén, áll versfejezetén.
30 SíRban estem, elevenyen temettem koporsóban éltem.

108.

I.

Új házias asszonynak szomorú versei

- I. Átkozott vót az óra, melyben asszonnyá lettem,
Párta helyett fejemre e rút kontyot kötöttem!
Jaj, kontyom, nagy gondom,
Máris ennyi porontyom,
5 Rózsa nevet viseltem,
Tökvirággá lettem.

10 ilyen vendég [rím, vö. I.]

14 fujtsa [értelem]

2. Jobb lett volna énnékem még hajadon maradnom,
 Apám s anyám házánál szűz pártámat hordoznom.
 Jaj, kontyom, nagy gondom,
 Már is ennyi porontyom,
 Rózsa nevet viseltem,
 Tökvirággá lettem.
- 10
3. Nem mehetek utcára legényeknek szavára,
 Megragadta markomat a bölcsőnek madzagja.
 Jaj, kontyom, nagy gondom,
 Már is ennyi porontyom,
 Rózsa nevet viseltem,
 Tökvirággá lettem.
- 15
4. Még szűz pártát hordoztam, senkitől sem tartottam,
 Kikkel s mikor akartam, szabadon társolkodtam.
 Jaj, kontyom, nagy gondom,
 Most csak eggyel bajlódom,
 Mert éjjeli-nappali
 Én nyomorúságom.
- 20
5. Az egyik a kezemben, a másik az ölemben,
 Harmadik a bölcsőben, negyedik a szökrényben.
 Jaj, kontyom, nagy gondom,
 Most csak eggyel bajlódom,
 Mert éjjeli-nappali
 Én nyomorúságom.
- 25
6. Ó, hányszor oldalamat verte, tépte hajamat,
 Lecibálta kontyomat, öklözte vállaimat!
 Jaj, kontyom, nagy gondom,
 Ezer az én bánatom,
 Még pártámat hordoztam,
 Ezekből ment voltam.
- 30
7. Még amaz almára is, kit nyújta Paradicsom
 Nagyanyánknak, kellene egy nagy átkot mondanom.
 Jaj, kontyom, nagy gondom,
 Ezer az én bánatom,
 Még pártámat hordoztam,
 Ezekből ment voltam.
- 35
- 40

8. Akik még szüzek vattok, tanácsomat hallátok:
Házosság igájától magatokat ójátok!
45 Szörnyű nagy nyomorúság,
Higgyétek, az házosság,
Ezerszerte jobb ennél
Leányi szabadság.

II.

*Az leányságbéli élet mely gyönyörű, szép és köllemetes élet legyen.
Aki már férjhez ment, tanácsot ad a szűzleányoknak*

1. Még megbánod azt az üdőt, melyben asszonnyá lettél,
Leányoknak seregéből hogy ill hamar kiléptél.
Jaj, szegény, odavagy,
Az uradnak rabja vagy,
5 Ezer bajod, nem kettő,
Elmúlt szabad esztendő.
2. Szabad voltál, mint a madár, mindenfelé eljártál,
Mint a páva, oll ékesen kedved szerint sétáltál.
Jaj, szegény, odavagy,
10 Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajod, nem kettő,
Elmúlt szabad esztendő.
3. De nem mehetsz már szabadon farsangolni az fagyon,
Avagy pedig víg kedvedre sétálgatni utcákon.
Jaj, szegény, odavagy,
15 Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajod, nem kettő,
Elmúlt szabad esztendő.
4. Aranyos szabadságodat immáron megkötözték,
20 Midőn szép szűz koszorúdat a fejedről letették.
Jaj, szegény, odavagy,
Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajod, nem kettő,
Elmúlt szabad esztendő.

- 25   5.   Eddig voltál szép virágszál, és annak mondattattál,
Ékes színnel, szép termettel világban játszadoztál.
Jaj, szegény, odavagy,
Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajod, nem kettő,
30   Elmúlt szabad esztendő.
6.   Szüzen szűtt szép koszorúdat, ó, mely könnyen eladtad,
Midőn ehhez te magadat és szívedet kapcsoltad.
Jaj, szegény, odavagy,
Az uradnak rabja vagy,
35   Ezer bajod, nem kettő,
Elmúlt szabad esztendő.
7.   Legfőbb gondod eddig a' volt: kivel, hol vigadozhass.
De már sírást, már jajgatást, bőcsőnótát tanulgass!
Jaj, szegény, odavagy,
40   Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajod, nem kettő,
Elmúlt szabad esztendő.

III.

1.   Megsiratod azt az időt, melyben asszonnyá lettél,
Szépen *megtartott koszorút* hogy fejedről letettél.
Jaj, szegény odavagy,
5   *Az uradnak rabja* vagy,
Ezer bajad *meg* kettő,
Elmúlt szabad esztendő.
2.   Nem lehet immár ezután sétálni oly szabadon,
Avagy pedig legényekkel farsangolni *az* fagyon.
Jaj, szegény odavagy,
10   Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajad *meg* kettő,
Elmúlt szabad esztendő.

---

2 [alternatív megoldás] viseltt koszorudatt

4 [alternatív megoldás] remesztő tsuda

5 [alternatív megoldás] nem

6 [alternatív megoldás] gyászos az esztendő

8 az oly [szótagszám]

- 15   3.   Szép legényeket ezelőtt ha kedveltél szívedben,
Szép tetszetős táncokat is jártál velek éltedben –
Jaj, szegény odavagy,
Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajad, nem kettő,
Elmúlt szabad esztendő.
- 20   4.   Nem beszélhetsz már ezután kegyeseddel szívesen,
Régi rendelt heleidre nem futhatsz el oly frissen.
Jaj, szegény odavagy,
Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajad, nem kettő,
Elmúlt szabad esztendő.
- 25   5.   Vége lesz már víg kedvednek, melyet úgy szeretettél,
Válogatott verseidnek, melleket énekeltél.
Jaj, szegény odavagy,
Az uradnak rabja vagy,
Ezer bajad, nem kettő,
30   Elmúlt szabad esztendő.
- 35   6.   Jámbor leány, mindezeket megfontoljad elmédben,
Még koszorú vagy az párta ékesíti fejedet,
Mert bizony odaléssz,
Egy férfinak rabja léssz,
Aki meg nem érdemel,
Erővel szeretned kell.
- 40   7.   Ne örülj hát rabságodnak, míglen élhetsz szabadon,
Példánk van itt – vigyázz, kérlek, hogy ne tanulj magadon!
Mert bizony odaléssz,
Egy férfinak rabja léssz,
Aki meg nem érdeme/,
Erővel szeretned kell.

---

20 [alternatív megoldás] válogatott

38 magadra [értelem, rím]

41 érdemely [rím]

109.

I.

- I.   Siratom azt a napot, amelyen férjhez mentem,
Bélagyöngyös pártámat a porba leejtettem.
Jaj, kontyom, nagy gondom:
Máris kilenc a fattyom.
5   Rózsa nevet viseltem,
Tökvirággá lettem.
2.   Már a gyermek innen is,
Tép, ráncigál onnét is,
Tépi ruhám jobbrúl is,
10   Ráncigálja balrúl is.
Jaj, kontyom, nagy gondom:
Máris kilenc a fattyom.
Rózsa nevet viseltem,
Tökvirággá lettem.
- 15   3.   Nézz a csizmám szárára:
Lehajlott az orrára.
Már legények szavára
Nem futhatok utcára.
Jaj, kontyom, nagy gondom:
20   Máris kilenc a fattyom.
Rózsa nevet viseltem,
Tökvirággá lettem.
- 25   4.   Egyik fattyam szoptatom,
A másikat altatom,
Harmadikat hordozom,
A negyediket várom.
Jaj, kontyom, nagy gondom:
Máris kilenc a fattyom.
Rózsa nevet viseltem,
30   Tökvirággá lettem.

IIO.

I.

*Egy szerencsétlen asszonynak siralmas énekje,
melyben az ő férjhez menését kesergette ekképpen*

1. Jaj nékem szegénynek, árva idegennek!
Elmúlt szabadságom, oda vigasságom!
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
Gyönyörű gyöngy-pártám!
5 Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!
2. Apám s anyám miatt vége lesz életemnek,
Mert szegény fejemet adták idegennek.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
10 Gyönyörű gyöngy-pártám!
Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!
3. Mikor leány voltam, akkor vígan éltem,
Ha reggel elmentem, estve hazajöttem.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
15 Gyönyörű gyöngy-pártám!
Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!
4. Azt sem kérdték tőlem: hol voltál? hol jártál?
20 Időt mulasztottál, napot halasztottál.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
Gyönyörű gyöngy-pártám!
Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!
5. Éltem e világon, mint madár az ágon,
25 Minden boldogságban, egész szabadságban.
Nem jött bú fejemre,
Siralom szememre.
Nem hervadt virágom,
30 Boldog volt világom.

13 vígvan [sh.]

16 gyöny-pártám [sh.]

6. Egyedül nyugodtam magános ágyamban,
Meguntam magamat – dúdoltam magamban.
Nem jött bú fejemre,
Siralom szememre.
35 Nem hervadt virágom,
Boldog volt világom.
7. Szép társaságokban gyakorta forgattam,
Mutattam *magamat*, de kezet nem adtam.
Nem jött bú fejemre,
40 Siralom szememre,
Nem hervadt virágom,
Boldog volt világom.
8. Köz volt a szerelem, az is pedig szüzen,
Szabadon evezett kis hajóm a vízen.
45 Nem jött bú szívemre,
Siralom szememre,
.....
Boldog volt világom.
9. Szívemnek jegyese, kit lelkem kerese,
50 Nincsen most kedvese, nincsen szerelmese.
Oda szűz virágom,
Oda jó világom,
Minden szabadságom,
Régi boldogságom.
- 55 10. De jaj már énnékem! Lép ragadt lábomra,
Változik énekem ezer siralomra.
Oda szűz virágom,
Oda jó világom,
Minden szabadságom,
60 Régi boldogságom.
- II. Én most is ezeket, noha nehezeket,
Tűröm e sebeket, hosszas keserveket.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
Gyönyörű gyöngy-pártám!
65 Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!

---

37 forgattam [értelem]

38 Mutattam, de [szótagszám]

47 [hiányzó sor]

12. Ha házbúl kilépek, kurva nevet adnak,
Hogy szeretőt tartok, hamisan vádolnak.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
70 Gyönyörű gyöngy-pártám!
Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!
13. Akár tisztán járok, akár szennyes vagyok,
Bár senkit nem bántok, mégis hibás vagyok.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
75 Gyönyörű gyöngy-pártám!
Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!
14. Ritka oly jó atya és az édesanya,
80 Ki az ő gyermekét idegennek adja.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
Gyönyörű gyöngy-pártám!
Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!
15. Nem lehet állandó az olyan házasság,
85 Melyet szerez sok pénz és egyéb gazdagság.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
Gyönyörű gyöngy-pártám!
Édes szűz koronám!
90 Édes szűz koronám!
16. Sírba már életem – jaj, jaj, hová légyek?
A magas hegyekre remetének mégyek.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
Gyönyörű gyöngy-pártám!
95 Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!
17. Noha most testemnek van álmatlansága,
De rövid nap leszen földben nyugovása.
Jaj, pártám! Jaj, pártám!
100 Gyönyörű gyöngy pártám!
Édes szűz koronám!
Édes szűz koronám!

III.

Elment, elment az én uram táborban, táborban,
Meggyászolom, meggyászolom bíborban, bíborban. [...]

II2.

I.

Elment az én uram az katonaságra,
Itthon hagyott engem a nagy árvaságra.
Azt izente vissza, menjek el utána,
Azt a két porontyot vessem a kockára,
S amit érte adnak, vigyem el utána.

III.

- I. Elment az én uram a faranciára,
Csak azt írja nékem, menjek el utána.
2. Két fiam, egy jányom vessem a kockára,
Amit adnak érte, vigyem el utána.
- 5 3. Katona az uram, magam katonáné,
Nem paraszt menyecske már a Nagy Pistáné.

II3.

[AD NOTAM:] *Felnyitnám már*

- I. Jóllehet kevés bajom volt még nékem az asszonnyal,
Mindég ki tudtam fizetni egy pár hideg tyúkmonnyal,
Mindazáltal hallom másoktól,
Az asszony nyavalyáit soktól,
5 Parasztoktól, papoktól.

Ad II2.

I katonasághoz [rím]

2. Nem vizsgálom, mi seb lehet kezén, lábán, köldökén?
Támadhat-é körömméreg vajon a szemöldökén?
A bábákra bízom ezeket,
Ők kötik az ilyen sebeket,
A fájós tetemeteket.
- 10
3. Szólok én az asszonyoknak olyan nyavalyáiról,
Amelyek ragadnak világ haszontalanságitól.
Orvosságot mondok ezekre,
Mert ezek hajtanak fejekre,
Bánatot szegényekre.
- 15
4. Nem megyek a patikába apró pillulácskákért,
Sem pedig a barbélyokhoz semmi sorszámcskákért,
Mert csak olyanokat vásárlók,
Melyeket nem fűbül csinálók,
Tán valamit használok.
- 20
5. A nyavalyák tehát ezek: kevélység, harag, csalás,
Irigység és emberszólás, gyanúság és gúnyolás.
Ezeknek kell elejít venni,
Mert késő akkor felserkenni,
Ha nagyok kezdnek lenni.
- 25
6. Hogyha a férfi nem vigyáz ezeknek kezdetire,
Bizonytal eleven szemet gyűjt a maga fejére,
Mert ezek olyan betegségek,
Amelyek miatt békességek,
Nem léssen csendességek.
- 30
7. A kevélység miből szokott az asszonyba származni?
Péter első leveléből azt ki lehet nyomozni:
A hajaknak feltekerése,
Arany, szép palást viselése
Kevélység nevelése.
- 35
8. Orvassága rásaszoknya, kékre festett gyolcs kötő,
Négy nyüstös vászonból készült ingváll, pendel, főkötő.
Hogyha ezeket reáadod,
E praescriptiót megfogadod,
Megnyugszik minden tagod.
- 40

---

18 Csak [szótagszám]; vásálok [értelem]

9. Ha látod, hogy megharagszik reád a feleséged,
Ne hálj véle, mert ezzel lesz legnagyobb nyereséged.
Ha vagy két hétig így orvoslod,
Hasznát még másnak is javaslod,
45 Így jobb szívvel kakaslod.
10. Ha csalárdságra hajlandó szíve feleségednek,
Vigyázz, ha akarsz örülni kívánt egészségednek.
Elhidd, tud ravasz mesterséget,
Ezer meg ezer ménkűséget,
50 Melybe' alig érsz véget.
11. Már itt a szegény férfiú felkösse a gatyáját,
Addig forgassa maxima communis mensuráját,
Míg e nyavalyáknak erére
Talál, és hághat a fejére,
55 Így él osztán kedvére.
12. Az irigység, emberszólás, gyanúság és gúnyolás,
Hogyha mindez a nyavalya az asszonnyal parolás,
Ezeknek megorvoslására
Ne menj a híres patikára,
60 Jobb, felhágsz egy fűzfára.
13. Három-négy-öt fűzfavesszőt köss össze egy csomóba,
Jó lesz a kenderkötél is, ha soká áll a tóba',
Vedd ki mindezeknek a máját,
Kend meg véle a háta táját,
65 Bedugod szemét, száját.
14. Ha így nem bánsz a beteggel, elhidd, végre megherél,
Sőt, ha vigyázatlan léssz, igen hamar megcserél,
Hogyha messze mégy orvasságért,
Megeshetik, addig más vág ért,
70 Híred nélkül veszen bért.
15. Ezek hát az orvosságok, így bánj feleségeddel:
Kend gyakran fűzfavesszővel, ha nem kapsz tenyereddel.
Elhiggyed, hogy végre meggyógyul,
Kívánt egészségére fordul,
75 Kedved szerint megjobbul.

II4.

I.

1. Bölcsőmből kikelvén,
Alkalmas időt élvén
Már emberkort értem
Sok ezer vígságban,
5 Vidám mulatságokban
Bú-bajt nem ismertem.
Mindig vigadtam
És magamot mulattam,
Hipp-hoppot mondtam.
- 10 2. Ma jól lévén dolgom,
Holnapról nem volt gondom,
Békével aludtam.
Regvel felvirradván,
Semmivel sem gondolván
15 Világgal játszottam.
Mindig vigadtam
És magamot mulattam,
Hipp-hoppot mondtam.
- 20 3. Paripa, muzsika,
Tánc, vadászat és pipa
Foglalatosságim,
Itten a társaság,
Ott meg a magányosság
Mind voltak aggságim.
25 Mindig vigadtam
És magamot mulattam,
Hipp-hoppot mondtam.
- 30 4. Már most házosságban
Léptem, vagyok rabságban,
Feleséget vettem.
Sok szüzet egy szívért,
Sok nimfát egy asszonyért
Kár, hogy elvesztettem.
Jaj, jaj, mit tettem,
35 Hogy feleségét vettem?
Jaj, jaj, rabbá lettem!

5.   Ruhám bővölnek,
             Mert ereim ürülnek
             Sok fárodságimban.
 40   Bajom sokasodik,
             Ősz hajam szaporodik,
             Hitves aggságimban.
             Jaj, jaj, mit tettem,
             Hogy feleségét vettem?
 45   Jaj, jaj, rabbá lettem!
6.   Ha akarok lenni,
             Békével kell sepreni,
             Tuskón mosogatni.
             Mit kezd ő fütyölni,
 50   Úgy kell nekem táncolni,
             Szurdikba' hallgatni.
             Jaj, jaj, mit tettem,
             Hogy feleségét vettem?
             Jaj, jaj, rabbá lettem!
- 55   7.   Én házosságomnak,
             Megpárosodásimnak,
             Ímhol, ez a díja.
             Nem másítom egyébnek,
             Mint huncfutnak nyelvek,
 60   Beste kurafia.
             Az is huncfut lesz,
             Aki egy rossz leányt vesz,
             Magából is rossz lesz.

II5.

- Valaki az élők közül holtakkal barátkozik,
 Azt hallottam, nem jóféle, s ördögökkel osztózik.
 Én nem bánám, mind vinné el az ördög a beteget,
 Csak hogy pénzt az élők között szerezhetnék eleget.
 5   A pénziért menék hozzá – holtakra vesztegeté,
             A haldoklókat mind a másvilágra kísérgeté.
             Ilyen uram van nékem,
             Szegény nyomorult fejem!

---

37 Ruhám [értelem]

62 ez [értelem]; leany [értelem]

II6.

I.

- I. Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban!
Akármihez volt gustusom, állott akaratomban.
Kórussal a muzsikusak előállottak,
Addig elébb nem is mentek, még egyet nem rántattak.
5 Akkor minden táncban került,
Apám, anyám azon örült,
Hogy jól tudok táncolni –
Így élnek a városban.
2. Már most bezzeg üres vagyok a mulatságtól,
10 Őrizzen meg az ég mindent az ilyen uraságtól!
Ha gustusom van táncolni, csak füttyűrölek,
Elékapom a guzsalyom, s egy landerist kerülök.
Egyszer hallom: gigágágá!
A szolgáló megfullasztá
15 A ludat az akolban –
Így élnek a faluban.

V.

- I. Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban!
Akármihez volt gustusom, állott akaratomban.
Kórussal a muzsikusak előállottak,
Addig elébb nem is mentek, míg egyet nem rántottak.
5 A gavallérok eljöttek,
Furcsa tréfákat ütöttek,
Szerettek kuruttyolni,
Szerettek kuruttyolni –
Így élnek a városban,
10 Így élnek a városban.
2. Már most bezzeg üres vagyok a mulatságtól,
Őrizzen meg az ég mindent ilyen uraságtól!
Ha kedvem vagyon táncolni, csak füttyörölök,
Elérántom a guzsalyam, egy derist kerülök.
15 Egyszer hallom: gigágágá!
A szolgáló megfullasztá
A ludat az akolban.

20 Erre mindjárt kiszaladék,
 Linkának egy pofont adék:
 Ördög vigyen pokolban,
 Ördög vigyen pokolban!
 Így élnek a faluban,
 Így élnek a faluban.

II7.

1. Erdők-mezők violái,
 Kerteknek kinyílt szép rózsái,
 Szüzek, ifjak gyöngyvirági,
 .....
 5 Örüljete~~k~~ rajtam,
 Az uram elhagytam!
 Jaj, de bánom!
2. Hiszen nem győztem verésit
 Mindennap kétszer elszenvedni,
 10 Ha az elment a korcsmába,
 Nem győzött már megelégedni.
 Előkapott mindjárt:
 „Hozzád vajon ki járt?” –
 Azt mondotta.
- 15 3. Ha hazajött valahonnan,
 Az az első szava: „Főztél-é?
 Amit mondtam, az ház körül,
 Mondd meg, ha megcselekedted-é?”
 „Én nem értem rá
 20 A futásás miá,
 Édes uram!”

---

4 [hiányzó sor]

7 bánón [értelem]

8 Hiszem [értelem]

18 ha cselekedted [szótagszám]

20 futásás [értelem]

4. Ha aludtam, álmas voltam,
Nem akartam néki *felelni*,
Ha beszélt hozzám, álmosan
25 Nem akartam hozzá szólni,
Előfogott mindjárt,
Azt mondja: „Mind úgy jár
A rossz asszony!”
5. Fogadtam másodszor dolgomban
30 Másképpen majd eljánni,
Azt mondta: „Mostan úgy nincsen,
Nem győzőm már másszor azt várni!”
Ne félj, megfizetek,
Amíg veled élek,
35 Édes kincsem!
6. Ha mondtam, hogy meg nincsen,
Amit mondott, csak előkapott,
Ha középen, ha *hosszában*
40 Két oldalra úgy megforgatott,
Eszemen nem voltam,
Világom nem tudtam,
Olyan bolond!
7. Ha elmégy a korcsmába,
Haza nem várlak, akár mint járok!
45 Ucca, árkot tudakozok,
Szomszéd kertjére ugrosok,
Tőled elillantok,
Végképpen búcsúzó,
Te vén kutya!
- 50 8. Hiszem, édes komámasszony,
Ke'd olyan rossz embert nem látott!
Olyan vén, ördög zsákjába való
Vén *kutyáról* nem is hallatott!
Hiába könyörgök
55 Előtte és sírok,
De nem használ.

---

23 mem [értelem]; felni [értelem]

32 nen [értelem]

38 hozábat [értelem]

53 kútya [értelem]; hallatott [értelem]

9. Vagy ha otthon marad,
Csak béül a kuckó szájába,
Onnan parancsol,
60 Méreg kéne már a torkába!
Károg, mint a varjú,
Úgy néz ki, mint a juh,
Komámasszony.
10. Csak testem, lelkem megunta,
65 Nem vágyok már többé hozzája,
Semmim sem vágyik már rája,
Vén dögnek a keze alája!
Megevett már engem,
Tudja aztat minden,
70 Sógorasszony!
11. Utoljára aztat mondom:
Négykézláb járj *mind* ez világon,
Amíg te élsz, földet egyél,
Havat igyál, soha nem bánom!
75 Én meg nem siratlak,
Amint rád haragszok,
Te vén kutya!

---

60 kén [szótagszám]

72 járj ez [szótagszám]

II. C) 3. Magány és árvaság miatti panaszok

Árvaságban való éltém szomorúság

II8.

I.

1. Árva fejem nincs, ki szánja,
Sorsomot senki nem bánja,
Elmém titkát sokszor hányja,
Ezen szívemnek nő kénja.
- 5 2. Jövevény vagyok ez földön,
Mint árva göllice erdőn,
Sírván megyek, ó, mely későn,
Nincs, ki vígsággal megtöltsön.
- 10 3. Társam nincsen ez ínségben,
Egyedül esem kétségben,
Sok szív örül elvesztemben,
Szánj meg, Uram, ez ügyemben!
- 15 4. Az ki volt is jóakaróm,
Most, látom, földben takarom.
Nincsen egy igaz barátom,
Méltán magam sirathatom.
- 20 5. Jaj, elmennék, nincsen kivel,
Elbujdosnám, az sincs mivel.
Itt ülök szomorú szívvel,
Senki nem vidít jó kedvvel.
6. Ilyen keserves ügyemben
Bízom csak az Uristenben.
Tudom, velem lesz mindenben,
Nem ejt véletlen kétségben.

- 25   7.   Sűrűn én könyveim folynak,
Mert irigyim gonoszt szólnak,
Jaj, az míg ezek elhullnak,
Tőlem minden jók elmúlnak.
- 30   8.   Testem holtig csak gyászban jár,
Mert szívem *már* jó hírt nem vár,
Az *bí* szintén selyemben zár,
Jobb volna, halnék meg én bár!
- 35   9.   Van immár egy út előttem,
Melyre a célt rég feltettem,
A bujdosástól mind féltem,
Mégis abban esék életem.
- 40   10.   Arra mennék örömetben,
Hol lehetnék kedvességben,
Mert itt bánat tengerében,
Mindennap feredem ebben.
- 45   11.   Nem hagy el Isten, jól tudom,
Megelégli sok siralmom,
Nem engedi, hogy siralmom,
Irigyim lássák halálom.
- 45   12.   No, már régi lakóföldem,
Idehadlak, várha~~t~~ engem,
Elviszen innen Istenem,
Megőrzi mindenütt életem.

---

26 szolnok [rím]

30 j~~m~~ár [szótagszám]

31 ba [értelem]

43 siralmam [rím]

46 várha~~lt~~t [értelem]

II9.

I.

Világi ének

1. Vajon kinek panaszoljam szívemnek fájdalmát?
Gyámoltalan életemnek hol leljem oltalmát?
Búval teljes árva fejem,
Bizonyságom én Istenem,
5 Nincs semmi víg napom,
Senki sincs istápom.
2. Kik nem tudják, hogy van dolgom, boldog vagyok, vélnek,
De bár vélek cserélhetnék, akkor megismérnek:
Nem *mind* arany, ami fémlik,
10 Nem *mind* gyémánt, mi tündöklük.
Nézd csak búmnak árját,
Megládd sorsom árát.
3. Mások élük víg kedvüket nagy gyönyörűségben,
De én, mint rab a tömlöcben, élek nagy ínségben.
15 Mint gerlice száraz ágon,
Úgy kesergek e világon,
Nincs, ki vigasztaljon,
Mellettem fölálljon.
4. Jajjal lettem e világra, jajjal neveltettem,
20 Jajjal egész életemben kenyeremet ettem.
Jaj volt minden vigasságom,
Jajjal teljes mulatásom,
Jaj, búm mégsem szűnik,
Inkább nevelkedik.
- 25 5. Soha nékem szerencsémnek nem fémllett szép kincse,
Még sincs árva életemnek ügyét ki tekintse.
Vigasztalást kitűl vártam,
Attűl is megutáltattam.
Nincs semmi víg napom,
30 Senki sincs istápom.

---

9 mint [értelem]

10 mint [értelem]

- 35 6. De mi haszna könyveimmel orcám nedvesétem?
Jobb lesz Isten akaratján búmat csendesétem,
Ő bosszút áll a rosszakon,
De irgalmas lesz a jókon:
Tűrő szív jutalmát,
Megadja a pálmát.

I20.

I.

Szomorú ének

- 5 I. Vajha ki tudná, vagy tapasztalná keserves életemet,
Bizony sajnálná, és meg is szánná szomorú szívemet.
Panaszolkodni nem akarok,
Szívet hizlalni sem kívánok,
Csak addig főzöm, ameddig győzőm
Keserves bús gondolatimat.
- 10 2. Járok, vigadok, de mit gondolok, azt csak magam tudom,
Kívül mosolygok, de belől sírok, fájdalmim számlálom.
Bár bánatom szenvedhetetlen,
Mégis nevetek, de kintelen,
Azzal titkolom, magamat kínozom
Szörnyű kegyetlen keserűséggel.
- 15 3. Ha módját látnám, vagy tapasztalnám, hogy lesz könnyebbsége,
Nem sokallanám, nem is sajnálnám, tudván: leszen vége.
De még reménség sem adatott,
Mert útja s módja elzáratott,
Csak a koporsó leszen utolsó
Könnyebbség, melyen ez vers látszassék:
- 20 4. Egy árva fekszik itt – hogyha tetszik, sorsát megtudhatod,
Végső panaszt, bal fátumjait, ím, kitanulhatod.
Ez életben nem vigadott,
Csak sok bajt, bút, bánatot látott,
Ebben élete, elfogyott élte
Jaj, jaj, abban úgy lett vége.

---

2 meg s szánná [szótagszám, értelem]

12 szűrnyő [értelem]

21 életben [szótagszám]

I2I.

I.

- I. Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját,
Ezer tenger partjai közt partra vinném hajóját.
De ha szél kapja vitorlámát,
Azonnal rontja szándékomat,
5 Távoztatja partomat,
Távoztatja partomat.
2. Ó, mely sokszor környülnéztem, hogyha lenne segítség!
Egymást érik óhajtásim, hogyha lenne könnyebbség!
Vak voltam, hogy a parton állván,
10 A dolgot jól meg nem vizsgálván,
Vesztemre elindultam,
Vesztemre elindultam.
3. Jaj, ki nehéz evezőnek habok ellen csapdosni!
Eső után késő vásár palástodhoz kapdosni.
15 Sok társ van a friss mulatságban,
De ritka az nyomorúságban,
Ki életét feltégye,
Ki életét feltégye.

XVIII.

- I. Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját,
Szeles tenger habjai közt partra vetném hajóját.
De ha szél fújja vitorlámát,
Azonnal rontja szándékomat,
5 Távoztatja partomat.
2. Így siratják a leányok boldogtalan sorsokat,
Hogy nincs, nekik ki megtörje mozsárokba' borsokat.
Láthatsz ilyeneket sokakat, kik
Siratják ő állapotjokat,
10 Boldogtalan sorsokat.

Ad XVIII.

3 vitorlámát [értelem]

3. Látom, könnyebb lészen immár a tengert elkerülni,
Hogysem kisdéd hajócskával éppen el nem merülni.
Vak voltam, hogy a parton állván,
A dolgot jól meg nem vizsgálván
15 Vesztemre elindultam.
4. Ó, mely sokat óhajtottam: honnat jőne segítség?
Óhajtásim egymást érték: ki lehetne segítség?
Sok társ van a szép szabadságba',
De ritka a nyomorúságba',
20 Ki életet letégye.
5. Meguntam már bús szívemnek özönébe' habozni,
A szűz élet mely nagy kereszt, már nem győzőm hordozni.
Mely sok ezer bajjal aggódik,
Aki ily próbákon forgódik,
25 Szíve is elfogódik.
6. Vajon azért mit míveljek, tanácsot kitől kérjek?
Fel nem érhetem eszemmel, célomra miként érjek.
Jaj, talám ugyan megigéztek,
Hogy eddig legények nem néztek,
30 Tán már meg is vetettek!
7. Ó, ha szüzeknek szabados volna kéretni legényt,
Nem látnának annyi leányt szomorún ülni szegént!
Átkozom, aki tilalmazta,
Ilyen szerencséktől megfoszta,
35 Pártát ránk marasztotta.

XXI.

- I. Felnyitóm már bús szívemnek régen bészárt ajtaját,
Ezer tenger habjai közt partra hozom hajómat.
De ha szél kapja vitorlámat,
Azontúl rontja szándékomat,
5 Távoztatja partomtól.

---

1 Fel-nyitóm [sh.]

5 parton túl [értelem]

2. Ó, mely sokszor környülnéztem: honnét jönne segítség?
Egymást érték óhajtásim: miképp lenne könnyebbség?
Sok társ van a szép mulatságban,
De kevés a nyomorúságban,
10 Ki barátját segítse.
3. Látom, immár könnyebb volna a tengernek elmúlni,
Hogysem kisdéd hajócskámnak abban el nem merülni.
Vak voltam, hogy a parton állván,
A dolgot jól meg nem vizsgálván,
15 Vesztemre kiindultam.
4. Mi haszna már evedzőmmel habok ellen csapdosni?
Késő záporosó után palástomhoz kapdosni.
De ha én aztat tudtam volna,
Hogy világ ilyen csalárd volna,
20 Lettem volna szerencsés.
5. Azért tehát, jó barátim, énrólam tanuljatok:
Minden kívánságtok után útra ne induljatok,
Hanem azt jól megvizsgáljátok,
Miképp lesz végtére sorsotok,
25 Úgy lesztek szerencsések.

I22.

I.

Nota elegans

Szomorú nékem a lejtő, a lejtő,
Kinek kettő, kinek három, édes jányom!
Nékem egy volt, az is megholt, édes jányom!
Nékem egy *volt az is megholt, édes jányom!*

II.

Keserű lejtő

- I. De megmondám, hogy ki ugrik, édes jányom!
Kinek egy van, kinek kettő, édes jányom!
Nekem egy volt, az is megholt, édes jányom!
Jaj, odavan nekem immár minden vigasságom!

- 5   2.   Keserű nékem a lejtő, a lejtő, édes jányom!
 Könnyű annak, akinek van, édes jányom!
 Nekem egy volt, az is megholt, édes jányom!
 Jaj, odavan nekem immár minden vigasságom!

I23.

I.

1.   Állj meg, vigasság közt mulatozó árva!
 Nem ládd-e, a mézben méreg van foglalva,
 Ki az árvák szívét hamar elhervasztja,
 Szép tündöklő napját homály béborítja.
- 5   2.   Nem látja már többé hajnali csillagját,
 Melyből felvirradna, szép tündöklő napját.
 Jaj, én szegény fejem, kinek mit vétettem,
 Hogy én mindenektől így meggyűlöltettem?
- 10   3.   Lám, minekelőtte én árva nem lettem,
 Mindenektől, mint szép virág, kedveltettem.
Árvaságban való éltem szomorúság,
 Noha *hozzám* férne néha a vigasság.
- 15   4.   Olyan vagyok *már*, mint az elvágatott ág,
 Melyre gazdag, szegény mind egyaránt *rúhág*.
Annyi sok irigyim, mint fáknak levele
És széles tengernek csillámló fövénye.
- 20   5.   Hamis, rágalmazó ellenségim nyelve,
 Nem gondolják, hogy van árváknak Istene.
 Könnyebb volna szívem, ha mások szólnának,
 Híremben, nevemben ha rágalmaznának,
6.   Akikkel jót tettem, azok hallgatnának,
 Végtére már egyszer magokban szállnának,
 Én árva fejemre több bút ne hoznának,
 Nyelvek fullánkjával bár ne mardosnának.

11–16 [sérült lapszélek, III. nyomán jav.]

13 vagyok mint [szótagszám]

- 25   7.   Tudom, én Istenem, mely igazán élek,
               Én akaratombúl senkinek nem vétek,
               Mégis büntétemrűl szólnak az irigyek,
               Ha te elhagysz engem, végre meg is ölnek.
- 30   8.   Száját feltátotta reám az irigység,
               Nem is léssen addig szívemben csendesség,
               Meddig az árváknak nem léssen könnyebbség,
               Azért tudom, sokszor bosszút áll istenség.
- 35   9.   Egy keseredett szív megunta világát,
               Nem tudja, mit tégyen, így siratta magát,
               Az ő Istenére bízta állapotját,
               Hogy sok irigyek közt ő viselje gondját.

II.

Árvaságrűl való versek

1.   Áll meg, vigasság közt mulatozó árva!
               Nem ládd-é, méz alatt méreg van titkolva,
               Ki az árvák szívét hamar elfonnyasztja,
               Szép, tündöklő napját homályban borítja.
- 5   2.   Nem csudálom én azt, hogy az szegény árva,
               Kitűl az szerencse el vagyon fordulva,
               Nem ragyog már többet hajnali csillaga,
               Kiben felvirradna szép, tündöklő napja.
- 10   3.   Ó, én árva fejem, kinek mit vétettem,
               Hogy én mindenektűl így meggyűlölttettem?
               Mert minekelőtte árvává nem lettem,
               Én mindenektűl, mint virág, kedveltettem.
- 15   4.   Árvaságban való éltem szomorúság,
               Noha hozzám férne néha az vigasság,
               Irigyek nyelvei hogyha nem volnának,
               Avagy egyszer immár magokban szállnának.

- 20   5.   Tudja az Úristen, mely igazán élek,
Mert akaratombúl senkinek sem vétek,
Mégis véletlenül szólnak rám irigyek,
Ha Isten nem segít, végre meg is ölnek.
6.   Uram, Jézus Krisztus, ki lakozol mennyben,
Neked akaratod légyen mindenekben,
Ha látogat engem, békével szenvedem,
Csak szenvedésemre te adj erőt nékem!
- 25   7.   Uram, Jézus Krisztus kifoló szent vére,
Kegyes Szűzanyáknak véres veréteke
Polyjanak én bűnös lelkemnek sebire,
Hogy ne ártson neki irigyeknek nyelve.
- 30   8.   Keserű sírásra jutott árva fejem,
Ez csalárd szerencse ejte tőrbe engem,
Meggyalázott nagyon híremben s nevemben –
Ó, szomorú óra, melyben én születtem!
- 35   9.   Boldogtalan sorsom, mire jutott ügyöm?
Forgandó szerencse, mért bántál így vélem?
Minap csak nem régen volt szabad életem,
Szárnyon jártam vala, mint szép nap az égen.
- 40   10.   Nem hittem, ez világ légyen hogy ily csalárd,
Mert ifjúságomban mutogatta magát,
Én árva fejemnek megveti hálóját,
Hirtelen fonnyasztja életem virágját.
- II.   Az magos egekre vetem szemeimet,
Alázatossággal kérem Istenemet:
Vegye és hallgassa az én kérésemet,
Az Isten segélje az én irigyemet!
- 45   12.   Ó, ha én meg egyszer szabadulást nyernék,
Az élő Istennek oly fogadást tennék:
Az Isten házában mindennap eljárnék,
Az én Istenemnek szívből könnyörognék.

---

38 ifjúságomban [szótagszám]

42 Alázatossákkal [értelem]

- 50   13.   Boldogabbak nálunk az égi madarak,
Mert ők bűt nem látnak, bánkódni sem tudnak,
Zöld erdőben laknak, ott szabadon járnak,
Senkitől sem félnek, ottan vigadoznak.
- 55   14.   Ha folyóvíz volnék, bánkódni nem tudnék,
Hegyek és völgyek közt szép csendesen folnék,
Irigyek nyelvitől semmit sem rettegnék,
Testemben az lelkem békében nyugodnék.
- 60   15.   Annyira bágyasztott már az szomorúság,
Csak annyira lettem, mint útfélen egy ág,
Kit minekutána ha valaki levág,
Minden jövő-menő reám tapod és hág.
16.   Most csak olyan vagyok, mint az egyes madár,
Kit az záporosó úgy ellankasztott már,
Szárnyai nem bírják, nem is mehet immár,
Mindenfelől szegény magára veszélt vár.
- 65   17.   Azért az koporsóm már én nekem készen,
Kiben majd én nekem temetésem leszen,
Fejem föliben is ennyihány vers légyen,
Hogy még énrólam is emlékezet légyen.

I24.

Keserű annak lefekete, felkölte,
Aki a pártába' már húsz esztendő't tölte.
Mert a szívét bánat árja
A szerelem miá járja.

I25.

I.

Oláh nótára

1. Hallgass, bús szívem, már ne sírj,
Ha nem bírtál búval, ne bírj,
Szomorú verseket ne írd,
Könyvező szemmel ne kísírd!
- 5 2. Szemeim, ne könyvezzetek,
Minden bút tő szereztetek,
Bánatim okai lettetek –
Sírással miért epesztetek?
- 10 3. Hajtom fejem bús felemre,
Gondom de jár messzi földre.
Küldöm búmat betűk helyet,
Mert nincs részem a jók mellett.
- 15 4. Van szerencsém minden rosszhoz,
Nincs hasanló bánatimhoz,
Van szerencsém gyászruhához,
Melyek visznek sírhalomhoz.
- 20 5. Hallgass, szívem, már nyugodjál,
Könyved úgyis mit sem használ.
Ne panaszolj, ne siránkozz,
Világvéig te sem tartasz.

II.

1. Hallgass, bús szívem, már ne sírj,
Ha nem bírtál búddal, ne bírj,
Panaszidról többet ne írd,
Könyvezvé~~n~~ szemmel ne kísérj!
- 5 2. Szemeim, ne könyvezzetek,
Minden bút tik szereztetek,
Kínom oka tik lettetek –
Sírással ne epedjete~~k~~!

Ad II.

4 könyves vér [értelem]

- 10   3.   Hajtom fejem fél felemre,
Gondom de jár messze helyre.
Bút pecsétlek levelemre,
Nem találtam meg kedvemre.
4.   Van szerencsém minden rosszhoz,
Nincs hasonló bánatomhoz,
15   Ezek visznek sírhalmokhoz,
Van csak szerencsém gyászomhoz.
5.   Hallgass, bús szívem, mért beszélsz?
Könyvedet ne szűrd, mert remélsz.
Ne keseregi, jót már mert vélsz,
20   Hiszem míg a világ, nem élsz.

I26.

I.

1.   Ó, ti egek, ily kínokra milyen okból vettettem?
Ily számtalan búsulásra, jaj, miért teremtettem?
Nincs egy órám, hogy vigadnék,
Búsulástól ment lehetnék.
- 5   2.   Már meguntam életemet, azt igazán mondhatom,
Jaj, életre neveltettem, kinek-kinek megvallom.
Árva vagyok, gyakran sírok,
E világban nem újulok.
- 10   3.   Nincs világon oly teremtés, ki engem vigasztaljon,
Avagy ilyen esetemre egyszer csak szomorkodjon,
Csak ájulok és bágyadok,
Mert kínaim igen nagyok.
- 15   4.   Oda vagyon reménységem, senkiben nem bízhatok,
Elhagyattam mindenektől, víg napot nem láthatok.
Ó, Istenem, benned vetem
Már most minden reménységem.

- 20   5.   Kiktől eddig tápláltattam, azok is megvetettek,
              Noha pedig eddig mindég örökétig szerettek.
              Ó, én szegény, hova légyek?
              Reménységért kihez menjek?
6.   Fáj a szívem, de mit tegyek, hogy már így elvettettem,
              És ennyi veszedelmeknek tárgyává kitétettem?
              Szerencsének csúfja lettem –
              Talán ezt megérdemlettem?
- 25   7.   A kegyetlen, kővé vált szív még idővel meglágyul,
              Fenesége az latornak valaha csak megmásul,
              Felhő után jön a szép nap,
              Te is, szívem, vigadsz holnap.

I27.

Gyászos éltem ki-ki látja és szomorú voltomat,
 Nincs, ki szívem vigasztalja, enyhítse fájdalmamat.
 Gerlice madár módjára gyámoltalan kesergek,
 De reménylem, vigasztalást nyújtanak még az egek.

I28.

I.

1.   Kurca vize lementében,
              Vásárhelynek ellenében
              Estem bánat örvényében,
              Úszok tenger özönében.
- 5   2.   Van lakásom árvaságban,
              Mulatságom árvaságban,
              Egyszer eszem csak napjában,
              Hállok cifra dunnás ágyba~~n~~.

Ad 127.

4   nyujtnak [szótagszám]

Ad 128.

8   ágyba [rím]

- 10   3.   Nem háborgat jövő s járó,
                 Noha kapumon nincs záró,
                 Elfut innét gróf és báró,
                 Nem lehetek vendégváró.
4.   De mégis mindazonáltal
                 Aki itten megyen által,
15   Ne forduljon reám háttal:
                 Befogadom éjjel-nappal.
5.   Aki ez verseket írta,
                 Orcáján könyvét hullatta,
                 Szeretőjét megsíratta,
20   Rossz ízűn esett falatja.

II.

Úri remete

1.   Duna vize lementében,
                 Kalocsának ellenében
                 Estem bánat örvényében,
                 Úszok bának tengerében.
- 5   2.   Van lakásom egy kis házban,
                 Hol búsong szívem magában.
                 Egyszer eszem csak napjában,
                 Hállok pedig dunyhás ágyban.
3.   Nem jó hozzám jövő-járó,
10   Noha ajtómon nincs záró,
                 Elfut innen gróf és báró,
                 Nem lehetek vendégváró.
- 4,   Nem bánom mindazonáltal,
                 Aki ezen megyen által,
15   Ne forduljon felém háttal:
                 Béfogadom éjjel-nappal.

I29.

	1.	Látom, életem veszendő, Szegény fejem megvetendő, Búval vagyok bővölködő, Sok nyomorúság szenvedő.
5	2.	Nincs már nékem apám, anyám, Aki gondot viselne rám, Csak az Isten az én atyám, Szűz Mária kegyes dajkám.
10	3.	Mindezekről elhagyattam, Csak Istenem, rád maradtam, Én Istenem, reám tekints, Már fejemre több bút ne hints!
15	4.	Jaj, ha esne rövidségem, Ha történne betegségem, Ugyan ki gyámolgat engem, Mikor nincsen nemzetségem?
20	5.	Nem engedtem szavaidnak, Édesanyám, sírásidnak, Sok jó atyámfiainak, Hajadon szép húgaimnak.
	6.	Elindultam világ útján, Nem tartottam lovam száján, Nem tanultam mások kárán, Most bánkódok magam baján.
25	7.	Későn már most sopánkodni, A kár után most bánkódni, A harc után hadat várni, Jobb dolgom Istenre bízni.
30	8.	Száraz kóró, fejér hattyú, Mért vagy, rózsám, oly szomorú? Azért vagyok oly szomorú, Érted fogott meg az nagy bú.

- 35   9.   Sokszor nagyokat sóhajtok,
Más jól lakik, én koplalok,
Szalmás ágyon végignyúlok,
Könnyeimmal takaródzok.
10.   Boldog Isten! mit vétettem,
Hogy ezt tőled érdemlettem?
Mutattál nékem egy hívet,
40   De nem állandó jó szívet.
11.   Színlette ugyan jóságát,
Míg nem tudtam álnokságát,
De már, álnok, megvetettél,
Engem rabságra ejtettél.

I30.

I.

- Két szemeim forrásai,
          Sírjatok bús könnyeket!
          Magos egek lakosai,
          Lássátok meg ezeket!
5   Néktek merem ajánlani
          Bús szemeim gyémántjait,
          Mert nincs kinek panaszolni
          Mord szívemnek bánatjait.

II. C) 4. Irigyek miatti panaszok

Sietnek irigyim mindenkor káromra

I3I.

I.

AD NOTAM: *Síralomnak, fájdalomnak [völgyében kesergek]*

1.   Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél,
Sok ezerszer, nem csak egyszer megkeserítettél,
Velem sok jót reménylettél,
De csak árnyékra vezettél,
5   Nagy törődést, búval élest szívembe rejtettél.
2.   Távozzál el s tőlem menj el, többet ne kesergess!
Légyen elég, hogy már félig megholtam szerelmes,
Belincset rajtam ne zörgess,
Láncot lábomon ne csörgess,
10   Amint tűrtém és szenvedtem, elég – ne vesztegess!
3.   Boldogságom, ifjúságom ám megemésztetted,
Vígtság, öröm, miként üröm, megkeserítetted.
Szabadságom elvesztetted,
Szerencsémet csúffá tetted,
15   Reménséggel, sok kétséggel éltem epesztetted.
+
4.   Mint elmenjek s mitől féljek, azt magam sem tudom.
Jaj, kétségben életemben magamat ha adom,
Hogy ne volna, azt sem mondom,
.....
20   Lehetséges, de kétséges azért is nagy kínom.
5.   Ha gondolom, megfontolom mostani sorsomat,
Megvizsgálják, megszámlálják minden járásomat,
Irigy szemmel állásomat,
Szemlélik állapotomat,
25   Nézik, hányják, rágalmazzák kedv-mulatságomat.

---

19 [kimaradt sor]

6.   Hogyha élek, köztök leszek állhatatossággal,
           Megcsúfolnak, meggúnyulnak képmutatósággal,
           Ha látnak szomorúsággal,
           Szívet gyötrő bágyadsággal,
 30   Másra hozzák, magyarázzák azt is gyanúsággal.
7.   Megesmértem, hogy énnékem nem lehet így élni,
           Hogy rossz nyelvtől, gyanós szívtől ne kellessék félni.
           Lássad bízvást, míg fogsz vélni,
           Tessék kedvedre ítélni,
 35   Gonosz irigy, bár, mint mirigy, ne tudj megkémélni.
8.   Kurv' az anyja, aki bánja, száját reám tátja,
           Nappal, éjjel, estve, reggel ha jókedvem látja,
           Ha szívemet vidámítja,
           Egy avagy más mulasztatja,
 40   Kinek mit árt, nem tudom azt, úgy lesz-é ő dolga.

III.

Szép ének

- I.   Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél,
           Nem csak egyszer, sőt ezerszer bánatra vezettél.
           Gonosz irigy, mint a mirigy,
           Kemélj meg, ne bánj velem így!
- 5   2.   Kész a kocka, vesd a latra, hadd forduljon ha'tra,
           Hogy irigyem eztet látván fakadjon bánatra!
           Gonosz irigy, mint a mirigy,
           Kémélj meg, ne bánj velem így!
- 10   3.   Üdő járva csak kitetszik, mi vagyon a zákba',
           Mely ártatlan elárulva vagyok én a pácba'.
           Gonosz irigy, mint a mirigy,
           Kémélj meg, ne bánj velem így!

---

26 állhatatosságban [rím]

5 hadra [értelem]

- 15   4.   Nosza, töltsed poharamat, hadd igyam truccára,
                  Irigymnek hadd függesszek friss *fűgét* orrára!
                  Csalárd világ, nagy álnokság,
                  Mézet ígér, de mérget ad.
- 20   5.   Kurv' az anyja, aki bánja, szemét-száját tátja,
                  Hogyha néha, noha ritkán, víg kedvemet látja,
                  Rágolmaznak a rossz nyelvek,
                  Hadd ugassanak az ebek!
- 25   6.   Hadd ítéljen minden huncfut, én csak azt nevetem,
                  Kit szeretek, szemeimet csak arra függesztem.
                  Senkinek sincs arra gondja,
                  Hallgasson hát a kurvanyja!
                  Vagy kinek van arra gondja,
                  Tegyen róla a kurvanyja!

VIII.

- 5   1.   Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél,
                  Nem csak egyszer, sőt ezerszer bánatra vezettél,
                  Vélem sok jót reméltettél,
                  De csak bánatra vezettél.
- 10   2.   Távozzál el, tőlem menj el, *engem* ne kesergess,
                  Elég légyen, hogy már félig megölhettél engem.
                  Láncot szívemben ne zörgess,
                  Bilincessel rajta ne csörgess!
- 10   3.   Én úgy vélem, hogy énnékem nem lehet úgy élnem,
                  Gonosz nyelvtől, gonosz szemtől hogy kellessék félnem.
                  Lássad bátran, mit fogsz vélni,
                  Tessék kedvedre ítélni!
- 15   4.   Tánc, multság, tréfa, vígság lehet becsülettel,
                  A társaság, hív barátság szép tiszta étellel,
                  Csendes szívvel, szelídséggel,
                  Üdőtöltés különbséggel.

---

14 függöt [értelem]

5 meny-el ne [szótagszám]

- 20   5.   Kurv' az anyja, aki bánja, szemit-száját tátja,
Hogy valaha, ami ritka, víg kedvemet látja,
Hogy bús szívem vidámítja,
A társaság megújítja,
Kinek árt és miben tesz kárt,
Mondja meg hát, miért ugat?

I32.

I.

- 5   1.   Szánom gyászos életemet,
Ki adja meg kedvemet?
Ki gyógyítja ügyemet?
Várom csak Istenemet,
Meg is szánja szívemet.
Bokros búknak habjai,
Sok bánatim árjai,
Nem dőlják fel lelkemet.
- 10   2.   Zárva vagyok, mint madár.
Károm, látom, máris vár.
Szívem bárkája ámbár
Irigy tengerében jár,
Parthoz futok egyszer már.
Vitorlája messze néz,
15   Nem borítja el szélvész:
Méрге lészen lépes méz.
- 20   3.   Él még az igaz Isten,
Ki volt ottan az Isten.
Reménségem más nincsen:
Énnékem ő egy kincsem,
Csak egyedül tekintsem.
Hadd mulassák magokat,
Járják bolond táncokat,
Fogják magok orrokat!

Ad 131/VIII.

21 s [szótagszám]

Ad 132.

20 nékem egy [szótagszám]

22 magokat [rím]

- 25   4.   Zúgnak az szelek ellen,
                  Borul a hab szüntelen,
                  Hajócskámra képtelen.
                  De addig kell eveznem,
                  Hogy megtartsen Istenem.
- 30   Végre hozzád célomat,
                  Igazítom partomot,
                  Minden gondolatimot.
5.   Cukarnál hogy édesebb,
                  Szívszeretet kedvesebb,
 35   Mások mondják, becsüesebb,
                  Nincs is kellemetesebb,
                  Azért irigyli az eb.
                  Egy koncon vonakodnak,
                  Egy csonton tusakodnak,
 40   Mint az ebek, ugatnak.
6.   Nézze ki-ki tükörben,
                  Maga titkát szívében.
                  Légyen bíró ügyében:
                  Úgy mást tegyen szégyenben,
 45   Nincsen módja ezekben.
                  Bogár után indulnak,
                  Agyargások elmúlnak,
                  Így az idők elmúlnak.
7.   Így próbálta ezeket,
 50   Ki írta ez verseket.
                  Sokat próbált *ilyeket*,
                  Szenved sok irigyeket,
                  Hamis, csalárd szíveket.
                  De mégis talált egyre,
 55   Contentáló hívére,
                  Irigyi ellenére.

---

33 Cukarnál [értelem]

45 nincs [szótagszám]

51 ilyeneket [szótagszám]

II.

Lengyel nótára

- I. Szánom gyászos éltemet,
Ki adja meg kedvemet?
Ki gyózi irigyimet?
Bízom csak Istenemet,
5 Meg is szánja szívemet.
Bokros búnak habjai,
Sok bánatim árjai,
Fel nem dúlják szívemet.
2. Zárva vagyok, mint madár,
10 Tudom, károm máris vár,
Irigy tengerében jár,
Parthoz juthat egyszer már.
Vitorlája messze néz,
15 Nem borítja azt szélvész,
Méрге lészen lépes méz.
3. Él még az igaz Isten,
Ki volt ottan az Isten,
Reménységem más sincsen.
20 Szegénynek ez egy kincse,
Ezt egyedül tekintse.
Hadd mulassák magokat,
Contentálok azokat,
Fogják magok orrokat.
4. Nézze ki-ki tükörben,
25 Maga titkát szívében,
Légyen bíró ügyemben:
Úgy mást tégyen szégyenben,
Nincs jobb mód, mint ezekben.
Bogár után indulnak,
Agyarságok elmúlnak,
30 Így az idők elfolynak.

---

17 itten [értelem]

21 mulafsák [szótagszám]

5. Cukornál hogy édesebb,
Hív szeretet kegyesebb,
Mások tudják, kedvesebb,
Nincsen kellemetesebb,
35 Azért irigyl az eb.
Egy csonton hogy rágódnak,
Egy koncon vonakodnak,
Mint az ebek, ugatnak.
6. Zúg a szélvész ellenem,
40 Mint Eolus képtelen,
Hajócskámra szüntelen,
De megtartja Istenem,
Mindaddig kell eveznem,
Végre hozza célomat,
45 Közelíti partomat,
Felhozza csillagomat.
7. Így próbálta ezeket,
Ki írta ez verseket,
Próbált sok irigyeket,
50 Sokat szenvedt ilyeneket,
Hamis csalárd szívüket,
De mégis talált egyre,
Irigyi szégyenére,
Contentáló szívére.

I33.

I.

1. Búban én életem, siralomban *habzlik*,
Örömöm pálmája immár nem virágzik,
Sokan én keserves életemet nézik,
De attúl azoknak irigységek hízik.
- 5 2. Boldogtalan óra, melyben e világra
Születtettem vala ily keserves bura,
Nem fordul én sorsom, amint látom, jóra,
Sietnek irigyim mindenkor káromra.

---

1 fordúlt [rím]

- 10   3.   Amidőn rózsámra fordítom szememet,
Gondolkodásimban nem érzem szívemet,
Fonnyasztom színemet, fogyasztom kedvemet,
Ebben, mint tükörben, látom életemet.
- 15   4.   Mert valamint rózsá nincsen tövis nélkül,
Úgy az én szívem is nincs búbanat nélkül,
Sok siralmim miatt piros orcám kékül,
Csak egyedül várok vig órát Istentől.
- 20   5.   Induljatok tehát, keserves panaszim,
Áradjatok bőven, én könnyhullatásim,
Most zengedeztetek, kemény jajgatásim,
Fájdalomra méltó sok fohászkodásim!

IV.

AD NOTAM: *Hol vagytok, Pegasus[, Parnassus leányi]*

1.   Búban én életem, siralomban habzik,
Örömmim pálmája immár nem virágzik,
Sokan én keserves életemet nézik,
De ettől azoknak irigységek *bíz*ik.
- 5   2.   Induljatok tehát, keserves panaszim,
Áradjatok bőven, én könnyhullajtásim,
Most zengedeztetek, kemény jajgatásim,
Fájdalomra méltó sok fohászkodásim!
- 10   3.   Boldogtalan óra, melyben ez világra
Születtettem ilyen nagy keserves búra,
Nem fordul én sorsom, amint látom, jóra,
Sietnek mindenkor irigyim káromra.
- 15   4.   Amidőn rózsára fordítom szememet,
Gondolkodásimban nem érzem szívemet,
Veszejtem kedvemet, fogyasztom szívemet,
Ebben, mint tükörben, látom életemet.

---

4   *bíz*ik [értelem]

12   *irígyem* [értelem]

- 20 5. Mert valamint rózsá nincsen tövis nélkül,
Úgy az én szívem is nincs búbanat nélkül,
Sok siralmim miatt piros orcám kékül,
Csak egyedül várok vég óráit Istentől.

I34.

I.

1. Búsul szívem, majd' vérrel könnyezik,
Rossz nyelvektől hogy ő nem nyughatik,
Sokféleképp élyetiben viszik,
Jó szót hogy adok nekik.
- 5 2. Oly goromba pedig nem lehetek,
Hogy másokkal csak egy szót se tegyek,
Vagy százízért én ne beszélgessek –
Nem tudom már, mit tegyek.
- 10 3. Régen hallom: ki másnak vermet ás,
Nem eshetik senki is abban más,
Hanem amaz álnok, gonosz Júdás,
Kinek nyelve *rosszban* vás.
- 15 4. Azt jóvalom, ne jelentsd titkodat,
Mert meglátod, hogy az szádban szakad,
Annak íze nem sok üdűt halad,
Hogy szíved is meghasad.
- 20 5. Óhajtozzon bármiként szívetek,
Éjjel-nappal dolgozzon elmétek,
De én soha *nem* leszek tiétek,
Okozza ezt éltetek.
6. Ítéltetem ezerféleképpen,
Nem találunk bűnösnek semmiben,
Csak hogy nyelvek nem maradnak helyben,
Marnak böcsületemben.

---

12 az rosszban [szótagszám]

19 nem nem [szótagszám]

- 25   7.   Sok bánatim mondanám, nem merem,
Nincs ez földön oly igaz emberem,
Csak tenéked jelentem, Istenem,
Állj te bosszút helyettem!

I35.

I.

1.   Gyarlóságom, íme, mire hozott,
Hogy énnekem gyötrelmet okozott,
Mert gyanúság kelepcébe hozott,
Szívemben így megvásott.
- 5   2.   Ezt csak hiszi, ki midőn próbálja,
A gyanúság mi légyen, tanulja,
Szomorú zengését akkor hallja,
Mikoron baját vallja.
- 10   3.   Csak én szegény, hervadt szívem érzi,
Szomorúság tükörében nézi,
Midőn mérgét italul bevészi,
Szívem akkor epeszti.
- 15   4.   Zúrzavaros életben keverik,
Árva fejem gyalázatban verik,
Midőn éltem szép gyümölcse érik,
A rossz nyelvek letépik.
- 20   5.   Így én drága életemet nem szánják,
Csörgő nyelvek, viperák rongálják,
Áspiskígyók, rút skorpiók marják,
Bús szívemet fonnyasztják.
6.   Pályafutásimban vizsgálódnak,
Ellenem csak mindég áskálódnak,
Szüntelen veszemre turkálódnak,
Hamis töröket hánynak.

- 25   7.   Ó, én keseredett, már mit tégyek?
Nem tudom, búmban mit cselekedjek?
Hova szegény árva fővel menjek,
Gyanússal mit míveljek?
- 30   8.   Nem kel fel már víg kedvemnek napja,
Én szívemnek hajnali csillagja,
Szomorúság tengerének habja
Víg örömem borítja.
- 35   9.   Így víg kedvem búbanatra fordul,
Vigasságom szomorúra borul,
Irigyeknek nyelvére már tódul,
Szívem éppen elájul.
- 40   10.   Búsul szívem, majd' vérrel könyvezik,
Rossz nyelvektől mert ő nem nyughatik,
Életem sokféleképpen vélik,
Hogy jó szót adok nekik.
- 45   11.   Oly goromba pedig nem lehetek,
Hogy másokkal csak egy szót ne tegyek,
Vagy szívesen ne is beszélgessek –
Nem tudom már, mit tegyek.
- 50   12.   Régen hallom: ki másnak vermet ás,
Nem kerülhet abban senki is más,
Hanem amaz gonosz, álnok Júdás,
Kinek szája rosszban vás.
- 55   13.   Ítéltetem ezerféleképen,
Nem találunk bűnösnek semmiben,
Csak hogy nyelvek nem maradhat helyben,
Rágnak becsületemben.
- 60   14.   Rólam minden szegény példát vehet,
E rossz világ megtudja, mi lehet,
Benne járván hívségben nem lehet,
Reám tükörben nézhet.
- 60   15.   Sok panaszim mondanám, nem merem,
Nincs e földön oly igaz emberem,
Csak tenéked jelentem, Istenem,
Fordítsd jobbra életem!

II.

1. Gyarlóságom, *íme*, mire hozott,
Hogy én nekem bánatot okozott,
Mert gyarlóság kelepében hozott,
Szívem most eltávozott.
- 5 2. Ezt csak *biszi*, ki midőn próbálja,
Az gyarlóság mi legyen, tanulja,
Szomorú zengésit akkor hallja,
Mikoron búját vallja.
- 10 3. Most én szegény, hervadt szívem érzi,
Szomorúság tökörében nézi,
Mikor mérget italul béveszi,
Szívem akkor epezti.
- 15 4. Zúrzavarban éltemet keverik,
Szegény fejem gyalázatban verik,
Midőn éltem szép gyömcse érik,
A rossz nyelvek *letépik*.
- 20 5. Így én drága éltemet nem szánják,
Mérgek kígyók, viperák rongálják,
Áspiskígyók, rút skorpiók marják,
Bús szívemet fonnyasztják.
6. Egy leány volt elmémnek reménye,
Én vidám kedvemnek szép napfénye,
Bús fejemnek igaz szeretője,
Szívemnek nagy öröme.
- 25 7. Most én szegény, tőle elmaradtam,
Nagy veszélynek habjában hagyattam,
Ez tenger közt magánosan voltam,
Kit soha nem gondoltam.

---

1 Gyarlóságom mire [szótagszám, vö. I]

5 Ezt tsaki [szótagszám, értelem]

6 gyarló [szótagszám]

9 hervad [értelem]

16 el [értelem]

- 30   8.   De reménlem azt a szerencsém,
              Hogy meglátom drága szerelmemet,
              Kivel töltem szép nyájas kedvet,
              Ekkoráig életem.
9.   Elmúlnak még irigyek mérgei,
              Elszakadnak mardosó nyelvei,
 35   Az Istennek meglesz ígéreti,
              Ezeket jóvá teszi.
10.   Ezután én az nyájas kódusban [?],
              Szeretőmmel világi dologban,
              Édesdeden Venus játékában
 40   Töltöm napom vígabbban.

I36.

- Ne gondolj az irigyekkel,
              Csalárd, hamis emberekkel!
              Engedj nekik víg napokat,
              Hadd mulathassák magokat,
 5   Rontom conceptusokat.

I37.

II.

- I.   Átkozott irigy nyelvek,
              Mit rágjátok híremet?
              Ó, kétélű fegyverek,
              Koncoljátok életemet.
 5   Mint áspiskígyó fullánkja,
              Dühös oroszlán marása
              Ártalmasok a testnek,
              Így ti becsületemnek.

---

36 ezeket mind [szótagszám]

2. Egyéb sebet az hívek
 És mesterséges ívek,
 Meggyógyítanak a kezek
 És a tanult emberek,
 De *híre*men esett csapást,
 Mint Achillestől vett szúrást
 Nincs, ki meggyógyíthassa,
 Elméjét bár hánytassa.

3. Ha vétettem, véretem
 Ajánlom kiontásra,
 Fogytkozásaimért
 Hívséges áldozatra,
 Csak híretem és nevemet,
 Mint féltő// drága kincsemet
 Ne rágalmazd nyelveddel,
 Inkább fejemet vedd el!

V.

Az irigy nyelvek

I. Ó, átkozott irigy nyelvek,
 Mért rontjátok híretem?
 Mért ti, kétélű fegyverek,
 Koncoljátok nevemet?
 Mint áspis kígyó fullánkja,
 Dühös oroszlány haragja
 Ártalmasok a testnek,
 Úgy ti böcsületemnek.

2. Ha vétettem, a véretem
 Ajánlom kiontásra,
 És fogytkozásaimért
 Bírágos áldozatra;
 Csak híretem, jó nevemet,
 Legszebb, legdrágább kincsemet
 Ne mocskold rossz nyelveddel,
 Fejemet inkább vedd el!

Ad II.

13 Testemen [értelem, IX. nyomán jav.]

22 féltőbb [értelem]

Ad V.

10 ki-ontása [sh.]

3. Egyéb sebet a füvecskék
S orvosló gyökerecskék,
Meggyógyíthatnak a vizek,
20 És mesterséges kezek,
De híremen esett csapást,
Mint Achillestől tett szúrást,
Nincs, ki meggyógyíthassa,
Elmójét bár futtassa.
- 25 4. Gyógyítani sebeimet,
Gyalázó, csak te *tudod*,
Hogyha gonosz beszédidet
Igazán megmásolod.
30 Kezd el tehát gyógyítását,
Ne várd Istennek haragját
Hírem megöléséért,
Mint rossz Kain öcséért.

I38.

1. Ah, jaj, szemem könnyvezdegél,
Mert keserves bú érdegél,
Szomorú szívem nyögdögél,
Alig-alig pihegdegél.
- 5 2. Mert szüntelen nagy bánatba',
Vagyon szívem fájdalomba',
Csaknem esem ájulásba,
S nincs semmi mód orvoslásba'.
- 10 3. Minden kedvem el van zárva,
Mint az üdő, béborítva,
Gyötrelmekkel tusakodva,
Talán meg vagyok átkozva.

---

26 tudhatod [szótagszám]

Ad 138.

10 mind [értelem]

- 15   4.   Nincs szerencsém semmi jómhoz,
Se szerencse forgásához,
Bú van varrva inaimhoz,
Közelíték halálomhoz.
- 20   5.   Mikor mások vigadoznak,
Én egyedül csak sóhajtok,
Bánatimmal tusakadok,
Jaj, hogy *csak* meg nem halhatok.
- 25   6.   Megromlott szívem ugrása,
Mert szorítja búknak árja,
Lélegzet is elig járja,
Mert fájdalom acél zárja.
- 30   7.   Sem ét*k*em, sem nyugovásom,
Sem jó ízű aluvásom,
Ha vagyon is utozásom,
Bánat az én útitársom.
- 35   8.   Rossz irigyim ezt okozták,
Kínaimot mégsem szánják,
Ha látják is, csak azt mondják:
„Hadd kínlódjék!” – abbahagyják.
- 40   9.   Bár akármerre forduljak,
Ők utánam vizsgálódnak,
Jó hírembe’ rágalmaznak,
Ámbár rosszba’ torkig úsznak.
10.   Azért, Uram, reád bízom,
Szent öledbe fejem hajtom,
Árva vagyok, légy tutorom,
Ne hagyj, kérlek, így kénlődnöm!

---

20   hogy meg [szótagszám]

25   ételem [szótagszám]

139.

1. Gyászos Múzsák az utat mutatják,
Mit sirassak, szórúl szóra mondják,
Szemeimet harmattal áztatják,
Orcáim homállyal borítják.

- 5   2. Szép híremnek s nevemnek romlását,
Ők siratják megmocskoltatását,
Én is szóljak, *nékem* azt jóvallják,
Őrizzem jó hírem, mondják.

- 10   3. Keservesen ujjaim pengetik,
Azért eztet szemeim könnyvezik,
Bús énekkel szaggatva jelentik
Szívemnek epedtségét.

- 15   4. Idő előtt, ám látom, változik,
Szép szín hajam hattyúra fejezlik,
Gyenge orcám majd megráncosodik,
Kínom így nyilatkozik.

- 20   5. Rágalmazó, nyughatatlan rossz száj,
Ah, ha látnád, érted szívem mint fáj,
Mecsapnálád, fullánkod megvonnád,
Mellyel szép híremet sérted.

- 25   6. Te rossz lévén, *énreám* kiáltasz,
Ártatlanul sok könyvet hullattatsz,
Sok gyötrelmet, sok sérelmet okozsz
Mérgező gonosz nyelveddel.

- 25   7. Melyért azért nincsen semmi kedvem,
Teljes búval nem nyughatik szívem,
Hogy hamisat költöttél ellenem,
S azzal rontád szép *hírem*.

---

7 szóljak azt [szótagszám]

12 epedtséget [rím]

21 rám [szótagszám]

28 híremet [rím, szótagszám]

- 30   8.   Gyilkoskodó, átkozott temonda,
Jaj, miattad engem ki ne szánná?
Hogy prédára, vetettél kockára,
Szólván kisebbségemre.
- 35   9.   *Én* Istenem, ah, mely igen nehéz,
Az aranyból lesz-e s lehet-e réz?
Ha ez igaz, én úgy, *amint* egy gaz,
Igazán ítél*tem*.
- 40   10.   Rágalmazó rossz nyelvért így élni,
Rossztúl, gasztúl így sokat szenvedni,
Jaj, nehezebb s sokkal keservesebb,
Mint sebeket szenvedni.
- 45   11.   Hát már, álnok gonosz rágalmazó,
Nyers húst rágó, bús szíveket kínzó,
Mikor adod s vissza hogy fordítod
Nyelveddel tett káromat?
- 45   12.   Ah, ne késsél, kérlek, visszaadni,
Sok *ká*raim kezd megteríteni,
Örök kínnal ne *hagyj* büntetődni,
Pokolba' kezdj fizetni!

I40.

Magát vigasztaló szomorú ének

- I.   Szelek szárnyán járó elmém gondolati,
Szűnjetek, hajjai s tenger indulati!
Csendesüljetek már, szívemnek bánati,
Mert nyomorúságot még öröm érheti.

---

33 Istenem [szótagszám]

35 mint [szótagszám]

36 itiltem [szótagszám, értelem]

46 báraim [értelem]

47 hogy [értelem]

48 kezd [értelem]

I szárnyom [értelem]

- 5   2.   Gyakran a tengernek veszéles dagálya,
Fonnyasztja szíveket az habozó gálya,
Tekervényes útját majd alig találja,
Kormányos mesterét gyakran megpróbálja.
- 10   3.   Nagyobb veszedelmet az égnek csatája,
Tesz hozzá mennykővet, ha tengerbe hányja,
Csattogó dörgéssel halait zavarja,
Rettentő nagy zápor habjait indítja.
- 15   4.   Fenékről felbuzgó fővényes hányási,
Rémétnek elmédben haragos morgási,
Szédelgő gályának szokatlan mozgási,
Csapdozó haboknak iszonyú zúgási.
- 20   5.   De hogyha csendesűly tenger dagályából,
Sőt vezércsillagja setét homályából
Felderül, megtérül minden szív bánatból,
Röpülve siet már gálya is haboktól.
6.   Ilyen volt a sorsa bús árva fejemnek,
Csoportos bánatim rohanva rám jöttek,
Fondor irigy nyelvek majd' megemésztenek,
Jó, meghitt barátim árulóim lettek.
- 25   7.   Meghánták hajómat ártolmas vizei,
Rongyolták vitorlám pusztító szelei
Bánót tengerének s mardozó hullámai,
Nem hattak nyugodni, mint dühös kutyái.
- 30   8.   Sok irigy csúfjára de felderült napja
Éltemnek, s érkezett régen várt órája,
Piros hajnalomnak villog már csillagja,
Megtörült szememnek nem lesz már több árja.
- 35   9.   Csacsogó irigység, már huncfut a munkád!
Költött hazugsággal szomszédod rongálod,
Letapod ezután s még forródt dönt alá,
Addig azt mond*hat*ja: kurva légyen anyád!

I4I.

I.

1. Nem kis bú emészt engemet,
Elvesztém becsületedet,
Melyen töröm bús fejemet,
Egy tót gyalázta híremet.
5 De mit gondolok szájával,
Kankós famíliájával?
Hiszem egy tót nem a világ,
Még jó hírem elibe vág.
2. Érdeme felett becsültem,
10 De rút nyelvén csak elhültem,
Mellyel engem rágalmazott
Méltatlanul az átkozott.
De mit gondolok szájával,
Kankós famíliájával?
15 Hiszem egy tót nem a világ,
Még jó hírem elibe vág.
3. A papi fejedelmeket,
Ilyen tudós embereket
Elhíteté – mely nagy csuda,
20 Hogy ekként megcsalni tudal!
De mit gondolok szájával,
Kankós famíliájával?
Hiszem egy tót nem a világ,
Még jó hírem elibe vág.
- 25 4. Ha fogadsz házadban tótot,
Féll tőle és ragadj botot,
Nézd, mint titkon maró ebet,
Megmar, *nem* tész *en* egyebet.
De mit gondolok szájával,
30 Kankós famíliájával?
Hiszem egy tót nem a világ,
Még jó hírem elibe vág.

---

26 tőlle bótot [értelem; a II. nyomán jav.]

28 nem nem [értelem]; tész gyebet [értelem, szótagszám]

5. Most megpróbáltam egy tótot,
 Nem ragadok *reá* botot,
 35 Hízkelkedett csak nyelvével,
 Azt tudtam, *bogy* jó szívével.
 De mit gondolok szájával,
 Kankós famíliájával?
 Hiszem egy tót nem a világ,
 40 Még jó hírem elibe vág.

I42.

I.

1. Úgy ég a tűz, ha tesznek rá.
 Szól a világ – mit hajtok rá?
 Egy leteszen, más felveszen,
 Sok az irigy, majd' megeszen.
- 5 2. Annyi nekem az irigyem,
 Mint a fűszál a mezőben,
 El akarnak már veszteni,
 De az Isten nem engedi.

IV.

1. Annyi nékem az irigyem,
 Mint a réten fűszál terem.
2. Annyit hajtok a szavára,
 Mint kötényem madzagjára.
- 5 3. Még arra is többet hajtok:
 Ha leszakad, ujjat varrok.
4. Haja, haja, hajam szála,
 De sok bú szállott reája!
- 10 5. Még csak egy hajam szála sincs,
 Kire Istennek gondja nincs.

---

36 tudtam jó [szótagszám]

V.

1. Annyi nékem az irigyem,
Mint a fűszál a mezőben.
Ki leteszen, ki felveszen,
A sok irigy majd' megeszen.
2. Ha hajtának irigyimre,
Megenne a világ nyelve.
Szól a világ, nem hajtok rá –
Úgy ég a tűz, ha tesznek rá.
3. Nem jöttem volna én ide,
Csalogattak engem ide:
Szőke kisjány szemöldöke
Csalogatott engem ide.
4. Ha nem csalogattak volna,
Most a világ nem szólana.
Szól a világ, nem hajtok rá –
Úgy ég a tűz, ha tesznek rá.
5. Úgy elmegyek, meglássátok,
Hogy híretem sem halljátok.
Ha leveletem kapjátok,
Keservesen sirassátok!

II. C) 5. Szerencseversek, sorsénekek, általános keservek

Szerencsétlenségem boltomig siratom

I43.

I.

1. A *szerencse* tündér kerekén
Öröm után következik kén,
Ami jót ad, akkor fémlik neked a napfény,
Míg meg nem csal, s búban nem hajt – példa vagyok én.
- 5 2. Én is olykor kedvemre éltem,
Szerencsémét boldognak véltem,
De látod-e, s nem szánod-e szernyű esetem?
Irigyimtől s mindenektől számkivettettem.
- 10 3. Ki-ki maga kedvit követi,
Ha más szenved, meg sem említi,
Bár látja is, megszanja is – fordul s felejt,
Kinek nem fáj, annak nem jaj, könnyen tűrheti.
- 15 4. Fájdalmimot magamban tartom,
Bús szívemet azzal fogyasztom.
Ha igazán senki nem szán, hát mit óhajtom?
Sebeimet, amint lehet, magam orvoslom.
- 20 5. De a bús szív magával nem bír,
Ha éri is örvendetes hír,
Bár láttassék, hogy van kedve, titkon mégis sír,
A szüntelen bánat ellen nincs gyógyító ír.
6. Vidám kedvet olykor mutatni
És mosolgó szívet láttatni,
Mít vélsz, néha mire céloz? Bús szívet fedni,
Mert csak olyan, mint más által mézet kóstolni.

I szerencsenek [szótagszám]

- 25   7.   Siralomra indul kereke,
Szerencsének véletlensége,
Ha így fordul barátodnak bánkódó kedve,
Mit hoz ismeretlen társnak ő szilídsége?

IX.

1.   A szerencse tündér kerekén
Öröm után következik kén.
Amíg jót ad, addig fénylik néked a napfény,
Míg meg nem foszt, búra nem hoz, példa vagyok én.
- 5   2.   Én is egykor kedvemre éltem,
Szerencsémét boldognak véltem.
De látod-é, nem szánod-é szörnyű esetem,
Barátimtól, mindenektől számkivettetem.
- 10   3.   Véletlenül szerencsém fordult,
Orcámon is könyvem lecsordult.
Mint pelikán, a pusztában tévelygek, szorult,
Ollyá lett én víg életem, régi jóm elmúlt.
- 15   4.   Fájdalmamat magamban tartom,
Bús szívemet azzal fonnyasztom.
De igazán senki nem szán, mért hát panaszlom?
Sebeimet, amint lehet, magam orvaslom.
- 20   5.   Ki-ki maga kedvét követi,
Ha más szenved, meg sem említi.
Bár látná is, megszánná is, fordul s felejtí.
Kinek nem fáj, annak nem jaj, könnyen tűrheti.
6.   De bús szívem magával sem bír,
Ha éri is örvendetes hír.
Csak tettetí, hogy van kedve, titkon mégis sír,
A szívbelí bánat ellen nincs gyógyító ír.
- 25   7.   Én szemem is néha mosolyog,
De azonban szíve szomorog,
Mint páratlan és társatlan madár nyomorog,
Mert szerencse rossz kereke körülém forog.

- 30   8.   Forog ugyan, szinte le is jár,
Kéért szívem nagy bánatba' jár.
De mit tégyek, mit reméljek? az idő így jár.
Szerencsémről, víg kedvemről majdég el is zár.
- 35   9.   Tehát, világ, így bánsz-é vélem?
Semmi jód nem közlöd-é vélem?
Sőt elmarad, ami volt is tőled reményem.
Csak egyedül erdőn-mezőn kelletik mennem.
- 40   10.   Indulok hát, de keservesen,
Lábaimat útnak ereszttem.
Talám Isten utaimban leszen vezérem,
S egész életem fogytáiglan leszen reményem.
- 45   11.   Így van dolga tündér világnak,
Bánat árját adja fiának.
Ámbár néha kockázásban örül az hatnak,
De hirtelen ha hoz vakot, semmit sem annak.
- 50   12.   Síralomra fordult kereke,
Szerencsémnek véletlensége,
Ha így fordul barátodnak bánkodó kedve,
Mit hoz esméretlen társnak ő szelídsége?
- 55   13.   Feltett célod hogyha eléred,
Vigasságban örvend a szíved,
Tapasztalván, jó barátod vigad tevéled,
Míg szerencséd balra nem tér, akkor megnyered.
- 55   14.   Tudja Isten, miért cselekszi,
Hogy ostorát réám ereszti,
Bűneimért, vétkeimért súlyát gerjeszti.
De úgy légyen, ámbár tégyen, amint kedveli!

XVII.

AD NOTAM: *Gyászos szívem, jaj, mit kese[reg]*

- I. A szerencse tündér kerekén
Öröm után következik kín,
Ha mi jót ád, addig fénylik rajtad a napfény,
Míg *meg* nem foszt, búra nem oszt – példa vagyok én.
- 5 2. Én is régen kedvemre éltem,
Szerencsémét boldognak véltem.
De látod-é? nem szánod-é? miként elestem,
Örömtől, víg kedvemtől számkivetttem.
- 10 3. Véletlenül szerencsém fordult,
Orcáimon könyvem lecsordult,
Mint pelikán a pusztában, mely maga szorult,
A régi jó, mint olvadt hó, tőlem úgy elmúlt.
- 15 4. Fájdalmimat magamba' tartom,
Bús szívemet mellyel szaggatom,
Mert igazán senki nem szán, hát mit panaszlom?
Sebeimet, amint lehet, magam orvoslom.
- 20 5. De a bús szív magával sem bír,
Ha éri is örvendetes hír,
Bár tettesse, hogy van kedve, titkon mégis sír,
Keseredett bús szívének nincsen többé ír.
- 25 7. Akik látták boldog sorsomat
És kóstolták sómat, borsomat,
Vajon azok most kívánják kárvallásomat?
Nem is bánják, ők azt mondják, kárvallásomat.
- 30 8. Az irigyek mérges foga rág,
Üldöz, kerget e gonosz világ,
Én csak úgy maradtam, mint egy útfélen nőtt ág,
Kit minden kéz tördelni kész, osztán le is vág.

---

4 mig nem [szótagszám]

9. Elrejtezném én valahova,
De nem tudok menni sehova,
35 Magam egyedül reád bíztam, ó, Jehova!
Kérlek, segíts, mert fejem nincs hajtani hova.
10. Tudja az Úr, miért cselekszi,
Hogy ostorát reám ereszti,
Bűneimet, vétkeimet mert nem nézheti,
40 Azért kínoz és ostoroz, *súly*át kedveli.

I44.

I.

Aria de adversitate

1. Rabjává tett álnok szerencse,
Esetemet ki-ki tekéntse,
Mint szomorét, mint keserét kemény bilincse –
Romlott sorsát búsult szívem kinek jelentse?
- 5 2. Az átkozott forgó szerencse,
Kinek nincsen állandó kincse,
Jaj, nem egyéb, hanem mézzel színlett *kelepce*,
Azt nem vélte szegény fejem, hogy égy megejtse.
- 10 3. Fogadását bé nem töltötte,
Állandó lesz, aztat ígérte.
Sokat ígért, kit nem is bért, égy hitegete,
De végtére bús fejemet törben ejtette.
- 15 4. Adott ugyan kevés örömet,
De amellet százannyi mérget,
Kitűl féltem és rettegetem, most abban ejtett,
Irégyséket, rossz nyelveket reám gerjesztett.

33 valahová [rím]

34 sehová [rím]

36 hová [rím]

40 fiját [értelem]

7 képe [értelem, II. nyomán jav.]

- 20   5.   Enyhítsd, szívem, mégis nagy búdat,
                  Oly igen ne emészd magadat,
                  Meg az Isten felvirasztja fényes napodat,
                  Szégyent vall, az *kí* kívánta néked károdát.
6.   Légyen Isten szent akaratja,
                  Mivel fiát égy látogatja,
                  Mert kit szeret, mint jó atya, azt sujtogatja,
                  De tűrőköt, szenvedőköt megkoronáza.

I45.

II.

Cantus ad honestam animi recreationem

- 5   1.   Sok bút árasztott
                  Szívemben, mellyel fárasztott,
                  E rossz világ elbágyasztott,
                  Nekem igen rossz részt osztott,
                  Árván hagyott,
                  Gonddal kínt,
                  Csaknem síromban szállított.
- 10   2.   Siralmas életem,
                  Nincsen helyén az én szívem,
                  Nincsen földi reménségem,
                  Elmémbe igen gyötrődöm,
                  Búsult szívvel,
                  Könyves szemmel
                  Gyakran bételik *éte*lem.
- 15   3.   E világra bura
                  Bár ne születtettem volna,
                  Vagy az halál jobb lett volna,
                  Koporsómban bezárt volna,
                  Szívem kínját
                  És fájalmát
                  Meg ne kóstitottam volna.
- 20

---

17   búdat [szótagszám]

20   kiki [szótagszám]

14   életem [értelem]

4. Csak egy hajszálam sincs,
Kire Istennek gondja nincs,
Kérlek, Uram, hogy rám tekints,
25 Fejemre már több bút ne hints,
Siralmamra,
Sok jajszómra
Nyílják fel mennyei kílincs!

5. Bízom Istenemben,
30 De nem emberi erőben,
Mert aki bízik Istenben,
Soha nem esik szégyenben,
De az ember
Sok ezerszer
35 Megcsal jó reménségemben.

6. Árva életemre,
Mint bujdosó jövevényre,
Viselj gondot én igyemre,
Magamat bízom Istenre,
40 Azért ne hagyj,
Mellém támadj,
Ne engedj esnem veszélyben!

X.

Cantio pia

I. Sok bút árasztott
Szívemben, ki elbágyasztott,
E rossz világ csak fárasztott,
Nekem ugyan rossz részt osztott,
5 Búval kínzott,
Árván hagyott,
Majd' koporsómban szállított.

---

24 tekéncs [rím]

28 kelincs [értelem]

2. Ez világra búra,
Bár ne születtettem volna,
10 Vagy az halál jobb lett volna,
Koporsómban bézárt volna,
Szívem kínját,
Nagy fájdalmát
Meg ne kóستolhattam volna.
- 15 3. Énreám szegényre,
Mint szegény árva legényre,
Nincs, ki vigyázzan életemre,
Bízom dolgom csak Istenre,
Tudom, nem hágy,
20 Mert nem is vágy
Halálos veszedelmemre.
4. A reménség táplál,
Hogy még szívemre öröm száll,
25 Csendes partra hajóm kiszáll,
Mert minden az Istenen áll,
Ő alázhat,
Magasztalhat,
Bút tőlem eltávozathat.
5. Bízom Istenben,
30 De nem földi emberekben,
Mert ki bízik az Istenben,
Soha nem esik szégyenben,
De ki az emberben,
Megcsalatik reménységben
35 .....
6. Unalmas életem,
Mert nincs helyén az én szívem,
Nincsen földi reménségem,
Szívem titkon csak gyötrődöm.
40 Búsult szívvel,
Síró szemmel
Gyakron telik el ebédem.

45   7.   Csak egy hajszálam sincs,
                  Kíró! Istennek gondja nincs,
                  Kérlek azért, reám tekints,
                  Több bánatot reám ne hints,
                  Ez szavamra,
                  Mondásomra
                  Nyíljék fel mennyei kilincs!

50   8.   Síró szemeimet,
                  Eltörli meg könyveimet,
                  Megvigasztalja szívemet,
                  Meghallgatja kerésemet,
55   Amint kértem,
                  Reménlettem,
                  Abból bétölti kedvemet.

60   9.   Én ellenségimet,
                  Meggyalázza irigyimet,
                  Egyig elfogyatja őket,
                  Megújítja bús szívemet,
                  Azt elhiszem,
                  Hogy elnyerem,
                  Azok veszedelmét nézem.

I46.

1.   Okosan jár vadász leshelyekre,
          Magánosan, nem sokan ezekre,
          Nemigen jár azoknak kedvekre,
          Kiknek gondjok egymás szeretőkre.
- 5   2.   Rozmaringnak, nézd, ő természeti:
                  Télben-nyárban akárki nézheti,
                  Szép zöldségét ő el nem vesztheti,
                  Míg szakasztás őtet nem követi.
- 10   3.   Lásd rózsának az ő kinyílását,
                  Virágok közt ha találod mását?
                  De rövid nap látod hervadását,
                  Tövis közül földre lehullását.

4. Az óra is mindenkor folyton foly,
Soha őtet meg nem eszi a moly,
15 Búza között szokott nőni konkoly,
Emberek közt irigységes pokol.
5. Én is éltem egyszer világomat,
Amíg le nem szedték virágomat,
De másfelé fordíták utamat,
20 Azzal szaporították gondomat.

I47.

2. ....
Elébbi kedvemem, csendes életemet nyugvásából felköltöm,
Elaludt s *fel nem kél*, elfűtta kemény szél, ruhám sírással töltöm.
3. Kenyerem is könyves, étkem búval enyves, evvel rakom asztalom.
5 *Pohárt* ha kóstolok, jó ízt nem találok, ürmös minden italom,
Ágyam könnytől nedves, étkem is nem kedves – világ! be rossz jutalom.
4. Lefekszem szomorán az estveli órán hidegült nyoszolyámban.
Várom az kakasszót, ha látnék hol mi jót azalatt én álmamban.
De setét éjjel is nem múlik ezzel is kénom gyászos ágyamban.
- 10 5. Hajnalban felkelek, gondolom: ha lelek ekkor keves vidulást.
Vagy az nap jöttével s mosolygó fényével hoz sok bútól tágulást,
Itt is az jó remény megcsal – ó, én szegény, hol találok nyugovást?
6. Kimégyek, bejövök, mégis gondban fővök ily szomorú reggelen.
Délre az nap hogy ér, szívem örömet kér, de akkor is nem lelek.
15 Jaj egész életem, felköltöm s lefektem, mint szübeli szerelem.
7. Barátim, hol vattok? már eltávoztatok, nem szánjátok sorsomat!
Ígyen rólam szóltok okoson, mint kégyók, s nevelitek kénomot.
Még én is meglesem, későn is reménlem előbbi friss napomot.

---

2 Nyugvásából [értelem]

3 nem kél fel [rím]

5 oPhart [értelem]

14 örömt [értelem, szótagszám]

- 20 8. Én Istenem, ne hagyj, nekem örömet adj, mutasd vigasztalómat,
Árva életemnek, gyámatlan fejemnek adjad kívánt partomat.
Várom jó kedvedet, adjad kegyelmedet, tágítsad bús gondomat!
9. Gyászomat üdőkre, tudom, sok reggelre ekképpen nem *vetkezőm*.
Szegény árva én is, ha szintén későn is, jó kedvemmel öltözöm,
Bánatos házamból, gyászos kamarámból örömhelyre költözöm.
- 25 10. Könnyebítsd hát búdot, s viseld bánatidot, szívem, jó reménységgel,
Még az Isten mutat, az ki által juthat jó napra csendességgel,
Lészen még valaha mellém jövőn, ki a kedvemmel együtt delel.
- 30 11. Egy bús hajnalomban, hidegült ágyomban sorsomot így siratám,
Felkelvén ágyamból, pennámmal azonról sietve leíratám,
Leülék már addig, az Isten valamíg vig ruhát ad énreám.
12. No, bánatom, tisztulj, bokros gondtól tágulj – fordulj, fényem, tisztára!
Remélem, az setét, az ki most fedezett, színt vált, és leszen tiszta (clára)
Búskodó elmémnek, hánykodó szívemnek úgy szállok friss partjára.

I48.

1. Gyászolom az napot, melyben idejöttem,
Nap sem írjen reám, mert búban merültem,
Míg ma is prédálja, fujtogatja szívem,
Tovább is újítja, öregbíti terhem.
- 5 2. Mely keserves légyen, hogy gyalázva vagyok,
Jó hírem-~~ne~~veemtől immár távul járok,
Ily bánatok miatt rövid nap elhalok,
Vigasztall, ha lehet, néked azért írok.
- 10 3. Sokszor keservesen magamat siratom,
Előbbi víg napom fohászkodva várom,
De nincs, az ki adja régi vigasságom,
Azért soha nem fogy epesztő bánatom.

---

22 öltözöm [értelem]

25 budod [értelem]; visélt [értelem]

2 irgon [értelem]

4 öregbíti [értelem]

6 praeveitul [értelem]

9 sivatam [értelem]

4. Noha lecsurdulnak orcámrúl könyveim,
Néha forrás módján áradnak siralmim,
15 Nem is kisebbülnek fájdalmas sebeim,
Hanem örögbülnek óránként fájdalomim.
5. Néha óhajtéssal éneklem nótámat,
Várván szeretőmet, jóakaróimot,
Néha mások előtt mondom panaszimot,
20 Kivel öregbítem inkább bánatimot.
6. Gyakran hol leülek, lankadozva égek,
Sokszor hol nevetek, magamban epedek,
Gyakran hova lépek, fájdalmokban lépek,
Jaj, az hol jól teszek, pírongatást veszek.
- 25 7. Az hol vagyok, vagyok, hol vagyok, nem vagyok,
Az hol járok, vagyok, hol vagyok, ott halok.
Az hol vigyázások, ott ezer bánatok,
Azért az hol járok, szüntelen ott sírok.
8. Vajon ki nem szánna, hogy ártatlan halok,
30 Ha mint hajnalban nyílt rózsza, elhervadok,
Ki adja, hogy *élek?* mert fájdalom nagyok,
Az kik még nincsenek, reájok nem akadok.
9. Sokszor már ételhez, mint egyes italhoz,
Kezdettem erővel képes bánatimhoz,
35 Nincs haszna, mert nagyobb mindenkor síráshoz
Kedvem nekem mégis, mint az vigassághoz.
10. *Elvegylem vérszemem*, de örökkén sírok,
Mert oly vagyok, mint a tömlőcben zárt rabok.
Valaki azt mondja nekem, hogy víg vagyok,
40 Az légyen ő sorsa, az kiben én vagyok!
11. Ezeket hol értam, tudja, ki engem szán,
Maga is érettem, tudom, bánatban van,
Feleli, *hogy vérszem még* sebes tagomban,
Gyógyuljak vagy haljak, ne iljek ily kínban!

14 modgya [értelem]

31 elélek [szótagszám]

37 [romlott félsor]

39 víz [értelem]

43 még vérszemre hogy [szótagszám, értelem]

44 gyógyítottak [értelem]

I49.

I.

1. Boldogtalan sorsa siralmas *élttemnek*,
Árad napról napra gyötrelme lelkemnek.
Nem virrad fel soha víg kedve élttemnek,
Újul nagy bánatja szomorú szívemnek.
- 5 2. Búban én életem, siralomban habzik,
Örömem pálmája soha nem virágzik,
Sokan én keserves életemet nézik,
Azzal *is* azoknak irigysége hízik.
- 10 3. Szerencsétlenségem holtamig siratom,
Mely gyász, melyet szívem visel, ha fontolom,
Egész életemet hogyha meggondolom,
Nem egyéb, csak bánat *és* szív-aggadalom.
- 15 4. Minden állapotom félelem, reménség,
Szerencsém állása reméntelen kétség.
Vége szándékomnak kín lesz vagy nyereség:
Nem tudom – hervadok, környülvött sok inség.
- 20 5. Ó, mert szerencsémét szélvésznek tanálják,
Titkos ellenségim futásimat állják,
Vajon életemet de minek sajnálják?
Kiknek nem vétettem, azok ostromolják.
6. Ily sok szenvedésben hogy kellett élnem,
Unalmas napjaim magamban töltenem,
Ennyi sok gyötrelmem s bánatok közt élnem?
Így kell életemet, látam, elvégeznem.

III.

- I. Boldogtalan sorsa siralmas élttemnek,
Árad napról napra gyötrelme szívemnek,
Nem virrad fel soha víg napja kedvemnek,
Így lesz, látom, vége az én életemnek.

Ad I.

1 élttemnek [szótagszám]

8 Azzal azoknak [szótagszám]

12 s [szótagszám]

- 5   2.   Szerencsétlen voltam holtomig siratom,
Míg gyászt, melyet visel szívem, ha fontolom,
Egész életemet hogyha meggondolom:
Nem egyéb, csak sírás, bánatos búhalom.
- 10   3.   Az én állapotom félelem s reménység,
Szerencsém állása reménytelen kétség.
Sokféle próbákkal elegyes, nincs mentség –
Jaj, egész életem csak szerencsétlenség!
- 15   4.   Az én szerencsémét szélvészek találják,
Titkos ellenségim utaimat állják,
Az én életemet vajon nem sajnálják?
Kiknek nem vétettem, azok ostromolják.

XIII.

1.   Boldogtalan sorsa siralmas éltemnek,
Árad napról napra bánatja szívemnek,
Nem virrad fel soha napja vég kedvemnek,
Égy lesz vége, látom, az én életemnek.
- 5   2.   Szerencsétlenségem holtomig siratom,
Mert gyász, mellet visel szívem, ha fontolom,
Egész életemet hogyha meggondolom:
Nem egyéb, csak bánat, bú és aggodalom.
- 10   3.   Az én állapotom félelem s rettegés,
Szerencsém alacsony, reméntelen kétség,
Vége dolgaimnak bú lesz s nagy epedség,
Nem tudom, hol vagyok, környölvett nagy énség.
- 15   4.   Az én szerencsémét szélvészek találják,
Titkos ellenségim utaimat állják,
Vajon életemet de miért sajnálják?
Kiknek nem vétettem, azok ostromolják.

Ad XIII.

15 mért [szótagszám]

5. Ó, mely setét felhők boréjták fénemet!
Mely szokatlan dolg~~ok~~ érdeklik fejemet!
Kölönös bánatok terhelik szívemet,
20 Mely miatt írásra sem bírom kezemet.
6. Árva vagyok, árva, hagyattattam árván,
Kesergő fejemre ezer bánat szállván,
Nem búsul gerlice úgy elvesztett társán,
Mint én sopánkodom életemnek sorsán.
- 25 7. Kinek panaszoljam szomorú sorsomat?
Kinél orvosoljam szörnyő fájdalmomat?
Kinek kijelentsem szívbeli titkomat,
Hallja bár akárki ezen panaszomat.
- 30 8. Nincsen ez világon, ki vigasztalhasson,
Vagy szívemnek régi örömet adhasson,
Csak az én Istenem azt visszaadhatja,
Ki most életemet bántja.
9. De te, ó, bús szívem, ne essél kétségben!
Sóhajts az egekre, légy jó reménységben!
35 Az ki szomorétott, meg is vigasztalhat,
Egy keserőségért száz örömet adhat.
10. Hogy most elrejtette kívánt örömedet,
Hidd el, csak próbálja azzal reményedet,
Melyben hogyha lészel tovább is állandó,
40 Szerencsekereked jóra lesz forgandó.

---

18 dolog [értelem]

32 [romlott sor]; bánatja [értelem]

I50.

I.

Egy megepedett szívnek siralma

1. Boldogtalan sorsa siralmas éltetnek,
Árad napról napra gyötrelme lelkemnek,
Nem virrad fel immár víg napja kedvemnek,
Újul nagy bánatja szomorú szívemnek.
- 5 2. Jaj, nem tanálhatok semmi vigasztalást,
Mivelhogy szívemben érzek nagy megromlást,
És hogy e' valaha vehessen vidulást,
Nem találsz, én elmém, módot s szabadulást.
- 10 3. Keserves fájdalom, melynek orvosságát
Senki nem tudhatja valóságos okát,
Hanem csak az, aki maga érzi súlyát,
És ki nem mondhatja szívének fájdalmát.
- 15 4. Én vagyok egy olyan, ki titkon kesergek,
Ámbátor ha látszik, hogy néha nevetek,
Nincs teljes örömöm, kínomban epedek,
Víg napokat immár soha nem remélek.
- 20 5. Ámbátor az egész világ kincsét nyerjem,
Aranyát s ezüstjét magamévá tégyem,
Teljes víg örömöm, tudom, hogy nem leszen,
Míg fel nem találja contentumát szívem.
6. Sok keserves bús szív ha szerét tehetné,
Szerencsétlenségét ha megteríthetné,
Örömost mindenét azért kifizetné,
Szűkölködő lenne, csak hogy megnyerhetné.
- 25 7. Én is szerencsémet holtomig siratom,
Szívemnek fájdalmát hogyha elgondolom,
S egész életemet ha jól megfontolom,
Nem egyéb, hanem csak bánat, aggodolom.
- 30 8. Hogysem azt szenvedjem, kész vagyok éltetnem
Halálnak áldozni, csak hogy hív szívemet
Példának feltegyem, s holtam után légyen
Vezére azoknak, kik követnek engem.

I51.

1. Jajjal kezdem versemet,
Mivel *sokat* kergettetem,
Sok az ínség rajtam,
Bús gondakkal emésztetem,
5 S nincsen, rajtam ki segítsen,
Bánatimban ki enhítsen,
Nem tanáлом gyámolom.
2. Orvosnak beszélem nyavalyám,
De nem gyógyíthat,
10 Ügyemet megszánja,
Nincs módja, nem vidámíthat,
Bús szívem hát szüntelen sír,
Hogy sohul nincs gyógyító ír,
Semmi reménnyel nem bír.
- 15 3. Sokfelé, bármerre lépjek,
Enyhülést hol végyek?
Annyi felől sűrül bajam,
Törődöm, mit tégyek?
De sohul nem jó segítség,
20 Dolgam merő kedvetlenség,
Magamban kell gyötrődnöm.
4. Így tehát, mint vízben haló,
Nyelem veszélyemet,
Üveg által mézet nyaló,
25 Szánom személyemet.
Ki ismeri édességét,
S nem teheti nyeresígit,
Melyért magát epeszti.

---

2 sokot [értelem]

4 emészttem [értelem, szótagszám]

13 Hagy [értelem]

15 felit, merer [értelem]

- 30   5.   Kínos dolog óhajtani
                   S nem remélni,
                   Sóhajtással teljes
                   Reméntelen életet élni.
                   Óhajtam én gyógyulásam,
 35   Nem reméltem orvoslásam,
                   Örökké kell sínlódnöm.
6.   Aggat vénség forma,
                   Ez az [?] én boldogtalanságom,
                   Orvasalhatatlan, nyughatatlan szívem,
                   Mint annak őszült vénsége,
 40   Úgy én szívem betegsége
                   Újulást nem várhat.

I52.

I.

1.   Habo~~k~~ közt evezek,
                   Járok és rettegek,
                   Gyakran elmerülök,
                   Félek, süllyedezek.
 5   Tenger, szél mind ellenségem,
                   Nincsen semmi reménységem,
                   Félelmes evezés,
                   Félelmes evezés!
2.   Csillagom nem fénylik,
 10   Az egek gyűlölnék,
                   Vitorlám már törik,
                   Habok majd elnyelnek,
                   Amely szelek most vezetnek,
                   Azok is majd elenyésznek,
 15   Félelmes evezés,
                   Félelmes evezés!

---

37 [romlott sor]

1   Habob [sh.]

3. Alig egy zűrzavar
Hajómtól távozik,
Azonnal csakhamar
20 Más szélvész érkezik.
Veszőfélben így evezek,
Vigasságot nem szemlélek,
Félelmes evezés,
Félelmes evezés!

I53.

I.

1. Jaj, kínomat ki nem beszélhetem,
Csak nagy nyögve fájdalmat szenvedem,
Melyért bizony majd' megemésztetem,
Csak hallgatok, csak hallgatok, és ki nem jelentem.
- 5 2. Ó, csak tűrve kell világon élnem,
Vigasztalást mivel kell keresnem,
Sok bánatot örömmel szenvednem,
Bár lehetne, bár lehetne egyszer menekednem!
- 10 3. Szívem egyszer bárcsak vigadhatna,
Csak egy óra szempillantás volna,
Bút, bánatot mely nekem nem adna,
Nyugodalmat, nyugodalmat magának találna.
- 15 4. Elmém sem talál módot már ebben,
Mert elmerült nagy keserűségben,
Teljes bizony, van nagy gyötrelemben,
Emésztődik, emésztődik, mert vagyok ínségben.
- 20 5. Partról *hajóm* hát szélnek eresztém,
Búval rakott kormányát vezetem,
Vitorláját bánattal szépítem,
Siralommal, siralommal fel is ékesítem.

Ad 152.

20 érkezeik [sh.]

Ad 153.

17 hajómat [szótagszám]

6. Hatalmas Isten, vezesd te szolgálodat,
Látod, nyögve tűröm ostorodat,
Kegyelmesen mutasd malasztodat,
Mutasd kérlek, mutasd kérlek irgalmasságodat!
- 25 7. Ez bánatnak hadd lehessen vége,
Csillapodjék szívem sok ínsége,
Tőled immár légyek megsegítve,
Utamnak is, versemnek is légyen egyszer vége!

I54.

I.

1. Zavarodott kedvvel töltöm többre kínos életem napjait,
Bús mejjembe fojtatnom kelletik szívem titkos jajait,
Csak zokogva nyeldegelem a sok gyötrő keserűségeket,
Így emészttem ezeket.
- 5 2. Ha felosztom egész életemnek minden szempillantásait,
Mind olyak, melyek *okozták mindig bús szívemnek* romlásit,
Még lélegzetvételem is sóhajtások között növekedett,
Ott benn búban ütődött.
- 10 3. Csak úgy nézem könyves szemmel, hogy mások élete s órája
Arany fővennyel folydogál, vidámító minden formája,
Az enyimnek fenekére sár ülepedett, még az is oly rút,
Mely mutat keserves bút.
- 15 4. Próbáltam már sokszor panaszkodni, de hasznát mégsem érzem,
Csak azt nyertem, hogy sebeim újulnak, s szegény szívem vérzem,
Akit úgyis a sok bánat öl, keserít, szüntelen csigáz,
Már ha dobog, is hibáz.

---

5 szempillantásit [szótagszám, vö. II.]

6 dolgoztak bus szívemnek bus [szótagszám, értelem, vö. II.]

7 közt [szótagszám, vö. II.]

9 élte [szótagszám, vö. II.]

14 szivem [szótagszám]

5. Hibás dobogása miatt pedig rendeletlen a vérem,
Mely tartó nyavalyáimnak végét, *tudom*, soha nem érem,
Hanem mikor vedső órám eljő, akkor talám vég is leszen,
20 Bárha már volna készen!
6. Sorsom változásán de már többé soha nem is törődöm,
Úgyis tudom, hogy én abból többé soha ki nem verődöm.
Egész éltem csak vesződés, jaj, gyötrelem, bánat, keserűség,
Mégis hát csak ínség.
- 25 7. Keserves sok panaszimnak okát senkinek sem jelentem,
Velem lettek, velem éltek, velem el is temetem.
Elég legyen azt megtudni, hogy én vagyok az a szerencsétlen,
Kihez hasonló nincsen.

I55.

I.

Magyar ének keserves magyar nótára, melyben aki az, sirassa magát

1. Világ elejiben támasztom ügyemet:
Ki vigasztalja meg keserült lelkemet?
Ki elégeli meg sok szenvedésemet?
Ki gyógyítja s köti bé nagy sérelmemet?
- 5 2. Mint tavasszal esők, könnyveim áradnak,
Melyek folyásitól szemeim fáradnak,
Orcáim mert többet áznak, mint száradnak,
Keserves bánatok, jaj, egymásnak adnak.
- 10 3. Láttassam bár ugyan könnyveim gátolni,
Belső sebeimet *rejteti* s titkolni,
El szokta a szívet a szem is vádolni,
A szív nehézségét terhes palástolni.

18 végét soha [szótagszám, vö. II.]

26 [szótaghiányos sor]

7 mind [értelem]

10 el-rejteti [szótagszám]

- 15   4.   Vajha elérhetném szívem kívánságát,
Tölthetném valaha éltem vigasságát!
Nem kívánnám soha senki uraságát,
Csak látnám zöldülni ifjúságom ágát.
- 20   5.   Könyvhullatásimmal eszem falatomat,
Naponként nevelem búmat s bánatomat,
Hervasztom szüntelen szép ifjúságomat,
Nem remélem soha szabadulásomat.
- 25   6.   Bár szabadságomba' keveset élhetnék,
Melyben csendességet magamnak vélhetnék,
Szívem sértegető szóktól nem félhetnék,
Csendes s víg órákat valaha érhetnék!
- 30   7.   Régi szabadságom s kedvem el van zárva,
A jó kedvtől vagyok megfosztatott árva,
Sírok koporsóig s vesződöm fennjárva,
De reménylem s élek szabadulást várva.
- 35   8.   Éjjel nyoszolyámat sírással áztatom,
Nappal könyveimet ruhámmal itatom,
Elmúlt napjaimat csak titkon siratom,
Mások előtt ámbár gátlom s nem mutatom.
- 40   9.   Gyakran mások előtt jókedvet mutatok,
Titkon szemeimből sok záport hullatok,
Bút vetek szívembe s bánatot árasztok,
Jaj, már elgyengültem, s majd' nem is szólhatok.
10.   De amint Istennek tetszik, bár úgy legyen,
Csak hogy kegyelmében engemet bévégyen,
Bánatos éltemet ne borítsa szégyen,
Végre kebelében magához bétégyen.

I56.

I.

1. Ó, kék színnel fénylő egek,
Fenn függő sűrű fellegek,
Tekintvén bús személyemre,
Szakadozzatok fejemre!
5 Mert az, aki mint én, úgy jár,
Csak halált s nem egyebet vár.
2. Azt gondolom, amíg élek,
Mind víg napokat szemlélek.
Ó, de nagyon megcsalódtam,
10 Mert árvaságra hagyattam,
Édesemtől elmaradtam,
Gyászos napokra jutottam.
3. Szemeim mikor fordulnak,
Sűrű könyveket hullatnak,
15 Éjjel és nappal vigyáznak,
De akkor is könyvben járnak.
Mert már drága kincsem nincsen,
Kire két szemem tekintszen.
4. Ó, világ színeskedése,
20 Álorcás hízelkedése!
Midőn boldog esztendőkkal,
Biztatnál aranyidőkkal,
Akkor mézíz alatt mérget,
Szép almában adtál férget.
- 25 5. Ó, könyörülő istenek,
Szellő, víz, tűz és mindenek,
Kegyes egek csillagai,
Fák s füveknek virágai!
Szánjátok árva szívemet,
30 Siettéssétek végemet!

---

10 hagyattom [értelem]

11 elmaradtom [értelem]

12 jutattom [értelem]

II.

NÓTA: *Arany ideim [folyása]*

1. Ó, kék színnel fénylő egek,
Fenn függő sűrű fellegek,
Tekintvén bús személyemre,
Szakadozzatok fejemre!
5 Mert az, aki mint én, úgy jár,
Csak halált s nem egyebet vár.
2. Azt gondoltam, amíg élek
Mind víg napokat szemlélek.
Ó, de nagyon megcsalattam,
10 Mert árvaságra hagyattam,
Édesemtől elszakadtam,
Gyászos napokra maradtam.
3. Szemeim mikor fordulnak,
Sűrű könyvek földre hullnak,
15 Éjjel és nappal vigyázok.
De akkor is könyvben ázok,
Mert már drága kincsem nincsen,
Nincs, kire szemem tekintszen.
4. Jaj, világ színeskedése,
20 Álorcás hízelkedése!
Midőn boldog esztendőkkal,
Biztattál arany időkkal,
Akkor is méz alatt mérget,
Szép almában adtál férget.
5. Mely keserves életemet,
25 Nagy szerencsétlenségemet
Titkon gyakorta siratom
És könyveimmel áztatom
Nappal hervadott orcámat,
30 Éjjel gyászos nyoszolyámat.
6. Ha így kell mégis kínlódnom,
Bánat tüzében hánykódnom,
Én szívemnek dobogása,
Véremnek szokott járása
35 Bennem megszűnik egészen,
Életemnek vége lészen.

- 40   7.   Ó, könyörülő istenek,
Szellő, tűz, víz és mindenek,
Fényes egek csillagai,
Fák, füveknek virágai!
Szánjátok árva szívemet,
Siettesétek vegemet!

I57.

I.

1.   Régi napok, régi napok!
Erdélyország, más országok!
Abban néktek mi hasznatok,
Hogy ennyire fosztatattok?
- 5   2.   Ifjú voltam, gondolatlan,
Tréfás, nyájos, nyughatatlan,
De az mégis halhatatlan,
Erre jutni nagy ártatlan!
- 10   3.   Azt gondoltam, hogy hasznamra,
Szenvedésim válnak jóra,
De az boldogtalan óra,
Melyben ültem e hajóra.
- 15   4.   Élek immár, mint egy árva,
Szerencsémtől távol járva,
Tett kéresemről elzárva,
Melyet óhajtottam várva.
- 20   5.   Szörnyű dolog, meg kell vallni,
Hogy ez világ így tud csálni,
Meg sem is tudtam gondolni,
Hogy még ezt meg kell kóstolni.
6.   Ez a haszna, hogy szenvedtem,
Próbát én is, mint más, tettem,
De jutalmát mégse vettem,
Csak hogy magamat vesztettem.

- 25   7.   Azért senki ne csudálja,
Mord *kedvemet* ha vizsgálja,
Mert a' tudja, ki próbálja,
Szívem mennyi bú tanálja.
- 30   8.   Éltem eddig én, de nem már,
Mindenfelől csak a bú vár,
Szívem semmi jót nem is vár,
Azt óhajtom, tűnném el bár!

VIII.

1.   Régi napok, régi napok!
Erdélyország s más országok!
Ebben nektek mi hasznatok,
Hogy ennyire megcsaltatok?
- 5   2.   Ifjú voltam, gondolatlan,
Trefás, nyájos, nyughatatlan,
De mégis oly halhatatlan,
Ezt szenvedni nagy méltatlan!
- 10   3.   Azt gondoltam, hogy hasznomra,
Szenvedésim vannak jómrá,
De ó, boldogtalon óra,
Melyben ültem a hajóra!
- 15   4.   Mint pelikán, ki magára,
Midőn leszáll egy pusztára,
Jutok sokszor oly órára,
Vagyok magam unalmára.
- 20   5.   Éltem immár, mint egy árva,
Szerencsémről távol járva,
Tett kérésemtől elzárva,
Melyet óhajtottam várva.
6.   Ez az oka mord kedvemnek,
Nincs orvosa sérelmimnek,
Bokros bánatja szívemnek,
Míg vége lesz életemnek.

---

26 *kedvemet* [értelem]

- 25   7.   Azért senki ne csudálja,
                  Ha kedvemet megcsudálja,
                  Csak a' tudja, *ki* próbálja,
                  Szívét mennyi bú találja.
- 30   8.   Szörnyű dolog, meg kell vallni,
                  Hogy e világ így tud csálni,
                  Meg sem is tudtam gondolni,
                  Hogy még ezt meg kell kóstolni.
- 35   9.   Éltem eddig, de nem immár,
                  Mindenfelől csak a bú jár,
                  Vigasztalást szívem nem vár,
                  Jobb volna meghalni immár.
- 40   10.   Hiszem is már, hogy meghalok,
                  Szívem, tőled ha megválok,
                  Nyugodalmat nem találok,
                  Míg koporsómba nem szálllok.

I58.

I–II.

- I.   Be keserves nyomorúság töri bódult fejemet,
          Sok ezer baj keseríti keseredett szívemet.
          Búra lettem, búval élek, búra szültek engemet,
          Búval öl meg, búval végzi halálomig e nyomorult életemet.
- 5   2.   Sok óhajtással ezerszer könnyörögtem eleget,
          De hiába feszegettem szavaimmal az eget.
          Angyalok helyét kerestem, látok ördögsereget,
          Máris érzem a szívemben a perzselő pokolbeli tűzmeleget.

IV.

- I.   Be keserves nyomorúság töri bódult fejemet,
          Sok ezer baj, keserűség keseríti szívemet,
          Búval lettem, búval élek, búra szültek engemet,
          Búval ölnek, búval végzik halálomig e nyomorult életemet.

- 5   2.   Sok ezerszer Istenemnek könyörgöttem eleget,
De hiába feszegettem kéréssel az eget.
Angyali tábornok kerestem, látok ördögsereget,
Máris érzem a szívemben a perzselő pokolbéli tűzmeleget.
- 10   3.   Mit csináljak, semmiképpen nem találja eszem fel,
A sok bánat, jaj, mint gyötör, jaj, mint sértnek engemet!
Jajjal fekszem le ágyomban, jajjal serkentenek fel,
Jajgatással vészi környül a sok bánat keseredett életemet.

159.

1.   Siralomra fordult az én vigasságom,
Gyász-színben öltözött minden multságom,
Mulatsággal együtt minden szabadságom,
Már nincsen bátorságom.
- 5   2.   Síratom jajszókkal zokogva magamot,
Nem tudván, érem-é jövődő dolgomot,
Csak bú és siralom engemet megfogott,
Szemeimből sírva könyveket kihúzott.
- 10   3.   Tudom, Mercurius ha *világon* élne,
Sok búbanat közül engemet kivenne,
Keserűségetől engem megmentene,
Vagy szép tiszta vízre engemet letenne.
- 15   4.   Bizony jobb is volna nékem elváltoznom,
Hegyeken, völgyeken, jó vizeken laknom,
Szép zöld pázsitokat, mezőket áztatnom,
Hogysem koporsóig keseregnem s sírnom.
- 20   5.   Ó, hát miért élek *ezen* a világon,
Ha ily állapotom mindenfelől vagyon?
Ezerszer meghaljak inkább, azt kívánom,
Mint hogy itten éljek – jaj, mi hasznom vagyon?

Ad 159.

6 dolgomat [rím]

8 Szemeimből [szótagszám]

9 ha élne [szótagszám, vö. az összöveggel]

17 ez [szótagszám]

6. Elfolytatok immár, *örömöm* napjai,
Örömöm napjában minden álnokságim,
Álnokságim együtt szállottak *jószágim*,
Jószágommal együtt folytak jó üdeim.
- 25 7. Már *cselekedtítek*, oda reménységem,
Reménységem nélkül hova lesz életem?
Életemnek azért máris véget vettem,
Véget vévén ugyan földnek adom magam.
- 30 8. Az koporsóm azért hamar készen légyen,
Készen lévén ahol temetségem lévén,
Hogy még énrolam emlékezet légyen,
Az koporsó fölött jól írva *ez* légyen:
- 35 9. „Itt fekszik egy árva, itt eltemettetett,
Kinek életében a bú véget vetett,
Az ő életében eleget szenvedett.”

I60.

- I. Meggondolván bús sorsomot, méltán bankódhatok,
És szerencsétlen sorsomon valóba' sírhatok,
Csak gyötrődés és szenvedés egészen *életem*,
Nyomorult, megunt napjaim *fájdalmason* töltöm.
- 5 2. Forgandó szerencse, mondd meg, *néked* mit vétettem,
Hogy *teljes életembe*' ily kevés jót tőled vettem?
Másoknak kedveztél, engem csak gyűlöltél,
Örökös gyászba szívemet, hoztad életemet.

---

21 öröm [szótagszám]

23 osagim [értelem]

25 [romlott szó]

32 írva légyen [szótagszám]

3 egészen én életem [szótagszám]

4 en fájdalmason [szótagszám]

5 meg mit [szótagszám]

6 hogy én telyes eiletembe [szótagszám]

- 10   3.   Clothónak éles ollóját már régen óhajtom,
Metssze el éltem fonalát, egyedül kívánom.
Nem kell öröm, sem vigasság, sem egyéb mulatság,
Mivel nincs semmi állandó, minden elmulandó.
- 15   4.   Jobb volna azért éltemet hajtani végére,
Fordítani bágyadt *szívem* kardomnak hegyére,
Nincs okosság, sem orvosság, mely adhasson gyógyulást,
Csak az halál, végső kormány adhat szabadulást.

I61.

I.

1.   Válét mondok néked, világ,
Vále, régi hív barátság!
Nyílt a kapu, s az út is tág,
Talám immár senki se rág.
- 5   2.   Jut eszembe, elhallgatom,
Ami voltam, nem mondhatom,
Lőtt messzire távazásom,
Barátimtól elválásom.
- 10   3.   Már mi haszna életemnek,
Ha nem élek víg kedvemnek?
Szokott nyájas tréfálásom,
Jaj, hogy leve változásom!
- 15   4.   Mind szüntelen gondolkozám,
Magam magamat okozám,
Sírok titkon, más ne lássa,
Nem kaphatok orvoslásra.

Ad 160.

14 szívemet [szótagszám]

Ad 161.

7 távazásam [rím]

8 el válásam [rím]

5. Sem éjtszaka, sem virradtkor,
Nappal akármely órákor
Nincsen oly szempillantásom,
20 Mely ne légyen könnyhullásom.
6. Éltem én is egy üdőbe',
Keservesen jut eszembe,
Voltam mikor bús szívembe',
Jött vidítóm mindjárt egybe'.
- 25 7. Vége régi víg kedvemnek,
Rabja lettem életemnek,
Azok is megvetettenek,
Akik eddig kedveltenek.
- 30 8. Vale immár mindeneknek,
Napjaim csak búban telnek.
Ó, Istene mindeneknek,
Fizess meg, ki oka ennek!
- 35 9. Sok üdőket én éltemben,
Föltettem nagy keservemben,
De azt mégis én nem véltem,
Hogy szerencse, így *bánj* velem!

II.

[AD NOTAM: *Régi napok, régi napok*]

1. Válét mondok néked, világ,
Válé, régi hív barátság!
Nyitva kapu, az út is tág,
Tám ezentúl senki sem rág.
- 5 2. Eltölt régi friss életem,
Nem mulat már senki velem,
Azok is most megvetettek,
Kik eddiglen tiszteltenek.

21 üdőben [rím]

32 fizesse [szótagszám]

36 bányek [szótagszám]

- 10   3.   Jut eszemben, csak hallgatom,
               Én mi valék, nem mondhatom,
               Sőt messzire távozásom,
               Mindenektől elválásom.
- 15   4.   Már mi haszna életemnek,
               Ha nem élek víg kedvemnek?
               Szokott nyájas tréfálásom,
               Barátimtól elválásom.
- 20   5.   Vége régi víg kedvemnek,
               Rabja lettem immár egynek.
               Nem kaphatok orvosságra,
               Sírok titkon, más ne lássa.
- 25   6.   Voltam én is egy időben,
               Keservesen jut eszemben,
               Mikor voltam bús szívemben,
               Jött vidítóm mindjárt egyben.
- 25   7.   Válé immár, de ezeknek,
               Napjaim csak búval telnek.
               Ó, Istene az egeknek,
               Fizess meg, ki oka ennek!

I62.

I.

Búcsúzó ének

- I.   Hervad szívem, s árad naponként bánatom,
               Siralmas, unalmas életem, mint látom,
               Keserves könyvekkel szemeim áztatom,
               Búm s bánatom közt már nem vigasztaltatom.

---

9 hallgatók [rím]
 14 Hanem [értelem]
 17 Végi [értelem]

2 Siralmat [értelem]

- 5   2.   Siralommal töltöm bágyadt napjaimat,
Jajszóval múlatom minden óráimat,
Halál mérge szállja szempillantásimat,
Ah, melyek megoltják végre vígságimat.
- 10   3.   Ó, szerencsétlenség, világ tündérése,
Mézzel kent, elvesztő nagy keserűség!
Előttem halál~~nak~~ forog szörnyűsége,
Álmatlanság miatt lesz életemnek vége.
- 15   4.   Mert szörnyű kínaim bokrosan követtek,
Keserves szemeim már elkeseredtek,
Átkozott hívságim, kik erre vezettek,
Hírebben s nevemben immár el~~tem~~ettek.
- 20   5.   Mit késik sokáig nyomorult életem?
Nincsen könnyebbségem, nagy az én esetem,
Melyből új életre magam nem vehetem,
Sőt mulandó sorsom szomorún nézhetem.
6.   Muzsikák zengése szomorún mutatja
Halálom óráját, s fejem szomorítja.
De tudom, Istenem lelkem boldogítja,
Kínaim közt midőn magához szólítja.
- 25   7.   Maradj magadnak már, világ rossz hívsága,
Elmulandó jóknak állhatatlansága!
Noha most testemnek van álmatlansága,
De rövid nap leszen földben nyugovása.

I63.

I.

- I.   Jövel *immár*, csendes álam,
Mert nyugtamat nem találam.
Bús a szívem, búban fárad,
Búban könyvem is kiárad.

---

11 halálunk [értelem]

16 elstemettek [értelem]

I már [szótagszám]

- 5   2.   Te fényesen ragyagó nap,
Adj nyugtat egy halandónak,
Mert rám nézve ez az élet
Régtől fogva énséggé lett.
- 10   3.   A nap eltűnik ragyagva,
Én még élek nyamarogva,
De nékem is nemsakára
Eljön éltetnek határa.
- 15   4.   Midőn a pályafutásnak,
Kínnak, bának, jajgatásnak
Terheit majd le kell tennem,
Midőn innen el kell mennem.

I64.

- A jó reménység
Gyakran szegénység,
Elhűl bele a legénység.
Gyakorta hiteget,
5   Hogy majd ad eleget,
Holott hajt sötét felleget.
Mégis kívánja,
Hogy senki ne bánja,
Akármint hányja
10   A dolgot kormányja.
Jaj, jaj, jaj, reménység!
Tőlem idegenség,
Hogy lettél hozzám ellenség?

I65.

I.

- I.   Idő, idő, tavaszidő,
Szerencsétlen újesztendő,
Mely sokakat vidámító,
Engem pedig szomorító.

- 5   2.   Nehéz szívem, alig járok,
Mert mindenütt veszélyt várok.
Reszket bennem minden vérem,
Talán virradtát sem érem.
- 10   3.   Citerám keserves sírás,
Mulatságom a jajgatás.
Még a kőszív is megszánna,
Esetemet megsíratná.
- 15   4.   Ezer veszély közt életem,
Halált jegyez lélegzetem.
Pokol kínjait képzelem,
Mikor sorsomat szemlélem.
- 20   5.   Dobog szívem, nem örülhet,
Sőt inkább gyászban öltözhet,
Gerlicével kesereghet,
Ki zöld ágra nem is léphet.
- 25   6.   Jaj, jaj, szemem könnyezdegél,
Mert keserves bú érdegél,
Szomorú szívem nyögdegél,
Alig-alig pihegdegél.
7.   Penna nincs, mely leírhasa,
Sem nyelv, amely kimondhasa,
Elme, mely megfontolhasa,
Keserves élte~~m~~ tudhasa.

II.

1.   Idő, idő, tavaszidő,
Szerencsétlen óesztendő,
Mely sokakat vidámító,
Engem pedig szomorító.
- 5   2.   A tavaszi szép időnek,
Lám, mindenk mind örülnek,
Erdők, mezők megzöldülnek,
Szép madárcák énekelnek.

- 10   3.   De én szívem nem örülhet,
Sőt inkább gyászban öltözhet,
Bánat miatt elepedhet,
Magáról így énekelhet:
4.   Jaj, sír szemem, könnyezdegél,
Mert keserű bú érdegél,
15   Szomorú szívem nyögdögél,
Alig-alig pihegdegél.
5.   Elromlott szívem táplálja,
Mert szorítja bánat árja,
Lélegzetje alig járja,
20   Mert búm kínját dupláztatja.
6.   *Sem ételem, sem italom,*
Sem jóízű aluvásom,
Ha vagyon is utazásom,
Bánat az én útitársom.

I66.

I.

1.   Homályban borultak víg napjaim,
Nincsen, ki enyhítse fájdalmaim.
Véletlen elhagytak jó barátim,
Egészen lefolytak víg óráim,
5   Melyekért is életemet megutálom,
Szomorú voltomat hogyha elgondolom.
2.   Öltözik előre végső gyászban,
Ki oly kint, melyet én, von magában.
Áradjon, merüljön mély bánatban,
10   Ne várjon vigasztalást magában.
Mert a bús *szív* igen ritkán enyhíttethetik,
Sőt inkább nagy fájdalmakkal terhelhetik.

Ad II.

21   *Sem italom sem ételem* [rím]

24   *társam* [rím]

Ad I66.

11   *bús igen* [értelem]

3. E világ nem egyéb csalárdságnál,
Hívságot mutató nyájasságnál,
15 Hidd el, hogy próbáltam jobban másnál,
Hogy világ változóbb a tavasznál.
Jobb azért nékem mindenektől megválnom,
Csendesen életem napjait számlálnom.
4. Ó, nagy bánatoknak mély tengere,
20 Miért hozál ily nagy bút fejemre?
Nem voltam érdemes mindezekre,
Hogy ily nagy veszélyt hoznál fejemre.
Ezt nem másnak, csak magamnak köszönhetem,
Ifjú lévén világomat nem élhetem.

I67.

I.

- I. Életem mely szerencsétlen,
Minden órám-tól rettegek,
Minden lépés~~em~~ véletlen,
Setétek nekem az egek.
5 Hát életem mint folytatom,
Ha itt helyem nem kaphatom?
Itt csak a sok bút számlálom,
Jobb hát ettől ha megválom.
2. Lám a feslett erkölcsűek
10 Vígan töltik sok javokat,
De a jámbor életűek
Könyvvel eszik falatjokat.
Énnékem is, amint látom,
A szerencse nem barátom,
15 Mert ahol kék is követni,
Ott is kész engem kergetni.

3. Ha azért itt nincs maradás,
Innen más helyre készülök,
Ha ez világ *mind* fáradás,
20 Innen más helyre készülök.
Hol a jóknak lesz jutalma,
De nem a rossznak hatalma,
Nem küszködöm haszontalan
E világon minduntalan.

I68.

I.

- Bús szívem szomorú,
Ezer felé tántorog.
Szegény fejem nyomorú,
Sok gondolatban forog.
5 Mert ezer baj meg három,
Akármerre eljáróm,
Akár jobbra gondolom,
Akár balra fontolom,
Jó végemet, életemet soha nem várom.

I69.

I.

- Nincs a vigasságnak nálam szállása,
A könnyvullatásnak lettem forrása,
Csak így epesztem életemet,
Búmat búval cseréltem.
5 Vég napjaim, hol vagytok?
Miért hogy így elhagytok?
Ó, be megcsalattam!
Jég volt alattam,
Mely bátor fényt hordozott,
10 Sikamlást okozott.

---

19 mint [értelem]

Ad 169.

4 Buba [értelem]

VI.

Nincs a vigasságnak nálam szállása,
A könnyhullatásnak lettem forrása,
Csak így epeztem élttem,
Mert bűn bűt cseréltem.
5 Vig napjaim hol vagytok?
Miért hogy így elhagytok?
Jaj, de megcsalattam,
Jég volt alattam,
Mely bátor fényt hordozott,
10 Sikamlást okozott.
Megfizetik még az egek e csalárdságot,
Mert utálják az ilyen színes barátságot,
Megfizetik még,
Ha dúl-fúl az ég.

I70.

I.

NÓTA: *Hol vagytok, Pégásus, [Parnassus leányi]*

1. Ó, jaj, porrá való és elmúló élttem!
Vajon koporsómban mikor már tétetem?
Szomorúan setét sírban rekesztetem,
Gondolod-é, hogy majd, ím, elvégeztetem?
- 5 2. Nem tudom, mi légyen bánatja szívemnek,
Szomorú napjai keserves élttemnek,
Fájdalma nem kevés elbágyadt lellemnek,
Mert vége szakadott minden örömemnek.
- 10 3. Bánattúl az orcám rútul elhervadott,
Mert ím, a szerencse veszedelmet hozott,
Éntőlem elvonta kedvemet, kit adott,
Kíért én szívemre nagy bánat ragadott.

Ad VI.

12 baráttágot [értelem]

Ad I70.

2 mér [sh.]

- 15   4.   Rettegek szüntelen és szívemben félek,
Síralmas szemekkel valamerre nézek,
Örömet szívemnek sohol már nem lelek,
Holtomiglan talán ilyképpen kesergek.
- 20   5.   Régi nyájasságom sírván jut eszemben,
Sok szép vigasságim ha jönnek elmémbe,
Keserves jajt érzek elbágyadt lelkemben,
Mert elmerült szívem sok keserűségben.
- 25   6.   Kesergem éltetemet magamban naponként,
Szörnyű nagy bánatom folyton-foly óránként,
Talán már el sem fogy, sőt többet reám hint,
Kéért mindhalálig szenvednem kell nagy kínt.
- 30   7.   Gyászos síralommal immár elhervadtam,
Hervadt orcáimat addig eláztattam,
Ázott tagjaiban ugyan ellankadtam,
Lankadásban halált gyakran óhajtottam.
- 35   8.   Nem vala min/addig bánatja szívemnek,
Irigye míg nem volt én árva fejemnek,
De gyászos fájdalma vagyon már lelkemnek,
Mert végére értem régi víg kedvemnek.
- 40   9.   Panaszim s bánatim nyelvem nem mondhatja,
Sem kezem tollával azt le nem írhatja,
Árva fejem búját el nem számlálhatja,
Búsult szívem sorsát nem is titkolhatja.
10.   Ritkán van oly napom, melyben nyomorúság
Szívemet nem érné nehéz szomorúság,
Testemet eljárta szörnyű nagy bágyadság,
Szívemre nem jöhet sohonnet vigaság.
11.   Irigyim mert hozzám szép szín alatt jönnek,
Hízelkedésekkel engem megkerülnek,
Azon vannak, ha mit tőlem kivehetnek,
Ahhoz többet tévén engem kisebbítnek.

- 45   12.   Ellenségim mert már úgy megsokasodtak,
Kik alég esmérnek, még azok is szólnak,
Cselekedetimről engemet dorgálnak,
Noha tudom, rólam rosszat nem hallották.
- 50   13.   Jobb volna énnekem hegyekben lakoznom,
Bár lehetne innét messze eltávoznom,
Jobb volna kősziklák között mulatoznom,
Hogy sem ennyi terhet nagy búval hordoznom.
- 55   14.   Nem kívánom soká ilyképpen életemet,
Ennyi búval ölni én árva fejemet,
Hogysem ily bánattal terheljem szívemet,
Hozd el, ó Istenem, utolsó végemet!
- 60   15.   Gyászos életében ilyképpen keserge
Egy szegény gerlice, kit rágott bú férge,
Istennek könyörög: élteben segítse,
Hogy tovább bús szívét bánattal ne ölje.
16.   Mely kegyes olvasó e verseket látja,
Versek fején nevét itt nem számlálhatja,
Keserves élteinek siralmait mutatja,
Sírással tölt sorsát minden megszánhatja.

I71.

1.   Minden zajos, rút, vad habok dühösködnek ellenem,
És epével teljes kínok nyilván nyílnak előttem,
Akármerre vetem szemem, vagy magamat fordítom,
És akárminth űzöm eszem, csak veszélyem várhatom.
- 5   2.   Üdő előtt kik enyíszték, napim első virágban,
Arra voltak, hogy leverték, szívtak erőm- s inamban,
Sőt jövődő történetem, amely borzadásra hajt,
Veszélt mutat körülöttem, és hasonló örök jajt.
- 10   3.   Szemeimnek meleg árja nedvesíti étkezemet,
Lankadt erőm mindég várja hidegülni testemet,
Nyilallt szívem majd' elpattan, az világ is szűk immár,
Mejjem boltja majd' felcsattan, minden dolgom visszajár.

---

48 hallották [értelem]

4. Így kell magam epeszteni, így kell magam gyengétni,
Így kell kínom kínnal tódni, sírba magam téríteni.
15 És csupán az vigasztal még, hogyha halál megcsókol,
Éltem tüze midőn elég, kínom vele eloszol.

I72.

1. Siralmas életem, nincs reményem,
Vigasztolás nélkül vagyok e világban, meg köll vallanom,
Akármerre nézek, csak könyvezek,
Szívem megszakad bújában, fájdalmában. Ki köll mondanom:
5 Isten tudja szívem állását,
Ez ítéli szavam járását,
Senkit meg nem sértek, sőt segíték,
Mégis gáncsot raknak reám az irigyek – hogy-hogy szenvedjem?
2. Ha tekéntek hegyre, sík mezőre,
10 Ebben lappangó állatok jajt ordétnak szegény fejemre,
Ha nézek az égre, kék fölkhőkre,
Vigasztaló madarak bús hangot fújnak bágyodt szívemre.
Csendes éjjel fénlő csillagok,
Bús sorsomért nincs ragyogások,
15 Bár barátom volna, ki megszánna,
Szomorú ügyömért rajtam siránkozván gyászbzon borulna!
3. Szánjatok meg, egek, kemény ércek,
Lágyullatok siralmimra, ti vad párkák, végezzetek ki
Ily hosszas igábúl, bús rabságbúl,
20 Ifjúságom virágjára tekéntsetek! Vegyetek már ki,
Üdő előtt mert elfonnyadok,
Megaggottak számában jutok,
Ilyen gyászos eset, nem is élet,
Jobb a csendes halál árnyékában élni, mint így kínlódni.
4. Ti szép piros rózsák, gyöngy violák,
25 Ha kevés örömet értem ez életben, néktek köszönöm.
Mast is kimúltomkor, lenyugtomkor,
Ha rólatok emlékezem, már itt élni könnyen megszűnöm.
Értem ti majd mind elhervadtok,
30 Sírhalmomra reáborultok:
Itt van gyászos lelke annak rejtve,
Ki értetek elenyészett, hadd nyugodjék! – szívbűl mondjátok.

I73.

I.

1. Jaj, panaszim gyász siralomban rejt,
Már heregő kebelembe könnyeket ejt,
Búba borult füstködöket ereszt,
Régi örömnapom árja búba' fereszt.
5 Ezt siratom, míg pihegek,
Egek, jaj, az habok árján lebegek,
Könnyemet öblibe' nyögve nyelem.
Tedd segedelmedet, ó, kegyelem!
A' dühödött szél morog, úgy omol,
10 Rongyos hajóm, jaj, szerteromol.

2. Eltemet a' fenn duzzadozó hab,
De reményem egy szakadott deszkadarab,
Már zuhogó víz hegyeket emel,
Ellenem az habok árja s öblibe nyel.
15 Ó, veszedelmes szomorú eset,
Deszka reményem széjjel esett.
Tedd segedelmedet, ó, kegyelem,
E veszedelmes időbe' velem!
A' haragos ég tüze lerepült,
20 Húlt tetemimre s így bemerült.

I74.

I.

1. Akármiképp gondolkodjam,
Éjjel-nappal iparkodjam,
Nem találom nyugtomat,
Csak *siratom* sorsomat.

- 5 2. Ó, szerencse, mit vitétem,
Hogy tőled ezt érdemlettem?
Másoknak tudsz kedvezni,
Nékem sok bűt okozni.

Ad 174/1.

4 sirata Zorsomat [értelem]

- 10   3.   Mely sokaknak hízelkedel,
Minden jókkal kedveskedel,
Engem pedig nem szántál,
Mindentül megfosztottál.
4.   Megfosztottál örömemtől,
Minden *feltett* nagy kincsemtől,
15   Szívem sebesítetted,
Gyógyulást honnan vehet?
5.   Nincs reménség gyógyuláshoz,
Mert nyugodt szív *szükség* ahhoz,
20   Tőlem pedig nem lehet,
Szívem erőt nem vehet.
6.   Nem lehet, nem is kívánom
Éltemet hosszabítanom.
Mi haszna, ha élek is?
Egész élttem gyötrődís.

I75.

- I.   Ah, mit csináljak, mitívű legyek?
Mondjátok meg nékem, egek!
Sok bú, gond, bánat engem emésztenek,
Éltemet rövidítenék.
5   Majd' mindenfelől
Reméntelenöl
Ostromolják, jaj, szegény fejemet,
És nincs mód benne,
Hogy csak lehetne
10   Vigasztalni bús szívemet.

Ad 174.

12 fosztital [értelem]

14 felet [értelem]

15 Szebesitetet [értelem]

16 gyógylatlana vehet [értelem]

18 székségahoz [értelem]

Ad 175.

3 banak [értelem]

10 busz [értelem]

2. Azért ha kínokra születtem,
És azokat kell szenvednem,
Tehát eltekéllettem magamban,
Hogy kiséb vagyok nem élni,
15 Neked, Istenem, az én lelkemet,
Földnek ajánlom pedig testemet,
Kísítsítek tehát koporsómat,
Hadd hunyam bé szemeimet!

I76.

I.

1. Jaj, mért hoztál, édesanyám, engem ez világra?
Mért nem kőttél kis koromba örök boldogságra?
Mely szerencsís volna sorsom,
Ha házom volna koporsóm,
5 Mert úgy minden búmtúl,
Ment volnák bajomtúl.
2. Jajjal lettem ez világra, jajjal kell kimúlnom,
Jaj, hány jajt mondok csak egy nap, nem lehet leírnom.
Fordítsd, Uram, bal ügyemet,
10 Szánd meg szomorú szívemet,
Mert rossz szerencse vár,
Azért vesznem nem kár,
Echó: Kár.
3. Tudom, hogy kár, mert most vagyok éltem virágjában,
15 Ugyanazírt ez világnak estem hálójában.
Egek, bárcsak rám dűlnétek,
Föld gyomrába temetnétek,
Vagy, egeknek Ura,
Fordítsd dolgom jóra!

---

9 bol [értelem]
10 Szány [értelem]
11 mer [értelem]

I77.

1. Ó, gyászos esztendő, mely reám fordula,
Ragyogó fény, napom homályban borula,
Könnyem áradása szememből csordula,
Mint a sebes eső, gyorsan elindula.

- 5   2. Mert ha meggondolom az én életemet,
Íme, elvesztettem minden szerencsémét.
Kérem Istenemet, az én Teremtőmet,
Hogy vidámítsa meg bánatos szívemet!

- 10   3. Most jutott eszemben világ állapotja,
Hogy szép rózsafának meghervadt virágja,
Gyömcstermő fának meghervadt az ága,
És megnehezedett szívemnek fájdalma.

- 15   4. Mert az más irégye nappal is aluszik,
De az én irégyem nappal sem nyugoszik.
Kik csak azon voltak, hogy elveszejtsenek,
Az idegen földre messze küldhessenek.

- 20   5. Meg is fogattattam kedvekre ezeknek,
Az német kezében rabságra küldöttek.
Térjete meg immár, gonosz ellenségim,
Kik voltatok nékem gonosz gyűlölőim!

- 25   6. Híremben s nevemben megölő gyilkosim,
Szabad életemtől eltakarítóim!
Ó, hol vagytok immár, régi napom fénye,
Talán el is vagytok éntőlem rejtve.

- 25   7. Az nagy kórákások sokszor romladoznak,
Az homályos idők vég napokat hoznak,
Révpartok hajósna örömet okoznak,
És az holdok hamar nyőnek s fogyatkoznak.

---

7 Kérek [értelem]

17 kedvedre [értelem]

19 Elenségem [értelem, rím]

21 őlű [értelem]

- 30 8. E' mind példái *mostan* nagy keservednek,
 És énhozzám való szerelmes szívednek,
 Örömmel meglátod: vidám lételednek,
Lésznek vég napjai hosszas életednek.
- 35 9. E szomorú esztendő immár végződik,
 Hidd el, hogy az jövő örömmel kezdődik,
 Sok fekete felleg az nappal köszkődik,
 Örömtől az bánat hamar meggyőződik.
- 40 10. Kívánom szívemből, hogy soha ezután
 Örömed kereke meg ne álljon folytán,
 Maradjon életed hosszas pályát futván,
 Kélj s járjál, amég élsz, a szerencse útján!

I78.

- 5 1. Mely sok kínok és gyötrelemek fetrengnek,
 Ember szívét marván, evén kerengnek,
 Azt mérni
 S leírni
 Lehetetlen, jobb lesz tehát csak sírni.
- 10 2. Itt a hamis hízelkedve téged nyal,
 E közt pedig alattomba' mar és csal:
 Nincsen hív
 Igaz szív
 E világon, csak a romlott, vesztett ív.
- 15 3. Ott a mérges agyarkodva *téged* rág,
 Illetlenül jó nevedre gaz nép hág.
 Istenem
 S mindenem,
 Lehet ennél gonoszabbat képzelnem?

---

29 mostani [szótagszám]

32 Lész még [értelem]

39 pállja futján [értelem]

11 Féged [értelem]

4. Ez nem szeret, ama gyűlöl – ó, méreg,
 És véremet rontó gyötrő rossz féreg
 Így élni,
 Kínlódni
 20 Nagy gyász, kínzás e világon így lenni.
5. Ezen kívül más is *engem* fojtogat,
 Sok csapással, ostorokkal sujtogat,
 Irigység,
 Szegénység,
 25 Gyászba veti életemet betegség.
6. Aki tudná *fájdalmimat* szemlélni,
 Azt lehetne nagy okosnak tartani,
 Csupa baj,
 Merő jaj
 30 Én életem, nincs fejemen annyi haj.
7. Egy reménység bánatim*ban* az táplál,
 Hogy a szívem sírba' nyugtot majd talál,
 Ott fekszik,
 Ott alszik,
 35 Testem-lelkem csendességben ott nyugszik.

I79.

I.

- I. Feltaláltatik-e vajon széles e világon,
 Szerencsetlenségben s fájdalmas keserűségben
 Hasonló?
 Az tudná, mi az nyomorúság,
 5 Mi hervasztó nyughatatlanság,
 Szegény kedvben.

---

17 gyűtrő [értelem]

21 engemet [szótagszám]

26 fájdalmimat bajaimat [szótagszám, talán alternatív megoldásként értelmezhető]

31 bánatimat [értelem]

2. De ellenben gazdagképpen kedvetlenségben él,
Szegény, de mintha nem élne,
Mert az ő szerencsétlensége
Állandó.
- 10
3. Lehetetlenség kívánságom, azt igen jól tudom,
Másoknak gyakorta vidám kedve,
Gátlás nélkül való öröme
Én kínom.
- 15
4. Ámbár olykor némeleknek látszom,
Hogy végan élek én világon,
De foglyon, nem szabadon,
Mind szívem, mind kedvem vagyon
Eltemetve.
- 20
5. Társom nékem az kedvetlenség,
Mert szüntelen szerencsétlenség
Én ostorom,
De mért kell néha titkon
Sírnom, ha tudom:
Nem használ.
- 25
6. Szólásom keserves, bajos,
Zokogásom nem hasznos,
Sűt káros.
Jobb tehát embernek magát meggyőzni,
Jobb tűrni, s mindent elszenvedni,
Hallgatni.
- 30
7. A bú mellett nem szólani,
Mégis titkon remélleni
Csak lehet,
Hogy talán megtörténik,
Mostani idő megváltozik,
Elvárom.
- 35

I80.

1. Ó, jaj, jaj, mit tegyek ez életben?
 Jaj, hová fordítsam bús fejemet?
 Kedvrontó, kínos bú jött szívemre,
 Mely gyötri s elveszti életemet,
 5 Máris szívfájdalmam igen súlyos,
 Félek, félek, félek, még mi légyen,
 Lesz halálos, lesz halálos.
2. Másoknak életek kívánt öröm,
 Nem sérti szíveket szomorúság,
 10 Én éltem ellenben merő ürm,
 Nálom esméretlen a vigasság,
 Keserves kín látnom mást vigadni
 Nékem, nékem, nékem
 Kell sorsomon siránkozni.
- 15 3. De lehet még talán megtörténik,
 Megapad tengere bánatimnak,
 Az ég is gyakran felháborodik,
 De ismét fellege eltávozik.
 Így még megvidulhat én életem,
 20 Túrve, túrve, túrve
 Ezt elvárom, így vigadok.

I81.

I.

1. Valamerre csak tekintek, minden vigad kedvére,
 Madár ágra, méh virágra leszáll nyugodni délre.
 Hát én bágyadt és bús szívem mikor derül örömré?
 Talán soha, mivel károm nem hozhatom már helyre.
- 5 2. Azért nagy keserűségben folynak homály napjaim,
 Sőt aggódás, szívsejtődés minden pillantásaim,
 Bú és sok gondolatok közt gyakran áznak orcáim,
 Keserveknek özönében elkékülnek ajakim.

Ad 180.

5 fájdalmim [értelem]

- 10   3.   De mit használ több bánatot fejemre árasztani,
Ha nem lehet balsorsomért mást, jobbat választani.
Nem epesztem hát magamat, így fogom gyúlasztani
Fáklyáját bajos éltemnek, nem pedig fogyasztani.
- 15   4.   Mert mint moly árt a ruhának, úgy árt bánat szívemnek,
Vagy mint szúféreg a fának, gyilkosa én éltemnek.
De a békességes tűrés oka lesz víg kedvemnek,
Így várhatom idő múlva könnyebségét ügyemnek.
- 20   5.   Epe ugyan orvosságom, de hogy erre ne szorulj,
Rólam, ki ezt megkóstoltam, halandó, híven tanulj!
Azt hagyom pedig tanácsul: hívság után ne indulj,
Hogy a sírba idő előtt, mint talán én, ne fordulj.

I82.

Aria cantio

1.   Terhesek én gondolatim, ha múlt üdömet képzem,
Mert mostoha szerencsének tükrében magam nézem.
Virágzó esztendeimben nagy fájdalomimat érzem,
Búsult szívemnek sérelmét kínaimmal tetézem.
- 5   2.   Örvényes helyre akadott ifjúságom bárkájá,
Több aggodásaim között szívemet nagy bú járja,
Elmémet gyakran fárosztja a bánatoknak árja,
Amelyből még az Istentől menekedését várja.
- 10   3.   Reménytelen állopotra kocka veté sorsomat,
Meggátolá születésemhez illő statusomat,
Hátráltatja mindenekben kívánt contentumomat,
És szaporítja naponként sok fohászkodásimat.
- 15   4.   Örvendeztess meg, Istenem, add meg boldogságimat!
Fájdalmim gyógyulására készítsd orvosságomat!
Úgyis egyedül tenéked ajánlom szándékimat,
Emeld föl a szerencsék sziklájára balsorsomat!

---

cím   Canto [értelem]
5   bárkai [értelem]
6   aggodásim [szótagszám]

- 20   5.   Kérlek is azért, sokára ne halaszd kegyelmedet,
Vigasztald meg én szívemet, mivel elkeseredett,
Születésemhez képest nyújtsd hozzám segedelmedet,
Ne zárd bé leányod előtt isteni kebeledet!
6.   Bár azt tehetném, hogy visszatérhetnék napjaimra,
És azt az időt elérném, amelyben lábaimra
Bölcsőmből kezdtem állani, s bízattam dajkáimra,
Nem ereszkedném most így ki keserves panaszimra.
- 25   7.   Orvoslását azért kérem mostani sérelmimnek,
Hogy nyerhessem orvoslását én gyarló életemnek,
És vehessem szent malasztját az Isten kegyelmének,
Ne árthasson több fullánkja ellenségink törénék.
- 30   8.   Reménylem is, hogy kegyelmem leszen őfelségénél,
Mert ígéretit megtartja az ő teremtésénél,
Számptalan fohászkodásim helyt találnak székinél,
Lámpásom is meggyújthatom igéjének tűzénél.
- 35   9.   Bátorítsd azért szívemet élesztő malasztoddal,
Vigasztalj árva sorsomban bővkezü áldásoddal!
Tégy jót itt is az élők közt kicsiny alkotmányoddal,
Hadd dicsekedhessem mennyen s földön nagy irgalmaddal.
- 40   10.   Áldani fogom Fölséged sok jótéteményidért,
És hálaadással leszek minden kegyelmeidért,
Ne büntesd tovább leányod másoknak vétkeiért,
Hanem vigasztald meg, kérlek, Szent Fiad haláláért!
- 45   11.   Légy gyámolom mindenekben isteni nagy erőddel,
Tekénts reám kegyelmesen irgalmas *sze*meiddel,
Orvosold meg hibáimat hatalmas kezeiddel,
Gyámolítsad életemet erős segedelmeddel!
12.   Add meg végre bús szívemnek óhajtvá várt örömét,
Hogy láthassam mennél előbb ellenségink félelmét,
Másoknak pedig ellenben hozzánk való jó kedvét,
Ne érezzem soha többé bús szívemnek sérelmét.

22 melyben [szótagszám]

26 gyarló [szótagszám]

42 kezeiddel [értelem]

183.

- I. Tündér szerencse szekerében,
Ha kapaszkodol kerekében,
Jól megragadd markolatját, különben estedet,
Valójában remélheted kínos elvesztedet.
- 5 2. Keserves rabja én is voltam,
Változatosságát mert kóstoltam,
Midőn eddig szerencsésen folytanak napjaim,
Mostan pedig hallhatnia számtalan jajaim.
- 10 3. Túlem bú, bánat mert szaladtak,
Vigasság, jókedv megmaradtak,
Napjaimot vigasságban töltenem lehetett,
Semmiféle változástúl félnem nem lehetett.
- 15 4. De lásd, mint estem fenekére,
Szerencsétlenség közepire,
Alig bírom felemelni bágyadt tagjaimot,
Siralomra fordítom hát gyászos ajakimot.
- 20 5. Fájdalmas kínom nevededik,
Óráinkint inkább öregbedik,
Nyavalyáim sokasodván hívítik tüzetem,
Mire nyújtod, kegyetlen sors, gyászos életemet?
6. Ah, vidám kedvem, hová lettél?
Ily kínos sorsba' felejtettél?
Víg óráim, hová vágytok? Jaj, ne szaladjatok!
Ily keserves nyavalyámban, jaj, jaj, ne hagyjatok!
- 25 7. Átkozott fátum, mit okoztál?
Ily keserves kint reám hoztál!
Vajon miért érdemlettem mostohaságodat,
Rajtam ilyen mérges haragodat?
- 30 8. Nincs enyhítője bánatimnak,
Vigasztalója siralmamnak.
Jaj, nyavalyás, hová legyek? Keserves jajomat,
Kinek tudjam panaszlani számtalan bajomat?

---

19 hivatik [értelem]

28 [szótaghiányos sor]

[...]

1. Jót ígértél, fejemre sok gonoszt mértél,
Szerencse, miért hogy engem nem kíméltél?
Reméltettél, végre veszttemre vezettél,
Véletlen ügyemnek semmit nem segítettél.
- 5 2. Látszatott éltémnek sugárolni fénye,
Elmúltak napjai, melyben volt reménye.
Kedvetlen éltémnek előttem örvénye,
E csalárd világnak vezető ösvénye.
- 10 3. Boldogtalan sorsom emészti éltemet,
Kedvetlenségeim mutatják ügyemet,
Titkos nehézségek terhelik fejemet,
E' lett s lészen kínja, mely sérti szívemet.
- 15 4. Kedvetlenségemet bátor elfedezzem,
Annak felejtésin ámbár igyekezzem,
Sebet hordoz szívem, hogy-hogy ne érezzem?
Gyógyító füvemet nincs hol megszerezennem.
- 20 5. Ily gondoknak terhek alatt miként éljek?
Átkozott szerencse, tovább mit reméljek?
Hívségemért illik, gonoszt hogy szemléljek,
Ki megcsalt, lehet-é, hogy olyat kedveljek?
6. Élek vala világ piacán kényemre,
Hajlottak szem és szív az én beszédemre,
Célomhoz sietvén választám részemre,
Ki megcsalt végtére, s bút hozott fejemre.
- 25 7. E' lett bére, kit rám mére, hívségemnek,
Nem volt híja, csak egy szikra, kétségemnek,
Mély gondokat, terheseket szült elmémnek,
Megérzi idővel, mit hozott fejemnek.
- 30 8. Nehéz ez világon hív párra tanálni,
Ritka madár, lehet őt azért csudálni.
Avagy látsz-é rézből aranyot csinálni?
Csak így lehet rosszból jót ismét formálni.

35 9. E szerencse sorsa, mely ellenem fordult,
Fejemre árvizek módjára rátódult,
De miért ok nélkül tőlem így elvadult?
Éltem bánatok közt hervadásra indult.

40 10. Szemlélem örvényit szörnyű esetemnek,
Homályban borítja fényét életemnek,
Viselem ily terhét nehéz keresztemnek,
Légyen akaratja az én Istenemnek!

I85.

5 1. Már soha nem nyughatok, *éjtszaka is bujdosok*,
Nem lehet nyugodalmom énnékem, ha *aluszom*.
Homályos nékem az nap is,
Sírnak utazásimba' a fák is,
Könyveznek a fák is.

10 2. Mert látják, hogy az Isten nem szánja meg életemet,
Könyvezik, hogy nem látják örömit *bús* szívemnek,
Mert nem vehet vigasztalást,
Ez világon megújulást
Ennyi bánat örvénye közt.

15 3. Új világodnak fénye mikor fut fel szívemre?
Keserves napjaimnak vajon mikor lesz vége?
Elégeld meg kínjaimat,
Sok keserves panaszimat,
Ne örüljed bajaimat!

20 4. Ó, mely nagy kín, gyötirelem! Nyugodalmam nem lelem,
Éjjel-nappal bujdosok, *hegyen-völgyen* futkosok.
Így gyötöröm már életemet,
És így veszttem bús szívemet,
Csak fogyasztom víg kedvemet.

---

1 Bujdosók ejtszaka és [rím]

2 aluszom és [szótagszám, rím]

5 [szótaghiányos sor]

7 búsult [szótagszám]

17 Hegyeken völgyeken [szótagszám]

18 életemet [szótagszám]

5. Ezeknek legyen vége, hogy végyek szabadulást,
Ezeknek sokságából *vehessek* megújulást,
Ennek immár adjad végét,
Szánjad, szabadítsd életét,
25 Szegény szolgáltnak bús lelkét!

I86.

1. Homályba borula a szép fényes nap,
Bujdosni indula a fényes csillag,
Immáron szép fénye többé nem ragyog,
Sírás miatt könyve szemeire fagy.
- 5 2. Ó, gyászos napjai búsult lelkemnek,
Siralmas eseti rám érkezének,
Nem lehet nyugalma semmi részének,
Fájdalom, fáradság *epedt* testemnek.
- 10 3. Jaj, ha szakad vége már keservemnek?
Ha újul öröme sebhedt szívemnek?
Nincs már reménysége szegény fejemnek,
Végét érem talám immár éltemnek.
- 15 4. Ez világra bár ne születtem volna,
Ennyi sok fájdalmat nem láttam volna.
Nem fordul dolgom, amint látom, jómra,
Mert *az* idők is sietnek káromra.
- 20 5. Ó, bánatban merült, búsult életem,
Sok kínnal teljes, gyengén tartott testem!
Az idegen földön ki lesz mellettem?
Jaj, ki sirat, ki temet földbe engem?

---

22 Hogy vehessek [szótagszám]

8 epetség [szótagszám]

13 születtem [szótagszám]

14 láthattam [szótagszám]

16 még az [szótagszám]

6. Bánat miatt fejem búnak ereszttem,
Mert vigasztalásom sohol nem lelem,
Nincsen ez világon már semmi kedvem,
Helye *sincsen* az örömnek szívemben.
- 25 7. Nem lelhettem semmiben örömömet,
Meg nem vigadhatom búsult lelkemet,
Sírás miatt már nem érzem szívemet,
Elfogyni naponként látom életemet.
- 30 8. Zengenek az erdők szép madárszókkal,
Újul a mező *sza-gos* virágokkal,
Újulnak mindenek vigasságokkal,
Én pedig kesergek szomorúsággal.
- 35 9. Bár egyszer az Isten kegyelmet adna,
Szívemben vigasztalását nyújtaná,
Ez világban lelkem bátorítaná,
Tenyerében életemet tartaná!
- 40 10. Hogyha teremtetél, gondod is leszen,
Életem tartani kegyelmed készen,
Velem kél s vélem jár, úgy kérdezz engem:
Semmi veszedelem *téged ne érjen!*
11. Az idegen földön te légy mellettem,
Minden gonosz ellen őrizd életem!
Teremtetél, *én* édes Atyám, engem,
Ne hagyd elveszni kínok *kö-zött* életem!
- 45 12. Ó, mikor lesz vége sok gyötrelmemnek?
Mikor lesz kezdete víg örömömnek?
Végét adja egyszer Isten ezeknek,
Megadja dicsőségét a szenteknek.

---

24 *sínts* [szótagszám]

30 *mező is* [szótagszám]

32 *szomorúságok* [szótagszám]

36 *életem* [szótagszám]

40 *ne érjen téged* [rím]

43 *édes* [szótagszám]

44 *kö-zt* [szótagszám]

I87.

1.   Vígsgagos *kedvű* óráim,
Ajakim, pengő jajaim,
Sok veszedelmes napjaim,
Keserves szempillantásim!

- 5   2.   Sok gondokkal teljes idő,
Búval rakatott esztendő,
Siralommal vagy telendő,
Az örömtől meddő.

- 10   3.   Panaszim ellened vagyon,
Sírtomban nem bírom nagyon,
Jaj, jaj, jaj, hármassaj,
Reád tódulnak nagyon.

- 15   4.   Látom, hozzám vagy mostoha,
Kit tőled nem vártam soha.
Bár ha jobb szerencsém volna
Hozzád már egyszer valaha!

- 20   5.   De látom, hogy a szerencse
Elfordult tőlem nagy messze,
Csak nem lehet már víg napom,
Újul sok keserves napom.

- 25   6.   Tám az Isten is életem,
Elvetett magától engem,
Sújtani kívánja fejem,
Hogy megjobbítsam életem.

- 25   7.   Nem szánja meg sok kínjaim,
Keserves sok óhajtásim,
Sok fájdalmas jajgatásim,
Siralmas *jajszó*-mondásim.

---

1   kezdő [értelem]
8   [szótaghiányos sor]
11–12 [romlott sorok]
28   jaj szom [értelem]

- 30   8.   Ó, hát hova kell már futnom?
                   Kihez kell nyújtnom panaszom?
                   Ó, jaj, már mit kell csinálnom?
                   Hogy lehetne megújulnom?
9.   Egyedül, édes Istenem,
                   Te *vigasztalhatod* lelkem,
 35   Mégis hozzád esedezem,
                   Szánd meg keserves életem!
10.   Ne hadd már a bűtül lelkem,
                   Megemészteni életem!
                   Ó, ne hagyj kétségbe esnem,
 40   Világtól *ekképp* elvesznem!
11.   Nincs oly bánat, mely fejemre,
                   Gyászt boríta életemre,
                   Fájdalmat gyarló testemre,
                   Síralmat búsult lelkemre.
- 45   12.   Szélvésztől *hányatott* lelkem,
                   Búban hagyta én életem.
                   Ne is keseregy *szívedben*,
                   Megvigasztal még az Isten.

I88.

- I.   Ó, te hamis világ,
                   Olyan vagy, mint virág,
                   Ó, keveset tündöklesz.
                   Tudod, mit ígértél,
 5   *Holott* nem tehetted
                   Velem semmi jót.

---

34 vigalhad meg [értelem, szótagszám]

39 kéttég be [értelem]

40 eképpen [szótagszám]

45 hanyattatott [szótagszám]

47 keregj szerelem [értelem]

5 Hólólót [értelem]

2. Szaporíthadd kínom,
Újíthatod bajom,
Ebben segítél rajtam.
10 Nekem azt fogadtad,
Segítséged nyújtod,
Úgy vigasztalsz-é?
3. Istenem, ügyemet,
Fogadd fel életemet,
15 Vigyázz reám, Istenem!
Nincsen már pártfogóm,
Elmerül kis hajóm,
Ha nem segíted.
4. A habok újulnak,
20 Szelek nem tágulnak,
Mind életemre törnek.
Gyenge hajócskámát,
Gyenge kormányomat
Majdan eltöríké.
5. De hiszem Istenem,
25 Megsegít így engem,
Aki bízik őbenne.
Megvigasztal engem,
Hiszem, a jó Isten
30 Nem hágy el engem.
6. Hogy nyomorult vagyok,
Kínaim is nagyok,
Mindenek reám törnek.
De lesz még oly idő,
35 Hogy mikor ők sírnak,
Én meg vigadok.

JEGYZETEK

I. KÖZÉLETI MORALIZÁLÓ KÖLTÉSZET

I. A) Moralizáló versek, szentenciák

Az első nagy tematikus csoport versei tele vannak a mindennapi élet különböző helyzeteire alkalmazható erkölcsi tanításokkal, szabályokkal és a megfelelő viselkedésre vonatkozó tanító, nevelő célú tanácsokkal. Az erkölcsi szabályokat – melyek az adott társadalmi szituációban érvényes igazságokat fejeznek ki – a parömiológia *maximáinak*, a tanácsokat *szentenciáknak* nevezi.

Mindkét közmondástípus legismertebb magyar megverselője Beniczky Péter volt, akinek 1664-ben kiadott példabeszédeit (más költeményeivel együtt) már a XVII. században tízszer kiadták, s a XVIII–XIX. században is sok utánnyomásban, sőt kézíratos másolatokban (*Tsorik András-ék., Nátly Ferenc-ék.*) is terjedt (RMKT XVII/12. 83. sz., 744–746, 750–752). A Balassi-strófákba öntött „közönséges magyar példabeszédek” a folklorizmus és folklorizálódás szép példái egyszersmind. Beniczky versei olyan népszerűek voltak, hogy jelentős részük bekerült Kisviczay Péter szólás- és közmondásgyűjteményébe (*Selectoria adagia Latino-Hungarica*, Bártfa, 1713), s anyanyelvi kultúránk szerves részévé, az idők folyamán pedig a XVIII. századi közköltészet téma- és formulakészletének „építőköveivé” váltak.

A korabeli divat „szélsőséges” újításai ellen több műfajban felemelték szavukat a magyar költők. Egy ismeretlen szerzőjű ponyva már címével is erre apellál: *A mostani maniérnak, vagyis új világnak rövid leírása* (Kolozsvár, AK R 121070). A világ hiábavalósága ellen tollat ragadó Benyák Bernát piarista szerzetes és drámaíró egyik, rokon témájú verse *a Világ haszontalansága, fordította deákéból Benyák Bernárd* címmel került be a **Horváth János-ék.**-be (1790, STOLL 395. 29a–b; *Mi ez világ öröme*). Egy *Balgatagság nagyon fennhéjázni* kezdetű, hasonló témájú szöveg felbukkan ugyan a **Miskolci melodiariumban** (1798–1829, STOLL 414), de címében 1829. november 3-ai dátummal, tehát mindenképp későbbi a főszövegek időhatáránál.

Az újszerű dolgok, a szerzett műveltség viszonylagosságát az alábbi anekdota jelzi egy kalendárium *Időtöltésre való történetek és mesék* c. fejezetében:

Egy baranyai ember nem akarta, hogy fia paraszt légyen, hanem hogy muzsikus; elvitte tehát Pápára, hogy ott mindenféle muzsikát tanuljon. Oda vándorlott az ifjú 8 esztendeig, úgy, hogy az anyja és az atyja felkeresésére nagy költséggel kéntelenítettek szeretetből elindulni. Fel is találták, de már nem Pápán, hanem egy faluban a juhászbojtárok között. Otthagyván őtet, szüléi hazasiettek. Hazaérkezvén, kérdi a prédikátor, hogy micsoda előlmenetelt tett fiok? melyre a szülék (átalván megmondani, hogy bojtár): igen nagy előlmenetelt tett valóban, mert az ötlyukú furulyán olyat tud egyet, melyet a kántor az orgonáján életéért se tudná kivenni. Ez igazán megtanulta a mindenféle muzsikát.

Magyar, és Erdély országi Kalendárium. 1810. esztendőre

(Szeged, Grün Orbán) OSZK 1519/1810, [19a]

Az alábbi költemény a sokkal elterjedtebb *Bolondság embernek titkon gerjedezni* kezdetű szerelmi dal parafrázisa – feljegyzője, Dugonics András talán egyben a szerző is.

Bolondság embernek ár ellen csapdosni
És a hangyát száraz kősziklán nyomozni,
Mézet üveg által nyalni,
S olyan szekér után futni,
Mely nem akar várni.
S nem kíván felvenni.

Lám, a friss alma is fáján mint tündöklük,
Szemed fényének is gyönyörűnek tetszik,
De ha fárúl esik földre,
És onnat vérszed ínedre,
Féreggel van tele,
Méreggel bélelve.

Dugonics András-ék. (1760–1763) STOLL 260. 6a. *Más régi ének*

I.

- + I. **Szíveket Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. XXVI. sz. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*
Kiadása: VERSÉNYI 1914, 64–66.
10 vsz., a végén: *Vége.* Az utolsó szakasz egy sorral rövidebb. A versforma: 6, 6, 8, 8, 6, 6.
A szerelmi zárlat ellenére a vers a későbbi, tisztán moralizáló-szentenciázó változatok fő szakaszaira épül.
- II. **Saator Péter ima- és énekeskönyve** (1774) STOLL 1090. 69b–70a. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*
10 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 2, E1, 3, 4, 6, 5, 1/7–9. Az egyedi strófa (3):

Nem lesz mindenkor így,
A papnak kötve higy,
Mert a tisztas palást alatt
Gyakran lappang mérges falat,
Sok köztök az irigy,
Nem lesz mindenkor így.

A két fő típus ötvözte.

- + III. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 118–120. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*
13 vsz., sorrendjük az I. változathoz képest: 1–4, 6, 5, E1–7. Az utóbbi egyedi strófák másutt egyáltalán nem bukkannak fel. A versforma: 6, 6, 7, 7, 6, 6.
- IV. **Ekeli gyűjt.** (1767–1790) STOLL 1079. 117b–118a. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*
7 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1–4, 1/6, 5, 6, néhol egyénien átalakított sorokkal. A kézirat 1782 után összeírt részében.
- + V. **Zsoldos Xavér versgyűjteménye** (1786–1798 k.) STOLL 369. 84a–b. *Szomorúnak vigasztalása.* Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*
14 vsz. A végén: *Vége.* Voltaképp egyedi szakaszokból, a korábbiak átköltéseiből áll, így inkább parafrázisnak tarthatjuk, mint variánsnak, vö. X. A latin változat is megtalálható a kéziratban (70b).
- VI. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 5a–b. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*
21 vsz., eredetileg 16, de a 2–4. és 8–9. szakaszt Jankovich Miklós a margón újra leírta a tőle megszokott, alternatívákat rögzítő módszerrel. Ezek nem is szorosan illeszkednek az adott változat logikájába, feltehetőleg egy másik variánsból származnak (jó eséllyel a III.-ból, amely szintén Jankovich birtokában volt). Csak itt közöljük, a jobb oldali oszlopban szerepelnek a margóra írt szakaszok:

1. Nem lesz mindenkor így,
Szívedben bús ne légy,
Hogy szerencse nem kedvez,
Véled gyakran nem egyez,
Ne félj, csak ennek higgy:
Nem lesz mindenkor így.
  2. Nem lesz mindenkor így,
Miért vagy hát irigy?
Azért, hogy más többet vett,
Talán többet elvesztett,
Szánjad, csak ily szót tégy:
Nem lesz mindenkor így.
  3. Nem lesz mindenkor így,
Bár ma szomorú légy,
Mert hogyha te még ma sírsz,
Holnap te víg napot érsz,
Azért jókedvvel légy,
Nem lesz mindenkor így.
  4. Itt bár ma vígan légy,
~ Bár egészséges légy
Nem lesz mindenkor így,
Mert egy kis halál szele
Megcsap, odavagy vele,
Mégis örömbé légy,
Nem lesz mindenkor így.
  5. Ily vigasztalást tégy,
Nem lesz mindenkor így,
Setét köd után fényesség,
Sírás után nevetség,
No, hát csak vígan légy –
Nem lesz mindenkor így.
  6. Nem lesz mindenkor így,
Ha állsz, erősen légy,
Szerencsérül mert ledűlsz,
Ha reája jól nem ülsz,
De ott is bátor légy,
Nem lesz mindenkor így.
  7. Nem lesz mindenkor így,
Ily igaz mondást tégy,
Szeressed, az hol böcsülnek,
Kerülled, az hol megvetnek,
E' bizony álnok frigy,
Nem lesz mindenkor így.
- 2a Nem lesz mindenkor így,
Ámbár itt boldog légy,
De szerencse tenger habja,
Hány s vet, mint sok bölcs azt mondja,
Hogy ezektől ment légy,
Nem lesz mindenkor így.
  - 3a Nem lesz mindenkor így,
Társadnak kötve higgy,
Mert ki titkon ezt fogadja
Hogy titkodra leszen gondja,
Csalárd az ilyen frigy,
Nem lesz mindenkor így.
  - 4a Nem lesz mindenkor így,
Csalárdoknak ne higgy,

Mert aki most nem hazudoz,
Rókabőrt nyakán nem hordoz,
Nem kedvez, lásd azt így,
Nem lesz mindenkor így.

8. Nem lesz mindenkor így, Minden szónak ne higgy, Mert aki sok szép szót mutat, Az elődben ás kutat, Friss ezekben te légy, Nem lesz mindenkor így. 9. Másrúl bár jó hírt vígy, Nem lesz mindenkor így, Szemedben szól szívesen, Hátod megótt szennyesen. Mégis csak tűrő légy, Nem lesz mindenkor így. 10. Titkot másnak ne tégy, Nem lesz mindenkor így, Bár esküdve fogadja, Titkát hogy ki nem mondja, Senkinek itt ne higgy, Nem lesz mindenkor így. 11. Nagy uraknak a frigy Síkos, azért ne higgy. Mint jég, kin megindulsz, Meghasad s vízben hullsz, Magadat sérted így, Nem lesz mindenkor így. 12. Mind csalárdság ez így, Nincsen kinek hát higgy, Mert ő szavát mézesen Nyújtja, megcsal mérgesen, Ezt tapasztaltam így, Nincsen kinek hát higgy. 13. Barátoddal jót tégy, Szent törvény biztat így, Noha voltál hasznokra, Lesznek, higgyed, károdra, Ott is állandó légy, Nem lesz mindenkor így. 14. Ember nagyobb irigy, Mint farkas, nekem higgy, Maga mását nem bántja, Embertársát gyalázza, Mert irigy, [!] Nem lesz mindenkor így.	8a Nem lesz mindenkor így, Beszédemre kész légy, Ha szívemben kívánsz lenni, Kertemben virágot szedni, Meglesz, csak egy szót tégy, Nem lesz mindenkor így. 9a Nem lesz mindenkor így, Ámbár most messze légy, Mert noha most megoszlottunk, Kik friss csókkal harmatoztunk, Együtt leszünk, meghidd, Nem lesz mindenkor így.

15. Nem lesz mindenkor így,
Nem leszén végig így,
Gonoszok s jók szándéka
Csak Isten ajándéka,
Ennek kedvében légy,
Nem lesz mindenkor így.

16. Ámbár mulandó légy,
Nem lesz mindenkor így,
Csak a földet megvessed,
A mennyet keressed,
Azután szólhatsz így:
Már lesz mindenkor így.

VII. **Lang Márton-ék.** (1789) STOLL 384. 45b–46a. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*
4 vsz., az utolsó csak 4 sornyi.

Nem lesz mindenkor így,
Csak csendes töréssel légy,
Próbálja, rongálja bár
Szerencse ügyedet már,
Ne sirasd sorsodat itt,
Nem lesz mindenkor így.

Nem lesz mindenkor így,
Komádnak kötve higgy,
Ki kedvez szerencsédben,
Távoztat szükségedben,
Csalárd barát ez, meghiggy,
Nem lesz mindenkor így.

Nem lesz mindenkor így,
Ámbár némelyek itt
Gyűlelnek tégedet lásd,
Változik szerencse, mást,
Jobb időt írheted így,
Nem lesz mindenkor így.

Nem lesz mindenkor így,
Mágnás udvartúl távul légy!
Mihelyest ám oda érsz,
Azonnal háborgó vizekre lépsz.

Álcíme (*Alia Hungarica*) arra utal, hogy közvetlenül előtte jegyzeték fel a vers latin nyelvű, hosszabb változatát (*Non erit semper sic*, 44a–45a).

VIII. **Kolozsvári ék.** (1790 k.) STOLL 398. 34–36. *Cantio candida*. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*
10 vsz., sorrendjük az I. változathoz képest: 1–3, E1, 5–10. Egyedi szakasza:

Nem lesz mindenkor így,
Csalárd az ilyen frigy,
Mert aki most nem hazudoz,
Rókabőrt magán nem hordoz,
Nem kedves, lásd, ez így,
Nem lesz mindenkor így.

A végén: *Vége*, majd egy megjegyzés: „Fordíts három levelet, megtalálod nevemet. Amen az ..... nek”.

IX. **Komoróczy Terka-ék.** (1796) STOLL 427. 49a. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*

2 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1^a, 3. Az I. strófa csak négysoros.

X. **Pater Vitus verseskönyve** (1800 k.–1831) STOLL 1153. 41–43. Ks.: *Nem lesz mindenkor így.*

14 vsz., sorrendjük azonos az V. változattal. A végén: *Vége*. Közvetlenül előtte *De vicissitudine rerum humanarum* címmel a vers latin változata olvasható (*Non erit semper sic*, 38–40), erre utal a magyar vers *Eadem Hungarice* alcíme. Az V. változathoz közeli szöveg; a feljegyző ugyancsak katolikus pap.

XI. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 107a–108a. Ks.: *Nem lesz mindenkor így*.

13 vsz. A III. másolata.

XII. **Világi nóták** (XIX. század eleje) STOLL 546. 10–12. Ks.: *Nem lesz mindenkor így*.

5 egyedi vsz., korábbiak nyomán, de új szövegezéssel:

Nem lesz mindenkor így,
Szíved mért eped így?
Ha a szerencse fordul,
Egyet pillant, rád mordul.
Mért aggódol, szólj így:
Nem lesz mindenkor így!

Nem lesz mindenkor így,
Barátodnak se higgy,
Szeret, még hord ölében,
Szerencse kebelében.
Csalárd az ilyen frigy,
Nem lesz mindenkor így.

Nem lesz mindenkor így,
Bár az kevély mirigy
A szerencse polcára,
Felülvén barátjára,
Hátat vet néki így,
Nem lesz mindenkor így.

Nagy urakban se bízz,
Megcsal ez habzó víz,
Alig tetted le lábod,
Alattad mélyen látod.
Fuss hát innét, szólj így:
Nem lesz mindenkor így!

Nem lesz mindenkor így,
Hát senkinek se higgy!
Megvetvén mindeneket
Keresd csak az egeket!
Ott ha lészesz, szólj így:
Már lesz mindenkor így.

XIII. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 138. sz. *Nem lesz mindenkor így*. Ks.: *Nem lesz mindenkor így*.

Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 263; ÉP 64. sz.

1 nyolcsoros vsz., dallammal.

A latin változat (*Non erit semper sic*):

Borzi Nagy Iván-ék. (XVIII. század közepe) STOLL 235. 10a–b (15 strófa)

Szakolczai István-ék. (1762) STOLL 266. 92b–94a. *Cantus in adversis* (14 strófa)

Farkas Pál-gyűjt. (1773–1810) STOLL 1087. 213–215. (14 strófa)

Zsoldos Xavér versgyűjteménye (1786–1798 k.) STOLL 369. 70b.

Lang Márton-ék. (1789) STOLL 384. 44a–45a.

Pater Vitus verseskönyve (1800 k.–1831) STOLL 1153. 38–40. *De vicissitudine rerum humanarum* (14 strófa)

Szerencsétlen esetekben az ember magát vigasztalta, és jó tanácsot ad az rossz eseteket elkerülni
Infelix proprio quisquam docere damno

Non erit semper sic,
Cur ingemiscis hic?
Si tibi sit fortuna,
Non semper oportuna,
Nil augat, sed dic,
Non erit semper sic.

Non erit semper sic,
Quamvis non unus hic,
Inflatus vana sorte,
Cras amittiter forte,
Te spernat videns dic,
Non erit semper sic.

Farkas Pál-gyűjt. (1773–1810) STOLL 1087. 213–215, 1–2. vsz.

Az szövegcsalád tagjai nem egyazon alapszövegre vagy annak részleteire vezethetők vissza, sokkal inkább ugyanazon téma újraírásai, parafrázisai a megszokott strófászerkezetben és metrum(ok)ban.

Szerelmi travesztíáját, amely még a visszatérő szerkezetet is megőrzi, az 1820–30-as évekből ismerjük:

Nincs mindennél igaz szív,
Ritka, ki igazán hív,
Az igaz szív akit szeret,
Azon kívül mindent megvet,
Az én szívem igaz szív,
Mert ez csupán egyhez hív.

Nincs mindennél igaz szív,
Ritka másnak ingyen hív.
Sok szeret az gazdagságért,
Nemes vérért, méltóságért,
Az én szívem igaz szív,
Mert az nem ezekért hív.

Czéh Sándor gyűjteménye (1829) 6–8.

A refrén rímei közeli kapcsolatot árulnak el a hasonlóan vigasztaló célzatú szerelmi dallal, amely néhány közös forrásban is szerepel főszövegünkkel:

Ne szomorkodj, légy víg,
Nem lesz ez mindég így,
Ki megszorított,
Meg is vigasztal még.

Rab vagyok, rab vagyok,
Szabadulást várok,
A jó Isten tudja,
Mikor szabadulok.

Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye

(1826) 122. sz., 1–2. vsz.

I.

22 *Rókabőrt magán nem bordon* – ti. aki nem jár rókaprémes mentében

III.

46 *mondjad rókáknak* – azaz: ravasznak, álnoknak

V.

28 *utánad vermet ásnak* – értsd: hátad mögött áskálódnak ellened

VIII.

cím *Cantio candida* – őszinte, becsületes ének (lat.)

latin változatok

cím *Cantus in adversis* – Ének kedvezőtlen események idejére (lat.)

cím *De vicissitudine rerum humanarum* – Az emberi sors viszontagságairól (lat.)

*

Dallamát a XIII. változat őrizte meg, Pálóczi Horváth Ádám feljegyzésében. Közeli rokonságban áll a *Pásztorok, keljünk fel* kezdetű karácsonyi ének országosan ismert dallamával, amelyet ugyanebben az időszakban sokszor feljegyeztek (dallammal először 1774-ben, Koncz Gábor *Cantilenae* c. kéziratában szerepel), így nehéz volna eldönteni, melyik korábbi. Pálóczi Horváth Ádám gyűjteményében a *Jaj, szívem, mit gondolsz* kezdetű szerelmi dal (129. sz.) is csaknem pontosan erre a dallamra éneklendő. Domokos Mária átírása nyomán közöljük (ÉP 64. sz.):

Nem lesz min - den - kor így, Szí - ved - ben bús ne légy:
El ne hagyj ma - ga - dat, Vár - jad jobb sor - so - dat;

A sze - ren - cse vál - to - zik, Nap - túl fel - leg tá - vo - zik,

Szí - ved - ben bús ne légy, Nem lesz min - den - kor így.

2.

- + I. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 61–62. Ks.: *Azt kérdezték sokan tőlem: a barátság micsoda?* 9 vsz. A gyűjtemény feltehetőleg a Felvidéken készült.
- II. **Egyleveles kézirat** (XVIII. század vége) 1a–b. Ks.: *Azt kérdezték sokan tőlem: az barátság micsoda?* 5 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 5, 7. A kézirat Jakab Elek küldeményének részeként került be a Kisfaludy Társasághoz.
- III. **Adorján Imre-ék.** (XVIII. század 2. fele) STOLL 446. Ks.: *Azt kérdezik sokan tőlem: a barátság micsoda?*
Kiadása: GYALUI 1895, 78.
Az elveszett kézirat szövegeiből Gyalui Farkas többnyire csak részleteket közöl (lapszám nélkül), ez esetben 2 strófát.
- IV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 50a–b. Ks.: *Azt kérdezték sokan tőlem: a barátság micsoda?*
9 vsz. Az I. csaknem egyező másolata.

Elmélkedés az igaz barátságról, mely azzal a teológiai tanítással zárul: Isten az egyetlen és állhatatos barátja az embernek. A 3. strófa Dávid és Jonathán (Saul király egyik fia) barátságát idézi példaként. Jonathán több alkalommal is megmentette Dávidot atyja gyilkos kezétől (1Sám 18–20).

I.

75–76 *csapja levét, hátul nevet / Téged a te sorsodban – értsd: szembe hízelkedik, udvarol, hátad mögött kinevet.*

3.

Aranka György gyűjteménye (1782–1790) STOLL 345. I. 105b–106a. Ks.: *Ellenkezést szenvedni szoktak szerelmesek.*

8, 12 *kereszt(ek) – értsd: szenvedés, megpróbáltatások*

- + I. **Nagy István-gyűjt.** (1778–1787) STOLL 347. 171. (könyvtári számozás) Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz, feltehetőleg a XVIII. század legvégén vagy a XIX. elején másolták, mivel az előző szöveg Csokonai *A Reménybe* szóló versének másolata.
- II. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 73a. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Kiadása: BARTHA 1935, 110. sz.
Egy szakasz, megegyezik a IV., hosszabb változattal. Melodiáris kottairással rögzített dallammal.
- III. **Komoróczy Terka-ék.** (1796) STOLL 427. 58a–b. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz, megegyezik az I. változattal.
- + IV. **Szeőts István-gyűjt.** (1798–1803) STOLL 440. 163. *A barátságról.* Ks.: *A rózsaszálak között mérges viperák.*
Egy szakasz, de első fele a szokásosnál hosszabb. Műköltői alkotások (Lengyel József, Csokonai és mások versei) között szerepel.
- V. **Budai Zsuzsánna-ék.** (XIX. század eleje) STOLL 520. 73. sz. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy hatsoros szakasz.
- VI. **Papai ék.** (1800–1806) STOLL 555. 3a. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy hatsoros szakasz.
- VII. **Vajasdi N. Károly-ék.** (1802) STOLL 562. 223–224. Ks.: *Rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz, a végén: *Vége.* A kézirat Erdélyből származik.
- VIII. **Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. 13. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz.
- IX. **Sebestyén Gábor-ék.** (1809) STOLL 607. 65b. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz. Előtte 1809-es dátum egy másik vers végén.
- X. **Sebestyén Gábor-ék.** (1810–1813) STOLL 617. 127b. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz, a kézirat 1810-es, Kecskeméten összeírt részében.
- XI. **Révész Pál-ék.** (1814–1815) STOLL 640. 7a. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz.
- XII. **Nagy Lajos-ék.** (1815) STOLL 654. 1b. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz.
- XIII. **Nótás könyv** (1821–1828) STOLL 1234. 163–164. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz.
- XIV. **Dalok** (1823) STOLL 1243. 1b. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz.
- XV. **Nyáry Bálint-ék.** (1823) STOLL 1251. 79. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz.
- XVI. **Felvidító V. Nóták I.** (1824) STOLL 720. 77. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz. A gyűjtemény Sárospatakról származik.
- XVII. **Kiss József-ék.** (1826) STOLL 736. 29a. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy hatsoros szakasz.
- XVIII. **Szent Dávidné Soltári** (1826) STOLL 738. 97. Ks.: *Rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy hatsoros szakasz.
- XIX. **Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye** (1826) 134. sz. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy hatsoros szakasz, azonos az 1834-es kiadással.
- XX. **Viski István poétai gyűjteménye** (1827) STOLL 749. III. 258. [Ks.]: *Rózsaszálak közt mérges viperák.*
Egy szakasz, de nem önálló szöveggént jegyezte le Viski István marosvásárhelyi tanár, hanem egy halotti tematikájú, *Gyermekek az öregekkel / hideg sírban nyugszanak* kezdetű, 12 soros vers után.

- XXI. **Kecskeméthy Csapó Dániel-ék.** (1827–1830) STOLL 744. 8a. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy hatsoros szakasz, az előző lapon az *Élet, élet, kedvessé...* is olvasható.
- XXII. **G. S. énekeskönyve** (1828 k.) STOLL 753. Tanácsadás. 50b. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy szakasz.
- XXIII. **Gáspár György-ék.** (1829–1831) STOLL 761. 2b. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy szakasz, előtte az *Élet, élet, kedvessé...* olvasható.
- XXIV. **Szatmári melodiárium** (1820-as évek) STOLL 1295. 40. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy szakasz. A végén a feljegyző – szokásához híven – megjelöli a tudott vagy vélt szerzőt: „T. Sárvári Pál”.
- XXV. **Polgár János-gyűjt.** (1830) STOLL 771. 31. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy szakasz, rögtön utána az *Élet, élet, kedvessé...* következik.
- XXVI. **Somogyi Ferenc-ék.** (1831–1840) STOLL 778. 14a. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy hatsoros szakasz.
- XXVII. **Mindenes Gyűjtemény** (1830-as évek) STOLL 1363. 7b. *Fide sed cui vide.* Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy szakasz.
- XXVIII. **Békéssy Juliánna-ék.** (1833) STOLL 1321. 250. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy szakasz.
- XXIX. **Érzékeny és víg dalok gyűjteménye** (1834) 122. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy hatsoros szakasz, megegyezik az 1826. évi kiadás szövegével.
- XXX. **Dálnoki ék.** (1839) STOLL 831. 84. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy szakasz, önállóan. A végén a kötet több versét lejegyző Deák György neve olvasható.
- XXXI. **Énekeskönyv** (XIX. század 1. fele) STOLL 848. 74. sz. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy hatsoros szakasz.
- XXXII. **Monori Ferenc-ék.** (XIX. század 1. fele) 41. sz. Ks.: *A rózsaszálak közt mérges vipérák.*
Egy hatsoros szakasz. A feltehetőleg debreceni gyűjteményt az egykori tulajdonos, Monori Ferenc pécsi színész gépiratos másolatában ismerjük.

Nótajelzésként:

Ez ifjú jól fordult – **Kunszentmiklósi ék.** (1798) STOLL 438. 48; RMKT XVIII/8. 163. sz.

Mint a napraforgó régi szerelmet – **Dávidné Dudája** (1809) STOLL 602. 8.

Csaknem az összes magyarországi és erdélyi protestáns kollégiumból adatolható, oktató célzatú vers a barátságról. Gyakran együtt szerepel az *Élet, élet, kedvessé...* kezdetű verssel (kötetünkben 5. sz.), amely a barátságot dicsérve mintegy ellentétként szolgál a vershez.

Az egyik késői forrás (XXIV) feljegyzője tudni véli, hogy a páratlan népszerűségű moralizáló vers szerzője Sárváry Pál (1765–1846), a debreceni kollégium híres filozófiatanára, aki még Arany Jánost is tanította. Erre azonban egyelőre semmilyen bizonyíték sincs.

Megjelent Kecskeméthy Csapó Dániel *Dalfűzék*ében is (1844–1846, III. 19. sz.).

XXVII.

cím *Fide sed cui vide* – Higgy, de nézd meg, hogy kinek (lat.)

*

A közismert vers dallama meglepő módon csak az egyik legkorábbi feljegyzésnél, Veress Márton debreceni kéziratában (II) szerepel, az itteni terjedelmesebb strófához illesztve. Nem kizárt, hogy később inkább írott szöveggént használták, mintsem énekként. A nótajelzés-hivatkozások is viszonylag koraiak. BARTHA Dénes (1935, 110. sz.) nyomán saját átírásban közöljük (a IV. nyomán javított szöveggel); más ritmizálás is elképzelhető (vö. RMKT XVIII/8. 612):

A ró - zsa - szá - lak közt mér - ges vi - pe - rák nem - egy - szer két - szer
A ba - rát - ság - nak is kön - tö - si a - latt há - nyan fel - vont í -
lap - pan - ga - nak, El - rej - tett nyi - la - í - kat oly se - be - sen, mér - ge - sen
jat hor - da - nak.
a szív - be be - e - resz - tik, A - mint a Márs me - ze - jén a vi - té - zek fegy - ve - re -
ket vér - be be - fe - resz - tik. Meg kell a - zért jól vics - gál - ni,
Ki a - kar ba - rá - tím kö - zé áll - ni.

5.

- + I. **Nagy István-gyűjt.** (1778–1787) STOLL 347. 170. (könyvtári számozás) Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
I vsz. A szomszédos lap alján *A rózsaszálak...* olvasható. A XVIII–XIX. század fordulóján írhatták le.
- II. **Szarka János-melodiárium** (1798) STOLL 439. 130. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
Kiadása: BARTHA 1935, 30. sz.
Csak a kezdősor, egyszólamú melodiáris kottával.
- III. **Szabó Dániel-melodiárium** (1798–1818) STOLL 1127. 133a. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
I vsz.
- IV. **Budai Zsuzsánna-ék.** (XIX. század eleje) STOLL 520. 9b. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
I vsz.
- V. **Sebestyén Gábor-ék.** (1810–1813) STOLL 617. 127b. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
I vsz., a kézirat 1810-es, Kecskeméten összeírt részében. Előtte *A rózsaszálak...*, tehát az álnok barátság elleni intéz. Sebestyén egy másik kéziratában (VI) a szövegkezdet kottával szerepel.
- VI. **Sebestyén Gábor jegyzetkönyve** (1810–1811) STOLL 618. 33b. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
Csak a kezdősor, négyszólamú melodiáris kottával. Sebestyén másik egykorú kéziratában (III) teljesebb szöveggel szerepel.
- VII. **Csatáry József-ék.** (1814–1819) STOLL 645. 19. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
I vsz.
- VIII. **Tóth M.-melodiárium** (1814–1826) STOLL 1205. 14a–b. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
4 vsz. A gyűjtemény a sárospataki kollégiumhoz, ill. Szatmárhoz köthető; ilyen változat olvasható az *Erzékeny és vig dalok* kiadásaiban is (XI, XIX).
- IX. **Nagy Lajos-ék.** (1815) STOLL 654. 8a. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
I vsz.
- X. **Felvidítő V. Nóták I.** (1824) STOLL 720. 97. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz.*
I vsz., nem sokkal korábban *A rózsaszálak közt mérges vipérák* kezdetű vers is szerepelt.
A gyűjtemény Sárospatakról származik.

- + XI. **Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye** (1826) 2. sz. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
4 vsz., a kéziratok változatok közül csak a VIII.-kal rokon. A 2. kiadásban ugyanígy szerepel (XIX).
- XII. **Kecskeméthy Csapó Dániel-ék.** (1827–1830) STOLL 744. 7b. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
I vsz., a végén: *etc lásd.* – de nem adja meg, hol folytatná.
- XIII. **Gáspár György-ék.** (1829–1831) STOLL 761. 2a–b. *A barátság.* Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
I vsz., közvetlenül utána *A rózsaszálak közt mérges vipérák* kezdetű vers olvasható.
- XIV. **Szatmári melodiárium** (1820-as évek) STOLL 1295. 59. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
I vsz. A vers később is szerepel a kéziratban (114–115).
- XV. **Szatmári melodiárium** (1820-as évek) STOLL 1295. 114–115. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
I vsz. A cím mellett arra utal a feljegyző, hogy a vers „kétszer van”, tehát másutt is szerepel a kéziratban (59).
- XVI. **Polgár János-gyűjt.** (1830) STOLL 771. 31. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
I vsz., közvetlenül előtte, ugyanezen a lapon *A rózsaszálak közt mérges vipérák* kezdetű vers olvasható.
- XVII. **Tóth István: Áriák és dallok** (1832–1843) STOLL 786. II. 210. sz. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
Kiadása: BARTHA 1935, 30. sz.
I vsz., kottával.
- XVIII. **Békéssy Juliánna-ék.** (1833) STOLL 1321. 208. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
I vsz.
- XIX. **Érzékeny és víg dalok gyűjteménye** (1834) 48–49. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
4 vsz., megegyezik az 1826. évi kiadás szövegével.
- XX. **Monori Ferenc-ék.** (XIX. század 1. fele) 94. sz. Ks.: *Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz*
I vsz. A feltehetőleg debreceni gyűjteményt Monori Ferenc pécsi színész gépiratos másolatában ismerjük.

A barátságot dicsérő gnóma-vers szintén a protestáns kollégiumok dalkincsének állandó darabja. Többnyire párt alkot az álnok barátokra figyelmeztető, hasonló stílusú verssel: *A rózsaszálak közt mérges vipérák* (kötetünkben 4. sz.). Könnyen lehet, hogy a dallamhoz hasonlóan német eredetire vezethető vissza. A verset a szokott egyszakaszos változatban Fáy András is felidézi emlékiratában, melyben az 1790-es évekbeli Sárospatakra emlékszik vissza (1859–1861; kiadása: HÁSZ-FEHÉR 2000, 245). Az 1826/1834-es sárospataki kiadás 4 strófás szövege megjelent Kecskeméthy Csapó Dániel *Dalfűzékéjében* is (1844–1846, II. 42. sz.).

*

Dallamának német eredetét Bartha Dénes tisztázta (1935, 95–96) Johann Adam Hiller 1764-ben kiadott társas dalában (Christian Felix Weisse *Ohne Lieb und ohne Wein* kezdetű szövegével). Magyarországon elsőként a II., szöveg nélküli feljegyzés rögzíti, egy szólamban. A VI. változatnál Sebestyén Gábor négy szólamban, melodiáris kottával örökítette meg ugyanezt a dallamot (tenor szólamként). Mivel ezek jószerével azonosak a későbbi, precízebb lejegyzéssel, itt csak az utóbbit közöljük Tóth István fülöpszállási kántor, egykori debreceni diák kéziratából, Bartha Dénes kiadását (1935, 30. sz.) alapul véve, saját átírásban; eredetileg D-dúr:

É - let, é - let, ked - ves - sé csak a ba - rát - ság tesz.
 Az ö - röm is é - des - sé ép - pen ez - ál - tal lesz.

Vedd ki a ba - rát - sá - got a te - rem - tett - ség - bül,

Nem ta - lálsz bol - dog - sá - got, e vi - látg ősz - ve - dül.

6.

+ I. **Zsoldos Xavér versgyűjteménye** (1786–1798 k.) STOLL 369. 97b. Ks.: *Valaki józanul él.*
 5 vsz.

II. **Pannonhalmi ék.** (1796) STOLL 430. 24. sz. Ks.: *Valaki józanul él.*

Kiadása: GÁLOS 1930, II.

4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: I, 5, 2, 3^v.

A vers érdekessége, hogy több magyar vidéket is említ, köztük a történetileg is fontos mohácsi mezőt, amelynek kultusza a XVIII. századi közköltészetben is megerősödik (vö. RMKT XVIII/14. I. sz.).

A farkassal találkozás allegorikus jelenete talán Dante *Isteni színjátékának* nyitó jelenetéből merít, ahol az elbeszélő az emberi bűnököt megtestesítő vadállatokkal találkozik.

A kezdősor emlékeztet a *Ha valaki vígan él, vígan él / A juhász éppen úgy él* kezdetű, a korban igen népszerű, propagandisztikus dalra (RMKT XVIII/14. 195. sz.). Metruma, talán dallama is megegyezik a *Montovai legénynek* kezdetű katonadaléval (uo., 123. sz.). Ez nem meglepő, mivel az I. feljegyzője, Zsoldos Xavér dunántúli bencés szerzetes láthatólag igen jártas volt a világi köz-költészetben, időnként szabad szájú dalokat is megörökített (házastársi veszekedés, *Mit búsulsz, kenyeres...; Bokros bánat...* stb.). A II. forrás is e körhöz köthető.

I.

1 *valaki* – itt: aki

32 *Phebusnak szekerétül* – értsd: a Naptól, amelynek égi útját Phoibosz Apollón (Phoebus), illetőleg Héliosz szekerének útvonalával azonosították.

7.

+ I. **Világi énekek** (1780-as évek) STOLL 390. 14a–15b. Ks.: *Szörnyű nagy az munkám.*

8 vsz. A kézirat lejegyzője talán nem volt magyar anyanyelvű, számtalan fonémahibával másolt, a kettős betűket gyakran elhibázta.

+ II. **Újdonnan új világi énekek** (é. n.) Első. *Pitypalatty-ének.* Ks.: *Szörnyű nagy az munkám.*

Kiadása: THALY 1864, II. 373–376.

7 vsz. A Thaly által megadott Oct. Hung. 74-es kéziratári jelzet nem tévedés: eredetileg ponyvakiadványokat őriztek itt, amelyeket később átadtak az aprónyomtatvány-tárnak. A ponyva másik ismert példánya (MTAK RUI 8r 206/172/a, 65a; Romy Károly György kéziratai közt) csonka, csak a 7–8. lapot tartalmazza.

- III. **Énekek gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 523. 51. sz. *Pitypalatty éneke*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
Kiadása: JENEI 1943, 30–32.
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 7, 3, 5, 6.
- IV. **Győri ék.** (XIX. század eleje) STOLL 527. 1–2. *A pitypalatty madárról*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
Kiadása: PERGER 2009, 27.
4 vsz. Sorrendjük a ponyvához képest: 1, 2, 4, 5., de nem annak szoros másolata.
- V. **Farkas Pál-gyűjt.** (1773–1810) STOLL 1087. 249. *Für madárnak panasza*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4, 7, 5, 6.
- VI. **Révész Pál-ék.** (1814–1815) STOLL 640. 23b–24b. *Fürjnek az éneke*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 7, 4–6. A verset másolták, ami jól látszik az áthúzáskból és a rövidítésekéből. A szöveg több helyütt romlott, a sorok tördelése következetlen.
- VII. **Pósfalvi Tullok Mihály-ék.** (1816–1839) STOLL 660. 57. sz. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
Az elveszett gyűjtemény tartalmáról csak MAGASSY Antal jegyzékéből tudunk (1901, 293); tulajdonosa egy kapornaki (Zala m.) literátus nemes volt.
- VIII. **Szerelemhegyi István-ék.** (1820) STOLL 692. 33a–b. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
4 vsz., sorrendjük a ponyvához képest: 1, 4, 2, 5, de nem annak szoros másolata.
- IX. **Kelemen László-ék.** (1828) STOLL 1283. 52b–53b. *A kis füröske*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
7 vsz., sorrendjük azonos a II. ponyvakiadással. Kottával.
- X. **Komáromi dalgyűjtemény** (1828–XIX. század közepe) STOLL 1284. 62a–63b. *Pitypalatty*. Ks.: *Szőrnyű nagy az munkám*.
8 vsz., sorrendjük az I. változathoz képest: 1–4, 7, 5, 6, 8.
- XI. **Bartek József-ék.** (1830–1835) STOLL 1299. 6–7. *Pitypalatty-nóta*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
7 vsz., sorrendjük az I. változathoz képest: 1, 2^v, 3, 7, 6, 5.
- XII. **Henczy József-ék.** (1831) STOLL 774. 20–23. *Pitypalatty éneke*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
7 vsz., sorrendjük azonos a ponyvával (II), apró eltérésekkel (*futkozók* stb.).
- XIII. **Kelecsényi József: Mulattatók Tára** (1832–1840) STOLL 783. 80a. *Pitypalatty-ének*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
3 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 4, 5. Jegyzete egy későbbi ponyvakiadásra utal: „Ezen Pitypalatty-ének megjelent Budán Bagó M. betűivel 1848.” A következő szöveg szintén madárszimbolikával él, ám ellenkező előjellel: *Elmebetsz, drága madár, Nem vagyok én csapodár*.
- XIV. **Horovicz Fülöp dalgyűjteményei** (1837) STOLL 820. I. 22–24. *Pitypalatty*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
7 vsz., sorrendjük azonos a ponyvával (II), apró eltérésekkel.
- XV. **Énekeskönyv** (XIX. század I. fele) STOLL 855. *Pitypalatty*. Ks.: *Szőrnyű nagy a munkám*.
5 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 4, 2, 5, 7. A szövegromlások helyenként idegen anyanyelvű lejegyzőre utalnak.

Nótajelzésként:

Kappan, öreg kappan, mért dúlsz-fúlsz ártatlan szép nemünkre? – Vass János-ék. (1797–1809) STOLL 434. 39a–b; 1809-es dátummal

Valószínűleg társadalombírálatot rejtő allegória. Erre utal az ének(ek) egyik záró sora (I/78; II/56), ill. a hallgatásra, rejtőzködéstre intő záradék a madárka monológjának végén. A korabeli közönség elsősorban moralizáló dalnak tarthatta; erre utal a győri múzeum XIX. század közepi énekeskönyve, ahol *Intő dal egy madár képében* címmel olvasható (mf.: MTA 269/IV, lapszám nélkül). Műfaji előzménye a *Nyúl éneke* (elsőként az 1670-es évekből; RMKT XVII/10. 129. sz.), amely a XVIII. században is sok ponyvakiadást megért. Bővebben: CSÖRSZ 2012a, 441.

XIX. századi kézíratos adat pl. *Kelecsényi Pál Antal küldeménye* (MTAK RUI 8r 206/92, 8a); *Szőllősy István piarista szerzetes küldeménye* (MTAK RUI 8r 206/109, 51. sz.). Az 1840-es évekből több ponyvakiadásról tudunk (1847: Mosonmagyaróvár, Czéh Sándor [OSZK PNY 561], 1848:

Buda, Bagó). A XX. század közepén egy töredékét a burgenlandi magyarok körében népdalként gyűjtötték (GAÁL 1964, 26. sz.).

I.

- 78 *Éz ugyan nem mese* – nem rejtvény. A *mese* szó jelentése a régi magyar nyelvben a XVI. század elejétől adatolhatóan: találós kérdés (SZEMERKÉNYI 2009, 1001).
 79 *vese* – itt: titok, vö. a bibliai eredetű 'vesébe látni' kifejezéssel (THALY 1864, II. 376)

V.

cím *für – fürj*

IX.

cím *füröcske – fürjecske*

*

Dallama cseh-morva vagy osztrák eredetű; legkorábbi feljegyzése a IX. változatnál maradt ránk; közeli rokonát az őrvidéki magyar folklórból közli GAÁL Károly (1964, 139). Rokonai mind szokásdallamok: a szlovák és cseh hagyományban főként lakodalmi dalként, a magyar folklórban *Betlehem városba'* vagy *Menyei szent Átyám* kezdettel karácsonyi, ill. bűnbánó énekként bukkan fel. Saját olvasatban és a népzenei rokondallamokhoz közelített ritmussal közöljük (eredeti ütembeosztással: CSÖRSZ 2011b, 397; ugyanitt a Pálóczi Horváth Ádám által már 1813-ban feljegyzett, így a cseh változatokat is megelőző legkorábbi magyar rokondallamról [*Kettő a szeretet*] és közép-európai családjáról is olvashatnak):

Ször-nyű nagy a mun-kám, hosz-szú az éj - sza - kám, nem al - ha - tom,
 Föl s a - lá jár - ká - lok, nyug-vást nem ta - lá - lok, kell fá - rad - nom,
 A - lig vá - rom ta - vaszt, Majd ne - vel e - lég gazt,
 El - rej - tem ma - ga - mat, nem ron - tom lá - ba - mat, bé - fe - dem azt.

8.

- + I. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 25. sz. Ks.: *Más az arany s a sárgaréj*.
 Kiadása: HARSÁNYI–HODOSSY 1914, 46.
 5 vsz., részben szerelmi tematikával, de a jellegzetes moralizáló, közmondásszerű frázisokkal. Vázlatos kottával.
- + II. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 56b–57a. Ks.: *Élj kedvedre, spácírozzál*.
 16 vsz. Nem kizárt, hogy egy részük a gyűjtemény tulajdonosának hozzáköltése; számos, itt feljegyzett verset az ő szerzeményének vagy travesztiájának tarthatunk (később, református lelkész korában egy prózai fordítást is publikált egy nőnevelő-kézikönyvből).
- III. **Szirmay Antal: Quodlibet** (1812) STOLL 633. 17b. Ks.: *Élj kedvedre, mulatozzál*.
 Kiadása: KÖNIG 1902, 211.
 3 vsz., szerelmi strófákkal.

Élj kedvedre, mulatozzál,
Valamint a szarvasbogár,
Nem sirat egy rigót egy nyár,
Nincs fél pénzen száz forint kár.

Kék a szemed, világoskék,
Szemöldököd fekete, szép,
De hiába csalogatsz bár,
Nékem bizony nem kellesz már.

Sokat hittem beszédednek,
Sok hamis esküvéssednek,
Hamis voltál, mert megcsaltál,
Mást szerettél, ahhoz jártál.

IV. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 264. sz. *Bűfelejtés*. Ks.: *Más a veréb, más a fecske*.

Nj.: *Duna víz lementében*.

Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 376; ÉP 121. sz.

2 vsz. A nótajelzés a kéziratban néhány lappal korábban szereplő keservesre utal (kötetünkben 128. sz.).

V. **Mindszenty Dániel: Nemzeti Dalgyűjtemény** (1832) 28. sz. Ks.: *Más a veréb, más a fecske*.

3 vsz., az utolsó itt is szerelmi tárgyú.

Nyilvánvaló egyenlőtlenségek (tulajdonképpen ál-bölcsességek) humoros, szatirikus felsorolása. Ugyancsak szerelmi vegyes szövegbe ágyazva: *Más az arany s a sárgarépa (A méltatlannal jól tenni...*, pl. STOLL 327, 393, 531/III, 404).

A II. változat 3. strófája – hasonló lapos szentenciázással vezetve be egy mulattató füzért – önálló szövegkezdétként is felbukkan (RMKT XVIII/4. 33. és 122. sz.), akárcsak az I. változat 5. szakasza, amely egy önálló szövegcsalád nyitánya, ugyancsak a köznemesi humor köréből (uo., 146. sz.).

II.

3 *Nem sirat egy rigót egy nyár* – ismert közmondás, mely az egyes ember jelentéktelenségére figyelmeztet. SZEMERKÉNYI Ágnes (2009, 1187) először Erdélyi János közmondásgyűjteményéből (1851) idézi.

7 *A nagy leány fársángot vár* – a legtöbb eladósorba került leány a farsangi mulatságokban, bálokban szerzett férjet magának

11 *Nem üthetsz ki a nyers fába* – az acéllal és kovakövel „kiütött”, kicsiholt szikra nem gyújtja meg a nyers fát. Ezért szokták a szikrát száraz taplóra kiütni.

52 *Encsencs, Piricse nem Kaba* – Encsencs és Piricse egymással szomszédos falvak Szabolcs megyében, Kaba pedig hol Szabolcs, hol Bihar megyéhez tartozott.

*

Dallamát a vázlatos I., ill. a gondosabb IV. változat őrzi, az utóbbi Pálóczi Horváth Ádám feljegyzésében. Lásd a nótajelzésként hivatkozott keserves (kötetünkben 128. sz.) jegyzetében.

9.

Lóskay-kódex (1760–1820) STOLL 500. 133a–134b. Ks.: *Ha szerzel sok barátokat*.

13 vsz., a vers végén círádás betűlánccal, többször is: *Vége*.

A vers annak a szentenciának a kifejtése, hogy kevés igaz barát többet ér a sok hamisnál. Már Baranyai Decsi Jánosnál (1598) is megvan, vö. *Barátid legyeneke, de keresen* (SZEMERKÉNYI 2009, 115).

A 2. strófa nyitó rímpárja egy XIX. század eleji népies szerelmi dalban is felbukkan:

Szeretőm igaznak látszik,
De csak akkor, mikor játszik.
Szembe szeret, titkon gyaláz,
Mások előtt földig aláz.

Mindszenty Dániel: Nemzeti Dalgyűjtemény (1832) 47a

- 15   *lest hány* – csapdát állít, itt: rászed, megtéveszt
25–26   *Ha esik kockád a vakra...* – ha megfordul a szerencséd, már nem kellesz (a dobókocka „vak” oldala a legkisebb pontértéket, az 1-et jelölte). Vö. a régies közmondással: *Egynek batot, másnak vakot vet a világ kockája*, értsd: az egyiknek sikerül minden, a másiknak nem (SZEMERKÉNYI 2009, 797).
47   *Ne higgy néki, mikor csapja...* – ne higgy néki, amikor hízelkedik, udvarol. Vö. a régies szó-lással: *Csapja a leve* (SZEMERKÉNYI 2009, 901).

I. B) Versek az újmódi ellen

A *Világ haszontalanság* kezdetű szatirikus ének (10. sz.) gazdag variantúrája is tükrözi, hogy milyen nagy volt a közfelháborodás az idegenmajmoló, nyugati „módi”, vagyis a divatos életforma, ruha- és hajviselet, az újfajta ételek, italok (kávé, csokoládé, mandulatej, limonádé), valamint a megváltozott társas illem, viselkedés ellen. Mivel a vers- és énekszerzők elsősorban férfiak voltak, leginkább a nőket pellengérezték ki a változások miatt, s a divatmajmolást, az erkölcsi hanyatlást tartották Magyarország gazdasági leromlása legfőbb okának (vö. a 19. sz. énekkel: *Módiba jött a jánykánál*, amelyben a franciás-németes divatot követő lányokat könnyű erkölcsűnek, sőt kurvának nevezték). Apor Péter a *Metamorphosis Transylvaniae*-ban (1738) ugyancsak a társadalmi hovatartozást, vagyoni állapotot is tükröző, hagyományos erdélyi „magyar” öltözet, hajviselet, ételek és szokások megtartása mellett érvelt: „ab anno 1687, az mely esztendőben az német legelsőbben bejöve, azoltától fogva látom minden esztendőben új-új mód, avagy amint az német mondja, *nájmódi* vagyon, úgy-hogy mentől inkább szegényedünk, annál nagyobb titulusra és cifrább paszamántos köntösökre vágyunk, és már az atyáink szokott eledelit meg sem ehetjük, hacsak német szakácsunk nincsen és különbnél különbféle drága étkeket nem főz [...]”. (APOR 1978, 25.) „Legelsőbben is reggeli kávé, herbathé, cukolatának híre sem vala [...]”. (Uo., 31–32.) *A régi Erdélynek köntösiről* c. fejezetben a kortárs nyugatias haj- és ruhaviselet kapcsán nemcsak a nőket marasztalja el, hanem a férfiakat is: „Nézd meg, erdélyi ember, bizony, nem a császár adója szűkíti Erdélyben az pénzt, hanem feleségekre, lányotokra való haszontalan cifrázás [...] de mivelhogy az mostani sok cifraság, haszontalan krepin, paszamánt s a többi az férfiköntösökön is nem kevésse kispri Erdélyből az pénzt [...]”. (Uo., 60.)

A „nájmódit” gúnyoló versek hátterében az áll, hogy „A XVI–XVII. században a magyar kultúra egyetlen más területen sem ütött el annyira a korabeli nyugat-európaiktól, mint éppen az öltözködés területén”. A magyar férföltözet jobban megőrizte keleties (törökös), katonás jellegét, élénk színeit a XVIII. században (derékban szűk, hosszú ujjú dolmány, mente, zsinóros nadrág, csizma), „a nők azonban könnyebben átvették a nyugati divatot. [...] a női mellényke egyre hegyesebb csúcsban végződik, a nők mind vékonyabbra fűzik be magukat. A szoknya már nem szabadon esik, hanem a derékra kötött párnácskáktól harangformán szélesedik. [...] Csizma helyett mind többen csatos »német cipellőst« viseltek. A női ruhák, ellentétben az előző századéval, már kivágottak, a mell felső része kacéran kivillan az új divatú ingekből. Az 1740-es évektől azután mind több nemesasszony csináltatott magának francia módra »verdigályos« (a francia *vertugadine* szóból) szoknyát, amelyhez több bő alszoknya, valamint az acélabronccsal

kitámasztott, kosárszerű merevítő, korabeli gúnynevéen »tyúkbóritó« is tartozott. Ezek az új divatú női ruhák, bármennyire kiváltották is a konzervatív ízlésű erdélyi írók, Apor Péter vagy Rettegí György felháborodását, a Nyugat-Európában viselt rokokó ruhákhoz képest nagyon visszafogottak voltak. [...] Nem terjedt el a kor franciás frizurája sem, akárcsak a férfiruha, a női divat is megmaradt a XVIII. századi Magyarországon kelet és Nyugat sajátos keverékének”. (Tóth I. Gy. 2002, 157.) Az identitásválság jeleit olvassa ki a divat változásából Gvadányi József Budára utazó falusi nótáriusa is (1790), aki rácsodálkozik a meglepő ruhadarabokra, mintha jelmez viselnének a hölgyek-urak:

Az ifúságon végig tekintetem:
 Franciák, ánglusok ezek, én azt véltem,
 Mind idegen nyelven szóltak, jól ítéltam,
 Tarkák, tám bolondok, ily gonddal is éltem.

Estve bévezetett a komédiába,
 Itten urak, dámák voltak oly ruhába,
 Mint akik játszottak s táncoltak *scénába*:
 Gondoltam, testvérek, lévén egy gúnyába’. (VI. rész)

A *nájmódi* elleni felháborodás hátterében az is meghúzódik, hogy a különböző társadalmi osztályokhoz, rétegekhez tartozó nők viselete sem az anyag, sem a szabásvonal tekintetében nem különül el már annyira egymástól, mint a megelőző századokban, jóllehet szigorú helyi rendszabályok írták elő, hogy milyen rangú embert (nemes, polgár, mesterember, paraszt, egyházi személy, szolgálta stb.) milyen minőségű és fajtájú textília és lábbeli illet meg. Az öltözet még a XIX. században is státuszjelző maradt (falun és városon egyaránt), a bérezés, a javadalmazás része volt. A szanyi plébános, Nagy János közismert verseskötetében (*Nyújas Múza*, 1790) viszont az erkölcsstelenség, a feslettség jeleként köszönnek vissza az új, ledér szabású viseleti darabok.

A műfajok, retorikai alapminták itt is keverednek. Egy XIX. századi közköltési szöveg például a világi hívságok mulandóságának gondolatával indít; bővebben lásd kötetünk I. D) csoportjának verseit: „Nincsen e világon semmi állandóság, / Valami látható, minden mulandóság”, majd a megváltozott divatos (férfi) viselet és az új bankópénz ellen szól. (ERDÉLYI 1846–1848, I. 286. sz.)

IO.

+ I. **Mészáros Ignác versgyűjteménye** (1765–1795) STOLL 280. II. (helyesen: I.) 155b–157a. Ks.:

Világ haszontalanság.

12 vsz., versformája: 7, 7, 7, 7, 7 + refrén.

II. **Kulcsár Pál melodiáriuma** (1775–1785) STOLL 319. 75–76. Ks.: *Világ haszontalanság.*

Kiadása: BARTHA 1935, 135. sz. (dallam és szöveg)

5 vsz., sorrendjük az VI.-hoz képest: 1–3^a, 9, 11. Kétszólamú kottával.

III. **Zemplényi-kézirat** (1775–1785) STOLL 320. 30b–31a. Ks.: *Világ haszontalanság.*

Kiadása: BARTHA 1935, 135. sz. (dallam)

6 vsz., sorrendjük a XI. (ponyva) változathoz képest: 1, 2, 4, 5, 7, 9; mintha annak kivonata lenne. A 31a-n az ének melodiáris kottájának tenor és basszus szólama olvasható.

IV. **Kovács Ferenc-ék.** (1777–1801) STOLL 326. 13b. Ks.: *Világ haszontalanság.*

Csak a szövegkezdet, dallammal.

V. **Kozma-ék.** (1777–1781) STOLL 327. 9a–b. *Nota elegans.* Ks.: *Világ haszontalanság.*

9 vsz., sorrendjük a VI.-hoz képest: 1, 2, 5, 3, 12, 9, 11, XI/9, XI/11. Közele a VII–VIII. változathoz (az első debreceni, a másik szintén pataki).

- + VI. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 38–39. Ks.: *Világ haszontalanság.*
 12 vsz., sorrendjük a XI. (ponyva) változathoz képest: 1, 2, 4^v, 6, 3, E1–3, 5, E4, 7, 8. E szerkezetet követi a 30 évvel későbbi XXVII. változat is.
- VII. **Salamon József-ék.** (1783–1797) STOLL 353. 52a–b. Ks.: *Világ haszontalanság.*
 10 vsz., sorrendjük a XI.-hez képest: 1–3, 5, 8, 9, 7, 11, 4, 6. A ponyván és némely más kéziratokban szereplő változatoktól néhol jelentősen eltér. Ugyanebben a gyűjteményben nótajelzésként is szerepel (60a).
- VIII. **Tolvay István-ék.** (1788–1791) STOLL 381. 13a–14a. Ks.: *Világ haszontalanság.*
 9 vsz., sorrendjük a XI.-hez képest: 1–4, 6, 8, 5, 9, 11. Néhol szótagszám-hibákkal és egyéb, felületes szövegismeretre utaló jelekkel. Két kéz írása.
- IX–X. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 6a–b, 15a. Ks.: *Világ haszontalanság.*
 15 vsz., de eredetileg csak 9. Sorrendjük eredetileg téves, Jankovich később korrigálta a strófaszámozást (ezúttal még a strófák fölött, ahogy először tette), egy fél és két teljes szakaszt pedig a margóra írt le + jellel, számozás nélkül. Sok helyen javította a főszöveget a tőle megszokott, alternatívákat rögzítő módszerrel, bár néha a beszúrt szavakat is áthúzta. A *Más* alcím mellett: *hujus saeculi*, ami az előző, ugyancsak moralizáló szövegre utal: *Nem lesz mindenkor így* (kötetünkben 1. sz.). Ugyanitt megjegyzés: *Vide addit. in fine*; ez a 15a-ra irányít, ahol újabb 9 strófa olvasható *Addit. ad N. 4.* címmel, pótlólagos számozással, kihagyásokkal: ezek a 6a–b-n olvasható strófák mellé írt új számozást követik. A kettőt összeolvasva egy összesen 15 szakasznyi változat jön létre – mostani lejegyzésünkben zárójeles számozással –, de ebből kimarad az először leírt variáns 3 strófája. Az összetett szöveget itt közöljük; a zárójeles számozás a XIV. változat rendjét követi. (Ez utóbbi kézirat szintén Jankovich tulajdona volt, nyilván ennek alapján gondozta a korábban leírt szöveget.)

[6a–b]

1. (1.)	Világ haszontalanság, Nincs benne állandóság Újmódit szereti, Mindenik azt követi, Az régi mert nem <i>böcsös</i> , Nem <i>módi</i> , s nem is kedves, Tula, ala, drom.	~ kezdeni ~ kedveli
2. (12.)	Grófra vágnak az leányok, Kivált az kisasszonyok, Szegénynek nincs böcsülete, Nincs is nálok kelete, Parucslis már a világ, Fraucímer is arra vágy, Tula, ala, drom.	~ Nemes rendnek nincs böcse, ~ Nincsen neki kelete, ~ Szégyen ülni a kocsiban, ~ Inkább módi hintóban.
3. (9.)	Csizsma dámát nem illet, Hegyesebbeket léphet Ha cipőt húz lábára, Strinflit lába szárára, Strickrockra ha szert tehet, Férjhez is előbb mehet, Tula, ala, drom.	~ mert szennyesebben ~ ifiakra úgy szert tehet

4. (2.) Tíz órakor felkelni,
Módi betegeskedni,
Ha a dáma festeni,
Magát pirosítani,
Nem tudja, hogy kedvetlen,
Ifjak előtt böcsstelen,
Tula, ala, drom.
5. Gavallér van szívében,
Válogat az legényben,
Végre megvénül
És a széken otthon ül,
Reája nem néz senki,
Gavallér sem köszönti,
Tula, ala, drom.
6. Nem köll barát, azt mondja,
Pap sem köll, nincs rá gondja,
Bolond az a dáma,
Kinek pap az mátkája,
Már én csak a világít,
Szeretem a szép legínt,
Tula, ala, drom.
7. Egész nap csak a járás,
Tréfa, vigasság, játszás,
Ha lankadik, a kávé
Issza vagy csukolládét.
Ha szomjúzik, lemondádét,
Issza mandola tejét,
Tula, ala, drom.
8. (3.) Ebéd után sétálni,
Módi karazérozni,
A gavallér vezeti,
Karjaival öleli,
A dáma csak neveti,
Sein halt schlim [?] beszél ki, ~ hogy csintalan, azt feleli
Tula, ala, drom.
- + Ha sétálás meglévén,
Extra cimmert keresvén,
A kanapét csak nézi,
Hol testit leteheti,
Idejit csak mutatja,
Hogy ő Venusnak rabja,
Tula, ala, drom.
- + Kívánsággal kóstolván,
..... stück [?] kiáltván,
Töri, marja a hasát,
Okul veti amorát,

Végtére csak énekli,
Wo ist mein ..... [?]
Tula, ala, drom.

9. (6.) Estve, mikor lefekszik,
Szagos vízzel megmosdik,
Hajporral hinti haját,
Mázolja rongyos orcáját,
Másnap hogy szép lehessen,
Ifiaknak úgy tetszhessen
Tula, ala, drom.

~ béporozza

[15a]

- (4.) A napot henyéssel,
Tölti nyelvkedéssel,
Az éjszakát tréfákkal,
Mindenféle játékkal.
Vojtát aki nem játssza,
Az tunya és goromba,
Tula, ala, drom.

- (10.) Magyar mente nem módi,
Lengyel ruha az úri,
Hazánkbeli nem kedves,
Idegen kellemetes;
Asszonyok és szolgálók
Mind egymáshoz hasonlóak,
Tula, ala, drom.

- (5.) Nagy héségben ha bágyadt,
És a táncban elfáradt,
Csokoládét vagy kávét,
Vagy pedig lemonádét,
Némelykor is herbatét,
Iszik mondatejet,
Tula, ala, drom.

- (11.) Kutya szokott egy bőrben,
Járni mindegy szőrben.
Nem illendő dámához,
Úgy, mint úri rokonyhoz,
Csak egy köntösben járni,
Jobb azt olcsón eladni,
Tula, ala, drom.

- (7.) Arany csipkés fécetű,
Az ezüstös hajkötő
Már nem módi, sokkal szebb,
Sokkal is tetszhetőbb
A bolond nagy bőbita –
Bolond, aki kigondolta.
Tula, ala, drom.

- (13.) Ha csacsogó, úgy kedves,
Vásott, ravasz, úgy díszes;
Ha módira veszteget,
Sok ezret elköltöget,
Ha bállokba nem mehet,
Másképp dáma se lehet,
Tula, ala, drom.

- (8.) Feje fölött nagy rakás,
Nem fécetű, hanem más,
Némely kis filitkékből,
Dirib-darab csipkékből
Őszve vagyon foldozva,
Pántlikákkal toldozva,
Tula, ala, drom.

- (14.) Már páruttra a világ,
Frauzimmer is arra vagy,
Kiket, csak azt gondolja,
Szolgáló is azt tartja;
Pantoflis férjhez mehet,
Ha ifjakra szert tehet,
Tula, ala, drom.

- (15.) Ilyen a bolond világ,
Ha tekinted mivoltát,
Kenyi-fenyi módiját,
Ökör alatt borjúját
Vedd meg, csak megengedi,
Végre torkodban veri.
Tula, ala, drom.

- + XI. **Mezei juhász dallok** (é. n.) Ötödik. *A sok baj több bajt okoz*; Ks.: *Világ haszontalanság*.
 II vsz., számos összekevert részlettel a többi változathoz képest.
- XII. **Mezei juhász dallok** (é. n.) 63b–64a. Ötödik. *A sok baj több bajt okoz*; Ks.: *Világ haszontalanság*.
 II vsz., megegyezik az azonos című és szedésű, ám egyik illusztrációjában eltérő XI. változattal. Romy Károly György kéziratosszerű gyűjteményének része. Azonos címmel és tartalommal egy másik eltérő szedésű ponyván is megjelent (Prága, Národní knihovna České republiky, kolligátum).
- XIII. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 109. sz. Ks.: *Világ haszontalanság*.
 II vsz., hibásan rögzített dallammal. A végén: *Vége*. Sajátos hibái arra utalnak, hogy a XI-ről, ponyváról másolták. (A 3. vsz. 5–6. sora a 2. strófa közepéről került oda, ahol egyébként szintén megtaláljuk.)
- XIV. **Horváth János-ék.** (1790) STOLL 395. 26b–27b. Ks.: *Világ haszontalanság*.
 15 vsz., sorrendjük az I. változattal rokonítható: I–II, VI/II, E1–3. A végén: *Vége*. Egyedi szakaszai (13–15) szinte csak a X. pótlásaiban találhatók meg:

Ha csácsogó, úgy kedves,
 Vásott, ravasz, úgy díszes.
 Ha módira veszteget,
 Sok ezért elkölthöget.
 Ha bálókba nem mehet,
 Másképp dáma sem lehet,
 Tudarada tu da, dum.

Már paruttra a világ,
 Fraucimmer is arra vágy,
 Ki-ki csak azt gondolla,
 Szolgáló is azt tartja:
 Pantoflis férjhez mehet,
 Ha ifjakra szert tehet,
 Tudarada tu da, dum.

Ille a bolond világ,
 Ha tekinted mivoltát,
 Kenyi-fenyi módiját,
 Ökör alatt borjúját,
 Vedd meg, csak megengedi,
 Végre torkodban veri,
 Tudarada tu da, dum.

A strófák 3–4. sorának szótagszáma többnyire 7, 7, így az alapképlet a szokásostól eltérően: 7, 7, 7, 7, 7, 7 + refrén. A változatok összevetése arra utal, hogy Jankovich Miklós a saját egykorú kéziratába feljegyzett IX–X., kombinált változatot a XIV. ismeretében számozta be és egészítette ki; e kézirat szintén az ő tulajdona volt. Az sem kizárt, hogy a kötet egy részét saját kezűleg írta le, többek között ezt a szöveget is. Néhány lappal később nótajelzésként is szerepel az incipit (*A farsangi multság*, 29b–30a), de Nagy János versének metruma némileg eltér: 7, 7, 7, 8, 8, 4. Ez akár a filológiai helyes viszonyra is utalhat, hiszen Nagy János 1790-ben, saját farsangi dalának publikálásakor már évtizedek óta ismerhette a divatcsúfolót.

- XV. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 35–36. *Hodiernum damarum novaturiens seculum exhibens*. Ks.: *Világ haszontalanság*.
 II vsz., sorrendjük a XI.-hez képest: I–4, 6, 5, 7, 6^v, 9, II, 10. Valójában a ponyvakiadás szakaszait őrzi, csak néhol módosult sorrendben.
- XVI. **Szarka János-melodiárium** (1791 k.) STOLL 410. III. Ks.: *Világ haszontalanság*.
 Csak a szövegkezdet, a dallam és néhol egy másik szöveg kottájával.
- XVII. **Miskolci melodiárium** (1798–1829) STOLL 414. 1b. Ks.: *Világ haszontalanság*.
 4 vsz., sorrendjük az VI.-hoz képest: I, 2, 4, 5.
- XVIII. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 71a–b. Ks.: *Világ haszontalanság*.
 5 vsz., sorrendjük az VI.-hoz képest: I, 3, 4, 9, II.
- XIX. **Akadémiai verseskönyv** (XVIII. század 2. fele) STOLL 447. 15a–b. Ks.: *Világ haszontalanság*.
 Kiadása: SZABÓ T. A. 1985, 194–195.
 6 vsz., sorrendjük az VI.-hoz képest: I, 3^v, II, 9, 2.

- XX. **Makóiék.** (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 47. sz. Ks.: *Világ haszontalanság.*
10 vsz., sorrendjük a XI.-hez képest: 1, 3, 2, 4–9, 11, tehát csak sorrendjük tér el a ponyvától.
XXI. **Lóskay-kódex** (1760–1820) STOLL 500. 125b–127b. Ks.: *Világ haszontalanság.*
12 vsz., sorrendjük a XI.-hez képest: 1, 2, XIV/13, EI, 8, 9, 6, 4, 3, 5, 7, 11. Egyedi szakasza (4):

Férje tiszte keresni,
Ha nincs, kölcsön kell kérni,
Elíg, ha elkölti,
Gyöngyre vesztegeti.
Nem dáma, ha nem adós,
Szégyen, ha nem kikapós.

- XXII. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III.
113a–b. Ks.: *Világ haszontalanság.*
11 vsz. A XIV. csaknem egyező másolata. A 7. strofa 5–6. sorát tévedésből a 8. szakasz részeként írták le.
XXIII. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV.
26a–27a. *Character-festő.* Ks.: *Világ haszontalanság.*
12 vsz. A VI. csaknem egyező másolata. A cím ceruzával, későbbi kézzel.
XXIV. **Jankovich Miklós: Magyar énekek új gyűjteménye** (1800) STOLL 553. 3b–4b. Ks.: *A dáma ha nem smukkos.*
12 vsz. Sok egyedi strófával és átköltéssel, néha kontaminált szövegelemekkel. Nem változat, hanem parafrázis, továbbköltés. Ez a kéziratrész nem Jankovich Miklós kézírása, hanem egy korábbi, csonka kézirat vége (a vers a 229. sorszámot viseli). Itt közöljük:

A dáma ha nem smukkos
És ha nem brilliántos,
Vagy ha nem szép frizéros,
Módi szerént manéros,
Kselsoftot [?] ne szeressen,
Hogy ki ne nevettesen.

Ki Párizsban stájerist,
Nem tanult straszburgerist,
Kontratánc- és kozákist,
Nem lantolja az englist,
Szegény annak a neve,
Bálokban nincs kelete.

Kinek nincsen strikrokja,
Merdua szén buhúja,
Drága tintukból sofja,
Nem módi garnerungja,
Az valóban nem dáma,
Világ is kitréfálja.

Hogy ha magát nem keni,
Szagos vízzel nem feni,
Képit ha nem fedezi,
Rózsaszínre nem festi,
Termete nem tetszetős,
Zsapójának nem kedves.

Ha nem kockás, nem kártyás,
Dáma nem kompániás,
Ha nem olasz, francia,
Kicsapott híres kurva –
Magyar dáma nincsen már,
Férje mellett mert helt áll.

Az versétes [?] manéros,
Alla módi, svalléros,
Fényes stiblis, kamáslis,
Kreppes, frakkos, carduttos.
A dámáknak sokat ér,
Bajusz vélek meg nem fér.

Hány ezer jeladások,
Szerelmes sugások
Ezerféle módokon
Kigondolt rukkolasok
A dámákban szerelmet,
Megindétták a hevet.

Éjfélt után feküdni,
Tíz óraker felkelni
Ebédet későn enni,
Osztán vizitát adni,
Módi komédiákban,
Járni a bálházokban.

Szép a dáma ideig,
Harmincöt esztendeig,
De gavallért szeretik,
Ámbár ha megvénhedik,
Csak tudjon flatérozni,
Szépen karazérozni.

Negyvenesztendőös dáma
Magát miként cifrálja,
Ha mindjárt e világnak
Smukját magára hányja,
Már önéki heába,
Nincsen agilitása.

Mind bolond az a dáma,
Kinek pap a mátkája!
Militaris a világ,
Annak áll praktikája.
Azt a dámák szeretik,
Kanapén hevertetik.

Ki e módi világban
Kíván dámákhoz férni,
Ezekhez tartsa magát,
Meg nem fog csalatkozni.
De magára vigyázzon,
Mindenkor eszin járjon!

XXV. Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII.
153a–b. Ks.: *A dáma ha nem smukkos.*

12 vsz. A XXIV. csaknem egyező, néhol emendált másolata.

XXVI. Világi énekek és versek B. P. (1800) STOLL 557. 127b–129a. Ks.: *Világ haszontalanság.*

Kiadása: HARGITTAY 1983, 58. sz.

20 vsz., sorrendjük a XIV.-hez képest: 1, E1–5, 7, E6–8, 11^v, E9, 12^v, E10, 15, E11–15.

Világ haszontalanság,
Nincs benne állandóság,
Az újságot szereti,
Minden aztat kedveli,
A régi már nem becses,
Nem módi, nem is kedves,
Tralla – la – lalom – tralla.

Igaz barát már nincsen,
Még jó barátné sincsen,
Ki-ki magát szereti,
És ha ad is, elveszi.
Ilyen immár a világ,
Aki mindenkinek ad,
Tralla – la – lalom – tralla.

Zsíros bundában bújni,
Inassal nevetkezni,
A kocsist ölelgetni,
Komordénert szeretni,
Ez a módi nemes vér,
Jobb sokkal, mint gavallér,
Tralla – la – lalom – tralla.

Ezer módi ruházat
És bémázolt ábrázat,
Sok embert megnyomorét,
Sok erszént megüresét,
Sok szíveket csalogat,
Sok jámbor vért felhorgat,
Tralla – la – lalom – tralla.

Régi magyar öltözet,
Nem kedves már a nemzet,
Magyarul beszélteni,
Szégyen immár szólani,
Béjött a szakter-bakter,
Mást szólani nem is mer,
Tralla – la – lalom – tralla.

Irigykednek a lányok,
Ha nincs német mátkájok,
Leteszik kontyokat,
Égetik a hajokat,
Csak hogy zsapót kapjanak,
Azzal nyalakodjanak,
Tralla – la – lalom – tralla.

Arany csipkés fejkötő
És pillangós karkötő,
Magyar mente, magyar váll
Magyarnak már nem jól áll,
Szennyes, rongyos búbita,
Módi a sok pántlika,
Tralla – la – lalom – tralla.

Nagy az ő keszkenyője,
Mint anyja lepedője,
Ha kicsény a termete,
Van magos cipellője,
Ha felteszi bufányát,
Megszélesíti farát,
Tralla – la – lalom – tralla.

Óra függ a kötényén,
 Aranylánc van a mellén,
 Szalmakalap a fején,
 Torony épült tetején,
 Otthon pedig semmi sincs,
 Csupán ez az egész kincs,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Sok ruhát csináltatni,
 Égy kell most gazdálkodni,
 Ami régi, elvetni,
 Mindjárt módiba kapni,
 Ilyen immár a világ,
 Mert mindenik erre vágy,
 Trallla – la – lalom – tralla.

Csizma dámát nem illet,
 Mert kevélyen nem léphet,
 Konyhába most nem menni,
 Sem a rántást keverni,
 Az ágyakat nem vetni,
 Sem szobákat söpörni,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Muzsika, tánc, vigasság,
 Mindennapi nyájasság,
 Eszem-iszom, traktálás,
 Másokkal való hálás,
 Sok adósságot tenni,
 Így köll most gazdálkodni,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Téz órákor sétálni,
 Módi karazérozni,
 A gavallér vezetni,
 A dáma csak neveti,
 Karjaival öleli,
 „Sie sind stim [!]” – azt beszéli,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Éjjel ha hazajönnek,
 Kanapéra ledőlnek,
 Egyrül-másrúl beszélnek,
 Végre csak megegyeznek,
 Magok tudják, mit tesznek,
 Tudom, őszve nem vesznek,
 Tralla – la – lalom – tralla.

A dáma ha lefekszik,
 Szagos vízben megmosdik,
 Festegeti orcáját,
 Hajporozza a haját,
 Másnap hogy szebb lehessen,
 Megént kedveskedhessen,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Úri módra fölkelni,
 Módira fölöltözni.
 Egérfogó csípején,
 Bolhakelepce fején,
 Tunik, viganó, csajkli,
 Mert a világ csopedli,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Zsapót tartani módi,
 Meg elrúgni, fogadni,
 Combos, faras legényke,
 Az tetszik őnékie,
 Szögyös, vállas, természetes,
 Egész teste tetemes,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Feszes dolmány és nadrág,
 A szűk csizma, kicsény láb,
 Sugár termet, mint cédrus,
 Szép arcában, mint Bachus –
 Ez imádság dámáknál,
 Ez olvasó lányoknál,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Jámbor élet nem kedves,
 Rossz már a szemérmetes,
 Csalfa, hazug, rátartó,
 Pipes, kevély, ámétó.
 Ezek most az okosok
 És mindenütt boldogok,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Aki most ezt vizsgálja,
 Mindenik úgy találja,
 Még csúfosabbat érnek,
 Akik továbbá élnek,
 Mert a világ már hívság
 És csupa merő vakság,
 Tralla – la – lalom – tralla.

Metrikai szempontból nem a legépebb, néha a hatos sorok is hetessé alakulnak. A versfőkben: VIZERIANOSTMTAUSFIA (talán: 'Vizer János, Matteus fia').

XXVII. **Páter Vitus verseskönyve** (1800 k.–1831) STOLL 1153. 69–71. *Mostani módíró*. Ks.: *Világ haszontalanság*.

12 vsz., sorrendjük azonos a VI.-kal. A szöveg végén: *Vége*.

XXVIII. **Magyar énekek** (1804) STOLL 573. 35a–b. *Módi ének*. Ks.: *A dáma ha nem smukkos*.

12 vsz., sorrendjük és a szöveg túlnyomó része megegyezik a XXIV. változattal, még a BAJUSZ szó nagybetűs írása is. Nem Jankovich Miklós írása; a kézirat e része kolligált egyes énekkéziratokból áll.

XXIX. **Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. 94. Ks.: *Világ haszontalanság*.

2 vsz., sorrendjük a XI.-hez képest: 1, 7.

XXX. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 192. sz. *A kis világbeli nagy világ*. Ks.: *Világ haszontalanság*.

Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 325–326; ÉP 81. sz.

12 vsz., dallammal. Sorrendjük a XI.-hez képest: 1, 2, E1 (IX–X/[13]), 8, 9, 6, 4, E2, 3, 5, 7, 11, tehát semmiképp sem ponyváról másolta Horváth. Egyedi szakaszai (3, 8):

Ha jó kockás, úgy kedves,
Vásárra megy, úgy keres.
Ha pompás, veszteget,
Ezreket elkölthet,
Férjén kívül mást szeret,
Dáma másként nem lehet.

Az Isten jól teremtet,
Senkit meg nem görbített.
Magyar váll nem módi,
Görbe váll a módi,
Az is pedig, ha kapcsos,
Hátul igen manéros.

XXXI. **Dávidné Soltári** (1814–1828) STOLL 647. 129–130. Ks.: *Világ haszontalanság*.

7 vsz., sorrendjük a XI.-hez képest: 1, 2, XXX/3, XXI/4, 8, 9, 11. A gyűjtemény Debrecenből származik.

XXXII. **L. J. énekeskönyve** (XIX. század 1. fele) STOLL 864. 102a–103a. Ks.: *Világ haszontalanság*.

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 10, 3, 7, 8, 6, 9. Jórészt következetesen 7, 7, 7, 7, 8, 8, R szerkezetű strófák; a refrén: *Duduj, duduj, duduj nám*.

Nótajelzésként:

Quae coelo facit bella, exercit lumen stella – **Akadémiai verseskönyv** (XVIII. század 2. fele) STOLL 447. 9b.

Világ haszontalanság, jaj, mit ér a leányság – **Sárvári János-gyűjt.** (1768–1789) STOLL 1081. 195b–196a (l. alább).

Szívünk vigad és örül – **Nagy István-gyűjt.** (1778–1787) STOLL 347. 115. (RMKT XVIII/8. 117. sz.)

A pirosló rózsának tövise van fájának – Uo., 119. (RMKT XVIII/8. 119. sz.)

Az bajnal hogy derüle (Zsuzsanna-napi köszöntő) – **Salamon József-ék.** (1783–1797) STOLL 353. 60a.

Nagy János: *A fársángi mulatság* – **Horváth János-ék.** (1790) STOLL 395. 29b–30a.

Okoson jó szeretni – **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 42b. (RMKT XVIII/8. 83/II.)

Eszem, iszom s aluszom – **Ekeli gyűjt.** (1767–1790) STOLL 1079. 355a–356a.

Nincs szív, mely kigondolja – Uo., 356a–b.

Ma minden szív kényére (lakodalmi ének) – **Benczédi Sámuel-ék.** (1806–1807) STOLL 581. 11b–12a.

A *Csizma dámát nem illet* kezdetű strófa változata később egy kontaminált füzér elején is felbukkan:

Csizma dámát nem illet,
Mert kevélyen nem léphet,
Azért cipőt varrasson,
Hogy gavallért kaphasson,
Mindjárt, mindjárt, mindjárt, most.

Ha én aztat tudhatnám...

Szilaj csikót hajtottam...

Notás Könyvecske (1821) STOLL 1235. 6a–b. I. vsz.
Azonos szakaszokkal: **Énekeskönyv** (XIX. század I. fele) STOLL 848. 144. sz.;
azonos metrumú, de más szövegű: **Pintér Endre népdalgyűjtése, II. rész**
(1840 k., MTAK RUI 8r 206/40. 318. sz.)

A hárfás leányok gondtalan életén (pl. V/10, 12) élcelődik a következő reformkori dalrészlet is:

Mejjemnek vetem vígan hárfámat,
Pengetem húrját, verem nótámat,
Melyekkel sokszor magam mulatom,
Gavallérokkal táncomat járom.

Lukáts Bálint-ék. (1833) STOLL 792. 7b. *Egy kisasszonnak jól vagyon dolga*, 2. vsz.

A szövegcsalád hatását jelzi, hogy már kialakulásának időszakából fennmaradt egy alkalmi travesztia, amely nótajelzésként hivatkozik rá, s egyes motívumait is átveszi. A debreceni vers azonban nem az asszonyi fennhéjázásról szól, hanem a férjhez menő lányok bizonytalanságáról:

Világ haszontalanság,
Jaj, mit ér a leányság!
Olyan, mint a virág:
Kinyíl s lész aszúág,
Lész kóróvá végtére –
Ki tekint szépségére?

Florát mivel kedveltem,
Friss rózsáit megleltem,
Ha leszakasztottam,
Bár nem szorítottam,
A kezemben elszáradt,
Amíg nálam megmaradt.

Féltem leányságomat,
Mint kinyílt virágomat,
Asszonnyá kell lennem,
S akkor mit kell tennem,
Mikor gondokkal fáraszt,
Férjem rám sok bút áraszt?

Meghervasztja szívemet,
S elfonnyasztja életemet.
Hol van hát a hajtő?
Nem kell a főkötő,
Mert terhes gondokkal jár,
Amit általláttam már.

Férjemmel menjek-é el,
Vagy szüleim hagyjam el?
Szívem szorongatja,
Jaj, alig állhatja!
Tanácsot hát ti adtok,
Akik most itt vigadtok!

Sárvári János-gyűjt. (1768–1789) STOLL 1081. 195b–196a.

Erre az énektípusra felel egy másik, egyedi divatcsúfoló: *A módi dámákat lepiszkoltatók* (**Jankovich Miklós: Magyar énekek új gyűjteménye**, 1800, STOLL 553. 19b–20a, kötetünkben 12. sz.).

A szövegcsalád legfontosabb párhuzamát jelenti a *Mi légyen a házasság* kezdetű, azonos metrumú és dallamú, az egykorú forrásokban gyakori tréfás vers. Ez a hivalkodás témakörét immár nem a hajadon lányok körében vizsgálja és pellengérezi ki, hanem a telhetetlen asszonyokon élcelődik, egyúttal figyelmeztetve a férjet: minden pénzére szükség lesz, ha lépést akar tartani a háztartás és a feleség igényeivel. Kritikai kiadása: RMKT XVIII/8. 92. sz.

A *Világ haszontalanság* 11 strófányi változata: ERDÉLYI 1846–1848, I. 284. sz. Ez a csúfoló a XI–XII., ponyvai eredetű szövegvariánssal azonos, eltekintve attól, hogy a 3. szakasz két utolsó sora hiányzik. Erdélyi meg is jegyzi, hogy így, hiányosan kapta egy kéziratban. Antológiájában egy józan hangütésű, Apor Péter gazdasági szempontú intelmeire hajazó 5 szakaszos tematikus változatot is kiadott: II. 446. sz. *Ázsiából jött dicső eleink...*

Szintén az 1840-es évekből való, itt-ott már szétvariálódott szöveg:

Mikor barát a dámát	Csizma dámát nem illet,
Karon fogva vezeti,	Mert sétálást nem mehet,
A dáma csak neveti,	Azért cipőt varrasson,
Hogy a barát vezeti,	Hogy gavallért kaphasson,
Dadárédóm hopp!	Dadárédóm hopp!

Estve dáma lefekszik,	Nosza, babám, dámához!
Álomvízbe' megmosdik,	Az ördög be későn hoz!
Púderozza a haját	.....
Pirosítja orcáját,	.....
Dadárédóm hopp!	.....

Nosza, kincsem, galambom,
Nincsen gatyamadzagom,
Feleségem az éjjel
Fogával szedte széjjel.
Dadárédóm hopp!

Karácsony Lázár küldeménye (1844) MTAK RUI 8r 206/37. 71. sz.

I.

- 20 *Szi szind slim* – Sie sind schlimm 'Ön komisz' (ném.)
 30–31 *Csikoládát vagy kávét, / Vagy pediglen herbatbét* – épp ugyanezek ellen a reggelire fogyasztott meleg italok, a csokoládé, kávé és tea ellen emeli fel szavát Apor Péter is (APOR 1978, 31–32).
 71–72 *Kutya szokott egy bőrben / Jární mind csak egy szűrben* – e frázis, mely az ének több változatában is szerepel, egy régi, mára kiveszett közmondást idéz: *Kutya szokott egy bőrben jární* (SZEMERKÉNYI 2009, 867). Arra utal, hogy csak az állatok nem tudják megváltoztatni a külsejüket.

XI.

- 57–58 *Vásárra nem bordják, / Kongatni nem hagyják* – a cserépedények épségét a vásárokon úgy ellenőrizték, hogy megkongatták. Az ép edény csendült, a repedt edény nem adott szép hangot (ve. „repedt fazék hangja van” szólásmondással. Népdalokban: *Megvágatnám a legényt, mint a piacon az edényt*.
 61 *Kárán tanul az okos* – ti. *Más kárán tanul az okos*. E gyakori közmondás változatai: SZEMERKÉNYI 2009, 720.

XIV.

- 102 *ökör alatt borjút* – e régi szólásmondást (*Ökör alatt is borjat keres*) a haszonleső, kapzsi emberre mondták (SZEMERKÉNYI 2009, 1089–1090).

XV.

- cím *Hodiernum damarum novaturiens seculum exhibens* – Az újító dámákat felmutató mai század (lat.)

XXVI.

5. vsz. *Béjött a szakter-bakter* – ti. divatba jött a német nyelv. Szirmay Antal *Hungaria in parabolis* (1804, 1807) c. munkájában ezt írja: „a Tiszán túl *szakter-bakternek* nevezik a németeket” (SZIRMAY 2008, 166–167, III. §).

*

Dallama megegyezett a néha nótajelzéseként is ide kapcsolódó *Mi legyen a házasság* kezdetű tréfás intő-oktató szövegcsaládjával (RMKT XVIII/8. 92. sz., lásd annak dallamos feljegyzéseit is uo., jegyzetben). Főszövegünket kottával meglepő módon, a számos feljegyzés és ponyvakiadás ellenére csak három korai sárospataki változat (II–IV), ill. Pálóczi Horváth Ádám feljegyzése (XXX) őrzi – a szövegforrások arra utalnak, hogy jó eséllyel már Debrecenben megismerte. Mivel csaknem hangról hangra azonosak, csak a legkorábbit közöljük, saját átírásban (vö. BARTHA 1935, 205):

II.

- + I. **Kézirttöredék 3.** (XVIII. század vége) 25b–24a. 66. sz. *Magyar majom*. Ks.: *A széles ég alatt szörnyű változások.*

15 vsz. A Thaly Kálmán gyűjtőkolligátumában megmaradt kis kézirat ezzel a kézirással csak ezt a verset őrzi, előtte egy töredék vége (*Elfáradván, megizádván a tágos mezőben*; RMKT XVIII/14. 198. sz.), utána őrszóként a következő vers sorszáma: 67. A könyvtári levélszámozás téves.

- II. **Sibrik-levéltár kézírata** (XVIII. század vége) ? Ks.: *A széles ég alatt szörnyű változások.*

Kiadása: BADICS 1927, 90–91.

9 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 4, 13, 6, 5, IV/8, 8, 14. Badics a kuruc korra datálja a szöveget és a Sibrik családhoz köti, de ezt – az azonosíthatatlan eredeti forrás híján – semmi nem igazolja.

- III. **Egyleveles kézirat (Nagy Iván küldeménye)** (XVIII. század vége?) Ks.: *A széles ég alatt szörnyű változások.*

12 vsz. Igen valószínű, hogy a Nagy Iván másik kéziratában (V) szereplő változat erről az egyleveles kézitról készült. Al-nótajelzése: *Nóta: amint tudod* – vagyis tetszőleges.

- I. [I.] A széles ég alatt szörnyű változások,
Istentelen ezer újmódi szokások,
Az újmódi miatt sok ostorozások,
Méltán az országra szállanak csapások.

2. [2.] E világ ördöggel vetett szövetséget,
Német franciátúl tanult ördögséget,
Magyar is követi a rút kevélységet,
A némettől kapott cifra szegénységet.
3. [4.] Francia is kevély, mint a páva madár,
A tokos is pajkos, kényes, mint az agár,
Magyar is hasonló lett ezekhez immár,
Kecseszőr parókát visel, búbosan jár.
4. [12.] Ördög-e, bagoly-e, magyar-e, kicsoda?
Tehénpacal fején, nem tudni, kicsoda.
Tarka, mint a szarka, nem más, hanem csuda.
Megpökné, ha látná, régi magyar Buda.
5. [9.] Nem tiszta madár az, ki fészket mocskolja,
Nem fejr hattyú az, kinek tarka tolyya,
Nemigen magyar az, kinek bugyogója,
Frizérezí haját, bajszát beretválja.
6. [5.] Vajha láthatnátok, hajdani magyarok
Most a magyarokat, istenes jámborok!
Könyvet hintenétek, mint sűrű záporok.
Ki kankó, ki Jankó, felemás sógorok.
7. [8.] Magyar kalpag helyett tettek fel káskétot,
Hosszú mente helyett húztak fel kaputot,
A veres nadrágon cseréltek bugyogót,
Magyar csizma helyett vontak német sarut.
8. [10.] Mégis tartja magát, mint magyar gavallér,
Nem más, hanem csuda, maskara, himpellér.
Kár, hogy eredete volt magyar nemes vér,
Oskolában fogja magyart német pallér.
9. [11.] A szép magyar kontyot, elhagyták az vállat,
Igazgyöngyös pártát, ki díszesen állott,
Karkötőd letenni, fajtalan, nem szánod?
Kis rövid mentecskéd tőled messze hagyod.
10. [13.] Nincs több, egy pendele, bugyogóra vágy már,
Alig van kenyere, mégis kávéra vár,
Cukrot, kávét néki hitelben ad kalmár,
Mégis ritka aki bugyogóra nem vár.
11. [14.] A sok módi írja a sok leveleket,
Zálogba hányatja szép örökségeket,
Eladatja vélek szép öltözeteket,
Szegényekké tészí hajporos fejeket.

12. [15.] Ezt egyedül köszönd az atyafiságnak,
A némettel bagzott ezer sógorságnak,
Ez oka számtalan boldogtalanságnak,
Ez is lész kárára végre az országnak.

IV. **Alsókubini kézirat** (1782) STOLL 344. 59a–b. *Citromillatú ének*. Ks.: *A széles ég alatt szörnyű változások*. 15 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, 13, 12, EI, 6, 8–11, 14, 15. Az egyedi szakasz (8) a II.-ban is szerepel:

Párizsban és Bécsben kurvák is hordozzák,
Farsangos bolondok fejeket tornyozzák,
Ezzel magyarok is magokat gyalázzák,
Maskara formára fejeket foltozzák.

V. **Mátra és Zagyva vidéki népdalok (Nagy Iván küldeménye)** (másolat 1801-ből) 9a–10a. Ks.: *A széles ég alatt szörnyű változások*.

12 vsz. Sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 12, 9, 5, 8, 10, 11, 13^v–15. A kézirat egy részét Nagy Iván egy 1801. évi kézitról másolta, ezt a verset azonban már „a többi papírfoszlányról”, talán a fenti egyleveles kéziratból.

VI. **Különféle versek és dalok** (XIX. század eleje) STOLL 534. 2a–3b. *Magyar majom*. Ks.: *A széles ég alatt szörnyű változások*.

15 vsz., sorrendjük és lényegében a szöveg is azonos az I. változattal.

VII. **Nagy Ferenc-ék.** (1812–1816) STOLL 631. 28a–29a. Ks.: *A széles ég alatt szörnyű változások*.

12 vsz., sorrendjük azonos az V. változattal. A végén: *Vége*. A címében *Világi ének*nek nevezett vershez egy vázlatos nótajelzés járul: *Nóta, amint tudod*, akárcsak a III.-nál. A gyűjtemény jó-részt korábbi kéziratok (pl. egy 1788-as forrás) másolata, így feltehetőleg ez a szöveg is régebbi a lejegyzés koránál. Nagy Ferenc a történetíró Nagy Iván édesapja; mindkét forrás a nógrádi nemes család birtokában volt.

Indulatos, németellenes vers a tőlük származtatott új divat ellen. Először a férfiak öltözetét, haját, majd a nőkét kárhoztatja, a pasquillusok modorában. A nemesek elszegényedésének és eladósodás okát – éppúgy, mint a bevezetőben idézett Apor Péter-féle szöveg – a németekkel kötött „felemás” sógorságban, az idegenek majmolásában látja. Az ének 6. szakaszában az ekkortájt csak hazafias kesergőkre (pl. Rákóczi-nótára) jellemző *Querela Hungariae*-rímtoposz is felbukkan: *nép – kép – szép – lép* (bővebben: IMRE 1995).

12 vsz.-os változata *A szörnyű ég alatt szörnyű változások* kezdettel: ERDÉLYI 1846–1848, I. 285. sz. (A vsz.-ok sorrendje az I.-höz képest: 1, 2, 4, 12, 9, 5, 8, 10, 11, 13–15.)

I.

- 6 *Franciától tanult ördögséget* – itt nemcsak a divat ártalmaira, hanem a francia forradalom felforgató eszméire is gondolhatott a versszerző
- 16 *porosan* – utalás a rizssporral fehérített parókára
- 20 *ki konkol, ki sonkol* – szó szerinti értelemben: van, aki haszontalan, kiirtandó gyom, s van, aki pedig üres lép, amit még fel lehet használni
- 33 *Nem tiszta madár az, ki fészékét rúttija* – vö. a gyakori, köznyelvi közmondással: *Hitvány madár az, amelyik a maga fészékét rúttija* (SZEMERKÉNYI 2009, 956). A madarak ugyanis nem piszkolnak a saját fészékükbe.
- 41 *elbagyták a vállat* – ti. az ingvállat; azt az ujjatlan mellény- vagy pruszlikszerű, selyemből, bársonyból készült, elől fűzős ruhadarabot, amelyet rávettek az ingre, s ezzel szorították karcsúbbra derekukat.
- 48 *régi magyar Buda* – a kéziratban eredetileg kisbetűvel áll, de minden bizonnyal Attila hun király testvérére, a két nép mitikus rokonsága nyomán magyarnak tekintett Buda vezérre utal.

I2.

- + I. **Horváth János-ék.** (1790) STOLL 395. 32a–b. Ks.: *A módi dámákat lepiszkoltatók.*
4 vsz. A végén: *Vége.* Talán még nem kész szöveg, sok szótagszám-problémával. A környező versek mind Nagy János munkái; egyáltalán nem zárható ki, hogy ennek a versnek is ő a szerzője.
- II. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VI. 38a. Ks.: *A módi dámákat lepiszkoltatók.*
4 vsz. Az I. csaknem egyező, néhol talán félreértett másolata.
- III. **Jankovich Miklós: Magyar énekek új gyűjteménye** (1800) STOLL 553. 19b–20a. *Felelet 2 énekre: Világ haszontalanság – A dáma ha nem smukkos.* Ks.: *A módi dámákat lepiszkoltatók.*
4 vsz., a cím kivételével az I.-vel megegyező, néhol félreértett (vö. II) szöveg. Jankovich Miklós kézírása. A cím szerint válaszképp készült a *Világ haszontalanság* kezdetű divatcsúfolóra, ill. annak egy egyedibb változatára, amely e kéziratban is megtalálható (kötetünkben 10. sz.).

I.

- 6 *De módi gavallér, fogd meg orrodát – divatos gavallér, vedd észre magadat, téged illet a szemrehányás. Régies, ritka, gúnyos szólás, vö. SZEMERKÉNYI 2009, 1076.*

I3.

- Országgyűlési pasquillusok** (1790) STOLL 403/15. 9a–b. *A hosszú nadrágos magyarok a rövid nadrágos magyarokhoz, kik német rubát viselnek.* Ks.: *No, te magyar maskara.*
Országgyűlési pasquillusok között szerepel. Keltezése: Buda, 1790. Első fogalmazványnak tűnik, következetlen szótagszámokkal. Első része a 9a-n, a második és harmadik rész a 9b-n olvasható.

Három részből álló költemény: részint divatcsúfoló, részint politikai célzásokat rejtő, szabad szájú gúnyvers. A 3. rész 2. szakasza nagyon közeli kapcsolatban áll a német férfihoz ment magyar nőket kárhóztató *Csak el nem ajultam, midőn ballottam* kezdetű szövegcsaláddal, amely ekkor már évtizedek óta közismert volt (RMKT XVIII/4. 104. sz.).

I4.

- + I. **Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei** (1790–1809) STOLL 399. II. 119a–b. Ks.: *Állbotatlan mast az asszonyi nem.*
5 vsz., egy önálló, félbehajtott kék kéziratlapon egy induló társaságában. Nem Kresznerics kézírása.
- II. **Révész Pál-ék.** (1814–1815) STOLL 640. 47a–b. Ks.: *Állbotatlan mast az asszonyi nem.*
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4. A 3. strófa indokoltan az asszonyokra vonatkozik, nem a férfiakra.
- III. **Gaal Vince-ék.** (1821–1823) STOLL 1232. 9–10. *Az állbotatlanságról.* Ks.: *Állbotatlan minden asszonyi nem.*
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4.

Oktató-moralizáló hangnemű szöveg. Feltehetőleg hármas lüktetésű, nyugat-európaias dal-
lamra készült, ennek ellenére a szótagszámok néhol következetlenek.

I.

- 3 *jégen házát homokból építeni* – értsd: ésszerűtlen cselekedet, biztos kudarcc (de még mindig jobb, mint az asszonyoknak hinni). Vö. a köznyelvi szólásokkal: *Jég bátán építette a házát; Homokra épít várat* (VÖ. SZEMERKÉNYI 2009, 674, 619).

I5.

- + I. **Novák Lajos-melodiárium** (1791–1792) STOLL 408. 136. Ks.: *Franc találta compliment cifra társzlival*.
2 négy soros vsz. A kézirat világi (jórészt keszervekből és gúnydalokból álló) részében.
- II. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 52b–53a. Ks.: *Franc találta complement cifra társzlival*.
4 kétsoros vsz., megfelel az I.-nek. Az ekkoriban már viszonylag ritka 5 szótagú záró ütem sokáig csenghetett a feljegyző fülében, hiszen a következő vers ugyanilyen beosztású, csak 8+5-ös: *Jaj, de beteg a szeretőm, talán meg is hal*.
- III. **Világi nóták** (XVIII. század vége) STOLL 516/A. 66. Ks.: *Franc találta komplement cifra táclival*.
2 négysoros strófa. Megegyezik az I–II. változattal.

I.

- 5 *Úrfi! rictas dáma* – romlott sor (a II.-ben: *riktás*)

I6.

- Miskolci melodiárium** (1798–1829) STOLL 414. 41. sz. Ks.: *Bárányprémes zöld mente*.
Nj.: *Ángyomasszony tanított*
5 vsz.

Talán a kéziratot összeíró Pávay Mihály (későbbi kistokaji prédikátor) verse; más forrásból nem ismerjük.

- 36 *Tám Saulus nem lesz Pálból* – értsd: nem fordulnak visszafelé a dolgok. Utalás a bibliai történetre, melyben a zsidóüldöző római katonából, Saulusból Krisztus követője és egyik apostola lett (ApCsel 7–8; 9, 4; 11–12; 13, 9).

*

Dallamát a nótajelzés megadja ugyan, de egyelőre sajnos nem ismerjük korszakunkból sem a szöveget, sem kottás lejegyzését.

I7.

- Miskolci melodiárium** (1798–1829) STOLL 414. 31. sz. Ks.: *A remek természetnek nincs jó esztergája*.
Kiadása: MURÁNYI 1968, 166 (dallam).
1 vsz., s bár a lejegyző a 2. strófaszámot is felírta, de nem folytatta a szöveget. Dallammal.

Talán ez az összeíró, Pávay Mihály verse, amely a mellette feljegyzett (bár máshonnan nem ismert) dallamra készülhetett.

Dallamát melodiáris kottával a vers mellett találjuk. Kilián István „leletmentő” átírása, ill. Murányi Róbert Árpád kiadása (1968, 166) nyomán, saját megfejtésben közöljük:

A re - mek ter - mé - szet - nek nincs jó esz - ter - gá - ja,
A far - nak ál - lá - sát rossz - szul ta - lál - ja.
Egy cí - me - res hi - bá - ját kan - ca - nye - reg told - ja,
Így va - gyon az - tán meg - ad - va a mód - ja.
A bo - fant a Mo - mus franc ba - nya szül - te,
Így a re - mek fart el - tö - rül - te.

18.

Pannonhalmi ék. (1796) STOLL 430. 55. Ks.: *Szokása a dámának tíz óráig alunni.*

Kiadása: GÁLOS 1930, 24.

5 vsz. A vers végén: *vége.*

Közvetlen előképe a *Világ haszontalanság* kezdetű divat- és dámacsúfoló (kötetünkben 10. sz).

19.

+ I. **Pápai ék.** (1800–1806) STOLL 555. 25b. Ks.: *Módiba jött a jányoknál.*

8 vsz.

+ II. **Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. 27–28. Ks.: *Módiba jött a lányoknál.*

6 vsz., közeli változat a VI.

III. **Thaly Lajos-ék.** (1807) STOLL 590. 77a. 38. sz. Ks.: *Módiba jött a jányoknál.*

9 vsz., az I-höz képest: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, E1, 8. Egyedi szakasza:

Úgy teszik a törvényt együtt,
 Hogy köztök csak az olyan üt,
 Aki csókolván hozzájuk,
 Megmarkolássza – ájok.

IV. **Sebestyén Gábor-ék.** (1810–1813) STOLL 617. 121a. Ks.: *Módiba jött a lányoknál.*
 2 vsz., a kézirat 1810-es, Kecskeméten összeírt részében.

Módiba jött a lányoknál, Kivált a kisasszonyoknál: Kontyra hordják a hajokat, Ők érzik belől bajokat.	Ha nincs cipő, nincs viganó, Már nem módi, csak szolgáló. Ha a meje nincs kopaszon, Már nem dáma, nem kisasszony.
--	--

V. **Révész Pál-ék.** (1813–1815) STOLL 640. 12a. Ks.: *Módiba' van a lányoknál.*
 4 vsz. A másoló a vers elején a margóra írta: „nem tudom”. Elrontotta a strófaszámozást, mivel a 3. vsz. helyesen a 7–10. sor lenne, a 11–12. sor pedig a 2. vsz. 3–4. sora. Rokonai: IV. és VI.

Módiba' van a lányoknál, Kivált a kisasszonyoknál: Kontyra hordják az hajokat, Mert érzik belől bajokat.	Az is úgy jó, ha jó széles, Hogy ne tesszen, hogy a' terhes. Ha a meje nincs kopaszon, Már nem dáma a kisasszony.
Ha nincs cipő, nincs viganó, Már nem módi, csak szolgáló, Magas váll nem szükséges, Egy keszkenő elégséges.	Nincs Egerben olyan dáma, Mint a Kristi – lánya, Viganója csupa slajer, Feldúlásztotta az éter.

VI. **Felvidító VI. Nóták II.** (1824 után) STOLL 720. 159–160. 164. Ks.: *Módiba jött a jányoknál.*
 7 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 5, 2, 4, 3, 1/4^x, 6. A 4. Miskolcot, a 6. Debrecent említi:

Nincs Miskolcon olyan dáma, Mint a Bánhorvátné [?] jánya, Viganója csupa slaer, Duzzog is, ha más hozzáér.	Debreecenbe' nincs oly dáma, Mint a Kontz uram leánya, Az anyja boltot bezárja, Julis a gavallért várja.
---	---

VII. **Szabó József-ék.** (1831) STOLL 779. 47a–48a. *Észrevétel.* Ks.: *Módiba jött a jányokánál.*
 Nj.: *Édés Tubám*

Kiadása: STOLL 1984, 224 (részletek).

7 vsz., sorrendjük a IX.-hez képest: 1–6, 8. Egyedi hangvétele csak a IX–X. változattal rokon.

VIII. **Mindszenty Dániel: Nemzeti Dalgyűjtemény** (1832) I. 66. sz. Ks.: *Módi jött be a jányoknál.*
 Kiadása: ERDÉLYI 1846–1848, I. 287. sz.
 4 vsz., jórészt egyedi, újraköltött strófák:

Módi jött be a jányoknál, Kivált a kisasszonyoknál: Kontyon hordják a hajokat, Érzik belől a bajokat.	Elcsapták a szoknyájokat, Hordnak már most viganókat. Hej, gyönyörű szűz virágszál! Rád jobban illenék a váll.
Ujjas, mellény nem szükséges, Egy cickendő elégséges. Ahhoz jár most a gavallér, Kinek nyaka csupa pucér.	Kis lábadon piros csizma Szebb volna, mint cipő rajta. Magyarul is kevés jány szól. – Jaj! mi lesz már a világból!

IX. Túri Dániel-ék. (1834) STOLL 802. 36a–b. Ks.: *Módiba jött a jánkáknál.*

Nj.: *Édes Tub[ám, szépségednek]*

9 vsz., a VII. bővebb változata. A nótajelzés is megegyezik, s a megidézett szépségdicsérő dal épp a kézirat nyitó szövege (2a–b).

Módiba jött a jánkáknál,
Kivált a kisasszonykáknál,
Hogyha farok vagy más tagok
Lapos, kipótolják magok.

Ha a kisasszonyka fara
Nem áll jól, párnákat varr a
Farocskájára kétfelől
A hatszoros szoknyán belől.

Sok szűz kisebb farral járna,
Ha ez a pótolék-párna,
Melyet farához szabatott,
Nem tenne oly szolgálatot.

Mit gondol a dáma vele,
Ha nincs kiduzzadt kebele?
Mihelyt ő akarja, lészen
Kócból is szép mejje készen.

Azt gondolja a gavallér,
Hogy amit ujjaival ér,
Mind csecs, mind far – és a deli
Szüzet ájultan öleli.

Pedig holmi ringy-rongy régi
Keszkenőknek segítségi
Által lett, s kócból dugdosott
Kebleket ölelt s fogdosott.

Szegény férfi, bezzeg eszed
Hasznát ilyenkor nem veszed.
Téged egy képzelt angyalnak
Tündér tagjai megcsálnak.

Sokszor mikor azt gondolod,
Hogy a szűz rózsát csókolod,
Istennének vélt angyalod
Festékes pofáját nyalod.

Sokszor midőn szentül hiszed,
Hogy Himenhez szűzen viszed,
Más akkor a ti duetto
Nótátok – néki csak *detto*.

X. Kelecsényi József küldeménye (1830-as évek?) 2. füzet. 9a–b. *Rococo-dal.* Ks.: *Divatba jött a lányoknál.*

7 vsz., sorrendjük a IX.-hez képest: 1, 4–9. A kézirat végén 1841-es dátum, de a törzsanyag feltehetőleg még az 1830-as években készült.

Az új divat szerint öltözködő, kurválkodó lányokat csúfolja, kárhoztatja a vers, konkrét város- és személynevekkel. Az 1800 táján felbukkant alapötletet a későbbi évtizedekben tovább variálták, a legtöbbször eufemisztikus, erotikus, sőt egészen trágár stílusban. Így a változatok valójában csak topogenetikus rokonai, parafrázisai egymásnak. Ugyanilyen szellemben fogant a következő, azonos metrumú dal is, amelyet az 1830-as években jegyeztek föl:

A módi

Ugyan elfajultak azok
Az átkozott kisasszonyok:
Annyi sok köztök a módi,
Nem tudnád, mi a valódi.

Felsímított hajok fürtje
Úgy függ, mint a Lehel kürtje.
Festékelik orcájokat,
Azzal árulják magokat.

A két karjok mezítelen,
Azért nem járnak a szelen,
De nincsen is az ő buja
Viganócskájoknak ujjai.

Már minálunk nem is dáma,
Ha nincsen strikkolt nadrága,
Vagy ha nincs kurta lajbija,
Téli, nyári peruplija.

Már a kisasszony nem is kell,
Ha görbe füsűt nem visel,
Vagy ha nincs elfedve ritka
Fátyollal a mejje titka.

Jól tudja már Kassa, Buda,
Milyen a tengeri csuda.
Ami tegnap lábra kapott,
Már ma nem látja a napot.

Strimflibe' jár a kisasszony,
Kicsinybe', hogy nem csupaszon,
A lábain a nyolcadik
Világsudája: két ladik.

Mindenes Gyűjtemény (1830-as évek) STOLL 1363. 13a–b.

Tematikus rokonai, egyben előzményei közé sorolható Nagy János szanyi plébános gúnyverse *A' buffjánról* (1790), amely szintén a megesett lányok szégyenérzetével hozza összefüggésbe az efféle ruhadarabokat.

I.

- 3–4 A konty nem a lányok, hanem az asszonyok hajviselete volt. A divat újításán élcelődő versíró ezt úgy érti, hogy a kicsapongó életű, megesett lányok jelképesen már búcsút mondtak a lányságuknak.
- 21–22 *Az öke me verticálja / A tapintást vertig állja* – erotikus szójáték, utalás a meredező hímvesz-szőre. A *vertig* itt a német fertig ('készén áll') szó torzítása.
- 31 *Nem esik porba a kése* – nem lesz hiánya semmiben, sokáig tart jóléte; vö. *Elmebetünk, volt keletünk, porba késiünk nem esett* (diákok névnapi köszöntést záró búcsúdala)

II.

- 12 *Tíz bónapra csecset kiált* – utalás a tiltott nemi kapcsolatból született gyerekekre

*

Dallamát a nótajelzés által tudjuk rekonstruálni. Két forrás egybehangzóan Sebestyén Gábor *Édes Túbám, szépségednek* kezdetű verbunkos dalához utal, amely megegyezik a *Kimentem én a szőlőbe* kezdetű, már a századfordulótól ismert mulatódal muzsikájával (RMKT XVIII/8. 502). Ezt Tóth István kézírata (1832–1843, STOLL 786. 34. sz.) nyomán, saját átírásban, egyszerűsített ritmikával közöljük (eredetileg d-moll, *Kedves Túbám...* szövegkezdettel):

Mó - di - ba jött a ján - kák - nál, Ki - vált a kis - asz - szony - kák - nál,

Hogy ha fa - rok vagy más ta - gok La - pos, ki - pó - tol - ják ma - gok.

Mátra és Zagyva vidéki népdalok (Nagy Iván küldeménye) (másolat 1801-ből) 4a–b. Ks.: Ó, *de szegény legén vagyok.*
 9 vsz. A kézirat egy részét Nagy Iván egy 1801. évi kéziratról másolta, ezt mindenképp. Erdélyi János vörös ceruzával áthúzta a verset, tehát nem tartotta közlésre méltónak vagy népiesnek.

Az előző szövegcsalád hatása alatt készült, valószínűleg gyöngyösi diákok által írt divatcsúfó-ló. A 2. sorok szótagszáma ingadozik, hol 7, hol 8, ezúttal nem javítottuk, mivel lehet, hogy Nagy Iván már romlott szöveget másolt tovább.

I. C) Közélet és karrier

Kötetünk e tematikus csoportjának énekeiben és verseiben a legerősebb a rendi társadalommal és a Habsburg uralommal szembeni – hol nemesi, hol plebejusi mentalitású – bíráló. Korántsem véletlen, hogy a 23. szöveg például egy kuruc szegénylegény-panasz töredéke. Mindegyik vers a pénz hatalma és a társadalmi rangot fitogtató külsőségek, „világi hívságok” eluralkodása ellen szól, a magánélet tisztaságát, a hagyományos keresztény erkölcsi értékeket védi a törtetéssel, álnoksággal és hazugsággal teli, idegen urak diktálta politika és közmorál ellenében.

Egy (egyelőre társtalan) moralizáló ének ugyanezeket a kérdéseket veti fel. Egy hódmezővásárhelyi parasztagda, Hodi Mihály 1785–1786-ban vezetett gazdasági naplójában maradt fenn, de a XIX. századi közmondáskötetekben felbukkanó nyitó sorpár a vers szélesebb ismertségére utal: *Apát, anyát lehet venni* (kötetünkben 31. sz.). 1776-ban jegyezte fel Farkas Pál tamási (Tolna m.) nótárius az alábbi szatirikus éneket, amelyet saját szerzeményének tarthatunk, legalábbis más forrásból nem került elő.

A politikusról

Világnak nagy változását könnyen tapasztalhatod,
 Tündéres szín álnokságát kézzel tapogathatod,
 Politikus mostan uralkodik bátran,
 Csalárdságát röjtögetve, hamisságát elszínezve
 Árulgatja sátorán.

Mézes beszéddel barátit élteti és táplálja,
 Kedves ölegetésekkel szüntelen vigasztalla,
 Mindent ígér, fogad, de jól megvizsgálád:
 Más a nyelve, más a szíve, akit ölel, nem mind híve –
 Míveli azt hasznára.

Rókabőrben ha öltözik, játszadozik világgal,
 Most víg, most sír, mindent ígér, színezi azt vígsággal,
 Szemben színben (gyakran mint jön) fordul bátran,
 Akármit mond, más a célja – kereng, forog a fortélla,
 Áll, mint macska egérért.

Erkölcseinek elsősege tettetés és hallgatás,
 Mik nincsenek, lenni vallja; valót, hogy nincs, hallgatja.
 Csak tessék, unszolja, ámbár káros, látja,
 Mint esküszik, azt hazudja, mit más tagad, azt jól tudja,
 Ezer nyelven szól szája.

Éltét, szívét és mindenét szájjal másnak áldozza,
 Annál inkább így megcsalja, más nem is álmodozja.
 Úgy folytatja dolgát, hogy tölthesse gyomrát,
 Mint a róka, megbetegszik, a tyúk előtt halva fekszik,
 Hogy légyen az prédája.

DOMOKOS P. P. 1981, 48.

21.

- + I. **Herschman István-ék.** (1746–1797) STOLL 310. 7–8. Ks.: *Felix ille, qui crumena, plena semper navigat.* 6 vsz. (3 latin, 3 magyar, felváltva). A latin strófákat egy későbbi kéz áthúzta (valószínűleg Erdélyi János, akinek megfordult a kezében a gyűjtemény), néhol – talán publikálásra készülve – belejavított a magyar szövegbe is.
- + II. **Szakolczai István-ék.** (1762) STOLL 266. 121a–b. Ks.: *Szerencsés az, ki dagadott erszénnyel evezgethet.* 3 vsz., csak a magyar strófák. Előtte közvetlenül az ugyanilyen hosszúságú latin változat olvasható, de a két vers külön sorszámot és címet kapott (120b–121a).
- III. **Lőcsei ék.** (1768) STOLL 1080. 20–21. *Aria de pecunia.* Ks.: *Felix ille, qui crumena, plena semper navigat.* 6 vsz. (3 latin, 3 magyar, felváltva). Néhol szövegromlással, ill. újraértelmezett szókapcsolatokkal.
- IV. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 28b. Ks.: *Felix ille, qui crumena, plena semper navigat.* 6 vsz. (3 latin, 3 magyar, felváltva).
- V. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 58a. Ks.: *Felix ille, qui crumena, plena semper navigat.* 6 vsz. (3 latin, 3 magyar, felváltva). A IV. csaknem egyező, tisztázott, néhol emendált másolata.

Csak a latin változat:

Szakolczai István-ék. (1762) STOLL 266. 120b–121a. *Rendes ének.*

Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek (1813) STOLL 639. 196. sz. *Pénz isten.* (BARTHA–KISS J. 1953, 328.)

Nótajelzésként:

AMADE László: *Szabad legyen egyszer szívem, bátrabb legyen szívédhez* (RMKT XVIII/7. 117. sz.; *Mészáros Ignác gyűjteménye*, 1765, STOLL 280, II [I], 114b–115b)

Ez éjszaka hogy álomba elbágyadt testem merült (Szirmay Antal?) – **Ekeli gyűjt.** (1767–1790) STOLL 1079. 357a–b.

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM: *Eldőlt ismét egy esztendő – Ötödfélszáz Énekek* (1813) STOLL 639. 410. sz.; a következő két ének is „hasonló nótára”

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM: *Szűnj meg, lelkem, a természet derékségét csudálni* – Uo., 413. sz.

Nem jelöli, de ugyannerre a dallamra írta Pálóczi Horváth Ádám a *Szüntesd, lelkem, siralmidat* kezdetű versét is (ÖÉ 159. sz.).

A közmorált bemutató latin–magyar ének a pénz mindenhatóságát hangsúlyozza. Alapgondolatát megerősítik a kortárs proverbiumgyűjtemények jobbára gúnyos és elítélő, mára már kiveszett szólásai és közmondásai: *Minden pénzre kiált, s jámborságra nem hajt; Pénzen mennyországot is vehetni; Pénzért hitét is megtagadja; Pénz vezeti a badat; Pénzzel járják a vásárt; Sokat tud a pénz; Törvényt is győz a pénz* (SZEMERKÉNYI 2009, 1145–1149).

Az énekben szereplő hajó-toposz hasonló összefüggésben bukkan fel az 1758. évi kolozsvári kalendárium egyik kéziratos bejegyzésében is, amely február hónapnál szerepel:

E világ nem egyéb: egy szélvész tenger,
Gályáiban vagyon veszedelem ezer,
Pénz itt a kormányos, pénz a hajómester,
E nélkül nehezen evez minden ember.

Kolozsvár, AK C 1277. (Idézi BEKKER 2008, 15.)

I.

23. *Pénzes fényes, szegény szennyes* – ezt a szentenciaszerű közmondást ebben a formában nem találjuk meg a szólás- és közmondásgyűjteményekben, viszont lényegileg hasonlókat igen: *Aki pénzes, kényes* – értsd: rátarti, gőgös. Több XVIII–XIX. századi forrásból idézi SZEMERKÉNYI 2009, 1149.

III.

cím *Aria de pecunia* – ének a pénzről (lat.)

*

Dallamát Pálóczi Horváth Ádám jóvoltából ismerjük, aki egy latin változathoz jegyezte le; már a **Kovács Ferenc-ék.** (1777–1801) STOLL 326. 12b-n hasonló, de hibásan lejegyzett dallamot találunk a latin szövegkezdet után. Közel azonos dallamívet őriz **Veress Márton énekeskönyvének** (1793) STOLL 419. 33a lapján a *Félre, pártá, konty helyébe...* kezdetű menyasszonydicsekvés (RMKT XVIII/8. 135. sz.). Az **Ötödfélszáz Énekek** dallamát Bartha Dénes átírása nyomán közöljük (BARTHA–KISS J. 1953, 601):

Sze - ren - csés az, ki da - ga - dott er - szény - nyel e - vez - get - het,
A - rany - bá - nyát vi - dám szem - mel bár - ká - já - ban szem - lél - het.

Mél - tó - sá - gos ki - nyílt aj - tók an - nak köny - nyen ked - vez - nek,
9 Szép tu - do - má - nyú vagy ká - ba lé - gyen sem - mit nem néz - nek.

22.

Énekeskönyv (1750-es évek) STOLL 258. 11a–b. Ks.: *Csalárd már ez világ, nincsen kinek binni*.

5 vsz.; az ének végén: *Amen*. A kézirat valószínűleg Nyitra megyéből származik, bár a kötet végébe ragasztott könyvtári cédula szerint 1948-ban a muraszombati könyvtárból került az OSZK-ba. Más szövegeiben is gyakoriak az értelemzavaró másolási hibák.

Nem önálló szöveg, hanem Gyöngyösi István *Márssal társalkodó Murányi Venus* c. eposzának önálló életre kelt strófafüzére (II. 42–43, 46, 48), majd egy jóval későbbi szakasz, záradékként (II. 318). Az eredeti strófaláncot jobban megőrző sorozatot már jóval korábbról, Erdélyből is ismerünk: *Ója magát minden irigyek nyelvéől; Énlaki Török Sámuel-ék.* (1729–1730) STOLL 1046. 85b–87a; ez a II. 40–46. szakaszt tartalmazza. Gyöngyösi eredeti szövege:

42. Csalárd most a világ, nincsen kinek hinni,
Elébb az erkölcsöt jól meg kell ösmérni,
Miként az aranyat, próbára kell venni,
Mert nem mind arany az, ki szokott félni.
43. Meghitt barátodnak szólj néha biztoddan,
Megjelentvén néki, mi van szándékodban,
Valamiben kedvét ne találd azonban,
Kimondja, s többet is kiált haragjában. [...]
46. Az ki dolgaiban elől akar menni,
Titkos szándékának nem kell cégért tenni,
Annak kíváltképpen okosnak kell lenni,
Ki Venus kertéből akar rózsát venni. [...]
48. Nem tanácsos dolog bízni ezt sok nyelvre,
Az sok temonda közt kel hamar veszélyre.
Én is kis kormányom nem bízom nagy szélre,
Várom szerencsémét csendesebb üdőre. [...]
318. Elbágyadtságomot újító harmatom,
Megbocsáss, hogy szómot tréfákkal forgatom,
Hogy megtréfálalak, nincsen akaratom,
Éretted tüzetet de ki nem mondhatom.

GYÖNGYÖSI 1998, 45–46, 79.

A XVIII. század végén, egy Nógrád megyei kézirat egyik szerelmi moralizáló dalában is visszaköszön néhány részlet:

Aki dolgaiban elő akar menni,
Titkos szándékának nem kel cégért tenni,
Annak kíváltképpen okosnak kell lenni,
Ki Venus kertjéből rózsát akar venni.

Nátly Ferenc-ék. (1795–1796) STOLL 425. 46b, 1. vsz.

- 4 *nem mind arany az, aki szokott félni* – gyakori, köznyelvi közmondás (maximá), mely Kisviczay Péter gyűjteményében (1713) *Nem mind arany az, ami fénlék* alakban fordul elő (SZEMERKÉNYI 2009, 66–67).

- 10   *titkos szándékinak nem köll cégért tenni* – értsd: ne kössük mások orrára saját ügyeinket, titkos terveinket. Vö. ezzel a régies, ritka közmondással: *Nem jó cégért kötni titkos szándékunknak* (SZEMERKÉNYI 2009, 203).

23.

Énekeskönyv (1750-es évek) STOLL 258. 15b–16a. Ks.: *Példabeszédekben lesz minden uraság*. 4 vsz.; az ének végén: *Amen*. Néhol értelemzavaró másolási hibákkal. A kézirat valószínűleg Nyitra megyéből származik.

A *Két szegénylegénynek egymással való beszélgetése* c. kuruc kori ének önállóult részleteiből összeállt vers. Az eredeti szöveg „a Rákóczi mellett fegyvert fogó szegénylegények tartózkodó panaszát fejezi ki a nemesi tisztikar ellen, tükrözi a szabadságharcon belül folyó osztályharcot” – írja Varga Imre, s három kéziratossá változatát ismerteti (VARGA 1977, 547–551, 171. sz.; az idézet uo. 831). Itt közölt énekünk a hajdani 34 strófás szegénylegény-panasz 1–3. strófájának szó szintű, 5–6. szakaszának pedig 1–1 sornyi lényegét átvevő, meglehetősen romlott változata (*dőlt* betűvel jelezzük). Idézzük a „törzsszöveget”:

1.   Példabeszédekben azt minden méltóság
Hallotta, s hallja is nemesség és pórság,
Világi szerencse hogy csak mulandóság,
Bizonyítja eztet ma is az tudósság.
2.   Ez két szegénylegény igen álmélkodnak,
Megállván, mezőben így panaszkodnak,
Mely böcsületük volt, nagyon fohászkodnak,
Mi oka, hogy most nincs, azon sopánkodnak.
3.   Midőn mi uraink ez országban jöttek,
Sok szegénylegénynek böcsületet tettek,
Arany, ezüst, prémest akkor nem szemléltek,
Szűrőst s hátibőrőst közelekben öltettek. [...]
5.   *Még az hátibőrnek vala böcsületi,*
Irhával volt ugyan a nadrág ületi,
Nem arany csépkével dolmány köröleti,
A szegénylegénynek még is volt kelletti.
6.   Mert az ellenséggel mikoron szembeszállt,
Mezételen karddal németekben kaszált,
De hogy az báránybőr már párducává vált,
Az hátibőrnek is becületi leszállt.

VARGA 1977, 547–548.

- 12   *még hátibőrőst is kezékben bevettek* – még az olyan alacsony sorsú, szegény embert is bevették a vitézek közé, akinek nem tellett értékes, vadprémes bundára, csak a hátat és mellet takaró birka „hátibőrrre”

- + I. **Lányi János-gyűjt.** (1759–1760) STOLL 257. [?] *Mundus*. Ks.: *Nézd el, mely csalárd e világ*.
Kiadása: BRTÁÑ 1961, 217–218.

5 + 5 vsz., sok nyelvi hibával (a feljegyző nem írt hibátlanul magyarul). A felvidéki nemes gyűjteményében latin, szlovák stb. versek mellett néhány magyar ének is szerepel, ezek lapszámát a közreadó nem adja meg. Az összeíró a mitológiai nevekhez saját latin jegyzeteket készített:

NB. *Momus* erat tam calidisimus ut quemvis mortalium exisserit. *Zoillus* erat qui cuius damnum volebat. NB. *Tantalus* semper in aqua stans bibit, nunquam tamen sitim extinguere potuit. *Zizifus* lapides in mare continuo ex monte proicit, volens anihillare eum, ille tamen mons semper accrescit non decrescit.

[NB. Mómosz olyan gáncsoskodó volt, hogy minden emberen túltett. Zoilosz volt az, aki mindenkinek rosszat kívánt. NB. Tantalosz a vízben állva mindig ivott, mégsem tudta soha csillapítani a szomjúságát. Szisziphosz folytonosan dobálta egy hegy szikláit a tengerbe, hogy teljesen lebontsa, de a hegy állandóan nagyobb lett, nem pedig kisebb.]

- II. **Szíveket Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. XLIV. sz. Ks.: *Nézd el, mely csalárd ez világ*.
Kiadása: VERSÉNYI 1914, 97–99.

6 + 5 vsz., az I.-től csak a 3. strófa többletével tér el:

Ha van vagy egy jó barátod,
Beszéld véle nyájassággod,
Együtt való nevetésre,
Jutsz mindjárt ítéltetésre.

Az ének végén: *Vége*. A *Felelet* is „azon nótára” éneklendő.

- + III. **Salamon József-ék.** (1783–1797) STOLL 353. 54b–55a. Ks.: *Nézd el, mely csalárd e világ*.
10 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, E, 2, 5, 4, E2–3, 6, majd a *Felelet* 1–2. szakasza. A 3. strófa fölött, pótlólag 2. szám olvasható, talán az eredeti számozásra utal.

- IV. **Vutskits-ék.** (1798) Stoll 442. 80b–81b. Ks.: *Mit hajtok világ nyelvére?*

14 vsz., a két versrész vsz.-ai vegyesen (az I.-höz képest: R-1–3, M-1, M-3, M-4, II/3, M-2, R-5, majd 5 szerelmi strófa).

A magánéletet háborgató irigyek elleni kettős dal; az első rész egy fiatal nőhöz szóló strófákat is őriz. A *Felelet* vagy *Responsio* az átokversek műfajával rokon. Ez utóbbinak egy XVII. századi szerelmi keserves elejére kapcsolódott, egykorú rokonát ismerjük Erdélyből:

Kinek élek bosszújára,
Forrjon méreg a torkára!
Kinek élek örömére,
Annak ülök az ölébe.

Aranka György gyűjteménye (1782–1790) STOLL 345. I. 51b–52a
RMKT XVII/3. 261/XI., I. vsz.

Szintén ezt a hangnemet képviseli egy jóval későbbi sárospataki diáktal:

Annyit hajtok a világra,
Mint a gatyám madzagára.

Felvidítő VI. Nóták II. (1824) STOLL 720. 335. sz.

I.

cím *Mundus* – világ (lat.)
alcím *Responsio* – felelet (lat.)

III.

- 9 *Ha van vagy egy jó barátod* – ha van csak egy barátod is (vö. az erdélyi nyelvjárásokban: *vaj egy*)
40 *alánéző elmerüljön* – az alattomos, alamuszi fizessen rá. Vö. *Alánéző macska nagyot ugrik / szárazon mosdik* szólásmondással, amelyet Szirmay Antal is idéz a *Hungaria in parabolisban* (1804, 1807; SZIRMAY 2008, 221). A szólás irodalmi elterjedtségére utal, hogy Kármán József *Fanni hagyományai* c. regényében is szerepel: *Alamuszmacska nagyot ugrik, Egeret fog...* (*Első folyóirataink: Uránia*, 272).

25.

+ I. **Dugonics András-ék.** (1760–1763) STOLL 260. 14b–15a. Ks.: *Az vidám új políciát ha kívánod*

II vsz.

II. **Szakolczai István-ék.** (1762) STOLL 266. 86b–89b. *Rendes ének.* Ks.: *Az újdontúj políciát ha kívánod*
hm, hm, hm.

18 vsz., az elején az I. változat 1–6, 8, 10. és 9. szakasza olvasható, majd a további szakaszok egyedi továbbköltésként (10–18, közülük a 2. másutt is előfordul, pl. a nyomtatott XI.-ben és annak másolataiban). A hümmögéseket és a strófák 6. sorát szinte sehol nem írja ki.

Most a régi tisztaságnak
Csak neve fönt hm, hm, hm,
Hanem csalárd polícia,
Jövendölés, hm, hm, hm.
Ki-ki maga szolgálatját
Traldadida tajdadom,
De vizsgál meg csak a dolgát,
Fogadom, hogy hm, hm, hm.

Keveset is köll szólani,
S a többit fél hm, hm, hm,
Sokat tűrni s elhallgatni,
Mondom, sokat hm, hm, hm.
Nem jó mindent pápaszemmel
Traldadida tajdadom;
Hanem olykor csak fél szemmel,
Ujjaid közt hm, hm, hm.

Tiszta szívűt mostan kapni,
Hidd el, csaknem hm, hm, hm,
Képes ki-ki mutogatni,
Csak akarja hm, hm, hm.
De midőn távol van tőled,
Traldadida tajdadom,
Híredet már s a nevedet
Rágja s rontja hm, hm, hm.

Régi kegyesség már mostan
Csak nem többül hm, hm, hm,
Lelkednek gondviselése
Sokaknak csak hm, hm, hm,
Ki-ki csak akar látszatni,
Traldadida tajdadom;
Kevesen pedig jók lenni,
S jámbor szívűk hm, hm, hm.

Gondosnak már hívatatol,
Hogyha forrón hm, hm, hm,
És tündérnek veszed nevét,
Ha gyakorta hm, hm, hm.
Ez immár most legfőbb erkölcs,
Traldadida tajdadom;
Políciában már vétkes,
Ki egészen hm, hm, hm.

Így szokott a gonosz világ
Most tréfálni hm, hm, hm,
Praktikával embereket
Megcsalni hm, hm, hm,
Gondolván, hogy ezek magok,
Traldadida tajdadom;
Már meg vannak magyarázva,
Elég légyen hm, hm, hm.

Ki pediglen ezt nem hinné,
Próbálja csak hm, hm, hm,
Akkor fogja tapasztalni,
Mit műveljen hm, hm, hm,
Magát pedig oltalmazni,
Traldadida tajdadom;
Valamint mérges kígyótól,
Tőle futni hm, hm, hm.

Én őtet már megpróbáltam,
Megvizsgáltam hm, hm, hm,
Miatta is már sok mérget
Nyeltem, faltam hm, hm, hm,
Egészségemet rontottam,
Traldadida tajdadom;
Mostani praktikájának
Valét mondtam hm, hm, hm.

Kinek tetszik, éljen vele,
De vigyázzon hm, hm, hm,
Mit cselekszik, avagy beszél,
Megfontoljon hm, hm, hm;;
Öveg által mézet nyalni,
Traldadida tajdadom;
Szép gyümölcsöt csak szemlélni,
Jaj, mit használ hm, hm, hm.

- III. **Lőcsei ék.** (1768) STOLL 1080. 143–147. *Aria de mundo*. Ks.: *A vidám új políciát ha kívánod hü, hü, hü.*
II vsz., sorrendjük és jórészt a szöveg is azonos az I. változattal. Helyenként szótaghiánnyal.
- IV. **Mészáros Ignác versgyűjteménye** (1765–1795) STOLL 280. II. (helyesen: I.) 138b–139b. Ks.: *Az újdönúj políciát ha kívánod hm, hm, hm.*
II vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, 9, 6–8, 10–11. A 6. strófát Ø jellel, utólag toldották be az 5. után, majd kijavították az eredetileg már 10-ig megszámozott szakaszok számozását.
- V. **Szívetek Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. XCV. sz. Ks.: *Az újdönúj políciát ha akarod, üübü.*
Kiadásai: VERSÉNYI 1914, 176–177; HARGITTAY 1983, 54. sz.
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 10–11. A strófák 6. sora: *tradarida didadum.*
- VI. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 93–94. Ks.: *Az újdönúj políciát ha kívánod hü, hü, hü.*
9 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–6, 8, 10–11. A strófák 6. sora: *Tralla litom lititom.*
- VII. **Verseghy Magyar Parnassusa** (1780) STOLL 338. 37a–38b. *Mostani világ*. Ks.: *Az újdönúj políciát ha kívánod.*
II vsz., sorrendjük megegyezik az I. változattal. A hümmögéseket nem jelöli; az „elharapott” sorvégek után rögtön a következő sor kezdődik.
- VIII. **Verseghy-ék.** (1781) STOLL 343. 94–95. *Mostani világ*. Ks.: *Az újdönúj políciát ha kívánod — —.*
II vsz., azonos a Verseghy feljegyzésében ránk maradt VII.-kel s annak mintájával, az I. változattal, a kihagyott szótagokat csak az I. strófában jelöli. Kottát nem ad hozzá, hanem a kézirat másik szövegéhez (Faludi: *Hajnali üdő*, I. 8) irányít.
- IX. **Faludi Ferentz' költeményes maradványi a' jegyző könyvvel együtt** (2. kiadás, Pozsony, 1787), 91–94. *Az újdönúj políciá.* Ks.: *Az újdönúj políciát ha kívánod ü, ü, ü.*
10 vsz. Sorrendjük megegyezik a szélesebb körben másolt XI.-kel, de az elhallgatott szavakat mindenütt *ü, ü, ü* helyettesíti. Több későbbi másolat egyértelműen ezt követi. A közreadó, Révai Miklós is kétkedve vette fel Faludi Ferenc versei közé; erre utal az ének előtti jegyzete: „Ezt az éneket is Faludinak tulajdonítják. Hogy övének higgyem, még nem találtam elegendő próbákat. Függetlenül csak ugyan mégis ideteszem, merthogy elég szép és mulatságos.” (91.)
- X. **Dugonics-Analekta** (1791 után) STOLL 1112. 256–259. *Az újdönúj políciá.* Ks.: *Az újdönúj políciát ha kívánod, ü, ü, ü.*
10 sor, megegyezik a Faludi-kiadás szövegével; a környező versek is mind Faluditól valók.
- + XI. **Énekes Gyűjtemény. Második Darab** [1801] 91. sz. *Az újdönúj políciá.* Ks.: *Az újdönúj políciát ha kívánod hm, hm, hm.*
10 vsz. A váci antológia 1803-as kiadásában (112. sz.), ill. az 1801-essel megegyező 1823. évi kötetben (91. sz.) ugyanez a változat szerepel. Mivel számos későbbi másolat erre vezethető vissza, főszövegben közöljük.

XII. Énekes Gyűtemény. Első Darab (1803) 112. sz. *Az újdontúj polícia*. Ks.: *Az újdontúj políciát ha kívánod hm, hm, hm*.

10 vsz. Megegyezik az 1801. évi kiadás szövegével (XI); itt azonban ez a vers az egész kötetet zárja.

XIII. Horváth András-ék. (1799–1800) STOLL 444. I. 24a–b. *Az újdontúj polícia*. Ks.: *Az újdontúj políciát ha kívánod ü, ü, ü*.

10 vsz., sorrendjük megegyezik nyomtatott IX. és XI–XII. változatokkal, s mivel az elhallgatott szótagoknál *ü, ü, ü* szerepel, gyanítható, hogy Révai Faludi-kiadása (IX) volt a forrás. A gyűtemény II. kötetében, egy 1800-as keltezésű ciklusban is szerepel egy rendhagyó, hümmögés nélküli változat (XIV). A vers végén: *Vége*.

XIV. Horváth András-ék. (1799–1800) STOLL 444. II. 6b. Ks.: *A mostani világ dolga csupáncsak merő hívság*.

9 vsz. Rendhagyó „műhelyváltozat”, eltérő versformában, az elhallgatott szavak helyett mindenütt „rekonstruált” szöveggel. A 9. strófát a margóra írták. Valószínűleg az összeíró, Pázmándi Horváth Endre továbbköltése a közismert elhallgatós nóta „felfedésére”.

A mostani világ dolga
Csupáncsak merő hívság,
Ebben lészen mindjárt szolgál,
Kit kedvel az igazság,
Rezet át az aranyért,
Roszal fűzet a jóért,
Tralla-ri lirom.

Ámbár ne légyen eszed,
Légy együgyű, ostoba,
De csak légyen sok pénzed
Uzsorás halmaidba ~ arany kincsed halomba.
Ne félj, mert te azonba’
Felülhetsz a trónusba,
Tralla-ri lirom.

Ha fel akarsz akasztatni,
Csak parányit, már elég,
Ha pedig magasztaltatni,
Ezer annyit lopj, szükség.
Az ártatlant büntetik,
A gonoszok nevetik,
Tralla-ri lirom.

Bátran járd a tilalmast,
Gavallér lesz a neved,
De ha a félsz megbotlaszt,
Korpát eszel, elhiggyed.
Eb is utálja társát,
Midőn rágja falatját,
Tralla-ri lirom.

Jó bort igyál, de gyakran,
Részeg legyél szüntelen,
Mert ha teszed ritkábban,
Jobb kedved lesz véletlen,
Előre már tudhatod,
Vízzel öblöted torkod,
Tralla-ri lirom.

Hogyha van egy kis eszed,
Semmit se pápaszemmel,
Sőt a világot nézzed
Ujjaid közt fél szemmel.
Módi a képmutatás,
Szép a színes ajánlás,
Tralla-ri lirom.

Hogyha talán a levét
Valahol eldöntötted,
Azt másnak palástjával,
Úgy vigyázz, hogy befédjed.
Könnyű mást megítélni,
Magát legjobbnak vélni,
Tralla-ri lirom.

Aki ez igazságot
Verseibe foglalta,
Az ilyes csalárdságot
Már több ízben kóstolta.
Bár homályos napfénye,
De még nagyon reménye,
Tralla-ri lirom.

Mikor mást látsz vigadni,
 Nevezz szemmel és szájjal;
 De mikor szomorkodni,
 Szemed teljék sírással.
 Úgy fordítsd a palástot,
 Mint téged a szél kapkod,
 Tralla-ri lirom.

- XV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 80a–b.
 Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod hü, hü, hü.*
 9 vsz. A VI. csaknem egyező másolata.
- XVI. **Farkas Pál-gyűjt.** (1773–1810, 1807 körüli kézírás) STOLL 1087. 241–242. *A világnak színes csalfaságáról.* Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod ü, ü, ü.*
 10 vsz., sorrendjük azonos a nyomtatott kiadásokhoz (IX, XI–XII) képest: 1, 3, 2, 4–10.
 A széljegyzet: *Ex Faludi*, ill. *az ü, ü, ü* refrénsor arra utal, hogy a lejegyző, Farkas Pál tamási nótárius Faludi Ferenc verseként ismerte, talán épp a IX. kiadásból szemelgetve ki a neki tetsző szakaszokat. A gyűjteményben több más, hiteles Faludi-mű is szerepel.
- XVII. **Pater Vitus verseskönyve** (1800 k.–1831) STOLL 1153. 103–105. *Az új policiáról.* Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod hü, hü, hü.*
 10 vsz., sorrendjük megegyezik a nyomtatott kiadásokkal (IX, XI–XII), de a szöveg itt-ott kis mértékben eltér. A gyűjteményben később (138–139) a verstípus latin változatát is feljegyezték.
- XVIII. **Versgyűjtemény** (1811 után) STOLL 1195. 125b–127b. *Az újdunúj politikáról.* Ks.: *Az újdunúj politikát ha kívánod ü, ü, ü.*
 10 vsz., sorrendjük megegyezik a nyomtatott kiadások (IX–XI.) szövegével, de több helyen eltér a szöveg (már a kezdősor politikai értelmezése is). Az *ü, ü, ü* refrénsor a IX. változat elsőlegességére utal. A strófák 6. sora: *Tralla trillom trallalla!*
- XIX. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 304. sz. *Übühü.* Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod übühü.*
 Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 397–399; ÉP 148. sz.
 11 vsz., sorrendjük azonos a régebbi I. változattal, de a szöveg néhol kissé átalakult. Dallammal.
- XX. **Rumy Károly György gyűjt.** (1820-as évek?) 18b–19b. Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod hm, hm, hm.*
 10 vsz., sorrendjük és lényegileg a szöveg is megegyezik a X–XI. változattal. A strófák 6. sora: *Trala trillom trallala.*
- XXI. **Énekes Gyűjtemény. Első Darabb** (Vác, 1823) 91. sz. *Az újdunúj policia.* Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod hm, hm, hm.*
 10 vsz. A váci antológia 1801-es (XI) és 1803-as kiadásában (XII) ugyanez a változat szerepel. Az OSZK csonka példányából ez az ív már hiányzik, de a Ráday Kvt. példányában megvan.
- XXII. **Komáromi dalgyűjtemény** (1828–XIX. század közepe) STOLL 1284. 71a–72a. Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod, ü, ü, ü.*
 10 vsz., sorrendjük azonos a nyomtatott változatokkal, de az *ü, ü, ü* refrén a Faludi-kiadásnak (1787, IX) felel meg, bár a szöveg attól kis mértékben eltér.
- XXIII. **Mindszenty Dániel: 88 eredeti magyar dall** (1832) 5. sz. Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod, hm, hm, hm.*
 10 vsz., a nyomtatott kiadások sorrendjében, zongora-, ill. gitárkíséretes kottával.
- XXIV. **Világi énekek** (XIX. század I. fele) STOLL 883. 8a–b. Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod ü, ü, ü.*
 4 vsz., az 5-nek csak a kezdőszava *etc.* jellel lezárva, utána a kézirat véget ér. A strófák sorrendje azonos az I. változat 1–5. szakaszával. A vsz.-ok 6. sora: *Tralla, trillom, trallala.*
- XXV. **Énekeskönyv-töredék** (XIX. század I. fele) STOLL 1383. 77b–79b. Ks.: *Az újdunúj policiát ha kívánod hm, hm, hm.*
 10 vsz., megegyezik a XI–XII. változattal. A kézirat szomszédos szövegeit is a váci antológiáról (1799, 1801) másolták.

A daltípus latin változatát egyetlen forrásból ismerjük a XIX. század első harmadából:

In Pseudo-Politicus

Qui vult esse eremita,	Multi sancti, ac devoti
urbes ille h_ h_ h_	palam volunt _ _ _
Secus erit ejus vita	Si a visu sint remoti,
inter mille h_ h_ h_	quando possunt _ _ _
Multi placet haec eremus	Cum videntur, semper orant
– fralram trara!	~ ~ ~ ~ ~
Ubi urbs est, et non nemus,	Si sint soli, bibunt, vorant,
hic venantur h_ h_ h_	talis virtus _ _ _

Multi sylvas pingues quaerunt
[?] remo _ _ _
Sed qui nullum aurum ferunt,
tales nemo _ _ _
Sunt, qui colunt has frequenter
~ ~ ~ ~ ~
Et latent in his bibenter,
ut sic possint _ _ _
Qui in malos stomachantur,
dum putantur _ _ _

Pater Vitus verseskönyve (1800 k.–1831) STOLL 1153. 138–139.

[Aki remete akar lenni, a városokat h_h_h_,
Nyugodt lesz az élete közepette ezer h_h_h_,
Sokan szeretik ezt a magányt, – fralram trara!
Ahol város van, és nem erdő, ott vadásznak h_h_h_

A sok szent és ájtatos nyilvánosan _ _ _
Ha nem látja őket senki, mikor tudnak _ _ _
Ha valaki látja őket, mindig imádkoznak ~ ~ ~ ~ ~
Ha magukban vannak, isznak, falnak, így élnek _ _ _

Sokan a dús erdőkbe mennek [?] _ _ _
De olyat, ahová ne vinnének pénzt, olyat senki _ _ _
Vannak, akik ezeket gyakran látogatják ~ ~ ~ ~ ~
És mélyükön iszogatva elrejtőznek, hogy így tudjanak _ _ _
Kik gonoszul veszekednek, míg az ember azt gondolja róluk _ _ _]

Társadalombíráló tanácsok és intések sorozatából álló ének. A változatok nagy száma jelzi, hogy csaknem 100 éven keresztül igen népszerű volt. Igazi apropója a besúgóhálózat kiépülése és veszélyessége volt, az elhallgatás azonban nemcsak a kényes témákra, hanem immár mindenre vonatkozik. Heiser Krisztina felhívja a különbséget Dugonics és a Faludi-kiadók szöveggondozására is (2000). A hiányzó, elhallgatott szavak pótlására az egykorú Pázmándi Horváth Endre (l. fentebb), ill. a mai költő, Zemlényi Attila (Irodalomismeret, 1994, 71–72) tett kísérletet. Nagy János az asszonycsúfoló strófák sajátos, immár nem titkolózó átköltését építette be egyik gúnyversébe, ahol a nők kalapviseletét ostorozza:

Ó, ha tudnák, mért bolhások,
 S a pendelyt mért viselik,
 Elmúlna a vágyódások,
 Melyben kedvek most telik.
 A kalapot férfiaknak
 Hagynák, s nem irigyenék,
 És magokat asszonyoknak
 Tartván ezt szégyenlenék.

NAGY János: *A búbos és kalapos fejér nemrül*

A korszakban egy egyedi, diákcsúfoló célzatú átköltésről is tudunk. *Az ifiak rovaszúgát* kezdetű dal jórészt az alapszöveg sorait variálja. Forrása: **Szép világi énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 478; RMKT XVIII/14. 176. sz.

XIX. századi változata: ERDÉLYI 1846–1848, II. 459. sz. A 9 vsz.-os szövegből hiányzik a X. variáns 8. strófája, a szakaszok sorrendje egyébként azonos, más a 6. sorában visszatérő refrén („Tanda rida ridi dom”), ill. némiképp hangtanilag is eltér a nyomtatott szövegtől.

III.

cím *Aria de mundo* – ének a világról (lat.)

*

Dallama több Faludi-vers melódiájával kapcsolatba hozható. Verseghy Ferenc (VIII) például össze is kombinálja őket, mivel a nótajelzés a gyűjteményének másik pontjára utal, dallammódosításokat is előírva: „Nótáját lásd pag. 8. az 1. rész, a 3. ének alatt, úgy, hogy annak 2. részében az 5. és 6. taktus kétszereztesen.” A megadott helyen Faludi *Hajnali üdő* címmel lejegyzett verse (*A szép hajnal mibent hasad*) olvasható, s a dallam az eltérő löktetés ellenére valóban azonos a 41 évvel későbbi, Mindszenty-féle lejegyzéssel. Verseghy kottáját saját átírásban közöljük (vö. MOLNÁR A. 1955, 80/b kottapélda), eredetileg F-dúr, *Lentè* (lassan) éneklendő:

Az új-don - új po - lí - ci - át ha kí - vá - nod - - -
 E vi - lág - nak prak-ti - ká - ját ha nem tu - dod - - -

De vi-gyáz - va kell szó-la-nom,

So - kat is fél - be ha-rap - nom, ne - ta - lán - tán - - -

Főszövegünkkel elsőként Pálóczi Horváth Ádám jegyezte le (XIX), a fentitől kissé eltérő dallamívrrel, amely egy ismert névnapköszöntő dallamtípusával rokon. Domokos Mária olvasatában közöljük (ÉP 241):

Az új - don - új po - lí - ci - át ha kí - vá - nod ü - hü - hü,
 E vi - lág - nak prak - ti - ká - ját ha nem bá - nod ü - hü - hü;

De vi - gyáz - va köll szó - la - nunk, mert kü - lön - ben ü - hü - hü,

So - kat fél - ben is ha - rap - nunk, e - gyéb - a - ránt ü - hü - hü.

Mindszenty Dániel 19 évvel később már egyértelműen 2/4-ben, egy másik verbunkos téma hatására átalakult dallammal rögzíti a verset, gitár- és zongorakísérettel. Saját átírásban közöljük (*Moderato*, eredetileg D-dúr):

Az új - don - új po - lí - ci - át ha kí - vá - nod, hm, hm, hm,
 E vi - lág - nak prak - ti - ká - ját ha nem bá - nod, hm, hm, hm,

De vi - gyáz - va kell szó - la - nom, Tra - la - tri - lom tra - la - la,

So - kat is fél - be ha - rap - nom, ne - ta - lán - tán hm, hm, hm.

26.

+ I. **Világi énekek** (1764) STOLL 277. 1–4. Ks.: *Mindenütt kedves most az álnokság.*

9 vsz. A vers után átfirkált névbejegyzés és keltezés: *2da 7bris 1764.* Az Erdélyből származó kis gyűjtemény kezdő darabja, egyelőre 10, 9-es nyitó sorokkal.

+ II. **Szíveket Újító Bokréta** (1777) STOLL 299. I. sz. Ks.: *Mindenütt kedves most a mulatság.*

Kiadása: VERSÉNYI 1914, 22–23.

7 vsz., sorrendjük az I. változathoz képest: I, 2, 4, E1, 6, 8, 9. A végén: *Vége.* Az erdélyi, valószínűleg kolozsvári kézirat hangsúlyos helyen, első szövegeként sorolta be a dalt (előtte a nyitó cím: *Már következnék renddel az énekek*), s a gyűjteményben valóban bőven akadnak versek a világ álnokságáról, ill. az emberi kapcsolatok visszaállásáról. A strófák kezdete következetesen 10, 10 szótagú.

III. **Aranka György gyűjt.** (1782–1790) STOLL 345. I. 104a–b. Ks.: *Mindenütt kedves most az álnokság.*

8 vsz., sorrendjük az I. változathoz képest: I, 6, 8, 2, 4, II/4, 7, 9.

Csak közel egykorú erdélyi kéziratokból ismert moralizáló dal. A versforma (I: 10, 9, 5, 5, 7; II: 10, 10, 5, 5, 7) a rokokó menüettek vagy polonaise-ek dallamvilágát, ill. Amade László táncdallam-követő dalszövegeit idézi.

27.

+ I. **Mészáros Ignác versgyűjteménye** (1765–1795) STOLL 280. II. (helyesen: I.) 155a–b. Ks.: *Merő bolondság a mostani nagy bívság*.

4 kettős strófába leírt, valójában 8 szakasznyi szöveg. Közvetlenül utána (155b–157a) jegyezte le Mészáros a *Világ haszontalanság* kezdetű divatcsúfolót.

II. **Zsoldos Xavér gyűjt.** (1786–1798) STOLL 369. 63b. Ks.: *Merő bolondság a mostani nagy bívság*.

13 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1–5, 9, 8, EI–4, 10, 11. Egyedi szakaszai (8–11):

Csigázd hajadat,
Föltornyozd homlokodat,
Kozákra vágd lábodat,
Felpittyeszd ajakadat,
Ez mast az móres.

Nullus bárónál
Nemo nagyságos grófnál
Interessen pénzedet,
Kürtöld jövedelmidet,
Így szerezz nevet!

Sokszor emlegesd
Úri nagy vendégidet.
Bár foltos is a nadrág,
Csontot kutya ritkán rág
Az udvarodon.

Bár tegnap ettél,
És gunyhóból eredtél,
Három-négy saeculumra,
Messze tartományokra
Vigyed ősidet.

+ III. **Énekes Gyűjtemény. Első darab.** [1799] 50. sz. *A mostani világ*. Ks.: *Merő bolondság a mostani nagy bívság*, 12 vsz. A váci antológia későbbi kiadásaiiban (1801, 1803, 1823) nem szerepel.

IV. **Horváth András-ék.** (1799–1800) STOLL 444. I. 21a. *A mostani világ*. Ks.: *Merő bolondság a mostani nagy bívság*.

12 vsz., apró javításokon túl megegyezik a III.-kkal, e nyomtatványról másolhatta Horváth András, a később Pázmándi Horváth Endre néven ismertté vált költő.

V. **Thaly-kolligátum** (XVIII–XIX. század) STOLL 511. 140b–141b. *A mostani világ*. Ks.: *Merő bolondság a mostani nagy bívság*.

12 vsz. Szó szerint megegyezik a III. változattal. A 41. sor sajtóhibáját (akárcsak a IV) korigálja: *barmot*. A kolligátumnak ez a füzet a váci *Énekes Gyűjtemény* I. kiadásából származó dalokat őriz. Az sem kizárt, hogy a nyomtatott kötet anyagának összegyűjtésére szolgált (Csörsz 2012b, 172–174).

VI. **Pesti ék.** (1825) STOLL 730. 102b–103b. *A mostani világ*. Ks.: *Merő bolondság a mostani nagy bívság*, 12 vsz. Minden bizonnyal az *Énekes Gyűjtemény* 1799. évi kiadásáról (III) vagy annak egy másolatáról másolták; az énekeskönyv ezen részében csak a váci kötetből átvett verseket-dalokat találunk.

II.

8. vsz. *kozákra vágd a lábodat* – utalás a divatos kozák táncra (vö. RMKT XVIII/8. 69. sz.)

III.

46 *süvegvetés* – értsd: megsüvegelés, a tiszteletadás jele

49 *de eadem titulus* – a valódi nemesség jeleként értelmezett rangjelzés, amely arra utalt, hogy a nemesi cím mellé kisebb birtokadomány is járult (bővebben, egy anekdotával fűszerezve: SZIRMAY 2008, 155–156).

58 *töke, maké Filkó* – egy 1768-ban színre vitt jezsuita vígjáték címszereplőjét épp *Tökmag Filkónak* hívják (RMDE XVIII. 4/2, 13. sz.), az utalás itt akár a darabra, akár a hősfigurára is vonatkozhat.

28.

- + I. **Szíveket Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. számozás nélkül. Ks.: *Jere, pajtás, diétára*.
Kiadása: VERSÉNYI 1914, 5–6.
6 vsz. Az elveszett kézirat záró darabja volt.
- + II. **Wén József-ék.** (1809–1810) STOLL 610. 60–61. Ks.: *Jere, pajtás, diétára*.
Nj.: *A kis asszony galájá[ba']*
7 vsz. Voltaképpen más szöveg, csak egyes sorpárok egyeznek az 1770-es évekbeli változattal.
A 17–18. sor azonos a 27–28. sorral, a 17. ráadásul értelmetlen. Emlékezetből följegyzett, romlásnak induló szövegnek tűnik.

Két erdélyi kéziratban, egymástól elég távoli variánsként fennmaradt szöveg.

*

A II. változat nótajelzése egy XIX. század eleji divatcsúfoló vershez utal, amelynek csupán dallam nélküli feljegyzését ismerjük, ugyancsak Erdélyből (**Vajasdi N. Károly-ék.**, 1802, STOLL 562. 80a).

29.

- + I. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 110. Ks.: *Nem tanácsos titkokat inasokra bízni*.
4 vsz.
- II. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 100a.
Az inasok caractere. Ks.: *Nem tanácsos titkokat inasokra bízni*.
4 vsz. Az I. csaknem egyező másolata.

Talán színpadi eredetű moralizáló dal.

30.

- + I. **Alsókubini kézirat** (1782 k.) STOLL 344. 10a–11a. Ks.: *Az ki azt kérdi, hogy bínak engem*.
5 vsz. A III. ponyvaváltozatból hiányzik e kézirat variáns 4. szakasza. A refrén a 2–5. strófában rövidítve.
- II. **Aranka György gyűjt.** (1782–1790) STOLL 345. III. 24a–b. Ks.: *Aki azt kérdezi, hogy bínak engem*.
6 vsz., a refrén mindannyiszor kiírva, bár javítgatásokkal. Sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 4', 5, EI, megfelel a váci Énekes Gyűjtemény variánsának (V).
- III. **Szép új világi Múlatáságos ÉNEKEK** (é. n.) Ötödik. Ks.: *Ha ki azt kérdezi, kinek bínak engem*.
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 5. A vers végén: *Vége*.
- IV. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 57a. Ks.: *Ha ki azt kérdezi, hogy bínak engem*.
4 vsz., a III. ponyvaváltozat hű másolata. A kézirat e pontján szinte kizárólag ponyvai eredetű dalok találhatók.
- + V. **Énekes Gyűtemény** [1799] 5. sz. *Világ szokása*. Ks.: *Aki azt kérdezi, hogy bínak engem*.
6 vsz. A váci antológia későbbi kiadásai (1801, 1803, 1823) már nem került be.
- VI. **Horváth András-ék.** (1799–1800) STOLL 444. II. 1b. *Világ szokása*. Ks.: *Aki azt kérdezi, hogy bínak engem*.
6 vsz., az V. másolata, de Horváth több helyen kijavította az értelemzavaró sajtóhibákat, esetenként egész sorokat is újraköltött.

VII. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 116a–b. Ks.: *Ha ki azt kérdezi, hogy hívnak engem.*
4 vsz. A III–IV. csaknem egyező, néhol emendált másolata.

Társadalmi szatíra a köpönyegforgató, immoralis nemes (emberek) ellen.

I.

10 *Mikor hogy fűj a szél, arra fordulok* – a véleményét könnyen és gyakran változtató ember jellemzésére mondják. Vö. a XVIII. században már ismert népnyelvi szólással: *Arra fordul, ahonnan a szél fűj*; már Kisviczay Péter 1713-as gyűjteményében is előfordul: *Oda hajolni, ahol a szél jobban fűj* (SZEMERKÉNYI 2009, 1273).

31.

Hodi Mihály gazdasági naplója (1785–1786). Ks.: *Apát, anyát lehet venni.*
Nj.: *Haragodnak [nagy voltában]*
A verset Szenti Tibor kiadatlan előadásszövege (2008) nyomán idézzük.

A nyitó sorpár a XIX. századi közmondáskötetekben is felbukkan, ami a vers szélesebb ismertségére utal.

16 *Pobár helyett kezében...* – távoli utalás egy korabeli katonatoborzó egyik sorára: „Penna helyett a fegyver vagy a markomban” (RMKT XVIII/14. 48/I. sz.)

*

A nótajelzés a 38. genfi zsoltárra utal (Szenci Molnár Albert fordítása), a versforma azonban eltér attól – talán csak tévedésből írták ide a zsoltár kezdetét –, ezért kottáját itt nem közöljük.

32.

+ I. **Kreskay Imre-gyűjt.** (1788) STOLL 379. 40b–42a. *A színezett barátságról.* Ks.: *E mostani álnok világban.*

10 vsz. A gyűjtemény összeírója, Kreskay Imre gondosan meg szokta jelölni a versek szerzőit, ám itt nincs erre utalás. (A következő vers: *Inkább bosszont hamisságod* – szintén névjelölés nélkül.)

II. **Egyleveles kézirat** (XVIII. század vége) Ks.: *Ez mostani álnok világban.*

10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4–9, 3, 10. (Vö. II.) A végén: *VÉGE.* A „világi nótá”-t őrző kéziratot (Borzi) Nagy Iván küldte be a Kisfaludy Társaságnak, több más hasonló forrás társaságában.

III. **Dersi István-ék.** (1793–1797) STOLL 418. 48b–50a. Ks.: *Ez mostani álnok világban.*

Kiadása: KANYARÓ 1903, 495–496.

10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4, 6, 7, 5, 8–10. A végén: *Dixi.* A „világi ének”-et nem az erdélyi unitárius kézirat régies írásképevel jegyezték fel, hanem egy XVIII–XIX. század fordulójára datálható folyóírással, több szomszédos szöveggel együtt. A verset utólag áthúzták.

+ IV. **Makói ék.** (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 28. sz. Ks.: *Elbujdosom már valahova.*

2 vsz., az első strófa bujdosóének-felütése valójában *A szerencse tündér kerekén* (kötetünkben 143. sz.) szövegcsalád egyik szakaszának variánsa, a második az I/5. strófa.

- V. **Jánosi Sándor-ék.** (1802) STOLL 568. 199. Ks.: *E mostani álnok világban.*
3 vsz., sorrendjük megegyezik az I. 1–3. szakaszával. A végén: *Vége.* A vers itteni előfordulását KANYARÓ Ferenc (1903, 496) is említi.
- VI. **Nagy Ferenc-ék.** (1812–1816) STOLL 631. 76a–77b. *Világi nóta.* Ks.: *Ez mostani álnok világban.*
10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4–9, 3, 10, tehát azonos a II. változatával. A végén: *Vége.* A feljegyző (a gyűjteményre egészében jellemző módon) ezt a verset is korábbi forrásból vette. A végére odaírta: „Leírtam egy 1783. esztendei nótás könyvből.” (Bár az 1783-ra datált **Magyar Szivnek Fohászkodásai** c. kézirat szintén az övé vagy a családjáé volt, ebben nincs nyoma e szövegnek.)
- VII. **Keller Antal-ék.** (1827) STOLL 745. 184–186. Ks.: *E mostani álnok világban.*
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 5, 8, 7, 10.
- VIII. **Bándi Péter-ék.** (1837) STOLL 819. 15. sz. Ks.: *E mostoni álnok világban.*
Nj.: *A szerencse tündér kerekén.*
Kiadása: CSÖRSZ 2000, 52–53.
3 vsz., sorrendjük azonos az I. 1–3. szakaszával. A nótajelzésben megjelölt keservest néhány lappal korábban szintén feljegyezték az al-csíki kéziratba (vö. kötetünk 143. szövegcsaládjánál).
- IX. **Dobó Miklós-ék.** (XIX. század 1. fele) 25–27. Ks.: *E mostani álnok világban.*
10 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal. A gyűjtemény a Bihar megyei Margittáról került Horváth Jánoshoz, az ő hagyatékában maradt fenn.

Jótanácsokból és szentenciákból álló vers.

10 szakaszos, szó szinten folklorizálódott változata: ERDÉLYI 1846–1848, I. 325. sz. (A szakaszok sorrendje I. főszövegünkhöz képest: 1, 2, 4–9, 3, 10.) Forrása **Borzi Nagy Iván küldeménye** (feltehetőleg szintén korábbi kéziratok másolata), MTAK RUI 8r 206/90/c, 4a–b.

Az I/5. szakasz (*Ami fémlík, nem mind arany az*) önálló szövegkezdétként is felbukkant az erdélyi folklórban (CSÖRSZ 2003, 209; Domokos Pál Péter gyűjtése). Ugyanez a makói változatban összekapcsolódott egy másik, azonos metrumú keserves (*A szerencse tündér kerekén*; kötetünkben 143. sz.) egyik átalakult szakaszával. A két szövegcsalád közt néha egyéb érintkezéseket, átjárásokat is megfigyelhetünk, a VIII. például nótajelzésként kapcsolja össze vele.

I.

- 17 *Ami fémlík, nem mind arany az* – gyakori, köznyelvi közmondás (maxima). Már Kisviczay Péter 1713-as gyűjteményében előfordul: *Nem mind arany az, ami fémlík* (SZEMERKÉNYI 2009, 66–67).
- 24 *Jégre viszen, csúffá teszen* – egy gyakori, köznyelvi szólás korai előfordulása. A XIX. századi szólásgyűjtemények már említik; először Dugonics András 1820-as példabeszédeiben fordul elő *Jégre csalták – Körmére hágtak* formában. A szólás első felét használjuk gyakrabban, talán Petőfi *István öcsémhez* c. versének hatására (SZEMERKÉNYI 2009, 675).

*

Egykorú dallamjegyzését nem ismerjük. A VIII., erdélyi változat nótajelzése egy közismert keserveshez utal, ennek dallamáról lásd kötetünk 143. szövegcsaládjának jegyzeteit.

33.

+ I. **Nátyl Ferenc-ék.** (1795–1796) STOLL 425. 51b–52a. Ks.: *Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss.*
3 vsz.

II. **Énekes Gyűjtemény** (1801) 7. sz. *Intés.* Ks.: *Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss.*
3 vsz., csaknem szó szerint megegyezik az I. változattal. A kötet végén egy másik változatát is közreadták (III). Mindkettő megjelent az 1823. évi újrakiadásban is, azonos sorszámmal.

III. **Énekes Gyűjtemény** (1801) 90. sz. *Intés*. Ks.: *Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss.*

3 vsz. A gyűjtemény végi, némiképp módosult szöveg. Jegyzete szerint a korábban közölt változat hibákat tartalmaz: „Ez az ének már a 8. szám alatt vagyon, de mivel ott némely hibák csúsztak közibe, itt megjobbítva adjuk elől.”

Senkit titkod
És szándékod
Fenekére ne bocsáss;
Gondolatid,
Vágyódásid
Céljait ne lássa más:
Mert rab léssz, ahol nem véled,
S napod ahol vígan éled,
Ott kárba dönt,
Búra bűt önt
Az irigy szív, s árkot ás.

Szép szózatnak,
Víg ajaknak
Jól megfontold szavait:
Ezekből meg-
Ismérheted
Legjobban fortélyait.
Már sír-rí a fondorló szív,
Majd nevetve mondja, hogy hív,
S hol vígan jársz,
Képzést sem vársz,
Tölti hamisságait.

Tehát kérlek,
Arra intlek,
Heves kívánságodat
Tartsd zabolán,
Titkon korán,
Ne mutasd hív voltodat.
Próbakőre vesd ezerre,
Úgy bízd szíved vélt hívedre,
Hogy meg ne szánd,
Tetted ne bánd,
Tartsad nálad titkodat!

IV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IX. 43a.

Ks.: *Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss.*

3 vsz. Az I. csaknem egyező másolata.

V. **Énekes Gyűjtemény. Első Darabb** (1823) 7. sz. *Intés*. Ks.: *Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss.*

3 vsz., megegyezik az 1801-es kiadás első szövegével (II).

VI. **Énekes Gyűjtemény. Első Darabb** (1823) 90. sz. *Intés*. Ks.: *Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss.*

3 vsz., megegyezik az 1801-es kiadás második szövegével, amelyet korrekcióképp szedtek ki újra (III).

VII. **Adanitska József-ék.** (XIX. század I. fele) STOLL 841. 12b–13a. Ks.: *Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss.*

3 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal. Talán a II.-ről másolták, akárcsak a szomszédos szöveget (*Ki lesz nálam szerencsésebb?* 13a).

VIII. **Mindszenty Dániel: Nemzeti Dalgyűjtemény** (1832) II. 19. sz. *Intés*. Ks.: *Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss.*

3 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal.

A vers alapja egy Beniczky Péter-idézet lehet, amely szintén szerepel a *Náthy-ék.*-ben, ráadásul ponyván is közkézen forgott az *Ó, én reménytelen, igen szerencsétlen, szegény árva életem* kezdetű, szerelmi panaszdal záró szakaszaként:

Soha nagy titkodat, s titkos szándékidat ne jelentsd meg senkinek,
Mihelyt kijelented, azonnal letetted szabadságát éltednek,
Lészesz annak rabja, ki titkodat tudja, kell szolgálnod kedvinek.

RMKT XVII/12. 83/9.

Szirmay Antal *Hungaria in parabolis* (1804, 1807) c. munkájában így szerepel a példabeszédek és közmondások között: *Soba nagy titkodat, titkos tanácsodat asszony orrára ne függeszd* (SZIRMAY 2008, 260). XVIII–XIX. századi változatait lásd SZEMERKÉNYI, 2009, 1359.

34.

+ I. **Világi énekek** (XVIII. század vége) STOLL 1149. 10a–b. *Igen elmés ének*. Ks.: *Ifjúságonnak virágja*.

Nj.: [*Szánjátok, óh, magas egek*]

10 vsz. Az ének végén: *Vége*. A nótajelzés (*Azon nótára*) az előző szövegre vonatkozik (9b). A sor eleji s kötőszócskát a lejegyző gyakran nem a verssor részeként írta le, hanem a margóra, felütképp.

II. **Vajasdi N. Károly-ék.** (1802) STOLL 562. 53. Ks.: *Ifjúságonnak virágja*.

8 vsz., azonos az I/1–8. szakasszal.

Az I. forrás is erdélyinek tűnik. A cím ezúttal nemcsak a bölcselkedő tartalomra, hanem a hangzásra épülő rímjátékokban gazdag verselésre is utalhat.

A versforma (8, 8, 8, 7) azonos a *Meum nomen est Adolphus* kezdetű rokokó remetepanaszával, amely épp ekkoriban volt közismert. (Magyar változata: *Igaz nevem Adolphusnak*; RMKT XVIII/14. 188. sz.)

I.

31 *Együtt jár az öröm s üröm – Az öröm – üröm* ellentétpár régies közmondásainkban is gyakran felbukkan, pl. *Nincs öröm üröm nélkül* (Kisviczay 1713, 372); *Öröm, üröm csak betűben különböznek; Drágán szerzett öröm hamar ürömmé válik* stb. (SZEMERKÉNYI 2009, 1107).

*

Nótajelzését az I. változat őrzi: *Szánjátok, ó, magas egek* (az előző szöveg a kéziratban). Kottás feljegyzése eddig nem került elő.

35.

Énekeskönyv (XIX. század eleje) STOLL 526. 8a. Ks.: *Ez világban aki élni*.

9 vsz.

Gúnyos tanács.

2 *felő polcra ülni* – magas tisztségbe, rangra, hivatalra jutni. Vö. több régies szólással: *Felhágot a polcra*; *Könnyű a magas polcra lebullani*; *Mindenki nagyobb polcra óhajtozók* stb. (SZEMERKÉNYI 2009, 1161.)

- + I. **Szentgyörgyi István-ék.** (XIX. század eleje) STOLL 541. 17. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz. A kézirat 25. lapján azonos változatban még egyszer szerepel.
- II. **Szentgyörgyi István-ék.** (XIX. század eleje) STOLL 541. 25. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz. A kézirat 17. lapján azonos változatban már szerepelt.
- III. **Szöllősy Ignác-ék.** (1801) STOLL 561. 30a. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz.
- IV. **Vajasdi N. Károly-ék.** (1802) STOLL 562. 59. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz. A gyűjtemény Nagyenyedről származik.
- V. **Nagykaposi melodiárium** (1809–1848) STOLL 605. 404. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz, a *Hervad az élet...* kezdetű érzékeny dal kóruspartitúrája és 1. szakasza közé ékelve, de emiatt kotta nélkül.
- VI. **Gaal Miklós-ék.** (1810) STOLL 614. 16. sz. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz.
- VII. **Sebestyén Gábor-ék.** (1810–1813) STOLL 617. 121a. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz, a kézirat Kecskeméten összeírt részében.
- VIII. **Szendrey Sándor-ék.** (1812) STOLL 1200. 20. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz.
- IX. **Révész Pál-ék.** (1813–1815) STOLL 640. 47a. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Két szakaszban leírt szöveg, azonos az I. változattal.
- X. **Tóth M.-melodiárium** (1814–1826) STOLL 1205. 59a. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz, a discantus szólam melodiáris kottájával. A gyűjtemény a sárospataki kollégiumhoz, ill. Szatmárhoz köthető.
- XI. **Csatáry József-ék.** (1814–1819) STOLL 645. 33. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz.
- XII. **Nótás Könyv** (1821–1828) STOLL 1234. 124. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz. A gyűjtemény a debreceni kollégiumhoz köthető.
- XIII. **Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye** (1826) 58. sz. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz.
- XIV. **Érzékeny és víg dalok gyűjteménye** (1834) 84. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy négysoros szakasz, megegyezik az 1826. évi kiadás szövegével.
- XV. **Almási Sámuel: Magyar Dalnok** (1834) STOLL 795. 130. sz. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz, gitárkíséretes kottával. A *Magyar Dalnok* 1840 utáni II. kötetében (Kolozsvár, EK) 182. sorszámmal szerepel.
- XVI. **D. B. kottás gyűjteménye** (XIX. század 1. fele) STOLL 1380. 8. sz. Ks.: *Nem adnám a báróságot sok százézer aranyért.*
Egy szakasz, melodiáris kottaírással rögzített dallammal.

Nem kizárt, hogy a következő szövegcsaláddal nemcsak véletlenszerűen kapcsolódik a kéziratokban, hanem eredetileg is összetartoztak, talán egy színdarab betétdalai voltak.

Dallamát a XV–XVI. változat nyomán, saját átírásban adjuk közre. A drági református lelkész, Almási Sámuel feljegyzésének gitárkíséretét elhagytuk (eredetileg A-dúr), a XVI. változat közel azonos.

Nem ad-nám a bá - ró-sá - got sok száz - e - zer a - ra - nyért,
 Őr - dög vi - gye gaz - dag-sá - gát, mert rang nél - kül sem - mit ér,
 Csak hogy én hoz - zá is tar - tom a ran - gom - hoz ma - ga - mat,
 Ma - gam-hoz rit - kán bo - csá - tom ne - mes em - ber u - ra - mat,
 ne - mes em - ber u - ra - mat.

37.

+ I. Szöllősy Ignác-ék. (1801) STOLL 561. 30a–b. Ks.: *Pallérozzuk a világot.*

I vsz.

II. Érzékeny dalok (XVIII. század 2. fele) STOLL 1140. 8a. Ks.: *Pallérozzuk a világot.*

I vsz., azonos az I. változattal.

III. Vajszli N. Károly-ék. (1802) STOLL 562. 53. Ks.: *Pallérozzuk a világot.*

I vsz., lényegében azonos az I. változattal.

IV. Nagy Lajos-ék. (1815) STOLL 654. 10a. Ks.: *Pallérozzuk a világot.*

I vsz., megegyezik az I. változattal.

Közéleti moralizáló vers. Érdekes, hogy az I. forrásban épp a *Nem adnám a búróságot...* kezdetű dicsekvő dal után jegyezték fel, ami éppen a Rangot emeli a Pénz (Jószág) fölé. Talán eredetileg is összetartoztak, netán egy színpadi alkotás két, egymással vitázó részlete volna?

38.

Jánosi Sándor-ék. (1802) STOLL 568. 193. Ks.: *Ringy-rongy kapoc, félre tőlem.*

Kiadása: KANYARÓ 1903, 498.

Egy szakasz.

Talányos szöveg. Arról szól, hogy akinek kevés a pénze, annak voltaképpen semmilyen társadalmi előmenetelre nincs lehetősége; a szegény öregasszony nemigen „dúdolgathat” pár fillérrel a kosarában.

- 2 Minden baj, körműlj előlem – értsd: minden baj, rossz fuss előlem! A gondúzó felkiáltás mint a versnyitány része Csokonainál is felbukkan: „Búk, bánatok! Távozzatok Előlem messze...” *Felvidülés*, CSÖM II. 99. sz.

I. D) Búcsú a világi hívságoktól

A *Prédikátor könyvére* alapozva a „minden az ég alatt hiábavalóság” (vanitatum vanitas) több évezredes gondolatát, az evilági élet nyújtotta rang, kiváltság, bölcsesség, gazdagság és földi örömek mulandóságát fejtegetik az alábbi versek, a keresztény tanítás értelmében többnyire a „fényes egek-re” vetett tekintettel, az örök élet nyújtotta romolhatatlan boldogság reményében. E csalárd és minden tekintetben romlandó világról moralizáló keservek XIX. századi topikusan variánsa Kőlcsey Ferenc 1823-ban írt *Vanitatum vanitas* c. verse (KŐLCSEY 2001, 100. sz.; háttéréről bővebben: BORBÉLY 1995, különösen az 5.1 fejezet).

E fejezetből mellőztük a kollégiumi kóruskönyvek temetési-moralizáló énekeit, jóllehet a műfaj és a mondanivaló szoros rokonságban áll az itt közölt nem-liturgikus szövegekkel. Nyilvánvalóan átjárások is lehettek a műfajok között. Ezt jelzik a *Mit használ e világ* vagy a *Minden e világon mulandóság* kezdetű énekek, amelyek éppoly gyakran szerepeltek a temetési énekfüzerekben, mint a világi versek-dalok sorozatában.

A korábbi évszázadok katolikus és protestáns népénekei, ill. az egyéni sorsról szóló keservek egyaránt nyomot hagytak e műfaj szókincsén, képi és formavilágán. Az alábbi énekstrófa üresen hagyott kottavonalakkal maradt ránk egy 1793-as debreceni kéziratban. Bár tematikailag szorosan e fejezetbe illik, valójában nem önálló szöveg, hanem az Esterházy Magdolna nevét őrző *Gyászok énekeit szánom keservesen* kezdetű szerelmi kesergés egyik szakasza:

Ó, mulandó világ, mért bánál így velem?
Te tündér szerencse, mit cselekvél velem?
Most mutatád jobb kezedet,
De már nyújtod bal kezedet.
Nincs benned igazság,
Nincsen állandóság.

Veress Márton-ék. (1793) STOLL 419. 86b, üresen hagyott kottasorokkal

A XVIII–XIX. század fordulóján jegyezték le az alábbi, szintén e műfajba sorolható alkotást:

E világ hívságát ha akarod tudni,
Annak csalfaságát szívedbe rejtteni,
Tanulj tőlem, ki próbáltam,
De lelkemnek kárt okoztam,
Mert olyakra vágyakoztam,
Mi elmúlik legottan,
Mihelyt lelkem e világtúl,
Búcsút vészen hívságátúl.

Hívságok hívsága, mind csak azon hívság,
Mert mind e világban merő mulandóság.
Hívság testnek kívánságit,
Úgy követni vágyódásit,
Mert mindezek elmúlnak,
Lelkednek kárt okoznak.
Jaj, jaj, jaj, ha mostan itten
Kész nem lészel mindenekben.

Dugonics-Analekta (1791 után) STOLL 1112. 101.

39.

+ I. **Szolga Mihály diáriuma** (1754–1763) STOLL 249. 61–62. Ks.: *Halld meg, ég, föld, tenger, indulj szánakozni*. Kiadása: BAROS 1905, 41. (1. és 9. vsz.)

9 vsz. Az eredeti kézirat lappang, így csak Dézsi Lajos-féle másolatát használhatjuk. A cím mellé föl is jegyezte: *Codex: 51.*, feltehetőleg az eredeti lapszámra utalva.

- II. **Világi énekek** (1764) STOLL 277. 83–87. Ks.: *Halld meg, ég, föld, tenger, s indulj szánakozni*.
10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 6, 3, E1, 4, 8, 5, 7, 9 (vö. III). Egyedi strófája (5):

Miképp az gyermeknek más az akaratja,
Így ifiúnak is más a gondolatja,
Vénnek hasonlólag külön állapotja,
Minden édőnek van maga foganatja.

A kéziratban néhány lappal korábban már szerepelt a kezdőstrófa változata, de az egy rövid szerelmi könyörgéssel folytatódott. A kis erdélyi gyűjtemény jórészt keservesekből, szerelmi panaszból és moralizáló énekekből áll.

- III. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 65b–67a. Ks.: *Halld meg, ég, föld, tenger, indulj szánakozni*.
9 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 6, 3, II/5, 4, 8, 5, 7, tehát megegyezik a II. változat I–9. szakaszával.

- IV. **Egyleveles verskézirat** (XVIII. század vége) *Gróf Bánfi Dienes keserves éneke*. Ks.: *Halld meg, ég, föld, tenger, s indulj szánakozni*.
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 6, 8, 5, 4, E1. A záró szakasz:

Nincs tehát eszerént semmi gyönyörűség,
Melyet ne kövessen végén keserűség,
Nincsen oly egészség, hogy kínos betegség,
Ne térjen végtére az halálos ínség.

A vers végén: *Vége*. A gyűjtemény a Teleki család vegyes, verses kéziratállományában maradt meg.

Moralizáló keserves ének az élet és a sors változandóságáról. Csak erdélyi forrásokból ismerjük. A kezdőstrófa szerelmi könyörgésként folytatódó változata, szintén Erdélyből: *Föld, tenger és minden, indulj szánakozni*, **Világi énekek** (1764) STOLL 277. 76–77; ugyanitt később a szöveg közvetlen változatát is feljegyezték (83–87, II).

A IV. változat éppúgy gróf Bánffy Dénes keserves énekeként említi, mint egy másik forrás az *Ó, eltűrbetetlen, iszonyú fájdalom* kezdetű szöveget (kötetünkben 46. sz., személyéről lásd az ottani jegyzetet). Sajnos egyik esetben sem tudjuk pontosan meghatározni, mi az oka az attribúciónak.

I.

- 36 *először magok kárán tanultanak* – ahogy a népszerű közmondás is tanítja: *Más kárán tanul az okos* (SZEMERKÉNYI 2009, 720).

40.

- + I. **Szakolczai István-ék.** (1762) STOLL 266. 18a–b. *Cantillena de vanitate mundi*. Ks.: *O juventa mollis flos! / Ó, ifjúság, gyenge ág*.
8 vsz. (4 latin, 4 magyar, felváltva). A latin strófák 4×7-esek, a magyarok 8, 8, 8, 7-esek (vö. *Meum nomen est Adolphus*), néha 7, 7, 8, 7-esek.

- II. **Veszprémi korálkönyv** (1758) STOLL 1069. 138–139. Ks.: *O juventa mollis flos / Ó, ifjú, gyenge virág*.
3 vsz., a latin szöveg után *Eadem Hungariae* címmel következik a magyar változat, amely eltér a megszokottól. Kottával.

- III. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 69. Ks.: *Ó, ifjúság, gyenge ág*.
4 magyar vsz., az I. sorrendjében, kisebb korrekciókkal.

IV. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 28b. *Világot bagyja*. Ks.: *O juvena mollis, flos / Ó, ifjúság, gyenge ág*

8 vsz. (4 lat., 4 magyar, felváltva). Sorrendjük megegyezik az I. változattal.

V. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 58a. Ks.: *Ó, ifjúság, gyenge ág*.

4 magyar vsz.; a III. csaknem egyező másolata.

VI. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 57a–b. Ks.: *O juvena mollis flos / Ó, ifjúság, gyenge ág*.

8 vsz. (4 lat., 4 magyar, felváltva). A IV. csaknem egyező másolata.

Nótajelzéseként:

Azt véltem már, Istenem – Jankovich Miklós: Magyar világi énekek (1789–1793) STOLL 383. 29a; a versfőkben: ANTAL.

A világ mulandóságáról szóló énekek képviselője, latin–magyar ikerstrófákban. Dunántúli és felvidéki, katolikus forrásokból ismerjük.

I.

cím *Cantillena de vanitate mundi* – ének a világ mulandóságáról (lat.)

*

Kottás feljegyzését a II. változat őrzi, két szólamban, téves előjegyzéssel. Dallamrokonait a XIX. században *A csengeri temetőn* kezdettel jegyezték fel. Saját átírásban közöljük:

Ó, if - jú gyen - ge vi - rág, Ó, if - jú gyen - ge vi - rág,

Ma ki - jöt - tél, s hol - nap el - mész, Lop - va jó rád a ha - lál.

4I.

+ I. **Világi énekek** (1764) STOLL 277. 5–7. Ks.: *Mintbogy látom változását életem napjainak*.

6 vsz. A vers után átfirkált névbejegyzés és keltezés: 7bris 1764. A kézirat 91–94. lapján is szerepel.

II. **Világi énekek** (1764) STOLL 277. 91–94. Ks.: *Mintbogy látom változását életem napjainak*.

7 vsz., sorrendjük az azonos kézírású I.-höz képest: 1–5, EI, 6. Egyedi strófája (6) éppoly vázlatos, mint a többi:

Akármit szenvedj el inkább, mintsem azt kijelentsed,
Mert midőn így aztat vélnéd, hogy könnyebbedik terhed,
Aztat az idővel sokkal többre neveled,
Melynek nagy fájdalma miatt csak el nem fogy életed,
Ez egész nyereséged.

- III. **Vizkeleti-kódex** (1764 k.) STOLL 278. 57–62. Ks.: *Mintbogy látom változását életem napjainak*.
Kiadása: DÉZSI 1932, 289–290.
7 vsz., sorrendjük azonos a II. változattal.

Közel egykorú erdélyi forrásból ismert vers. Az I. kéziratban több, félkésznek tűnő szöveg (fordítás?) található.

42.

- + I. **Mennyekzői dalok** (1760-as évek) STOLL 293. 2b. Ks.: *Mit használ e világ*.
Kiadása: RMKT XVII/2. 502.
10 vsz. A vers végén: *Finis*.
- II. **Kovács András-ék.** (1770–1797) STOLL 296. 32a–b. Ks.: *Mit használ e világ*.
10 vsz., sorrendjük megegyezik a VIII. változattal. Egyszólamú kottával.
- III. **Saator Péter ima- és énekeskönyve** (1774) STOLL 1090. 65b. Ks.: *Mit használ e világ*.
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 6, 7, 5, 4, 9. Az ének végén: *Amen*. A dallamot később, a hangjegyes fejezetben közli, a tenor szólam melodiáris kottájával (77a). A gyűjtemény Szatmárról származik.
- IV. **Kulcsár Pál melodiáriuma** (1775–1785) STOLL 319. 54–55. Ks.: *Mit használ e világ*.
Kiadása: BARTHA 1935, 160. sz.
9 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 5, 3, 4, 6, 7, 9, 10. Dallamát eredetileg négy szólamban szerették volna rögzíteni, de végül csak a tenort, vagyis a dallamot jegyezték föl.
- V. **Zemplényi-kézirat** (1775–1785) STOLL 320. 3b–4a. Ks.: *Mit használ e világ*.
8 vsz., sorrendjük azonos a IV. változat 1–8. szakaszával. A 4a-n az ének melodiáris kottája olvasható ötszólamú kóruspartitúrában. Istenes és halotti énekek között szerepel a kézirat elején.
- VI. **Kovács Ferenc-ék.** (1777–1801) STOLL 326. 64b–65a. Ks.: *Mit használ e világ*.
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 6, 7, 5, 4, 9. Az ének végén: *Amen*.
- VII. **Nagy István-gyűjt.** (1778–1787) STOLL 347. 140. (könyvtári számozás) Ks.: *Mit használ e világ*.
9 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 5, 2, 4, 3, 6, 7, 9, 10.
- VIII. **Salamon József-ék.** (1783–1797) STOLL 353. 36b–37a. Ks.: *Mit használ e világ*.
Kiadása: RMKT XVII/2. 503.
10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 5, 2, 6, 7, 4, 3, 8–10. Az RMKT jegyzetei szerint ez már az elterjedtebb altípusba tartozik.
- IX. **Tolvay István-ék.** (1788–1791) STOLL 381. 20a–b. Ks.: *Mit használ e világ*.
Kiadása: RMKT XVII/2. 503. (1. és 7. vsz.)
8 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1^v, 5–7, 4, E1, 9, néhol szövegromlással. A kezdő szakasz kissé módosult, a 7. strófa pedig egyedi:

Mit használ e világ,
Mely fénylik, mint virág,
Tündöklük, mint ezüst?
Elmúlik, mint a füst.

Mit használ drága gyöngy?
Ez egy darab göröngy,
Gyöngyök is elvesznek,
Majdan földdé lesznek.

- X. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 35b. Ks.: *Mit használ ez világ*.
Kiadása: RMKT XVII/2. 504.
10 vsz. Sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 4, E1, 6, 7, 5, 2^v, 9, 10. Egyedi, ill. módosult szakaszai (4, 8):

Mit használ termeted,
Úri öltözeted?
Orcádat még fested,
Csak porrá lész tested.

Mit az nagy uraság,
Pompa és királyság?
Gazdag birodalom
Elmúl, mint hóhalom.

XI. **Ekeli gyűjt.** (1767–1790) STOLL 1079. 351b. Ks.: *Mit használ ez világ.*
10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 6, 3, 7, 4, 2, 5, 8–10. A csallóközi református kézirat 1790 körül összeírt részében.

XII. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 96. sz. Ks.: *Mit használ e világ.*
Kiadása: RMKT XVII/2. 504.

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 6^v, 7^v, 4^v, E1. Dallammal, a vers végén: *Vége.* Egyedi vonásai miatt itt közöljük:

Mit használ e világ,
Mondd meg, sok kincs s jószág?
Az arany sárga föld,
S érte magod ne törd!

Mit használ a puha
Bársony szín, kamuka?
A bársony csigavér,
Ez hát keveset ér.

Mit használ korona,
Királyi szép pálca?
Pálca s birodalom
Elvész, mint hóhalom.

Mit használ, ha tested
Talpig selyemben áll?
Azt egy féreg fonja,
Mely szívedet vonja.

Mit használ a szépség,
Angyali ékesség?
Szépségek elmúlnak,
Rózsák földre hullnak.

Mit használ szép nyakad,
Kláris szín ajakad?
Férgek eledele
Mert lészen végtére.

Úgy élj e világban,
Juthass mennyországban,
Az hol vég nélkül élsz,
Senkitől is nem félsz.

XIII. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 154–155. *Nota elegantissima.* Ks.: *Mit használ e világ.*
Kiadása: RMKT XVII/2. 504–505.

9 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 4, 7^v, 6, E1, 2^v, 8–9, E2. Egyedi és átköltött szakaszai (5, 6, 9):

Nézd a selyemruhát,
Rút férgek fonálát,
Ez pundrák ruhája,
El kell hát hagynia.

Mit a királyi szék?
Mit szép pálca s felség?
Pálya s birodalom
Elvész, mint hóhalom.

Eredj magad szerint,
Szemem rád nem tekint,
Megcsaltál engemet,
Elloptad szívemet.

XIV. **Lóskay-kódex** (1760–1820) STOLL 500. 182a. Ks.: *Mit használ e világ.*

6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 5, 2, 7, 3, 4. A lejegyzés az 1780–1790-es évekre datálható.

XV. **Kiss Mihály ötvöskönyve** (1799 k.) 14–15. Ks.: *Mit használ e világ.*

6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 3, 5, 6, 7. Az egykorú lejegyzésekhez képest igen közeli rokonságban áll az I. változat szerkezetével. Az előző szöveg végén 1799-es dátum. Kiss Mihály komáromi ötvös mester kéziratában több egyházi és világi szöveg is szerepel. A forrásról bővebben: KISS E.–SZVITEK 2011.

XVI. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 100a–b. Ks.: *Mit használ e világ.*

7 vsz. A XII. egyező másolata.

- XVII. **Resetka János-ék.** (1801) STOLL 560. 44b–45a. Ks.: *Mit használ e világ.*
8 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1+2, 1, 5, 6, 3, 7, 4, 9. Néhol szövegromlásokkal.
- XVIII. **Battha Bálint kótatára** (1804–1808) STOLL 572. 70–71. Ks.: *Mit használ e világ.*
9 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 4, 5, 7, 6, 8–10, megegyezik a szintén sárospataki XXI. és XXIII. változattal. Halotti énekek között szerepel.
- XIX. **Elek István-melodiárium** (1805) STOLL 1172. 39a–b. Ks.: *Mit használ e világ.*
9 vsz., sorrendjük azonos a XXI. változattal, a 4. strófa sorai felcserélődtek. A gyűjtemény Páparól származik.
- XX. **Halotti énekek** (1807) STOLL 586. 45–46. Ks.: *Mit használ e világ.*
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 5, 4, 7, 6, 9.
- + XXI. **Melodiárium** (1808 k.) STOLL 598. 77–78. Ks.: *Mit használ e világ.*
9 vsz., sorrendjük azonos a XVIII. és XXIII. változattal. Mivel e változatnak több azonos másolata ismert Sárospatakról és környékéről, tipikusnak tarthatjuk, ezért főszövegben közöljük. Egyházi, főként temetési énekek között jegyezték fel; a kottasorok üresen maradtak.
- XXII. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 197. sz. *Szépség, kincs, pompa, mind semmi.* Ks.: *Mit használ a szépség.*
Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 329; RMKT XVII/2. 505; ÉP 83. sz.
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 3, 6+7, 5, 6+2. Dallammal. Egyedi kombinációjú (minden bizonnyal emlékezetből leírt) szakaszai miatt itt közöljük:

Mit használ a szépség?
Mulandó ékesség?
Szépségek elmúlnak,
Rózsák földre hullnak.

Mit az arany alma,
Mely sárga, mint szalma?
Az arany sárga föld,
Ezt nagyra ne becsüld.

Mit használ a puha
Bíbor, bársony ruha?
Ezt csak féreg fonja,
Mely szívédet vonja.

Mit a bíbor ruha,
Királyi szék s pálca?
Bársonyszín csigavér,
Ez hát nem sokat ér.

Horváth fölvette a 100 évesnél régebbi, kiemelkedően értékes dalok jegyzékébe is.

- XXIII. **Csörge László-melodiárium** (1816–1831) STOLL 658. 123. Ks.: *Mit használ e világ.*
9 vsz., sorrendjük megegyezik a XVIII. és XXI. változattal. Halotti énekek között szerepel.
- XXIV. **Szatmárnémeti melodiárium** (1810-es évek) STOLL 1224. 32b–33a. Ks.: *Mit szomorít e hír?*
15 vsz., az első 6 szakasz egy azonos dallamra éneklendő önálló temetési énekből való, a 7–15. strófák főszövegünkéből. A tenor (dallam) melodiáris kottájával.
- XXV. **Felvidítő VI. Nóták II.** (1824 után) STOLL 720. 172–173. Ks.: *Mit használ e világ.*
10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 4, 2, 3, 6, 5, 7–10.
- XXVI. **Pisné** (XIX. század I. fele) STOLL 1400. 8a. *Ének a világi dicsőség leírásáról.* Ks.: *Mit használ e világ.*
10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 5, 3, 4, 6–10.

Nótajelzésként:

Uram, jóvoltodat – **Farkas Sámuel-melodiárium** (1802–1816) STOLL 565. 128–129.

Csak a szövegkezdet, a dallam melodiáris kottájával: **Szarka János-melodiárium** (1791 k.) STOLL 410. 112. (Előtte az előző szövegre és a részben közös témára visszautaló *Világ haszonta[lanság]* szavak olvashatók. A dallamot a 77. lapon is feljegyezték a *Mit szomorít e hír* kezdetű – néha főszövegünkkel is összekapcsolódó – énekhez.)

Nyéki Vörös Mátyás XVII. század eleji énekének (*Mit használ, kérlek, e világ*) XVIII. századi átköltése, amely katolikus és protestáns kéziratokban egyaránt gyakori. A szöveg történetéről bővebben: IMRE L. 1883, ill. RMKT XVII/2. 502–505. (több XVIII–XIX. századi kéziratos változat

közreadásával). A kötetünkben is szereplő *Világ állapotja szívem hasogatja* kezdetű moralizáló vers (52. sz.) kétségtől ugyaneből a népszerű énekből táplálkozott, még metruma is egyezik.

XIX. századi folklórváltozat: **Oláh Dániel küldeménye** (Hegyalja, 1846) MTAK RUI 8r 206/155. 27. sz.

*

A közismert ének dallama a késő középkori eredetű *Mittit ad Virginem* (*Küldé az Úristen*) kezdetű karácsonyi énekkel rokon, amelyet a XVII. századi népénektárak (*Cantus Catholici*, 1651-től; RMDT II. 149/a) terjesztettek el. A XVIII. században ezt a dallamtípust képviselte a népszerű Szent István-himnusz, az *Ab, hol vagy magyarok tündöklő csillaga* is. A kötetünkben idézett moralizáló ének első kottázás feljegyzése a III., Szatmárról származó református kéziratban olvasható, csaknem azonos a IV–V, sárospataki változatokkal, sőt a későbbiekkel is. A *Kulcsár-melodiárium* dallamát (IV) Bartha Dénes kiadása (1935, 160. sz.) nyomán, egyszerűsített ritmikával közöljük:

Pálóczi Horváth Ádám (XXII) ugyanezt a dallamtípust örökölte meg, talán még debreceni diákemlékei nyomán, csekély eltéréssel a fentiekől. Domokos Mária átírásában, ugyancsak egyszerűsített ritmikával közöljük (ÉP 83. sz.):

43.

Vizkeleti-kódex (1764 k.) STOLL 278. 74–75. Ks.: *Ím, üdő múlik.*

Kiadása: DÉZSI 1932, 295–296.

4 vsz., a végén: *Vége.* A versfőkben: IMRE. Dézsi szerint Bene Imrére, a kézirat több versének valószínűsíthető szerzőjére utal.

Egyetlen erdélyi kéziratból előkerült moralizáló szöveg. Metruma a jellegzetes 5 szótagú sorok mögött a *volta*-ritmus rokkoló továbbélését, nyilván egy konkrét dallam hatását sejteti.

44.

Alsókubini kézirat (1782 k.) STOLL 344. 31b–32a. Ks.: *Hervadandó világ, adom végső szómat.*
5 vsz., a 4. strófa 1 sorral rövidebb.

A felvidéki gyűjtemény egyik (egyelőre egyedi) moralizáló éneke. A jellegzetes versformát (12, 12, 8, 8, 6, 6) más egykorú keservesek is képviselik, pl. a *Gyászos életemet szánom keservesen*.

45.

+ I. **Aranka György gyűjt.** (1782–1790) STOLL 345. I. 82a–b. Ks.: *Vidám kedvem, már nyugodjál.*
12 vsz.

+ II. **Kolozsvári ék.** (1790 k.) STOLL 398. 37–39. *A mulandó világ bívságától való búcsúzás.* Ks.: *Vidám kedvem, már nyugodjál.*
12 vsz., jelentős eltérései miatt főszövegben közöljük. A végén: *Amen*.

A *Vidám kedvem, hová lettél* kezdetű, XVIII. század eleji szerelmi dal néhány moralizáló strófájából és azok továbbköltéseiből összeállított parafrázis. Két erdélyi kéziratból ismerjük. Az összöveg:

Vidám kedvem, hová lőttél,
Hogy éntőlem elsillyedtél?
Elenyészte, mint az füst,
Tündöklöttél, mint ezüst.

Ellenségim mindenfelől,
Mégsem félek én senkitől,
Ki-ki párját szereti,
Irigyit csak neveti.

Tündér világ álnokságát,
Megismértem csalárdságát,
Hittem eddig, de nem már,
Csalj meg engem többször bár!

Vermet és az irigység is,
Még a legjobb pajtásod is
Rosszban kíván ejteni,
Szívedtől megfosztani.

Aki írta ez verseket,
Így próbálta volt ezeket,
Ő is Venust követte,
Csalárd jutalmát vette.

Ki volt erősebb Sámsonnál,
Hatalmasabb Nagy Sándornál?
Mégis ezek engedtek,
Mivel ők is szerettek.

Inkább tetszik azért Márshoz
Folyamodnom, mint Venushoz,
Mert Márs szép hírt, nevet hoz,
Venus gyötrelmet okoz.

Amor Marsnál is erősebb,
Hectornál győzedelmesebb,
Ahol e' viaskodik,
Ott diadalmaskodik.

Szerelem fájdalommal jár,
Gyakorta keveti nagy kár,
Veszedelembe forog,
Mégsem búsul s nem morog.

Amíg él bennem az lélek,
Állandóképpen szeretlek,
Bizonyítom hitemmel,
Elpecsétlem szívemmel.

Nincsen bizony az ég alatt,
Nem is lehet olyan alak,
Akiért megvesselek,
Holtig ne szeresselek.

Bocskor-kódex (1716–1739) STOLL 180. 26a–27b; CsÖRSZ 2003, 62–63.

A versformát is az összövegből veszi át (8, 8, 7, 7), egyben azonos a Lotharingiai Ferenc császár halálára írt búcsúénekével is (*Isten bozszád, édes hazám*; RMKT XVIII/14. 19. sz.), amely a II. váltóztól néhány lapnyi szomszédságban szintén megtalálható.

*

Az összöveg dallamát jelenleg csak a *Dávidné Soltári* vázlatos kottájáról ismerjük. Egy rekonstrukciója már megjelent (HARSÁNYI–HODOSSY 1914, 108), közlésétől itt eltekintünk.

46.

Aranka György gyűjteménye (1782–1790) STOLL 345. I. 46a. *Gróf Bánfi Dénesé*. Ks.: *Ó, eltűrbetetlen, iszonyú fájdalom*.

4 vsz., a vers végén: *vége*. A strófák 4. sora után *rep.* rövidítés utal az ismétlésre, de nem tudjuk bizonyosan, hogy ez csak erre a sorra vonatkozik-e.

cím *Gróf Bánfi Dénes* – minden bizonnyal Bánffy Dénes Kolozs megyei főispánra, a bonchidai kastély átépíttetőjére (1723–1780) utal. Feltehetőleg nem ő maga írta az idézett keservet, de még ez sem zárható ki, hiszen Aranka kortársáról van szó, aki esetleg eljuttathatta hozzá valamely kéziratát. Kötetünk 39. szövege is az ő énekeként szerepel az egyik forrásban.

47.

Lang Márton-ék. (1789) STOLL 384. 36a–37a. Ks.: *Ó, szép ifjúság*.

6 vsz. Faludi Ferenc versei között található.

A szótagszám ingadozik, de az első sorok láthatólag inkább 7 szótagúak lehettek. Sajnos variánsok híján egyelőre nem tudjuk tisztázni.

48.

Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei (1790–1809) STOLL 399. I. 52b–54a. *Világi hívság*. Ks.: *Világot ki ismeri*.

9 vsz., Kresznerics kézírásával.

A világ hiábavalóságát kárhoztató vers. Minden bizonnyal műköltői alkotás, morálfilozófiai érveléssel. Kodrus említése talán az iskolai színjátszással is kapcsolatot sejtet; épp ekkoriban, 1792-ben jelent meg a *Kodrus* c. szomorújáték, amelyet Szrógh Sámuel fordított németből.

31–32 *eltűnik, mint füst / gyöngy arany és drága ezüst* – a földi kincsek mulandóságát kifejező gondolatot és a *füst* – *ezüst* rímpárt több korabeli versben is megtaláljuk, lásd kötetünkben 42/I, 35–36; 42/II, 23–24; 51, 21–22.

45 *dúsgazdag mast szomjúbozik* – utalás Jézus közismert példázatára a szegény Lázárról és a dúsgazdagról (Lk 16, 19–31, főleg: 24–25).

55 *így táncrúl van láncra, és láncrúl van táncra az út* – a régies, ismert közmondás szerint az örömet bánat követi: *Néha reggel tánc, este pedig lánc* (SZEMERKÉNYI 2009, 1337). Itt a közmondás fordítottját is megidézik.

- + I. **Komoróczy Terka-ék.** (1796) STOLL 427. 67a–b. Ks.: *Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja.*
3 vsz., a végén: *VÉGE.* A kézirat törzsanyagától elütő kézírással, amely több másik szöveget is feljegyzett.
- + II. **Miskolci melodiárium** (1798–1829) STOLL 414. 20a–21a. Ks.: *Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja.*
Kiadása: MURÁNYI 1968, 168. (dallam)
4 vsz., sorrendjük: I, EI, 2, 3. A lap alján a folytatásra utaló 5. szám látható, majd a folytatásban egy látszólag új ének „ugyanazon nótára”, de folytatólagos strófaszámozással (5–14.), *Fonnyasztó keserűségnek mért lett szívem hajléka* kezdettel. Talán a kéziratot összeíró Pávay Mihály továbbköltése. Dallammal.
- III. **Szarka János-melodiárium** (1791 k.) STOLL 410. 113. Ks.: *Ó, világi gyönyörűség.*
Kiadása: BARTHA 1935, 210. sz.
Csak a kezdő szavak, egyszólamú kottával.
- IV. **Battha Bálint kótatára** (1804–1808) STOLL 572. 315. Ks.: *Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja.*
4 vsz., sorrendjük: I, EI, 2, 3. A 2. szakasz a II. kéziratban és a későbbi pataki nyomtatott kiadásokban (V–VI) is szerepel:

Így van dolga, kit űzőben vész a szerencsétlenség,
Mivel ennél nincs dühösebb s kegyetlenebb ellenség,
Akkor örül, ha a szegényt a földig megalázza,
Akkor nevet, mikor amaz éltét kockázza.

- V. **Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye** (1826) 204. sz. Ks.: *Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja.*
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: I, III/2, 2, 3. Az antológia 1834. évi kiadásában is megjelent.
- VI. **Érzékeny és víg dalok** (1834) 158. Ks.: *Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja.*
4 vsz., sorrendjük azonos az 1826. évi kiadásával (V).

Nótajelzésként:

Fonnyasztó keserűségnek mért lett szívem hajléka – **Miskolci melodiárium** (1798–1829) STOLL 414. 21b.
Fogva tarja gondolatom a kétséges állapot – Uo., 57. sz.

Jórészt sárospataki, ill. észak-magyarországi kéziratok és kiadványok őrzik.

*

Dallamát a II–III. kézirat pontosan egyező módon örököltette meg (*A Novák-melodiárium*ban és *Melegh Dániel melodiárium*ában csak a kísérőszólamait találjuk; BARTHA 1935, 283). BARTHA Dénes és MURÁNYI Róbert Árpád (1968, 168) átírását alapul véve, saját rekonstrukcióban közöljük, semleges ritmizálással. A dallam végén nemcsak moll, hanem fríg értelmezés is elképzelhető:

Ó, vi - lá - gi gyö - nyö - rű - ség csa - ló - ka áb - rá - zat - ja,
Sze - ren - csét - len szél - vé - szed bús szí - vem med - dig szag - gat - ja?
Med - dig nem szűnsz é - le - te - met ke - gyet - le - nül ron - gál - ni?
Már lán - go - ló tű - zed kín - ját nem le - het áll - ni.

50.

S. József-ék. (1792–1799) STOLL 415. 33a–b. Ks.: *Már az egekénél panaszt tett egy állhatatos virág.*
6 vsz.

Talán (a gyűjtemény egy másik szövegéhez hasonlóan) németből készült fordítás.

51.

Veress Márton-ék. (1793) STOLL 419. 86b. Ks.: *Jaj, e világ mely hamar elmúl.*
1 vsz.

52.

Szép világi énekek (1794) STOLL 422. 2b. Ks.: *Világ állapotja szívem basogatja.*
10 vsz., a környezetében kizárólag Pálóczi Horváth Ádám versei találhatók.

A *Mit használ e világ* kezdetű ének (kötetünkben 42. sz.) mintájára és talán dallamára, annak részleteit továbbköltve létrejött moralizáló, világtól búcsúzó keserves. Egyelőre csak egyetlen, valószínűleg erdélyi változatát ismerjük.

53.

+ I. **Énekes Gyűtemény** (Vác, 1799) 49. sz. *Világi mulandóság.* Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság.*
4 vsz.

II. **Tzigány prédikáció és tzigányoknak furtsa lakodalma** (é. n.) Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság.*

Kiadása: BORBÉLY 1995, 79.

4 vsz., sorrendjük és lényegében a szöveg is megegyezik az I. változattal. A ponyva esetleges korábbi mivoltára nincs megbízható adat. A satirikus, cigány tematikájú füzet végére „Hogy üresen ne maradjon ez a hely, avégre tétetődtek e versek ide”. A III. csak szedésében és illusztrációiban tér el.

III. **Tzigány prédikáció és tzigányoknak furtsa lakodalma** (é. n.) Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság.*

4 vsz., azonos a II. ponyvakiadással, éppúgy csak helykitöltő szerepű. A füzet szedése és illusztrációi azonban eltérnek.

IV. **Horváth András-ék.** (1799–1800) STOLL 444. I. 19b. *Világi mulandóság.* Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság.*

4 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal; minden bizonnyal annak másolata.

V. **Thaly-kolligátum** (XVIII–XIX. század) STOLL 511. 132a–b. *Világi mulandóság.* Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság.*

4 vsz. Szó szerint megegyezik az I. változattal, még annak sajtóhibáiból is találunk (*betegeké, vénekeé*). A kolligátumnak ez a fürete kizárólag a váci *Énekes Gyűjtemény* 1. kiadásából származó dalokat őriz. Még az sem kizárt, hogy a nyomtatott kötet anyagának összegyűjtésére szolgált (Csörsz 2012b, 172).

VI. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 78b–79a. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság.*

4 vsz., sorrendjük a nyomtatott kiadásokhoz képest: 1, 3, 2, 4. Szövege igen közeli azokhoz.

VII. **Világi énekek** (XIX. század eleje) STOLL 546. 49b–50a. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság.*

4 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal.

- VIII. **Farkas Sámuel-melodiárium** (1802–1816) STOLL 565. 193. Ks.: *Minden a világon mulandóság*. Csak a kezdőstrófa, a basszus szólam kottájával.
- IX. **Nihelszki Dávid-ék.** (1804–1824) STOLL 584. 177–178. Ks.: *Minden e világon mulandóság*. Csak a kezdőstrófa, a gyűjtemény 1810-es években összeírt részében.
- X. **Elek István-melodiárium** (1805) STOLL 1172. 18b. Ks.: *Minden e világon mulandóság*. Csak a kezdőstrófa, a basszus szólam melodiáris kottájával. A gyűjtemény Páparól származik.
- XI. **Szőkefalvi János Sándor-ék.** (1809) STOLL 608. 268–269. *A mulandóságról*. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság*. 4 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal. A vers végén: *Vége*. A kézirat Erdélyből, egy unitárius verskedvelőtől származik.
- XII. **Szirmay Antal: Quodlibet** (1812) STOLL 633. 17a. *A világi mulandóság*. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság*. 4 vsz.-nyi, strófatördelés nélküli, néhol hibásan leírt változat. Lényegileg megfelel az I.-nek.
- XIII. **Csatáry József-ék.** (1814–1819) STOLL 645. 105–106. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság*. 4 vsz., sorrendjük azonos a nyomtatott kiadásokéval.
- XIV. **Somogyi László-melodiárium** (1815–1825) STOLL 655. 25. Ks.: *Minden a világon mulandóság*. Csak a kezdő strófa, a basszus szólamkottájának vázlatával, majd tisztázatával.
- XV. **Csörge László-melodiárium** (1816–1831) STOLL 658. 248. Ks.: *Minden e világon mulandóság*. Csak a szövegkezdet az *Inf.* (basszus) szólam melodiáris kottájával.
- XVI. **Pataki énekkar dallamtára** (1817–1828) STOLL 667. 41. Ks.: *Minden e világon mulandóság*. Egy szakasz, hatszólamú melodiáris kóruspartitúrával.
- XVII. **Sipos Péter-melodiárium** (1818–1824) STOLL 675. 132. Ks.: *Minden a világon mulandóság*. 3 vsz., sorrendjük: 1, 3, 2. A 3. szakasz némileg átköltve:

Hol vagyon Július dicsősége,
Hektor és Akhillesz nagy vitézsége?
Hol vagyon Dárius birodalma
Vagy Augustusnak fénylett hatalma?
Itt mind elvesznek,
Mind elenyésznek,
Mint a köd és pára, semmivé lésznek.

- XVIII. **Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye** (1826) 1. sz. Ks.: *Minden e világon mulandóság*. 3 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 4. Az antológia 1834-es kiadásában is megjelent (XXVI).
- XIX. **Kardos Antal-ék.** (1823) STOLL 712. 88–89. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság*. 3 vsz., sorrendjük az I. változat 1–3. szakaszával azonos.
- XX. **Makay Ádám-melodiárium** (1823–1835) STOLL 715. 15–16. Ks.: *Minden e világon mulandóság*. Csak a kezdő szakasz, a discantus szólam vázlatos, melodiáris kottájával.
- XXI. **Melodiárium** (1823–1831) STOLL 716. 27. Ks.: *Minden e világon mulandóság*. Csak a szövegkezdet, a basszus és egy belső szólam melodiáris kottájával.
- XXII. **Keller Antal-ék.** (1827) STOLL 745. 190–191. Ks.: *Minden e világon mulandóság*. 3 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3.
- XXIII. **Técsői Szabó István-ék.** (1829) STOLL 765. 63b–64b. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság*. 4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 2, 4.
- XXIV. **Kecskeméthy Csapó Dániel-gyűjt.** (1830–1832) STOLL 768. 20a. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság*. 3 vsz. Az 1826. évi sárospataki kiadásról másolt fejezetben.
- XXV. **Almási Sámuel: Magyar Dalnok** (1834) STOLL 795. 151. sz. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság*. 1 vsz., majd a 107. lapon a teljesebb, 4 szakaszos változat, közbülső lapokon a kottával. A gyűjtemény 1840 utáni, Kolozsvárott őrzött átdolgozásában is megtalálható (II. 183. sz.).
- XXVI. **Érzékeny és víg dalok** (1834) 48. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság*. 3 vsz., sorrendjük azonos az 1826. évi kiadásával (XVIII).

XXVII. **Daloskönyv** (XIX. század 1. fele) MTAK RUI 8r 206/196. 1. Ks.: *Minden e világon mulandóság.*
Csak a kezdő strófa.

XXVIII. **Dobó Miklós-ék.** (XIX. század 1. fele) 91–92. Ks.: *Minden az ég alatt mulandóság.*
4 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal. A gyűjtemény a Bihar megyei Margittáról került Horváth Jánoshoz, az ő hagyatékában maradt fenn.

Nótajelzésként pl.:

Öröm-indulatokkal eltelve – *Melodiárium* (1808 k.) STOLL 298. 200.

A *Prédikátor könyvét* parafrazeáló, széles körben terjedő (főként protestáns forrásokból ismert) moralizáló ének. POGÁNY Péter (1959, 168) azt sem zárja ki, hogy népszerűsége hatással volt Kölcssey Ferenc *Vanitatum vanitas* c. költeményének (1823) keletkezésére – ez azonban aligha közvetlen kapcsolat, mivel mindkettő közvetlenül a Bibliából is eredeztethető, az antik hivatkozások pedig eltérnek. Mindazáltal Kölcssey ismerhette a verset akár már diákkorából, akár az 1820-as évekből.

Borbély Szilárd (1995, 79) a vers kompozícióját – az általa idézett ponyvakiadás „helykitöltő” szerepe miatt – nyitottnak tartja, s csupán a helyhiánnyal magyarázza, hogy a vers nem folytatódik hasonló szakaszokkal. A ránk maradt variánsok mindenesetre valamennyien legfeljebb 4, ill. 3 szakaszosak, kétségtelenül a ponyva és a váci *Énekes Gyűjtemény* hatására is.

*

Dallamát többféle forrásból ismerjük. A XVI. forrás a sárospataki diákénekkar egyik partitúrárs kézirata, amely hat szólamban rögzíti az éneket. A dallamot adó tenor szólamot a valószínűsíthető metrummal, saját átírásban közöljük:

Min - den az ég a - latt mu - lan - dó - ság, És ép - pen sem - mi - ben
Gaz - dag - ság, tisz - te - let, a - vagy szép - ség Csak ke - vés i - de - ig

nincs ál - lan - dó - ság, Mert a szép rút - tá, Gaz - dag kol - dus - sa
tar - tó di - csó - ság,

Le - het min - den - ko - ron, Lett is már az - zá, Lett is már az - zá.

Legalább húsz évvel későbbiek Almási Sámuel drági református lelkész kottás feljegyzései. Az 1834. évit (XXV) saját átírásban közöljük, a gitárkíséret sorát a feljegyző üresen hagyta (eredetileg D-dúr, akárcsak a kolozsvári kéziratban). A furcsa ütembeosztás talán a kántori-gyülekezeti előadást tükrözi:

Min - den az ég a - latt mu - lan - dó - ság, És ép - pen sem - mi - ben
dag - ság sen - kit is ne biz - tas - son, A jó - zan o - kos - ság

1. nincs ál - lan - dó - ság, Gaz - Min - den rom - lan - dó, min - den mu - lan -
min - dent ok - tas - son:

dó, Nin - csen az ég a - latt, Nin - csen az ég a - latt

sem - mi ál - lan - dó, sem - mi ál - lan - dó.

54.

Cantillena. Énekek. Pesnicki (XVIII. század 2. fele) STOLL 452. 7b–8a. Ks.: *El köll bagynom világ javát már mostan.*
3 vsz.

Egyedi, talán már XIX. század eleji szöveg, néhol fogalmazásra utaló vázlatossággal. A forrás Nyitra környékéről származik, ezt az éneket is jórészt szlovák szövegek övezik.

55.

Világi énekek (XVIII. század vége) STOLL 1149. 2b–3a. Ks.: *Nincs oly gyönyörűség ez álnok világban.*
5 vsz. Az ének végén: *Vége*, régies w-s írásmóddal.

A töredékes kézirat az írássajátosságok miatt feltehetőleg Erdélyből származik.

5–6 a *méz – méreg* mint régi költői toposz, ill. az *öröm – ürm* ellentétpár megjelenik proverbiumainkban is: *Méz alatt méreg, szép almában fereg; Mézet ígér, mérget ad; A pénteki öröm vasárnapi ürm; Drágán szerzett öröm hamar ürömmé válik; Öröm, ürm csak betűben különbözik* (SZEMERKÉNYI 2009, 1006, 1107). A politikai és a szerelmi közköltészetben is gyakori, pl. „Álnok szerelem, kész veszedelem, mézet ígértél, de mérget mértél, ó, nagy kín!” (*Igy kesergette... / Virgo formosa*, 1770-es évek)

56.

Pap-ék. (XVIII. század vége) STOLL 474. 2b. Ks.: *Szánom emberi sorsomat.*
1 vsz., talán csak töredék.

A kéziratban ezt kettővel megelőző szöveg a *Jaj, jaj, mely bertelen elmúlik ez világ* kezdetű halotti moralizáló ének (2a), ez a kis vers is ennek hangneméhez tér vissza.

- + I. **A' rendes házasság' le-írása, avagy a' leány-nézők' úti-kalauza rövid versekben más két énekekkel...** (é. n., Pest, Patzkó Ferenc) Harmadik. Ks.: *Csalárd világ, álnok világ, mit csalogatsz engemet?*

12 vsz., a vers (egyben a ponyvafüzet) végén: *VÉGE*.

- II. **A' rendes házasság' le-írása, avagy a' leány-nézők' úti-kalauza rövid versekben más két énekekkel...** (é. n., Pest, Patzkó Ferenc) Harmadik. Ks.: *Csalárd világ, álnok világ, mit csalogatsz engemet?*

12 vsz., a vers (egyben a ponyvafüzet) végén: *VÉGE*. A ponyva címlapja, illusztrációi és szerdése is eltér az I.-től, de a szöveg egyezik.

Moralizáló ének, a *Minden az ég alatt mulandóság* kezdetű szövegcsalád (kötetünkben 53. sz.) tematikus rokona, azonban szinte semmilyen hatását nem tapasztaljuk a korabeli magyar közköltészetben. Egyetlen ismert, 1800 körüli pesti ponyvakiadásában kissé szokatlan kontextusba került: két házassági intő-oktató ének mellé, talán ezzel is magyarázható a visszhangtalanság. Másrészt a tömörebb megfogalmazású *Minden az ég alatt...* voltaképp át is vette a szerepét ennek a versnek. A kezdősor, néhány formula és a hasonló metrum is szoros rokonságra utal Révai Miklós *Tartózkodás* c. versével, amely 1787-ben jelent meg, majd a váci *Énekes Gyűjtemény*ben is közölték:

Tündér álnok gonosz világ!
Magadhoz mit csalogatsz?
Állapotod merő vakság:
Csak hamis fényt mutogatsz.
Nem indulok füstöd után,
Gondosb lelkem más jót kíván,
Itt hasztalan tapogatsz.

Aranyadat se fitogasd,
Földnek pora, sárdarab.
Szabadságod se harsogasd,
Szolga vagy és kötött rab.
Hasztalan szót már ne forgass,
Szándékomban ne háborgass,
Nem kell nékem ez a hab.

Nagy nálad a gyönyörűség –
De nagyítóüveggel,
Józan szemmel csak kicsinyiség,
S tele rágó féreggel.
Ne ámtgass, el nem hiszem,
Ne kínálgass, el nem veszem,
Tele vesztő méreggel.

Istenem a való napfény,
Kiben nincs fogyatkozás.
Ő az öröm, az igaz kény,
Kiben nincs unatkozás.
Ő a fő kincs, melyet nem ront,
Oly szabadság, melyet nem bont
Erőszakos változás.

Révai Miklós elegyes versei és néhány apróbb köztétlen írásai [...] (Pozsony, 1787), 150–151.

Kései kiadása (feltehetőleg ugyanezen ponyva nyomán): ERDÉLYI 1846–1848, I. 321. sz. Arany János – talán Erdélyi kiadásából, talán máshonnan – egyik sorát külön idézi a nemzeti versidomról szóló értekezésében.

I.

12 *hol ba látok* – hátha látok valahol

Szőllősy Ignác-ék. (1801) STOLL 561. 36a. *Mély gondolatok*. Ks.: *Siralmas világban sírással béleltem*.

I vsz.

Aforizma.

II. AZ EGYÉNI SORS KÖLTÉSZETE

II. A) 1. Bujdosóénekek

A magyar köz- és népköltészet egyik legrégebbi és szövegcsaládokban leggazdagabb tematikus csoportját alkotják a bujdosóénekek és a különféle búcsúdalok. Népszerűségük a hagyományban szinte töretlen a XVII. századi, bujdosni kényszerült katonák, kuruc szegénylegények énekeitől kezdve (pl. *Bánatimnak örvényében*, RMKT XVII/10. 57. sz.) a XX. századi kivándorlók, emigránsok korábbi köz-helystrófákból és -sorokból összeállított dalaiig (pl. *Ideje bujdosásimnak...*, RMKT XVII/14. 189. sz.; népi változat pl. *Népköltészet*, 217, 474. sz.). A műfaj műköltői háttéréről és kora újkori közköltészeti tanulásairól legújabbban: CsÖRSZ. 2014a.

Funkciójuk és műfajtypusuk szerint a bujdosóénekek is keservesek és panaszdalok – szinte kizárólagosan férfiak szájába adva –, amelyek a szülőföldről és otthonról való kényszerű elválást éneklik meg. A bujdosás, az elválás okáról – irigyek, árvaság, szerelem, anyai átok, szegénység – gyakran csak elnagyoltan szólnak, inkább az önsírató érzelmek, a honvágy, a reménytelenség és kilátástalanság, a kényszerű magánytól való félelem betegség és halál esetén szólnak meg ezekben az alkotásokban. A környező világ, az ég és a föld, az időjárás és a természet is „azonosul” lírai hős bánatával. A bujdosóénekek vissza-visszatérő, általában megválaszolatlan formuláris kérdései: az idegen földön „hol leszen lakásom”; „ki fog hozzám látni” (ápolni); „hol leszen halálom”; „ki fog megsíratni”. Évszázadokon keresztül, felekezeti hovatartozástól függetlenül a bujdosók egyetlen biztos támasza és reménysége az istenhitük. Ezért a bujdosóénekekből szinte sose hiányzik a fohász: „szánd meg sorsomat”, ill. az áldáskérés elhagyott hazájukra és szeretteikre.

E műfaj néhány komplex képviselője egy későbbi kötetben kap majd helyet. Ezeknél is a bujdosás, a távozás adja a dal alaphelyzetét, de alapvetően szerelmi tárgyúak. Ízelítőül:

Én elmegyek a világ végire,
A tengernek a túlsó szélire,
Hazajövök hozzád esztendőre,
Haza jövök hozzád esztendőre.

Kozma-ék. (1777–1781) STOLL 327. 1a.

Kész lábam, paripám, útra kell indulni,
Mely nehezen esik innen kimozdulni!
Ó, hogy ne is esne – könyveim csordulni
Értetted kezdenek, meg kell tán bódulni.

Ekeli gyűjtemény (1767–1790) STOLL 1079. 109b, 1. vsz.

Most jöttem Erdélyből, Erdély országából,
Az én édesemnek kedves hazájából.
Hoztam neked sokat, Sárikám, Zsuzsikám,
Ezer egészséget, egy putton polturát.

Elment az én uram a török táborban,
Meggyászolom öt fekete bársonyban,
Délíg feketében, délután veresben,
Piros pántofliban, sárga cipellőben.

Kozma-ék. (1777–1781) STOLL 327. 3b–4a, 1–2. vsz.

A hagyományos bujdosóénekek (keservesek) mellett néhány egyedibb, kollégiumi eredetű búcsú-ének is fennmaradt, ezeket a II. A) 2. fejezetben közöljük.

59.

Bocskor-kódex (1716–1739) STOLL 180. 69a–70a. Ks.: *Édes bazám, szánjad válásom*.

Kiadásai: THALY 1872, II. 324–325; VARGA 1977, 225. sz.; 1995, 74. sz.; CSÖRSZ 2003, 98–99. II vsz. A kódex 1716-ban összeírt, legkorábbi részében.

Varga Imre szerint mindenképp a Rákóczi-szabadságharc után keletkezett, s az egykorú, világias, személyes hangú bujdosóénekekkel rokon (1977, 858.). Pintér Jenő *A magyar irodalom történetében* (IV. 201–217) a feljegyző, Bocskor János versének tartja. Klaniczay Tibor és mások véleménye szerint sem kizárható, hogy a kézirat máshonnan nem ismert dalait maga Bocskor János (vagy még inkább édesapja, a Rákóczi-szabadságharc után Moldvába bujdosott Bocskor Mihály) szerezte.

A 4. szakasz (*Az kisderek anyjok tejétől...*) előképe egy XVII. századi szerelmi elégiában bukkan fel:

Miként kicsinded anya tejétől
Nehéz megválnia ő dajkájától,
Vagy anya kedves, szép magzatjától,
Oly nehéz válnom én asszonkámtól.

Siralmas battyú Neander partján. RMKT XVII/3. 99/I., 3. vsz.

Versformája – melyre Thaly is utal – közel áll *A szerencse tündér kerekén* (kötetünkben 143. sz.) kezdetű énekéhez, amely Bocskornál szintén szerepel. Talán ennek valamelyik dallamváltozatára énekelték. A rokon strófaképletű, XVII–XVIII. századi szövegek kapcsolatairól lásd még: CSÖRSZ 2009, 72–79.

60.

Bocskor-kódex (1716–1739) STOLL 180. 70a–b. Ks.: *Sem apám, sem anyám, sem jó atyámfia*.

Kiadásai: THALY 1872, II. 373–374; VARGA 1977, 226. sz.; CSÖRSZ 2003, 99–100. II vsz., az utolsó töredékes. A kódex 1716-ban összeírt, legkorábbi részében.

Más forrásból nem ismerjük. Talán – a szomszédos szövegekhez hasonlóan – Bocskor János vagy édesapja, Bocskor Mihály írta-parafrázálta meglévő, rokon műfajú versek nyomán.

Thaly a fenti kiadásban az utolsó sor első szava kapcsán megjegyzi: „A tollhibákban bővelkedő s általában csekély irodalmi képzettséggel írt codexben a »Kegyetlenben« szó helyett »kegyelemben« áll, de ennek semmi értelme s nyilván ekképp igazítandó »kegyetlenben« u. i. [...] régi értelemben kietlenben”. Domokos Pál Péter azonban másként érvelt a tervezett forráskiadás jegyzeteiben: „A kéziratban kétségtelenül a helyes és nagyon is érthető *kegyelemben* szó áll. Azoknak ugyanis, akik annak ellenére, hogy részt vettek a harcokban kurucként, az országban maradtak, az új rend kegyelmet biztosított. Az ilyenek a kibujdosottaknak »fene barátai«, sőt »fene jó barátai« voltak.” (CSÖRSZ 2003, 230.) Ez az okfejtés nem feltétlenül állja meg a helyét, így kötetünkben a Thaly által javasolt emendálást követtük (CSÖRSZ 2014a, 155).

61.

Bocskor-kódex (1716–1739) STOLL 180. 83a–b. Ks.: *Sírva írt levelem*.

Kiadásai: THALY 1872, II. 385–386; VARGA 1977, 228. sz.; CSÖRSZ 2003, 114–116.
10 vsz.

Bujdosóének, melynek más feljegyzését nem ismerjük. Thaly szerint „valami külföldre bujdosott fiatal kuruc éneke lehet, mint a 4., 8., 9. és 10-dik strophákból következtethető”. Első két versszakának poétikai előképe a *Síralom pataka* kezdetű, tatár rabságról tudósító ének lehetett (1650-es évek; RMKT XVII/9. 158. sz.). A XVII. századi ének átköltése talán Bocskor Jánoshoz köthető.

62.

Bocskor-kódex (1716–1739) STOLL 180. 93b–94b. Ks.: *Szernyű sírásra reá jutott én fejem*.

Kiadásai: FERENCZI 1898, 454–455; CSÖRSZ 2003, 125–126.
9 vsz., az utolsó csonka.

Külföldre peregrinált diák bujdosóéneke; más feljegyzését nem ismerjük. Talán ez is Bocskor János szerzeménye. Szoros kapcsolatban áll az egykorú *Bujdosik, bujdosik szegény árva legény / deák* kezdetű énekkel (RMKT XVII/14. 191. sz.).

63.

+ I. **Bölöni Kozma István-ék.** (1765–1768) STOLL 1076. 92a–93b. Ks.: *Síratom magam magamat*.

8 vsz.

II. **Bathó István-ék.** (1776–1785) STOLL 330. 1–2. *Cancio nota elegans*. Ks.: *Síratom magam magamat*.
Nj.: *Szörnyű nagy romlásra*.

8 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 8, 3, 5–7. A nótajelzés – amennyiben a Kádár István emléket őrző XVII. századi históriára utal – téves, mivel nem 4×12-es. Talán a dallam bizonyos jegyeinek rokonsága miatt érezte azonosnak a feljegyző?

III. **Kolligátum** (1788 k.) STOLL 378. 46b–47a. Ks.: *Jajjal életemet kezdtem*.

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 2, 8, 3–7. A vers után az azonos műfajú, XVII. század végi *Keservesen kezdű búcsúzó verseit* kezdetű ének következik. A kolligátumnak ez a darabja XVIII. század végi vagy XIX. század eleji.

+ IV. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 21. sz. Ks.: *Síratom magam magamat*.

[Nj.]: *Régi napok, régi napok*.

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 8, 5^v, 7^v, 6^v. A nótajelzésként szolgáló *ugyan azon nótára* megjegyzés a 19. sz., dallammal együtt feljegyzett énekre vonatkozik (*Régi napok, régi napok*); s az előtte álló szöveg (*Válét mondok néked, világ*) is erre énekelendő.

V. **Daloskönyv** (XVIII. század 2. fele) 8a–b. Ks.: *Síratom magam magamat*.

8 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 8^v, 3, 5–7, tehát lényegében azonos a II. változattal. A 4. strofa kezdete itt egyértelműen szerelmi kontextust ad a búcsúdálnak (ami az egész versfüzetre jellemző): *Szép szerelmentől elmenni*.

VI. **Énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 455. 1a–b. Ks.: *Síratom magam magamat*.

10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 8^v, 3, E1–5. A 4. strofa itt is a *Szép szerelmentől elmenni* szavakkal kezdődik, s az egyedi szakaszok ugyanúgy szerelmi fogadkozásról szólnak, mint a különálló záradék:

Legyen szívem, mint akarod,
Kedves rózsám, mint kívánod,
Ne szánd tőlem egy csóкод,
Hogyha halálom szánod.

Most orcád teljes, mint rózsá,
Ajakodnak szép szólása,
Olyan szép, mint viola,
Avagy mint majoránna.

Bizony ékes tekinteted,
Nem felejthetem személyed,
Ékesen nőtt termeted,
Tündöklő szép színedet.

Emlékezzél mondásodról,
Sokszori fogadásodról,
Magad ajánlásáról,
Nékem jött paroládról.

Én te nevedet szívemben,
Melyet beírtam elmémbe,
Kitörölni lehetetlen,
Búm éretted sok s képtelen.

Tudom, szívem, hogy énhozzám nem vagy te idegen.

A vers a kéziratban még egyszer, rövidebben is szerepel. Az egész gyűjteményt ugyanaz a személy írta le, aki Székely Sámuel néven, 1788. november 29-én szignálta az egyik verset (6b–7a).

VII. **Énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 455. 6a. Ks.: *Síratom magam magamat.*

5 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 8^v, 3. A 4. strófa itt is a *Szép szerelmemtől elmenni* szavakkal kezdődik. Székely Sámuel kézírása 1788 tájáról. A 6–7. lappárt utólag fogták össze a füzetkével, tehát a vers második lejegyzése eredetileg talán nem volt része a forrásnak.

VIII. **Versfűzér** (1788 körül) 147b. Ks.: *Síratom magam magamat.*

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 8^v, 3, 5, 6, tehát a záró szakasz híján azonos az V.-kel. A 4. strófa itt is szerelmi témájú. Székely Sámuel kézírása, akitől ebben a levéltári állományban is számos, egy-kétleveles kézirat található. Minden bizonnyal a Teleki család szolgálatában állt.

IX. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 21a. Ks.: *Síratom magam s magamat.*

7 vsz. A IV. csaknem egyező másolata.

Kezdetben unitárius, majd református forrásokból ismert erdélyi bujdosófohász a XVIII. század középső harmadából. Nyitó strófájának és több részletének előképe a *Síralmas volt nékem e rossz világra születnem* kezdetű keserves (Dobai István nevével; RMKT XVII/14. 186. sz.), amely eredetileg szintén erdélyi szöveg, s a XVII. század végétől adatolható:

Síratom magamat,
Elmúlt napjaimat,
Bízván Istenre gondomat,
Eligazítja bajomat.

RMKT XVII/14. 186/I–X, 9. vsz.

Népi változatai pl. KÁLMÁNY 1881–1882, I. 30; MNGY II. 91. sz.

Másik fontos előképe a Geszti István nevét őrző, azonos korú, szintén protestáns bujdosóvers, a *Gondviselő édes Atyám* (RMKT XVII/14. 187. sz.). A bibliai háttérű, sokáig közismert ének hatás-történetéről bővebben: CSÖRSZ 2014a.

I.

cím *Cantio pulchra* – szép ének (lat.)

II.

cím *Cancio nota elegans* – szép ének (lat.)

Dallamát nem jegyezték fel. A II. változat téves nótajelzése egy 4×12-es metrumú, ponyván is terjedő históriás énekre utal (*Szörnyű nagy romlásra készült Pannónia*; RMKT XVII/9. 161. sz.), ennek legfeljebb egyes dallammotívumai lehetnek rokonok. A IV. nótautalása egy népszerű erdélyi keserveshez vezet (*Régi napok, régi napok*; kötetünkben 157. sz., dallamát lásd ennek jegyzeteiben).

64.

Szíveket Újító Bokréta (1770) STOLL 299. LII. sz. Ks.: *Haj, dínom-dánom, még élek, bánom*.

Kiadása: VERSÉNYI 1914, 108–109.

4 vsz. Az ének végén: *Vége*.

Az ének azonos kezdősorú travesztiája (de tekinthetjük előképnek vagy variánsnak is) a katonának felcsapott diák búcsúéneke, amelyet a diák tematikájú fejezetben adtunk közre (RMKT XVIII/14. 170. sz.). Érdekes, hogy e variáns még jobban hangsúlyozza, hogy török szolgálatban állt egy ideig, ami e korban elég szokatlan.

A kezdősor egy korabeli csúfolódó férjpanasz refrénjeként is megjelenik:

Haj, dínom, dánom,
Még élek is, bánom
Házasságom.

RMKT XVIII/4. 60. sz.; az 1750-es évektől ismert

- 27 *Srúnyicz* – valószínűleg a *spádís* (spádés, tehát egyenes karddal felszerelt) szó eltorzult alakja, esetleg a szpáhikra (török lovas tisztek) is utalhat. Az eredeti kézirat lappang, így nincs módunkban ellenőrizni.
- 28 *Stompoly* – Sztambul (Isztambul) kissé átalakult neve

65.

+ I. **Papszász György versgyűjteménye** (1770 után) STOLL 1093. 6b. Ks.: *Erdő, erdő, de magas vagy*.

Kiadása: VÉV 152. sz.

I vsz., utána a vershatárt jelző vízszintes vonalakkal elválasztva két azonos metrumú strófa (talán eredetileg összetartoztak, vö. az erdő motívumával):

Komáromi kerek erdő,
Kanászlegény benne kettő.
Tele van a szája csókkal,
A szűrujja mogyoróval.

Erdő, erdő, kis madárka,
Majd megérik már az árpa,
Már két galamb körüljárta.

II. **Mindszenty Dániel: Nemzeti Dalgyűjtemény** (1832) 3. sz. Ks.: *Erdő, erdő, de magas vagy*.

2 vsz., szerelmi változat.

Kontaminált helyzetben, de nagyon jól sikerült kompozícióban olvasható a *Kisütiött a nap sugára* kezdetű, népies szerelmi dalfüzérben a XVIII. század végén:

Ó, te erdő, mely magos vagy,
 Ó, szerelmem, mely messze vagy!
 Ha az erdőt levághatnám,
 Szép szeretőm megláthatnám.

Dugonics-Analekta (1791 után) STOLL 1112. 136–138, 4. vsz.

Hasonlóan szerepel az alábbi bujdosóének-füzérben, amely XVII. századi szövegrészeket is tartalmaz:

Erdő, erdő, de magas vagy,	Elindultam onnét hazul,
Édes hazám, de messze vagy!	Azt gondoltam, jómra fordul.
Füstjít látom, de csak alig,	Nem fordult az nékem jómra,
Hogy az égen setítellik.	Fordult szomorú órámra.

Makói ék. (1826 előtt) STOLL 1267. 65b–66a (*Bort iszik a szegény legény*, 4–5. vsz.)
 RMKT XVII/14. 914–915.

A XIX–XX. századi szájhagyomány egyik kedvelt vándor- vagy közhelystrófája, mely számos lírai daltípusban és még balladákban is előfordul, annyi módosítással, hogy a *hazám* helyett inkább *anyámat* vagy *rózsámat*, *galambomat* énekelnek (pl. ORTUTAY–KATONA 1970, I. 226–227, 16–18. sz.). Egy szerelmi búcsúdál kezdeteként:

Erdő, erdő, de magas vagy;
 Szép galambom, de messze vagy!
 Azt az erdőt levághatnám,
 Szép galambom megláthatnám.

Tata, Komárom m.; ORTUTAY–KATONA 1970, I. 227, 18. sz., I. vsz.

*

Dallamát – pontosabban: egyik szóba jöhető dallamát – viszonylag késői feljegyzésből, Kiss Dénes 1844-ben Pápán összeírt kottás kéziratából ismerjük (*Erdő, erdő, be magas vagy*). A népes műdalszerű nagy hangterjedelmű dallamot saját átírásban közöljük

Er-dő, er-dő, de ma-gas vagy, Kín-csem, ró-zsám, be mesz-sze - vagy,

Ha az er - dőt le-vág-hat - nám, Kín-csem, ró-zsám meg-lát-hat - nám.

Aranka György gyűjt. (1782–1790) STOLL 345. I. 63b–64a. Ks.: *Valabol elmégyek s valamit szemlélek, minden vigad kedvére.*

7 vsz.

Régies hangvételő és metrikájú (strófánként 4 Balassi-sorból álló) búcsúvers és fohász. A szöveg helyenként romlott, az „alapszöveg” ugyanis jóval korábbi, mint a feljegyző kora: jórészt Beniczky Péter *Bú és bánat benyúló szívben ver fészket* című barokk búcsúversére vezethető vissza (RMKT XVII/12. 73. sz.), „amely a bujdosás és az azt megelőző melankólia érzékletes leírása után több óvatos utalást tesz arra, hogy a vers hőse valójában szerelmi vigaszt keres a távolban. Az Aranka által 120 évvel később feljegyzett parafrázis azonban egy másik Beniczky-versből is építkezik: *Útonjáróknak oltalomkérése Istenről (Szárándokaságimot s minden utaimot igazgató Istenem; RMKT XVII/12. 71. sz.)* – ez viszont Balassi [...] *Pusztában zsidókat...*-énekéből veszi az alapformulákat. Amikor az Aranka-féle vers hőse búcsút mond N. Eger (vagy helyesen: Enyed) városának, hosszan moralizál s részletesen beszél gondoljai sokaságáról, de konkrétumok nélkül, így csak azt tudjuk meg, hogy mindenképp el kell indulnia. A fohászkodó strófák szélesebb mederben hömpölyögnek (néha romlott sorokkal), mint a jóval tömörebb 4×8-as bujdosóénekekben.” (Csörsz 2014a, 171–172.) A 6. vsz. egy harmadik Beniczky-vers részlete (*Mégis más azon töredelemmel könnyörög; RMKT XVII/12. 66. sz.*).

7 N. Egernek – az N betű a behelyettesíthető elemeket, neveket szokta jelölni a kéziratokban

11 mint víz jeges zaja – mint a jégzajlás

+ I. **Kolligátum** (1788 k.) STOLL 378. 42a. Ks.: *Ne menjetelek, kérlek szépen.*

2 vsz.-nyi szöveg. Az ének végén: *vége*. Közvetlenül előtte a bebörtönzött Hóra (Horea, román parasztfelkelő) panaszéneke olvasható (*Álnok szerencse, szárnyakkal; RMKT XVIII/14. 22. sz.*). A kolligált kézirat XVIII. század végi vagy XIX. század eleji.

II. **Szegedi István-melodiárium** (1799–1802) STOLL 1130. 8a. Ks.: *Ne menjetelek, kérünk szépen.*

Csak a szövegkezdet, négyszólamú melodiáris kottával.

III. **Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. 26. Ks.: *Ne menjetelek, kérlek szépen.*

3 vsz., a 3. az I.-höz hasonlóan a szerelmi költészetből veszi formuláit:

Úgy búsulnék, mint egy árva
Madár, amely párját várja,
Keresi, de nem találja,
Sír, s folydogál könnye árja.

IV. **Csatáry József-ék.** (1814–1819) STOLL 645. 63–64, *Ne menjetelek, kérünk szépen.*

3 vsz.

V. **Révész Pál-ék.** (1814–1815) STOLL 640. 14b. Ks.: *Ne menjetelek, kérlek szépen.*

2 vsz.

A rejtélyes szövegű ének talán egy iskolai színjáték része volt. Szinte kizárólag debreceni kéziratokban fordul elő.

Dallamát a II. változat őrzi a négyszólamú kóruspartitúra tenorjaként, de lehet, hogy nem hibátlanul. Saját átírásban közöljük:

68.

Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei (1790–1809) STOLL 399. II. 127b. Ks.: *Az Úristen tudja, hol lesz maradásom.*

Kiadása: RMKT XVII/14. 900.

3 vsz.-nyi töredék, más bujdosóénekek és keservesek részletei között. Előtte Jánóczi András bujdosóénekének (*Ideje bujdosásimnak*) töredéke olvasható:

Majd elmegyek valamerre,
Valamely ország szélére,
Jó hírt, nevet ottan szerzek,
Ahol böcsütem léssen.

Majd ott már jobban kedveznek
Az idegen jövevénynek,
Semmi böcsü a szegénynek,
A szép ifjú legényeknek.

A töredékes vers 1. strófája a XVII. század végi *Bujdosik, bujdosik szegény árva legény* szövegcsalád egyik belső szakaszával rokon:

Csak az Isten tudja, hol lesz maradásom,
Az idegen földön hol leszen romlásom,
Vagy piros véremnek hol lesz kiontása.
Az gyarló testemnek csontja kihullása.

RMKT XVII/14. 191/V, 14. vsz.

A 2. szakasz szintén egy XVII. századi szerelmi búcsúdalt parafrázál:

Hová készülsz, szívem, tőlem elbujdosni,
Az idegen földön ki fog téged szánni,
Hogyha megbetegszel, ki fog hozzád látni?

RMKT XVII/3. 102. sz.

69.

Világi énekek gyűjteménye (XVIII. század vége) STOLL 516. 3a–b. Ks.: *Vale, vale, Panoniam.*

9 vsz., a 7–8. eredetileg egybeírva. A feljegyző talán nem volt magyar anyanyelvű, legalábbis a magyar helyesírásban nem volt elég jártas, a *gy* hangot is *g* betűvel jelölte, ezt hallgatólagosan emendáltuk.

Ismeretlen harctérre, külföldre távozó katona éneke.

A 4. strófa Jánóczi András *Ideje bujdosásimnak* kezdetű, XVII–XVIII. század fordulójára datált (de könnyen lehet, hogy XVIII. század közepi, vö. CSÖRSZ 2014a, 162) bujdosóénekének egyik szakaszából táplálkozik:

Isten hozzátok, pajtásim,
Velem felnyőtt jó barátim,
Kikkel sokszor nyájasságim,
Töltöttem el víg óráim.

RMKT XVII/14. 189/I–IX., 16. vsz.

70.

Makói ék. (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 16. sz. Ks.: *Bánatimnak, siralmimnak mikor lesz vége.*

6 vsz.; eredetileg 18 szakasz, ám a 7. strófával kezdődő rész (*Búval élem, búval...*) valójában önálló szöveg, ezért külön sorszámmal közöljük. A szomszédos szövegek mind keservesek.

A versforma és az 5. sor arra utal, hogy a feljegyző jól ismerte a *Nem nyughatom, csak bujdosom még éjszaka is* kezdetű XVIII. századi szerelmi panaszdalt, amely szintén 8+5-ös sorokból áll.

71.

Makói ék. (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 16. sz., 2 rész. [Ks.]: *Búval élem, búval, búval világomat.*

10 vsz. (négy- és hatsorosakra bontható), eredetileg egybeírva a *Bánatimnak, siralmimnak mikor lesz vége* kezdetű szöveggel (lásd fentebb).

Sok archaikus elemet felvonultató bujdosóének, de konkrét variánsáról nem tudunk. Az első két strófa költői képei többnyire a népköltési keservesekben fordulnak elő, pl.:

Búval élem világomat,
Búval töltöm napjaimot.
Bánót, bánót, sűrű bánót,
Be rég, hogy benned sétálok!

Bú ebédem, bú vacsorám,
Búra szült volt ingem anyám;
Búra szült volt ingem anyám,
Bánatra növelt az apám.

Istensegíts (Bukovina); ORTUTAY–KATONA 1970, II. 158–159.

A nyitósor ismertségére utal egy verbunkos dal parafrázisa a XIX. század elejéről: *Búval élem világom, nem vidít ifjúságom* (vö. RMKT XVIII/8. 59. sz.), ill. egy keserves a házassági fejezet bevezetőjében.

72.

+ I. **Monori Ferenc töredékes énekeskönyve** (1810 k.) 6. sz. Ks.: *Ó, felséges nagy Úristen.*

8 vsz., némelyikükben csak 2 vagy 3 verssorral; ez talán a jelöletlen ismétlésekre utal. A kézirat Monori Ferenc pécsi színész gépiratos másolatában maradt fenn, amelyet egy bővebb, feltehetőleg debreceni gyűjtemény tervezett kiadásának függelékében tett közzé.

+ II. **Bukovitz Antal dalgyűjteménye** (XIX. század 1. fele) STOLL 1375. 24a. Ks.: *Hazám, hazám, édes hazám.*

I vsz., amely az I. változat egyik strófájaként bukkan fel először.

Bujdosó- és rabének-, ill. keserves-strófák szép füzére. Az erdélyi, moldvai és dunántúli népköltészetben több strófa rokonaival találkozunk különböző műfaji kombinációkban és szövegkörnyezetben. A 3.-hoz már közel egykorú adatunk is van:

Úgy elmegyek, meglássátok,
Soha hírem nem halljátok,
Vagy ha hírem meghalljátok,
Tudom, hogy megsíratjátok,
Tudom, hogy megsíratjátok.

Almási Sámuel: Magyar Dalnok II. (1850 után) 153. sz. (PAKSA 1988, 106.)

Úgy elmegyek, meglátjátok,
Soha hírem sem halljátok.
Úgy elmegyek, meglátjátok,
Soha hírem sem halljátok.

Mikor hírem meghalljátok,
Levelemet olvassátok:
Reábujva sirassátok;
Reábujva sirassátok;

Egyházaskozár, Baranya m.; ORTUTAY–KATONA 1970, II. 232 (24. sz.)
Ugyanez a kezdőformula *uo.*, 230–231 (21–23. sz.); bujdosóének kezdeteként II. 141 (26. sz.)

Egy hertelendyfalvi keserves utolsó strófája:

Úgy elmegyek, meglássátok,
Hírem sohase halljátok!
Sem híremet, sem nevemet
Felejtsetek el ingemet!

ORTUTAY–KATONA 1970, II. 246.

Az 5. vsz.-hoz lásd Czombó Mózes kéziratának szép rabénekét (kötetünkben 165. sz.). A 6. vsz. rokonát egy XIX. század közepi keservesből idézzük:

Meg kell a búzának érni,
Mert a nap hőisége éri;
Meg kell arcomnak hervadni,
Mert azt a búbárat éri.

ERDÉLYI 1846–1848, I. 75. sz.

A 7. vsz. székelyföldi népköltési szövegváltozata: MNGY XI. 94–95, 143. sz.

Hazám, hazám, édes hazám,
Bárcsak határod láthatnám!

Látom füstét, de csak elig,
Hogy az égön lengedőzik.

ORTUTAY–KATONA 1970, II. 247.

A 8. vsz. népköltési változatai:

Olyan bú van a szívemen,
Kétrét hajlott az egeken.
Ha még egyrét hajlott volna,
Szívem kettéhasadt volna.

Ez utóbbit Kríza János székelyföldi gyűjtéséből egy bujdosóének 5. strófájaként idézi ORTUTAY-KATONA 1970, II. 143., 27. sz. Kezdő strófaként Gyergyóújfaluban, Csík megyében Bartók gyűjtötte 3 vsz.-os változatát: KODÁLY-VARGYAS 1952, Pt. 122. sz.

A népi emlékezetben egy közismert keserves-dallamra is énekelték. Monori Ferenc, az I. variáns felfedezője a Somogy megyei Bélaváron gyűjtötte; dallamát a kéziratok hagyatékból ismerhettem meg.

II. A) 2. Kollégiumi búcsúénekek, peregrinációs versek

A magyarországi diákköltészet, a kortárs közköltészet egyik fontos termőága elsősorban a nagy protestáns iskolákban virágzott a XVIII–XIX. században. A korabeli diákéletéről szóló verseket a *Közköltészet* 3/A kötetben adtuk közre (RMKT XVIII/14. 150–185. sz.). Az alábbi alkalmi énekek műfómájuk és funkciójuk okán kerültek ebbe a fejezetbe: azokat a tógátus diákokat búcsúztatták, siratták áldással kísérve, akik elhagyva a kollégiumot külföldi akadémiákra mentek el továbbtanulni.

A legnépszerűbb egykorú diákbúcsú latinul forgott közkézen a magyar kollégiumokban (magyar fordítását Édes Gergelynek tulajdonítják egy kéziratban):

Triste valedico Musis,	Hogy elhagytam a Múzsákat,
Ora rigant lacrimae.	Ó, mint sírnak szemeim!
Moestum pono finem ludis,	Meg kell vetnem a nimfákat,
Tremunt partes intimae.	Hűlnek minden részeim.
Tempus scholae consecravi,	Kiknek szántam életemet,
Vitae florem immolavi,	Ezzel biztatván fejemet,
Ne fortunam inimicam	Hogy idővel vígan élek,
In senecta videam.	Szegénységtől nem félek.

BARTHA 1935, 230.

Valószínűleg ebben a funkcióban élt tovább egy másik búcsúvers is: *Gyászos szívem, jaj, mint kesereg*. A protestáns *Makói ék.*-ben (1826 előtt) például bujdosóénekek, keservek között szerepel (20. sz.).

A kollégiumoktól búcsúzó kardalok és kollektív búcsúversek különösen a reformkortól válnak gyakorivá a forrásokban. Az 1820-as évekre datálható egy erdélyi kézirat szövege, amelyben Krakótól búcsúznak a diákok:

Isten hozzád, Krakkó tája,	Légy te áldott és szerencsés,
Ifjúságunk tanyája!	Boldogítván fiaid,
Isten hozzád, legyél boldog,	Ne szenvedd meg jó földeden,
Ez szívünknek hálája.	Kik neked csak ostorid.
Elváltával egy szép sereg	Légy tovább is jó hazája
Búcsúját mondja néked,	Minden igaz magyarnak,
De szívünkbe' mindörökké	Légy ostorok s büntetések,
Élni fog szép emléked.	Kik téged nem áldanak!

Vajasdi N. Károly-ék. (1829-es kézírás) STOLL 562. 291–292.

Hasonló reformkori szöveget Egerből is ismerünk (**Horváth Lajos gyűjteménye**, 1838, MTAK RUI 8r 206/182, 4a), de az ifjú Petőfi is írt ilyen műfajú verset 1840. január 21-én *Búcsú* címmel (*Írjgyen a sors boldogságom ellen, / Pozsony! körödből ismét messze bít*; PSÖM I. 15. sz.).

Ezek korai latin előzménye (középkori gyökerekkel, vö. *Dulce solum natalis patriae*) néha hazai forrásokban is felbukkan: *Valete socii, valete omnia* (pl. **Szakolczai István-ék.**, 1762, STOLL 266. 14b–16a). Szintén latin nyelven búcsúzik egy enyedi vagy marosvásárhelyi diák, aki felcsap katonának: *Scholis ergo dicas vale* (**Rákosi Sámuel Holmija**, 1785–1791, STOLL 409. 119b–120a). A **Pannonhalmi ék.** (1796, STOLL 430) további, néhol szatirikus latin diák búcsúverseket őriz.

73.

Beregszászi Tóth Péter gyűjteménye (1736–1738) STOLL 197. II. 11a–12b. *Valedictoria domini senioris*. Ks.: *A bölcs Istennek keze mindenek határt szab ez világon*.

7 vsz., majd 4 strófányi, más metrumú *Conclusio*. Mindkét részt *Finis* zárja.

Vécsei János senior távozására írt búcsúztató vers mitológiai apparátussal, a végén protestáns fohászkodással és áldáskéréssel. A 2. szakasz némileg Rimay János *Ez világ, mint egy kert* kezdetű moralizáló versének hatását is tükrözi (ezt a költeményt a XVIII. században sokszor kiadták a Balassi–Rimay-féle *Istenes énekek*-kötetekben). A *János – biános* rímpár viszont Amade László Nepomuki Szent János-himnuszából ismerős (RMKT XVIII/7. 148. sz.), jóllehet azt valamivel későbbre datálják. A helyenként túlbonyolított, keresztutalásokkal szabdaltszerű szakaszainál jóval világosabb és közköltészetesebb a *Conclusio*, amely más, hasonló műfajú szövegek hatásáról árulkodik.

Vécsei János tudomásunk szerint 1726-ban tért vissza peregrinációjából, utána Debrecenben lelkeszi hivatalt vállalt (OJTOZI 1997, 425). Az ének tehát még az 1720-as évek elejére keltezhető.

cím¹ *Valedictoria domini senioris* – a senior úr búcsúztatása (lat.)

15–21 a kissé zavaros strófa értelme talán: nincs állandó hely a világban, csak az erős szívekben, akik dacolnak az élet viharaival

cím² *Conclusio* – összegzés (lat.)

74.

Beregszászi Tóth Péter gyűjteménye (1736–1738) STOLL 197. II. 13a–14b. *Cantus valedictoricus*. Ks.: *Vedd fel első muzsikádat*.

20 vsz., a végén: *Finis*. Az előző szöveg ugyancsak kollégiumi búcsúztató ének egy másik senior, Vécsei János távozására (lásd kötetünkben 73. számmal).

Őri Pál seniort búcsúztató ének, az előző szövegpár retorikájával és eszköztárával. A 16–20. strófában itt is helyet kap (akárcsak az előző versben) a protestáns liturgikus hagyományból ismerős áldáskérés. Feltehetőleg szintén a debreceni kollégiumban énekelték az 1720–30-as években.

Metruma az *Aki indul hosszú útra* kezdetű XVII. századi lakodalmi intő-oktató énekkel rokon (az 8, 8, 8, 10 szótagú sorokból áll, ez pedig 8, 8, 8, 11-es).

cím *Cantus valedictoricus* – búcsút mondó ének (lat.)

+ I. **Collectanea poetica** (1764–1784) STOLL 271. 61a. Ks.: *Jaj, jaj, én gyámolom.*

14 vsz., sorrendjük azonos a II. változattal. Előtte ugyancsak Miklós Sámuel búcsúztató latin vers olvasható (*Te ne care mihi file*), majd kikapart cím (S. V., értsd talán: *similis ungaricae* 'ugyanez magyarul'), végül a magyar szöveg. A latin és magyar versek a 61b–67a lapokon is Miklós Sámuel búcsúztatják, de nem kötetünk 76. szövegének pontos fordításaként, noha ahhoz közeli módon (*Mitte tuas mater*), sokak nevében; ezeknek azonban nem ismerjük további másolatait.

II. **Ekeli gyűjtemény** (1767–1790) STOLL 1079. 114a–b. Ks.: *Jaj, jaj, én gyámolom, ki voltál istápom.*

14 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal. A ritka versforma másutt is előfordul a kéziratban: a *Szabad, víg életem* kezdetű panaszdal strófái éppígy egyetlen Balassi-sorból állnak. A 6. vsz.-ra (*Ne menj el, marasztalak*) nótajelzésként hivatkozik az **Ekeli gyűjt.** egyik későbbi szövege is (*Mint Biblis könyvében*, l. alább).

III. **Makói ék.** (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 9. sz. Ks.: *Ne menj el, gyermekem.*

4 háromsoros vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 3, 4, 2, 6.

IV. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 229. sz. *Marasztás.* Ks.: *Ne menj el, gyermekem.*

Kiadása: BARTHA–KISS J. 1953, 352.

3 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 3, 2, 6. Dallammal.

Az 1759-ben Varannay Mihály tógátus deák versével elbúcsúztatott Miklós Sámuel a **Collectanea Poetica** szomszédos latin és magyar verseinek (61a–66a) tanúsága szerint sárospataki senior volt (BARTHA–KISS J. 1953, 830, 229. sz. jegyzete). Később a miskolci református iskola meghatározó tanáregyenisége volt; halálakor az Ephemerides Budenses is megemlékezett róla (BALOGH P. 2014, 252–253). A megszemélyesített *alma mater* valóban anyai szavakkal búcsúztatja a távozót, így más műfajok (menyasszonybúcsú, szerelmi keservesek stb.) hatását is tükrözi a vers.

I.

15–18 A külföldi akadémiákra, peregrinációba ment seniorok úgy „biztosíthatták” későbbi professzori állásukat a kibocsátó alma materben, ha benősültek a kollégium tanári karába, ill. saját házat szereztek a városban.

*

Dallamát a XVIII. századi, egyetlen Balassi-sorból álló versforma képviselője (vö. *Zöld erdő barmatút; Szabad, víg életem* stb.). A IV. kézirat örökíti meg. Talán egy hosszabb dallam önállósodott nyitó sora; az *Ötödfélszáz énekek* 260. dallamával (*Egyszer a cigányok gyűlést hirdetének*) is közeli rokonságban áll. Bartha Dénes átírása nyomán (BARTHA–KISS J. 1953, 618), moll olvasatban közöljük:

Ne menj el, gyer - me - kem, Mik - lós Sá - mu - e - lem!

Ne cse - le - kedd ezt ve - lem!

76.

Ekeli gyűjtemény (1767–1790) STOLL 1079. 360a. Ks.: *Mint Biblis könyvében.*

Nj.: *Ne menj el, marasztlak.*

11 vsz.

Miklós Sámuel (lásd fentebb) nevében írt válaszers, amellyel megköszöni a kollégium anyai búcsúztató szavait. A nótajelzés is ennek egyik jellegzetes strófájára utal.

- I *Mint Biblis könyvében* – értsd: könnyében. Az antik mitológiai történet szerint az ikertest-vérébe szerelmes, ám visszautasított leány, Büblisz bánatában forrássá változott: „így maga könnyeivé olvad szét phoebusi Byblis, / s fordul forrássá” (OVIDIUS *Átváltozások*, IX. 663–664, Devcséri Gábor fordítása)

A vers búcsúsituációjának, mondanivalójának topikus változatát, mi több, egy-egy frázisának őst is megtaláljuk a XIX–XX. századi hagyományos falusi lakodalmak menyasszonybúcsúzóiban, amelyek jórészt a XVIII. század végi vőfélykönyvek közköltészeti szövegeire épülnek. A legközelebbi változatok csíkiek (*Vajda, hegedű[ke]nek szűnjék meg zengése / pengése* kezdettel, MNT III/A 255. és 257. sz.; valójában a Mátyus Péter *Vőfények kötelessége* c. ponyvafüzetének részletei, vö. RMKT XVIII/8. 257. sz.) Mindez a kollégiumi diákköltészet → ponyván terjedő vőfélyversek → szájhagyományozó népköltészet hagyományláncára utal.

*

Dallamát, amelyre a nótajelzés utal, lásd az előző szövegcsalád jegyzetében!

77.

+ I. **Világi nóták** (1784) STOLL 1102. 7a–b. Ks.: *El kell mennem, már így kezdem keserves szavam.*

5 vsz. A kézirat későbbi (XIX. század végi) másolatban maradt ránk. A mintaszöveg korábban már szerepelt a kéziratban (5b).

II. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 107–108. Ks.: *El kell mennem, csak így kezdem keserves nótámat.*

4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 5^v. Az utóbbit egyedi vonásai miatt idézzük:

Sok ezerszer, számtalanszor az nap előjőjön,
Örömdre s vígságodra jobban-jobban nőjön,
Ez nem haja, dínom-dánom,
Hanem szívemből kívánom,
Hogy collegám ilyen
Sok időt szemléljen.

A feltételezhető dallamot és mintát adó közismert szerelemes búcsúének, az *El kell menni, nincs mit tenni, jaj, jaj, be keserves* a kézirat előző lapján (106) szerepel. A vers után az *Erdőkön-mezőkön járó* kezdetű szerelmes vers olvasható, amely a kedvest kérleli hazatérésre (108).

Az ének egy közismert szerelmi búcsúdal travesztiája, egy teljes félstrófa (*Az Úr végén jobb karjára*) innen származik. A mintaszöveget az I. változat kéziratából idézzük (5b):

El kell menni, nincs mit tenni, jaj, jaj be keserves!
 Marsot vernek, pedig ennek engedni köteles
 Szegény fejem – már felvette
 Hópénzem s ezzel kötötte
 Zászlómhoz hitemet,
 Zászlómhoz hitemet.

Búcsút vészek, már nem leszek véled, édes kincsem,
 De reménylem és elhiszem megtart jó Istenem.
 Az Úr vegyen jobb karjára,
 Ne légyen élted kárára
 Semmi veszedelem,
 Semmi veszedelem!

Nem lesz reggeli-estvéli oly esedezésem,
 Bár veszélyt kelljen is látnom, oly elmélkedésem,
 Melyből kirekeszthetnélek,
 Holtig ne emlegetnélek,
 Édes, drága kincsem,
 Édes, drága kincsem!

Bár betegség vagy más ínség rongálja testemet,
 Tűz vagy tenger, éles fegyver fogyasszák éltetemet:
 Akkor is végső csepp vérem,
 Hozzád vonsz érzékenségem,
 Míg tart lélegzésem.
 Míg tart lélegzésem.

A szerelmi szövegcsaládot majd sorozatunk 5. kötetében közöljük (változatainak áttekintése: BARTHA 1935, 139. sz.). Mint látható, ebben a katonának felcsapott legény búcsúzik a kedvesétől, kötetünk szövegében viszont kollégiumi barátok (collegák) búcsúvételéről van szó. Egyelőre csupán egy erdélyi és egy debreceni eredetű változatát ismerjük.

I.

- 9 *Nékünk más pennával írnak* – értsd: megváltozott már a világ, s nekünk alkalmazkodnunk kell hozzá. Vö. a kiveszett, tájnyelvi szólással: *Más pennával írnak már* (SZEMERKÉNYI 2009, 1140).
- 19 *Ember vagyok, nem tagadom, van fogyatkozásom* – értsd: nincsen ember hiba nélkül. Vö. a közismert gyakori szólással: *Mindnyájan emberek vagyunk* (SZEMERKÉNYI 2009, 350).
- 21 *Az Úr vegyen jobb karjára* – értsd: őrizzen, védelmezzon, segítsen meg az Isten! A Bibliában számos helyen szerepel az Úr jobbjára (Zsolt 20, 7; 63, 9; ApCsel 2, 38; Róm 8, 34 stb.)

*

Az egyező metrum és néhány átvett szókapcsolat arra utal, hogy a mindkét forráskéziratban szereplő, közismert szerelmes búcsúének, az *El kell menni, nincs mit tenni, jaj, jaj, be keserves* dallamára éneklendő (BARTHA 1935, 139. sz.). Lásd kötetünk 119. szövegének jegyzeteiben!

+ I. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 173. sz. Ks.: *Isten hozzád, Somlyó vára.*

3 vsz.

II. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. II. 136a.

Ks.: *Isten hozzád, Somlyó vára.*

3 vsz. Az I. csaknem egyező, néhol emendált másolata, de nem a **Dávidné Soltári** összefüggő másolatának részeként (III. kötet), hanem a II. kötet, tehát a **Szentsei-daloskönyv** másolata függelékeként. Ceruzával beírt utólagos cím: *Búcsúzó.*

Talán egyházi dallamra, jó eséllyel a műfaji bevezetőben idézett *Triste valedico Musis* dallamára készült diákbúcsú. Minden bizonnyal a csíksomlyói kollégium diákjai írták búcsúzásképp, s joggal nevezik várnak frissen (1782-ben) megerősített új kollégiumépületüket. A székelyudvarhelyi Daróczi József kézírásában ránk maradt I. változat akár a közeli katolikus iskola énekkincséből is származhat – azzal együtt, hogy a gyűjtemény sárospataki diákevekre utal.

II. B) Rabénekek

A rabénekek, börtöndalok a valamely okból fogságban sýnlódó emberek panaszos, epiko-lirikus vallomásai, üzenetei szeretteiknek, ill. végbúcsúi. A rabság okáról, az elkövetett vétkekről kevesebb szó esik ezekben a kesergésekben, annál érzékletesebb képet festenek lelki és testi gyötrelmeikről, magányukról, az Úr irgalma, kegyelme és szabadság utáni vágyukról, valamint tömlöcükéről. A műfaj első képviselői már a XVI–XVII. századi magyar költészetben is jelen vannak, szoros tematikus és genetikus kapcsolatban a társadalmi devianciát is megfogalmazó kivégzési búcsúkkal, melyek hagyományos gyakorlata még a XIX. század első feléből is adatolható (KÜLLÖS 1992, 2012a). Mivel eddig nem készült részletes műhelytanulmány a műfaj hazai történetéről, az alábbiakban az átlagnál több publikálatlan szöveget is kiadunk.

A XVII. századi anyagban viszonylag ritka műfaj a klasszikus rabének. Sajátos (egyben kivételes) előkép az Isztambulban bebörtönzött székesfehérvári vitéz, Wathay Ferenc II. éneke, amelyben egy allegorikus jelenettől a bujdosó- és búcsúénekek hangnemén keresztül érkezőnk meg a rabénekekhez. A záró szakasz:

Büdös tömlőc előbb szobád,
Lesz sötét ház te palotád,
S Törökország addig hazád
Lesz, míg látod ezt az gazdád.

Isten hozzád, neki mondom; RMKT XVII/1. 32. sz., 9. vsz.

A legismertebb korai rabének az 1657 nyarán, II. Rákóczi György balsikerű lengyelországi hadjáratában tatár fogságba esett erdélyiek éneke, amelynek több XVII–XVIII. századi feljegyzését ismerjük. A vers a rabok keserű sorsát és Kemény János fogságát siratja, II. Rákóczi György segítségét kérve (ennek nyomán datálja Varga Imre az éneket 1657-re; RMKT XVII/9. 705). Nagy hatással volt a XVIII. századi rabénekekre, ezért itt is közöljük a legkorábbi változatot:

Menj el, édes szolgám,
Tekénts meg szép hazám.
Akarja tatár hám:
Csak hozz választ hozzám.

Megsarcoltam volna
Húszezer tallérban,
De az pogány tatár
Csak meg sem hallotta.

Nyolcszázat hajtottak
Az Vörös-tengerre,
Mint ártatlanokat
Az veszedelemre.

Mondd meg szép Erdélynek,
Búban borult népnek,
Fő-fő vármegyéknek,
Az szíköly községnek.

Idegeny országra
Hordoz szerte-széjjel,
Sűrű számú pénzen
Ad török kezében.

Kérjük szép Rákóczit,
Mint kedves urunkot:
Szánja meg gyermekink,
Özvegy feleségink.

Ha kérdik, mint vagyunk?
Mondd meg: rabok vagyunk,
Térdig vasban járunk,
És csak sarcoltatunk.

Kemény János urunk
Ország hűségére
Egyaránt közli velünk
Az rabságnak terhit.

Bízzunk az Istenben,
Hogy még jövődőben
Kiszabadít minket,
Könyörül népein.

Kezeink bilincsben,
Tömlőc fenekében,
Vagyunk nagy ínségben,
Tatárok kezében.

Tizennyolcezeren
Vagyunk nagy ínségben;
Tatárok kezekben,
Szörnyű ínségekben.

Tatár udvarában,
Hideg cellájában,
Sötét kamorában
Tartnak nagy rabságban.

Elváltozott színünk,
Elhervadt orcánk,
Béesett két szemünk,
Mint az írott képnek.

Szentsei György daloskönyve (1704 előtt) RMK'T XVII/9. 158/I.

A rabénekek számos motívuma, közhelysora és formulája megjelenik a folklórban, elsősorban az önálló rabénekekben, a betyárköltészetben, a katonaelet szigorúságát és bezártságát megéneklő katonakeservekben, valamint az érzelmi „rabságot” emlegető szerelmi panaszkodásban és egyéni keservekben.

Az alábbi, kivégzés előtti búcsúének az udvarhelyszéki Siklód néphagyományában maradt ránk (Vikár Béla gyűjtötte), de 1755-ös kolofont őriz. Minden bizonnyal egy elveszett írott forrásra vezethető vissza:

Gyöngyös legény búcsúztatója

Ó, mely bizonytalan az ember élete,
Amint Bölcs Salamon a könyvébe tette.
Ember nem tudhassa, hol lesz neki vége,
Hol s mikor találja a halálnak mérgé.
Vaj, mikor csalja meg ördög mestersége,
Mely szegény lelkünknek esküdt ellensége.

Hogy Kainnak jele vagyon már felettem,
Egy jóféle embert ártatlan megöltem,
Kezemet vérbe hogyan belekevertem.
Aj, mely gonosztságot akkor cselekedtem,
Amikor Istennek törvényit megszegtem.
Én hőtíg magamba' ezt mindig fájlam,
Könyves szemeimmel meg es siratom.

Édes-kedves néném, hallgasd meg egy szómat,
Kérlek, te érettem ne epesz magadat!
Hanem könnyebbítsd lelki bánatodat,
Az egek Urába vessed bizalmadat!
Ne siess, jó hóhér, elütni fejemet,
Von meg egy kevéssé a te kezeidet!
Tödd bé hüvelyödbe éles fegyveridet,
Hadd nyújtsam már tovább az én verseimet!

Ó, vidéken lakó éfiú s szép rendek,
Mostani órában búcsúzó tőletek!
Néköm megbocsátván éfiak és vének,
Rólam tanuljatok, nagyok és kicsidek!
Szólanék hozzátok, de zokog az ajak,
Világban úgy éltek, mint vízben a halak,
Frissen öltözzetek, mint a cifra alak!

Tü es, ti tömlöcök szomorú rabjai,
Kik voltak tömlöcnek őriző szolgálai,
Legyetek bínömnek tü es bocsátói!
Nosza, te jó hóhér, vedd fel fegyveredet,
Nosza, tödd kezembe nagy sérénységedet [?],
Hamarsággal vágd el kezemet, fejemet,
Udvarhely piacán ontsd ki a vérömet!

Azután testemet kösd te lófarokra,
Mások példájára von ki a kuharra,
Húzz fé a kerékre a gyalázatomra,
Égi madaraknak hadd legyenek számokra!
Azután testemet valaki meglássa,
Magát megjavítsa, hogy ily gyaláztatja
Rajta ne történjék, Istent meg ne bántsa,
Hogy Istennek lelke lelkét újtgassa!

Ezerhétszáz után ötvenötnek fogytán,
E példa történék Udvarhely piacán.
Ez igaz törvénynek ki monda utána,
Ez igaz verseket aki megtanolja,
És ezen példákat előtte hordozza,
Rossz gondolat annak szívit nem bírhasza,
Hogy Istennek lelke lelkét újtgassa!

Siklód, 1902; VIKÁR 2009 ZI 11 (= KI 11) 34. sz. Fonográf-felvétel: ZTI Mf. 436/a.
A szöveget az ELTE Folklore Tanszékén található KI 11-es gépelt átírat alapján közöljük,
jóllehet olykor a ZI 11-es változat tűnik autentikusabbnak.
kuhar – természetlen, omladékos hely

Egy 1844-ben összeírt, de korábbi dalokat is tartalmazó perkátai küldeményben olvasható egy három rabénekből álló sorozat. Erdélyi János egyiket sem emelte be antológiájába, ezért itt közöljük őket:

A rabok szomorú nótája

Szomorúan kezdem siralmas beszédem,
Bánattal töltöm el ennyihány napjaim,
Nem soká tart nekem ez világon ítem,
Mivel nem érdemlik én bűnös tetemim.

Atyám, édesanyám, azt gondoltátok tik,
Hogyha felneveltek, lesz gyönyörűségtek,
De már megírtitek az én romlásomat,
Székesfehérváron hosszas rabságomat.

Jól vigyázz, pajtásom, szabad íletedre,
Hogy ide ne kerülj keserves íletre,
Mert ha ide kerülsz, ílsz keserűségben,
A tömlőctartónak mírges beszédével.

Hogy ha én még egyszer megszabadulhatnék,
Én Istenem előtt ol fogadást tennék,
El fognám kerülnyi rigi tanyáimat,
Eget hasogató káromkodásimat.

Vármegyházának erős dekrétomát,
Által nem hághatom kemény reguláját,
Szabadulásomnak sem ejthetem módját,
Lábomra verette erős vasbíkját.

Én gonosz tetteim miket nem okoznak,
Keserves szívemben gyötrelmeket hoznak,
Bíróim újulnak, sérelmim sem múlnak,
Gyöngye két szememből könnyeim csurdulnak.

Molnár József küldeménye (Perkáta, 1844) MTAK RUI 8r 206/47. III. 21b–23a.

Rabok rigi nótája

Felszállt a páva vármegye házára
A szegény raboknak szabadulására.

A Szent János kápit mikor kiállítják,
Annak jobb kezében a gyertyát meggyújtják.

Akkor a rabokat egyenkint felhívják,
Némölyök közülük akkor azt fogadják:

„Uram, én Istenem, tartsd meg íletemet,
Sohasem cselekszem többé íleneket,

A szegínyére a szemem rá se vettem,
De a gazdagokét örömmel terelem.”

Uo., 23a–b.

A rabak szomorú nótája

Mikor eszemben jut, hogy rabságban estem,
Sűrű könnyeimmel hervadt orcám festem.

Puha ágyom helett kübül kiszíttetett,
Tömlőc fenekire kötözve fektetett,

Holy egyik kínjában bilincsét csörgeti,
Másik lábaival vasát emelgeti.

Van, melyik átkozza születése napját,
Másik okul veti anyját és az apját.

Szabad ítetemet szánom keservesen,
Ítelem-italom mindig volt rendesen.

Hogyha az Úristen engem meghallgatna,
Ebből a rabságból kiszabadítana,

Én Istenem előtt ol fogadást tennék:
Az ő szent házában mindennap elmennék.

Uo., 23b–24a

A XIX. század elejének legismertebb „rabéneke” valójában szerelmi dal:

Rab vagyok, rab vagyok,
Szabadulást várok.
A jó Isten tudja, mikor szabadulok.

Hogyha már rab volnék,
Csak a tied volnék,
Virágos kertedben gyomláló lehetnék.

Ne szomorkodj, légy víg:
Nem lesz ez mindig így,
Aki megszomorít, ismét megvidámít.

Elmégysz, szívem, elmégysz,
Hát engem kire bízsz?
„Másra nem egyébre, csak a jó Istenre!”

Rumy Károly György dalgyűjteménye (1820-as évek) MTAK RUI 8r 206/172a, 45b.

Rabének részlete egy kontaminált mulató és szerelmi strófafüzérben:

Hozd fel, Uram, azt a napot,
Szabadítsd ki szegény rabot,
Rabot, rabot rabságából,
S engem Enyed városából.

Gaal Miklós-ék. (1810) STOLL 614. 34–35. (*Csaplárosné, gyűjts világot*; 2. vsz.)

Betyárdalokra emlékeztető rab-strófa egy reformkori (felvidékiek nyelvjárású) kéziratból:

Valtam az tatai tömlőcbe',
Vasat vertek gyenge kezemre,
Ne csudálja senki bajomat,
Kiszabadítom én magamat.

Szabó János-ék. (1837) STOLL 824. 43.

1842-ben jegyezték le az alábbi – nyilván valamivel korábbi – rabéneket, amely latorénekként kezdődik; hőseit a *hegedűnek* csúfolt kínzóeszköz várja a börtönben (vö. KÜLLÖS 2014). Erdélyi János ezt a verset sem közölte:

Kőpincei csárda előtt
Eltöltöttük a sok időt,
Béfordultunk Kunhegyesre,
A magunk veszedelmére.
Megállottunk a piacán,
Hogy valamit vásárolnánk,
De ott mindjár' körülfogtak,
Városházához hajtottak.
Esküdt úrnak mindjárt írtak:
Két hevesi rabot fogtak.
Boros Pál is elérkezett,
Jaj, de nagyon megveretett,
De még ezzel nem árthatott:
Hegedűkbe szállítattott,

Hegedülni taníttatott,
Síralmas nótát húzatott.
Síralmas házam ablakán,
Kitekinték vasrostélyán:
Nem látam a pártfogómat,
Sem a kiszabadítómat.
A gyulai temetőbe',
Nem voltam, csak egyszer benne,
Kifeküdtem kapujába
Violaszín nyoszolyába'.
Csak azt ugatja a kutya,
Hogy én vagyok világ rossza.
Más is lakik a faluba,
Mégse ugatja a kutya.

Huszár Lajos versfüzete (1842) MTAK RUI 8r 206/2/4, 4a–b

79.

I. **Bocskor-kódex** (1716–1739) STOLL 180. 65a–67b. Ks.: *Inolus, Inolus, cordi mihi solus.*

Kiadása: CSÖRSZ 2003, 92–96.

25 latin vsz.; a vers végén: *Vége*. A latin szakaszok sem hibátlan lejegyzésűek; a környező oldalak datálása 1716-ra vonatkozik, amikor az összeíró még legfeljebb diák lehetett. Az „őskódex”-nek ez lehetett a nyitódarabja; a következő vers (*Egy fő begyi tolvaj keserves éneke*) ugyanennek viszonylag egyedi fordítása, jelentősen eltér a későbbi feljegyzésektől. A latin szöveget csak itt közöljük:

Inolus, Inolus,
Cordi mihi solus
Rupes argeniae
Meae deliciae

Rivali garuli
Celsi coliculi
Valete teneli,
Herbarum flosculi.

Quando vos contemplor
Semper flere cogor
Petras evanea
Gazofilatia.

Corpus cativatum
Gaudiis privatum
Mens ubi vagatur
Multum recreatur

Luge me captivum
Lilia sotium
Et ergo lugebo
Te semper deflebo

In terram pindulos
Dimitte ramulos
Sine vitalia
Cadere folia

Lugete volucres
Et cantus lugustres
Fundite metalli
De picte vivale

Si possem fugere
Carceres liquere
Vos non relinquerem
Sed ad vos redirem

Inplumos parvulus
Nunquam ego vallis
Indis excipiam
Vis orbem faciam

Driades puellae
Sicelides musae
Date gemebundos
Emisi voce sonos

Non ago festivas
Vobiscum choreas
Sub platano ducam
Sed carmina dicam

Aurea libertas
Avium ubertas
Tu plus es aurea
Etiam quam gemmeo

Tilia filia
Dilecta filia
Tu charior olivis
Dulciorquae favis

Non talis filius
Nec talis Orpheus
Nec alti monacres
Tulerunt arbores

Nec extra lignea
Vel intus aurea
Nulla te pulchrior
Nulla te dulcior

Vale dulcissima
Arbor ditissima
Qui te inveniet
Magnos fructus feret

Vale dulcis spinus
Tollatorum sinus
Qui te non noverunt
Transeundo laedunt.

Ego non laederem
Balìa fugerem
Sic tecum nitio
Semper ego manerem

Vos valles profunde
Quos sepellerunt unde
Valles et meorum
Tormentis armorum

Jam vita durare
Semper tristior corde
Quam mihi subditos
Sit valedictio

Amici amici
Mei charissimi
Bona sanitate
Semper estote

Quando vos contemplor
Semper flere cogor
Vestrarum bonorum
Quando reminiscor

Visus oculorum
Mihi mi vestrorum
Non me prospicitis
Nec famam acceditis

Ut paucis contemplor
Et moestis alloquar
Jam valet fontes
Amici fratres

Valete jam omnes
O mihi amantes
Ve mihi misero
Cordi tristor meo.

+ II. **Bocskor-kódex** (1716–1739) STOLL 180. 65a–67b. Ks.: *Egy fő begyi tolnaj keserves éneke*.

Kiadásai: FERENCZI 1898, 448–449; CSÖRSZ 2003, 96–97.

17 magyar vsz. Az előző, tisztán latin nyelvű szövegnek nem egyező fordítása, inkább átdolgozás, ráadásul nem 4×6-os, hanem 2×12-es sorokban. Más forrásokban nem szerepel külön-külön. Érdekes a kezdősor, ill. -strófa, mely voltaképp a címet helyettesíti. Erre főként ponyvaverseknél találtunk példát. A későbbi változatokból a nyitó sorpár hiányzik; ezek az 1. latin vsz. fordításával kezdődnek.

III. **Dezső Mihály memoriáléja** (1729–1761) STOLL 192. 66–69. *Az Pintyi éneke*. Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

22 vsz. (11 latin és 11 magyar, váltakozva). Sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1–4, 21, 22, 7, 8, 5, 6, 9, 10, 23, 24, 15–18^v, E1–2. Egyedi latin és magyar szakasza (21–22) a vers zárlatát adja (vö. V):

Estote virides,
Floribus uberes,
Valete meorum,
Teneta agrorum.

Már Isten veletek,
Szépen zöldelljetek,
El ne felejtsetek,
Rólam beszéljetek.

Az ének végén: *Vége*. Valószínűleg az 1750–1760-as évekből való, jól olvasható kézírás. A cím Pintyi, azaz Gligore Pinteá román betýarra, majd kuruc vitézre utal, lásd alább. A 20. strófa vége eltér a megszokottól: „jó vitéz pandúrok”-at említ.

IV. **Szádeczky-Miscellania** (1755) STOLL 251. 256–257. Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

4 vsz. (2 latin, 2 magyar, váltakozva). Sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1–4.

V. **Balás József-ék.** (1784–1787) STOLL 357. 102a–103b. Ks.: *Inolus, Inolus, corda mihi solus*.

22 vsz. (11 latin és 11 magyar, felváltva). Sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1–4, 21–22, 7, 8, 5, 6, 9, 10, 23, 24, 15, 16, 19, 20, 17, 18, E1–2. Az egyedi szakaszok ismét a vers végén jelennek meg (vö. III, de némi eltéréssel):

Estote virides
Fleribiles uberes
Valete meorum
Tenete Agrorum

Már Isten veletek,
Szépen zöldelljetek,
Mind megbocsássatok,
Szántóföldek, rétek.

Az ének végén: *VÉGE*. Az ének után azonos dallamra éneklendő (*ad notam* hivatkozással) a *Musarum sodales* kezdetű latin diákdal (RMKT XVIII/14. 171/I. sz.).

VI. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 174. sz. Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

20 vsz. (latin és magyar, felváltva), sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1–12, 17, 18, 15, 16, 25–28; láthatólag ehhez áll legközelebb. Dallammal.

VII. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 104–105. Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

16 vsz. (latin és magyar, felváltva). Sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 7, 8, 15–18, 9, 10, 23, 24, E1, 27^v, 26, 28 (vö. a hasonló elrendezésű, de rövidebb X. változattal). Egyedi (13.) latin szakasza:

Summo instus Deus
Culpa nunquam reus
Da mihi veniam
Mori ut veniam

A verset 7 szakaszban írták le; az utolsó egység egy dupla hosszúságú latin, majd egy ugyanilyen terjedelmű magyar strófát tartalmaz. A 6. strófa 1. sora itt a *Musarum sodales* / *Múzsák seregei* kezdetű, azonos dallamra írt diákdallal (RMKT XVII/14. 171. sz.) rokon: „Múzsáknak seregi”.

- + VIII. **Rákosi Sámuel Holmija** (1791) STOLL 409. 47b–49a. *Egy megfogatott tolvaj éneke*. Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

28 vsz. (14 latin, 14 magyar, felváltva). A leghosszabb ismert változat, az egykorú feljegyzések szerkezetét ehhez viszonyítottuk, bár a záró strófa pár esetenként eltér.

- IX. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 78a. Ks.: *Inolus, Inolus, ki miatt szívem bús*.

2 magyar vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 10.

- X. **Akadémiai verseskönyv** (XVIII. század 2. fele) STOLL 447. 6a–7a. *Cantio elegans*. Ks.: *Inolus, Inolus, ki miatt szívem bús*.

Kiadása: SZABÓ T. A. 1985, 183–184.

12 vsz., latin–magyar felváltva (az első strófa párnál fordítva: előbb a magyar, aztán a latin; a két záró strófa pár latin megfelelői hiányoznak). Sorrendjük a VIII.-hoz képest: 2, 1, 7, 8, 15–18, 9, 10, 26, 28. A VII.-hez közeli, de rövidebb változat.

- XI. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 173a–b. Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

20 vsz. A VI. csaknem egyező másolata. Fölötte ceruzás cím más írással: *Bucstúzó egy fogolytól*.

- XII. **Resetka János-ék.** (1801) STOLL 560. 45b–46a. Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

12 vsz. (6 latin és 6 magyar, váltakozva). Sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 17, 18, 9, 10, 7, 8, E1, 26, E2, 28. A két záró fohász-vsz. latin változatai (9, 11) eltérnek a megszokottól:

Omnipotens Deus
Et semper Aeternus
Qui es, eras, eris,
In Aeternum bonus

Suscipe in caelum
Tuum bonum servum
Ut laudet ibi
Te in sempiternum

[Mindenható Isten és mindig Örökkévaló, aki vagy, voltál, leszel örökké jó. Emeld fel az égbe a te jó szolgádat, hogy téged ott örökké dicsérjen.] Az ének végén: *Vége*. A kéziratot egy váci polgár írta össze.

- XIII. **Jánosi Sándor-ék.** (1802) STOLL 568. [123.] Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

A verset tartalmazó fél lapot kivágták a kéziratból, csak a tartalomjegyzék utal rá, hogy valaha itt szerepelt a vers (áthúзва). A gyűjtemény a kolozsvári unitárius kollégiumban keletkezett.

- XIV. **Pálczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 206. sz. *Inol az örmény begyekben*. Ks.: *Inolus, Inolus, corde mihi solus*.

Kiadása: BARTHA–KISS J. 1953, 333.

2 vsz. (1 latin és 1 magyar), dallammal. Csak a nyitó strófa, két nyelven. A cím örmény vonatkozásáról lásd alábbi jegyzetünket.

- XV. **Veress János-gyűjt.** (1828–1830) STOLL 1287. 235. Ks.: *Mindenható Isten, ki vagy az egekbe*.

Nj.: *Tília, tilia*

2 vsz. A nótajezés nem más, mint az alapszöveg egyik latin strófájának kezdete (VIII/9); maga a szöveg pedig a magyar változat záró könyörgése, önálló fohászként (VIII/26^v; 28):

Mindenható Isten, ki vagy az egekbe,
Engem, bűnöst, kérlek, végy bé kegyelmedbe!

Ó, csak ajtód megett adj helyet az égben,
Melyért dicsértessél mindörökké, ámen!

Nótajelzéseként:

Musarum sodales / *Múzsák seregei* – **Balás József-ék.** (1784–1787) STOLL 357. 103b–104a (RMKT XVIII/14. 171/I. sz.)

Csak a latin strófák szerepelnek az alábbi forrásokban (az I. változatot nem számítva):

Lőcsei ék. (1768) STOLL 1080. 129–130. *Aria de Inolo*.

Lang Márton-ék. (1789) STOLL 384. 13b–14a.

Számos XVIII–XIX. századi kéziratban följegyzett panaszének, melyben a rabságba esett „fő hegyi tolvaj” búcsúzik szülőföldjétől és barátaitól. Elsősorban erdélyi forrásokból ismert, de szórványosan Debrecenben és más vidékeken is felbukkan.

Az ének pontosabb értelmezése nehézségekbe ütközik. Az Inolus személynév (?) azonosítása sem egyértelmű. Egyesek szerint a vers Fekete Vasiliéhez fűződik, aki a németek elől vonult rablócsapatával a gyergyói havasokba. Elfogásáról Cserei Mihály így tudósít 1708-ban: „Gyergyóban penig egy Fekete Vaszily híres oláh tolvaj háromezredmagával bejőve, mi a commendánssal Csíkból éjszaka megindulánk... Fekete Vaszily megtudá, hogy bementünk, ő is általmene az erdőn Görgény felé, ott veré fel a marusvásárhelyi német” (CSEREI 1983, 416). Mások, pl. a XVIII. századi énekeskönyvek lejegyzői szerint az ének hőse Pinte Gligore („Pintyi”, „Vitéz Pinte”), a kuruc háborúk idején élt fölkelő: „a nagybányai Schola kisugárási körében” keletkezett „Kesserves ének» a Bocskor-kódecsben a fogságba esett híres szegénylegény nevének említése nélkül maradt fenn ugyan, viszont van korabeli kézirat, amely A híres... Pintyének Éneke gyanánt említi, sőt nincs kizárva, hogy Gvadányi is ennek hallotta valamelyik változatát Máramarosban, ahol a kétnyelvű kuruc nóták még a XIX. században sem mentek ki a divatból”. (KOCZIÁNY–KÖLLŐ 1972, 17). A III., igen korai változat címe egyértelműen Pintyi, azaz Gligore Pinte (1670–1703?) kuruc érzelmű román rablóvezér énekeként nevezi meg. Ő azonban nem fogságban halt meg, hanem 1703. aug. 14-én esett el a Nagybányáért vívott csatában, bár mások szerint még évekig tevékenykedett más vidékeken. A román és a magyar folklórban is így szerepel: nem rabként, hanem csataterén szerzett sebtől hal meg (bővebben: DOMOKOS S. 1959; GÖRBE 1969; NICULESCU 1988).

Bár a változatok többségében következetesen szerepel az örmény utalás (III–XIV. *Rupes Armeniae* / *Armenus kőszáli*), de bizonytalanná teszik az értelmezést. Zsigmond Benedek armenistával folytatott konzultációnk nyomán felmerült egy lehetőség: a VIII. változat 1. latin szakaszában olvasható *Ameniae* szóalak nem az *Armeniae* elírása, hanem az *amoeniae* (*amoenia*: kedvesség, kellem) szó egyszerűsödő helyesírása. Ebben az esetben az örmény utalások csupán egy korai másolási hibára vezethetők vissza, amelyhez azonban a latinos műveltségű feljegyzők könnyen hozzárendelték Örményország kietlen, sziklás vidékének toposzát, amelyet már az ókori költők is használtak. Pálóczi Horváth Ádám számára ez már olyan egyértelmű volt, hogy címként is ezt adta meg: *Inol az örmény hegyekben* (XIV). Szörényi László szerint az *Inolus* földrajzi név, de nem pontos: valószínűleg az *Imaus* (a Himalája görög–latin névalakja, pontosabban a Tien-San) állhatott eredetileg a versben. Lehet, hogy a dal lírai alaphelyzete is egy közép-ázsiai mese vagy monda hősét idézi fel, ezt azonban a XVIII. századi magyar feljegyzők nem értették, s kézenfekvőbb aktualitásokkal bővítették a verset. Ezen utalások tisztázása további kutatásokat igényel.

Varga Imre a verset egy iskoladráma betétdalának véli (a *Szádeczky-Miscellaniában* szereplő IV. változat kapcsán: 1955, 59). Sajnos eddig azonban nem került elő olyan korabeli színpadi mű, melyben akár csak utalást is találhatnánk a témára. Mindenképp fontos azonban, hogy a szerepdalok egy jellegzetes típusában a bűnös (tékozló, gonosztevő) alakok egészen hasonló szavakkal kárhoztatják, egyben siratják magukat.

Nemcsak a cím, hanem a tartalom nyomán is elképzelhető, hogy a vers eszközként kínálkozhatott a nép körében rokonszenvennel övezett deviáns hős megítélésének megváltoztatására. Hasonlóak a kivégzés előtti búcsúénekek és a későbbi betyárponyvák, ahol a siralomházban keserű zsiványok minden rosszért saját erkölcsi romlásukat, befolyásolható személyiségüket okolják (KÜLLŐS 1992; vö. az *Álnok szerencse, szárnyakkal* kezdetű Horea-síralmat, RMKT XVIII/14. 22. sz.). Nyomtatott változat eddig nem került elő.

A vers latin rokonságába tartozik a *Valete socii, valete omnia* kezdetű, azonos metrumú és talán egyező dallamú kollégiumi búcsúének, pl. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VII. 21a–b. (A sorozatnak ez a kötete egy XVII–XVIII. század fordulójára datálható, elveszett kézirat másolata.) Ugyanebben a kéziratban szerepel a *Próbára vetett*

fejtem kezdetű XVII. századi ének (27a–b; RMKT XVII/1. 74/III. sz.), amely szintén előképekkel szolgál a műfajhoz, ill. a XVIII. századi keservesekhez. Kapcsolatban áll az Inolus-verssel a torockói **Fodor János-ék.** (1836, STOLL 811) kétnyelvű diákbúcsúja is (13–16; *Musarum sodales / Műzák seregei*; RMKT XVIII/14. 171. sz.), amely nótajelzésként hivatkozik a rabénekre, s egy alkalommal egy strófakezdet is párhuzamossá válik. Ugyanez a szintén torockói **Kún Sámuel-ék.** (1831–1832) STOLL 776. 21a–22b lapjain olvasható.

I.

- 14 *száldokfácskám* – a *szádok* vagy *zádok* a hársfa régies neve. A kora újkori Erdélyben az öreg, terebélyes hársfák alatt gyakran tartottak falugyűlést

X.

cím *Cantio elegans* – szép ének (lat.)

*

Dallama – s vele együtt a szöveg néhány továbbélő motívuma – kapcsolatot tart az erdélyi népballadák egyik dallamtípusával (pl. KALLÓS 1971, 55. sz.). Elsőként a VI. változat forrása rögzíti, a szokott vázlatossággal. Saját értelmezésben közöljük:

I - no - lus, I - no - lus, cor - de mi - hi so - lus,
Ru - pes ar - ge - ni - ae, me - ae de - li - ci - ae!

Pálóczi Horváth Ádám 1813-ban leírt dallamát Bartha Dénes megfektése nyomán közöljük (BARTHA–KISS J. 1953, 605):

I - no - lus, I - no - lus, Cor - de mi - hi so - lus!
I - no - lus, I - no - lus, Ki mi - att szí - vem bú s!
Ru - pes Ar - me - ni - ae! Me - ae de - li - ci - ae.
Ar - me - nus kő - szá - li Szí - vem meg - fo - gó - i.

80.

Bocskor-kódex (1716–1739) STOLL 180. 144b–146b. [Ks.]: *Gyönyörű világom, régi szabadságom.*

Kiadásai: FERENCZI 1898, 572–573; CSÖRSZ 2003, 174–176.

20 vsz. Az ének vége hiányzik.

Az élettől búcsúzó keserves; csak a vers vége felé válik érthetővé, hogy fogságban született. Közeli kapcsolatban áll az *Inolus*-szövegtípussal (79. sz.), amely szintén megtalálható a gyűjteményben.

A 13–14. vsz. metaforáival, költői képeivel (könnyen elillanó füst; haszontalan földi kincsek: ezüst és arany; valamint a hamar szétpattanó „vizi buborék”) már a XVII. századi, majd a XIX. századi költészet is élt, különösen Jacopone da Todi, ill. hazánkban Nyéki Vörös Mátyás verseinek hatására.

81.

Hevesi Mihály-ék. (1769–1777) STOLL 290. 12a–13a. Ks.: *1777-ben, élettakarás-kezdetben.*

12 vsz., a végén: *Vége.* Az ének előtt egy (egyelőre ismeretlen) szöveg részlete, talán mottóként: „Ó, keserű élet, ó, szörnyű szenvedés, ó, mely szörnyű epedés”.

Rabének. A magát Hevesi Péternek nevező (paraszt)legény rabságba esésének története nem egyértelmű. Sódarlopás (?) miatt jelenti fel az apja, erőszakosan be akarják sorozni, elzárják a várme-gyeháza alsó tömlőcébe, ahol 26 hétig éhezik, megkínózzák, 6 hónapig egyedül van, „álnok” apja megátkozza, majd halálra ítélik. Az ének egy ember több életeseményének kombinációja, sűrítmé-nye?

- 1 *élettakarás-kezdetben* – a búa aratásának kezdetén, azaz július első felében
 4 *egy sodo miatt lett sebem* – homályos értelmű sor. Egy sódar (?) miatt kerültem bajba?
 12 *elvisznek bakancsba* – azaz: gyalogos (bakancsos) katonának
 33 *Én számba’ nem volt ázalék* – ázaléknek a kerti veteményből, zöldségből készült főzelékfé-
 lét, vagy sűrű zöldséglevest neveztek (vö. CZUCZOR–FOGARASI 1862). A rab tehát 26 hétig
 még ilyen egyszerű, szegényes ételt sem kapott.

82.

Hevesi Mihály-ék. (1769–1777) STOLL 290. 13a–14b. *Egynehány szomorú versek.* Ks.: *Ó, én szeren-
csétlen napim.*

19 vsz. Nagyon primitív, a szavakat széttördelő kézírás.

Az 1–7. strófa *rabének*, mintha csak az előző, versbe foglalt történet folytatása lenne, de lírai alany neve más: Hevesi Mihály, aki valószínűleg rokona volt Hevesi Péternek, az előző rabének elmondójának. Ez a szöveg is megemlíti a szegényes alföldi ételt, az ázalék hiányát. A 8–19. sza-
kasz egyértelműen *kivégzés előtti búcsúvers*. A halálra ítélt személy egy 22 esztendő, kabai – a 6.
strófa zsoltározó szófordulataiból kitetszően – protestáns (református) férfi. Vétke nem derül ki
a versből, továbbá a reá váró halálnem sem: a 12. vsz.-ban nagyváradi akasztófáról, a 18.-ban
lefejezésről beszél.

- 11 *Ábrahám kebelében* – a biblikus kifejezés a halál utáni boldog állapotot (a mennyorszá-
got) fejezi ki. Vö. Lk 16, 22–23: „meghala a koldus és vitették az angyaloktól Ábrahám
kebelébe...”
 19 *ázalék* – valamilyen kerti veteményből, zöldségből készült főzelékféle, sűrű zöldségleves
(CZUCZOR–FOGARASI 1862). A hangsúly azon van, hogy a rab még ilyen olcsó, szegényes
ételt sem kapott az anyjától, aki nem is látogat(hat)ta meg.
 48 *Ott eszik meg az én testem* – ti. az akasztófán a madarak és vadak. Ez a motívum igen gyak-
ran előfordul a XIX. századi betyárfolklorban is.

83.

Aranka György gyűjteménye (1782–1790) STOLL 345. II. 23a–24a. Ks.: *Ab, rabságra fordult keserves életem.* 18 vsz. A kolofonban 1775. április 10-ei dátum.

Panaszos rabének, számos közköltészeti formulával. Mint a kolofon elárulja, Kolozsvárott szerezte egy Pongrácz nevű ember (ill. a nevében valaki) 1775 tavaszán. A bebörtönzött személy azonosságát eddig nem sikerült tisztáznunk.

A 4. sor *gyengén tartott testem* szavait vő. a kolofonjában 1664/67-re datált, Rákóczi Sámuelről (Lászlóról) szóló, öt XVIII. századi kéziratos változatban fellelhető vitézsírató rabének, történeti ballada formuláival. (A szövegről bővebben lásd az RMKT XVII/10. 124. sz. jegyzeteit, ill. KÜL-LOS 2012b, 123–124.) Továbbá:

Jaj, biz azt hirdetik, hogy szabadon járok!
Jaj, szabadon járok? De bizony rab vagyok!
Gyengén tartott orcám bizony meghervadtott,
Gyengén tartott testem igen eltávozott (értsd: elváltozott).

VARGYAS 1976, II. 346.

Az 5–6. sor párhuzamai szerelmi keservekben gyakoriak már a XVII. században:

Mennék én is, ha mehetnék,
Szárnyamra ha fölkelhetnék,
Ily magányosan nem élnék,
Mint madár, társat keresnék.

Ifjúság, mint sólyom madár; RMKT XVII/3. 221. sz.

A népköltészetben is megtaláljuk ezek variációját:

Úgy elmennék, ha mehetnék,	Úgy elmennék, ha mehetnék,
Ha szabad madár lehetnék	Ha magammal szabad lennék.
Szabad madár nem lehetek,	Nem vagyok magammal szabad,
Hezzád, rózsám, nem mehetek...	Kezemen-lábamon lakat.

Magyarlapád, Alsó-Fejér m.; ORTUTAY–KATONA 1970, I. 227–338. I. vsz.

84.

+ I. **Kreskay Imre-gyűjt.** (1788) STOLL 379. 72a–73a. *Fogságban lévő Rimanótznak sóhajtozási.* Ks.: *Hajnali csillagom nem derül föl.*

8 vsz. A gyűjtemény összeírója, Kreskay Imre gondosan meg szokta jelölni a versek szerzőit, ám itt nincs erre utalás.

II. **Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei** (1790–1809) STOLL 399. 39b–41a. *Rimanótzi éneke.* Ks.: *Hajnali csillagom nem derül föl.*

Kiadása: THALY 1864, I. 328–330.

8 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal, de több helyen eltérő félsorokkal, kifejezésekkel.

III. **Pannonhalmi ék.** (1796) STOLL 430. 2–4. *Rimanótzi éneke.* Ks.: *Hajnali csillagom nem derül föl.*

8 vsz., sorrendjük megegyezik az I–II. változattal.

Csak dunántúli, jórészt egyházi személyek által összeírt forrásokból ismert szöveg. A címben említett személyt – feltételezhetően a Rimanóczy család valamely tagját – még nem sikerült azonosítani. (Ezzel már Thaly Kálmán is adós maradt az 1864. évi kiadáskor.) A dunántúli nemesi család egyik tagja, a jobbágynyúzó hírben álló Rimanóczy Antal 1739-ben barokk stílusú kastélyt építtetett Zsírán (Győr-Sopron m., soproni járás), mely ma is áll. Talán az ő fiáról szolt eredetileg az ének, melynek valamennyi feljegyzése a nyugat-dunántúli régióból való.

85.

Czombó Mózes-ék. (1772–1811) STOLL 558. 310–312. Ks.: *Tavasx, tavasx, gyenge tavasx*.

Kiadásai: KOCZIÁNY 1957, 224–225; VÉV 155. sz.

Az erdélyi és moldvai csángó folklórból is ismert szövegkezdnet rabének-folytatással. A rabénekek népköltési változataiban a tömlöc borzalmait hasonló képekkel érzékeltetik, pl.:

Az én derekaljam a tömlöc feneke;
Az én égő gyertyám kígyók s békák szeme.

Tarcsafalva, Udvarhely m.; ORTUTAY–KATONA 1970, II. 534, 38. sz.

Tömlöcnek teteje az én szemfedelem,
Vasaknak csörgése az én harangjaim,
Kígyóknak szemei az én lámpásaim.

Nagyszalonta, Bihar m.; ORTUTAY–KATONA 1970, II. 526, 29. sz.

86.

Czombó Mózes-ék. (1772–1811) STOLL 558. 46–52. *Rabok éneke*. Ks.: *Mindennap óhajtom régi szabadságom*.

Kiadása: KOCZIÁNY 1957, 155–157.

13 vsz. A rendelkezésünkre álló mikrofilmen ez a szöveg gyakorlatilag kibetűzhetetlen, ezért Kocziány László kiadására támaszkodtunk.

Porosz (burkus) fogságba esett magyar katonák rabéneke. Az 1820-as években felbukkan a kopácsi Csöbrös István énekeskönyvében, amelyet észak-itáliai katonaévei alatt írt össze, a *Bujdosik, bujdosik az szegény katona* kezdetű, XVII. századi alapszövegű bujdosókeserves 17. szakaszaként (RMKT XVII/14. 191/V).

87.

+ I. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 7a–b. Ks.: *Boldogtalan azon óra, melyben fogantattam*.

6 vsz. A margón: NB. A lapszálon más írással, halvány ceruzával: *Hanvai nevű deáknak, kit expediáltak, éneke*.

II. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 3a–b.

Ks.: *Boldogtalan azon óra, melyben fogantattam*.

6 vsz. Az I. csaknem egyező, néhol (az ottani javításokat átvevő) emendált másolata. Fölötte más kézírással, ceruzával: *Hazájától elszakasztottnak siralma.*

Egy rabszolgának eladott ifjú – talán iskoladramából való – rabéneke és keservese. A Hanvai vagy Hamvai családnevű diákot egyelőre nem tudtuk azonosítani, mivel az intézményét sem tudjuk. Esetleg Jankovich saját pozsonyi diákközösségéből való?

A nyitósor beépült egy korabeli asszonypanasz egyik, kontaminált változatába is (*Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergék*; lásd kötetünkben 101/XIII).

I.

- 15 *Sokat ígér, keveset ad* – gyakori közmondás, már Baranyai Decsi János gyűjteményében (1598) is előfordul; változatai: SZEMERKÉNYI 2009, 642–643. Kötetünk 157. szövegének (*Régi napok, régi napok*) egyik variánsában is előfordul, ott népköltési adatokat is idézünk.

88.

- + I. **Szabó Mihály küldeménye Csokonainak** (1801. aug. 15.) Ks.: *Amott kerekedik egy fekete felhő*. Kiadása: CSOKONAI 1999, 144.

23 sor. A levélküldő személyét nem sikerült pontosan azonosítani; valószínűleg Csokonai Vitéz Mihály egykori debreceni osztálytársa volt (uo., 640). A költő kérésének eleget téve, ismeretlen helyről küldte el az énekszöveget, az alábbi bevezetéssel: „Egyszer hajdanába’ azt mondtotta volt az úr nékem, hogy ha megkapnám valahol az *Amott kerekedik egy fekete felleg*-nótának több részét, közölném vele. Ímé tehát akár kell, akár nem, én amit itt-amott hallottam hozz[á], ideírom.” A rabének itt összekapcsolódott *A szeretet próbája*-balladatípus legkorábbi képviselőjével (lásd alább).

- + II. **Dávidné Dudája** (1809) STOLL 602. 21. Ks.: *Sirass, rózsám, sirass, míg előtted járok*. 5 vsz., szerelmi keserves-vándorstrófák közé épülve (3–5). A gyűjtemény jórészt Nagyszalon-tán készült.

- III. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 300. sz. *Várj meg, holló, várj meg!* Ks.: *Amott kerekedik egy fekete felhő*.

Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 394; ÉP 145. sz.

2 négy soros vsz. (a 2. szakasz talán Pálóczi Horváth Ádám hozzáköltése), dallammal:

Amott kerekedik egy fekete felhő,
Abban tollászkodik egy fekete holló.
Várj meg, holló! várj meg, hadd üzenjek tőled
Apámnak, anyámnak, jegybeli mátkámnak.

Könnyen megismerhetd annak háza táját,
Piros rózsák lepik arany almáját,
Gyémánt az ablakja, üveg az ajtaja,
Magának kék szeme, aranyszínű haja.

- + IV. **Ercsey Dániel népdalgyűjtése** (1833, Debrecen) 47a. Ks.: *Amott kerekedik egy fekete felhő*. 3 kétsoros vsz.

A rabéneknek a reformkorban részben szerelmi tárgyú, kontaminált változatai is felbukkannak. Ennek két példáját idézzük: az első Torockóról való, a második talán Debrecen vidékéről.

Tarka kis ruhámat majd gyászra fordítom,
Mert az én édesem az estve búcsúzott.

Keserves sírásim, keserves sírásim,
Talán meghallgatná végső búcsúzásim.

Anyám, édesanyám, szíbeli jó dajkám,
Tudom, fájdalommal szültél e világra.

Rengő bölcsőm mellett gyakran felvirradtál,
A pogán kardjára engem feltartottál.

Én csak olyan vagyok pogán kardja előtt,
Mint mezőben fűszál a jó kaszás előtt.

Várj meg, madár, várj meg, vidd el leveletem,
Atyámhoz, anyámhoz, szíbeli dajkámhoz.

Ha kérdik, hol vagyok: mondd meg, hogy itt vagyok,
Torockó piacán térdig vasban vagyok.

Megunta két kezem hírharangat húzni,
Megunta két lábom gyémántkövet nyomni.

Megunta két fülem zöld erdő zúgását,
Árva lány sírását, vadgalamb szólását.

Szennyes az én ingem, nincsen, ki megmossa,
Rendel az Úristen talán, ki megmossa.

Kún Sámuel-ék. (1831–1832) STOLL 776. 12a–13b; VÉV 164. sz.

Sem eső nem esik, sem felleg nem látszik,
Mégis az én bundám :/: két oldalról ázik. :/:

Dehogy is ne ázna, mikor mindig sírok,
Olyan beteg vagyok, :/: talán meg is halok. :/:

Amott kerekedik egy fekete felhő,
Abba' tollázkodik :/: sárga lábú holló. :/:

Jöjj fel, felhő, jöjj fel, hadd izenjek tőled
Apámnak, anyámnak, :/: drága violámnak. :/:

Némely elegyes dalok (1830-as évek) STOLL 838. 4b–5a.

További XIX. századi előfordulásai: ERDÉLYI 1846–1848, III. 36. (*Sirass, anyám, sirass...*); Petrás Ince János: *Moldvaboni Csángó-Magyar Dalok* (1843) I. füzet 7.; Arany János: *Az „aki” az Akadémiában.*

Az I. változat kontaminált szövege valódi összeéneklést takar egy közismertnek tűnő rabének (1–10. sor) és a *Szeretet próbája* típusnevű ballada (11–23. sor) között, ugyanis ugyanaz a dallam

(az ún. *Árgirus-nóta*) illik mindkettőhöz. Lehet, hogy a dallam indukálta a két különböző műfajú szöveg összeéneklését Debrecenben és környékén, ahol Pálóczi Horváth Ádám is diákoskodott. A ballada dallamát és szövegét (5×4 soros terjedelemben és más szövegváltozatban) kétszer is feljegyezte 1813-ban és 1814-ben, *Ki veszi ki a kígyót?* címmel. A „kígyóval próbára tett rokonok” alaptörténete már megvan a görög mitológiában, a férje helyett halált vállaló Alkésztisz mondájában. Több európai balladakutató szerint ez a monda került át az európai néphagyományba (vö. VARGYAS 1976, II. 481–490) mese (típuszáma: ATU 899 ***Önfeláldozó feleség*, NK 890/A^x *A kígyó a kebelben*; MNK 899 *Alkestis*, BN^x 890 *Önfeláldozó szeretet*), ill. ballada formájában (vö. Child 95. sz.) délről nyugatra, majd keletre – így a magyar nyelvterületre is – terjedve. Feltűnő, hogy mindkét korai balladalejegyzésből hiányzik a moldvai és erdélyi szájhagyományban ismert „jutalom”-motívum, ti. hogy az életét/karját kockáztató „mátka” kígyó helyett aranyat talál kedvese kebelében. Az összeénekléshez egy érdekes adalék: az *Inolus*, *Inolus*-rabének (kötetünkben 79. sz.) egyik lehetséges hősnének tartott Gligore Pinteá román betyárvezér, ill. a személyével egybemosódó Oleksza Dovbus (1700–1745) ukrán felkelő nevét őrző népi rabénekekben is állandó motívummá vált a hűségpróba. Itt azonban nem a kígyót kell kivenni, hanem a váltságdíjat kellene letennie valakinek a tömlőcben ülő rablóért (bővebben: GACAK 1988, 140–141).

A rabének minden sora és jellegzetes formulája megtalálható a XIX–XX. századi szájhagyományban. Amint azt a kéziratos források jelzik, valószínűleg már a XVIII. századi lejegyzések is a kortárs szájhagyomány rögzítései voltak.

A I. változat első 5 sorának alig különböző folklórvariánsa egy szilágysági bujdosóének, ill. egy kőrógyi (Szerémség) és egyházaskéri (Torontál m.) hosszabb rabének kezdete (ORTUTAY–KATONA 1970, II. 244, 44. sz.; 532, 36. sz.; 533, 37. sz.). A *Megunta két fülem*... sorpár már a XIX. század elejétől megtalálható a közköltészeti források között, ill. a népköltészetben. A *Ha kérdik, hol vagyok*... szövegrész legkorábbi magyar adatai a műfaji bevezetőben már idézett, tatár rabságban sýnlódó erdélyiek énekében olvasható először, mely az 1650-es évekre datálható (a XVIII. század folyamán is megtalálható az erdélyi kéziratokban):

Ha kérdik, mint vagyunk?
Mondd meg: rabok vagyunk,
Térdig vasban járunk,
És csak sarcoltatunk.

RMKT XVII/9. 158/I.

A II. változat 3–4. sora ún. „lehetetlenségi formula”, amely a népköltészet több műfajában, leggyakrabban a szerelmi dalokban, a bujdosó- és rabénekekben fordul elő. A *Sirass, rózsám, sirass* strófa a *Ne szomorkodj, légy víg* kezdetű, szerelmi rabságról panaszkodó dalfüzér egyik debreceni változatában is felbukkan (**Világi nóták**, XIX. század eleje, STOLL 546. 60b–61a).

*

A rabének egyik egykorú dallamát Pálóczi Horváth Ádám örököltette meg (III). Az ún. *Árgirus*-dallamtípusnak időrendben ez a második feljegyzése, csupán Verseghegy Ferenc parodisztikus éllel közölt *Sírbatsz te is, Kormos*... kezdetű verse, a *Rikóti Mátyás* egyik betétdala előzi meg (1804). A dallamról bővebben Bartha Dénes (BARTHA–KISS J. 1953, 660–661), ill. Domokos Mária jegyzeteiben (ÉP 425–426). Domokos Mária átírása nyomán közöljük, a ritmika csupá a dallam vázát tükrözi, amelyet parlando előadás tesz teljessé:

A - mott ke - re - ke - dik egy fe - ke - te fel - hő,
 Ab - ban tol - lász - ko - dik egy fe - ke - te hol - ló.
 Várj meg, hol - ló, várj meg, hadd ü - zen - jek tő - led
 A - párnak, a - nyámnak, jegy - be - li mátkám - nak.

89.

+ I. **Monori Ferenc töredékes énekeskönyve** (XIX. század eleje) 3. sz. Ks.: *Vasárnapnak virradtára*. Szakasztörés nélkül lejegyzett szöveg, egy helyen téves beszúrással. A kézirat feltehetőleg Debrecenből származik; Monori Ferenc pécsi színész gépiratos másolatában maradt fenn.

+ II. **Udvardy János népdalgyűjteménye** (1832) 24b–25a. Ks.: *Vasárnapra virradóra*. 4 vsz. A *Mese Dallok* című ciklus (csúfolók, balladák stb.) része.

III. **Gáspár György-ék.** (1829–1831) STOLL 741. 5a–b. Ks.: *Meg vagyok én búval rakva*. Kiadása: VÉV 163. sz.

6 vsz., a nyitány egy általános keserves, majd a rabságba esést elbeszélő strofák következnek:

Meg vagyok én búval rakva,
 Mint a borízű almafa.
 Kettő-három vagy rajta,
 Mégis terítve az alja.

„Érted jöttünk, megkötözünk,
 Vármegyeházhoz vitetünk,
 Letétetünk a tömlőcre,
 A tömlőnek fenekére.”

Csőtörtökön virradóra
 Ültem a bánat-hajóra,
 Tíz órakor lefeküdtem,
 Egy picit elszenderedtem.

„Mondd meg a szolgabírónak:
 Ne örüljön rabságomnak.
 Oldozza fel két karomat,
 Földig alázom magamat.”

Hogy felvettem a szemem,
 Három hajdú áll előttem.
 Kérdem tőlök: „Mit kerestek?
 Talán énértem jöttetek?”

De a bírót nem tette,
 Inkább jobban megkötötte.
 Szegény árvát senki nem szán,
 Ha csak szeretője talán.

IV. **Lukáts Bálint-ék.** (1833) STOLL 792. 3b. Ks.: *Vasárnapra virradóra*. 4 vsz., a II. változat közeli rokona:

Vasárnapra virradóra
 Ültem a bánat-hajóra,
 Tíz órakor lefeküdtem,
 Egy kicsint elszenderedtem.

Felvetem a szemeimet:
 Három pandúr ottan termett,
 Kérdem tülle: „Mit kerestek,
 Talán én írtam jöttetek?”

„Írted jöttünk, megkötözünk,
Városházához kísírünk.”
Aranyláncsal megkötöztetek,
Az áristomba kísértetek.

Béüzenek a bírónak:
Ne örüljön rabságomnak!
Nyújtsd ki, rózsám, jobb karodat,
Megszolgálok jó voltodat.

A rabének csaknem mindegyik sora és jellegzetes formulája megtalálható a XIX–XX. századi szájhagyományban, elsősorban a betyárdalokban. Érdekes, hogy két, 1830-as évekbeli változatban is egyértelműen aranyláncot emlegetnek a börtön kapcsán.

XIX. századi folklórvariánsok pl.: **Bónisné Pogány Carolin küldeménye** (1840-es évek) MTAK RUI 8r 206/118. 23a (a Szamos-part és Beregszász említésével); **Pintér Endre küldeménye** (Csorna, 1844 k.) MTAK RUI 8r 206/15. 9–10 (*Meg vagyok én búval rakva*; ERDÉLYI 1846–1848, I. 242. sz.); **Pajor István küldeménye Nógrádból** (MTAK RUI 8r 206/17. 23. sz.), két felvezető szakasszal:

Viszik az katonát vason,
Sír a leány igen agyon.
Ne sírj, rózsám, olyan agyon,
Nem lőnek még engem agyon.

Esik eső nagy sebesen,
Sír a rózsám keservesen.
Ne sírj, rózsám, keservesen,
Megvigasztal a jó Isten.

90.

Makóiék. (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 32. sz. Ks.: *Nincsen gyönyörűségemre ez a világ.*

II sorpár, strófatagolás nélkül. A kézirat szomszédos szövegei ugyancsak régies toposzokat követő egyedi keservesek.

A 9. sor több más korabeli keservesben előforduló formula, a legismertebb a *Boldogtalan sorsa siralmas életnek* kezdetű vers 2. altípusában (kötetünkben 149. sz.) vált közkinccsé:

Egész életemet hogyha meggondolom,
Nem egyéb, csak bánat és szív-aggadalom.

91.

Négy új világi énekek (é. n.) Harmadik. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életnek.*

13 vsz.

A XVII. századi eredetű, Baróti János nevét őrző keserves (XVIII. századi utánköltséit lásd kötetünkben 149–150. sz.) egyedi parafrázisa és továbbbírása. Csak egyetlen kiadását ismerjük egy keltezetlen, a XIX. század elejénél nem későbbi ponyván. Ez önmagában is kivételes, hiszen a rabénekek közül ez az egyetlen szöveg, amely nyomtatásban is megjelent.

Valószínűleg e ponyvakiadás nyomán terjedt el a kezdőstrófa a műfajban, s kontaminálódott más, közhelyszerű rab-panaszokkal, kesergésekkel. Pl. egy sárközi dalban: 1. *Boldogtalan sorsa egész életnek*; 2. *Ülöm a tömlőcöt bat szilaj tinóért*; 3. *Ne csudálkozz, rózsám, hogy én sárga vagyok...* (ORTUTAY–KATONA 1970, II. 523, 26. sz.). Szintén egy rabének nyitányaként szerepel Bartók 1914-es gyűjtésében:

Nem arról hajnallik, amerről hajnallott,
Nem arról hajnallik, amerről hajnallott,
Magam sorsa felől szomorú hírt hallok,
Magam sorsa felől szomorú hírt hallok.

Árad napról napra bánatja szívemnek,
Árad napról napra bánatja szívemnek,
Már végire jártam szabad életemnek,
Már végire jártam szabad életemnek.

Ehed, Maros-Torda m.; MNT X. 143. sz.

II. C) Keservek, panaszdalok

A *keserves* mély lelki fájdalmat, rossz élethelyzetet és romló erkölcsi-fizikai állapotot panaszló, monológyszerű lírai dalműfaj, melynek központi témája korosztályonként és nemenként különböző. Fiataloknál az árvaság, a szerelmi gyötrellem, a katonaság, a bujdosás, asszonyok esetében az új otthon vagy környezet idegensége, a házastárs szeretetlensége, idősebbeknél az öregség, elhagyatottság, testi gyengeség a bánkódás oka. Tematikusan tehát nehezen, inkább csak grammatikailag tudjuk elkülöníteni az *én* → *te/neked* kommunikációs helyzetet tükröző lírai panaszdaloktól, vagy a közéleti-egyéni morális válságot bemutató (gyakran szatirikus) versektől és a fájdalmas búcsúdaloktól (I. D). A közköltészeti keservek és panaszdalok képei, hasonlatai, formulái és közhelysorai leginkább a XIX–XX. századi székely, gyimesi és moldvai csángó keservekben és panaszdalokban élnek tovább. (Ezek poétikájáról újabban lásd DOMOKOS M. 2009; RUDASNÉ BAJCSAY 2012.)

Az első nagyobb csoportban az életkorral – mindenekelőtt az öregséggel, a testi és szellemi hanyatlással – kapcsolatos kesergések és panaszok olvashatók. Ezt a rossz házastársi kapcsolatok miatti panaszok, ill. a magány és árvaság miatti kesergések követik. A régi magyar költészetben kiemelkedően fontos toposz volt, s még a XVIII. századi közköltészetben (és a XIX–XX. századi népdalokban is) az maradt az irigyek nyelve és a szerencse forgandósága miatti bánkódás, panasz; ezért is raktuk külön-külön csoportba az ezekhez az altípusokhoz sorolható, nagy múltú populáris szövegcsaládokat. A témák és motívumok körforgását, cserekapcsolatát a szerzői alkotások és az anonim szájhagyomány között éppen a szerencseversek, sorsénekek nagy száma és kötetünkben dokumentált közköltészeti létmódja biztosítja.

A keservek egy része immár nem férfi beszélőt feltételez, hanem kifejezetten női sorsról tudósít. Ez egyértelműen jelzi, hogy „[...] a 17. századi főúri költőnők birtokba vették az addig férfiak által művelt női dal műfaját, s szubjektív, önkifejező lírát formáltak belőle; a szerencse-versek csoportjában mindenesetre jól látható, hogy egy a közköltészetben elterjedt típust, a szerencse okként való megnevezésével ötvözött egyéni panaszt kisajátították, és a műköltészet toposzkincsével gazdagítva szubjektív lírává alakították” (S. SÁRDI 2005, 171).

Korszakunkban igen sok a szerelmi tárgyú keserves (kiadásuk az 5. kötetben várható), amelyeknél igen nehéz meghúzni a műfaj határát, hiszen esetenként csak expozíciójukban térnek el a II. C) 5. fejezetben olvasható, általánosabb keservektől. Máskor viszont épp a kezdősorok és -strófák hasonlóak, és a folytatás tér rá a szerelmi panaszokra. Ilyen átmeneti szövegek minden stílusrétegben felbukkannak.

A XVII. századi hagyomány közvetlen továbbélésére utalnak pl. az alábbi versek:

Vidám kedvem, hová lettél – pl. **Bocskor-kódex** (1716–1739) STOLL 180;

Bánatos szívemre nagy fájdalom szállott – **Bathó Mihály-ék.** (1728) STOLL 189; KOCZIÁNY 1957, 111–112;

XVIII. századi átdolgozása pl. STOLL 1131;

Bú az én életem, bánat az én napom – *Uo.*; KOCZIÁNY 1957, 96–97;

Síralomnak napja rém felvirrada – **Barra János-ék.** (1797) STOLL 431. 20a–23b.

Castalia Zooila, éltének nincs vígsága, Galatea – **Beregszászi Tóth Péter-gyűjt.** (1736–1738) STOLL 197.

II. 46b–48a; mitológiai szerepdallal ötvözött, 1700-as datálású szerelmi keserves, amelynek metruma a *Rákóczi-nóta* közvetlen előzménye).

Egy viszonylag kései, XIX. század eleji dunántúli keserves szépen jelzi e régies szókincs és poétikai hagyomány hosszú életét:

A véletlen eset

Azt ki nem mondhatom, mi talált engemet,
Mi hasítja gyakran szomorú szívemet.

Látom, a tavasznak mindenek örülnek,
Gyenge violákból koszorúkat kötnek.

De az én bajaim inkább öregbednek,
És nagyobb fájdalmim soha meg nem szűnnek.

Gyakran a pennámat forgatom kezemben,
Hogy szívem fájdalmát leírjam versekben.

De félre kell tennem: más jutott eszembe,
És nagyobb gyötrelem érkezett szívembe.

Elhagyván engemet nagy keserűsége,
Tudom, hogy nálamnál nem találsz hívebbre.

Szomorú órámban nincs ki vigasztaljon,
Ezen a világon ki örömet hozzon.

Énekek gyűjteménye (XIX. század eleje) STOLL 523. 27. sz.
JENEI 1943, 19; VÉV 158. sz.

A XVIII. század második felének rokokó és érzékeny dalkincsében szintén gyakori e kettős műfaj, a teljesség igénye nélkül, csak a kéziratok Stoll-számával:

Akármerre vessem fejem – pl. STOLL 332.

Gyászba borult gondolatim, szűnjetek – pl. STOLL 617: a *Bodrog partján...* záró strófájával kontaminálva:

Hogyha pedig elmég y tőlem, drága kincs;

Gondolatim, szűnjetek – pl. STOLL 1131;

Mit csináljak boldogtalan, szerencsétlen fejemmel – pl. STOLL 534, 560;

Fájdalmimat szívemen viselem – pl. STOLL 361, 1079, 1098, 1102, 427, 531, 1124, 749, 1253, 803;

Nem kívánok mást, csak halálomat – pl. STOLL 266.

Bús szívnek keservin szánakazó lélek – pl. STOLL 346.

Jajgatásban / Fájdalommal töltöm életemet – pl. STOLL 404, 408, 442, 1253.

A népdalokra s azok közköltészeti előzményeire ugyancsak jellemző a szerelmi és sors-keserves összefonódása, mint arra az alábbi, ponyván terjedő, XVIII. század végi ének utal. A személyes panasz, a szerelmesétől elvált férfi kesergése itt egy betyárzsáner jelenetében végződik:

Sír az egyik szemem, a másik könnyezik,
Mert az én édesem rólam felejtkezik.
Sírjatok hát ti is, édes két szemeim,
Áztassátok sűrűn az én két orcáim!

Majd leviszi Isten a szép fényes napot,
Setéségbn hagyja a szegény parasztot,
Felderíti Isten a fényes csillagot,
Hogy rakhasson minden szegény jó asztagot.

Mikor a szép hajnal már frissen kiderül,
Akkor az én lábom kengyelembe merül.
„Lóra, csikós, lóra, elszaladt a ménes,
Csak egyedül maradt a pányván a nyerges!”

Keresi, keresi, de semmit nem lele,
 Jártában, költében talál egy csapszékre.
 „Galambom, csaplárné eressz bé engemet!”
 „Biz én nem eresztlek, nem tudom nevedet.”

„Csikós vagyok biz én, galambom csaplárné,
 Kérlek a nevedre, nem eresztel-é bé?”
 „Bizony nem bánom én” – monda a csaplárné,
 „Nincsen nékem uram, nem szabad jönni bé.”

Árva vagyok, árva, én vagyok az árva,
 Áldja meg az Isten, ki az árvát szánja!
 Búval és bánattal élem világomat,
 Búval terítették az én asztalomat.

SZÉP DALLOS DINNOM-DÁNNOMOK (1792) OSZK 819.058. *Hetedik*

A reformkor, az irodalmi népiesség felé haladva némileg ritkul a népdalszerű keservesek aránya a kéziratokban. A korszakban jóformán egyetlen (igaz, páratlanul népszerű) szövegcsalád képviseli a műfajt, de ez is sok szempontból régebbi strófák variációjára épül. Egyik alapvető szakasza (*Nékem a legtisztább estve*) a néphagyományban a madéfalvi veszedelem emlékdalában is helyet kapott, régiségére talán ez is utal. A dalt számtalan kézíratos feljegyzésen túl nyomtatásban is kiadták ponyván és a sárospataki antológiákban. Egy viszonylag korai változat Szatmár és Sárospatak vonzásköréből:

Ellenem fújnak a szelek,
 Enyhelyet is alig lelek.
 Kedvem semmibe' se telik,
 Búmat naponként nevelik.

Nem átkozlak, nem szokásom,
 De sok sűrű sóhajtásom
 Felhat a magas egekre:
 Mind te felelsz meg ezekre.

Nékem a legtisztább estve
 Fekete színre van festve.
 Komor felettem az ég is,
 Elhágymég az reménység is.

De találtam már többekre,
 Kik születtek ilyenekre,
 Megosztom bánatom vélek,
 Vélek szerencsétlen élek.

Ami engem vidítana,
 Az élethez kedvet adna,
 Attól mind meg vagyok fosztva,
 A jó mind másnak van osztva.

Akinek kedvébe jártam,
 Kitől legtöbb jókat vártam,
 Rágalmazó nyelvek mellett
 Az is ellenséggemmé lett.

Nihelszki Dávid-ék. (1806–1824) STOLL 584. 87–88; VÉV 159. sz.

Elszórta ekkoriban is rábukkanhatunk a műfaj túlélőire a különböző strófafüzérekben, jobbra kontaminált helyzetben. Az alábbi népdalszerű, régies strófa pl. szerelmi panaszdalok közé ékelődött, a metrumba is eltér a környezetétől:

Fáj a szívem nekem belől,
 Bánat szorítja kétfelől,
 Bús a szívem, búban fekszik,
 Szemem könnyiben feredik.

Szolga Mihály diáriuma (1754–1763, 1810 utáni kézzel) STOLL 249. 65.
 (Benedekffy Gergely 1810 utáni kézírása lehet.)

Nincsen apám, nincsen anyám,
Az Isten is haragszik rám.
Árva vagyok, mint a gólya,
Kinek nincsen pártfogója.

Rapos József dalgyűjteménye (1837) STOLL 1355. 132b–133a. *Az árva*, I. vsz.
(a folytatás szerelmi dal)

A műfaj természetesen a szerzői alkotásokra is hatással volt. A legismertebb műköltői keservek egyike nagyban hozzájárult a műfaj poétikai jegyeinek csiszolódásához s a keservek divatjához. Mészáros Ignác *Kártigám* c. regényének (1772, 1780) közismert betétdala ugyanis a kötet két kiadása (másodjára kottákkal!) után számtalan kéziratban és a váci *Énekes Gyűjteményben* is közkezen forgott. A dal szerelmi felütése után az általános keservek hagyományos képei sorakoznak:

Tenger búknak közepette mihez fogjak, epedt szív?
Kegyetlen sors, törj bármire, lesz szerelmem mégis hív.
Mely kínokra születtem!
Én nyomorult!
Búba [!] borult!
Nemde untig szenvedtem?

Víg óráim sírba dültek, örök gyászba öltöztek,
Régi napim elenyésztek; most már mit reménlhetek?
Ó, ily szerencsétlenségen
Ki bánkódni,
Szánakodni
S meg fog esni hívségen?

Nincsen, aki szánakodjon: hasztalanok panaszim,
Nincsen, aki vigasztaljon, neveltetnek kínaim.
Titkon vagyon mert sebem,
Szem nem látja,
Csak szív tudja,
Mely szálka van szívemben.

Kegyes egek! Csak bennetek vetem minden reményem,
Setét felhők bár befedtek, vagytok vezérlő fényem.
Néktek minden bűm, bajom
Ínségemmel,
Keservemmel
Áldozom és ajánlom,

MÉSZÁROS Ignác: *Kártigám* (2. kiadás, 1780), 262–264. (kottával)
Kéziratos másolatok pl. **Bakó Karolina-ék.** (1799) STOLL 1129. 26a–b; **Thaly Lajos-ék.** (1807)
STOLL 590. 75a–b

Ugyanígy közköltészeti inspirációjú, s akként is terjedt Pálóczi Horváth Ádám *Szemeimből árvíz módra folynak alá könnyeim* kezdetű éneke. Több kéziratban felbukkan az alábbi ének is; pl. **Aranka György gyűjt.** (1782) STOLL 345. 2a–b; 98b–99a; két változatban, más kéztől. A címe szerint *Szép ének, melyet magárul csinált Olvasztó Gábor néhai gárdista*. A 12 szakaszos vers egyedi alkotás ugyan, de közkedvelt motívumokat dolgoz fel:

Ollany ez világi öröm,
 Hogy gyakran követi ürröm,
 Rózsaszedés tövessel jár,
 A szerencsét éri kár.
 Én is aztat csak úgy vészem,
 Mivel vagyon benne részem,
 És békével is szenvedem,
 Istennél az kegyelem.

Tekéntsetek hát rám, egek,
 Hogy kínjaimtúl ment legyek,
 Mivel magamat emészttem,
 Bánatimban epeszttem.
 Csak olyan ez világi jó,
 Mint nyárban szokott esni hó,
 Mely mihelyt esik, elmúlik,
 Vízzé és sárra válik.

Ollan sorsra jutott éltem,
 Hogy azt soha mégsem véltem,
 Arany helett rezet nyertem,
 Méz helet mérget nyeltem,
 Most tudom, hogy az böcsület
 Oly értékű, mint az élet,
 Melytől hogy ha megfosztatunk,
 Több víg napot nem érünk.

STOLL 345. III. 23a–b. I, 6. és II. vsz.
 1781. március 23-ára datálva, P. M. L. szentiványi káplán aláírásával

A **Thaly-kolligátum** egyik keserves *Dala*, a *Sírsz hát bennem, szegény lélek* egy H. S. monogramú költőtől való (STOLL 511, 56b–57b). Egy másik közismert keserves, az *Induljatok, föld s egek, verseimre* Luprik József nevét őrzi a versfőkbén, pl. **Resetka János-ék.** (1801) STOLL 560. 29a–30a; **Világi énekek** (XIX. század I. fele) STOLL 883. 5b–6b. Név nélkül maradt ránk néhány egyedi moralizáló keserves a **Vutskits-ék.**-ben (1798) STOLL 442., amelyek talán az erdélyi főúri költők munkái (pl. *Bánat kínozza szívemet*, 71b–72b; *Víg napjaim, bónapjaim*; 72b–73b; *Bajaimat s bánatimat csak én egyedül érzem*, 81b–82a). A kötéstáblán olvasható G. K. S. monogram gróf valószínűleg gróf Kemény Sámuelre utal (KOCZIÁNY–KÖLLŐ 1972, 128–129).

Szintén a műfaj peremvidékére sorolhatjuk az alábbi – némileg parodisztikus, echós rímjátékokkal tarkított – diákdalt. Pálóczi Horváth Ádám e korai, gyorsan popularizálódó költeményét beépítette egy dramatikus „daljátékba”, s már a címében sem rejtí véka alá, hogy közköltészeti modellt követ (egyes variánsai talán ennek nyomait őrzik):

*Ezt a beszélgetést bérekesztő ének (az asszony képében),
 mely egy magában is kétségbeesést ábrázoló nótára íratott és mértékre*

Be keserves énnékem e nyomorult életem!
 Uram, Uram, Istenem, ölj meg, Uram Istenem! engem.
 Egyébaránt életem eltemetem, elvetem,
 Akarok halálra kerülni, nehezebb dolog élnem.

Ikszionnak ördögi kerekéken pergeni
 Nem nehezebb állapot a pokol örvényibe' túrni,
 Mint énnékem életemet élni – de kesergeni,
 Siralomba sírva borulni – de soha sem örülni, de sírni.

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM: *Holmi I.* (1788), XIII. (1–2. vsz.); RMKT XVIII/16, megjelenés előtt
 Kézírtas másolatok pl. STOLL 439, 404, 410, 414, 1117, 1207.

A vallásos panaszok, fohászok keservesek (egy-egy lelkész zsoltár dallamra szerzett versei) szintén sok régies elemet tartottak fenn, ám hasonló okokból nem kerültek be mostani forráskiadványunkba. Valamivel ritkábbak is a XVIII. századi vegyes tartalmú kéziratos énekeskönyvekben, mint a szerelmi vagy egyéb világi keservesek, de azért előfordulnak (pl. *Bús szívem viszi panaszát / Istenem székeibe magát* – a CII. zsoltár dallamára; STOLL 353. 72a–74a; *Mit mond lelkem esmérete / Isten-től elpártoltam* – a XLII. zsoltár dallamára; *uo.*, 74a–77a). Az alábbi, nagyon fontos szöveg keserves expozíciójú, de hamarosan istenes énekbe fordul át, BETLEN KATA SIRASA akrosztichonnal; a kutatók Bethlen Kata hiteles művének tekintik:

*Siralmas ének, melyben egy bánatos szívű előszámlálja Istennek sok nyomorúságát,
és kéri, hogy könyörüljen őrája*

Bokros bánatokkal teljesek napjaim,
Jajjal, siralommal rakva esztendeim,
Könnyhullatásokkal nedvesek orcáim,
Sűrű zokogással fekvésem, kelésim.

Értem ez világnak keserű vizére,
Kit ingyen sem véltem, hogy árva fejemre,
E gonosz szerencse elbágyadt lelkemre
Öntené forrását, mint ellenségére.

Te tudod, Úristen, bánatját szívemnek,
Jól látod kínjait szomorú lelkemnek,
Szemed előtt vannak könyvei szememnek,
Légyen vége, Uram, az én gyötrelmemnek.

Tsorik András-ék. (1750–1751) STOLL 240. 232–235. (I–3. vsz.)

Végül: a keservesek és panaszdalok nem mindig feltétlenül a hazai előzményekre épültek. Sok esetben feltételezhetjük a német, ill. a cseh–morva–szlovák vagy román érzékeny dalköltészet hatását – e kapcsolatok tisztázásához még sokrétű kutatásokra van szükség. Az alábbi prózai szöveg talán épp egy idegen nyelvű (román?) keserves nyersfordításaként került egy erdélyi kéziratba. A gyűjtemény jórészt keservekből, szerelmi panaszokból és moralizáló énekekből áll.

Keserves sorsomat hogyha meggondolom,
Méltán sirathatom, mert mi haszna e világon
Életem, ha nincsen semmiben örömem.
Mennél tovább várom boldogságam,
Annál több keserűség ér.
Ó, fájdalom, mire születtettem az világra?

Az nehezebb, midőn külsőképpen kell mutatnom,
Hogy volna kedvem,
Hogyha penig szívem nehézségit kitudhatnák,
Méltán szánhatnának.

De ím, mely megveszett ez világ,
Akármint viselje az ember magát,
Mégis a legártatlanabb szenved többet,
Példa vagyok én.

Mert az irigy szívtől, gonosz nyelvtől
Nem lehet élnem, leselkednek utánam,
Mint az ordító farkasok,
Elvesztenének, ha lehetne.

Mégis avval vigasztalódom,
Hogy ellenségimnek azért nem vagyok kedvekbe',
Hogy ő gonoszságokat
Velek együtt én is nem űzöm.

Noha ők engem minden rosszba kevernek,
De én tudom életem,
És mindezeket mind könnyen szenvedem,
Ugyan nehéz dolog másként.

Világi énekek (1764) STOLL 277. 46–48.

II. C) 1. Életkori panaszok

92.

- + I. **Beregszászi Tóth Péter gyűjteménye** (1736–1738) STOLL 197. I. 49a–51b. *Vén ember éneke a Bölcs Salamon meséjének értelméről, Préd. XII.* Ks.: *Megvirággott a mondola.*

Nj.: *Mit használ, kérlek, e világ*

18 vsz., önálló címlappal, nyomtatott betűket utánzó írásképpel. A kéziratban több más bibliai könyv vagy szövegrész verses átköltése olvasható, például a kötet elején egy *Énekek éneke*-parafrázis (*Csókolj meg engem ajakod csókjával*; ad notam Psal. 45; 9a–17b).

- II. **Vári Miklós toldaléka** (1770–1775) STOLL 300. 6b–7a. *Öreg emberek éneke.* Ks.: *Megvirággott a mondola.*

Nj.: *Mint gyors szarvas[ú]*

14 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 5–11, 13, 15, 16, 18. A végén: *Vége.* A sárospataki kézirat egy nyomtatott kötet függeléke.

- III. **Bicskei Tót János-ék.** (1780–1783) STOLL 336. 75a–77a. *Vének éneke a Bölcs Salomon meséjének értelmé szerint. v.-ről Préd. XII.* Ks.: *Megvirággott a mondola.*

Nj.: *Mint gyors szarvast ha etc.*

18 vsz., sorrendjük és lényegileg a szöveg is azonos az I. változattal. Az ének végén: *Vége. 1780.*, majd egy megjegyzés a feljegyző személyéről: „Leírá Bakoss Gergely Szemerén tiszteletes tudós Bicskei Tót János kedves barátja számára, hogy annak idejébe' magát véle mulassa.”

- IV. **Szkárosi–Járdánházi-melodiárium** (1787–1792) STOLL 375. 124–127. *A Bölcs Salamon Prédikátor Könyvének 12. részéből.* Ks.: *Megvirággott a mondola.*

Nj.: *Mint gyors szarvas*

17 vsz., sorrendjük az I–II.-höz képest: I–10, 11^v–13, 17, 15, 16, 18. A szöveg előtt a nótajelzésben megadott kotta is olvasható, melodiáris hangjegyekkel.

Az argumentumként megadott bibliai szöveg verses parafrázisa. Az I. változat nyomtatást utánzó kézírása ellenére nem került elő nyomtatott kiadás az énekből.

Ugyanennek a bibliai gondolatsornak az újabb, keresztrímes versformában készített parafrázisát egy reformkori kottás kéziratból ismerjük, régies polonéz-dallamra:

Bús öregség! hozd el végét
 Boldogtalan életemnek,
 Add meg áldott csendességét
 Nyughatatlan lelkemnek!
 Mást az élet nem okozhat
 Nekem, hanem unalmat,
 S csak a boldog halál hozhat
 Régen várt nyugodalmat.

Nem vagyok már, aki voltam,
 Megváltoztak napjaim,
 Hajdant Hektort ábrázoltam –
 Nézd, most milyek tagjaim!
 Tetemeim kiszáradtak,
 Csak csont- s bőrből állanak;
 Orcám, szemem béapadtak,
 Füleim sem hallanak.

Hull a ruha vállaimról,
 Még azt is súly hordani;
 Leroskadok lábaimról,
 Nehéz ülni s állani.
 Naprúl napra kisebbedek,
 Ereimet elvesztem:
 Nem is élek, csak senyvedek,
 Mindig gyűl sok keresztem.

Nem is lehet már az eget
 Emelt fővel szemlélnem:
 Talán láttam azt eget,
 És mégis csak kell élnem.
 Szemem csak a földet nézi,
 Melynek lettem porából,
 Melyen az ég életem végzi
 S kívísz a bűk jármából. [...]

Mindszenty Dániel: 88 eredeti magyar dall (1832) 46. sz.

I.

54 *Még tart a malom zúgása* – utalás a földre és a hallásra (a III. változat fel is oldja)

*

Dallamát elsőként az I. változat nótajelzése adja meg: *Mit használ, kérlek, e világ*. A világ hiábavalóságáról szóló, temetési ének egyházi éneket Nyéki Vörös Mátyás írta a XVII. század elején (RMKT XVII/2. 99. sz.; a kötetünkben szereplő *Mit használ e világ* kezdetű ének mintája), s dallammal is terjedt. Az ismert korai kiadásokban azonban átdolgozott, hatsoros formában szerepel, amely a Szent Bernátnak tulajdonított *Salve mundi salutare* kezdetű himnusz dallamára énekelhető (RMDE II. 197. sz.; RMKT XVII/2. 501); ez azonban a mi 4×8-as főszövegünkkel nem illik össze. Talán csak tévedésből rendelte hozzá a feljegyző, esetleg egy másik, általunk nem ismert dallamra gondolt.

A II–IV. változat nótajelzése egységesen egy másik vallásos éneket jelöl meg: *Mint gyors szarvast ha vadász sért*. Ezt tudomásunk szerint Bethlen Kata írta, s *Bujdosásnak emlékeztetője* c., először 1726-ban kiadott imakönyvében olvasható. A IV. kéziratban feljegyzett dallam a XVII. század óta közismert népének-téma (RMDT II. 84. sz. vö. KÓVÁRI 2013, 121), de kapcsolatban áll a *Szebb vagy, rózsám, Diannánál* kezdetű szerelmi dal melódiájával is. Saját átírásban közöljük, egy népi változat ritmusával:

Másik dallamát Losonczi István *Halotti énekeskönyvéből* (1778) közli Szabolcsi Bence, az ő átírásában mutatjuk be (1955, 68*, *i* kottapélda):

93.

+ I. Szikszai András-ék. (1746–1752) STOLL 239. 49b–50a. Ks.: *Ha öreg a legény, szerencséje szegény.*

3 vsz. A kézirat 56b levelén ugyanezzel a kézírással másik változatban is olvasható (II).

+ II. Szikszai András-ék. (1746–1752) STOLL 239. 56b. Ks.: *Ha öreg a legény, szerencséje szegény.*

4 vsz.

Az öreg férfi (agglegény) panaszdalát csak a kiskunsági kéziratból ismerjük, ott viszont kétszer is feljegyezték.

I.

- 5 *Kiszúrta az ág a szemét* – „Nyomorúságos sorsra jutott, nehéz a sorsa. 2. Tönkrement. 3. Megöregedett, megcsúnyult” – magyarázza Szemerkenyi Ágnes ezt a gyakori, köznyelvi szólást. A legtöbb forrásban *Kiverte az ág a szemét* formában fordul elő (SZEMERKENYI 2009, 25).

II.

- 14 *Kivétnek ebrúdra* – erőszakosan elkergetnek, kidobnak. A kiebrudalás szokását idéző régies, ritka szóláshoz (mely a *kirudal/kirudax* igét tartalmazza) Szemerkenyi több magyarázatot is fűzött. „Gyalázatosan adni ki valakinek az utat, mint konyhábul a kutyanak, t.i. pitvarajtóban két ember egy rudat tesz keresztül s mikor az eb keresztül lépné, fölveti rajta, hogy a kutya néha kétszer is megfordul a levegőben” – írja ERDÉLYI János (1851, 101). DUGONICS András (1820, I, 27) lakodalmi csínytevésnéként említi: „Az eb rúdon ki hányattatott kutya nem egykönnyen megyen bé ismét a lakodalmas udvarba, megelégedvén azzal, hogy ép lábbal, fővel, oldalbordával hazaszaladhatott.” (SZEMERKENYI 2009, 311.)
- 20 *Eb mind inged, mind gallérod* – azaz: rossz, hitvány, alkalmatlan vagy. Ilyen szólásmondást ugyan nem találtam, de az „eb”-bel kapcsolatos proverbiumok többsége negatív jelentéstartalmú. Pl. elítélően mondják: *Eb ágyából esett* – hitvány, semmirekellő ember; *Eb a lelke* – rossz ember. (SZEMERKENYI 2009, 292–293.)

94.

+ I. Pál István-ék. (1796–1800) STOLL 429. 45a–b. Ks.: *Egy vén ember bánatjában.*

13 vsz., a kolofonban 1776. Az ének végén: *Vége Stephanus Pál habet ab anno 1800.* Néhol nehezen kiolvasható szöveg. A *Világi énekek, melyek íratattak 1800. esztendőben Páll István által Bőjteltő 2. 3.*

4. 5. napján c. fejezet darabja, több hasonló keserves között. A 11–12. sor szótagtöbblete talán egy másik szöveg ismeretének spontán hatásáról tanúskodik, eredetileg:

Jaj, siralomra fardult minden kedvem,
Kíért gyakran könyvez az én szemem.

II. **Bentzédi Ferenc-ék.** (1818–1820) STOLL 673. 59b–61a. Ks.: *Egy vén ember bánatjában.*

13 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, 7, 6', 8–13, a kolofonsor kihagyva. A vers végén: „Est manus Michaélis De Ben[tzédi].”

+ III. **Bándi Péter-ék.** (1837) STOLL 819. 12. sz. Ks.: *Egy vén ember bánatjában.*

Kiadása: CSÖRSZ 2000, 49–50.

11 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 3, 7, 6, 8–11, E1. A nótajelzés csupán arra utal, hogy saját („tulajdon”) dallamára éneklendő. A kézirat összeírója, a csekefalvi Bándi Péter később is hivatkozik rá ad notamként.

Nótajelzésként:

Víg napjaink elmúlának – **Bándi Péter-ék.** (1837) STOLL 819. 16. sz.

Egy másik korabeli öregember-panaszénektől (*Megvirágozott a mondola*; kötetünkben 92. sz.) eltérően az öregség itt csupán a sok elkeserítő dolog egyikeként jelenik meg. Az ifjúság: zöld/virágozó ág ↔ a vénség: száraz ág, kóró metafora igen gyakori mind a közköltészeti, mind a népköltészeti keservesekben, panaszénekekben, halotti búcsúztatókban; lásd pl. kötetünk I. D) fejezetében. Két unitárius (I–II) és egy katolikus (III) forrásból ismerjük korszakunkból.

A *Síratatom én magamat* kezdetű strófa a bujdosóénekek között önálló szövegcsalád-kezdetként is szerepel ugyanebben az időszakban, szintén unitárius forrásokban: *Síratom magam s magamat* (kötetünkben 63. sz.). Mindkettő közös előképe a *Síralmas volt nekem e világra születnem* kezdetű, XVII. század végi keserves, amelynek számos kéziratosa, majd szájhagyománybéli változatát ismerjük. Bővebben lásd a 63. szöveg jegyzetében.

Az I. változat székelyföldi népköltési variánsa KRÍZA János kiadásában, feltehetőleg szintén unitárius környezetből: MNGY III. 233–234. A 7 strófásra rövidült keserves sorrendje az I.-höz képest: 1–4, 10, 11, 5. Szintén Kríza gyűjtőkörében bukkan fel egy főszövegünkkel egyező terjedelmű, 13 szakaszos változat, amelynek kolofonja az I.-re emlékeztet, de még korábbra, 1763-ra teszi a szerkesztés évét (Tordátfalva, Udvarhelyszék; KRÍZA 2013, 246–248).

Népköltési parafrázis az egyik szakaszhoz (talán az egykori dallam nyomaival), egy keserves strófafüzér részeként:

Füleimnek nincs hallása,
Szememnek nincsen látása.
Megszáradt az a szép zöld ág,
Kire immár madár sem száll.

Vacsárcsi, Csik m. (gyűjt. Bartók B., 1907); MNT XI. 1067.

95.

Ráth Károly-ék. (XVIII. század vége) STOLL 504. 19b–20b. Ks.: *Gyászban borult szívem súlyos árja.*

10 vsz.

Egy kivénült, a hadi szolgálatba belefáradt katona keservese, amelyet valószínűleg egy általános keservesből alakítottak át, ezért itt, műfaji rokonai közt közöljük. A 8. strófában idézett sor az *Ó, nagy egek, rátok apellálok* kezdetű, évtizedekig népszerű műdalra utal (Pálffy Sámuel *Erbia* c. regényéből), ez a kéziratban szintén szerepel. A 4. szakasz előképe az *Bús szívemet mardosó gondok* kezdetű dalból ismerős:

Gyermekségem töltöttem búval,
 Búval, de szomorúval;
 Ifjúságom sóhajtással
 Töltöttem s óhajtással;
 A számban volt a sok ó! ó!
 Melyet visszázott az echó;
 Ó, de sok már ez az ó! ó!
 Vess véget, ó, koporsó!

Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye
 (1826) 149. sz., 2. vsz.

96.

Thaly-kolligátum (XVIII. század vége–XIX. század eleje) STOLL 511. 49a–b. Ks.: *Homályban borult szomorú napok.*

6 vsz. Az ének végén: *Vége.* A 4–6. strófa metrumba megváltozik az előzőekhez képest: 10, 10, 8, 8 helyett 10, 10, 8, 7 szótagszámú sorok alkotják. Ugyanaz a kézírás, amelyik a *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek* itteni változatát leírta az előző lapra.

A 3. vsz. egykorú közköltészeti párhuzama (olyannyira, hogy a főszövegben szereplő vándorst-rófa 2. fele is 8-as sorokra vált, mintegy vendégszöveggént):

Minden virág virágozik,
 Csak az enyém hervadozik...

Monori Ferenc énekeskönyve (XIX. század eleje) 6. (4. vsz.)
 kötetünkben 72. sz.

97.

+ I. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 138a. Ks.: *Tehát ugyan meg kell halnom.*

6 vsz., amely a későbbi feljegyzésekben többnyire 3 hosszú strófaként szerepel. Érdekes, hogy Jankovich ifjúkori kéziratában (STOLL 383) nincs nyoma, de néhány XIX. század eleji másik kéziratban igen.

II. **Dugonics-Analekta** (1791 után) STOLL III2. 129–131. Ks.: *Tehát ugyan meg kell halnom.*
 7 nyolcsoros vsz., szerelmi (az elhunyt kedvest búcsúztató?) parafrázis (vö. V). Egyedi vonásai miatt itt közöljük:

Tehát ugyan meg kell halnom,
 Nincs e földön gyámolom,
 .....
 .....
 Ó, nagy egek, ti mondjátok,
 Mondjátok bús szívemnek,
 Mért így sokasítjátok
 Fonalát életemnek?

Ifjúságom zsenyéjében
 Kell világból kimúlnom,
 Az halálnak gyász képében
 Már ily korán öltöznöm.
 Mi haszna vala születnem
 E boldogtalanságra?
 Jobb lett volna nem születnem,
 Mintsem jönnöm világra.

Életemnek zöld virágja,
Íme, lekconcoltatik,
Szerencsémnek első ága
Koporsóba oltatik.
Ó, ragyogó csillagzatok!
Ha voltam kedvetekben,
Sorsomon siránkozzatok,
Vegyetek öletekben!

Rúzsra két orcád sárgultak,
Szemeid bészárultak,
Vidám nézésid újultak,
Víg napjaid elmúltak.
Sajnálom hívségedtől
Örökös változásom,
Ártatlan kegyességedtől
Ily gyászos megválásom.

Zöld virágját életemnek
Már a halál hervasztja,
Nyílt rúzsám várt reményének
Pirosságát fonnyasztja.
Akit tisztelt mind a világ
Vidám tekintésére,
Most halálos békóban hág –
Jöjjetek nézésére!

Ha lehetne, halálodat
Örömet reám venném,
Már bezárott koporsódat
Nyugodtan hozzá tenném.
Szívem gyászos eseteden
Halálomig bánkódik,
Aki hogy nyughass csendesen,
Örökké ohajtozik.

De már elmegy, én reményem,
Nincs tovább maradásod,
Gyászban borult a napfényem,
Hogy látom távozásod.
Én szívemet, míglen élek,
Koporsódban elrejttem,
Míg én bennem lesz a lélek,
Hűséged nem felejttem.

III. Kapros János és Márkus Samu, Debretzenben fel-akasztott két Katonák' Életének rövid Le-írása, és Nótájok (é. n.) [I. sz.] Ks.: *Ha csakugyan meg kell halnom.*

Kiadása: KÜLLÖS 2012a, 207.

2 nyolcsoros vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1+2, 5+6. A ponyvafüzet másik, azonos című, de apró eltéréseket tartalmazó kiadása: OSZK PNY 6.178. Nem pontosan megállapítható, hogy a szöveget melyik kiadás nyomán közli BÉKÉS 1966, 20.

IV. Énekek gyűjteménye (XIX. század eleje) STOLL 523. 14. sz. *Törvénytannuló fejezéskor*: Ks.: *Ó, mely szörnyen kell meghalnom.*

Kiadása: JENEI 1943, 11.

3 nyolcsoros vsz., sorrendjük azonos az I.-vel.

V. Világi nóták (XIX. század eleje) STOLL 546. 73a–b. Ks.: *Tebát ugyan meg kell halnom.*

7 nyolcsoros vsz., sorrendjük megegyezik a szerelmi tárgyú II. változattal.

VI. Csonka énekeskönyv (XIX. század eleje) STOLL 1154. 12–13. *Egy miskolci deák készítette, felakasztatott*. Ks.: *Tebát ugyan meg kell halnom.*

6 négy soros vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 4, 6, 5. A szövegben apró eltérések. A kivégzett miskolci diákot nem nevezi meg.

VII. Battha Bálint kótatára (1804–1808) STOLL 572. 326. Ks.: *Tebát ugyan meg kell halnom.*

3 nyolcsoros vsz., lényegileg azonos az I.-vel.

VIII. Nihelszki Dávid-ék. (1804–1824) STOLL 584. 81–82. *A Murányi Jánosé, melyet a miskolci tömlőbe' írt*. Ks.: *Tebát ugyan meg kell halnom.*

3 nyolcsoros vsz. Apró eltérésektől eltekintve megegyezik az I.-vel. A gyűjtemény sárospataki eredetű, összeírója egykor szatmári diák volt.

IX. Révész Pál-ék. (1813–1815) STOLL 640. 27b–28a. Ks.: *Ha csakugyan meg kell halnom.*

3 nyolcsoros vsz., szerkezete azonos az I.-vel.

X. Tóth M.-melodiárium (1814–1826) STOLL 1205. 72a. Ks.: *Tebát ugyan meg kell halnom.*

3 nyolcsoros vsz., a discantus szólam melodiáris kottájával. A gyűjtemény a sárospataki kollégiumhoz, ill. Szatmárhoz köthető.

- XI. **Nótás Könyv** (1821–1828) STOLL 1234. 115–116. *Murányi fővétele előtt.* Ks.: *Ha csakugyan meg kell halnom.* 3 nyolcsoros vsz., sorrendjük az I. strófára vetítve: 1+2, 5+4, 3+6. A kézirat Debrecenben maradt fenn.

- XII. **Kondray János daltára** (1824) STOLL 1255. 52–53. Ks.: *Ha csakugyan meg kell halnom.* 3 nyolcsoros vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1+2, 3+6, 5+4.

- XIII. **Kardos Antal-ék.** (1823) STOLL 712. 7–8. Ks.: *Ha csakugyan meg kell halnom.*

3 nyolcsoros vsz., sorrendjük azonos az I.-vel, de a szöveg több apró eltérést tartalmaz. A kéziratot Hódmezővásárhelyen írták össze.

- XIV. **Balassagyarmati ék.** (1828) STOLL 750. 14a–b. Ks.: *Ha csakugyan meg kell halnom.*

4 nyolcsoros vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1+2, 3+4, 5+6, E1. A 4. strófa szerelmi tárgyú (Kisfaludy Sándor *Himfy*jének 200. dalát parafrázálja); a II. és V. változatban nem szerepel:

Elmégy tehát, drága lélek,
Ó, te példa nélkül hív,
Eredj, de én gyászban élek,
Még tart bennem ezen szív.
Ha nem szántad fájdalmimat,
Ha nem indulsz kínomon,
Nevesd ki hát haláloamat,
És tiporjál síromon!!!

A gyűjtemény annak a kolligátumnak a része, amelyet Schedius Lajos juttatott el a Kisfaludy Társasághoz.

- XV. **Békéssy Juliánna-ék.** (1833) STOLL 1321. 181–182. Ks.: *Hát csakugyan meg kell halnom.*

2 nyolcsoros vsz., az I.-re vetítve: 1+2, 3+6.

- XVI. **Szabó János-ék.** (1837) STOLL 824. 60–61. *A szerelem felől.* Ks.: *Jaj, de szörnyen kell meghalnom.* 3 vsz., a kéziratra jellemző í-ző, felvidéki nyelvjárásban.

- XVII. **Énekeskönyv-töredék** (XIX. század 1. fele) STOLL 1384. 3b. Ks.: *Tehát ugyan meg kell halnom.* 2 nyolcsoros vsz.-nak megfelelő, szakasztagolás nélkül leírt szöveg. Az I.-re vetítve: 1+2, 5+6.

- XVIII. **Dobó Miklós-ék.** (XIX. század 1. fele) 56. Ks.: *De hát ugyan meg kell halnom.*

3 vsz., megfelel az I.-nek. A vers végén: *Vége.* A gyűjtemény a Bihar megyei Margittáról került Horváth Jánoshoz, az ő hagyatékában maradt fenn.

- XIX. **Pisné** (XIX. század 1. fele) STOLL 1400. 5a. *Szomorú nótája.* Ks.: *Jaj, mely szörnyen kell meghalnom.*

6 négysoros szakasz, az I.-höz képest: 1, 2, 5^v, 4, 3, 6. A kezdősor alternatíváját is megadja a margón: „Ha csakugyan meg kell halnom, nincs e földön gyámolom.”

Több változat címe utal arra, hogy ez egy kivégzés (akasztás) előtti keserves, melyet egy, az életét hirtelen és csúf halállal befejező fiatalember nevében készítettek. A IV. feljegyzés egy „törvénytannuló fejezésekor” született versként jelöli meg, az V. szerint pedig maga az elítélt, egy miskolci diák, Murányi János volt az ének szerzője. A változatok viszonylag nagy számából kitetszően egy ponyvakiadás is népszerűsítette ezt a lírai keservest, melynek fráziskészlete és képei tanult, az „érzékeny”, szentimentális lírai (köz)költszetet ismerő emberre vallanak – tehát korántsem egy primitív bűnözőre!

A II. és V. változat ugyanakkor szerelmi búcsúdallá írja át a verset, s az elhunyt kedvestől búcsúzik. Ebben talán Ányos Pál nagyon közismert versének hatása is tükröződik, mintegy műfaji előképként? *Ím, koporsód ajtajánál áll hív szeretőd.*

*

Dallamát sajnos nem rögzítették, csupán az ekkor Sárospatakon jórészt kísérszólamként funkcionáló discantust (X).

II. C) 2. Házasságok panaszai

E tematikus csoport zömmel férjes asszonyok szájába adott panaszos „női dalokból” áll, melyek a társadalmi elvárások, közösségi normák és az egyéni érzelmek, reális élethelyzetek konfliktusát tárják fel. Az *asszonypanaszok* a szüleiknek, férjüknek, majd kicsiny és felnőtt gyermekeinek is kiszolgáltatott, esetleg özvegyen maradt nők nehéz életéről szólnak, s a legrégibb, bár nem kellően feltárt (köz)költészeti műfajok közé tartoznak. Irodalmi előképeiket a főúri költőnők (Révay Erzsébet: *Keserves és siralmas sorsáról való istenes panasz*; Petrőczy Kata Szidónia több alkotása, Zay Anna *Búban ellankadt szívnek jajgatása*; Barkóczy Borbála *Egy árva gerlicének sóhajtozó zokogási* című, ill. Esterházy Magdolna [?] *Gyászos életemet szánom keservesen* kezdetű) verseiben találjuk meg (S. SÁRDI 1999; 2005). A háborúktól, járványoktól, török és német elnyomástól-befolyástól terhelt XVII–XVIII. század alapvetően feudális szemléletű, férfiközpontú költészetében még ritka az effajta „gender” szemléletű lázadó hang, melyet ezekben a korá újkori közköltési alkotásokban meg tapasztalunk. Az asszonypanaszok régi, bevett költői képek, metaforák (szabad madár ↔ kalitkában vergődő rab madár; rózsavirág ↔ tökvirág; viruló, zöld ág ↔ fonnyadó, száraz ág stb.) szembeállításával érzékeltetik a korabeli férjes asszonyok sorsát, mindennapi életét. A leányi szabadság ↔ holtig való rabság ellentétét olyan fogalmi-képi-hangulati ellentétekkel nyomatékosítják, mint az öröm, barátság ↔ bánat, ellenség; függetlenség, gondtalanság ↔ terhes iga, béklyó, bilincs, gond, nyomorúság; pártá ↔ konty stb. Néhány szövegünkben (pl. III–III. sz.) az aktuális történelmi kor és helyzet is felvillan: az „ellenség torka”, a katonai tábor, a franciák elleni harc.

Korszakunknál alig későbbi az alábbi (nép)dal, mely szerint a vagyoni jólét – a hat ökör, festett ágy, gombos nyoszolya – együtt jár az érzelmi hiánnyal: a szerelem nélküli, sivár házassággal. E közhelysorok, formulák tovább éltek a XIX–XX. századi keservekben, önsíratókban, sőt a népballadákban (*Kétféle menyasszony*) is:

Búval élem, búval, búval világomat,
Búval terítették az én asztalomat.

Mi haszna hat ökör hosszú istállómban,
Ha szerelem nincsen festett nyoszolyámban?

Ha én tudtam volna szíved álnokságát:
Elkerültem volna szerelmed hálóját.

Véled egy szekérre fel nem ültem volna;
Veled egy kenyérre nem is álltam volna.

Rumy Károly György gyűjteménye (1820-as évek) MTA RUI 8r 206/172/g, 40a

A *véled egy szekérre fel nem ültem volna* sor a lakodalmas kocsira vonatkozik, mellyel a férje falujába vagy házához vitték a menyasszonyt. A köznyelvben és szólásmondásainkban is gyakran előkerülő „egy kenyéren (vannak)” formula a közös háztartásra, gazdálkodásra utal. „Az új asszonyt a férj szülei szívesen látták a maguk kenyérére. Ezt úgy fejezték ki a lakodalmi szertartás során jelképesen, hogy amikor az örömanya az udvaron fogadja a menyecskét, egy darab kenyert nyújt át neki annak jeléül, hogy a családja tagjaul és kenyérére fogadja. A fiatalok *egy kenyeret esznek* az öregekkel, *egy kenyéren vannak*.” (CSEFKÓ 1930, 107–108; idézi SZEMERKÉNYI 2009, 749.)

Az asszonyok valós társadalmi helyzetét, mindennapi panaszait kevésbé ellensúlyozza az a néhány, hagyományos (patriarchális) szemléletű vers, amely a nők férfiak problémáival foglalkozik, és az évszázadok óta gyakorolt erőszakos megoldásokat (verés, zsarolás, ajándék) javasolja a feleségek, illetőleg a nők kevélység, az éles nyelv, a veleszületett ravaszság megbabolázására. A korabeli ponyvanyomtatványokon az Esterházy Magdolna nevét megőrző, *Árva gerlice* című

asszonypanaszhoz és a hasonló műfajú, hangvételi énekekhez gyakran ilyen propagandisztikus kioktatást fűztek, három közismert proverbiummal nyomatékosítva a férfitársadalom/a közönségi elvárások igazát:

Ha a magyar menyecskék a magyar rövid etikából azt a csekély oktatást gondolóra vennék: ha kezdesz hol mihez, jól megnézd végét, darabot tyúk elvét a morzsalékért: más kárán, példáján boldog, aki ért; soha ily keserves haszontalan panaszkódásokra ki nem fokadnának, a szerelemnek minden galyibáitól menten békességben, egyességben utolsó pihentésekig nyugodalmasan kényekre, s kedvekre sok jámboroknak eleven példaadásokra napról napra megmaradhatnának...

A' MAGYAR MENNYEIETSKE GYÁSZBAN KESERGÉSE (é. n.)

OSZK PNY 2.927; a ponyva záró szövege

A közköltési *férjpanaszok* (és témáját tekintve az kötetünk asszonypanaszainak is) irodalmi, motivikai előképe Amade László 37 strófás verse:

Még nőtelenségemben folytattam életemet,
Szabadságnak szele táplálta szívemet,
Kócsagtoll strázsálta nyusztos süvegemet,
Mindaddig búbánat nem érte fejemet.

RMKT XVIII/7. 217–221. 146. sz.

A házasemberek panaszos énekei funkciójukat tekintve asszonygyalázó, nőbecsmérlő szövegek, amelyek ugyancsak évszázados régiségűek. A műfaj egyik, korszakunknál valamivel későbbi képviselője: *Válaha vitéz férfi voltam* (**Marthon István-ék.**, 1818, STOLL 674, 52a–53a). A kikapós feleségre panaszkodó verseket már a férjcsúfolók sorában közöltük (RMKT XVIII/4. 59–69. sz.; a műfajról: CSÖRSZ 2005b); hasonlóképp jártunk el a *vénlánypanaszok*kal is (RMKT XVIII/4. 50–58. sz.). Az agglegény és a házasember panaszát a *Be kár, be kár nekem* kezdetű vénlánypanasz travesztizációjaként őrizte meg egy kicsit későbbi kézirat (**Rumy Károly György gyűjteménye**, 1807–1829; RMKT XVIII/4. 434–435; az 55. sz. jegyzetében).

Az 1810-es évekre datálható az alábbi, vegyes panaszokból összeálló (refrénjében az erdélyi jaj-nótákat idéző) dal:

Hát az urad mégis él,
Hogy a mennykőtől nem fél?
Ély bizony az lánc adta,
A pestis itthon hagyta.
Ó, jaj, jaj, de nagy baj,
Jaj, jaj, ugyan bizony de nagy baj!

Esik eső tefeléd,
Hajt a kanász kifelé,
Horváth Ferenc udvarán
Szaporodik a bárány.
Ó, jaj, jaj, de nagy baj,
Jaj, jaj, jaj, ugyan bizony de nagy baj!

Baky Rudolf-ék. (1813) STOLL 634. 15b

Menyasszonypanasz, önsírató vagy egy ilyen karakterű ballada (*A vénember férj*) eleje lehet az alábbi töredék (ez utóbbira a rímtelen forma is utal, bár az a fordítás jele is lehet pl. szlovák vagy német nyelvből). A lakodalmi szituációt és tematikát, valamint a szöveg „női dal” voltát erősítik a gyűjtemény szomszédos szövegei.

Mikor engem eladándnak,
Ej, akkor lészen szomorúság.

Még a húst is borba' mossák,
És a pálinkát vízbe rakják.

Vagyon nekem rejtekházam,
Akkor abba járok siránkozni.

Még csak mondja a vén ember,
Hogy megöleljem s csókoljam meg.

S jött ám hozzánk egy vén ember,
S én úgy megjijedtem kiszaladtam.

Megöleltem, megcsókoltam,
Ej, nagy kénytelen és kelletlen.

Hát csak mondja a vén ember,
Hogy kísérjem be a kis házba.

Még csak mondja a vén ember,
Hogy vessek ágyat, feküdjünk le.

Megvettem s lefeküdtünk:
Ej, beh kénytelen s nagy kelletlen.

Rumy Károly György-gyűjt. (1807–1829) 36a. Az első sorok ismétlését elhagytuk.

Pálóczi Horváth Ádám *Siralmas életem (Síratom esetem), bánom cselekedetem...* kezdetű dala sok szálon kapcsolódik a rokon műfajú közköltészeti alkotásokhoz (CsÖRSZ 2011a, 341–342) néhány szakasza önállóan is felbukkan a kortárs kéziratokban (lásd a 110. szöveg jegyzetében).

98.

Szakmári Ötves János jegyzőkönyve (XVIII. század 1. fele) STOLL 231. 76a–83b. *Keserves tudomány, avagy az repülő madár módjára szabad akaratján gyönyörűségében élő ifiúságnak megsíratása, az melyben egy magának házassággal holtig való rabságot szerző ember ekképpen az ő siralmas állapotját egyebeknek példának előbeszéli keservesen.* Ks.: *Mikor ifjú legény voltam.*

Kiadása: DÉKÁNI 1918, 391–392. (népköltési változatok felsorolásával)

35 vsz., a végén: *Vége.* A kézirat következő szövege is a házassági szatirikus oktató műfajokat képviseli: a XVII. századi eredetű *Jövendő dolgaimról addig gondolkodám.*

Népköltési változatai megőrzik a 4×8-as versformát, de már újabb csárdásdallamra éneklük, s a strófákat is átfogalmazzák a rokon műfajú tréfás férjpanaszok hatására:

Mikor ifjú legény voltam,
Bokrétás kalapot hordtam,
De ahogy megházasodtam,
Fityeg a kapca utánam.

Ahogy én megházasodtam,
Rögtön megcsaládosodtam,
Elhagyott a feleségem,
Húsz gyermeket hagyott nékem.

Eszkendőre vagy kettőre
Gondom leve a rengőre,
Hat méter párnakötőre,
Száz rubel meg főkötőre.

Kettőt a karomra veszek,
Hármat a bölcsőbe teszek,
Hat a suton citerázik,
Kilenc a porba kártyázik.

Izсныéte (Kárpátalja); VÁRI FÁBIÁN 1992, 69. sz.

A 27. sor közköltési rokona egy magyar–latin szerelmi dal állandó része, de csak az 1770-es évektől:

Egyik utcán végigmentem,
A másikba tekingettem,
Egyet-kettőt füttyentettem,
Tudom, miért cselekedtem.

Per plateas ambulavi,
Ad alteram aspexavi,
Unum, duo sibillavi,
Scio, quare faciavi.

Kulcsár Pál melodiáriuma (1775–1785) STOLL 319. 73; BARTHA 1935, 8. sz.

87–88 *Bár csak betes vászon lenne...* – értsd: a férfi ma már a hitvány „hetes vászon”-nak is úgy örül, mint hajdan a finom gyolcsnak

99.

+ I. **Dugonics András-ék.** (1760–1763) STOLL 260. 8a. *Asszonyok panasza*. Ks.: *Szerencsétlen állapotom, keserves én életem*.

Kiadása: VÉV 98. sz.

40 sor, 5 szakaszra tagolva.

II. **Szakolczai István-ék.** (1762) STOLL 266. 2b–5a. *Pro Amarillide*. Ks.: *Szerencsétlen állapotom, keserves én életem*.

40 sor. Előtte latin változata olvasható, azonos címmel, *Infelicem duco vitam* kezdettel (lásd alább).

III. **Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei** (1790–1809) STOLL 399. I. 67b–68a. *Asszonyi panasz*. Ks.: *Szerencsétlen állapotom, keserves én életem*.

5 vsz., megegyezik az I. változattal. A kézirat e részében főként szatirikus versek olvashatók.

IV. **Dugonics-Analekta** (1791 után) STOLL 1112. 158–160. *Asszonyok panasza*. Ks.: *Szerencsétlen állapotom, keserves én életem*.

40 sor, 5 nyolcsoros szakaszra bontva. Még címében is egyezik a Dugonics-féle I. változattal. Az *Analekta* ugyanis Dugonics kézíratairól készített anonim másolat.

V. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 107b–108a. Ks.: *Szerencsétlen állapotom, keserves én életem*.

40 sor, 10 szakaszra bontva. Apróbb eltérésektől eltekintve megegyezik az I. változattal.

Allegorikus asszonypanasz, eredetileg talán mitológiai vagy iskoladráma-beli kontextussal. Mondanivalója: az asszony élete házasság folytonos küzdelem, harc a belső ellenséggel (érzéketlen férj, gondot jelentő gyerekek) a tényleges külső ellenség mellett. Latin változata egyetlen kéziratból ismert (II):

Pro Amarillide

Infelicem duco vitam
Plenam multo labore,
Inque malis mille sitam
Cumulatam moerore;
Datur mihi quies nulla
Ob curarum agmina,
Nec pax mihi datum ulla,
Sum infelix faemina.
Sunt molesta proles malae
Obedire nolentes
Quantum plorant est fatale
Saturari volentes;
Edant multum, infirmantum
Sit sunt cura majores,
Edant parum, irritantur,
Fiunt ita pejores.

Est vir mihi asper nimis
Valde turpis natura,
Cuncta mecum agit minis
Licet surgo matura;
Ille potu delectatur,
Sitim ego patior,
Ille sardo affectatur;
Nunquam ego satior.
Ergo mori mihi praestat,
Quam tractari duriter,
Spes hac una solum restat,
Pati cuncta fortiter;
Nullus mihi sic afflictus
Potest ferre solamen
Miserae supra dictae
Nullus ferre juvamen.

Szakolczai István-ék. (1762) STOLL 266. 2b–3b

A magyar változatok zöme dunántúli, jórészt egyházi személyekhez köthető.

IOO.

- + I. **Énekeskönyv** (1761) STOLL 263. 14a. XXVII. sz. Ks.: *De hamar elmúltál, édes leányságom*.
3 kétsoros vsz.
- + II. **Lóskay-kódex** (1760–1820) STOLL 500. 167b. *Nota elegans*. Ks.: *Be hamar elmúltál, édes leányságom*.
3 négysoros vsz., az első másfél szakasz megegyezik az I. változattal. Az ének végén: *Vége*.
- III. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 56. sz. 34b–35a. Ks.: *De hamar elmúltál, édes leányságom*.
6 kétsoros vsz., a II. szövegének megfelelően.

Az 5. sor (*Az ifjú leánynak uraság a dolga*), sőt a rímzó is visszaköszön a XIX. század elején Fazekas Mihály *Hortobágyi dall* c. versében, amely egyébként egy közköltészeti nyitósorral kezdődik (vö. RMKT XVIII/8. 42. sz.):

Itt a szegény legénynek
Uraság a dolga,
Heverészhét kedvére,
Nem lebernyés szolgál...

FAZEKAS 1955, I. 94.

A II. sor az asszony-, diák- és barátpanaszként is fennmaradt *Siralod meg azt az időt...* kezdetű köz-költészeti szövegcsalád refrénsoraira utal:

Ezer bajod meg kettő,
Gyászos az esztendő.

IOI.

- + I. **Három szép új SZOMORÚ ÉNEKEK** (é. n., [1761]) Első. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.
Nj.: *Vale munde lusum satis, &c.*
15 vsz. A versfőkben: *SZOMORU GERLITZE*, a kolofonban 1761-es keltezés. Sem szövegében, sem nyomdatechnikailag nem teljesen azonos a VIII. változattal. Több szakasz csonka, a belső (3–4.) sorok egyike-másika hiányzik. A budai Landerer nyomdában kinyomtatott ponyva címlapján ez a cím olvasható: „Siralomnak, fájdalomnak etc. melyben az asszony leányi vidámságát siratja”.
- II. **Alsókubini kézirat** (1782 k.) STOLL 344. 34b–35b. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.
10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–7, 9, 11, 15. A versfőkben csonka szöveg: *SZOMORÚ EIE*, a kolofonban 1771-es keltezés, ami a korai kéziratossá variálódás jele. Férfi-panasz alakított, néhol romlott változat, a végén ugyanaz a sorpár, amely a III.-ban. Két jellemző részlet (7, 10):

Úri házban, de nem gyászban amidőn sétáltam,
Ifjúkat, nagy rabokat hogyha sírni láttam,
Mert jó eszembe nem vettem,
.....
Bús szívemnek állapotját, melybe én is estem.

Ezerhétszázhetvenegyben, gyászos életemben,
Mint rabságban, nagy fogságban és bal esetemben,
Ilyenképpen fohászkodtam,
Legénységem sajnáltam,
Házasságom, nagy fogságom immár megkóstoltam.
Mulandó a földi öröm,
Mert keserű, mint az öröm.

III. **Szárnyai Márton-ék.** (1772–1776) STOLL 1086. 29a–31a. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek.*

15 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal. A versfőkben: SZOMORÚ GIRLICZE, a kolofonban 1777-es dátum. Az ének végére odatapad egy másik vers kezdősora, de később nem ez folytatódik: „mulandó a földi öröm, megkeseredik, mint öröm” (vö. II).

IV. **Szép két új SZOMORÚ ÉNEKEK** (1784) Első. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek.* Nj.: *Vale mundi lusum satis, &c.*

15 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal. A versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE, a kolofon 1744-es évszámot őriz, de ez feltehetőleg csak elírás, a helyes évszám a füzet 1784-es keltezése lehet. Az V. és X. változathoz hasonlít, ez utóbbival csaknem szó szerint egyezik, és tipográfiaja is azonos.

V. **Szép két új SZOMORÚ ÉNEKEK** (1785) Első. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek.* Nj.: *Vale mundi lusum satis, &c.*

15 vsz. A versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE, a kolofon 1744-es évszámot őriz, de ez feltehetőleg csak elírás, vö. IV. Főként a IV.-hez hasonlít (tipográfiai és szövegében is csaknem azonos), részben a X.-hez is.

VI. **SZOMORÚ GERLITZE avagy EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIRALMAS NÓTÁJA** melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vjdámságát kefergi (1784) Első. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek.*

15 vsz., nótajelzés nélkül. A kolofonban 1784-es keltezés, a címlapon: „Nyomtatott a földinduláskor 1784”. A versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE. A komáromi ponyvafüzetnek valóban minden verse keserves (2. *Hervad szívem, s árad naponként bánatom*; 3. *Ó, kegyetlen játum, csalárdságod látom*). Azonosan közli a következő, egyező című és tartalmú, de más szedésű ponyva is (VII).

VII. **SZOMORÚ GERLITZE AVAGY EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIRALMAS NÓTÁJA**, melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vidámságát kefergi (1784) Első. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek.*

15 vsz., nótajelzés nélkül. A kolofonban 1784-es keltezés, a címlapon: „Nyomtatott a földinduláskor 1784”. A versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE. A ponyva tartalma és a vers is megegyezik a VI. változattal.

VIII. **SZOMORÚ GERLITZE avagy EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIRALMAS NÓTÁJA** melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vjdámságát [!] kefergi (1784) Első. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek.*

15 vsz. A kolofonban 1784-es keltezés, a versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE. A „földinduláskor”, 1784-ben kiadott komáromi ponyvafüzetnek valóban minden verse keserves, de az azonos cím ellenére a szedés néhány részlete és az illusztráció sem azonos a VI. változattal, de a VII. kiadással sem.

IX. **Ajánló versek. Egy MAGYAR MENYETSKE Siralma** (1784) Első. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek.*

15 vsz. A kolofonban 1784-es keltezés, a versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE. A ponyvafüzet tartalma eltér a megszokottól, szerelmi ajánló versekkel folytatódik. (A budapesti példány vége csonka.)

X. **NÉGY ÚJDONNAN ÚJ VILÁGI ÉNEKEK** (é. n., 1784) Második. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek.*

15 vsz. A kolofonban 1784-es keltezés, a versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE. E kiadványban a panaszdalt a *Szomorú gerlice*-típushoz hasonlóan a *Hernad szívé*m... kezdetű keserves követi, lásd kötetünk 162. szövegét.

- XI. **A' MAGYAR MENNYEIETSKÉ GYÁSZBAN KESERGÉSE** (é. n.) Első. Ks.: *Síralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.

15 vsz. A versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE, a kolofonban 1787-es datálás. A tréfás nóta-jelzés (*Lásd, vidd jobbra, vagy balra*) a ponyvafüzet mindhárom szövegére jellemző, s az előadás szabadságát hangsúlyozza. A strófafezdő betűket vastagítva és vízszintesen fektetve nyomtatták. A nyomtatvány másik két éneke hasonló stílusú: egy szerelmi keserves és egy búcsúdál.

- XII. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 35a–b. *Hogy asszony lett, sajnálja*. Ks.: *Síralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.

Kiadása: THALY 1864, II. 321–325. (téves jelzettel)

15 vsz., a kiemelt versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE; a kolofonban 1744-es dátum. Ez a továbbbörökített sajtóhiba, ill. az utólagos javítások is arra utalnak, hogy Jankovich Miklós egy ponyva eredetű alapszöveget másolt, valószínűleg a IV. vagy az V. valamelyik másolatát. A feljegyző a címet is átjavította, eredetileg: *Hogy asszonyi fogságban esett...*

- + XIII. **S. József-ék.** (1792–1799) STOLL 415. 35a–36b. Ks.: *Síralomnak s fájdalomnak völgyében kesergek*.

10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 10, 5', E1–7. Kolofon és keltezés nélkül; az akrosztichon megszűnt. Sok helyen a rímek is eltűntek, más strófák hatását tükrözik. Voltaképp nem is variánsnak, sokkal inkább a ponyvaszöveg parafrázisának tarthatjuk, témája pedig immár nem asszonypanasz, hanem a világi hívságok rabságába került ember moralizáló gondolatai.

- XIV. **SZOMORÚ GERLITZE, AVAGY EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIRALMAS NÓTÁJA**, melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vidámságát kefergi (1793) Első. Ks.: *Síralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.

15 vsz., sorrendjük azonos az I. változattal. A versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE. A kolofonban 1784-es dátum, ami ugyanúgy az előző, csaknem azonos című kiadvány öröksége (VI), mint a komáromi földindulásra (1784-re) hivatkozó felvezetés, amely a frissített dátum mellett is megmaradt.

- XV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 75a–76a. Ks.: *Síralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.

15 vsz. A X. csaknem egyező, tisztázott másolata, de a kolofonban 1747-es dátum áll. A marginon, ceruzával a versfők feloldása: *Szomorú Gerlice*.

- XVI. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 102b–103b. Ks.: *Síralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.

15 vsz. A versfőkben: SZOMORÚ GERLITZE, a kolofonban 1777-es keltezés (egyelőre csak kéziratból ismerünk hasonlót, vö. III). A szöveg egyértelműen valamelyik ponyvakiadásra vezethető vissza.

- XVII. **Nagy Ferenc-ék.** (1812–1816) STOLL 631. 33a–36b. *Egy boldogtalannak panasza a halavány boldnál*. Ks.: *Síralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.

15 vsz., a végén: *Vége*. A kolofonban 1784-es keltezés. A gyűjtemény korábbi kéziratok másolata, pl. egy 1788. évi énekeskönyvé. (Talán ennek másolatát küldte be Erdélyi Jánosnak Nagy Iván, az összeíró fia: MTAK RUI 8r 206/90/c, 6b–8b.) A címet Ányos Páltól kölcsönözte a hajdani lejegyző – esetleg Nagy Ferenc, bár a gyűjtemény 78a–81b lapjaira még egyszer lemásolta a verset ugyanígy; minden bizonnyal így olvasta az ősforrásban. Akárkihez köthető a cím: lehet, hogy eredetileg valóban Ányos versét akarta leírni, de csak a címig jutott, s valamiért mégis ez a panaszének került mellé.

- XVIII. **Nagy Ferenc-ék.** (1812–1816) STOLL 631. 78a–81b. *Egy boldogtalannak panasza a halavány boldnál*. Ks.: *Síralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.

15 vsz., a végén: *Vége*. A kolofonban 1784-es keltezés. A gyűjteményben már korábban szerepelt, azonos formában (még a szótagszámhibák többsége is azonos), ugyancsak Ányostól átvett címmel. Valószínűleg már a lemásolt forrásban így olvashatta.

- XIX. **H. A. énekeskönyve** (1822) STOLL 702. I. 4b–6a. Ks.: *Síralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek*.

15 vsz., sorrendjük azonos a ponyvakiadásokéval, apró eltérésekkel. A kolofonban 1784-es keltezés.

XX. **Pesti ék.** (1825) STOLL 730. 31b–34b. *Szomorú gerlice siralma*. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergék*.

15 vsz., a kolofonban 1784-es keltezés. Az egyezések ellenére ugyanilyen ponyvát nem ismerünk. Jórészt megegyezik az I. változattal, de annak hiányzó sorait itt épen találjuk, s néhány más eltérés is arra utal, hogy a kézirat forrása másik nyomtatvány vagy kézirat lehetett.

XXI. **Énekeskönyv** (XIX. század I. fele) STOLL 854. 11b–12b. *Szomorú gerlice siralma*. Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergék*.

15 vsz., a kolofonban 1784-es keltezés. A cím azonossága arra utal, hogy ugyanaz a nyomtatvány, talán ismeretlen kalendárium lehet a forrása, mint a XX.-nak. A 4. sor a XVI–XVII. megoldásával azonos, később viszont a ponyvakiadásokhoz hasonlít.

XXII. **Margócsy József másolata** (1850–1860-as évek) *Apám éneke* (1837). Ks.: *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergék*.

Kiadása: MARGÓCSY 2004, 196.

4 vsz. (a ponyvaszöveg első 4 szakaszának változata), kolofon nélkül. A kéziratot Margócsy József losonci evangélikus lelkész gimnáziumi matematikajegyzetének betoldott lapjai alkotják, korábbi és egykorú versmásolatokkal. A cím nyilván nem a szerzősége utal, hanem arra, hogy édesapjának, Margócsy Sámuel (1801–1861) losonci szabómesternek, 1848-as önkéntesnek a kedves énekéről van szó. Az összeíró egyébként épp 1837-ben született, tehát a dalt semmi képp sem akkor tanulta.

Nótajelzésként:

Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél – **Szikszai András-ék.** (1746–1752) STOLL 239. 48a–b. (14, 14, 8, 8, 14).

Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél – **Farkas Pál-gyűjt.** (1773–1810, 1807 körüli kézírás) STOLL 1087. 218. (14, 14, 8, 8).

Asszonyi kesergés, amelyben az asszonyi élet a rabság, a fogság és az árvaság megfelelője. Érvélese ellentét párt alkot a közismert vénlány-keservekével. Általános (X) és férfiakra travesztált (II) változata is fennmaradt. Az alapszöveg keltezését némileg árnyalja, hogy az első ponyvakiadásnál (1761) legalább 9–15 évvel korábbi **Szikszai András-ék.**-ben (1746–1752, STOLL 239) már nótajelzésként szerepel.

A ponyvaszöveg kiszakadt és továbbköltött 3. szakasza (*Ó, én árva, mely bészárva vagyok kalitkában*) egy ízben önállóan bukkan fel:

Ó, én árva mely bészárva vagyok kalitkában,
Békóban vagynak lábaim,
Rabságban minden tagaim.
Megszakadok jaj, meghalok lankadnak inaim,
Megfizetik meg az egek e szabadságot,
Mert utálják az ilyen színes barátságot,
Meváltoznak még,
Ha dül-fül az ég.

Szeel Imre-ék. (1790–1794) STOLL 404. 8. *Nota elegantissima*.

Az 5–8. sort lásd kötetünk 169/VI. szövegében is

A XIII/27. sor (*Boldogtalan volt az óra, melyben fogantattam*) vándorsorként felbukkan egy rabénekből is (lásd kötetünk 88. szövegét).

I.

- 6–7 *mint gerlice madár [...] csak száraz ágra száll...* – utalás a *Physiologus* c. középkori szakrális bestiárium által (feltehetőleg antik előzmények után) továbbörökített motívumra, amely szerint a párjavesztett gerlice soha többet nem száll zöld ágra, csak száraz, „aszú” ágra. A szerelmi közköltészet egyik legismertebb toposza, de a népköltészetben is gyakori
- 17 *véletlenül* – váratlanul
- 28 *Mert Venus vala vezérem* – értsd: a szerelmemre, a vágyaimra hallgattam, ezért adtam fejem a házasságra
- 40 *Ez pohárát...* – utalás a „keserű pohár” (értsd: méreggel töltött pohár) ókori és bibliai motívumára, amely az öngyilkosság metaforája
- 63–65 *mert akik bíznak Istenben, / vigasztaltatnak szívükben...* – bibliai parafrázis, lényege számos igében felbukkan, pl. Zsolt 118, 8; Jer 17, 5, 7.

*

Kottás feljegyzését nem ismerjük, sőt a korai kiadások latin nótajelzésének (*Vale mundi lusum satís*) szöveges megfelelőjét is csupán egy forrásból: **Páter Vitus verseskönyve** (1800 k.–1831) STOLL 1153. 132–134. A *Síralomnak, fájdalomnak...* viszont nótajelzésként is szerepel a *Bokros bánat, mely unalmat...* kezdetű, irigyek elleni keserveshez, s ez arra utal, hogy közös dallamuk lehetett. 14, 14, 8, 8, 14-es formáját nem ismerünk, csak az elterjedtebb 14, 14, 8, 8-as; bővebben lásd kötetünk 131. szövegének jegyzeteiben!

IO2.

Lőcsei ék. (1768) STOLL 1080. 64–65. *Aria de querulante*. Ks.: *Boldogtalan nékem életem folyása*.

4 vsz.

Asszonypanasz. Versformája (12, 12, 8, 8, 6, 6) többek közt megegyezik Faludi Ferenc *Királyi mulatóság erdőben sétálni* kezdetű versének metrumával, a *Be kár, be kár nékem* kezdetű vénlánypanaszéval, ill. az annál korábbi (s talán eltérő dallamú) *Gyászos életemet szánom keservesen* kezdetű, Esterházy Magdolna nevét őrző panaszdaléval.

cím *Aria de querulante* – ének a panaszkodóról (lat.)

IO3.

Jankovich Miklós: Magyar világi énekek (1789–1793; 1769-es dátummal) STOLL 383. 4a–b.

Ks.: *A szabadság mely nagy jószág, ez világon boldogság*.

5 vsz. Nem Jankovich Miklós kézírása, hanem Korbits Tamásé, akinek Eszlárról 1769. január 22-én küldött leveléhez volt csatolva e kis verskézirat, benne *A szerencse tündér kerekén* egyik változatával és főszövegünkkel. A két ének érdekes párhuzamot alkot egymás társaságában, egymás szövegébe is átvánszlik. Néhol szövegromlásokkal, metrikai döccenőkkel.

IO4.

+ I. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 51–52. Ks.: *Madári szép szabadságom*.
12 vsz.

II. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 41a–b.
Ks.: *Madári szép szabadságom*.
8 vsz. Az I. első 8 szakaszának csaknem egyező másolata.

Nős ember kesergése az elvesztett szabadság miatt. Az énekszöveg topikus variánsa több kiadást is megért ponyván (kötetünkben 107. sz.).

I.

- 7 *Egy fáért erdőt elbagyni* – vö. a régi szentenciával: *Egy fa nem erdő*, azaz egy dologból nem lehet általánosítani (SZEMERKÉNYI 2009, 380.)
- 30 *Csupor, kalán zördül, általa van zendület házadnál* – vö. a közismert népies szólásokkal, melyek arra utalnak, hogy a házastársak között a legjobb családban is elkerülhetetlen az időnkénti szóváltás: *Nincsen kanál zörgés nélkül; Tál, kalán nem esik csördülés nélkül* (SZEMERKÉNYI 2009, 708).
- 36 *fordítani, újítani meglett dolgot nem lehet* – azaz: a megtörtént dolgot nem lehet visszacsinálni

IO5.

+ I. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 89–90. Ks.: *Sokfélelépp fűrasztottam elmémet hiában*.
Kiadása: VÉV 102. sz.

7 vsz.

+ II. **Aranka György gyűjteménye** (1782–1790) STOLL 345. I. 77b–78a. Ks.: *Sokfélelépp fűrasztottam elmémet beába*.

5 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 5 (felcserélt sorpárokkal), 6, EI–2. A beépült asszonycsúfoló vándorstrófák feleletként értelmezhetők (a megszólított férfiak visszavadolnak), ami dramatikus jelleget ad a szövegnek.

III. **Zsoldos Xavér versgyűjteménye** (1786–1798 k.) STOLL 369. 97a–b. Ks.: *Asszonyi panasz*. Ks.: *Sokfélelépp fűrasztottam elmémet beában*.

7 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. Előtte egy tréfás házastársi veszekedés olvasható (*Készítés, asszony, sós pogácsát*; RMKT XVIII/4. 41. sz.).

IV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 76a. *Asszonyok szemrebánása*. Ks.: *Sokfélelépp fűrasztottam elmémet hiában*.

7 vsz. Az I. csaknem egyező másolata.

Ez a felháborodott asszony szájába adott védekezés tulajdonképpen a bibliai *Derék asszony dicsérete* (Péld 31, 10–31) újkori parafrázisa. Fontos, hogy a panaszkodó asszony (aki talán nem is tud írni) a „kerettörténet” szerint megkért valakit, hogy szedje versebe a gondjait.

A *Mindennek van szeretője* kezdetű szakasz (II/4) a XVIII. század közepétől vándorstrófaaként ismert, elsőként Erdélyből, majd a néphagyományból (pl. ERDÉLYI 1846–1848, III. 191. sz.).

I.

- 4 *mint egy bitvány szolgálóját a füstös konyhában – a füstöskonyha* „kémény nélkül épített sütő- és fűtőhelyiség, amelyből a füst az ajtón vagy a falba vágott kisméretű nyíláson, esetleg a mennyezetbe vágott füstlukon távozik”. Használata az ún. középmagyar háztípushoz kapcsolódott, ebben állott a kemence vagy a nyílt tűzhely. Régen a füstöskonyhából fűtötték a lakószobát is. Ez a háztípus a XX. századi néprajzi gyűjtésekben jobbra már

- csak a Dunántúlon fordult elő, de a XVIII. században az alföldi területeken sem volt ritka (NL 2, 244–245).
- 8 *Alig marad szegény asszony akkor a komrába* – Az ún. *lakókamra* a lakóházba épített fűtetlen, ablak nélküli (esetleg csak szellőzőnyílással bíró) tároló- és hálólhely volt. Használata Európa-szerte ismert, különösen a kelet-európai térségre jellemző. Jelentősége akkor volt különösen nagy, amikor több generáció (az ún. *nagycsalád*) élt egy fedél alatt. A XIX–XX. században a nagycsalád-rendszert fenntartó palóc vidékeken az asszonyok a fűtetlen lakókamrában, a férfiak az istállóban aludtak (MNL 3, 402–403; Sz. MORVAY 1956).
- 19 *tyúkot ültetni* – kotlóst ültetni

106.

Nagy István-gyűjt. (1778–1787) STOLL 347. 173–174. (119–120.) *Querela sponsae*. Ks.: *Jaj, elvesztém életemnek hajnali szép világát.*

Nj.: *Sírasd meg azt az időt*

6 vsz., lakodalmi versek között.

Asszonyi keserves (feleségpanasz).

cím *Querela sponsae* – a menyasszony panasza (lat.)

*

A nótajelzés egy közismert XVIII. századi diák- és barátságúfolóra utal (RMKT XVIII/4. 76. sz.; RMKT XVIII/14. 166. sz.), melynek feleségpanasz tematikájú változatai is fennmaradtak, lásd alább. Esetünkben el se nagyon lehet dönteni, hogy konkrétan melyikre gondolt a szerző. Dallam-feljegyzéseiről lásd az említett kötetek, ill. a 108. szöveg jegyzetét.

107.

+ I. **A' SZÁNTÓ-EMBER ÉNEKES DALLAI, ÉS A' MOHÁTS MEZEI SIRALOM.** (é. n. [1780]) Harmadik. Ks.: *Ifjúság virágját, legénység szabadságát bánom, hogy elhagytam.*

8 vsz., csaknem szó szerint azonos a többi ponyvakiadással.

A refrén a 4. szakasztól rövidítve. A füzetet záró Mohács-emlékdal árusversének rejtett datálása 1780-ra utal.

II. **Öt VILÁGI ÉNEKEK** (é. n., 1780) Harmadik. Ks.: *Ifjúság virágját, legénység szabadságát bánom, hogy elhagytam.*

8 vsz., csaknem szó szerint azonos a többi ponyvakiadással.

A füzetet záró Mohács-emlékdal árusversének rejtett datálása 1780-ra utal.

III. **Öt VILÁGI ÉNEKEK** (é. n., 1782) Harmadik. Ks.: *Ifjúság virágját, legénység szabadságát bánom, hogy elhagytam.*

8 vsz. A ponyvafüzet keltezése a záró árusvers alapján 1782. (Lásd a *Mohács, Mohács, régi vérontás helye* szövegcsalád jegyzeteiben, RMKT XVIII/14. 1. sz.)

IV. **Világi énekek gyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 516. 6a–7a. Ks.: *Ifjúság virágját, legénység szabadságát bánom, hogy elhagytam.*

11 vsz., sorrendjük a ponyvakiadásokhoz képest: 1, 3, 2, E1, 4, 5, E2, 6, E3, 7, 8. A refrént csak az 1. szakaszban írja ki, ill. ahol eltér a szöveg. Egyedi szakaszai (4, 7, 9):

Feleséget vettem, de az ollan előttem, mint a fa és kéreg,
 Nem termett kedvemre, sőt született vesztémre, egye meg a főreg!
 Jaj, fáj, mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.

Szároz kenyeremet, rosszul sütt pecsenémet midőn kóstolgom,
 Bánom esetemet, mert bánatra éltemet vetettem, jól látom.
 Jaj, fáj, mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.

Vagy ha útra megyek, már mire hazaérek, más fekszik ágyomban,
 Az rúgja bordáját, tartja kantárszárát, nyergét alattomban.
 Jaj, fáj, mondhatom, mivel nem tagadhatom, hogy éltem siralom.

+ V. **Resetka János-ék.** (1801) STOLL 560. 59a–60a. *Az férfiaké.* Ks.: *Szüzsesség virágát, legénység szabadságát bánom, hogy elbagytam.*

10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, E1, 7, 5, E2–4, 8, E5. A versfőekben: *SÁNDOR TOTH* (a ponyvák rövidebbek, ott ez nem olvasható ki). Nótajelzése („ugyanezen nótára”) a kézirat előző szövegére utal: *Síratom esetem* (Pálóczi Horváth Ádám verse, 57a–58b), melynek egyúttal parafrázisa is.

VI. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. X. 34a–35a. Ks.: *Szüzsesség virágát, legénység szabadságát.*
 10 vsz. Az V. csaknem egyező, néhol emendált másolata.

A rosszul nősült férfi panasza. Az V. (pesti vagy váci eredetű) változat az akrosztichon szerint Tóth Sándor munkája. A vers a közismert feleségpanaszok parafrázisa (vö. *Szüzsesség virágát...*, kötetünkben 107. sz.; itt is az 5. szakasz 3. sora utal a női eredetre.) A kikapós asszonyról szóló 9. strófa közköltési és népi párhuzamait lásd az RMKT XVIII/4. 59. sz. (*Én elvettem egy vénlányt, mit csináljak véle?*) jegyzeteiben.

I.

- 17 *drágán vett kertemet, sokban került rétemet mások kaszálgatják* – a „rétek”, „kert” mások általi „kaszálgatása” a házasságtörés megszépítő kifejezése. Vö. a szólásmondással: *Más ember réjtjébe vágja a kaszát* (MARGALITS 1896, 400; Szirmay Antaltól idézi 1804-ből.)
- 20 *basiliskus sárkány, mint fakoptató barkány, olyan feleségem* – A bestiáriumok szerint a basiliskusz nézése és mérge is halálos. Vö. Balassi Bálint *Vitézek karjokkal...* kezdetű versével: „Csak az szép leányok s az basiliscusok, hogy a szemekkel ölnek.” A fákon élő harkályfajok (pl. a nagy fakopáncs) éles csőrükkel keresik élelmüket, költés céljára odvakat vájnak belé, s igen veszedős természetűek – írja róluk Brehm.

IV.

- 19 *Szároz kenyeremet, rosszul sütt pecsenémet midőn kóstolgom* – sarkalatos pontja a férjpanaszoknak, hogy feleségük rossz gazdasszony, nem tud sem kenyeret, sem húst sütni. A rossz kenyérsütő asszony a népi feleségcsúfolókban is megjelenik:

Kenyeret is jól tud sütni,
 Kétszer kever kovászt néki.

RMKT XVIII/4. 7. sz., vö. a *Megbázasodtam, te Miska* kezdetű népdalokkal

- + I. **Herschman István-ék.** (1746–1797) STOLL 310. 141–142. *Új házas asszonynak szomorú versei.* Ks.: *Atkozott volt az óra, melyben asszonnyá lettem.*
Kiadása: NAGY J. 1998, 122–123.
8 vsz. A nagysorok esetenként felsoronként rímes sorpárokra bomlanak, a 8. strofa két záró kissora viszont nagysorrá egyesül.
- + II. **Farkas Pál-gyűjt.** (1773–1810) STOLL 1087. 153. *Az leányságbéli élet mely gyönyörű, szép és köllemetes élet legyen. Aki már férjhez ment, tanácsot ad a szűzleányoknak.* Ks.: *Még megbánod azt az időt, melyben asszonnyá lettél.*
7 vsz., a refrén a 2. szakasztól rövidítve (*et repetitur ut supra*). Bár a lapalji jegyzet szerint „Költ Farkas Pál által anno 1776 manu propria”, de ez semmiképp sem a szerzősége utal, legfeljebb a kicsit egyedített átdolgozást köszönhetjük a tamási nótáriusnak. A következő lapon, 1777-es dátummal az ének travesztíája, egy tréfás férjpanasz olvasható (*Amidőn megházasodtál...*).
- + III. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 38a–b. Ks.: *Megsiratod azt az időt, melyben asszonnyá lettél.*
7 vsz., de a 3. és 5. csak pótlólag került a vershez a füzetet záró 42b-n. Gyakori javítgatással, alternatív felsorokkal.
- IV. **Horváth János-ék.** (1790) STOLL 395. 38b–39a. Ks.: *Megsiratod azt az időt, melben asszonnyá lettél.*
7 vsz., sorrendjük azonos a III.-kal. Lehet, hogy Jankovich Miklós (az énekeskönyv későbbi tulajdonosa) utólag a saját kéziratában is az itteni szövegvariánsokkal egészítette ki, ill. korrigálta az általa régebben feljegyzett verset. A végén: *finis*.
- V. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VI. 51a. Ks.: *Megsiratod azt az időt, melyben asszonnyá lettél.*
7 vsz. Az IV. csaknem egyező, néhol emendált másolata.
- VI. **Kreskay Imre: Ódák** (1806) STOLL: Bevezetés. 6b–7b. *Legények gúnyolása.* Ks.: *Megsiratod azt az időt, melyben asszonnyá lettél.*
7 vsz., sorrendjük és a szöveg lényege azonos a III. változattal. A 6–7. vsz. refrénes záró sorai:

Aki meg nem érdemli,
Szeret téged akárki.

A kézirat Kreskay kézírása, de a bibliográfiai leírásától eltérően nemcsak saját ódáit tartalmazza, hanem anonim, közköltészeti anyagot is, akárcsak 1788-as gyűjteménye (STOLL 379). A verset a legények által énekelt gúnydalnak tekinti, utána pedig egy, talán Kreskay által írt válaszers következik *Menyecske felelete* címmel (8a–11b; lásd alább).

Nótajelzésként:

Amidőn megházasodtál – **Farkas Pál-gyűjt.** (1773–1810) STOLL 1087. 154.

Egy széles körben ismert közköltési barátságúfoló (*Sírasd meg azt az időt, melyben baráttá lettél*; RMKT XVIII/4. 76. sz.), esetenként diáksúfoló (RMKT XVIII/14. 166. sz.) szövegcsalád leágazásaként az 1770-es években jött létre ez az asszonypanasz-típus, amely az előképek több rímét, a versformát és a refrénes szerkezetet is megőrökl. Kötetünk következő szövege ennek egyik altípusa monologikus formában (először: 1791 k.). A kontaminált változatoktól és a sok forrást összegző **Nemzeti Dalok Gyűjteményétől** eltekintve a **Dávidné Soltári** az egyetlen forrás, amelyben mindhárom tematikus változatot megtaláljuk.

A vers és a refrén jobb megértéséhez nem árt tudni, hogy a hagyományos (paraszti) társadalomban a *konty* (a fej tetején összefogott és merev tokkal, majd főkötővel vagy kendővel betakart haj) az asszonyiség jelképe, egyfajta társadalmi státusszimbólum volt. A párta (szűzpárta) viselete a honfoglalás korától datálható a különböző társadalmi osztályok leányainál. (A lányok általában hajadonfővel, kibontott vagy befont, leeresztett hajjal jártak, ünnepnapon pártát viseltek.) A régi

lakodalmak rituális csúcspontja volt a „felkontyolás”, ezzel a leány asszonnyá avatódott. Vö. a közismert szólásmondásokkal: *Felrakta a kontyot; Konty alá jut*, azaz férjhez megy. E jelképek végigkísérik a XVIII. századi lakodalmi verseket (pl. RMKT XVIII/8. 85, 87, 95, 96, 107, 135. sz.), de szerephez jutnak a *Módiba jött a lányoknál* kezdetű divatcsúfolóban is (kötetünk 19. szövege).

Kreskay 1806-os kéziratában egy valószínűleg saját fogalmazású ellenvers is olvasható, amelyet a benne újrakomponált közköltési toposzok, a lánypanaszok és az intő-oktató énekek közvetlen hatása miatt itt közreadunk:

Menyecskek felelete

Nem bánom én azt az időt, melyben asszonnyá lettem,
Párta helyett főköttövel fejemet békötöttem.
Jobb asszonynak lenni,
Mint leánynak vénülni;
Szép a ritka szüzesség,
De jobb a menyecskeség.

Eddig a sok kan-legények körültem forgottak,
Hogy s miként megszédítsenek, csak azon tusakodtak.
Jobb asszonynak lenni...

Mint a kutyák, hízelkedve ha szemben nyaltak-faltak,
Hátom megett jó híremben megugattak, megmartak.
Jobb asszonynak lenni...

Mosolygással, sóhajtàssal ezerszer kísértettek,
Csókokkal, szolgálatokkal szent hívséget esküdtek.
Jobb asszonynak lenni...

De ha tőlem elfordultak, mindent elfelejtettek,
Mind fogadást, mind hívséget a szélnek eresztettek.
Jobb asszonynak lenni...

Ha tőlem egy mosolygást vagy csókot kihízelkedtek,
Mint pázsiton a bakkecskék, örömben szökdöstek.
Jobb asszonynak lenni...

Egy nyájas tekintetemmél fűnek-fának kérkedtek,
S hogy már magokévé tettek, kacagva dicsekedtek.
Jobb asszonynak lenni...

Ha komor kedvvel váltottam fel hízelkedéseket,
Adtak ezért mások előtt száz goromba nevetet.
Jobb asszonynak lenni...

Csak a kacér legényeknek voltam eddig játéka,
Kézen, nyelven hanyattattam, mint egy tréfás partéka.
Jobb asszonynak lenni...

Mint a dróton függő boglár, minduntalan reszkettem,
Hogy netalán a tisztesség ellen mit elköttem.
Jobb asszonynak lenni...

Eddig ha fájt is valamim, el kellett azt titkolnom,
Mert ha szóltam, olyast mondtak, hogy el kellett pirulnom.
Jobb asszonynak lenni...

Minden lépten-nyomon ezer szemek rajtam függöttek,
Kik dicsértek, kik nevettek, kik mástól kérdezgettek.
Jobb asszonynak lenni...

Ezer között ezer nevem egy órában támadott,
Ki jámbornak, ki hamisnak, vólnak, ki búsnak mondott.
Jobb asszonynak lenni...

Most ha tetszem az uramnak, szomorú, vagy víg legyek,
Nem nézek mást, fittyet hányok más csalfa legényeknek.
Jobb asszonynak lenni...

Éjjel, nappal, estve, regvel elég, ha néki tetszem,
Véle kelek, véle játszom, véle édesen fekszem.
Jobb asszonynak lenni...

Vélem örvend, vélem búsul: nyavalyámban ápolygat,
Jó kedvemben bátran ölel: szomorkodjam, csókolgat.
Jobb asszonynak lenni...

Nem hevíti nyoszolyámat, csak a pusztá reménség,
Félelmetlen hevertemben ezer a gyönyörűség.
Jobb asszonynak lenni...

Jobb egy igaz férj ölben édesdeden nyújtózni,
Mint ezer szép legényekre hasztalan ásétozni,
Mert jobb férjhez menni,
Mint meddő leány lenni.
Szép a ritka szüzesség,
De jobb a menyecskeség.

Jó legények! még ifjantan, nosza, házasodjatok,
Ne, mint kuvasz lopott csonton, szeméten rágódjatok!
Jaj, szegény legények,
Kik házosodni féltek,
Félig meghűlt véretek,
Mert elvesztegettétek.

Jó leányok! menyegzőmből hasznos példát vegyetek,
Ne legyetek válogatók, hamar férjhez menjetek!
Ritka legény rossz férj lesz,
Ki jó feleséget vesz:
Kit felesége szeret,
Rossz férjből is jót tehet.

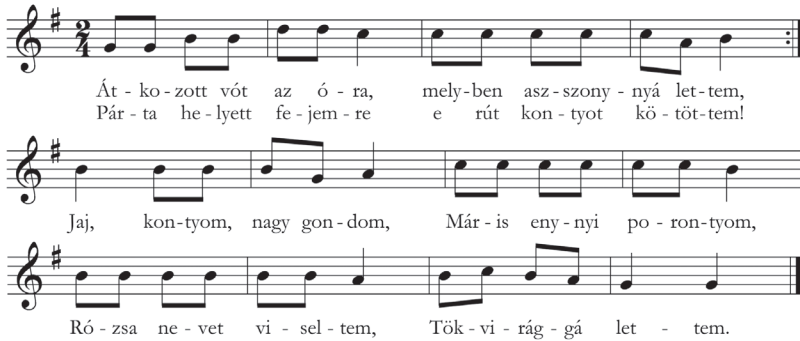
Kreskay Imre: Ódák (1806) STOLL Bevezetés, 8a–11b

I.

- 2–3 *Párta helyett fejemre e rút kontyot kötöttem, / Jaj, kontyom, nagy gondom* – Közismert szólás: *Felrakta a kontyot, alá meg a gondot* (SZEMERKÉNYI 2009, 813).

*

Kottás feljegyzést nem ismerünk e szövegcsaládból, de dallama azonos lehet pap- és diáksúfoló előképeivel. Bővebben lásd: RMKT XVIII/4. 76. sz.; RMKT XVIII/14. 166. sz., ill. kötetünkben a 106. szöveg jegyzetét. Itt a legtipikusabb dallamváltozatot közöljük a *Kulcsár-melodiáriumból* (1775–1785, STOLL 319, 78–79), saját átírásban, a rá alkalmazott szöveggel (vö. BARTHA 1935, 136. sz.):

Át - ko - zott vót az ó - ra, mely-ben asz - szony - nyá let - tem,
Pár - ta he - lyett fe - jem - re e rút kon - tyot kö - töt - tem!

Jaj, kon - tyom, nagy gon - dom, Már - is eny - nyi po - ron - tyom,

Ró - zsa ne - vet vi - sel - tem, Tök - vi - rág - gá let - tem.

109.

- + I. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 13. sz. Ks.: *Síratom azt a napot, amelyen férjhez mentem*.
Kiadásai: HARSÁNYI–HODOSSY 1914, 43–44; VÉV 101. sz.
4 vsz., vázlatosan feljegyzett dallammal. A következő szöveg ennek ellenpontjaként egy tréfás férjpanasz (*Egyszer egy embernek volt két tehénkéje*; RMKT XVIII/4. 32. sz.).
- II. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 13a. Ks.: *Megsíratom azt a napot, amelyen férjhez mentem*.
4 vsz. Az I. csaknem egyező másolata, talán a rokon szövegtípusok ismeretében módosított kezdősorral (14 helyett 15 szótagú).

Az előző szövegcsalád monologikus átköltése, hasonló motívumokkal, feltehetőleg azonos dallamra, amelyet kezdetlegessége és hibái ellenére az I. változathoz lejegyzett kotta is érzékeltet (Hodossy Béla saját rekonstrukcióban is közli, de ez aligha tükrözi a hiteles dallamot). A közös gyökerekre a 108/I. és a 109/I. szöveg egyező refrénje is utal.

110.

- + I. **Szüz leányok' dallaji** (1790) Harmadik. *Egy szerencsétlen asszonynak siralmas énekeje, melyben az ő férjhez menését kesergette ekképpen*. Ks.: *Jaj nékem, szegénynek, árva idegennek!*
Kiadása: VÉV 100. sz.
17 vsz., váltakozó refrénnel. A ponyvafüzet a váci nyomdában készült, amint azt az Urania-fametszetes címlapkép bizonyítja, amely több váci Gottlieb-köteten szerepel.

II. **Szűz leányok' dalljai** (1790) Harmadik. *Egy szerencsétlen asszonynak siralmas énekje, melyben az ő férjhez menését kesergette ekképpen.* Ks.: *Jaj nékem, szegénynek, árva idegennek!*

Az egyező címlapú és szedésében is közeli I. változattól csak egy-egy betű szintjén tér el (pl. a füzet címében), még a hibák is közösek.

III. **Szűz leányok dallaji** (é. n.) Harmadik. *Egy szerencsétlen asszonynak siralmas énekje, melyben az ő férjhez menését kesergette ekképpen.* Ks.: *Jaj nékem, szegénynek, árva idegennek!*

17 vsz., sorrendjük azonos az 1790-es ponyvakiadásokkal (még a refrének beosztása és a 7. strófa sajtóhibája is), de a szedés eltér azoktól, az Urania-kép is hiányzik a címlapról.

IV. **Férjhez menendő leányok' daljai** (é. n.) Harmadik. Ks.: *Jaj nékem, szegénynek, árva idegennek.*

Kiadása: STOLL 1956, 67. sz.

17 vsz., sorrendjük azonos az I. kiadással, de a refrén másként váltakozik. Stoll 19 szakaszra bontja; a 6. és a 11. szakasz úgy jön létre, hogy a másutt refrénként közölt 12-es sorokat önálló versszaktestnek tekinti, valószínűleg joggal:

Nem jött bú fejemre, siralom szememre.
Nem hervadt virágom, boldog volt világom.
Jaj, pártám, jaj, pártám,
Gyönyörű gyöngy pártám!
Édes szűz koronám!

Oda szűz virágom, elmúlt jó világom,
Minden szabadságom, régi boldogságom.
Jaj, pártám, jaj, pártám,
Gyönyörű gyöngy pártám!
Édes szűz koronám!

V. **Férjhez menendő leányok' dalljai** (é. n.) Ks.: *Jaj nékem, szegénynek, árva idegennek.*

17 vsz., sorrendjük azonos az I. kiadással, de a refrén másként váltakozik.

A ponyvának egy további keltezetlen példányát a balassagyarmati Palóc Múzeum őrzi. Későbbi ponyvakiadások pl. **Férjhez menendő leányok' dallai**, Budán, Bagó M[árton], 1848 (MNT III/A 845–846, 17 vsz.); **Szűz leányok daljai** (1860, Debrecen); **Szűz leányok daljai** (1861, Nagyvárád).

A ponyván terjedő ének kontamináció útján jöhetett létre. A kezdősor gyökerei a XVII. századi közköltészetig nyúlnak vissza, ahol egy szerelmi búcsúdal kezdődött így:

Jaj nékem, szegénnek, idegen legénnek, ki most útra indulok,
Idegen helyeken, szokatlan völgyeken csak egyedül bujdosok,
Lelkem asszonkámnak friss palotájának még füstöt sem láthatom.

RMK'T XVII/3. 160. sz., I. vsz.

Egy másik egykori szerelmi dalban még közelebbi előképre bukkanunk:

Jaj nékem, szegénnek, árva idegennek,
Ki szeretőjétől csak hamar megválék.

Uo., 164/I. sz., 27. vsz.

Másik fő alkotórésze egy feltehetően régebbi pártabúcsúztató (vö. a néphagyományban fennmaradt *Jaj, pártám, jaj, pártám, gyöngyösi koszorúm* daltípussal, vö. MNT III/A), a másik pedig Pálóczi Horváth Ádám közismert verse, *Egy férjhezmenést megbánt asszony énekje (Siralmas életem, bánom cselekedetem, hogy asszonnyá lettem)*. Első kiadása csak néhány évvel előzi meg a fenti szövegcsalád

első ponyvakiadását (*Hol-mi*, I, 1788, 212–215; RMKT XVIII/16. megjelenés előtt). Ez külön is folklorizálódott, pl.

Síralmas életem, bánom cselekedetem, hogy asszonnyá lettem,
Éltem boldogságban, mind szűz magánosságban, férfit nem szerettem.
Nem jött kedvemre, gond, búbanat fejemre, siralom szememre.

Éltem e világon, mint kis madár az ágon egész szabadságban,
Sorsomon örültem, és csaknem nyakig ültem minden boldogságban.
Nem jött kedvemre, gond, búbanat fejemre, siralom szememre.

Szüesség pálmája, szűz fejem koronája volt vigasztalásom,
Nem is volt, mondhatom, amint elgondolhatom, boldogságban másom.
Nem jött kedvemre, gond, búbanat fejemre, siralom szememre.

Szép társaságokat, úri gavallérokat jó szívvel fogadtam,
Mutattam magamat, szűz hajlandóságomat, de kezet nem adtam.
Nem jött kedvemre, gond, búbanat fejemre, siralom szememre.

Egyik sem bírt velem, közös volt a szerelem, az is pedig szűzen,
Szabadon evezett, háborút nem érezett kis hajóm a vízen.
Nem jött kedvemre, gond, búbanat fejemre, siralom szememre.

Csóholták kezemet, karon fogva engemet sétálni vezettek,
Diánna kertjében, a nimfák seregében királynévá tettek.
Nem jött kedvemre, gond, búbanat fejemre, siralom szememre.

Társom az ágyomat, kis gyermekim álmomat nyugodni nem hagyják,
Siralom szívemet, gond, búbanat kedvemet egészen elragadják,
Nem jött kedvemre, gond, búbanat fejemre, siralom szememre.

Sírba már életem eleven temetem, jaj, jaj, hová legyek?
A magas hegyekre, kietlen ligetekre szárándoknak megyek.
Jaj, szűz virágom, odavan jó világom, minden boldogságom!

Énekeskönyv (XIX. század eleje) STOLL 684. 19b–20b

XIX–XX. századi folklórváltozatok pl. **Pintér Endre népdalgyűjtése, II. rész** (1840 k., MTAK RUI 8r 206/40. 239. sz., ponyvamasolat a *Szűz leányok dallairól* származó más szövegek társaságában).

A Jaj, pártám, jaj, pártám, gyöngyösi koszorúm kezdetű *pártabúcsúztató* a magyar nyelvterület számos pontjáról adatolható, legtovább a palóc hagyományban élt különböző lírai dalstrófákkal kontaminációban (MNT III/A 276. sz., Ipolyvarbó, Nógrád m.; 849. sz., Gyergyóditró, Csík m.; 850. sz., Borzavár, Veszprém m.; 851. sz., Bogdánfalva, Moldva; 852. sz., Jásztelek, Szolnok m.).

A *Mikor leány voltam, / Szabad madár voltam* kezdetű strófa változata önálló 4×6-os dalként maradt fenn a moldvai csángók körében:

Mika léán vótam, mika léán vótam,
Szabad madár vótam, szabad madár vótam.

Ha regvel elmentem, ha regvel elmentem,
Eszte hazamentem, eszte hazamentem.

Ud nem kérte szenki, ud nem kérte szenki,
Hava jártál, lányim, hava jártál, lányim.

Bogdánfalva (Bákó); DOMOKOS P. P. [1941³], 344; 1–3. vsz.

I.

79–80 *Ritka oly jó atya és az édesanya, Ki az ő gyermekét idegennek adja* – az „idegenbe és idegennek, ismeretlennek-adás” motívuma a népköltészet számos műfajában (pl. néhány balladatípusban: *Nagy begyi tolvaj; Halott testvér; Rákóczi kis úrfi* stb.) és szövegében a szülőknek felrótt bűnként fordul elő

III.

Szkárosi–Járdánházi-melodiárium (1787–1792) STOLL 375. 251–252. Ks.: *Elment, elment az én uram táborban, táborban.*

Kiadásai: BARTHA 1935, 131. sz.; BARSÍ 1988, 31. sz.

Egy szakasz, egyszólamú melodiáris kottával. A szöveg folytatása hiányzik.

*

A töredékes szöveghez szerencsére teljes dallam járul a sárospataki kéziratban. Bartha Dénes kiadása nyomán (1935, 131. sz.), saját átírásban közöljük. Többféle hangsorban és ritmizálással értelmezhető; Barsi Ernő pl. moll olvasatot javasolt:

El - ment, el - ment az én u - ram tá - bor - ban, tá - bor - ban,
Meg - gyá - szo - lom, meg - gyá - szo - lom bí - bor - ban, bí - bor - ban...

II2.

+ I. **Kresznerics Ferenc gyűjt.** (1790–1809) STOLL 399. II. 128b. Ks.: *Elment az én uram a katonaságra.*

Egy szakasz, miniatűr szövegtöredékek, vándorstrófák között.

II. **Rumy Károly György dalgűjteménye** (1807–1829) 15b. Ks.: *Elment az én uram a faranciára.*

2 vsz., a folytatás hiányzik, csak a *s t.* jel utal rá.

Elment az én uram a faranciára
S most azt írja vissza, menjek el utána.

Egy inge-gatyája, vessem a kackára,
Amit érte adnak, vigyem el utána.

+ III. **Udvardy János népdalgyűjteménye** (1832) 43a. Ks.: *Elment az én uram a faranciára*.

Kiadása: ERDÉLYI 1846–1848, III. 271. sz.

3 vsz. A *Bobókák és allegoriák* című ciklusban.

Asszonypanasz. Szerelmi változatai még gyakoribbak a XIX. század eleji közköltészetben és a folklórban, pl.

Elment a szeretőm idegen országba,
Írta levelében, menjek el utána.

Kiss Dénes dalgyűjteménye (1844) 28. sz., PAKSA 1988, Pt. 62. sz.

III.

- I *Elment az én uram a faranciára* – minden bizonnyal a francia köztársaság elleni hadjáratra (1792-től) vagy a napóleoni háborúkra utal
- 4–5 *Azt a két porontyt vessem a kockára, / s amit érte adnak, vigyem el utána* – Az apa-férj „javaslatát” maga korában elég szokatlan, jóllehet a háborús időket nemcsak a felnőttek, a gyerekek is megszenvedték. Történeti dokumentumokkal igazolható, hogy a XIV. századtól élt a törökök által meghódított területeken (elsősorban Európa déli részén) a „gyermekadó”, a *devsirme*. Boszniában még a XVII. század közepén is rendkívül olcsón eladták a törököknek gyermekeiket a mindenükből kifosztott szülők. Magyarországon a hódoltság korában nem volt gyermekkereskedelem, a törökök/tatárok inkább elrabolták, ill. fogolyként elhajtották a 11–20 év közötti gyermekeket. A fiúkat janicsárnak, eunuchnak, rabszolgának, a lányokat rabszolganőnek nevelték. Ennek költői emléke pl. Berekszászi Pál szilágysági prédikátor siralmas éneke arról, hogyan esett tatár fogságba feleségével és két kislával 1689-ben. A *Keserves zokogó sínással teljes história* először 1696-ban jelent meg Lőcsén, majd kéziratos és ponyvaváltozatokban is terjedt. A gyermek a háborúk idején témáról bővebben ír DEÁKY Zita (2011, 301–320).

II3.

Veress Márton-ék. (1793) STOLL 419. 70a–71a. Ks.: *Jóllehet kevés bajom volt még nekem az asszonnyal*.

Nj.: *Felnyitnám már*

15 vsz. A nótajelzésben megjelölt vers – ezúttal vénlánypanaszként – 9 lappal előbb szintén megtalálható a kéziratban (kötetünkben 121. sz.), sőt egy alkalmi vershez a kottát is feljegyezte.

Az asszonyok „gyógyítását” szolgáló „receptek”, hasznos tanácsok prózai formában olcsó nyomtatványokon (pl. kalendáriumokban) és a XIX–XX. századi színhagyományban is terjedtek. A somfabottal, korbáccsal vagy vesszővel való „gyógyítás”, „megtáncoltatás” a csattanója a *Gőgös feleség* típusnéven számon tartott, országszerte ismert vígballadának. Ennek gyakori népköltési kezdősora: *Szegény legény voltam, gazdag leányt vettem* (vö. RMKT XVIII/4. 61. sz., *Feleséget vettem én*).

- 26 *eleven szemet gyűjt a maga fejére* – paraszat gyűjt a fejére, értsd: sok bajt, gondot okoz magának. Erdélyitől (1851) szó szerint így, Ballagi Mórtól (1850) pedig *Maga fejére kaparja a szemet* alakban idézi a szólást MARGALITS (1896, 682).
- 36 A népballadában a *rása* alatt durvább anyagú vagy csekélyebb értékű szövetet ért a nép. Pl. „Szép ruhát varr anyámnak cifra szabólegény; Nekem vesz rásaszoknyát szegény

- kapaslegény.” Tehát a kevélységet egyszerűbb, durvább anyagú viseleti darabokkal kell orvosolni.
- 52 *Addig forgassa maxima communis mensuráját* – matematikai kifejezés, itt zsinórmérték, általános szabály értelemben
- 60–65 a nyelves asszony gyógyítására a leghasznosabb orvosság a verés: fűzfavessző-nyalábbal, beáztatott kenderkötéllel
- 69–70 *megeshetik addig más vág ért / bired nélkül veszen bért* – titokban megcsal, mással közösül

*

A nótajelzés egy közismert panaszdalra utal. Dallamát e szövegcsalád jegyzeteiben adjuk közre (kötetünkben 121. sz.).

II 4.

- + I. **Herschman István-ék.** (1746–1797) STOLL 310. 154. Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*
7 vsz. A kézirat törzssanyagától némiképp eltérő, de a XIX. század elejénél nem későbbi írás. A váltakozó refrént minden strófa végén meg kellett ismételni.
- II. **Náty Ferenc-ék.** (1795–1796) STOLL 425. 81b–82b. Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*
6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3–5, 2, 6. Az 5. strófát a margóra írták, de áthúzták, amúgy is rossz helyre került a sorrendben. A kézirat törzssanyagánál valamivel későbbi írás. Másolata: IV.
- III. **Zichy Franciska-ék.** (1800 előtt) STOLL 1131. 29b–30a. Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*
6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–6. Az ének végén: *Nágotz die 10^a martii 1800^a per Stephanum Titzely [?] manu propria.* A kézirat törzssanyagát nem ő írta össze.
- IV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IX. 74a–b. Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*
6 vsz. A II. csaknem egyező másolata.
- V. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 133. sz. *Rajta vesztett vőlegény.* Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*
Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 257–258; ÉP 60. sz. Nj.: *Síralmas életem.*
6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 3, 2, 4–6^v. A nótajelzés ellenére kottát is ad. A nótautalás a kézirat 84. énekére utal, amely Pálóczi Horváth Ádám saját verse, egyben közeli travesztíája ennek a dalnak, az asszonyi sorsra alkalmazott panaszokkal.
- VI. **Kalendárium-törredék** (1821?) Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*
7 vsz., sorrendjük megegyezik az I. változattal. Egy tréfás dialógus (Békési Lajos és Harcos Zsófia házastársi vitája) végén a férfi (D2) így zárja le a perlekedést: „Ezúttal megbocsátok, édes feleségem! Különben ítéletnapig sem fogynánk ki a beszédből, ha addig élnénk. – De ímhol! éppen most akad kezembe. Ezt az éneket a minap egy tréfás jó barátom adta: itt hagyom nálad, mulasd vele magadat. Isten hozzád!” A következő lap tetején *Az ének ez volt* címmel olvashatjuk a dalt. A kiadvány egy még nem azonosított kalendárium kivágott, ponyvakolligatumba kötött záró része, ahol a verseken kívül anekdotákat is kiadtak. Az első lapon még *Az őszről* olvashatunk, s egy meteorológiai adat mellé az 1821 évszámot jegyezték be; innen a nyomtatvány keltezése.
- VII. **Horváth András-ék.** (1799–1800) STOLL 444. I. 40a. Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*
7 vsz., néhány szó eltéréssel azonos a kalendáriumi szöveggel (VI), kétségtelenül onnan másolták. A verse előtt a Hasznos Mulatságok 1818-as évfolyamában megjelent népies dalok másolatai sorakoznak, ez megerősítheti a nyomtatványra írt kéziratosságot (1821).
- VIII. **Horváth András-ék.** (1813) STOLL 637. 12b. Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*
6 vsz., megegyezik a kalendáriumi változat (VI = I) 1–4. és 6–7. strófájával. A kézirat datálása szerint ugyan Pázmándi Horváth Endre még a kalendárium megjelenése előtt papírra vetette, de ezt a szövegek szoros egyezése cáfolja; a gyűjtemény e pontja kétségtelenül 1821 utáni.

IX. **Komáromi dalgyűjtemény** (1828–XIX. század közepe) STOLL 1284. 48b–49b. Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*

6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: I–6.

X. **Mindenes Gyűjtemény** (1830-as évek) STOLL 1363. 73a. *A házasságnak késői megbánása.* Ks.: *Bölcsőmből kikelvén.*

Nj.: *Nagy urak a papok.*

7 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. A nótajelzés az azonos metrumú barátpanasz egyik szokásos kezdőstrófájára utal (*Gyászos én életem, bánom cselekedetem*). A kéziratra jellemző az átstilizálás, a Faludi-versek és több közköltészeti szöveg is így, egyedi javításokkal szerepel.

Férjpanasz, a szokott ellenpontoszó szerkezettel, verbunkos dallamra. Lásd a 107. szöveg jegyzeteit.

I.

49–50 *Mit kezd ő fütyölni, / úgy kell nekem táncolni* – Vö. *Úgy táncol, ahogy fütyülnek neki*, vagyis „mások utasításait szolgálai módon követi”. (SZEMERKÉNYI 2009, 1338).

*

Dallamát Pálóczi Horváth Ádám feljegyzésében ismerjük, s az ottani, ill. egyéb nótajelzések nyomán látható, hogy megegyezett a *Síralmas életem...* kezdetű asszonypanasz dallamával (vö. BARTHA 1935, 49. sz.). Domokos Mária olvasatában közöljük (ÉP 69):

Böl - csöm - bül ki - kel - vén, al - kal - mas i - dőt él - vén
A szép if - jú - ság - ban, sok tűn - dár mu - lat - ság - ban
már em - ber - kort ér - tem, Min - dig vi - gad - tam
bú -t nem is is - mér - tem.
és ma - ga - mat mu - lat - tam, hopp - hop - pot mon - dot - tam.

II5.

Szöllősy Ignác-ék. (1801) STOLL 561. 27b. Ks.: *Valaki az élők közül boltakkal barátkozik.*

Egy szakasz.

Feleségpanasz. A férj foglalkozása: orvos? A nagyenyedi, majd Torockóra került gyűjteményben sok rövid, szentenciaszerű, ill. zsánerdal jellegű egyedi vers található.

II6.

+ I. **Szöllősy Ignác-ék.** (1801) STOLL 561. 30b–31a. Ks.: *Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban.*

2 vsz.

- II. **Érzékeny nóták** (XVIII. század vége) STOLL 1140. 1b–2a. Ks.: *Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban.*
2 vsz. A végén: *Vége.*
- III. **Battha Bálint kótatára** (1804–1808) STOLL 572. 325. Ks.: *Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban.*
2 vsz., a 2. refrénje: *Ördög vigyen pokolba.*
- IV. **Vajdsi N. Károly-ék.** (1802) STOLL 562. 53. Ks.: *Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban.*
2 vsz., de a IV. (szintén erdélyi) változathoz közeli szöveg.
- + V. **Wén József-ék.** (1809–1810) STOLL 610. 73–75. Ks.: *Ó, milyen jó, vala dolgom leány koromban.*
2 vsz., az alapszöveg kis betoldásokkal bővítve.
- VI. **Gaal Miklós-ék.** (1810) STOLL 614. 25. Ks.: *Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban.*
2 hosszú szakasz, lényegében azonos a IV.-kel.
- VII. **Kríza Borka-kolligátum** (1812–1821) STOLL 1199. 25a. Ks.: *Ne, milyen jól vala dolgom leány koromban.*
2 vsz.
- VIII. **Félegyházi Lajos-ék.** (1827) STOLL 1274. 75a–b. Ks.: *Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban.*
2 vsz., utána az ének melodiáris kottája.

A falura férjhez adott városi lány kesergése. A helyzetdal nemcsak a leányi/asszonyi állapotot állítja szembe, hanem a gondtalan, mulatságokkal teli városi és az unalmas, problémákkal terhes falusi életet is. Egy debreceni (II?) és két sárospataki lejegyzésen (III, VIII) túl csak erdélyi forrásokból került elő. Nem kizárt, hogy ez a dal is színpadról folklorizálódott.

I.

- 11 *Elékapom a gusalyom, s egy landerist kerülek* – egyedül, a guzsalyba kapaszkodva táncol. A *landeris* vagy *Ländler* háromnegyedes ütemű délnémet és osztrák néptánc, a keringő előfutára. Ugyanez a táncfajta szerepel hibásan *derisként* a III/14. sorban.

*

Dallamát elsőként a VIII. forrásból ismerjük. Csak a középrésze (d m m m | d r r r) tér el attól a változattól, amelyet Almási Sámuel kottázott le 1850 utáni gyűjteményébe (*Magyar Dalnok*, II. 110. sz.). Bartalus István 1870-es évekbeli gyűjtőkéziratába szintén innen másolta (403. sz.). Sajat átírásban közöljük az Almásinál szereplő összevont szöveggel; eredetileg A-dúr, *mérsékelve*:

Be jól va-la né - kem dol - gom le - ány ko - rom - ban,
Kó - rus-sal a mu - zsi - ká - sok o - da - já - rul - tak,

A - kár-mi-hez volt gus - tu - som, ál - lott a - ka - ra - tom-ban.
On - nan ad-dig el sem men - tek, míg e - gyet nem rán - tot - tak.

Egy - szer hal - lom: gi - gá - gá - gál A szol-gá - ló meg - ful-lasz - tá

A lu - dat az a - kol - ba', Ör - dög vi - gye po - kol - ba!

II7.

Makóiék. (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 38. sz. 21a–22a. Ks.: *Erdők, mezők violái*.

Kiadása: KÜLLÖS 2012b, 181–183.

II vsz., az első csonka. A szótagszámok itt-ott ingadoznak, de az alapképlet 8, 9, 8, 9, 6, 6, 4-es forma lehetett.

Férjét elhagyó asszony panaszos éneke, mely a házsártos férj és a bevett szokások ellen lázadó indulat, sőt merészség első megfogalmazásának stiláris döccenőit is tartalmazza. A versszöveg az idős férj durva magaviseletének közismert motívumaiból építkezik, változatát azonban egyelőre nem ismerjük. Mint KISS Réka XVII–XVIII. századi protestáns iratokat feldolgozó, európai kitekintésű monográfiájából (2011, 122–143) kiderül, a feleség által a férj ellen felsorolt vádak nem voltak elégségesek ahhoz, hogy urától törvényesen elválasszák, mi több: az egyházi bíróság a házastársát elhagyó felet is mindenkor szigorúan büntette. Valószínűleg erre utal az I. strófa utolsó sora: „Jaj, de bánom!”, ami tulajdonképpen ellentmondásban áll az ének egész tartalmával és attitűdjével.

- 20 *futosás miá* – futkosás (értsd: a sok ház körüli dolog) miatt
 35–40 a férj úgy elverte az asszonyt, hogy az eszméletét veszítette
 68 *Megevett már engem* – értsd: végem van, tönkretett. Vö. *Megette a bú; Megemiszi a bú embert, mint fát a szű, nincs öröm egész életében*. (Mindkét régi szólást Dugonics András gyűjteményéből idézi SZEMERKÉNYI 2009, 193.)
 75 *Én meg nem siratlak* – az előző három sor átkainak betetőzése. A halottsiratás a közösség részéről kötelezően elvárt asszonyi feladat volt. Csak a gonosztevőket nem siratták el. vö. a *(hogy) Az anyád ne sirasson!* szitokká degradálódott (átok)formulával.

II. C) 3. Magány és árvaság miatti panaszok

A kora újkorban az árvaság komoly társadalmi és anyagi problémát jelentett. A szülő(k) nélkül, alkalmatlan gyámok mellett felnövő, vagy a kapzsi rokonok miatt automatikusan alacsonyabb társadalmi státuszba került gyermekek, férjüket elvesztett asszonyok egész további életét, karrierlehetőségeit meghatározta állapotuk. Az sem véletlen, hogy még a népmesék is tele vannak özvegy, elszegényedett szülőkkel, gonosz mostohákkal, árva, kisemmizett, szerencsét próbáló, mások szolgálatába kényszerült fiatal lányokkal és legényekkel, olykor gyerekekkel, akiknek saját lábukra kell állniuk.

Korai költészetünkben a fentiek miatt is gyakran szerepel az árvaság és elhagyatottság miatti panasz. Ezek a panaszdalok, keservesek szoros tematikus kapcsolatban állnak a halotti búcsúztatókkal – e műfajjal köteteinkben nem foglalkozhatunk –, bujdosó- és rabénekekkel, de motivikájuk (sírás, bánat, hervadás, gyász, fohász sorsuk jobbra fordulásáért, Isten segítségéért, irgalmáért) azonos a más okokból készült keservesekkel. E közköltészeti alkotások hatása a XIX–XX. századi népdalokban, a balladákban és a siratókban is erős. Kézenfekvő példa a *Három árva* típus-elnevezésű balladánk, ahol a meghalt édesanya a sírból vigasztalja kegyetlen mostohájuktól testileg elhanyagolt, lelkileg szenvedő gyermekeit. A téma jellegzetes motívumait, topikus párhuzamait az évszázados költői képeket felhasználó székely keservesekben is megtaláljuk:

Árva vagyok apa nélkül,
 Mint gölice párja nélkül.
 Árva vagyok anya nélkül,
 Mint gölice párja nélkül.

Székelyhodos, Maros-Torda m.; KODÁLY–VARGYAS 1952, Pt. 145. sz.

A párjavesztett és kesergő, árva gerlice motívuma igen gyakori és kedvelt toposz volt a régi magyar költészetben, a XVII–XVIII. századi közköltészetben és természetesen a népköltészetben is. (Lásd pl. a *Párjavesztett gerlice* balladás dalt és annak jegyzeteit: VARGYAS 1976 II. 386–391.) E toposz forrása minden bizonnyal a II. század első felében keletkezett, biblikus alapokon nyugvó *Physiologus*, majd a nyomába lépő európai és magyar bestiáriumok voltak. „Sajnos, nincs lehetőségünk arra, hogy részletesen bemutassuk, hogyan termékenyítette meg költészetünket a *Physiologus* egyik kedves története, amely az elmagányosult gerlicéről szól. Mert nemcsak nagy költőink, mint Balassi Bálint s Rimay János énekelték meg, hanem a 17–18. század legkedveltebb motívumai közé tartozott.” (KÁDÁR Zoltán utószava; *Physiologus*, 101.) További irodalmi példákat sorol a MAMŰL *gerle, gerlice* szócikke (MAMŰL III. 266–267).

Árva vagyok, nincs gyámolom,
Még a vizet és gyászolom,
Árva vagyok, mint a madár,
Ki a felhőn odafenn jár.

Gyergyóremete, Csík m.; KODÁLY–VARGYAS 1952, Pt. 142. sz.

A „szabad madár” és a sínylődő „rab madár”, ill. az „árva madár” metaforát nemcsak a XVII–XVIII. századi populáris költészet, hanem a verses folklór (dalok, balladák) is gyakran használja. Bekerült még egy pásztordal elejére is: *Bujdosik az árva madár*, pl. Tiszacsege, Hajdú vm., KODÁLY–VARGYAS 1952, Pt. 186. sz.

A régebbi közköltészet *szerelmi panaszaiban* is gyakran találkozunk az árvaságot kifejező régi költői képekkel, motívumokkal (pl. a bús gerlicével is), de itt a szeretett társtól való elszakíttottság a magányosság és bánat oka. Erre számos XVII. századi példát idézhetnénk az Erdélyben összeírt *Vásárhelyi-daloskönyvből* (1670 k.), pl.:

Mint gelice, ki társától megvál,	Ez éneket Venus táborában
Zöld erdőben aszú ágra ha száll,	Keservesen éneklém magamban,
Ott kesereg, sok bú s bánat rá száll –	Az tavasznak szintén az fogytában,
Szegény fejem, immár erre jutál.	Édes kis Annámtól elváltomban.

RMKT XVII/3. 111. sz., 13–14. vsz., a jegyzetekben topikus variánsok (607–608).

Sír már Vénus tagja, mert görlice-társa eltávozott s nem látja;
Kiért magát búra s holtig való gyászra adni magát nem szánja.
Ó, jaj, szegény árva görlicének társa, óhajtok nagy zokogva.

RMKT XVII/3. 144. sz., 3. vsz.

A XVIII. század legvégétől gyakran találkozunk az alábbi énekszöveggel, amelynek első fele az árvaságról, a sors nehézségeiről panaszkodik, a folytatás azonban szerelmi kesergés:

Az ég alatt s a föld felett	Majd elváltozom Biblissel,
Nincsen olyan árva, mint én,	Szívem rakva van tövissel,
A hegyek közt s a völgyek közt	Könyves szemet emelek fel,
Nem is termett olyan, mint én.	Uram, bánatimot vedd el!
Sírok titkon, más nem látja,	Madarak ha hangicsálnak,
Minden kedvem el van zárva,	Bánatim azzal nem múlnak,
Szemem könnyhullás áztatja,	Sőt naponként nagyobbodnak,
Jaj, én vagyok igaz árva.	Szívem siralmi újulnak.

Teljes szívem bánatokkal,
Mint rózsza töviságakkal,
Fogyasztom magam azokkal
És sokszor változásokkal.

A fák könyveznek érettem,
Hogy véletlenül szerettem
Szerencsém s víg kedvemet
Hogy emiatt elvesztettem.

Barra János-ék. (1797) STOLL 431. 15b–19a, 1–6. vsz.
(a kezdősor a későbbi változatokban: *Az ég alatt s a föld szíjén*)

A II. C) 3. fejezetben közölt énekek a szokott stílusos változatosságot mutatják. A kötet, sőt az eddigi kötetek legnagyobb variánsszámú éneke is itt szerepel: a *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját* kezdetű panaszdalnak jelenleg 63 változatát és további átköltéseit ismerjük. Az egyéni sorsok megver-
selésén túl sok vers szót emel az árvák, szenvedők mellett, együttérzést, elfogadást keresve számukra.

II8.

- + I. **Énlaki Török Sámuel-ék.** (1729–1730) STOLL 1046. 55b–57a. Ks.: *Árva fejem nincs, ki szánja.*
12 vsz., a végén: *Finis.* A versfőkben: AJTAJ ISTVANN neve; a rövidebb változatokból ez már
nem rekonstruálható. Legközelebbi rokona a IV. A gyűjtemény Énlakáról (Erdély) származik.
- II. **Deák Miklós-ék.** (1786) STOLL 366. I. sz. Ks.: *Árva fejem nincs, ki szánja.*
6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4, 7, 6.
- III. **Pál István-ék.** (1796–1800) STOLL 429. 28b–30a. Ks.: *Árva fejem nincs, ki szánja.*
10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4–7, 9, E1–3. Egyedi szakaszai (8–10.):

Hova mégyek, én Istenem,
Ahol ne kesergettessem?
Mert itt búban éget szívem,
Naponként is gyűl gyötrelmem.

Nem hagy el engem Istenem,
Meghuzza más régi kedvem,
Megoltalmaz e veszélyben,
Végre állít esment helyben.

Véget vetek írásomnak,
Mert könyveim sűrűn folynak,
Kik szemem homályosítsák,
S piros orcámot áztatják.

Néhol nehezen kiolvasható szöveg. A kézirat 1800-ban összeírt részében, keservesek és pa-
naszdalok között.

- IV. **Czombó Mózes-ék.** (1772–1802) STOLL 558. 322–325. Ks.: *Árva fejem nincs, ki szánja.*
Kiadása: KOCZIÁNY 1957, 228–229.
11 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–11. A 7. szakasz csak 3 sornyi. A versfőkben: AJTHAI
ISTVÁN.
- V. **Szép énekek** (1804) STOLL 577. 13b–14a. Ks.: *Árva fejem nincs, ki szánja.*
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 5.
- VI. **Gazdag Mihály-ék.** (1822) STOLL 700. 94a. Ks.: *Árva fejem nincs, ki szánja.*
8 vsz., az utolsó kettő keresztbe írva a margóra. Sorrendjük az I. változathoz képest: 1, 2, 4–6^v,
7, 9, III/8 (csak 2 sornyi).
- VII. **Borka Katalin-ék.** (1838?) STOLL 826. 3a–4a. Ks.: *Árva fejem nincs, ki szánja.*
10 vsz., sorrendjük megegyezik a III. változattal.

Szép, régies stílusú, Istenhez fohászkodó keserves. A versfőkben eredetileg Ajtai István neve
szerepelt; személyét egyelőre nem tudtuk azonosítani. A vers lírai alanyának az irigyek miatt kell
elbujdosnia. Csak erdélyi unitárius kéziratokból ismert.

I.

- 31 *A bú szintén seelyemben zár* – a sor nehezen értelmezhető, talán a halotti lepelre vagy a begubózásra utal? A IV. változat feljegyzője teljesen másként rögzíti: *Sok bűm szintén szégyellem bár*; a többi változatból hiányzik ez a szakasz.

II9.

- + I. **Szokolczai István-ék.** (1762) STOLL 266. 106a–107a. Ks.: *Vajon kinek panaszzoljam szívemnek fájdalmát?* 6 vsz.

- II. **Vizkeleti-kódex** (1764 k.) STOLL 278. 89–90. Ks.: *Vajon kinek panaszzoljam szívem nagy fájdalmát?* Kiadása: DÉZSI 1932, 300.

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 4, 5, 3, 2, E1, 6. Az ének végén: *Vége*. Egyedi szakasza (6):

Ah, miért hoztál, édesanyám, ily nyomorúságra?
Miért nem küldöttél méhedből örök boldogságra?
Boldog volna most én sorsom,
Ha volna házom koporsóm,
Bú, bánatot nem érne,
Baj hozzám nem férne.

- III. **Énekeskönyv-töredék** (1760-as évek) STOLL 292. 17b–18b. *Keseredett ének*. Ks.: *Vajon kinek panaszzollam szívem nagy fájdalmát?*

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4, E1–2, 6. Egyedi szakaszai (5–6):

Víg vagyok én társaságban, másnál multságban,
Víg vagyok én mások előtt minden nyájasságban,
De találj csak magányosan,
Akkor láthatsz engem búsan,
Tele búval fejem,
Gond fogta el szívem.

Jaj már nékem, ó, szegénynek, jaj árva fejemnek!
Nem hiszek én már senkinek, csak én Istenemnek,
Eddig vala nagy hívségem,
Világban nagy reménségem,
De jaj, már nem leszen,
Hanem búcsút veszen.

- IV. **Szalay Ágoston-gyűjt.** (1783) STOLL 355. 58b. Ks.: *Vajon kinek panaszzoljam szívemnek fájdalmát?* Nj.: *El kell menni*

4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, II/6, 4, E1. Egyedi szakasza (4):

Egek, minden panaszzimat tirátok fordítom,
Enyhítsétek sérelmimet, szánjátok meg kínom!
Nyomorultak tutorai,
Bús szívek patrónusai,
Igyemben nézzetek,
Híven ítéljetek!

V. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 8b, 10a. Ks.: *Vajon kinek panaszzoljam szívemnek fájdalmát?*

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4, III/6–5, 6. A két folytatólagos levél közé később egy különálló, talán nem Jankovich Miklós által leírt oldalt kötöttek be.

VI. **Makói ék.** (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 70. sz. Ks.: *Vajon kinek panaszzoljam bús szívem fájdalmát?*

5 vsz. Szerelmi átköltés korábbi strófák (I/1, E1, 2, 4, IV/4) felhasználásával:

Vajon kinek panaszzoljam bús szívem fájdalmát?
Gyámoltalan életemnek hol leljem oltalmát?
Nincsen, kire vessem szemem,
Fájdalom egész életem,
Mert szívem elvetted,
.....á tetted.

Óhajtok minden órába', gyönyörű virágszál,
Nem nyughatom bajaimba', mert tőlem elváltál,
Minden órát, szempillantást,
Mint hóhéri szorongatást,
Úgy tartom, hogy tőlem,
Eltűntél mellőlem.

Kik nem tudják én sorsomat, boldognak ítélnék,
De bár cseréljenek velem, majd másként beszélnek,
Nem mind arany, ami fénylik,
Nem mind ezüst, mi tündöklök,
Akárki próbája,
Tűd ő meg találja.

Jajjal lettem ez világra, jajjal neveltettem,

.....
Jaj volt minden itt lakásom,
Veled való mulatásom,
Jaj, bűm meg sem szűnik,
Sőt még nevelkedik.

Egek, minden panaszimat tirátok fordítom,
Enyhítsétek sérelmimet, szánjátok meg kénem!
Nyomorultak tutorai,
Bús szívem pátrónusai,
Ügyembe' nézzetek,
Híven ítéltétek!

VII. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 13a–b. Ks.: *Vajon kinek panaszzoljam szívemnek fájdalmát?*

7 vsz. Az V. csaknem egyező másolata.

VIII. **Farkas Sámuel-melodiárium** (1802–1816) STOLL 565. 254–255. Ks.: *Vajon kinek panaszzoljam szívemnek nagy fájdalmát?*

7 (négy soronként lejegyzett), erősen átalakult strófa. A hajdani sorpárok együtt maradtak ugyan, de a strófák félvsz.-okra estek szét, így az eredeti metrum is megszűnt.

Vajon kinek panaszojlam
Szívemnek nagy fájdalmát?
Gyámoltalan életemnek
Hol találjam nyugalmát?

Bú borítja én szívemet,
Bánat epeszti életemet.
Ezzel magam vigasztalom:
Boldog léssen még sorsom.

Kik nem tudják én mivoltom,
Jónak vélik minden dolgom,
De ha velek cserélhetnék.
Akkor ők megismernék.

Boldog volna az én sorsom,
Ha házam volna koporsóm,
És engemet elborítna,
Setét boltba bézárna.

Soha nékem a szerencse
Nem fénylett még az ő kincse,
Még sincs, gyászos életemnek
Ügyét ki megtekintse.

Már attól is utáltatom,
Kivel jól volt állapotom,
Jaj az én árva fejemnek,
Búval teljes életemnek!

Jajjal lettem e világra,
Jaj, jaj egész életem,
Jajjal egész életemben
Kenyeremet én eszem.

IX. **Battha Bálint kótatára** (1804–1808) STOLL 572. 29I. Ks.: *Vajon kinek panaszojlam szívemnek nagy fájdalmát?*

3 négysoros, átalakult szakasz, a szintén sárospataki VIII.-hoz képest: I, 2, 7.

X. **Versek és közmondások** (1810 előtt) STOLL 1187. 15b–16a. *Síralmas versek, melyeket némely elhagyatott convertita halálakor találtak meg mellette, ahol feküdt.* Ks.: *Vajon kinek panaszojlam szívem nagy fájdalmát?*

4 vsz. Sorrendjük az I.-höz képest: I, 5, 4, II/6. A szokatlan cím új, közéleti értelmezést ad a versnek. A kézirat függelékében egy későbbi (XIX. század végi?) kézírással több szöveg pontos másolatát megtaláljuk, többek közt ezt is.

Panaszvers, melynek változatai gyakran szerelmi tárgyuak, a X. viszont a konvertitát, a válásvaltoztatót szólaltatja meg, mintegy búcsúlevélként. Egy-két kiszakadt strófájával önállóan is találkozunk (lásd kötetünk 176. szövegét).

A debreceni kollégiumhoz köthető **Veress Márton-ék.**-ben (1793; STOLL 419. 52a–b), akár csak 33 év múltán a pannonhalmi **Rapos József dalgyűjteményében** (1837; STOLL 1355. 39b–40b) az *El kell menni, nincs mit tenni, jaj, jaj, be keserves* kezdetű szerelmes katonabúcsú egyik strófájaként találjuk az egyik jellegzetes szakaszt. A versforma azonossága feltehetőleg a közös dallamra is utal: ennek bizonyossága a IV., ahol az *El kell menni...* nótajelzésként szerepel. (Más műfajoknál is gyakori, hogy a közös dallam nyomán elmosódik egy-egy szövegszalád határa.) A Raposnál szereplő változat:

Jajjal lettem e világra, jajjal nevelkedtem,
Jajjal egész életemben kenyeremet ettem,
Jaj volt minden itt lakásom,
Véled való mulatásom,
Édes, drága kincsem,
Édes, drága kincsem!

I.

9 *nem mind arany, ami fémlik* – e közismert közmondás (maxima) arra figyelmeztet, hogy a látszat gyakran csal, ne higgyünk a külsőségeknek (SZEMERKÉNYI 2009, 66–67). Ennek parafrázisaként született a következő, 10. sor.

II.

Ab, miért hoztál, édesanyám ily nyomorúságra / miért nem küldöttél méhedből örök boldogságra – ez az anyának címzett szemrehányás (jobb lett volna csecsemőkorban meghalni) több népköltési műfajban (ballada, keserves, katonadal) elhangzik a lírai alany szájából

*

A IV. nótajelzése egy szerelmi búcsúdalra utal, amelyben a katonaság miatt távozó legény esküszik holtig tartó hűséget a lánynak (*El kell menni, nincs mit tenni, jaj, jaj, be keserves*). Elsőként a sárospataki *Kulcsár-melodiáriumból* ismerjük (1775–1785, STOLL 319), itt kottával együtt szerepel. Bartha Dénes (1935, 139. sz.) nyomán, saját átírásban közöljük, feltehetőleg rubato előadást kíván.

Va - jon ki - nek pa - na - szol - jam szí - vem - nek fáj - dol - mát?
Gyá - mol - ta - lan é - le - tem - nek hol lel - jem ol - tal - mát?

Bú - val tel - jes ár - va fe - jem, Bi - zony - sá - gom én Is - te - nem,

Nincs sem - mi víg na - pom, Sen - ki sincs is - tá - pom.

I20.

+ I. **Szokolczai István-ék.** (1762) STOLL 266. 101b–102a. *Szomorú ének.* Ks.: *Vajha ki tudná vagy tapasztalná keserves életemet.*

4 vsz.

II. **Szívet Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. L. sz. Ks.: *Vajha ki tudná vagy tapasztalná szomorú szívemet.* Kiadása: VERSÉNYI 1914, 106–107.

3 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4. Az ének végén: *Vége*, ami egyúttal a versnek is zárószava (vö. *Árgirus históriája*).

III. **Aranka György gyűjt.** (1782–1790) STOLL 345. III. 110a–b. Ks.: *Vajha ki tudná és tapasztalná keserves életemet.*

4 vsz., sorrendjük azonos az V.-kel, de a szöveg több helyen jelentősen eltér.

IV. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 27b. Ks.: *Vajha ki látná vagy tapasztalná keserves életemet.*

3 vsz.-nyi, több helyen átjavított, majd egészében áthúzott töredék. A 3. strófának csak a második fele szerepelt. A kezdősor mellett *V[ide] in fine* megjegyzés; ez a kézirat III. füzetét lezáró 30b lapra irányít, ahol 4 szakasznyi tisztázat olvasható (lásd alább).

V. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 30b. Ks.: *Vajha ki látná vagy tapasztalná keserves életemet.*

4 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel, de a 3–4. némileg eltér az I.-től:

Ha módját látnám, vagy búmnak tudnám, hogy lész könnyebbsége,
Örömmel várnám, nem sokallanám, bízván: léssen vége.
De még reménség sem adatik,
Mert útja s módja elzárotik,
Csak az koporsó léssen utolsó, szívem könnyebbsége.

Itt árva fekszik, kinek, ha tetszik, sorsát megtudhatod,
 Külső bánatit, bal futamait ki is tanulhatod.
 Ez életében nem vigadott,
 Sok búbanatban napot látott,
 Ezekben éle, méglen reményle (s eléré) bús életének végét.

A kézirat 27b lapján olvasható vázlatos, áthúzott feljegyzés bővebb tisztázata.

- VI. **Bakó Karolina-ék.** (1799) STOLL 1129. 32b–33a. Ks.: *Vajba ki látná vagy tapasztalná keserves életet.*
 4 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. Itt-ott értelemzavar jelzi, hogy a feljegyző gyaníthatóan nem volt magyar anyanyelvű.
- VII. **Dr. Horvát énekgyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 1145. 4. Ks.: *Vajba ki látná vagy tapasztalná keserves életet.*
 4 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel.
- VIII. **Dr. Horvát énekgyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 1145. 11. Ks.: *Vajba ki látná vagy tapasztalná keserves életet.*
 4 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel.
- IX. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 123b. Ks.: *Vajba ki tudná vagy tapasztalná keserves életet.*
 4 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel.
- X. **Magyar énekek** (1804) STOLL 573. 64b. Ks.: *Vajba ki tunná vagy tapasztalná keserves életet.*
 4 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. Nem Jankovich Miklós írása; a kézirat e része kolligált egyes énekkéziratokból áll; XVIII. század végi írásképp.

A rokokó jellegű, hármas lüktetésű sorokból építkező vers több korábbi és egykorú énekkel kapcsolatot tart.

Az I/3. strófa egy XVII. századi, de később is variálódó, sőt nyomtatásban is kiadott szerelmi keserves, a *Hol vgytok, Pegasus, Parnassus leányi* záró szakaszával rokon:

Itt fekszik egy árva, itt eltemettetett,
 Akinek éltében az bú véget vetett;
 Jaj, ez is éltében eleget szenvedett,
 Nyugodjék csendesen, bírja az eget.

RMKT XVII/3. 201/I., 11. vsz.

I2I.

+ I. **Szíveket Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. XXXI. sz. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

Kiadása: VERSÉNYI 1914, 77.

3 vsz., a strófák záró sorait megismételve írja le. Az ének végén: *Vége.*

II. **Balassa Elis-ék.** (1771) STOLL 302. 10–11. Ks.: *Fölnyitnám már bús szívemnek régi ajtaját [!].*

3 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: I, XXI/3, 3.

III. **Zemplényi-kézirat** (1775–1785) STOLL 320. 40a. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek.*

Kiadása: BARTHA 1935, 142. sz. (kotta)

Csak a szövegkezdet, négyszólamú melodiáris kottával. Az összeíró (nyilván az ének hajósmotívumára asszociálva) egy hasonló hangütésű, de ugyancsak szöveg nélküli egyszólamú kottával folytatta a feljegyzést (*Jó szél fújja vitorláját*; 40b; ezt a verset nem ismerjük más forrásból, csupán Dugonics András közmondástárából szerencsés értelemben, lásd DUGONICS 1820, 43. szak).

- IV. **Alsókubini kézirat** (1782 k.) STOLL 344. 2b. Ks.: *Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
3 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3.
- V. **Dubinszky Mátyás-ék.** (1787) STOLL 373. 49a–b. Ks.: *Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, XXI/3, 3. Az utolsó sor megszokott ismétlése helyett minden strófa 3–5. sorát megismételteti.
- VI. **Tolvay István-ék.** (1788–1791) STOLL 381. 12a–b. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, XXI/3, 2, 3, E1, XXI/5. Néhol szótagszámhibákkal és egyéb, felületes szövegismeretre utaló jelekkel. Egyedi szakasza (5) néhány egykorú és későbbi változatban is felbukkan, de nem vált az alaprepertoár részévé. Mivel itt romlott szöveggel szerepel, egy épebb változatát idézzük majd a közel egykorú XI. jegyzeteiben.
- VII. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 30a. *Messzire eltávozó hív szeretetjét otthon hagyja.* Ks.: *Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, XXI/3, 3, XXI/5, E1, tehát a 6. szakasz kivételével megegyezik a váci nyomtatott szöveggel. Teljesen azonos szerkezetű a X, amely szintén Jankovich tulajdonában volt; talán ennek alapján is javította a szöveget. Az utolsó külön beszúrva egy későbbi szöveg után: „ezen utolsó vers szokott hozzáadni”; ez szórványosan másutt is felbukkan:

Ha még egyszer Istenemnek a kedvében juthatnék,
E vesztélből életemet menten meg-kiválthatom,
Testemnek s lelkemnek fákláját,
Szívemnek s lelkemnek hív lángját
Istenemnek áldozni.

Sok átjavítással. A cím eredetileg kitörölve; Jankovich bizonyára nem ehhez a vershez szánta, hiszen később a *Mint gerlice madár, ki társátul elvál* kezdetű énekhez is ezt adja meg (33a; ennek argumentuma valóban megfelel a címnek).

- VIII. **Lang Márton-ék.** (1789) STOLL 384. 32a–33a. Ks.: *Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, XXI/3, 3. Előtte több latin szöveg szerepelt a kéziratban, erre utal az álcím: *Alia magyarul*. A strófák 5. sorának ismétlésére a *rep.* rövidítéssel utal.
- IX. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 39. sz. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
5 vsz., sorrendjük az XVIII.-hoz képest: 1, 2, 7, E1–2. Egyedi szakaszai (4–5) a debreceni XV. változatban is felbukkannak, amilyenek szerkezete is azonos:

Bizony, mert már egy legénnyel titkon meg is szegődtem,
De messze vagyon az idő, csak az egy áll előttem,
Jaj, bezzeg ha cserbe' maradok,
Reménytelen napra virradok,
Kínomhoz többet adok.

De hiszem, hogy még az Isten égre hozza napomat,
Felderíti valahára ragyogó csillagomat,
Adjál mellém egy olyan társat,
Akivel én teljes életben
Bizonyára megérjem.

Vázlatos kottával; előtte 1790-es dátum.

- X. **Horváth János-ék.** (1790) STOLL 395. 26a–b. Ks.: *Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
6 vsz., sorrendjük azonos a VII.-kel. Lehetséges, hogy Jankovich Miklós e kézirat ismeretében

bővítette ki a saját változatát, de a kézírás hasonlósága nyomán elképzelhető, hogy az itteni szövegváltozatot is ő írta le. A végén: *Vége.*

- XI. **Ekeli gyűjtemény** (1767–1790) STOLL 1079. 359a. [Ks.]: *Eső után késő vásár palástodhoz kapdosni.* 6 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 4, VI/5–6, E1–3. Egyedi és ritkább részletei (2–6):

A bölcs hajós, midőn látja tengernek habozását,
Csendesíti hajójának elébbeni futását,
Ámbár a kellő közepében
Légyen a tenger mélységében,
Mégsem esik kétségben.

De mely szerencsétlen nap az, melyen én elindultam,
Tudós hajósmester nélkül evezőcskémhez nyúltam,
Ímé, már hajócskám ösvénye
Elveszett, tart bűnak örvénye,
Elhunyt szívem reménye.

Hová kapjak, midőn estem már bánat örvényében,
Ahol ha egy bajom tágul, mindjárt más jó helyében,
Szám, nyelvem szüntelen jajjal,
Foly vérem nagy bánattal, zajjal,
Küszködöm ezer bajjal.

Meguntam már valójában éltem terhes napjait,
Alig várnák, hogy valaki könnyebbítné bajait.
Istenem, tekintsd meg sorsomat,
Ne nézd én méltatlan voltomat,
Elégeld meg bajomat!

Könnyebbítsd fáradt elmémnek nehéz terhű gondjait,
Fordítsd elhervadt szívemről a bánatnak árjait,
Add meg már nekem valahára,
Hogy jussak arra az órára,
S legyen kínom határa!

Az ének eleje (1–2 strófányi) hiányzik egy lappár kiszakadása miatt. A kézirat 1790 táján összeírt részében.

- XII. **Kresznerics Ferenc gyűjt.** (1790–1809) STOLL 399. 80b–81a. *A kesergő.* Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bészárt ajtaját.*

4 vsz., sorrendjük az I.-hez képest: 1, 2, XXI/3, 3; azonos az V.-kel.

- XIII. **Jankovich János-ék.** (1788–1793) STOLL 401. 103b–104b. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bészárt ajtaját.*

6 vsz., sorrendjük a XVIII.-hoz képest: 1, 5, 2, 7, 6, E1. Egyedi záró szakasza csupán egyetlen helyen bukkan fel később, de az a forrás ugyancsak a nógrádi Nagy családhoz kötődik:

De talám már kínaimat többé nem is nevelik,
A fátumok szerencsémek meghozzák s felemelik,
Akkor osztán kedvemre élek,
Bú-bajt szívemen nem szemlélek,
No, hát ebben reménylek.

Egyértelműen női panaszdal, utána pedig a *Be kár, be kár nekem...* kezdetű közismert vénlány-panasz következik (RMKT XVIII/4. 55. sz.). A csaknem pontosan egykorú XVIII.-kal rokon. Szótagszámhibák is előfordulnak.

- XIV. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 74–75. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

3 vsz., sorrendjük a XVIII.-hoz képest: 1, 5–6. A kézirat 139–140. lapján egy másik, vénlány-panaszként értelmezhető változat is szerepel.

- XV. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 139–140. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., sorrendjük a XVIII.-hoz képest: 1, 2, 7, IX/4–5. Vénlánypanasz; az 1–2. sorban következetesen múlt idejű igealakokkal. Egy másik változat már szerepelt a kéziratban (XIV).

- XVI. **Rákosi Sámuel Holmija** (1785–1791) STOLL 409. 73b–74a. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

3 vsz., sorrendjük az XXI.-hez képest: 1, 4, 2. A kézirat Erdélyből származik.

- XVII. **S. József-ék.** (1729–1799) STOLL 415. 38b–39b. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., az utolsó tévedésből ismét 4-es számmal. Sorrendjük a XXI.-hez képest: 1–4, V/6.

- + XVIII. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 61a–b. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

Kiadása: BARTHA 1935, 142. sz.

7 vsz. Vénlánypanasz, e korszakból a leghosszabb változat

- XIX. **Világi énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 485. 2a–b. Ks.: *Fölnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

4 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1–4. A lejegyző néhány lappal később újra elkezdte leírni a verset, de csak az 1–2. sort vetette papírra.

- XX. **Világi énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 485. 5b. Ks.: *Fölnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

Csak a kezdőstrófa 1–2. sora.

- + XXI. **Énekes Gyűtemény** (1799) 28. sz. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz. A váci versantológia 1803. évi újabb kiadásában azonos strófarendű, de kis mértékben eltérő szöveggel szerepel (XXII).

- XXII. **Énekes Gyűtemény** (1803) 89. sz. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., sorrendjük megegyezik a négy évvel korábban publikált XXI. változatával, de néhány szó eltér.

- XXIII. **Thaly-kolligátum** (XVIII–XIX. század) STOLL 511. 143a–144a. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., sorrendjük megegyezik a XXI–XXII. változattal. A kolligátumnak ez a füzeté kizárólag a váci *Énekes Gyűtemény* I. kiadásából származó dalokat őriz. Még az sem kizárt, hogy a nyomtatott kötet anyagának összegyűjtésére szolgált. A kolligátumban egy másik, azonos strófarendű változat is található (XXIV).

- XXIV. **Thaly-kolligátum** (XVIII–XIX. század) STOLL 511. 191b–192a. 37. sz. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., megegyezik a gyűjtemény másik füzetében olvasható XXIII.-kal, egyben a XXI. változattal. A kolligátumnak ez a füzeté szintén főleg a váci *Énekes Gyűjtemény*ben kiadott dalokat őriz.

- XXV. **Világi énekek** (XVIII. század vége) STOLL 515. 18. sz. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek [...].*

Csak a kezdőszavak; az ének folytatása a kézirat csonkasága miatt hiányzik. A gyűjtemény erdélyi eredetű.

- XXVI. **Világi énekek gyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 516. 2a–b. Ks.: *Fölnyitnám már bús szívemnek régen bezárt kapuját.*

5 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 3, 2, 4, 5. Szövegromlásai arra utalnak, hogy a feljegyző nem ismerte énekelve a dalt, csupán lemásolta valahonnan.

- XXVII. **Zichy Franciska-ék.** (1800 előtt) STOLL 1131. 8a–b. Ks.: *Fölynyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
4 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1–4. (Vö. XXX.) Viszonylag sok metrikai és értelmi hibával.
- XXVIII. **Adorján Imre-ék.** (XVIII. század vége?) STOLL 446. *Zöld Péter éneke.* Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
Kiadása: T. NAGY 1877, 156–157.
4 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1–4. Nem tudjuk, hogy a címben szereplő Zöld Péterrel (1727–1795), a madéfalvi veszedelem után bebörtönzött, majd Moldvába bujdosott csíki pap-pal miként hozták kapcsolatba az éneket. A közreadó mindenestre megjegyzi, hogy a XIX. század elején „szinte minden székely ember tudta és dalolta” (157).
- XXIX. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 39a. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
5 vsz. A IX. csaknem egyező másolata. Mellette ceruzás címek, megjegyzések: *Estve. Horváth éneke travestálva. Lásd a Kártigámban hangjegyekkel.* Ez több szempontból téves; Mészáros Ignác közismert regényének I. kiadásában (1772) nem szerepel; a 2.-ban (1780) vannak ugyan kották, de ez nincs köztük, s a versszöveg sem olvasható.
- XXX. **Pápai ék.** (1800–1806) STOLL 555. 183a. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
2 vsz., a második (XVIII/2) másutt a diákok nélkülözéseiről szól; önállóan is előfordul. A kézirat legkésőbbi, talán 1830 körüli kézírásával.
- XXXI. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 44a–b. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
4 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1–4. (Vö. XXIX.)
- XXXII. **Resetka János-ék.** (1801) STOLL 560. 36a–b. *Egy ifjúnak szerencsétlenségéről.* Ks.: *Fölynyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
5 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 3, E1, 2, VI/5–6. Az ének végén: *rége.* A kézirat későbbi tulajdonosa, Jankovich Miklós néhol saját kezűleg is belejavított a szövegbe.
- XXXIII. **Dunántúli verseskönyv** (1802) STOLL 563. 20b–21a. Ks.: *Fölynyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
5 vsz., csak sorrendjükben térnek el a XXI. változattól: 1, 2, 4, 3, 5. Néhol jelentős torzulásokkal, ill. a nyitó nagysor szétrímélődésével (2).
- XXXIV. **Fejér–Gönty-melodiárium** (1802) STOLL 566. 107–108. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
1 vsz., a gyűjtemény kottákat nem tartalmazó részében.
- XXXV. **Nihelszki Dávid-ék.** (1804–1824) STOLL 584. 155. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
Csak az I. strófa.
- XXXVI. **Virág Pál jegyzőkönyve** (1797–1804) STOLL 1123. 138–139. Ks.: *Látom, immár sokakkal könnyebb a tengert elkerülni.*
Nj.: *Felnyitnám.*
4 számozott vsz., a szokásos nyitó strófa csak a nótajelzés helyén szerepel. A szakaszok mindazáltal a megszokottak, a XVIII.-hoz képest: 3, 5–7. Vénlánypanasz.
- XXXVII. **Nagy Ferenc-ék.** (1812–1816) STOLL 631. 14a–15a. *Egy leányzó panasza.* Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
6 vsz., sorrendjük a XVIII.-hoz képest: 1, 5, 2, 7, 6, XIII/6. A vers végén: *Vége.* Bár a feljegyző külön nem jelöli, néhány lappal korábban (11b) utalt rá, hogy az itt következő versek „néhai édesatyám 1788. esztendőbeli énekeskönyvéből” valók. A 4. sorok szátagszáma rendszerint 9-ről 7-re csökken a zárósor hatására (izometrikus vonzás); az összeíró talán nem ismerte a dallamot, ezért belső hallásában újrametrizálta a szöveget.
- XXXVIII. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 186. sz. *Tengeri veszedelem.* Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*
Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 320–322; ÉP 77. sz.

3 vsz. (XXI/1–3), majd toldásképp, + jellel elválasztva a költő saját szerzésű 14 strófája: a hajtörött-motivika kibontása, helyzetdalként. Dallammal.

XXXIX. **Dávidné Soltári** (1814–1828) STOLL 647. 10. sz. *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., sorrendjük a XVIII.-hoz képest: 1, 5–7, E1. Egyedi szakaszát (5) csak ebből a debreceni forrásból ismerjük:

Szívemben ilyen panaszra ugyan hogy ne fakadnék?
Hiszem akkor minden Vínust magamtól megtagadnék!
De csak hozza fel hajnalomat,
Reám Istenem csillagomat,
Majd élem világomat.

XL. **Marthon István-ék.** (1818) STOLL 674. 48b–49a. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., egyértelműen a XXI. másolata, csaknem szó szerint. A kézirat e részében sok másolat található a váci kötetből.

XLI. **Molitoris János Gábor-ék.** (1819) STOLL 682. 10b. *Szomorú dal.* Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 2, 4, 5, XVIII/2. Az ének után: *Sign. Tiszakiúrt 29a Junii 819.*

XLII. **Vajthó Miklós-ék.** (1820–1832) STOLL 693. 117b. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

I vsz.

XLIII. **H. A. énekeskönyve** (1822) STOLL 702. I. 24a–b. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., sorrendjük megegyezik a XXI.-kel. A gyűjtemény több más szövege is kapcsolatban áll a váci antológiával, onnan vagy egy arról készült másolatról másolhatták.

XLIV. **Jankovits László-ék.** (1823) STOLL 711. 14a. [Ks.]: *Mi baszna már evedzőmmel babok ellen csapkodni.*

2 vsz.-nyi töredék (XXI/4, XVIII/5); a számozás szerint a 3. szakasszal kezdődik. A kis selmecbányai versfüzet előző lapjai hiányoznak.

XLV. **Kardos Antal-ék.** (1823) STOLL 712. 102–103. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 2, 4, 5, XVIII/2. A gyűjteményt Hódmezővásárhelyen írták össze.

XLVI. **Pesti ék.** (1825) STOLL 730. 64b–65b. *Az szerencsétlen ifjú.* Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

6 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, VII/6, 2–5. Férfipanaszként értelmezett szöveg, vö. XXXII.

XLVII. **Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg dalok** (1826) 150. sz. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

Csak a kezdő strófa. Egykorú másolata pl. LIII. A sárospataki antológia 1834-es bővített kiadásából (*Érzékeny és víg dalok*) már kimaradt.

XLVIII. **Cseke Sándor-ék.** (1826) STOLL 732. 15a–b. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

8 vsz., sorrendjük a XVIII.-hoz képest: 1, E1–3, 5–6, 2, 7. Alig kibetűzhető, rendetlen kézírással, néhol egyedi részletekkel. A kézirat Váradolasziból származik.

XLIX. **Makói kézirat** (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 87. sz. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

3 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 3, 2. A vers mellett [1]826. június 18-ai keltezés olvasható.

- I. FRANTZIA MARS, KÉT SZÉP SZOMORÚ VILÁGI ÉNEKEKKEL** (1828) *II. szomorú ének*. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
5 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 2, 4, 5^v, XVIII/2^v (= RMKT XVIII/14. 174. sz.). Érdekes ötvözete a megszokott strófarendeknek. A kiadvány és a variáns is lényegében megegyezik a hasonló című következő változattal, bár szedése és illusztrációi teljesen eltérők.
- LI. A' legújabb frantzia mars, két szép szomorú világi dallokkal** (é. n.) *II. szomorú dall*. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
5 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 2, 4, 5^v, XVIII/2.
- LII. A' legújabb franczia mars.** (é. n.) 2. sz. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
4 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 2, 4, 5, egy szakasz híján azonos szöveg a ponyvafüzet korábbi kiadásával (LI). A hasonló című és azonos tartalmú, de eltérő szedésű kiadványhoz képest egy új szöveget is őriz (Csokonai: *Az esküvés*), de – talán csak az OSZK példányának – lapjait hibásan kötötték be.
- LIII. Kecskeméthy Csapó Dániel-gyűjt.** (1830–1832) STOLL 768. 22a. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
Csak a kezdő strófa. A kézirat ezen ciklusát a *Régibb és újabb...* 1826-os kiadásának válogatott másolatai alkotják.
- LIV. Polgár János-gyűjt.** (1830) STOLL 771. 106. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
2 vsz., sorrendjük a XVIII.-hoz képest: 1–2; utóbbi itt összemosódik az 1. szakasszal. A következő vers ugyancsak a hajó hányattatásainak képével indul: „Jó királyunk, kinek bölcs kormánya igazgatván, hajónk szél nem hányja”.
- LV. Mindszenty Dániel: Nemzeti Dalgyűjtemény** (1832) II. 2. sz. *A késő bánat*. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
5 vsz., sorrendjük azonos a XXI. változattal. A gyűjtemény érzékeny dalokat, marsokat és bordalokat tartalmazó fejezetében.
- IVI. Vári Szabó Sámuel-ék.** (1834) STOLL 803. 206. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
3 vsz., sorrendjük a XVIII.-hoz képest: 1–2. (vö. LI), ám vénlánycsúfoló 2. strófa után egy egyedi szerelmi vsz. következik:
- Isten hozzád, csalfa lánka, boldog napjaim fénye!
Csak álom volt minden szódnak keblembé zárt reménye!
Még kebelem csak érted égett,
Hányszor esküdtél hűséget,
Hűségtelen hűséget!
- A 4. sor következetesen 1 szótaggal rövidebb a megszokottnál, 8 szótagú. A vers a pápai gyűjtemény végén, de még talán 1840 előtti feljegyzésként szerepel.
- LVII. Bartek József-ék.** (1830–1835) STOLL 1299. 22. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
5 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 2, 4, 5^v, XVIII/2; megegyezik az 1828-as ponyvakiadás (I) szerkezetével.
- LVIII. Márkus István-ék.** (1836) STOLL 816. 115. Ks.: *Felnyitnám már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
Csak a kezdő szakasz. A gyűjteményt egy pápai diák írta össze.
- LIX. Rapos József szerelmi dalgyűjteménye** (1837) STOLL 1355. 34a–b. *A hajós*. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
5 vsz., sorrendjük azonos a XXI., nyomtatott változattal.
- LX. Énekeskönyv** (XIX. század I. fele) STOLL 854. 20b–21a. *A szerencsétlen ifjú*. Ks.: *Felnyitóm már bús szívemnek régen bézárt ajtaját*.
6 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, VII/6, 2–5; megegyezik a XLV. változattal, kis eltérésekkel a szöveg is. A cím azonossága arra utal, hogy ugyanaz a (talán ismeretlen kalendáriumi)

változat lehet a forrásuk, akárcsak a *Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek* (kötetünkben 101. sz.) szövegcsalád esetében, amely mindkét gyűjteményben szerepel.

LXI. **L. J. énekeskönyve** (XIX. század 1. fele) STOLL 864. 96a–b. Ks.: *Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

4 vsz., sorrendjük a XXI.-hez képest: 1, 2, 4, 5 (vö. a rövidebb ponyvakiadás szövegét).

LXII. **Egynéhány kiválogatott nóták** (XIX. század 1. fele) STOLL 1382. 14a. Ks.: *Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

Csak a kezdőstrófa; az 1. sorban tévesen: *szívemet.*

LXIII. **Dobó Miklós-ék.** (XIX. század 1. fele) 51–52. Ks.: *Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt ajtaját.*

5 vsz., sorrendjük azonos a nyomtatott XXI. változattal. A gyűjtemény a Bihar megyei Margittáról került Horváth Jánoshoz, az ő hagyatékában maradt fenn.

Nótajelzéseként:

Kedves élete párját is az Úristen éltesse (kottával feljegyzett névnapköszöntő) – **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 27a.

Jóllehet kevés bajom volt még nekem az asszonnyal – Uo., 70a–71a (kötetünkben 113. sz.)

Szívem eped, nyelvem reked, sokasodnak töreim – **Zichy Franciska-ék.** (1800 előtt) STOLL 1131. 18b–19a.

Parnasszusról, Mercur, vidd el mindenekhez sietve (szatirikus vers Sz. G. monogrammal) – **Farkas Károly-gyűjt.** (1814) STOLL 648. I. 33a–35b.

Megállj, pajtás, hallgass, vásár, ugyan esett egy csuda – **Komáromi János-gyűjt.** (1829) STOLL 763. Töredékek, 50a–51b.

Csak a kezdőszavak, a basszus szólam kottájával: **Farkas Sámuel-melodiárium** (1802–1816) STOLL 565. 190.

Bajba jutott, kétségek közt hanyódó ember panaszdala, amely már variálódásának korai évtizedeiben vénlánypanasz-alváltozatban is terjedt. Széles körű ismertségét ponyva-, ill. antológia-kiadásai is erősítették. A jelenleg feltárt XVIII. századi szövegcsaládok közül ennek variánszáma a legnagyobb, 63 tétel és még néhány szórványos adat.

Dugonics András saját átköltésben adta közre a *Jólánka, Etelkának leánya* c. regényében (1803–1804), ahol az ifjú Gyulafi éneklí saját tamburakisérettel:

Fölnyitom már bús szívemnek
Zárral foglalt ajtaját!
Tengerek közt hányt lelkemnek
Partra vinném hajóját.
De ha szél kapja vitorlámat
Elrontja élesztő páramat,
Elszagatván tartóját.

Körülnézők. Itt-ott várok,
Ha hogy jönne segítség,
Mindenünnent a sok károk,
Nem is lesz tán könnyebség.
Elég társ a szép multságban,
De kevés a nyomorúságban.
Ó, kinél van töhetség!

Könnyebb vóna bús habjával
Tengereknek elmúlni,
Semmint romlott hajójával
Szívnek el nem borulni.
Vak vótam, hogy a parton állván
A nagy csínt jól meg nem vizsgálván
Mit se tudtam tanulni.

Mi hasznom már evedzőmmel
Hullám ellen csapdosnom?
Megeredt záporosómmal
Köpenyeghez kapdosnom?
Ó, ha én azt tudhattam vóna,
Jólánkám hogy ily lélek vóna,
Jobb lött vóna bujdosnom.

Jó barátom, te ezután
 Gyászos estömön tanulj,
 Lobbant kívánságod után
 Hamar veszni ne indulj!
 Először eszödbe hozassad,
 A kúcsot hogy kire bízhasd,
 Hogy tárgyadtúl el ne múlj.

DUGONICS András: *Jólánka, Etelkának leánya* (1803–1804), 365 (I. könyv, II. szakasz, III. rész)

Vö. HEISER 2007, 41–42.

Kézírtos másolata: **Mindenes Gyűjtemény** (1830-as évek) STOLL 1363. 71b–72a.

Jólánka ellen, mint hirtelen elpártolt ellen intézett panasz;

Pálóczi Horváth Ádám mintegy propozícióként használta fel a dal három közkeletű szakaszát saját, hosszú hajósdalához (XXXVIII).

A XVIII. század végéről az egyik panasz-strófa a diákéletre vonatkozó travesztiaként is előfordul: *Be siratják a deákok boldogtalan sorsokat*; vö. RMKT XVIII/14. 174. sz.

XIX. század közepi kézírtos változata pl. **Pintér Endre népdalgyűjtése, II. rész** (1840 k., MTAK RUI 8r 206/40. 243. sz., feltehetőleg nyomtatott kiadásról másolva). Vikár Béla 1900-ban még gyűjtötte Erdélyben (egy régi kéziratból: Korond, Udvarhely m., VIKÁR 2009, 202b = 869b, ugyanott egy adatközlőtől is, uo., 07/453).

I.

- 14 *Eső után késő vásár palástodhoz kapdosni* – a későn érkező tanács, segítség mit sem ér. Közismertebb, ma is élő formája: *Eső után köpönyeg* (SZEMERKÉNYI 2009, 366).
 15–16 e sorok is jól ismert proverbiumokon alapulnak, arról, hogy bajban ismerszik meg az igazi barát/-ság. Pl. *A szükség próbálja meg az igazi barátot; Barátot szerencse hoz, szükség próbál; Addig tart a barátság, míg zsíros a konyha* (SZEMERKÉNYI 2009, 114, 116, 121).

XVIII.

- 7 *nincs nekik ki megtörje mozsárokba borsokat* – eufemisztikus frázis, célzás a kényszerűen szűzies életmódra. A XVII–XVIII. században igen népszerű vénlánypanaszokról bővebben az RMKT XVIII/4. 50–58. sz. jegyzeteiben.

*

Dallama a cseh–morva kultúrkörből ered, rokonairól bővebben: CSÖRSZ 2011b, XV. dallam-tábla. Hazánkban legkorábban egy hangszeres változat bukkan fel a XVIII. század első harmadában. Bartha Dénes megjegyzi, hogy a *Szentháromság egy istenség* kezdetű népének dallamának kezdő motívumával is rokon (1935, 217). Szöveggel elsőként a feltehetőleg sárospataki eredetű III. kéziratba jegyezték le, négy szólamban (1935, 142. sz.). Szinte hangról hangra azonos a debreceni Veress Márton lejegyzése (1793). Egy alkalmi vershez társul, amely nótajelzésként hivatkozik rá, de az összeíró valamiért indokoltnak tartotta le is kottázní. Pálóczi Horváth Ádám (XXXVIII) valószínűleg szintén még Debrecenben megismerte ezt a közkedvelt dallamot; Veress-sel tökéletesen egyező módon rögzítette. Ez utóbbit Bartha Dénes kiadása nyomán közöljük (BARTHA–KISS J. 1953, 597; Domokos Mária viszont az ÉP 77. darabjaként dúrt olvasatot javasol):

Fel-nyit-nám már bús szí-vem - nek ré - gen be - zárt aj - ta - ját,
 E - zer ten - ger fő - ve - nyí - bül part - ra ver - ném ha - jó - ját.

De ha szél fúj - ja vi - tor - lá - mat, A - zon - nal ront - ja szán - dé - ko - mat,

Tá - voz - tat - ja par - to - mat.

I22.

- + I. **Kozma-ék.** (1777–1781) STOLL 327. 29b. *Nota elegans.* Ks.: *Szomorú nékem a lejtő, a lejtő.*
 I vsz., töredékes.
- + II. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 301. sz. *Keserű lejtő.* Ks.: *De megmondám, hogy ki ugrik, édes lányom!*
 Kiadása: BARTHA–KISS J. 1953, 394–395.
 2 vsz., dallammal.

Egy özvegyasszony siratózó éneke.

I.

- 2 *Kinek kettő, kinek három* – van olyan asszony, aki többször is férjhez ment, neki csak egy férje volt, az is meghalt, s most azt gyászolja, azért nem táncol.

*

Dallamát a II. nyomán, Bartha Dénes kiadásában közöljük a dallamcsalád korábban lejegyzett tagjának átírását figyelembe véve (*Nem vagyok én betetereteteg*, 289. sz.; a később *Kállai kettős* néven elhíresült dallamtípus tagja), a 2., épebb versszakkal:

³
 Ke-se-rű né - kem a lej - tő, a lej - tő, é - des já - nyom!

Köny-nyű an - nak, a - ki - nek van, é - des já - nyom!

Ne - kem egy vót, az is meg - hótt, é - des já - nyom!

Jaj, o - da - van ne - kem im - már min - den vi - gas - sá - gom!

I23.

- + I. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 26–27. Ks.: *Állj meg, vigasság közt mulatozó árva.*
9 vsz. A lapszél sérülése miatt részben töredékes sorok, ezeket a III. nyomán pótoltuk. A versfőkben talán: ANLOHATSE.
- + II. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 34a–b. *Árvaságról való versek.* Ks.: *Áll meg, vigasság közt mulatozó árva.*
Kiadása: RMKT XVII/3. 648 (1. és 14–17. vsz.)
17 vsz., csak a kezdő strófa azonos az I.-vel, a folytatás eltér, korábbi keservesek felhasználásával. Utolsó 4 strófája egy XVII. századi keservesből való, vö.: RMKT XVII/3. 201. sz. Az ének végén: *Vége.*
- III. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 14a–b. Ks.: *Állj meg, vigasság közt mulatozó árva.*
9 vsz. Az I. csaknem egyező másolata. A hiányzó lapszéli szövegrészeket azonban pótolta – vagy saját korábbi változata (II) nyomán, vagy akkor még teljes volt a lap.

Jórészt XVII. századi és XVIII. század eleji keservesek részleteiből összeállított, több formában elrendeződő új szöveg. A II/9. szakasz Bezerédj Imre kuruc vitéz kivégzés előtti búcsúénekének kezdősorát variálja (RMKT XVIII/14. 9. sz.).

A II/12. strófa parafrázisai a népköltészetben, a rabénekekben gyakoriak:

Ha megszabadulok, oly fogadást teszek:
Mindennap háromszor a templomba megyek.

Ott sem imádkozom a megholt hívekér,
Hanem azokér a szegény jó rabokér.

Kórógy, Szerém m.; *Népköltészet*, 662. sz.

I24.

- Szkárosi–Járdánházi-melodiárium** (1787–1792) STOLL 375. 232. Ks.: *Keserű annak lefekete, felkölte.*
Kiadása: BARTHA 1935, 112. sz.
1 vsz., négy szólamban feljegyzett dallammal.

*

Dallamának énekes változatát (DOMOKOS P. P. 1981, 6. sz.) és hangszeres feldolgozásait (DOMOKOS P. P. 1978, 20. sz.; PAPP G, 1983, 253) is ismerjük. Bartha Dénes kiadása nyomán, saját átírásban közöljük (dúr olvasat is elképzelhető):

Ke - se - rű an - nak le - fek - te, fel - köl - te,

A - ki a pár - tá - ba' már húsz esz - ten - dőt töl - te,

Mert a szí - vét bá - nat ár - ja A sze - re - lem mi - á jár - ja.

- + I. **Henter Antal-ék.** (1782) STOLL 346. 16b. Ks.: *Hallgass, bús szívem, már ne sírj.*

Nj.: *Olá[h] nótára*

5 vsz. Bár a nótajelzés a román változat (vagy legalábbis a dallam) ismeretét jelzi, de csak a magyar szöveg szerepel a kéziratban, amely szinte kizárólag keserveseket, panasz- és búcsúdalokat tartalmaz.

- + II. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 17. sz. Ks.: *Hallgass, bús szívem, már ne sírj.*

5 vsz. Álcíme szerint az előtte álló, dallammal együtt feljegyzett román dal (16. sz. *Táts inyime nu māj plintse*) fordítása: *ugyan azon magyarul.*

- III. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 77a–b. Ks.: *Hallgass, szívem, ne bánkódjál*

5 vsz. A szokásos és egyedi (újrafordított) strófák kombinációja, tartalmilag azonos az I. változattal:

Halgass, szívem, ne bánkódjál,
Ha mindedig búval laktál,
Fajdalmidat már enyhítsed,
Könyveidet letöröljed.

Hajtom fejem egy felemre,
Gondom de jár messze földre,
Küldöm búmat betűk helyett,
Mert nincs részem a jó mellett.

Szűnjetek meg, én szemeim
Könyvcseppeknek hullásától,
Eszközlői bús sorsomnak,
Megfestői víg orcámnak.
Minden búmnak ti szerzői,
Komor kedvem vezérlői.

Követ engem rossz mindenütt,
Mert nincs bánat, mint az enyim,
Jaj, be rontnak azzal együtt,
Gyászkontósbe borult napim.

Halgass, szívem, már nyugodjál,
Könyved úgyis mit sem használ,
Ne panaszolj, ne siránkozz,
Világ végig te se tartasz.

A kézirat korábbi lapjain a román változat is szerepelt (54b–55a; KOCZIÁNY–KÖLLŐ 1972, 42; modern magyar fordítása: 43), azonos strófarendben.

- IV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 17a.

Ks.: *Hallgass, bús szívem, már ne sírj.*

5 vsz. A II. csaknem egyező másolata, előtte a román szövegé is, külön lapon (16a).

- V. **Jánosi Sándor-ék.** (1802) STOLL 568. 41–42. Ks.: *Hallgass, bús szívem, már ne sírj.*

3 magyar vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3.

- VI. **Vajdasdi N. Károly-ék.** (1802) STOLL 562. 253–254. *Ugyanez magyarul fordítva.* Ks.: *Hallgass, bús szívem, már ne sírj.*

Kiadása: KOCZIÁNY–KÖLLŐ 1972, 45.

5 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1–3, E1–2. Egyedi szakaszai a szerelmi zsánernel kapcsolatos felé közelítik:

Szegény ösvény, ahol vele
Annyi boldog óráim tele,
Bemohosult – mohosodjon.
Csak ő életben maradjon.

Szeráts kerelile mellye,
O Kreszkut járba pe ellye
Lásze Krászke si Koszászke
Numáj Mundru szem tréaszke

Vadnak lovaink, ökreink
És vagy háromszáz juhaink.
Hajtsátok el, mind hajtsátok,
Csak szeretőm ne bántsátok!

Avem Kájj si avem Bóji
Si va triszute gye Voji
Munátz tatye si munatzi
Numaj Mundru szem leszatzi

Közvetlenül előtte (251–252) a román változat olvasható, ennek szakaszai megfelelnek a rendhagyó magyarnak, lásd fentebb, jobbról (KOCZIÁNY–KÖLLŐ 1972, 44). A vers végén: *Wége*.

VII. **Dobó Miklós-ék.** (XIX. század I. fele) 2. Ks.: *Hallgass, bús szívem, már ne sírj.*

5 vsz., sorrendjük és egy-két szó eltéréssel a szöveg is megfelel a II.-nak. A román változat nem szerepel a kéziratban. A gyűjtemény a Bihar megyei Margittáról került Horváth Jánoshoz, az ő hagyatékában maradt fenn.

A román eredetű dalnak az erdélyi kéziratok román változatait is őrzik, változatos (a fonetikus magyart és a latint vegyítő) írásmóddal. Ennek előfordulásai:

Dávidné Soltári (1790–1791) STOLL 393. 16. sz.

Rákosi Sámuel Holmija (1785–1791) STOLL 409. 110b–111a. *Muszka Tzarné Notaja*

Vutskits-ék. (1798) STOLL 442. 54b–55a.

Vajasdi N. Károly-ék. (1802) STOLL 562. 251–252.

Ének Oláhul és 4 magyar dal (XVIII–XIX. század fordulója?) MTAK RUI 8r 206/204, 1a.

Vegyes versgyűjtemény [Gyulay Lajos kolligátuma] (XIX. század eleje) STOLL 1159/A 13a.

Többségük a magyar fordítás alapjául szolgáló 5 strófát variálja (a tipikus formát lásd KOCZIÁNY–KÖLLŐ 1972, 42). A leghosszabb, némileg egyedi változatot betűhíven és modern román helyesírással is közreadjuk, e kéziratban a magyar verzió nem szerepel:

Muszka cárné nótája

Táts ingyimae nú maj plintse
Da ke nul putut in vintse
Amorile tzile szintse
Nu versza lacrom siu szantse

Taci, inimă, nu mai plânge,
Dacă nu l(-ai) putut învinge,
Amarile ți-le stinge,
Nu vărsa lacrimi și sânge.

Hallgass, szív, ne sírj,
Ha nem tudtál győzni,
Enyhítsd a keserűséged,
Ne onts könnyet és vért.

Sz tótz votyi nu Lacrimátzi
Ke voj szintyézt finováti
Tegye rele voj ketatzi
Ku plinszu nuve sztricitzi

Stați, ochi, nu lăcrimați,
Că voi sunteți vinovați,
Toate rele voi căutați,
Cu plânsul nu vă stricați.

Szemek, ne könnyezetek,
Mert ti vagytok a vétkesek,
Mindig a rosszat keresitek,
Ne gyötörjétek magatokat sírással.

Táts inima nu mój greji
Ku lacrimae nu maj slei
Nutyé kinta nutye keji
Kej kit lume tet nej treji

Taci, inimă, nu mai grăi,
Cu lacrimă nu mai slei,
Nu te cânta, nu te căi,
Că cât lume tot no-i trăi.

Hallgass, szív, ne szólj többet,
Ne vesztegesd a könnyeidet,
Ne dalolj, ne bánkódj,
Úgysem élek, míg a világ.

Szlobod kopu intro pórtye
Térmet dor in lok szo pórtye [!]
Umblu ku gindar gye kórtye [!]
Ke gye bínye nánuj pórtye.

Slobod capu' într-o parte,
Trimit dor în loc de carte,
Umblu cu gânduri departe,
Că de bine n-avui parte.

Féloldalra hajtom fejem,
Búmat küldöm levél helyett,
Messze járnak a gondolataim,
Mert semmi jóban nem volt részem.

Am portye gye tetye relé
Ke nuj doru ká ómele
Vaj ki romae Strikae jele
Gyekind port hanye de zsele

Am parte de toate rele,
Că nu-i dorul ca ale mele [!],
Vai că rău mă strică ele,
De când port haine de jele.

Csupa rosszban van részem,
Mert nincs az enyémhez fogható bánat,
Jaj, nagyon tönkretesz,
Mióta gyászruhát hordok.

Tegyé relé aflé locu
Lá minye munkálás [!]
Am újtat részu si soku
Galbinyit gyé kand ka szoku

Toate rele află locul
La mine, mânca l-ar ...
Am uitat răsul și jocul,
Gălbenit de când [!] ca socul.

Minden rossz megtalál
Engem, hogy lenne átkozott.
Elfelejtettem a nevetést és a táncot,
A bútól sárga lettem, mint a bodza.

Kulakrime gye kand cinye
Am fi umput multye vasa
Panun [?] vurv si plin gye rásze
Dorul s totász nu ma lásze
capea

Cu lacrimă, de când ține,
Am fi umplut multe vase,
Până în vârf și pline rase [?]
Dorul totuși nu mă lasă.
Capăt.

A könnyeimmel, mióta [búm] tart,
Sok edényt megtölthettem volna,
Egészen a tetejükig, csordultig,
És mégsem hagy el a bánat.
Vége.

Rákosi Sámuel Holmija (1785–1791) STOLL 409. 110b–111a;

Pálóczi Horváth Ádám is feljegyezi a román dalt egy saját(nak tűnő) fordításban:

Kutyaszőr a marás ellen

Szüntesd, lelkem, siralmidat, szüntesd, szemem, könyvedet,
Nincs miért epeszd magadat, nincs mért gyötörd szívedet.
Sokszor a szív őmagának maga csinál siralmat,
Ha enged maga bűjének magán venni hatalmat.

Úgy tetszik, hogy úgy fáj a seb, amint a sebes érzi,
Az érzékenyt a legkisebb, mint a nagy seb, úgy vérzi.
Az érzéketlen szíveken a nyilak megtompulnak,
A könnyen hajló fejeken kis terhek is magynak.

Szívem! te is még előre, az unalmat képzelve
Terhet raksz a gyöngé főre, mind több-több búval telve;
Attúl előre irtózol, ami kedves lehetne,
S amin sírni gondolkozol, abbúl öröm telhetne.

Ah, szüntessed, játszi lélek! kemény gondolatidat,
Semmit sem könnyíted vélek bánatod s kínjaidat.
Méreg bennem az egész szív, csupa bánat a lélek,
Bennem a bú a kedvvel vív, s már halódom, míg élek.

Mondd meg, lelkem! hogy tehessem könnyű tollá terhemet?
Adjad, hogy levetkezhessem, ami terhel engemet;
Tereh a toll a madárnak, de segíti repülni,
Vajha, akik szárnyan járnak, tudnék tőlök enyhülni!

Ha az én szívem bánati szárnyakká lehetnének!
Lelkem bolygó gondotati messze repíthetnének!
Hadd tudnám fejér hattyúként tollamat csikorgatva
Elhagyogatni lassanként bánatomat, siratva.

Próbáld, lelkem, a gyógyulást, légy magadnak orvosa,
Hadd érezzem megtompulást bennem a bú nyílvasa;
Tedd gyönyörűség céljává mindazt, ami keserít,
Vesd ki, tedd földönfutóvá bánatimnak ezerit.

Hiszen a nemes léleknek ez fő tulajdonsága:
Hogy nem enged a terheknek, mint a pálmafa ága,
Ha fáj is, fogd rá, hogy nem fáj, úgy talán nem fog fájni,
És szíveden a síró száj nem fog új sebet vájni.

Ah, nem lehet! hát mit tegyek búm megenyhítésére?
Ha szabad lesz, visszamegyek sebem eredetére;
Menj hát! és aki ostromot készített bús szívednek,
Majd készít Junó flastromot vérbe' forgó sebednek.

Ez bántott meg; orvosod is, úgy reménylem, ez lészen,
Mind sebed, mind bánatod is eltörüli egészen.
Oly tüzes áromákból áll ez a Himen fáklyája,
Hogy magában tüzet talál, nem kell parázs alája.

Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek (1813) STOLL 639. 159. sz.
BARTHA–KISS J. 1953, 290–291; vö. RMKT XVIII/16. (*Holmi* II.)

*

Bár Pálóczi Horváth Ádám dallamot is rögzít saját fordításához-átköltéséhez, ez azonban teljesen más metrumú (talán épp erre a máshonnan ismert melódiára támaszkodott a fordítás során). A *Dávidné Soltári*-ban (II) ugyan dallammal jegyezték le, de ez igencsak vázlatos, legfeljebb a fő ívet tükrözi – ereszkedő, talán pentaton fordulatok is tartalmazó keserves-dallam –, így közlésétől eltekintünk.

I26.

+ I. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 60a. Ks.: *Ó, ti egek, ily kínokra milyen okból vettettem.*

7 vsz.

II. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 125a. Ks.: *Ó, ti egek, ily kínokra milyen okból vettettem.*

7 vsz., az I. másolata, apró eltérésekkel és hibákkal (pl. *fényessége*).

I27.

Ekeli gyűjtemény (1767–1790) STOLL 1079. 351a. Ks.: *Gyászos éltem ki-ki látja és szomorú voltomat.*
1 vsz. A csallóközi református gyűjtemény 1790 körül összeírt részében.

I28.

+ I. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 52a. Ks.: *Kurca víze lementében.*

5 vsz.

+ II. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 254. sz. *Úri remete.* Ks.: *Duna víze lementében.*

Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 370; ÉP 112. sz.

4 vsz., dallammal.

Nótajelzésként:

Más a veréb, más a fecske – **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 264. sz. (kötetünkben 8. sz.)

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM: *Mínap az utcán mentembe'* – Uo., 359. sz.

Mindkét forrás összeírója a debreceni kollégium diákja volt. Mindkét kesergő versszöveg aktualizálja a helyszínt a dél-alföldi régió egy-egy folyójára (Kurca és Duna), ill. városára ([Hódmező] Vásárhely, Kalocsa). Talányos, hogy ki a vers lírai alanya: magányos falusi értelmiségi vagy egy falun élő köznemes, „úri remete”?

*

Régies, ereszkedő ívű (talán még XVII. századi) dallamát a II. változat őrizte meg. Domokos Mária átírásában közöljük:

I29.

NÉGY ÚJ VILÁGI ÉNEKEK. (é. n.) Második. Ks.: *Látom, életem veszendő.*

II vsz.

Csupán egyetlen (a XIX. század elejére datálható) ponyvakiadásban ismert keserves. Az első szakaszok az árvaságról panaszkodnak, majd egy – sokak által kuruc kori szövegnek tartott – bujdosóének-részlet, ill. néhány szerelmi panaszdal-strófa olvasható. A füzet következő szövege egy népszerű keservesből átalakított rabének (*Boldogtalan sorsa siralmas éltetnek*; kötetünkben 91. sz.).

A 6–7. strófa csakhamar felbukkan pl. Csöbrös István katonakönyvében egy bujdosóének és keserves elején:

Elindultam világ útján,
Nem tartottam lovam száját,
Nem tanultam mások kárját,
Most sóhajtom magam baját.

Későn van már, jaj, bánkódni,
Az kár után okoskodni,
Az mars után harcot verni,
Azt csak jobb Istenre hagyni.

Csöbrös István-ék. (1822–1825) STOLL 1240. 25. sz., I vsz.

KATONA-LÁBADI 1993, 99.

I30.

+ I. **Szőllősy Ignác-ék.** (1801) STOLL 561. 31b. Ks.: *Két szemeim forrásai.*

I vsz.

II. **Gaal Miklós-ék.** (1810) STOLL 614. 21. Ks.: *Két szemeim forrásai.*

2 vsz.-ban leírt változat.

A műköltői karakterű vers mindkét forrása Erdélyből származik.

II. C) 4. Irigyek miatti panaszok

E fejezet repertoárjában az a közös vonás, hogy minden szöveg az irigyek, a rossz nyelvek támadásai, intrikái ellen panaszskodik, néha átkozódva, támadóan. E motívum használata természetesen nem korlátozódik erre az almfajra, hanem a keservesek és közéleti dalok körében is találkozunk vele. Kötetünk „szűrőszempontja” miatt mindenképp féloldalas a kép e témakörben is, hiszen a szerelmi tárgyú dalok is állandóan viaskodnak a külvilágot megtestesítő gonosz irigyekkel, rossz nyelvekkel (Catullustól a trubadúrköltészetig, s a későbbi korok irodalmában egyre erőteljesebben).

A közvetlen magyar közköltészeti előzmények között első hely illeti meg a *Sokan szólnak most énreám nagy ártatlanul* kezdetű éneket (RMKT XVII/3. 116. sz.), amelynek a XVII. századból is sok feljegyzése ránk maradt, s a XVIII. században is megőrizte népszerűségét. Jellemző, hogy 1800 táján még egy tus-fűzérben is helyet kapott – úgy látszik, a poharazás közben sem csak áldást kívántak egymásra az emberek, hanem bőven jutott az átokszavakból is. Mivel több későbbi irigy-átokvers táplálkozik belőle, érdemes néhány fontos strófát felidézünk:

Sokan szólnak most énreám nagy ártatlanul,
Hadd koptassák az szájakot haszontalanul,
Engem sem hágy én Istenem gyámoltalanul. [...]

Követ fúnak kígyó módra gyakran ellenem,
Nincs miattok csak egyszer is jó ízű étkem,
Hálót hántak énellenem, de elkerültem.

Panaszom is volna nékem, de hadd legyen az,
Kurva az anyja rossz embernek, egy szó úgy, mint száz,
Az ki engem hátam mellé, nem szembe gyaláz. [...]

Mit gondolok rossz embernek rám szólásával,
Mint egy rühös komondornak ugatásával?
Nem szólok már többet arról, megéri azzal.

Bocskor-kódex (1716–1739) STOLL 180. 140a–b, részletek
CSÖRSZ 2003, 79. sz.

A műfaj egyik korábbiak tünő, de csak 1837-ből ismert emléke Bándi Péter csekefalvi énekes-könyvében maradt ránk:

Indulj, édes pennám, új verseket írni,
Ne is hadd magadot egész elbágyadni,
Meg se szűnjél könnyen magadot kitenni,
Nyomorúságimat mind megmagyarázni.

Sirat most engemet Maros a Tiszával,
Bánkódnak a fűk, fák, s vizek a halakkal,
És minden teremtés égi madarakkal,
Siratnak engemet mindenek nagy szóval.

Ákármerre megyek, mindenütt csúfolnak,
Hol itten, hol másutt mindegyre csak rágnak,
Kikről nem gondoltam, még azok gyaláznak,
És minden helyeken csúfosan gyaláznak.

Ó, hatalmas Isten, engem mire szántál,
Hogy ily sok irigyek szájába juttattál,
Semmi jót énvelem meg nem kóstoltattál,
Mégis mindenektől engem elhagyattál.

Tekints reám immár egyes szemeiddel,
Ne hadd, hogy én többé rontassam ezekkel,
Végý környöl engemet a te kegyelmeddel,
Oltalmaz, Istenem, a te kezeiddel!

CSÖRSZ 2000, 48–49.

Ahogy az előszóban is utaltunk rá, az irigyek elleni strófák, motívumok fontos szerepet kapnak a szerelmi közköltészetben is. Az alábbi, irigyek elleni szerelmi keserves már az 1790-es évektől ismert, itt egy XIX. századi eleji változatot idézünk:

Siralom, búbánat fonnyasztja éltemet,
Nincs, ki vigasztalja szomorú szívemet,
Mert sok irigyemnek álnoksági,
Vesztemet keresik ravaszsági.

Az Úristen tudja ártatlanságomat,
Vele bizonyítom igaz, hív voltomat.
Jól tudom: megszánja, felveszi ügyemet,
Hogy confundálhassam sok ellenségemet.

Akárki mit véljen: csak egynek kedvében
Lehessek hívséges emlékezetében,
Véle nem gondolok, ki mit véljen –
Akinak nem tetszik, oda tégyen!

De ha még az üdő kikeletre fordul,
Akkor az én fám is zöld ággal beborul.
Akkoron én szívem lesz álmadazással,
Rólad, édes rózsám, nagy gondolkozással.

Búbánat, búbánat, ha meglephetnélek,
Csomóban kötnélek, Dunába vetnélek.
Akkoron szívemből, tudom, kivetnélek,
Híreddel-neveddel el is temetnélek.

Csehy István-ék. (1807) STOLL 1177. 11. sz. (VÉV 160. sz.)

Az irigyek természetesen központi szereplők az alábbi alműfajon túl a vegyes moralizáló és oktató versekben is. Kötetünk 34. szövege (*Ifjúságomnak virága*) például éppúgy e fejezetbe is besorolható. A szoros kronológiától egy alkalommal eltértünk, amikor egymás mellé helyeztük az egymás részleteiből építkező *Búsul szívem, majd vérrel könnyezik*, ill. a *Gyarlóságom ime, mire hozott* kezdetű, akár egyazon szövegcsaládnak is tekinthető két verset (134–135. sz.).

- + I. **Szikszai András-ék.** (1746–1752) STOLL 239. 48a–b. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.* Nj.: *Siralomnak, fájdalomnak [völgyében kesergek]*
8 vsz., 14, 14, 8, 8, 14-es metrummal. Jellemzője, hogy összekapcsolja a szerelmi változatot és az átkozódó formulákat. A nótajelzés ugyanezt a metrumot képviseli, tehát nem a 14, 14, 8, 8-as „kisformát”, amelyet a későbbi változatok többsége.
- II. **Szívetek Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. LXI. sz. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.* Kiadása: VERSÉNYI 1914, 122.
4 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrummal. Sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1–3, E1. Egyedi szakasza majd csak az 1820–30-as évekbeli sárospataki nyomtatott kiadásokban bukkan fel újra:

Ritka, hidd el, bátor vedd fel az egész világot,
Az emberben, mint tengerben, látsz hajlandóságot,
Igen kevés az olyan szív,
Mely mindvégiglen vagyon hív.

Az ének végén: *Vége.*

- + III. **Herschman István-ék.** (1773–1790) STOLL 310. 74–75. *Szép ének.* Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*
6 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban, az 1–3. szakasz refrénes. Sorrendjük azonos a VII. magyar strófiával, s csak a 2–3. vsz. sorrendje tér el a ponyvakiadásoktól. Minden strófánál *rep.* rövidítés jelöli a 3–4. sorok ismétlését. Az ének végén: *finis.* Erdélyi János utólag bejelölte a cezúrákat, jegyzetet írt, ill. néhány stiláris javítást is tett a szövegen, végül mégsem közölte.
- IV. **Kulcsár Pál-melodiárium** (1775–1785) STOLL 319. 72. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*
Kiadásai: BARTHA 1935, 138. sz.; BARSÍ 1988, 43. sz.
2 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban, kétszólamú kottával (dallam és basszus), sorrendjük azonos a XIII. első két szakaszával, ill. a szintén pataki V. változattal.
- V. **Zemplényi-kézirat** (1775–1785) STOLL 320. 37b–38a. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*
Kiadásai: BARTHA 1935, 138. sz.; BARSÍ 1988, 43. sz.
2 vsz., sorrendjük azonos a IV. változattal és a XIII. 1–2. szakaszával (e források sárospatakiak), ill. a Csokonai Vitéz Mihály által feljegyzett XXI. változattal. Nem refrénes, szerelmi travesztia. A 38a-n az ének melodiáris kottájának tenor és basszus szólama található.
- VI. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 16–17. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*
5 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban, nem refrénes szakaszokkal. Sorrendjük azonos a VIII. változattal. A vers másolata: XXIII.
- VII. **Zsoldos Xavér versgyűjteménye** (1786–1798 k.) STOLL 369. 95b–96a. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél.*
12 vsz. (6 magyar és 6 latin, felváltva; kivételesen a magyar strófák olvashatók előbb). A magyar strófák sorrendje azonos a III.-kal:

Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél,
Nem csak egyszer, sőt ezerszer bánatra vezettél,
Gonosz irigy, mint az mirigy,
Kémélj meg, ne bánj velem így!

Maeror atrox maeroribus qui me obumbrasti:
Miserias mihi mille forsitam causasti,
Saevit maeror et affligit,
Cordibus fella infligit.

Kész a kocka vessed vakra had forduljon hatra,
Hogy irigyem eztet látván fakadgyon bánotra,
Gonosz irigy, mint az mirigy,
Kémélj meg, ne bánj velem így!

Alea parata fac ut numero sit sexta,
Faxit [?] corda affligenti maerori sit infesta,
Saevit maeror et affligit,
Cordibus fella infligit.

Üdő járva ki-ki látja, mi vagyon a zsákba',
Mely ártotlan elárulva vagyok mast a pácba'.
Gonosz irigy, mint az mirigy,
Kémélj meg, ne bánj velem így!

Tempore non diuturno apparet ex sacco,
Si quid maeroris occulti lateat in sacco.
Saevit maeror et affligit,
Cordibus fella infligit.

Nosza, töltsed poharamat, hadd igyam truccára,
Irigyemnek hadd függesszek friss fűgét orrára!
Csalárd világ nagy álnokság,
Mézet ígér, de mérget ad.

Eja imple meum poculum ut bibam gratanter,
Monstrem ficum sic maerori omnius latanter,
Fallax munde nihil ad te,
Laetetur ne sicut ante.

Kurva az anyja, aki bánja, szemét-száját tátja,
Hogyha néha, noha ritkán jó kedvemet látja,
Rágalmaznak a rossz nyelvek,
Hadd ugassanak az ebek!

Sit meretrix ejus mater, qui vult inudere [?],
Quod non nunquam nos videat pro posse [?] gaudere,
Latrent canes velut novint,
Sed nobis nocere nolint.

Had ítéljen minden huncfut, én azt csak nevetem,
Szemeimet, kit szeretek, csak arra függesztem.
Senkinek sincs arra gondja,
Hallgasson hát az kurvanyja!
Akinak van arra gondja,
Tegyen róla az kurvanyja!

Si sit iudex quivis stultus hoc erit ridendum,
Et deinde est dicendum ei ad veniendum,
Nemo sinit rem abire,
Quam sit esse sine errore.

Et [?] qui sinit rem abire,
Erit solus in errore.

A vers végén: *finis*. A kézirat előző szövege a *Mit búsulsz, kenyeres...* kezdetű XVII. századi panaszdal (RMKT XVII/10. 90. sz.), amely ugyancsak hangsúlyos helyen, strófakezdetként szidja az anyját a világnak.

- + VIII. **Dubinszky Mátyás-ék.** (1787) STOLL 373. 41a. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

5 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban. Sorrendjük azonos a VI. változattal; az 5. vége eltér a megszokottól. A kézirat magyar részének nyitó darabja (előtte csak latin versek voltak, megegyező kézírással, majd sok kihagyott oldal).

- IX. **Kreskay Imre-gyűjt.** (1788) STOLL 379. 81a–82b. *Irigységnek megvetése*. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél.*

7 vsz., az első öt refrénes; sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 5R, 2, 4, E1–3. Egyedi strófái (5–7):

Tisztességes szép vigasság senkit meg nem bánthat,
Azért tehát az irigyem énnekem sem árthat.
Gonosz irigy, ne légy mirigy,
Kérlek, ne bánjál velem így.

Ámbár tehát az irigyem énreám támadjon,
Vígágomban minden gonoszt fejemre okádjon,
Nem fél szívem, vidul kedvem,
Mert el nem vész hírem, nevem.

Igaz ember az irigyét így szokta nevetni,
Mézben forralt gonosz mérgét magával nyeletni.
Így az irigy bosszonkodik,
Igaz ember nem bánkódik.

Noha a gyűjtemény összeírója, Kreskay Imre gondosan meg szokta jelölni a versek szerzőit, itt nincs erre utalás; ő is anonim szövegnek tekintette. A kézirat lapjait tévesen kötötték be, a könyvtári lapszámozás viszont helyesen követi a versek szövegét.

- X. **Fiatl Dallok** (é. n.) Második. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél.*

6 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban, az 1–3. refrénes. Sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 3, 2, 4–6. Szinte teljesen azonos a további ponyvakiadásokkal (XI–XII).

- XI. **Dallok (é. n.)** Prága, Národní knihovna České republiky, kolligátum. Második. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél.*

6 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban, az 1–3. refrénes. Sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 3, 2, 4–6. Szinte teljesen azonos a további ponyvakiadásokkal (XII–XIII), a kiadvány egyetlen szövegében sincs viszont átfedés az egyező című váci ponyvával (OSZK 821.144), de pontosan megegyezik a X. változat forrásának szerkezetével.

- XII. **Öt különb-féle szép vígágos 's módos világi dalloknak le-írása** (é. n.) Második. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél.*

6 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban, az 1–3. refrénes. Sorrendjük és lényegében a szöveg is azonos a X. és XIII. ponyvaváltozattal. Egy azonos (bár sajtóhibás) című és tartalmú, de eltérő nyomdászú ponyva Kozoca Sándor hagyatékából bukkant fel a budapesti Központi Antikvárium 99. árverésén.

- XIII. **A' rendes pipázás privilégiumjai, és szép világi énekek...** (é. n.) [Függelék], Harmadik ének. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél.*

6 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban, az 1–3. refrénes. Sorrendjük azonos a X–XII. ponyvakiadásokéval. A pipázásról szóló tréfás szabályzat azonos, másik ismert kiadásának (OSZK 803.097/803.098)

versfüggelékben a *Bokros bánat*... már nem szerepel. Feltehetőleg kinyomtatták viszont azon a változaton, amelynek négy tételes függeléke van, s amely egy 2003-as árverésen bukkant fel.

XIV. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 178. sz. *Szép nóta*. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél*.

3 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban. A végén: *Vége*. A törzsanyagtól eltérő, de nagyjából egykorú kézírással. A szerelmi travesztia 1–2. szakaszát lásd alább, Csokonai feljegyzésében is; a 3. strófát csak innen ismerjük:

Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél,
Sok ezerszer, nem csak egyszer gyászban is ejtettél,
Mégis látom, mást ölelgetsz,
Nekem csak visszafelelgetsz.

Mint a hajós, kinek bajos volt hajókázása,
Ha végtére szerencsére lesz partra jutása,
Bánatjáról felejtkezik,
Róla meg sem emlékezik.

Én tégedet szerettelek, de engem megcsaltál,
Igoz szíved, amint vélem, nálam jobat talált,
Kívánok hát jó szerencsét,
Kedves rózsám, rossz dolgodért.

XV. **Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei** (1790–1809) STOLL 399. 46b–47b. *Az irigy trucca*. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél*.

5 vsz., 14, 14, 8, 8-as, refrénes versformában. Sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 5R, 3, 2, 4R.

XVI. **Külömbféle versezetek** (1790 k.) STOLL 400. *Egy furcsa*. Ks.: *Bokros bánat én szívemet mely gyakran epeszfi*.

4 vsz., 14, 14, 8, 8-as, nem refrénes formában. Sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 4, 5, 6; rendhagyó kezdősorral. Az ének végén: *Vége*. 4. szakaszát idézzük:

Hadd ítéljen minden giz-gaz, nem gondom: nevetem.
Kit kedvelek, szemeimet csak arra függesztem.
Rágalmaznak a rossz nyelvek,
Ugassanak, ők csak ebek.

XVII. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 112. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél*.

2 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban. Sorrendjük azonos a IV–V. és XXIII. változattal (ez utóbbi szintén Debrecenhez köthető), ill. a XIV/1–2. strófával.

XVIII. **Dugonics-Analekta** (1791 után) STOLL 1112. 133–134. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél*.

5 vsz., 14, 14, 8, 8, 14-es metrumban. Sorrendjük megfelel a VIII/1–5. szakasznak, de a régi, visszatérő nagysort használó metrum miatt módosított szöveggel.

XIX. **Szép világi énekek** (1794) STOLL 422. 7a–b. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemre szerzettél*.

2 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban. Sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1–2. Az ének után a *Gyászba borult gondolatim, szűnjetelek* kezdetű vers következik. A kézirat valószínűleg erdélyi eredetű.

XX. **Adorján Imre-ék.** (XVIII. század 2. fele) STOLL 446. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél*.

Kiadása: GYALUI 1895, 79.

3 vsz. A közreadó nem jelzi, hogy az egész verset lemásolta-e a (ma már lappangó) kéziratból, amelyet egy csikmenasági székely határőr strázsamesteré volt. Az ének a szerelmi panaszdalok vádló hanghordozásával szólítja meg a bánatot, majd két egyedi strófa következik:

Nem reméltem, nem is véltem, hogy engem megcsalnál,
Álnoksággal s ravaszsággal így megjátszódattnál,
De ám látom, mesterséggel,
Megrontottál kétszíniséggel.

Nagy gyötörődést, szívtörődést én bennem szerzettél,
Legyen elég, ha már félig engemet megöltél,
Sok bánatba merítettél,
Búsulással epesztettél.

XXI. Bajmóci kézirat (XVIII. század 1. fele?) STOLL 448. 2a–b. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

5 vsz., sorrendjük az azonos metrumú (14, 14, 8, 8, 14) I.-höz képest: 1, 2, 8, E1–2., vö. XXII.
A két záró szakasz közkeletű négysoros strófák kibővítésével jöttek létre:

Tánc, multság, tréfa, vígság lehet böcsülettel,
Az társaság, jó barátság szép tiszta étellel,
Az játszó kedv szelídséggel,
Időtöltés különbséggel.
Átkozott, az ki rágalmoz gonosz nevezettel!

Kurva az anyja, az ki bánja, szemit-száját tátja,
Hogy valaki, az ki ritka, víg kedvemet látja,
Az társaság vidámítja,
Jó barátság megújítja,
Kinek mit árt, kiben tesz kárt? Mondd meg, mért ugatja?

XXII. Szép világi énekek (XVIII. század 2. fele) STOLL 478. 4b–5b. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

5 vsz., sorrendjük azonos a XXI. változattal. A végén külön cím nélkül az *Akármi képp gondolkodjam* kezdetű, szerencse elleni panaszvers olvasható (kötetünkben 167. sz.). Rendhagyó metrumú, néhol hibásan lemásolt változat; a lejegyző talán nem volt magyar anyanyelvű, a ritkább szavakat szinte mindig elvétí vagy gyakoribbakkal keveri értelmetlenül.

XXIII. Csokonai dalgyűjteményének töredéke (1800 k.) STOLL 1150. 103a–b. *Búslakodás.* Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

2 vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumú, nem refrénes változat. Megegyezik a IV–V. és XVII. változattal, amelyek Sárospatakhöz és Debrecenhez köthetők:

Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél,
Sok ezerszer, nem csak egyszer bánatba ejtettél,
Mégis látom, mást ölelgetsz,
Nékem csak visszafelelgetsz.

Mint a hajós, kinek bajos volt hajókázása,
Ha végtére szerencsére lesz partra jutása,
Bánatjáról felejtkezik,
Arról meg sem emlékezik.

Csokonai e tisztázatnak tűnő kéziratot később a Metastasio-fordítás papírként használta fel, félbehajtva.

XXIV. Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 177a. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívembe szerzettél.*

3 vsz. A XIV. csaknem egyező másolata.

XXV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 6a–b. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

5 vsz. A VI. csaknem egyező másolata.

XXVI. **Világi nóták** (XIX. század eleje) STOLL 546. 10a–b. *Világi ének.* Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

5 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 3, 5.

XXVII. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 25b–26a. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

5 vsz.; sorrendjük azonos a XXI–XXII. változattal; feltehetőleg ez is felvidéki vagy nyugat-magyarországi forrás. Néhol rendhagyó, átalakult metrummal.

XXVIII. **Farkas Pál-gyűjt.** (1773–1810, 1807 körüli kézírás) STOLL 1087. 218. *Az irigyek nyelve ellen magát vigasztalja.* Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél.*

Nj.: *Nota propria vel Siralomnak, fájdalomnak etc.*

Kiadása: CSÖRSZ 2009, 135–136.

7 négysoros vsz., 14, 14, 8, 8-as metrumban, végig refrénes szerkezettel. Sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 5R, 2R, VIII/3–4R. Feljegyzője, Farkas Pál tamási (Tolna m.) nótárius alternatív nótajelzést ad meg, bővebben lásd a dallam jegyzetét.

XXIX. **Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg dalok** (1826) 206. sz. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

3 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: I–2, II/4. A 3. strófa a szerelmi tematika felé hajlik el:

Ritka, hidd el, ámbár nézd el e széles világot,
Hogy emberben mint tengerben lelj állandóságot,
Ritka, hidd el, az olyan szív,
Amely párjához legyen hív.

A sárospataki antológia 1834-es bővített kiadásában ugyanígy szerepel (160).

XXX. **Udvardy János népdalgyűjteménye** (1832) 98a–99a. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

5 vsz. Sorrendjük azonos a XVI–XVII. és XXI–XXII. változattal.

XXXI. **Érzékeny és víg dalok gyűjteménye** (1834) 160. Ks.: *Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél.*

3 vsz., megegyezik az 1826. évi kiadás szövegével, még az 1. sor sajtóhibáját (*mély unalmat*) is megőrzi.

Nótajelzésként:

Jajra, bajra, búbanatra szívemet eresztém – **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 27–28.

NAGY János: *Jaj, te szegény Magyarország, jaj, mire jutottál* – pl. **Horváth Pál énekgyűjt.** (1790 k.) STOLL 396, 10a.

Az országszerte népszerű dal kétféle metrikai megoldással terjedt, a négysoros versformájú változatokon belül is refrénes és refrén nélküli altípusokkal. Érdekes, hogy a ponyvakiadásokkal pontosan egyező kéziratos másolat nem maradt ránk, legközelebb a XVI. és XXVI. áll hozzájuk. Önálló csoportot alkotnak a szerelmi tárgyú parafrázisok; ezeket jórészt a sárospataki és a debreceni kollégiumból ismerjük.

Az ének tanító karakterét erősítik a lépten-nyomon felbukkanó közmondások, szentenciák.

III.

5 *a kocka [...] hadd forduljon hatra* – legyen szerencsém, vö. *Nem mindenkor vet batot a kocka,* azaz: nem lesz mindig szerencsénk (SZEMERKÉNYI 2009, 797).

9 *mi vagyon a zúákba* – (előbb-utóbb) kiderül az igazság, vö. *Kibújik a szeg a zúákba* (SZEMERKÉNYI 2009, 1259).

XVI.

cím Egy furcsa – a furcsa melléknév csinosat, korszerűt is jelentett a XVIII. században.

*

A kunsági Szikszai András (I) és a tolnai Farkas Pál (XXVIII) egyaránt nótajelzésként adja meg a *Síralomnak, fájdalomnak*... kezdetű panaszdalt (kötetünkben 101. sz.), jóllehet az csak az előbbi által leírt AABBA szerkezetű, 14, 14, 8, 8, 14-es ósváltozat metrumával egyezik. Ennek kottás feljegyzését nem ismerjük. A *Bokros bánat* elterjedt, AABB szerkezetű strófájához illő dallamot a sárospataki *Kulcsár-melodiárium* és a *Zemplényi-kézirat* (IV–V) őriz két szólamban, minden bizonnyal dūr hangsorral, egy korabeli német dallamtípus hazai képviselőjeként. Bartha Dénes (1935, 138. sz.) közlése nyomán, Barsi Ernő átírásában (1988, 43. sz.) közöljük:

Bok-ros bá - nat, mely u - nal - mat szí - vem - ben szer - zet - tél,
Sok e - zer - szer, nem csak egy - szer há - ló - ba ej - tet - tél,

Még-is lá - tom, mást ö - lel - getsz, Ne - kem csak víz - sza - fe - lel - getsz.

I32.

+ I. **Solymosi József-ék.** (1748–1751) STOLL 216. 36b–37b. Ks.: *Szánom gyászos életet.*

Kiadása: KANYARÓ 1893, 89–90.

7 vsz., a versfőkben: SZEZCNI, tehát a ponyván szereplő *Szenczi* romlott formája.

+ II. **Múltságos Világi énekek ...** (1769) Negyedik. Ks.: *Szánom gyászos életet.*

Nj.: *Lengyel nótára.*

7 vsz., a versfőkben: SZÉNCZI.

III. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 106a–b. Ks.: *Szánom gyászos életet.*

7 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. A versfőkben: SZÉNTZÉ. Valószínűleg ponyvamásolat, bár néhol eltér az ismert kiadástól.

A vers lengyel dallamra (egy ismeretlen *polonéz*re) készült; a *Szenci* nevet nem tudjuk azonosítani.

I.

22–23 *Contentálom azokat, / fogják magok orrokat* – azokat illeti a szemrehányás, akik ellenem cselekszenek, vagy: javaslok, vegyék végre észre magukat, saját hibáikat. Vö. a régies és ritka szólással: *Fogd meg az orrod* (SZEMERKÉNYI 2009, 1076).

28 *bogár után indulnak* – értsd: rossz úton jár, bajba jut, aki más (bogár) után megy, másra hallgat. A régies szólás teljesebb formáit (pl. *Aki bogár után indul, szarba vezet*) felsorolja és magyarázza SZEMERKÉNYI 2009, 156–157.

35–38 Számos magyar szólás és közmondás példálózik kutyával, konccal, csonttal, sőt kutyaugatással, ha irigységről, oktalan marakodásról, rosszindulatú szóbeszédről, dühös veszekedésről van szó. Pl. *Nebezen alkszik meg két eb egy csonton* (SZEMERKÉNYI 2009, 304, 810, 872).

46 *felhozza csillagomat* – ti. a szerencsecsillagomat, vö. az ellentétes jelentésű szólásmondással: *Lement a csillaga*, azaz már nem megy olyan jól neki, elhagyta a szerencse (SZEMERKÉNYI 2009, 236).

- + I. **Énekeskönyv** (1750) STOLL 238. 4b–5a. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzjik*.
5 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 3–5, 2; a későbbi változatok nem ezt a sorrendet követik, hanem a ponyvakiadásokét. Az ének végén: *Amen*. A kezdősor – talán egy másik szöveg hatására – eredetileg eltért a megszokottól: *Búban én életem, siralomban fordult*, de az 1. strófa rímei jelzik, hogy az összeíró mégis azt a változatot ismerte, ezért emendáltuk.
- II. **Keservessen kesergő igen igen szép szebbnél szeb' négy énekek** (é. n.) Negyedik. Ks.: *Búban én életem s siralomban habzjik*.
5 vsz. Sorrendjük azonos a IV., szintén ponyván kiadott változattal, kisebb sajtóhibákkal és eltérésekkel.
- III. **Mulatságos Világi ÉNEKEK** (1769) Harmadik. Ks.: *Búban én életem s siralomban habzjik*.
5 vsz. Sorrendjük azonos a többi ponyvaváltozatával.
- + IV. **Három szép új szomorú énekek** (Buda, é. n.) Második. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzjik*.
Nj.: *Hol vagytok, Pegasus etc.*
5 vsz., sorrendjük azonos II. változattal, de a szöveg valamivel épebb, ezért ezt közöljük főszöveggént. A nótajelzés egy XVII. századi eredetű, a XVIII. században is közismert szerelmi panaszénekre utal (RMKT XVII/3. 201. sz.). A kiadvány előző szövegében 1761-es keltezés szerepelt.
- V. **Mulatságos Világi ÉNEKEK** (1790) Harmadik. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzjik*.
5 vsz., sorrendjük azonos a többi ponyvakiadással. A cím azonossága ellenére a repertoár nem egyezik meg a III. változat jóval korábbi forrásával.
- VI. **Öt szép új Mulatságos Világi ÉNEKEK** (1790) Harmadik. Ks.: *Búban én életem, siralomban [habzjik]*.
A korábban OSZK-beli példányból is ismert, majd lappangó ponyvafüzetről csak az Axioart 2008. évi egyik árverési katalógusából tudunk; ott csak a címlapot közlik. Ezt a forrást azonban Sebestyén Gyula is hivatkozta az MNGY VIII. kötetében *A táborban jer, pajtás* kezdetű dal kapcsán.
- VII. **VILÁGI KESERVES DALLOK** (Vác, é. n.) Első. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzjik*.
A ponyvafüzet mindkét ismert példánya (OSZK és Prága) csonka vagy nyomdahibás, így az első két szöveg hiányzik róluk, csak a címlap alapján tudjuk, hogy e keserves ott is megjelent.
- VIII. **Hat szép új Mulatságos Világi ÉNEKEK** (é. n.) Harmadik. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzjik*.
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással. Az azonos című és tartalmú IX. forrástól csak a hiányzó nyomdai sorszám, a tördelés és az illusztrációk tekintetében tér el.
- IX. **Hat szép új Mulatságos Világi ÉNEKEK** (é. n.) Harmadik. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzjik*.
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással. A kiadvány Nro. 12-es nyomdai jelzést visel, s az azonos című és tartalmú VIII. kiadás újrasedésének tekinthető.
- X. **Szárnyai Márton-ék.** (1772–1776) STOLL 1086. 56a. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzjik*.
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással. A végén, azonos írással: *Égy énekelt Erdélyi Ferenc*. A 3. szakasz részletét egy ismeretlen bujdosóvers töredékéhez tapadva a felvidéki kézirat 20a levelén is megtaláltuk:

Jaj az én életemnek,
Világon immár bujdosok,
Egyedül, mint egy szegény madár az bujdosásimban,
Nem érzem szívemet,
Veszejtem kedvemet,
Fogyasztom színemet,
Ebben, mint tükörben, látom életemet.

- XI. **Alsókubini kézirat** (1782 k.) STOLL 344. 1b. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzók.*
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással. Fölötte, más kézzel: *Sonette* (jóllehet nem az!).
A 3–5. stófa erősen romlott, töredékes. A gyűjtemény felvidéki eredetű.
- XII. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 20b. *Szép elkesergett ének.*
Ks.: *Búban én életem, siralomban habzók.*
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással. Jankovich gyakori utólagos átjavításaival, amelyek a ponyvaszöveg megoldásait plántálják át a korábbi, kéziratossá variánsra. A kézirat ezen fejezetében jórészt szerelmi panaszs- és búcsúdalkok, ill. házassági tanácsok olvashatók.
- XIII. **Lóskay-kódex** (1760–1820) STOLL 500. 183b–184a. *Cantio elegans.* Ks.: *Búban én életem, siralomban habzók.*
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással.
- XIV. **Ráth Károly-ék.** (XVIII. század vége) STOLL 504. 4b–5a. Ks.: *Bú az én életem, siralomban habzók.*
6 vsz., az 1–5. sorrendje azonos a IV. ponyvakiadással, az utolsó stófa egyedi, a szerelmi kontextust erősíti:

Mert gyászos életemnek immár nincsen párja,
Szomorú szívemet az búbanat járja,
Fonnyasztja életemet, mint tengernek habja,
Jóra fordulását többé már nem várja.

- XV. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 22b. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzók.*
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással. A kézirat valószínűleg felvidéki eredetű.
- XVI. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 38a. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzók.*
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással. A XII. csaknem egyező, tisztázott másolata.
- XVII. **Magyar énekek** (1804) STOLL 573. 35a–b. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzók.*
5 vsz., átlós vonalakkal áthúzva. Sorrendjük és a szöveg lényegileg megegyezik a ponyvákkal, de nem onnan másolták, mivel a kéziratossá, épebb változatokhoz hasonlít. Nem Jankovich Miklós írása; a kézirat e része kolligált egyes énekkéziratokból áll.
- XVIII. **Keller Antal-ék.** (1827) STOLL 745. 316–317. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzók.*
5 vsz., sorrendjük megegyezik a ponyvakiadásokkal, de egy-két apró eltérés arra utal, hogy nem közvetlenül azokról másolták.
- XIX. **L. J. énekeskönyve** (XIX. század I. fele) STOLL 864. 108a–b. Ks.: *Búban én életem, siralomban habzók.*
5 vsz., sorrendjük azonos a IV. ponyvakiadással.

Thaly Kálmán a XVII. századra keltezte a szöveget, ezt nem tudjuk adatokkal igazolni. Ő egy látszólag kéziratossá forrásból adta ki az ének egyik variánsát (1864, II. 288–289), ám a Nemzeti Múzeum Oct. Hung. 74. III. jelzet valójában egy ponyvakolligátum volt, amelyet szétszedtek és újraosztottak, így pontosan nem meghatározható.

I34.

- + I. **Perczi József-ék.** (1755) STOLL 250. 27–28. Ks.: *Búsul szívem, majd' vérrel könnyezik.*
7 vsz. A versfők feltehetően romlottak: BOR.AOIS. A végén: *Ameny.* A gyűjtemény a Felvidékről származik.
- II. **Szárnai Márton-ék.** (1772–1776) STOLL 1086. 30b–31a. Ks.: *Búsul szívem, majd' vérrel könnyezik.*
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, 7, 6 (vö. III). A versfőkben: BORSOSK.
- III. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 8b. Ks.: *Búsul szívem, majd' vérrel könnyezik.*
7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, 7, 6 (vö. II). A margón az 5. alternatív részlete olvasható. A versfőkben: BORSOI. A kézirat szomszédos szövegei is keservesek vagy moralizáló énekek.

IV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. VIII. 12a–b. Ks.: *Búsul szívem, majd' vérrel könnyezik*.
6 vsz. A III. csaknem egyező másolata, de a 3. szakasz toldása (= 4) híján. A margón, ceruzával, más kézírással: *Barssi*.

Az 1. strófa felbukkan az azonos metrumú, *Gyarlóságom íme, mire hozott* kezdetű keserves I. változatának 10. strófájaként is, lásd a következő szövegcsaládot. A versfőkben Barsi vagy Borsos családnév.

Jellegzetes versformája arra utal, hogy talán a szlovák eredetű *Én szeretek, nem merem mondani (Já milujem, nesmím povedati)* dallamára énekelték, akárcsak több más magyar nyelvű szerelmi és moralizáló keservest (CSÖRSZ 2014b, I. dallamtábla). Az I/7. szakasz még a tematikus rokonságot is elárulja.

I.

- 9–14 *ki másnak vermet és* – régi, gyakori közmondás, értsd: aki másnak rosszat akar, maga jár pórul (SZEMERKÉNYI 2009, 1435).
13 *Júdás* – Iskariótes; a Biblia szerint (Lk 22, 3–5; 22, 48; Jn 6, 71; 18, 2–5) 30 ezüstért elárulta Jézust, majd a pénzen vett réten szörnyethalt, ill. felakasztotta magát (ApCsel 1, 16–19). Neve az árulás jelképévé vált.

I35.

+ I. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 23–25. Ks.: *Gyarlóságom, íme, mire hozott*.

15 vsz. A versfőkben: GECZIPONIBORIS, talán eredetileg egy értelmes névalakot rejtett. Versformája (10, 10, 10, 7) megegyezik a cseh–morva–szlovák közköltészetből lefordított *Én szeretek, nem merem mondani (Já milujem, nesmím povedati)* kezdetű szerelmi panaszddallal; a 15. strófa kezdete is ezt parafrázálja. A gyűjtemény felvidéki eredetű.

+ II. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 45b–46b. Ks.: *Gyarlóságom, íme, mire hozott*. 10 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, E1–5. Jelentősen eltér az I.-tól, inkább szerelmes vers, néhol a versforma is átalakult: 8, 8, 10, 7, de nem következetes. Noha a gyűjteményben igen sok ponyvamásolat található, s nem zárható ki, hogy ez is egy nyomtatott szöveg variánsa, egyelőre nem került elő ilyen kiadás.

III. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 12a–b. Ks.: *Gyarlóságom, íme, mire hozott*.
15 vsz. Az I. csaknem egyező másolata.

Az I/10–13, ill. 15. strófa megegyezik *Búsul szívem, majd' vérrel könnyezik* kezdetű keserves 1–3. és 6–7. szakaszával (lásd a 134. szövegcsaládot).

A vers azonos metrumú átköltését a XIX. század első feléből, feltehetőleg Debrecenből ismerjük (összekapcsolva az *Állandó vagy, méltán szerethettek* kezdetű szerelmi dallal):

Élhetnék még egyszer víg kedvemre,
Világ ha bút nem hozna fejemre,
De sok vétet hányna a szememre,
Irigykedők éltremre.

Patvarkodik, ha vígságom látja,
Ha látja, hogy nem vagyok barátja,
Ellenem rút irigy száját tátja,
Szemem könnyét hullatja.

De reménylem, hogy nékem is az ég,
Megadja azt, amit megígért rég,
Sok bús után lesz örömdetesség,
Nem tart mindég az ínség.

Monori Ferenc-ék. (XIX. század I. fele) 120. sz., 1–3. vsz.

I.
24 *hamis töröket bányának* – ravaszszággal csapdába csalnak

III.
39 *Venus játékában* – szerelemben

I36.

Szíveket Újító Bokréta (1770) STOLL 299. Ks.: *Ne gondoldj az irigyekkel*.
Kiadása: VERSÉNYI 1914, 21.
I vsz. Az elveszett erdélyi kézirat számozatlan nyitó verseinek egyike.

Az ének 2–3. sora számos lírai népdalban előfordul belső strófaként, pl.:

Irigyeim sokak vadnak,
Mind a szomszédomba' laknak.
Adék nekik egy pár napot
Hadd ugassák ki magokat!

Gyergyóremete, Csík m.; ORTUTAY–KATONA 1970, II. 138–139.

I37.

- I. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 12. Ks.: *Átkozott irigy nyelvek, miért rontjátok [bíretem]?*
A kézirat első 15 lapja elveszett, így csak a tartalomjegyzékből tudunk a vers itteni előfordulásáról.
- + II. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. Nr. 80. Ks.: *Átkozott irigy nyelvek, mi rágjátok bíretem?*
3 vsz., bizonytalan kottairású dallammal.
- III. **Horváth Pál énekgyűjteménye** (1790 k.) STOLL 396. 12b. *A rágalmazórúl*. Ks.: *Ó, dübös irigy nyelvek, mért rontjátok híremet?*
3 vsz., az V. nyomtatott kiadás metrumában. Sorrendjük megfelel a IV. 1–3. szakaszának, de kisebb eltérésekkel. A gyűjtemény a pannonthalmi bencések körében keletkezett.
- IV. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 39b–40a. Ks.: *Ó, átkozott gonosz nyelvek, mért rontjátok híremet?*
4 vsz., sorrendjük az V.-hez képest: 1–4, de a II. metrumában.
- + V. **Énekes Gyűjtemény** (1801) 74. sz. *Az irigy nyelvek*. Ks.: *Ó, átkozott irigy nyelvek, mért rontjátok nevemet?*
4 vsz., a szótagszámok átalakulása miatt kis-Himfy-strófává alakult. Megtalálható az antológia 1803. évi átszerkesztett kiadásában is (lásd alább).
- VI. **Énekes Gyűjtemény** (1803) 91. sz. *Az irigy nyelvek*. Ks.: *Ó, átkozott irigy nyelvek, mért rontjátok nevemet?*
4 vsz., csaknem szó szerint megegyezik az 1801. évi kiadással.
- VII. **Egri ék.** (1806) STOLL 1175. [Mottóvers.] Ks.: ?
Kiadása: MÉSZÁROS 1975, 39.
Az Egerben összeírt, pápi személytől származó (jelenleg lappangó) kézirat mottóverse. A megtaláló csak négy sort idéz a versből, kezdetét és terjedelmét nem jelöli.
- VIII. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 81a. Ks.: *Átkozott irigy nyelvek, mit rágjátok híremet?*
3 vsz. A II. csaknem egyező másolata.
- IX. **Énekes Gyűjtemény** (1823) 74. sz. *Az irigy nyelvek*. Ks.: *Ó, átkozott irigy nyelvek, mért rontjátok híremet?*
4 vsz., megegyezik az 1801. évi kiadással.

X. **Bándi Péter-ék.** (1837) STOLL 819. 6–8. Ks.: *Átkozott irigy nyelvek, mért rontjátok nevemet?*

Kiadása: CSÖRSZ 2000, 39–40.

4 vsz., sorrendjük megegyezik a váci nyomtatványokéval (V–VI). A gyűjteményt egy csekefalvi (AI-Csík) fiatalember írta össze talán még csíksomlyói diákéveiben.

XI. **Borka Katalin-ék.** (1838?) STOLL 826. 4a–5a. Ks.: *Átkozott irigyek, nyelvek.*

4 vsz., sorrendjük a váci nyomtatványokhoz (V–VI) képest: 1, 3, 2, 4.

Révai Miklós moralizáló verseinek hatását tükröző költemény, az érzékeny dalköltészetté kissé színpadias hangütésével. Viszonylag sok erdélyi előfordulásáról tudunk.

II.

14 *Mint Achillestől vett szúrást* – értsd: halásos sebet. A trójai háborúban Achilles (Akhilleusz) megöli barátja, Patroklosz gyilkosát, Hektórt.

30–32 utalás a bibliai testvérgyilkosságra. Kain, az ősszülok első fia, megölte öccsét, Ábelt, s ezért az Úr megátkozta (vö. 1Móz 4, 1–16).

*

Dallamát csak a II. vázlatos kottája őrzi, de ennek alapján sajnos nem rekonstruálható.

I38.

Aranka György-gyűjt. (1782–1790) STOLL 345. I. 102a–b. Ks.: *Ab, jaj, szemem könyvezdegél.*

10 vsz.

A nyitó strofa változata egy másik erdélyi keservesben is megtalálható (*Idő, idő, tavaszidő*; kötetünkben 165. sz., 6. vsz.).

Egy többféle keserves-strófából és bujdosóénekek részleteiből összeálló bukovinai népi változat ugyanígy kezdődik:

Ó, jaj, szemem könyvezdegel,
Be keserves bú érdegel.
Szomorú szívem égdegel,
Alig-alig pihegdegel.

Elromlott szívem táblájo,
Mert szorítsa búnak árjo,
Mert szorítsa búnak árjo,
Mer nincsen, aki tápláljo.

Hadikfalva (Bukovina) gy. Kodály, 1914; MNT XI. 212. sz.

I39.

Aranka György-gyűjt. (1782–1790) STOLL 345. I. 112b–113a. Ks.: *Gyászos Múzsák az utat mutatják.*

12 vsz.

Talán Aranka György saját verse? Egy rágalmazó nyelv miatti kesergés. A 4. sorok szótagszáma ingadozik, talán 7 lenne az ideális (vö. *Já milujem, nesmím povidati; Búsul szívem, majd' vérrel könyvezik*; kötetünkben 134. sz.).

13 *szép szín hajam hattyúra fejérlék* – megősszülok

I40.

Zsoldos Xavér versgyűjteménye (1786–1798 k.) STOLL 369. 87a. *Magát vigasztaló szomorú ének.*
Ks.: *Szelek szárnyán járó elmém gondolati.*
9 vsz. A végén: vége.

A vers feljegyzője a világi és egyházi közköltészetben egyaránt jártas pannonhalmi bencés szerzetes, Zsoldos Xavér, aki számos moralizáló tárgyú komoly és szatirikus verset megörökített magyar és latin nyelven.

35 *még forrót dönt alád* – régies, mára már kiveszett szólás: *Aláöntötték a forrót*, azaz: ártani akartak neki, mindent megtettek, hogy veszélybe sodorják. SZEMERKÉNYI 2009, 454.

I41.

+ I. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 153. sz. Ks.: *Nem kis bú emészt engemet.*
5 vsz. A refrént csak az első szakaszban írja ki.

II. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 156a–b. Ks.: *Nem kis bú emészt engemet.*
5 vsz. Az I. csaknem egyező másolata.

A vers mondanivalója: jól meg kell válogatni, kit fogadunk bizalmunkba, mert könnyen rajtaveszhetünk. A konkrét utalásokat nehéz megfejteni: vajon egy szlovák származású barát családságáról beszél, avagy (a pasquillusok vagy a köszöntőversek modorában) egy Tóth nevű személy családnévének asszociációira épül?

I.

6 *Kankós familiájával* – szűrös, azaz alacsony sorban lévő családjával. Gúnyos, a származást becsmérő megjegyzés.
25–26 *Ha fogadsz házadban tótot, / Fél tőle és ragadj botot* – utalás a közismert, már Baranyai Decsinnél (1598) is szereplő szólásra: *Adj szállást a tótnak, kiver a házadból* (SZEMERKÉNYI 2009, 1367). A szólás jelentése: ha jót teszel valakivel, nem hálálja meg. Ergo: légy óvatos!

I42.

+ I. **Battha Bálint kótatára** (1804–1808) STOLL 572. 346. Ks.: *Úgy ég a tűz, ha tesznek rá.*
Kiadása: VÉV 157. sz.
2 vsz.

II. **Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz Énekek** (1813) STOLL 639. 291. sz. *Majd meglátom én.* Ks.: *Annyi nékem az irigyem.*
Kiadásai: BARTHA–KISS J. 1953, 388; ÉP 139. sz.
4 vsz., dallammal. A 3–4. strófa talán Pálóczi Horváth Ádám hozzáköltése; hangnemében is nyersebb az előzményeknél.

Annyi nékem az irigyem,
Mint a fűszál a mezőben,
Mint a fűszál a mezőben.

Megmutatom, hogy ki vagyok,
Orromra tojni nem hagyok,
Orromra tojni nem hagyok.

El akarnának veszteni,
De az Isten nem engedi.
De az Isten nem engedi.

Sok akar, de kinevetem,
S majd magával megetetem,
S majd magával megetetem.

III. **Gaal Vince-ék.** (1821–1823) STOLL 1232. 53–54. Ks.: *Álom, álom, édes álom.*

4 sorpár, szerelmi témakörben:

Álom, álom, édes álom,
Volt szeretőm néha tizenhárom.

Annyi nékem az irigyem,
Mind e fűszál a szép zöld erdőben.

Volt szeretőm, néha sok is,
Jó volna most ha csak egy is.

Egy leteszen, más felveszen,
A sok irigy majd megeszen.

+ IV. **Udvardy János népdalgyűjteménye** (1832) 95b. Ks.: *Annyi nékem az irigyem.*

5 sorpár. Erdélyi János a 4–5. strófát pirossal áthúzta, de a vers kezdetén + jelet tett, ami általában közlési szándékra utal.

+ V. **Bukovitz Antal dalgűjteménye** (XIX. század 1. fele) STOLL 1375. 2b. Ks.: *Annyi nékem az irigyem.*

5 négysoros vsz. A korabeli „haladványosság”-elv alapján némi logikai hálót szőve a vándorvsz.-ok közé: mint megtudjuk, az irigyek szavára azzal adott okot az elbeszélő, hogy engedett a leány által csalogatásának. Az 5. szakaszt lásd az *Ó, felséges nagy Úristen* kezdetű bujdosóversben is; itt mintegy feleletként hangzik el az irigyek ármánykodása ellen (kötetünkben 72. sz.).

A 2. strófa irigyekkel harcoló sorainak előképe már a XVII. századi szerelmi költészetben felbukkan:

Nem merek már hozzád menni,
Irigyimtől azt feltenni,
Mert el akarnak veszteni,
Talám Isten nem engedi.

Ej, ha tündérré lehetnék; RMK-T XVII/3. 279/II., 8. vsz.

A kezdő felsor átalakult változata egy dicsekvő betyárdal kezdeteként országszerte ismert a folklórban:

Úgy ég a tűz, ha lobog,
Úgy élek én, ha lopok.

ORTUTAY–KATONA 1970, II. 459, II. sz.

Egy 1840-es évekbeli berencsi (Nyitra megye) népdalküldeményben:

Annyi nékem az irigyem,
Mint a fűszál a nagy réten,
Hol felvesznek, hol letesznek
Az irigyek majd megesznek.

De már az én irigyeim
El akarnak emésztetni
El akarnak emészteni:
De az Isten nem engedi.

Szabóky Adolf küldeménye (1845) MTAK RUI 8r 206/68, 39. sz.

(ERDÉLYI 1846–1848, II. 207. sz., kis változtatással)

Ugyanitt a szövegcsalád egy másik keservessel kombinálva is felbukkan:

Annyi az irigyem, mint határban tarló,
Kinek ékességét leszedte a sarló.
Nekem is leszedte egy semmire való,
Aki a csizmámba kapcának se való.

Uo., 22. sz.

Az erdélyi, pl. széki népköltészetben ugyancsak megtaláljuk:

Annyi nékem az irigyem,
Mint a fűszál a nagy réten,
Egyik teszen, másik veszen,
A harmadik meg is eszen,
Aj-lala...

Szék, Szolnok-Doboka m.

IV.

9–10 *Még csak egy hajam szála sincs, / Kire Istennek gondja nincs* – bibliai eredetű motívum, vö. 2Sám 14, 11; 1Kir 1, 52; Mt 10, 30; Luk 21, 18; ApCsel 27, 34. Lásd már a *Sok bút árasztott* kezdetű, XVIII. század közepi keservesben is (kötetünkben 145. sz.).

*

A szövegcsalád egyetlen kottás feljegyzése Pálóczi Horváth Ádámától való, aki rendhagyó, háromsoros szerkezettel örökítette meg. Domokos Mária átírása nyomán közöljük (ÉP 230).

Any - nyi né-kem az í - ri-gyem, Mint a fű-szál a me-ző - ben,
Mint a fű-szál a me-ző - ben.

II. C) 5. Szerencseversek, sorsénekek, általános keservesek

A szerencse forgandóságára és a megélt sors nehézségeire panaszkodó keservesek a legnagyobb csoportját alkotják a II. C) fejezet egyéb, a személyes életet és érzelmeket központba állító panasz-dalainak. Sehol másutt nem fordul elő ilyen súllyal a rossz, erkölcstelen, gyötrelmekkel teli földi élet szembeállítására lelki békét és nyugalmat adó „jó halál”-lál. Ezekben az énekekben az egyéni életlehetőségek, vágyak és a közösségi elvárások szinte mindig szembekerülnek a lírai hős valós, olykor nagyon is bizonytalan társadalmi helyzetével (árva, szegény, számkivetett bujdosó, „idegen földön jövevény”). A helyzetkonfliktusok megoldását csak az isteni kegyelem vagy a halálba menekülés adhatja.

Ezek a szövegcsaládok is merítettek a XVII. századi közköltészet és irodalom, elsősorban a jeremiádok, bujdosóénekek és keservesek, ill. az ún. „női” [panasz]dalok hagyományaiból (S. SÁRDI 2005, 171). A forgó szerencsekerék metaforáján kívül pl. igen gyakori ezekben a versekben is a vesztélyes vizeken hánykódó, törött vitorlájú hajó képe, vagy a „tenger bú”, a „bokros bú” habjaiban elmerülő, esendő emberi lélek megjelenítése.

A versek motivikái és topikus előképei, istenes hangvétele a zsoltár- és imádságirodalomból ered; ezek magyar nyelvű elterjedése a reformáció korától kezdődően nagy hatással volt a világi műfajokra is. Kecskeméti Vég Mihály 1565-ben írt 55. zsoltárparafrázisában pl.:

Én pedig, Uram, hozzád kiáltok,
Reggel és délben, este könnyörgök,
Megszabadulást tetőled várok,
Az ellenségtől mert én igen tartok.

Te azért lelkem, gondolatodat,
Istenben vessed bizodalmaidat,
Rólad elvészi minden terhedet,
És meghallgatja te könnyörgésedet. (12–13. vsz.)

Az alábbi, 1604-ben írt, Balassit imitáló ének néhány strófája szintén előképévé vált a XVIII. századi szerencse-verseknek:

Forog a szerencse, mit bízunk ő benne? Semmiben sem állandó,
Csak ideig kedvez, tündöklő iveghez mindenekben hasonló,
Ki minthogy eltörik, így ő is változik, s állapotja romlandó.

E világi sok kincs, melyben semmi jó nincs, múlhatik szerencsétül,
Tündöklő uraság, tisztbéli méltóság függ ennek erejétül,
Ha megszűnik kedve, küld idegen földre régi lakóhelyétül.

Rólam vehet ebből, mint egy szép tükörből, magának minden példát,
Mert amint rám osztá, tőlem úgy elfosztá szerencse adományát,
Ki kedvemre éltem, kell immár szenvednem számkivetésnek kínját.

E rossz, csalárd világ, ki merő hamisság, engemet, jaj, mint veszte,
Mint halat horogra, úgy csala sok búra hízelkedő beszéde,
Étkével táplála, melyben rejtve vala iszonyú csalárd mérge.

Nem is kerülöm el szentséges erkölccsel hízelkedő poharát,
Nem jutván eszemben, hogy Isten mindenben jelenti igazságát,
Amint sok jóm után érzem immár nyilván Istenemnek ostorát.

ILLÉSHÁZY István: *Ferendum et sperandum*; RMKT XVII/1. 80. sz. (részletek)

Korszakunkban természetesen Faludi Ferenc két szerencse-verse forgott leginkább közkézen: a *Forgandó szerencse* (*Fortuna székeirén okosan ül*) és a *Szerencse* (*A szerencse változásin tanult elme nem indul*). A nyomtatott kiadásokon túl mindkettőt rendszeresen másoltatták kéziratokba is, így nagy hatással voltak az anonim műfajokra. Ezt, ill. a műfaj összefonódását a szerelmi költészettel egyaránt jól példázza az *Álnok szerencse, szívem bilincse* kezdetű rokokó panaszdal, amely eredetileg szerelmi dalként bukkan fel a **Lőcsei ék.**-ben (1768) STOLL 1080. 217–218, a század végén azonban már moralizáló versként találkozunk vele. Bár e kötetbe is beillene, a legkorábbi változat témájának megfelelően sorozatunk 5. kötetében kap majd helyet.

A XVIII. századi szerencse-versek mentalitását, stílusát és szóképzését azonban érzékelhetően befolyásolta a Nyugat-Európában már virágzó szentimentalizmus is. E csoport néhány szövege a motívumok, közhelysorok és állandósult szóképek, szókapcsolatok szintjén mintául szolgált és tovább élt a XIX–XX. századi népköltészetben, elsősorban a régies költői hagyományokat őrző erdélyi, gyimesi, moldvai és csíki keservesekben, panaszdalokban. A műfajra jellemző toposzok közismertségét mutatja egy későbbi, de régies, a népköltészetből is ismert strófa, feltehetőleg Zala megyéből:

Istenem, országom, régi szabadságom,
Hol találom fel a sok szép mulatságom?
Hogyha elgondolom egész életemet,
Betöltik a könnyek mind a két szememet.

Szeberényi Andor küldeménye (1845) MTAK RUI 8r 206/72. 9a.

E fejezet változatos anyagának közreadásakor is szükség volt egyedi megoldásokra. *A szerencse tündér kerekén* kezdetű szövegcsalád (143. sz.) után alkalmilag eltérünk az időrendtől, s a textológiai-metrikai párhuzamok érzékeltetése céljából két, valamivel későbbi travesztijával együtt közöljük.

I43.

+ I. **Bocskor-kódex** (1716–1739) STOLL 180. 23a–24a. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

Kiadása: CSÖRSZ 2003, 60–61.

7 vsz. A kézirat hátsó borítófedelén is olvasható egy magányos strófa, amely viszont nem szerepel a törzsanyagban, s más kéz írása (CSÖRSZ 2003, 194):

Tudja Isten, miért cselekszi,
Ha ostorát reám ereszti,
Vétkeimért s bűneimért, tudja, terjeszti,
Ámbár légyen, de úgy légyen, amint kedveli.

II. **Kelecsényi-ék.** (1723–1765) STOLL 184. 48b–49a. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

7 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 2, 4, 3, 7, 9, 10; ehhez áll legközelebb. Az ének végén: *vége*. Sok hibával lejegyzett, í-ző nyelvjárású változat; néhol még a lejegyző magyar nyelvtudása sem tűnik biztonságosnak (Nyitra megye már ekkoriban erősen szlovák hatás alatt áll).

III. **Gyöngyösi Csalárd Cupidója és más versek** (XVIII. század közepe) STOLL 1063. 66b–67a. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

10 vsz. Régies helyesírással (*megb, mjnt* stb.), í-ző nyelvjárásban, néha a megszokottól eltérő metrikai megoldásokkal. Nincsenek szótagszámhibák, de a hajdani 4+4+5-ös cezúrák gyakran rímtelenné válnak, esetenként meg is szűnnek. Mintha a feljegyző nem emlékezett volna pontosan, s újrafogalmazta volna e sorokat:

Az szerencse tündér kerekén
Örem után következik kín.
Ha mi jót ad, akkor finlik neked az napfény,
Míg meg nem foszt, kínra nem hoz – példa vagyok én.

Én is rígen kedvemre éltem,
Látod, éltem mint elvesztettem,
Szerencsímét boldognak is mindenkor víltem,
Jaj, véletlen, szerencsítlen számkivettettem.

Véletlenül szerencsím fordult,
Orcáimról könyvem lecsurdukt,
Mint pelikán pusztában téveledett, szorult,
Olyan lettem, bú életem, régi szóm elmúlt.

Szokatlan dolgot nehéz szokni,
De mit tegyek, ha meg köll lenni?
Nehéz, de valóba jaj, miként köll viselni?
Az nyavalya megmutatja, csak győzzem várni.

Árvaságra szakadt életem,
Bús szívemet sűrőn emészttem,
Az nem írzi, ki csak lát, de én, aki tűrem,
Igen érzem, mint meg engem [!] szívbeli sebem.

Fájdalmimot magamban tartom,
 Szívemet is titkon fogyasztom,
 De ha senki sem szán, mi haszna, hogy panaszlom?
 Sebeimet, az mint lehet, magam orvoslom.

Ki-ki maga kedvit követi,
 Hogy más szenved, meg sem említi,
 Bár lássa, megszánja, elfordul, elfelejti,
 Kinek nem fáj, annak nem jaj, könnyen nézheti.

De a bús szív magával sem bír,
 Ha éri is örvendetes hír,
 Csak tetetti, hogy van kedve, titkon mégis sír,
 Az bú ellen, bánat ellen nincsen semmi ír.

Csak békével köll ezt szenvednem,
 Mint jó italt magamban vennem,
 Ha míreg is, el köll mégis énnekem nyelnem,
 Mert nincsen mit tennem, tudom, nem hagy el Isten.

Tudja Isten, ezt mért cselekszi,
 Hogy ostorát reám ereszti,
 Bűneimnek, vitkeimnek súlyát felejtí.
 Áldott légyen, ám úgy légyen, mint ő kedveli.

A kézirat előző részében ugyanezzel az írással olvasható a Gyöngyösi-másolat, majd (jórészt szerelmi tárgyú) keservesek következnek.

IV. **Szolga Mihály diáriuma** (1754–1763) STOLL 249. 31b–?. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

Kiadása: BAROS 1905, 151–152.

11 vsz., sorrendjük a IX.-hez képest: 1–3, 14, 4–6, I/6, 13, 12, 11. Az ének végén: *Vége*. Az erdélyi unitárius kézirat lappang, csak Dézsi Lajos-féle másolatát használhattuk (181–182).

V. **Szadeczky-Miscellania** (1755) STOLL 251. 81. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

6 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1–3, 6, 8, 10. Néhol elég romlott, szótagszám-hibás változat, szerkezete azonos a szintén erdélyi XVIII.-kal.

VI. **Énekeskönyv-töredék** (1750-es évek) STOLL 259. 3b. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

2 vsz.-nyi töredék, sorrendjük az I.-höz képest: 1–2. A következő lapok hiányoznak.

VII. **Collectanea poetica** (1764–1784) STOLL 271. 19a. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

5 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 5, 3. Az ének végén: *Vége*.

VIII. **Vizkeleti-kódex** (1764 k.) STOLL 278. 49–51. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

Kiadása: DÉZSI 1932, 288.

9 vsz., sorrendjük a IX.-hez képest: 1, 2, 5, 6, 4, 12, I/6, 13, 11. Az ének végén: *Vége*. Szerkezete a IV.-kel rokonítható.

+ IX. **Szíveket Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. LVI. sz. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

Kiadása: VERSÉNYI 1914, 113–115.

14 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1–3, 6–8, EI–4, XI/6–10, 11. Az ének végén: *Vége*. A megszokott (ekkor már 20–30 éve variálódó) alapstrófák egy új füzérkével egészülnek ki, bár ezek jóval ritkábbak maradnak.

X. **Szatzmári-ék.** (1773) STOLL 312. Ia–b. *Ékes nóta, 1773. esztendőben*. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

8 vsz., sorrendjük a IX.-hez képest: 1, 2, 4, 5, I/6, 6, 13, 11. A kis kézirat kezdő szövege.

XI. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 22–23. Ks.: *Ab, szerencse tündér kerekén*.

10 vsz., sorrendjük a IX.-hez képest: 1, 2, 5, 4, 6, 7–9, EI, 10. Ritka strófákban gazdag, bujdosásra utaló változat, vö. X. A 9. strófa csak egyetlen másik változatban bukkan fel:

Elmegyek hát már én utamon,
Nem kesergek többé bajomon,
Mert nincsen, ki könnyörüljön szörnyű kínomon,
Jobb hát nékem keseregнем untalan titkon.

XII. Ekeli gyűjtemény (1767–1790) STOLL 1079. 118a–b. Ks.: *A szerencse forgása szegény.*

Nj.: *A szerencs[e] tündér kerekén.*

6 vsz., sorrendjük a XVII.-hez képest: 1, 2, 6, 7, 5, 8 – az a legközelebbi változata, bár az bővebb. A Csallóközben, 1780 táján leírt szöveg 1–2. és 5. vsz.-a parafrázis:

A szerencse forgása szegény,
Ritkán adatik az a remény,
Bár kevésbé tündököljön, miként a napfény,
De ha fordul, mindjárt mordul a szegény legény.

Noha én es kedvemre éltem,
Szerencsémét boldognak véltem,
Balsorsom hogy következék, ingyen sem véltem,
Jót remélvén abba estem, amitől félttem.

Dúl-fúl szívem, szólni mégsem mér,
Ha éri is örvendetes hír,
Bár tettesse, hogy van kedve, titkon mégis sír,
Próbát tenne, de nincs benne bosszúálló vér.

XIII. Világi nóták (1784) STOLL 1102. 1a–b. Ks.: *A szerencse tündér kerekén.*

8 vsz., sorrendjük a IX.-hez képest: 1, 2, 5, 4, 6, 11, XI/9, 10. A későbbi (XIX. század végi) másolatban ránk maradt, minden bizonnyal erdélyi kézirat nyitódarabja. A ritka 7. strófát idézzük:

Elindulok hát már utamon,
Nem kesergek többé bajomon,
Mert nincsen, ki könnyörüljön szegény sorsomon,
Jobb hát nékem keseregнем magamban titkon.

XIV. Tamáshiday Varga Ferenc-gyűjt. (1784–1824) STOLL 361. 80–83. Ks.: *A szerencse tündér kerekén.*

12 vsz., egy helyen elcsúszott számozással. Sorrendjük a IX.-hez képest: 1–5, 14, 6, EI–5. Egyedi szakaszai (8–12) közül csak az első három bukkan fel másik forrásban (XIX):

Nincsen nyugta az én szívemnek,
Sok búja van árva fejemnek,
Mindenfelől sok irigye van életemnek,
Akik engem gyalázatban gyakran ejtenek.

Azért sokszor szomorúan járok,
Örvendetes napot nem várok,
Mert egészen tengerekig bánatba' úszok,
Éjjel-nappal könyves szemmel szomorúan csúszok.

Nem kell mégis kétségben esni
Bús szívemnek, sőt remélni.
Jó az Isten, ő felsége kész vigasztalni,
Alázatost mindenkoron kész magasztalni.

Bár szép napom gyászba borult is,
En csillagom elenyészett is,
A szerencse bokros búval következett is,
Teljességgel én bús szívem nem csügged mégis.

Reménségem Istenben vagyon,
Ahonnan bizonnal is tudom,
Homály után fényes napom én is meglátom,
Melyért Istent mindenkoron dicsérni fogom.

A vers végén: *vége*. Szerelmi dalok közt szerepel; a gyűjtemény feljegyzője állítólag tímár volt.

XV. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 4a. *Talált ének, tárogatósípra*. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

Kiadása: THALY 1864, II. 326–327.

6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, 6, 4, 5. Nem Jankovich kézírása (csak a *tárogatósípra* vonatkozó alcím), hanem Korbits Tamásé, akinek ugyanitt megtalálható egy meg nem nevezett hölgyhöz, „Érdemem felett való drága, kegyes ifiú asszonykám!”-hoz szóló levele is, melyet 1769. január 22-én küldött Eszlárról (3a–b). A levél végén: „Ígéretem szerint az énekeket itten leírva is ehhez a levélhez kapcsolva küldöm” (3b); Korbits *A szabadság mely nagy jószág, ez világon boldogság* kezdetű éneket is leírta. Szoros kronológiában a VIII. és a IX. között helyezkedik el. (Thaly magyarázata Ireg említésével téves, a szövegben az *Iregyemtől* alak olvasható.)

XVI. **Rákosi Sámuel Holmija** (1785–1791) STOLL 409. 74b–75a. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

II vsz., sorrendjük és a szöveg lényegileg azonos az IV.-kel, amely ugyancsak Erdélyből származik.

+ XVII. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 67a–b. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

Nj.: *Gyászos szívem, jaj, mit kese[reg]*

10 vsz. A nótajelzés a továbbköltés-szövegcsaláddal közös dallamhasználatra utal; a két szöveget csupán néhány lap választja el egymástól. Közeli rokona a XII.

XVIII. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 62a–b. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

Kiadásai: SZABÓ T. A. 1969[2007], 109. sz.; VÉV 156. sz.

6 vsz., sorrendjük a XVII.-hez képest: 1–5, 9. A 3.-ban tévesen *publikán* (papagáj) szerepel.

XIX. **Világi énekek** (XVIII. század vége) STOLL 1149. 4a–5a. Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

9 vsz., sorrendjük a XVII.-hez képest: 1–3, 6, 9, 5, XIV/8–10. Az ének végén: *Vége*. Utolsó 3 strófáját csupán egyetlen másik forrásból (XIV) ismerjük.

XX. **Lóskay-kódex** (1760–1820) STOLL 500. 115a. Ks.: *Én is régen kedvemre éltem*.

I vsz. és egy névelő a 2. strófából; utána másik tollal és írással egy új szöveg következik.

XXI. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 11a–b. Ks.: *Ah, szerencse tündér kerekén*.

8 vsz. A XI. csaknem egyező másolata.

XXII. **Csokonai dalgyűjteményének töredéke** (1800 k.) STOLL 1150. 98a, 94b. *A változó szerencse*.

Ks.: *A szerencse tündér kerekén*.

Kiadásai: CSOKONAI 1844, 726. hasáb; OLÁH 1907, 503.

2 vsz., a megszokottól kissé eltérő részletekkel:

A szerencse tündér kerekén
Öröm után következik kín:
Ha láttatik könnyörülni néha valakin,
Addig hordoz, míg bút nem hoz – példa vagyok én.

Én is néha kedvemre éltem,
Szerencsém boldognak véltem.
De látod-é, nem szánod-é, miként megestem,
Örömemtől, víg kedvemtől számkivetttem.

Csokonai e nagyobb betűkkel írt, tisztázatnak tűnő dalfüzér-kéziratot később a Metastasio-fordítás papírként használta fel, félbehajtv. Toldy kiadása nyomán egy ideig ezt is Csokonai saját versének tartották, de Oláh Gábor (1907) tisztázta közköltészeti eredetét.

XXIII. **Pósfalvi Tullok Mihály-ék.** (1816–1839) STOLL 660. 63. sz. Ks.: *A szerencse tündér kerekén.*

Az elveszett gyűjtemény tartalmáról csak Magassy Antal jegyzékéből tudunk (1901, 293). Tulajdonosa egy kapornaki (Zala m.) literátus nemes volt.

XXIV. **Kardos Antal-ék.** (1823) STOLL 712. 40. Ks.: *Én is olykor kedvemre életem.*

3 vsz., sorrendjük a XVII.-hez képest: 2, 5, 4. A gyűjteményt Hódmezővásárhelyen írták össze.

XXV. **Egynéhány kiválógotott nóták** (XIX. század 1. fele) STOLL 1382. 1b. Ks.: *Én is egyszer kedvemre életem.*

3 vsz., sorrendjük a XVII.-hez képest: 2, 4, 5 (vö. XXIV).

XXVI. **Mindenes Gyűjtemény** (1830-as évek) STOLL 1363. 68b–69a. *A páros szív jutalma.* Ks.: *Az egyes szív magával sem bír.*

4 vsz. A szerelmi vonatkozások kiemelésével az eredeti keservesnek immár travesztijává alakult. A 3. strófa egyedi, szótagszám-hibás:

Az egyes szív magával sem bír,
Ha éri is örömdetes hír,
Bár tettesse, hogy van kedve, titkon mégis sír,
Keseredett bús szívére nincsen semmi ír.

Víg napjaim eszembe tartom,
Bús szívemet mellyel fogyasztom,
De igazán senki nem szán, hát mit panaszlom?
Sebeimet, amint lehet, magam orvoslom.

Mint a tenger a szélvészben [!],
Ha nagy hab van, csapkodik egyben,
Úgy én testem és én lelkem egész életemben,
Háborúság, nyomorúság, kész veszedelem.

Ki-ki maga baját követi,
Ha más szenyved, meg sem említi,
Bár szánjon is, sóhajtson is, fordul s felejtí,
Kinek nem baj, annak nem jaj, csak könnyen éri.

XXVII. **Bándi Péter-ék.** (1837) STOLL 819. 5. sz. Ks.: *A szerencse tündér kerekén.*

Kiadása: CSÖRSZ 2000, 40–41.

9 vsz., sorrendjük a XVII.-hez képest: 1–3, 5, 4, 10, XIV/8, XIV/11–12. A gyűjtemény Erdélyből származik.

XXVIII. **Borka Katalin-ék.** (1838?) STOLL 826. 6a–b. Ks.: *A szerencse tündér kerekén.*

6 vsz., sorrendjük a XVII.-hez képest: 1–4, 6, 5. A gyűjtemény Erdélyből származik.

Nótajelzésként:

A szerencse forgása szegény – **Ekeli gyűjt.** (1767–1790) STOLL 1079. 118a–b.

E mostoni álnok világban – **Bándi Péter-ék.** (1837) STOLL 819. 15. sz.

A verset lemásolták a **Vegyes gyűjtemény** (1767) STOLL 287. 33b–34a lapjaira is, de a gyenge minőségű mikrofilmen nem lehet kibetűzni a szöveget, még a strófák száma sem egyértelmű.

A kiterjedt szövegcsalád legfontosabb tartalmi és metrikai előzménye Beniczky Péter egyik szerencse-verse *A szerencsének tündéres műoltárul* (RMKT XVII/12. 76. sz.), amely a XVIII. század végén is felbukkan a kéziratokban. Az alábbi, eddig kiadatlan változatot 1800 táján jegyezték le:

Kis jók után sérelmes napim,
Nem távoznak sűrű esetim,
Jönnek s mennek, s rontnak, vesztnek sok változásim,
Óhajtással, zokogással folynak óráim.

Mihelyt anyám hozott világra,
A szöröncse jöve pólámra,
Mellémülvén s hízelkedvén magán vett szóra,
Esküvéssel, mondván hittel, emel karjára.

De csak kicsiny idő vártatva
Engem hagyta szintén kopasztva,
Mert most talpig, engem torkig vesztett faggatva,
Tőlem fordult, került, derült, rontott akartva.

Ó, átkozott, forgó szerencse,
Édes ízzel rejtett kelepce,
Kinek soha, mint fűzmoha, nem áll meg kincse,
De mindaddig mesterkedik, hogy másnak ejtse.

Nem játszol te csak együgyűkkel,
De gyakrabban okos elmékkel,
Szeredből ha ki kidűl, nézed örömmel,
Abból kedved, álnok szíved van nevetséggel.

Tudod, család, Görög Ilonát,
Mint vesztéd el szép Lucretiát,
Kis örömért, vigasságért metszéd meg torkát,
Kiért veszed, méltán eszed sokaknak átkát.

Hát ama nagy Pompejus úrral,
Mint játszottál gazdag Crezussal,
Főlemelted és elverted Brutust Craszussal,
Láncoltattad, bárdolattad Kajust Májussal.

Nemcsak mélytán, de mélytatlanul,
Vesztesz sokat nagy ártatlanul,
Nemcsak lopó, de vérszopó vagy természetből,
Tétovázó és habozó vagy te mindenből.

Ígérsz soknak kincset tengeren,
Hogy adsz gyöngyöt, ha ki rámegyen,
De szélvészre, nagy veszélre ejted hirtelen,
Hol életét, reménségét vesztéd véletlen.

Boldog, aki téged nem ismért,
Javaidból nem vett és nem kért,
Barátságod s ajánlásod, melytől távul tért,
Palotádba s tárházadba akarva nem tért.

A szerencsének mivoltáról; Resetka János-ék. (1801) STOLL 560. 61b–62b.

Beniczkynek egy másik, 4×12-esekben írt szentenciázó verse már használja a forgó szerencsekerék metaforáját:

Szerencse kerekén azért okosan ülj,
Tündér változásán hogy meg ne szégyenülj...

RMKT XVII/12. 77. sz. 21–22. sor

E képet nemcsak a XVIII. századi közköltészet, de az irodalom is átveszi és előszeretettel alkalmazza, lásd pl. Faludi Ferenc *Forgandó szerencse* c. versét:

Fortuna szekerén okosan ülj,
Úgy forgasd tengelét, hogy ki ne dülj [...]
Jó kedve s kereke egyaránt jár
Forgandó, váltazó, ma kinccsel vár,
Holnap lenyomorít...

A kiterjedt és hosszú életű szövegcsaládban az 1820-as évektől szórványosan felbukkannak olyan változatok, amelyek nem a megszokott, általános érvényű nyitó strófával kezdődnek, hanem az egyéni emlékezéssel: *Én is olykor kedvemre éltem* (elsőként: XX); népi változatok is előfordulnak ilyen szerkezettel.

A szövegcsalád hatására alakult ki az 1780-as évek táján a *Gyászos szívem, jaj, mint kesereg* kezdetű dal. Metruma megegyezik, főszövegünk több strófáját parafrazeálja, ám végül szerelmi panaszkodásba csap át, ezért tematikus rokonai között fogjuk közölni. Leghosszabb, 18 strófás változatát az **Ekeli gyűjt.** (1767–1790) STOLL 1079. őrzi; ugyanitt a mintaszöveg átalakult változata is megtalálható. A második leghosszabb variáns 15 strófányi: **Mindenes Gyűjtemény** (1830-as évek) STOLL 1363. 69b–70a. *A szerelem ellen való panasz*. Egy rövidebb sárospataki nyomtatott kiadását közöljük:

Gyászos szívem érted kesereg,
Csorgó könnyem, nézd, miként pereg,
Mint páratlan gerlicének, bús mejjem hereg,
Erőm szakad, könnyem fakad, lábam ténfereg.

Titkon sírok, hogy más ne lássa,
Fájdalmimnak sehol sincs mása,
Bágyadt szívem szerelmednek égő lámpása,
A szerelem veszedelem, egek csapása.

Csak te vagy, akinek hódolok,
Hogy nem bírlak, keserves dolog.
Éjjel-nappal fájdalmakkal csak kint pótolok,
Személyedért, szerelmedért, jaj, majd' meghalok!

Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye
(1826) 32. sz.

A szövegcsalád több átjárást mutat az *Ez mostani álnok világban* kezdetű moralizáló keserves felé is (kötetünkben 32. sz.), nyilván a közös metrum és esetleg dallam miatt. Egy kontaminált változatot is ismerünk a **Makói ék.**-ből, ezt a fenti szövegnél közöljük.

I.

- 1 *tündér* – itt (és általában régi magyar költészetben): tűnékeny, csalóka, változó, mulandó

III.

- 10 *mint pelikán a pusztában* – vö. Zsolt 102, 7: „Hasonló vagyok a pusztai pelikánhoz”. A *Physiologus*ra visszavezethető keresztény állatszimbolika szerint a pelikán Krisztus-szimbólum; a fiait vérével tápláló pelikán az önzetlen szeretet és az eucharisztia jelképe.
28 *kinek nem fájt, annak nem baj* – jelentése: akinek nincs problémája, az nem érzi át a más baját. Szó szerinti változata VÖÖ Gabriella (1988, 93) romániai magyar közmondásgyűjteményében fordul elő (vö. SZEMERKÉNYI 2009, 392). Lásd még ugyanezt a szólást a XVII/24-ben: *Kinek nem baj, annak nem baj*.

XVII.

- 12 *A régi jó, mint olvadt hó, tőlem úgy elmúlt* – értsd: nagyon gyorsan, nyomtalanul eltűnt. Több köznyelvi szólásunk is utal erre a természeti képre: *Elmúlt, mint a tavaszi hó; Hol van már a tavalyi hó?* Ez utóbbit Kosztolányi Dezső is felhasználta Villon *Ballada a hajdan való idők szépasszonyairól* c. versének fordításában (vö. SZEMERKÉNYI 2009, 611). A Villon-féle eredeti: „Mais où sont les neiges d’antan?”
31–32 *Én csak úgy maradtam, mint egy útfélen nőtt ág* – A költői kép folklórváltozata nemcsak a keservesekben, hanem a *Szívtelen anya* típusnevű népballadában is előfordul:

Immár olyan vagyok, mint út mellett a fa:
Aki ott elmenyen, ágaimot rontja,
Ágaimot rontja s a sárba tapodja.

Székelyszentmihály, Udvarhelyszék; KRÍZA 1863, 585. sz. (Idézi VARGYAS 1976, II. 67.)

*

A szövegcsalád dallama minden bizonnyal a Tyukodi-dallamtípusba tartozott. Népzenei lejegyzései is ezt igazolják (pl. *Én is egyszer kedvemre éltem*; SZABOLCSI 1955, 64*), de egykorú kottás forrást nem ismerünk e szöveggel. A XVII., Debrecenből származó változat nótajelzése egy rokon szövegtípusra utal (*Gyászos szívem, jaj, mint kesereg*), amely ugyan másik dallamcsaládba tartozik, de eszerint – legalábbis alkalmilag – a szerencse-verssel is összekapcsolódott. Ennek szerencsére sok hangjegyes változata fennmaradt. A XVII. szövegével, Bartha Dénes kiadása (1935, 87. sz.) nyomán, *Novák Lajos melodiáriumból* közöljük (1791–1792) STOLL 408. 60; itt egy halottas ének dallamaként szerepel.

A sze - ren - cse tűn - dér ke - re - kin
Ö - röm u - tán kö - vet - ke - zik kín,
Ha mi jót ád, ab - ban fény - lik raj - tad a nap - fény,
Míg meg nem foszt, bú - ra nem oszt, pél - da va - gyok én.

I44.

+ I. **Lőcsei ék.** (1768) STOLL 1080. 216–217. *Aria de adversitate*. Ks.: *Rabjává tett álnok szerencse*.

Kiadása: CSÖRSZ 2009, 75–76.

6 vsz., a versfőkbën: RAFAEL. Közvetlenül utána egy másik szerencse-vers következik (*Álnok szerencse, szívem bilincse*, 217–218), ez azonban ekkoriban még szerelmi dal volt, lásd az alműfaj bevezetőjében.

II. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 33–34. Ks.: *Rabjává tett álnok szerencse*.

6 vsz., sorrendjük és lényegében a szöveg is azonos az I.-vel. A versfőkbën: RAFAEL.

III. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 21a.

Ks.: *Rabjává tett álnok szerencse*.

6 vsz. A II. csaknem egyező másolata.

Csak felvidéki forrásokból ismert panaszdal a szerencse viszontagságairól. Nemcsak metrumba (és valószínűleg dallama) azonos *A szerencse tiúndér kerekén* kezdetű énekkel, hanem a gondolatmenetét is követi, így az ismertebb dal parafrázisának tekinthetjük (CSÖRSZ 2009, 75).

I.

cím *Aria de adversitate* – ének a balszerencséről (lat.)

21–24 biblikus utalás Isten atyai szeretetére, aki nehézségekkel sújtja, feddéssel neveli fiait, majd kitartásukért, áldozatukért megjutalmazza, és királyi székébe magához emeli őket. Vö. Péld 3, 11–12; Pál apostol zsidókhoz írott levele 12, 1–14, és Jel 19–21.

I45.

I. **Bocskor-kódex** (1716–1739) STOLL 180. 95a. [Ks.]: *Ez világra búra bár ne születtettem volna*.

Kiadásai: FERENCZI 1898, 455; CSÖRSZ 2003, 127.

3 vsz., 1740 körüli kézírással. Az ének eleje hiányzik, ezért csak itt közöljük:

Ez világra búra	Reménységem táplál,
Bár ne születtettem volna!	Hogy még szívemre öröm száll,
Jobb lett volna kis koromba	Több bú immár reám nem száll,
Hogy az halál koporsómban bezárt volna,	Mert minden csak Istenen áll,
Szívem kínját,	Ő alázhat,
Nagy fájdalmát	Magasztalhat,
Hogy ne kóستolhattam volna.	Bút tőlem távol állíthat.

Bízom Istenben,
De nem emberi reménségben,
Mert ki bízik az Istenben,
Nem csalatik reménségben,
Ő hozzá vágy,
Tudom, nem hágy,
Gondja léssen életemben.

+ II. **Kocsi Csergő István kézírata** (1721–1726) STOLL 182. 658–659. *Cantus ad honestam animi recreationem*. Ks.: *Sok bút árasztott*.

Kiadása: HARSÁNYI 1915, 326. (a címet egy másik vershez rendeli)

6 vsz. A kézirat főként geometriai, földrajzi és gályarabokra vonatkozó feljegyzéseket őriz, de e ponton három éneket is lemásolt az összeíró. Előttük fejezetcím: *NB Hoc manuscriptum confectum et scriptum est initio seculi 18i*, vagyis a XVIII. század elején írta le ezeket.

- III. **Szabó Samu-ék.** (XVIII. század 1. fele) STOLL 230. 21a–22a. Ks.: *Sok bűt árasztott.*
9 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1–3, 6, 4, 5, X/4, X/8–9. A kézirat törzssanyagánál rendetlenebb, de talán azonos kéztől való írásképp; néhol nehezen olvasható, másolási hibák is akadnak.
- IV. **Tarcsafalvi ék.** (XVIII. század 1. fele) STOLL 232. 10b–12a. Ks.: *Sok bűt árasztott.*
5 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 2, 4, 6, 3. A feljegyző még a strófahatárokat is csak vázlatosan jelölte.
- V. **Énekeskönyv** (1750) STOLL 238. 6a–b. Ks.: *Sok búval árasztott.*
6 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 3, 2, 5, 4. Az ének végén: *Vége.*
- VI. **Énekeskönyv** (1750-es évek) STOLL 258. 7a–8a. Ks.: *Sok bűt árasztott.*
6 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 2, 5, 3, 6, 4. Az ének végén: *Amen.* Néhol értelemzavaró másolási hibákkal. A kézirat valószínűleg Nyitra megyéből származik.
- VII. **Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. 23a. *Búban merült embernek zokogási.* Ks.: *Sok búkat árasztott.*
5 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 2, 6, 3, 4. A kézirat ezen (III.) részében főként szerelmi keservesek, búcsúdalok, majd bujdosóénekek is találhatók, köztük sok XVII. századi szöveg.
- VIII. **Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei** (1790–1809) STOLL 399. 84a–85a. Ks.: *Sok bűt árasztott.*
6 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1–3, 6, 5, 4. Az 5. szakasz vége hiányzik, Kresznerics ezt két vonással jelöli.
- IX. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 22a–23a. Ks.: *Sok búkat szívem árasztott.*
5 vsz., sorrendjük a X.-hez képest: 1, 2, 6, 4, 7. Egységesen 8 szótagú sorokkal, az 5. sor esetenként két 4-esre szétrímelve:

Sok búkat szívem árasztott,
Színemben mely meghervasztott,
E rossz világ megbágyasztott,
Nékem ugyan rossz részt osztott.
Reméltetett velem sok jót,
De csak árnyékot mutatott.

Unalmas már én életem,
Mert nincs helyén az én szívem,
Nincsen földi reménységem,
Titkon magomba' gyötrődtem,
Búsul szívem,
Könyvez szemem,
Gyakran telik így ebédem.

E világon ily nagy búra
Bár ne születtettem volna,
Vagy az halál jobb lett volna,
Így a sérelem oszolna.
Szívem annak
Hosszas kínját
Nem szenvedné nagy fájdalmát.

De reménység engem táplál,
Hogy még öröm szívemre száll,
Talám több bú nem is talál,
Mindenem az Istenen áll:
Megalázhat,
Magasztalhat,
Régi sorsomra állathat.

Még egy hajam szála is nincs,
Kire Istennek gondja nincs,
Én Istenem, réám tekints,
Szívemre több bűt ne is hints,
Sok jajszómra,
Panaszomra
Nyíljék már mennyei kilincs!

- + X. **Énekeskönyv** (XVIII. század 2. fele) STOLL 456. 1–3. *Cantio pia.* Ks.: *Sok bűt árasztott.*
9 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 3, 6', IX/4, 5, 2, 4, III/8–9. A végén: *Finis vége.* A kis énekfüzet a kendilónai Teleki-levéltár rendezetlen kéziratai közt maradt fenn; ez a kezdő ének.

A szöveg viszonylag ép, de a 3. strófa némiképp eltér a megszokott szövegtől.

XI. **Lóskay-kódex** (1760–1820) STOLL 500. 176a–177b. Ks.: *Sok búkat árasztott*.

6 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1–3, 5, 4, 6. A végén: *Vége*. Az ének egy másik strófaláncát néhány lappal később egy hasonló, de nem azonos kéz ismét leírta (XII).

XII. **Lóskay-kódex** (1760–1820) STOLL 500. 184a–b. *Cantio pulcra*. Ks.: *Csak egy hajam szála sincs*.

3 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 4, 3, 5. A végén: *Finis*. Hasonló, de talán nem azonos kéz írta le néhány lappal korábban a teljesebb változatot.

XIII. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. V. 25a. Ks.: *Sok búkat árasztott*.

4 vsz., sorrendjük a II.-hoz képest: 1, 3, 2, 4. Néhol szótagszám-módosításokkal, jórészt ugyanúgy nyolcas sorokra módosítja, mint a VIII, de eltérően. A következő szöveg is keserves, hasonló mondanivalóval (*Valamerre csak tekintek, minden vigad kedvére*, kötetünkben 181. sz.).

A kezdősor ingadozása, elmosódó értelme jelzi, hogy az egykorú másolók számára sem volt teljesen világos, ebből adódóan a versforma sem egységes. A verset Thaly Kálmán közlése szerint (1872, II. 411.) a hagyomány II. Rákóczi Ferenc nevéhez kapcsolta. Ennek azonban semmilyen jelét nem láttuk a kéziratokban!

II.

cím *Cantus ad honestam animi recreationem* – a lélek tisztas felüdülését szolgáló ének (lat.)

22–23 *Csak egy hajszálam sincs, / kire Istennek gondja nincs* – bibliai ige parafrázisa, vö. Mt 10, 30: „Néktek pedig még fejetek hajszálai is mind számon vannak”.

X.

cím *Cantio pia* – kegyes ének (lat.)

29–34 vö. a zsoldtáros szavaival: „Jobb az Úrban bízni, mint emberekben reménykedni.” Zsolt 118, 8. („Az igazak diadalöröme”)

XII.

cím *Cantio pulchra* – szép ének (lat.)

I46.

Kocsi Csergő István kézírata (1721–1726) STOLL 182. 659. Ks.: *Okosan jár vadász lesbelyekre*.

Kiadása: HARSÁNYI 1915, 113–114.

5 vsz. A kézirat főként geometriai, földrajzi és gályarabokra vonatkozó feljegyzéseket őriz, de e ponton három éneket is lemásolt az összeíró, köztük a *Sok bútt árasztott* kezdetű keservest. Előttük fejezetcím: NB *Hoc manuscriptum confectum et scriptum est initio seculi 18i* (‘ezt a kéziratot a XVIII. század elején állítottam össze és írtam le’). Harsányi az előző szövegünk itteni változatának latin címével közli.

Moralizáló panaszdal, a keserves műfaj hatásával. Régies, XVI–XVII. századi metruma: 4×10, 4+6-os sormetszettel (vö. *Felviteték magas mennyországba; Minden állat örül az tavasznak* stb.) A közreadó még korábban, a XVI–XVII. század fordulójára datálja, de emellett nem hoz föl érveket. Ezért inkább a kézirat saját bejegyzésére támaszkodunk, s XVIII. századnak tekintjük a verset.

A 2. strófa örökzöld rozmaringról szóló képe a hagyományos lakodalmi jelképek között és a népköltészet szerelmi, lakodalmi dalaiban is igen gyakori: az állandóság, változatlanság, tehát átvitt értelemben a hűség szimbóluma. Már a XIX. század elejétől adatolható az ének, ahol a két örökzöld növény képe ellenpontosza a kedves hűtlenégét:

Rozmaring, ciprusszál,
Nem árt néked a tél –
Köszönöm, galambom,
Hogy eddig szeretted,
Eszemadta!

Szendrey Sándor gyűjteménye (1812) STOLL 1200. 85–86. (6. vsz.)

Egy közismert zoborvidéki lakodalmi ének Kodály gyűjtéséből:

Rozmarinnak kétféle szokása,
Télen-nyáron zöldellik az ága.
Ha letörik, kórójé változik,
Az én szívem terád várakozik.

Ghymes, Nyitra m.; MNT III/A 82. sz.; változata: Nagymegyer, Komárom m., *uo.*, 90. sz.

10   *ha találod mását* – értsd: találod-e mását?

I47.

Énlaki Török Sámuel-ék. (1729–1730) STOLL 1046. 92b–95a. [Ks.]: *Elébbi kedvemet, csendes életemet
nyugvásából felköltöm.*

Eredetileg 12 vsz., az első hiányzik, de a vers eleje a kézirat előző lapján sem található.

Szép Balassi-strófás, alliterációkban gazdag keserves. A 64. sor latin széljegyzete (*clára*) óvatos utalásnak tűnik arra, hogy a versszerző egyúttal egy Klára nevű hölgytől vár vigasztalást, s az egész metaforasorozat a *clara* tiszta szójátékra fut ki. Egyetlen, erdélyi unitárius forrásból ismerjük.

5   *ürmös minden italom* – értsd: keserű minden italom
17   *okoson, mint kékýók* – értsd: olyan ravasz, számító, álnok. Vö. az *Okos, mint a kékýó* közis-
mert szóláshasonlattal, mely végső soron biblikus eredetű: „[...] legyetek szelídek, mint
a galambok és okosak, mint a kékýók” (Mt 10, 16). „A kékýót a falusi emberek okos állat-
nak tartják, de kiszámíthatatlannak.” (SZEMERKÉNYI 2009, 786.)

I48.

Gyöngýösi Csalárd Cupidója és más versek (XVIII. század közepe) STOLL 1063. 63b–64a. Ks.:
Gýásýolom az napot, melyben idejýtem.

11 vsz. A kézirat előző része ugyanezzel a kézzel őrzí a Gyöngýösi-másolatot. Régies helyes-
írás, néhol indokolatlanul zöngétlen mássalhangzókkal (*ételbesz* stb.), itt-ott nehezen megfejt-
hető szöveggromlással.

- + I. **Világi énekek** (1764) STOLL 277. 101–104. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek.*

Kiadása: RMKT XVII/14. 919–920.

6 vsz., a 2. egy önálló szövegcsalád élén is előfordul (kötetünkben 133. sz.). Magában álló szerkezete miatt a többi változatot nem ehhez viszonyítjuk, hanem a tipikusabb III.-hoz. A vers végén: *Vége.*

- II. **Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. 52–53. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek.*

5 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: I, 3, E1, 4, E2. Egyedi szakaszai (3, 5) csak itt fordulnak elő; az előbbi a III/3.-kal is érintkezik:

Nincs kinek mondani bús szívem panaszát,
Csak magamban tűröm életemnek kárát,
Szerencsétlenségem holtomig siratom,
Nagy gyász, melyet visel szívem, ha gondolom.

Esett értésemre szívednek fájdalom,
Hogy rossz nyelvek miatt nincsen nyugodalma.
Ne gondolj a búval, hogyha híven szeretsz,
Mert győtrelem nélkül, szívem, el nem nyerhetsz.

- + III. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 81. sz. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek.*

4 vsz., vázlatos dallammal. Szerkezete általánosan tekinthető. A gyűjtemény környező szövegei valamennyien panaszdalok, keservesek, moralizáló énekek. Nem kizárt, hogy ponyváról másolták (vö. IV–V).

- IV. **Férjhez menendő leányok' dalljai** (é. n.) Negyedik. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek.*

4 vsz., sorrendjük azonos a III.-kal és az V., egyező című ponyvakiadással. A végén egysornyi kihagyással, külön számozás nélkül nyomtatták ki a *Csak azért szeretik a magyar menyecskét* kezdetű kétsoros töredéket, ill. egy hosszabb intő-oktató verset (*Igen ritka madár a jámbor feleség*; RMKT XVIII/8. 90. sz.).

- V. **Férjhez menendő leányok' dalljai** (é. n.) Negyedik. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek.*

4 vsz., sorrendjük azonos a III–IV.-kel.

- VI. **Dugonics-Analekta** (1791 után) STOLL 1112. 108. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek.*

4 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: I, 4, 2, XI/6.

- VII. **Dersi István-ék.** (1793–1797) STOLL 418. 61a–b. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek.*

5 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: I, 4, 2ⁿ, E1–2. Módosult (3) és egyedi (4–5) strófái:

Szerencsétlenségem holtig emlegetem,
Síró szemeimet könyvezésre vetem,
Hogyha meggondolom kesergő életem,
Vigasztalásomat immár nem vehetem.

Szívémet elhagyta minden jó reménség,
Szerencsém állása reméltelen kétség,
Vége szerelmemnek bal lesz, nem nyereség,
Nem tudom, hervadok, környülvett sok ínség.

Jaj-jajos életemet szívemből sajnálom,
Ó, kétség már minden, vigasságtól válom.
Jobb volna, ha életem csendes végső álom,
Végezné keserves sorsomat halálom.

A verset utólag áthúzták.

VIII. **Thaly-kolligátum** (XVIII. század vége–XIX. század eleje) STOLL 511. 48a. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek.*

4 vsz., sorrendjük azonos a III.-kal. Az ének végén: *Vége.*

IX. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 82a. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek.*

4 vsz. A III. csaknem egyező másolata.

X. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. IV. 42a. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek.*

5 vsz. A II. csaknem egyező másolata; az ősforrás ma sérült laprészleteinek szövege is ép.

XI. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. V. 18a. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek.*

5 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 3, 4, E1, 2. Egyedi szakasza (4) csupán egyetlen másik forrásban fordul elő:

Ó, mely setét felhők borítják fejemet,
Mely szokatlan gondok érdeklik szívemet!
Különös bánatok terhelik lelkemet,
Mely miatt írásra nem bírom kezemet.

XII. **Beniczky Terézia-ék.** (1800) STOLL 550/A. 30. *Szomorú dal.* Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek.*
4 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 4, 2, E1. Az utóbbit (amely a XI.-ben is előfordul) itt közöljük:

Árva vagyok, árva, hagyattattam árván,
Kesergő szívemet ezer bánat szállván.
Nem búsul gerlice az elveszett párján,
Midőn sopánkodik életinek sorsán.

A gyűjteményt Szegváron és Hódmezővásárhelyen írták össze.

+ XIII. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 26b–27a. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek.*

10 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 2, 3^v, 4, E1–6. Számos egyedi strofája miatt, mintegy a szövegcsalád „túltelítődésének” jeleként, főszövegben közöljük. A kéziratban már korábban szerepelt a Baróti János nevét őrző XVII. századi ősforma is (18a–b, RMKT XVII/14. 190/II. sz.).

XIV. **Wén József-ék.** (1809–1810) STOLL 610. 12–13. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas fejémnek.*

Kiadása: RMKT XVIII/14. 147. sz.

8 vsz., de csak az 1. tartozik szövegcsaládunkhoz; a vers folytatása katonapanasz és bujdosó-ének. A kézdialbisi kézirat következő éneke szintén ennek dallamára hivatkozik (feltételezhetően azonos volt a küszöbstrófát adó keservessel).

XV. **Horvát György-ék.** (1813) STOLL 638. 31a–b. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek.*

3 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1–3. Az ének végén: *Amen.* Hiányos, némileg romlott szöveg.

XVI. **Bándi Péter-ék.** (1837) STOLL 819. 21. sz. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltémnek.*

Nj.: *Ó, te tündér világ*

Kiadása: CSÖRSZ 2000, 61–62.

7 vsz., sorrendjük a III.-hoz képest: 1, 2, E1, 4, 3, I/6^v, E2. Egyedi és módosult szakaszai (3, 6, 7):

Mert nem találhatok semmi vigasztalást,
Éltemben óránként érezek több romlást,
Melyből hogy valaha vehetek vidulást,
Nem találhat elmém semmi szabadulást.

Ily sok szenvedést hát hogy kelljen szenvedni,
Unalmas napjaim magamban töltöni,
Ennyi sok félelmes gyötrelmek közt égni,
Titkos ellenségim örömét nevelni.

Jobb volna énnékem éltemtől megválnom,
Hogysem ennyi búban naponként bágyadnom,
Ki miatt életem gyötrelmes unalom,
Valamerre megyek, ellenségim látom.

A nótajelzés a csekefalvi (AI-Csík) gyűjtemény egy korábbi énekére vonatkozik (*Ó, te tündér világ, ballottam híreidet*; 6. sz.).

XVII. **Demjén Sámuel-ék.** (XIX. század I. fele) STOLL 844. 9–10. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltetnek.*

4 vsz., sorrendjük azonos a III.-kal. Melodiáris kottával.

Nótajelzésként:

Hol vagy on, magyarság, szíved bátorsága? – **Wén József-ék.**, (1809–1810), STOLL 610. 13–16.

Szörnyű nagy bánattal megterhelt székelység – *Uo.*, 16–20.

Az ének előképe a XVII. század végén, Baróti János nevét rejtő versfőkkel terjedt el; ezt a hosszabb bujdosóének-keszervest a XVIII. században is többször följegyezték (RMKT XVII/14. 190. sz.). E szövegcsalád jegyzeteiben (uo., 919–921) STOLL Béla felhívja a figyelmet arra, hogy a kezdősort átelve ekkoriban még két újabb altípus született a szövegből, mindkettőt egy-egy változattal és a továbbiak felsorolásával idézi. Ez a XVIII. századi újraköltések első csoportja; a következő szövegcsaládba (150. sz.) a másik altípust képviselőit gyűjtöttük össze.

Ez az altípus elsősorban erdélyi és felvidéki kéziratokban bukkan fel, de a XIX. században már csak igen szóróványosan.

A XIII. változat a Felvidékről származhat, s több más szöveg részletével kapcsolatot tart, amelyek modulként épültek be az újonnan szövegezett strófákba. Az I/2. strófa szintén vendégszöveg; egy közel egykorú, önálló szövegcsalád kezdő strófájaként is közzismert (*Búban én életem, siralomban babzók*; kötetünkben 133. sz.). A XI/18. sor (*Mely szokatlan dolgok érdeklik fejemet*) Kreskay Imre népszerű versének kezdősorából ered: *Jaj, mely rettentő szó érdekli szívemet*. Ugyanitt a 34. sor második fele (*lég y jó reménységben*) viszont a *Buga Jakab* énekeként elhíresült tréfás panaszének első szakaszával tart kapcsolatot (*Mit bánulsz, kenyeres...*; RMKT XVII/10. 90. sz.).

Egy keltezetlen, XIX. század eleji ponyván a szövegcsaládnak egy rabének-travesztiája is megjelent (lásd a *Rabénekek* fejezetében, 91. sz.).

*

A Bándi Péter-féle csíki változatban (XVI) *Ó, te tündér világ* nótajelzéssel szerepel; ez valóban szerepel a kéziratban, de ott csak ál-nótajelzéssel („tulajdon”), így a konkrét dallamot egyelőre nem sikerült azonosítani. A szövegcsaládhoz illő dallamot a III., ill. a gondosabb XVII. őrz, melodiáris kottairással, feltehetőleg kis pontatlansággal. Saját rekonstrukciójuk (Csörsz 2000, 146):

Bol - dog - ta - lan sor - sa si - ral - mas él - tem - nek,
 Á - rad nap - ról nap - ra gyöt - rel - me szí - vem - nek.
 Nem vi - rad fel so - ha víg nap - ja ked - vem - nek,
 Így lesz, lá - tom, vé - ge az én é - le - tem - nek.

I50.

+ I. **Rákosi Sámuel Holmija** (1785–1791) STOLL 409. 166a–b. *Egy megepedett szívnek siralma*. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életnek*.

Kiadása: RMKT XVII/14. 920–921.

8 vsz., a végén: *Vége*.

II. **Pál István-ék.** (1796–1800) STOLL 429. 27a–28b. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életnek*.

8 vsz. (a 2. strófa eredetileg 2 szakaszként leírva, tördelékesen). Sorrendjük azonos az I.-vel, amely ugyancsak Erdélyből való. Nehezen kiolvasható szöveg; a rímsszavakat néha kihagyta a feljegyző, s utólag latin (olvashatatlan) szavakat írt oda. Ezzel a verssel kezdődik a *Világi énekek, melyek íratattak 1800. esztendőben Páll István által Bőjtelő 2. 3. 4. 5. napján c. kéziratrész*.

III. **Egyleveles kézirat** (XVIII. század vége) 2a–b. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életnek*.

8 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, 3, 5–8. Előtte, mintegy címként, más kézzel: *Ez szép s lehet alkalmazhatni*, utána tollpróbaként Kunság Jánosné [?] neve olvasható. A félbehajtott kézirat Jakab Elek küldeményének részeként került be a Kisfaludy Társasághoz, minden bizonnyal Erdélyből.

IV. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 55a–56a. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas életnek*.

9 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2^v, 3–5, E1, 6–8. A 2. vsz. átalakult, a 6. pedig csupán egyetlen másik forrásban bukkan fel:

Jaj, nem találhatok semmi orvoslásra,
 Mivel jutott szívem keserves romlásra,
 És hogy a' valaha vehessen vidulást,
 Nem talál félelmem módot s szabadulást.

Kár az igaz szívnek ám így emésztődni,
 Bajos egy kárvallást meg nem téríteni.
 Mi haszna, ha kedvét nem lehet tölteni?
 Igaz jó szív nélkül, jaj, hogy lehet élni?

V. **Jánosi Sándor-ék.** (1802) STOLL 568. 91a. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltetnek.*

4 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4. Erdélyi nyelvjárási vonásokkal.

VI. **Vegyes versgyűjtemény** (XIX. század eleje) STOLL 1159/A. 13b. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltetnek.*

5 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 4, 6, V/6, 5^v. Átalakult (5) szakasza:

Bár az egész világ kincsét is elnyerjed,
Arany-, ezüst-, gyöngyét magadévá tégyed,
Teljes víg óráid nem lesznek, elhiggyed,
Ha fel nem találta boldogságát szíved.

A vers végén: *Vége.* XVIII. század végi, rendezett kézírás; ugyanez jegyezte fel a *Régi napok*, *régi napok* kezdetű éneket (kötetünkben 157. sz.), ill. több más régies magyar és román verset. A kolligátumot Gyulay Lajos állította össze 1858-ban.

VII. **Világi énekek szomorúak s vígak** (1818) STOLL 677. *Szomorú ének.* 9b. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltetnek.*

3 vsz., a negyediknek csak első sora, utána megszakad. Sorrendjük azonos az I/1–4. vsz.-ával. Az I. strófa csonka.

VIII. **Énekeskönyv** (XIX. század I. fele) STOLL 847. 3b–4a. Ks.: *Boldogtalan sorsa siralmas éltetnek.* 8 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel, kis szövegmódosulásokkal.

A XVII. századi alapszöveg (Baróti János verse) felhasználásával létrejött két XVIII. századi új szövegcsalád részleteiről bővebben lásd: RMKT XVII/14. 919–921., ill. az előző tétel jegyzeteiben.

Az I/2. és I/7. szakasz az előző altípusban (149/XVI) is megtalálható, ami arra utal, hogy voltak olyan feljegyzők, akik mindkét kidolgozást ismerték. Bándi Péter feljegyzése (1837) már az alkalmi összeolvadás jelének tekinthető.

I51.

Világi énekek (1764) STOLL 277. 42–45. Ks.: *Jajjal kezdem versemet.*

6 vsz., néhol nehezen kibetűzhető. A versfőkből: *JOSIKA.* A kis erdélyi gyűjtemény jórészt keservesekből, szerelmi panaszokból és moralizáló énekekből áll.

A versfőkből kiolvasható Jósika családnév egyaránt utalhat szerzőre és címzettre. A család legismertebb egykorú képviselője Jósika László, aki 1751-ben Hunyad vármegye főispáni székét töltötte be.

Az 5–6. sor (*Nincsen, rajtam ki segítsen...*) változatát ugyancsak Erdélyből ismerjük a *Tavaszi szél utat szárazságot* kezdetű keservesből, vö. **Rákosi Sámuel Holmija** (1791) STOLL 409. 74a; RMKT XVII/3. 683–684.

A 12–13. sor ríme és szóhasználata *A szerencse tündér kerekén* kezdetű, szintén Erdélyből elterjedő keserves egyik strófájának hatását mutatja (*De a bús szív magával nem bír*; kötetünkben 143. sz.).

24 Üveg által mézet nyaló – vö. *Üvegen át nyalja a mézet; Üveg által nyalat mézet.* Ez a régies, ritka szólás olyan vágyat fejez ki, amit a vágyakozó biztosan nem kap meg (SZEMERKÉNYI 2009, 1413).

I52.

+ I. **Hat vídám nóták** (é. n.) Ötödik. Ks.: *Habok közt evezek, járok és rettegek.*

3 vsz.

II. **Hat vídámító vig nóták** [1792] Ötödik. Ks.: *Habok közt evezek, járok és rettegek.*

3 vsz., megegyezik az I.-vel és az azonos című, de eltérő szedésű III.-kal. A *Nro. 5.* nyomdai sorszámu füzet keltezés nélkül jelent meg, a datálást az I. ének (*Isten áldjon meg, kedves barátom*) kissé döcögő ritmusú kolofonja adja meg:

Az ezerhétszázban, kilencvenkettőben,
Augustusnak első hetében,
Rend szerént írtam Vácon versekben,
Nem hogy valakit tsúfolnék ebben.

III. **Hat vídámító vig nóták** [1792] Ötödik. Ks.: *Habok közt evezek, járok és rettegek.*

3 vsz., megegyezik az I.-vel és az azonos című, de eltérő szedésű II.-kal. A füzet datálását ugyanúgy az I. szöveg kolofonja adja meg. A prágai példány (egy kolligátum 21. darabja, kézi számozással) a budapestinek csaknem változatlan lenyomata, de az 5. lapon pótolta a nyomdai ívjegyet:)3(.

IV. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 82. sz. Ks.: *Habok közt evezek.*

3 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. Dallammal. A gyűjtemény szomszédos szövegei is panaszdalok, keservesek, moralizáló énekek.

V. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 83a.

Ks.: *Habok közt evezek, járok és rettegek.*

3 vsz. A IV. csaknem egyező másolata.

VI. **Viski István poétai gyűjteménye** (1827) STOLL 749. III. 86–87. Ks.: *Habok közt evezek.*

3 vsz. Lényegileg megegyezik az I–II.-kal.

VII. **Demjén Sámuel-ék.** (XIX. század I. fele) STOLL 844. II. sz. Ks.: *Habok közt rettegve járok és evezek.*

3 vsz., lényegileg azonos az I.-vel. A kéziratban melodiáris kottáírással dallamok is szerepelnek, de itt csak az üres sorokat találjuk, nem írt beléjük a feljegyző.

A korai ponyvakiadásokat egymás után soroltuk fel; a *Dávidné Soltári* összeírója, Daróczi József feltehetőleg ezek valamelyikéről másolt.

A dal metruma megegyezik Faludi Ferenc *Erdő (Királyi mulatság...)* kezdetű versével, ill. az azt követő korabeli közköltészeti darabokkal, pl. a *Gyászos életemet szánom keservesen* kezdetű, Esterházy Magdolna nevét őrző szerelmi keservessel. A zárósor két azonos, megismételt félsorra esik szét, ami az *El kell menni, nincs mit tenni, jaj, jaj, be keserves* kezdetű búcsúdalt idézi, ráadásul annak is 8-8 szótagúak a belső sorai (a II. kéziratban ez a vers is megtalálható).

*

Dallamát a IV. űrzi, a kézíratra jellemző vázlatos kottázással, amely sajnos nem elegendő a pontos rekonstrukcióhoz.

I53.

+ I. **Mulatságos Világi Énekek** (1769) Második. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem.*

7 vsz. A versfőkben: JOSEPHE.

II. **Alsókubini kézirat** (1782 k.) STOLL 344. 72b–73a. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem.*

6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, 7. A versfőkben: JOSEPE.

- III. **Négy szép Világi Énekek** (1785) Harmadik. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE. A ponyvafüzet felvágatlanul került elő egy marosvásárhelyi örmény kereskedő, Csiki Márton házána felújításakor, 1811 előtti hulladékokkal együtt. Tartalma megegyezik az azonos című 1790-es kiadással (V).
- IV. **Mulatságos Világi Énekek** (1790) Második. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., néhány sajtóhibától eltekintve azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE. Az egyező cím ellenére az új kiadvány hét énekéből csupán három azonos az 1769-essel.
- V. **Négy szép világi énekek** (1790) Harmadik. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., néhány sajtóhibától eltekintve azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE.
- VI. **A' gyenge ifjúság' dallos dallai. Avagy: Dinnom Dánnomnak** (é. n.) Tizedik. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., néhány sajtóhibától eltekintve azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE.
- VII. **Dallok** (é. n.) Ötödik. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., sorrendjük és a szöveg lényegében azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE. A kiadvány tartalma megegyezik az *Énekek* c. ponyvával (VIII), de az illusztrációk eltérnek.
- VIII. **Énekek** (Vác, é. n.) Ötödik. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., sorrendjük és a szöveg lényegében azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE. A ponyvafüzet Nro. 4-es jelölésű (egy könyvtári bejegyzés szerint másodpéldány); az azonos című és tartalmú, de újraszédett Nro. 6. jelű kiadás: IX.
- IX. **Énekek** (Vác, é. n.) Ötödik. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., sorrendjük és a szöveg lényegében azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE. A kiadvány tartalma azonos a VIII. forrással.
- X. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 57a–b. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., sorrendjük és a szöveg lényegében azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE.
- XI. **Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. 47–48. Ks.: *Jaj, kínomat ki nem beszélhetem*.
7 vsz., sorrendjük és a szöveg lényegében azonos az I.-vel. A versfőkben: JOSEPHE.

A ponyvakiadásokon túl jórészt felvidéki kéziratokból ismert szöveg. Az akrosztichon tanulsága szerint egy bizonyos *József* a vers.

Az 5. vsz. szóképei emlékeztetnek a népdalra:

Búval és bánattal kizsinóroztatom,
Sűrű könnyeimmel kigomboztattatom.

I54.

- + I. **Ekeli gyűjtemény** (1767–1790) STOLL 1079. 109b–110a. Ks.: *Zavarodott kedvvel töltöm többre kínos életem napjait*.
7 vsz. Az eredeti tipografizálás a XVI. századi Palkó-strófára emlékeztet, ahol a 3. sor mindig félsor hosszúságú, ám ez nem fedti a rímképletet.
- II. **Sárvári János-gyűjt.** (1768–1789) STOLL 1081. 199a–b. Ks.: *Zavarodott kedvvel töltöm többre kínos életem napjait*.
Nj.: *Szerencsétlen voltán*.
6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, E1. Egyedi szakasza:

A reménység is megaludt bennem, merültem a kétségben,
Ha csak az Úr nem jobbítja sorsom, ki lakozik az égben,
Ha most fojt bánat mérge,
Meggzúnik, amidőn testem rágja
A nyirkos földnek férge.

A vers előtt egy tervezett alkalmi vers címe áll azonos írással, de eltérő színű tintával: „Új-esztendei köszöntése az abrudbányai P”, majd vízszintes elválasztó vonal után következik a szöveg, sötétebb tintával. A vers végén: „Kátsándi Úr komponálta.”

III. **Miskolci melodiárium** (1798–1829) STOLL 414. 66. sz. Ks.: *Zavarodott kedvvel töltöm többre kínos életem napjait.*

II vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–5, E1–4, 6–7. Egyedi szakaszainak (6–9) némelyikét talán a kéziratot összeíró kistokaji-bükkzsérci lelkész, Pávay Mihály toldotta a vershez; a 8. mellett van is egy + jel:

Ezekre hogy kellett fakadnom, azt senki ne csudálja,
Szánakozó szívvel s olyan szemmel dolgomat ha vizsgálja,
Sőt tudom, sok jó szív lenne,
Mely balsorsomból bőv részt is venne,
Enyhítést de nem tenne.

Mert szerencsétlen születésemet magamnak kell viselnem,
Nem lehet ez köz mással senkivel – mást nem lehet terhelnem,
Csak rám mérték azt az egek,
Csak titkon kell tehát elszenyvednem,
Ebben kell így epednem.

Szerencsétlen szükségemnek mondom, létén bár hibázzak,
Méltán, mert örömet nem lelhetek sehol, bármint vigyázzak.
Egész életem csak vesződés,
Jaj, gyötrelmem, bánat, keserűség,
Mí egyéb hát? csak ínség.

Ezek végét, amidőn reményltem, több nem ér már, azt véltem,
Gondolkodni kezdtem, hogy jobbra fog fordulni gyászos életem,
Ímé, újabb veszélyeknek
Vagyok ismét kitétetett,
Gyötrelmekre vettetett.

IV. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 32b–33a. Ks.: *Zavarodott kedvvel töltöm többre kínos életem napjait.*
6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, 2, 4, E1, 7, 3. A 4. vsz. változata a III.-ban is szerepelt:

Ezek végét amidőn reméltem, több nem ér már, azt véltem,
Gondolkozni kezdek, hogy jobbra fog fordulni nyomorult életem,
Ímé, újabb veszélyekre vagyok megint tárgyul kitétetve
S gyötrelmekre vettetve.

V. **Nihelszki Dávid-ék.** (1804–1824) STOLL 584. 186. Ks.: *Zavarodott kedvvel töltöm többre életem kínos napjait.*

I vsz. (a kezdő strófa), a gyűjtemény 1810-es években összeírt részében.

VI. **Vajthó Miklós-ék.** (1820–1832) STOLL 693. 109a–b. Ks.: *Zavarodott kedvvel töltöm többre életem kínos napjait.*

2 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–2.

Nótajelzéseként:

Hajdan egy szerencsétlen órában születtett kertészlegény – Barcafalvi Szabó Dávid (ford.): *Szigvárt Klostromi Története* (1787) II. 617. (egy más metrumú német műdal fordítása).

A késő rokokó keservesek hangnemében írt szöveg. Metrikai szempontból talán a *Sóbajtással telnek el, kelnek el...* kezdetű érzékeny dalhoz áll közel, még inkább a gyűjteményben később (121a–b) olvasható *Állj meg, szívem, egy szóra, vagy jóra, beszédem légyen* kezdetű dalhoz.

A II. végén megemlített „Kácsándy úr” a Zemplén megyében birtokos (Kohányi) Kácsándy család valamely tagja lehetett. Kácsándy László (1723–1777), a Csokonai-életrajzból ismert Kácsándy Terézia édesapja egy időben a sárospataki kollégium főkurátori tisztségét is ellátta (KAZINCZY 2010, 924), de még valószínűbb Kácsándy József (1754?–1817).

*

A II. nótajelzését (*Szerencsétlen voltán*) sajnos egyelőre nem sikerült feloldani.

I55.

+ I. **Kintyets Kimpenyesty Ku Glazurj Rumunyesty** (1768) *Magyar ének, keserves magyar nótára, melyben aki az, sirassa magát.* Ks.: *Világ elejiben támasztom ügyemet.*

Kiadása: POPA 2008, 83–86.

10 vsz., lényegében azonos a kézirattal. A román szerelmi dalokat és keserveseket tartalmazó, minden bizonnyal Erdélyben kinyomatott ponyvafüzet végén magyar versek is szerepelnek. Popa a fakszimilével együtt közli.

II. **Kintyets Kimpenyesty Ku Glazurj Rumunyesty** (1768) *Magyar ének, keserves magyar nótára, melyben aki az, sirassa magát.* Ks.: *Világ elejiben támasztom ügyemet.*

10 vsz., azonos az I. változattal, csak a szedés néhány részlete tér el a kolozsvári példánytól.

III. **Szíveket Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. LXXIV. sz. Ks.: *Világ elejiben támasztom ügyemet.*

Kiadása: VERSÉNYI 1914, 143–145.

10 vsz., sorrendjük azonos a ponyvakiadással. Az ének végén: *Vége.*

Az erdélyi keserves különlegessége, hogy az első román nyelvű nyomtatott versgyűjtemény részeként, három másik magyar dallal együtt jelent meg. Ez a szöveg a többihez képest szorosabb kapcsolatot tart a ponyvafüzet román dalaival, különösen az egyikkel (CSÖRSZ 2005a, 243).

I56.

+ I. **Szíveket Újító Bokréta** (1770) STOLL 299. XCIV. sz. Ks.: *Ó, kéék színnel fénylő egek.*

Kiadása: VERSÉNYI 1914, 175–176.

5 vsz. A gyűjteményben szintén megtalálható az *Arany idejim folyása* kezdetű elégia, melyet a II. nótajelzéseként ad meg a vershez.

+ II. **Ekeli gyűjtemény** (1767–1790) STOLL 1079. 355a. Ks.: *Ó, kéék színnel fénylő egek.*

Nj.: *Arany idejim ǃ.*

7 hatsoros vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–4, E1–2, 5. A csallóközi kézirat 1790 táján összeírt részében. A nótajelzésben megadott *Arany idejim folyása* búcsúzó, elégikus karakterén túl az arany idők említése miatt is ide kapcsolódik, a kézirat korábbi részében teljes szöveggel szerepel (106a).

III. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 157. sz. Ks.: *Ó, kéék színnel fénylő egek.*

Nj.: *Philosten mint [Florentinát]*

11 vsz., de csak az első 3 hatsoros (sorrendjük az I.-höz képest: 1–3), a többi négysorosan jegyezte le az összeíró. A számozást is elvétette: a 7. után a 9. jön. (Mivel így még 4 sornyi szöveggel kell számolni, meglehet, hogy az így összeadó 36 sor összesen 6 hatsoros strófányi.)

A nótajelzésben idézett mitologizáló szerelmi dal megtalálható a kéziratban, s több más ének is hivatkozik rá. Ugyanakkor nem kizárt, hogy a négysoros szakaszok valójában egy kontaminálódott másik dalból érkeztek:

Ó, kék színnel fénylő egek,
Fenn függő sűrű fellegek,
Tekintvén bús személyemre,
Szakadozzatok fejemre!
Mert az, aki mint én, úgy jár,
Csak halált s nem egyebet vár.

Azt gondoltam, amíg élek,
Mind víg napokat szemlélek.
Ó, de nagyon megcsalattam,
Mert árvaságra jutottam,
Mert csak egyedül hagyattam,
Hogy szívedtől elszakadtam.

Szemeim mikor fordulnak,
Sűrű könyveim csordulnak
Éjjel és nappal vigyáznak,
De akkor is könyvben áznak,
Mert már édes kincsem nincsen,
Kíre két szemem tekintsen.

Nincs, kivel töltsem kedvemet,
Nincs, ki vidítsa szívemet,
Nincsen, kivel mulathassak,
Nincsen, akihez szólhassak.

Nem más, hanem a szerencse,
Melytől sorsom nincs, ki mentse,
Nem tudom, azért mit tégyek,
Vigasztalást honnan végyek.

Bánat, szívem, lefekvésem,
Szomorúság felkelésem,
Bánat ételem, italom,
Szomorúság, aggodalom.

Elszántam magam s indulok,
Valamerre elfordulok,
Míg sorsom lépik jobb végre,
Ha lehet, nem hágok jégre.

Nálad nélkül, szívem, mert nincs,
Kéért adnák, oly nagy kincs,
Mert ha tégedet láthatlak,
Ó, Vénusnál gyönygebb alak,

Csakhogy nehéz elkerülni,
Habok közt el nem merülni,
Mindenképpen szívem búra,
Juthat nem várt háborúra.

Szívemnek lett újulása,
Beszédedtől vigassága,
De jaj, minden újulása
Lett gyászos szomorúsága.

Mert sebesíti szívemet,
Fogyasztja vidám kedvemet,
Másként így fizet e világ,
Mindent megszól, hirtelen rág.

IV. Vutskits-ék. (1798) STOLL 442. 34a–35a. Ks.: *Dicső fényvel égő egek.*

6 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1–3, E1, 4–5. Az egyedi strófa a III.-ben is szerepelt, s tovább erősíti a szerelmi gondolkört:

Bánat, szívem, lefekvésem,
Szomorúság felkelésem,
Bánat ételem s italom,
Keserőség s aggodalom,
Nálad nélkül, kincsem, mert nincs,
Melyért adnák, olyan kincs.

V. Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 159a–b.

Ks.: *Ó, kék színnel fénylő egek.*

II vsz., téves számozás miatt 12-ig írva. A III. csaknem egyező másolata.

VI. **Benedek Elek énekeskönyv-kolligátuma** (1815–1835) STOLL 1207. 563–564. Ks.: *Ó, kék színnel fénylő egek.*

4 hatsoros vsz.-nyi, de csak sorpárokra tagolt szöveg; az I.-höz képest: I–10, 13, 16–18, EI–2, 19–24. sor. Az egyedi sorpár megegyezik a III/4. strófa 3–4. sorával (lásd fentebb).

Az ének kapcsolatban áll egy másik egykorú keservessel, amelyben egy négysoros strófa több alkalommal képviseli szövegünket. Bővebben: *Régi napok, régi napok* (először az 1780-as években, lásd a következő szövegcsaládot). Érdekes, hogy a szerelmi búcsúéneke (*Arany idejim folyása*) dallamára írt *Ó, kék színnel fénylő egek* szinte minden esetben szerelmi „kitérőket” tesz, mintha oldani akarná a keservesek szokott, reménytelen hangütését.

A 2. vsz. első sorpárjának variánsa egy 3. vsz.-os erdélyi népdal kezdeteként bukkan fel:

Azt gondoltam, míg csak élek,
Mindig víg napokat érek.
De már látom, hogy nem élek:
Mindig szomorúbbat érek.

ORTUTAY–KATONA 1970, II. 230, 21. sz.

Erdélyi Jánosnál egy 9 szakaszos változat szerepel (1846–1848, II. 459. sz.), feltehetőleg köz-költészeti forrásból.

I.

23 *mézfű alatt mérget* – már a XVII. századi szerelmi lírában is megtalálható szókép a megcsalásról. A motívumról gazdag köz-költészeti és népköltészeti példatárral ír STOLL Béla az RMKT XVII/3. 75. sz. jegyzeteiben 587–589; valamint VOIGT 1969, 1970, 1981. Egy XVIII. század végi szerelmi dalban:

[...] Jó rá vigyász, édes Trézsím, hogy meg ne csallon,
Mézes szónak szűne alatt mérget ne adjon.

Dunántúli verseskönyv (1802) STOLL 563; idézi RMKT XVII/3. 588.

Több hagyományos párosító szövegében is felbukkan a méz/méreg motívum, egy Zala megyei változatban így:

Jól vigyázz, te barna kislány, hogy meg ne csaljon,
Lépes méznek színe alatt mérget ne adjon!

Nyírád, Zala m.; MNT IV. 264. sz.

Moldvai csángó párosítókban a *mész* szót a *víz*zel helyettesítették:

Szép vég víznek színje alul mérget ne igyál!
Tiszta víznek színnye alól mérget ne igyál!

Trunk (1) és Frumósza (2); RMKT XVII/3. 588.

*

Kottás feljegyzését nem ismerjük. A II. nótajelzése egy közismert szerelmi búcsúdala, az *Arany ideim folyása* kezdetű versre utal; feltehetőleg a III.-é is azonos volt vele. Kovács Ferenc *készíri-*

tából közöljük (1777–1801) STOLL 326. 66a, BARTHA Dénes átírásában (1935, 16. sz.), feltehetőleg nem feszes ritmusban, hanem parlando énekelték.

Ó, kék szín - nel fény - lő e - gek, Fenn füg - gő sű - rű fel - le - gek,
Te - kint - vén bús sze - mé - lyem - re, Sza - ka - doz - za - tok fe - jem - re!

Mert az, a - ki mint én, úgy jár, Csak ha - lált s nem e - gye - bet vár.

I57.

+ I. **Henter Antal-ék.** (1782) STOLL 346. 2a–3a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

8 vsz. A végén: *Vége.*

II. **Világi nóták** (1784) STOLL 1102. 11b–12a. Ks.: *Ó, kék színnel fénylő egek.*

3 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: E1, 1, 2. A valószínűleg erdélyi kézirat XIX. század végi másolatban maradt ránk. Ez a kezdőformula (ugyanezen szakaszok ugyanilyen sorrendjével) az 1810–1820-as évekbeli, kontaminált folytatású változatokra jellemző, lásd alább.

III. **Kolligátum** (1788 k.) STOLL 378. 54a–b. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

7 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 7, 9, 10, 5. Az ének végén: *finis*. A kolligátumnak ez a darabja XVIII. század végi vagy XIX. század eleji, vegyes kézírással. A szöveg az utolsó lapon található; közepén a kézirat kilyukadt a sok gyűrődéstől.

IV. **Tolvay István-ék.** (1788–1791) STOLL 381. 14a–b. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

8 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 8, 7, 6, 9, 10.

V. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 19. sz. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

Kiadásai: HARSÁNYI–HODOSSY 1914, 44–45; SZABOLCSI 1955, 66*, 3. sz. (az 1. vsz. és a dallam) 7 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 7, 8, 6, 9. Vázlatosan feljegyzett dallammal. Utána két hasonló hangnemű keserves következik *ugyanazon nótára* (*Válét mondok néked, világ; Siratom magam s magamat*). A gyűjteményben az *Ó, kék színnel fénylő egek* is megtalálható (lásd fentebb).

VI. **Kolozsvári ék.** (1790 k.) STOLL 398. 39–40. *Teleki József éneke*. Ks.: *Régi napok, régi órák.*

8 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 7, 8, 6, 9, 10. A vers végén: *Vége*, majd a cím magyarázata: „Midőn gróf Teleki Józsefet letették volt gubernátorságából, akkor éneklette ebédje felett, asztalánál hegedűvel húzatta.”

VII. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 132. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

8 négy soros vsz., sorrendjük azonos a VI.-kal. A végén: *Vége*. A gyűjtemény debreceni eredetű.

+ VIII. **Rákosi Sámuel Holmija** (1791) STOLL 409. 51b–52a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

10 négy soros vsz. Az egykorú III–VII.-nél bővebb, „összegző” jellegű az I.-ban felbukkanó, de csak itt visszatérő belső szakaszok egyidejű jelenléte miatt. A legtöbb változatban azonban (mindkét főszövegünkötől eltérően) a *Mint pelikán a pusztában* kezdetű szakasz áll a 3. helyen. A gyűjteményben az ének egyik önállósult strófájára épülő moralizáló ének is fennmaradt (*Gyermek vagytok, gondolatlan*, 126a–127a; Aranka György verse).

IX. **S. József-ék.** (1729–1799) STOLL 415. 43b. Ks.: *Mint pelikán a pusztában.*

5 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 4, 2, E1–3. Egyedi szakaszai (3–5) másutt nem bukkannak fel e szövegcsaládban, de tematikus rokonságuk kiterjedt:

Megcsalt világ álnoksága,
Hitető szív hamissága,
Sokra rávett csalárdsága,
S nincs szívemnek vidámsága.

Szép rózsáim már elhulltak,
Vég napjaim mind elmúltak,
Gyöngy ajakim megnémultak,
Orcáim könnytől rútultak.

Az világ vízre így viszen
Mindent, aki könnyen hiszen,
Vigyázz, ki jössz ez próbára,
Ne juss mérges poharára!

A vers végén: *Írta Buda várában 20. decembris 1798 SJ manu propria.*

X. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 86a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

3 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 9, 4. A gyűjtemény a debreceni kollégiumban készült.

XI. **Szép világi énekek** (1794) STOLL 422. 6b–7a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

8 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1–3, 7, 8, 6, 9, 10. A kézirat valószínűleg erdélyi eredetű.

XII. **Bakó Karolina-ék.** (1799) STOLL 1129. 31a. *Világi szép ének.* Ks.: *Régi napok, régi napok.*

10 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 9, 10, 4, 8, E1–4. Egyedi vsz.-ai (7–10) szerelmiek:

De hadd légyen, még megbánod,
Halálotat te kívánod,
Bús napjaid míg számlálod,
Szíved többi nem kívánod.

Hogyha minden tuszolásra
Hallgatsz, és kart ugatásra
Társz, kerted így pusztulásra
Jut és szíved nagy sírásra.

Vedd ki, Isten, a lelkekből,
Kik csupa irigységekből
Kettőt egyiket szívekből,
Csináltak gyűlölségekből.

Ne hajts hát világ nyelvére,
Hanem néz szíved szívére
S hozzád való hévsegére
S életed csendességére!

A végén: *Vége.* Az összeíró talán nem volt magyar anyanyelvű. Közvetlenül előtte olvasható (30b) a *Válét mondok néked, világ*, amelyet a *Dávidné Soltári* szerint azonos dallamra énekeltek.

XIII. **Balássy Dénes énekfüzete** (XVIII. század 2. fele) STOLL 450. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

Kiadása: BALÁSSY 1880, II. 317–318.

7 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 8, 7, 6, 9. Az elveszett kézitról csak Balássy Dénes közleményéből tudunk, aki megjegyzi, hogy az ének részletét Udvarhely környékén sokszor hallotta énekelni.

XIV. **Sebestyén Gyula énekeskönyv-töredéke** (XVIII. század vége) STOLL 1147. 5–7. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

7 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 7, 6^y, 9, 10. Néhol kissé átfogalmazva, a versfőkben (kiemelve) RIMSEÉH. A gyűjtemény erdélyi eredetű.

XV. **Világi énekek** (XVIII. század vége) STOLL 1149. 5a–b. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

8 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, E1–2, 4, E3–5. az utolsó szakasz csonka. Egyedi stórfái (3–4, 6–8):

Mi haszna már életemnek,
Ha nem élek víg kedvemnek?
Szokott nyájas tréfálásom,
Jaj, hogy leve megválásom!

Se éjtszaka, se virradtkor,
Nappal akármely órákor
Nincsen oly szempillantásom,
Mely ne volna könnyhullásom.

Jut eszembe, s elhallgatom,
Ami voltam, nem mondhatom,
Lett messzire távozásom
S édesemtől megválásom.

Szüntelenül gondolkodom,
Magam sorsán szánakozom,
Sírok titkon, más ne lásson,
Magam magamot okozom.

Vége immár víg kedvemnek,
Rabja voltam te szívednek

.....
.....

Az ének vége hiányzik, valószínűleg kiszakadt egy lappár. A mai 6a lapon már egy új szöveg kezdődik.

- XV. **Finck-ék.** (XVIII. század vége) STOLL 49I. 16b–17b. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

Kiadása: RMKT XVII/3. 221/XXIII. sz.

6 vsz., ebből csak az 1–3. tartozik közvetlenül a szövegcsaládhoz (VIII/1, VIII/3, VIII/7), a folytatás az *Ifjúság, mint sólyommadár* kezdetű, XVII. századi eredetű szerelmi panaszdal 3 szakasza. Az érintkezés a dallam (legalábbis alkalmi) közösségére utalhat. A lejegyző valószínűleg nem volt magyar anyanyelvű.

- XVI. **Vegyes versgyűjtemény** (XIX. század eleje) STOLL 1159/A. 7b–8a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

9 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1–4, 8, 7, 6, 9, 10. Különálló, félbehajtott lap; a vízjegy nem kivethető. Barna tintás, elég nagy betűs, de kissé rendetlen íráskép. A gyűjt. *Gyulay Lajos kolligátuma* néven szerepel a szakirodalomban, ő állította össze 1858-ban.

- XVII. **Vegyes versgyűjtemény** (XIX. század eleje) STOLL 1159/A. 11a–b. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

9 vsz. A kéziratban már feljegyzett vers rendezettebb, eltérő kézírással (XVIII. század vége).

- XVIII. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 53I. III. 19a–b. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

7 vsz. Az V. csaknem egyező másolata.

- XIX. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 53I. V. 22a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

4 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 4, 2, 8^v. Közvetlen forrását nem ismerjük, de csaknem szó szerint azonos a XXI.-kel. Utolsó szakasza átalakult:

Meg sem tudtam volt gondolni,
Hogy a világ úgy tud csalni.
Ó, be boldogtalan óra,
Melyen felültem a lóra!

- XX. **Magyar költemények két füzetben** (XIX. század eleje) STOLL 536. I. sz. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

A Gyulafehérvárott őrzött kéziratot nem láttuk.

- XXI. **Világi énekek** (XIX. század eleje) STOLL 547. [= 1160.] 4b–5a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

4 vsz. Sorrendjük és a szöveg egésze azonos a XIX.-kel.

- XXII. **Resetka János-ék.** (1801) STOLL 560. 43a–44a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

13 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 8, 7, 6, 9, 10, majd az *Én is hajdan magyar voltam* kezdetű, önállóan is variálódó, kontaminált szöveg következik (RMKT XVIII/14. 27/IV. sz.). Ez a vers közéleti üzenetét erősíti. Az ének végén: *vége*.

- XXIII. **Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. 65–66. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

9 négysoros vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 8, 7, 3, 4, 6, 9, 10. A kézirat 134–136. lapján ismét szerepel egy változat (XXIV).

- XXIV. **Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. 134–136. Ks.: *Ó, kéék színnel fénylő egek.*

16 négysoros vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: II/1, 1, 2, majd az *Isten hozzád, Magyarország* kezdetű, Károlyi Sándornak tulajdonított, XVII. századi eredetű szerelmi búcsúének következik (RMKT XVII/3. 224. sz.). A kéziratban már szerepelt egy hagyományosabb *Régi napok*-variáns (XXIII).

- XXV. **Győry Mihály-gyűjt.** (1821) STOLL 697. 13a–15a. *FleBILE carmen Georgii Rákóczi Hungariam relinquentis*. Ks.: *Ó, kéék színnel fénylő egek.*

16 vsz., de csak az 1–3. tartozik szövegcsaládunkhoz. A folytatás – akárcsak a XXIV.-ben – az *Isten hozzád, Magyarország* kezdetű szerelmi búcsúdal (RMKT XVII/3. 224. sz.). Az összeénekelés a tematikus kapcsolódáson túl a közös dallamra is utalhat. Fontos lehet a címben szereplő utalás Rákóczi Györgyre.

XXVI. **Gazdag Mihály-ék.** (1822) STOLL 700. 85b. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

7 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 4, 7, 6, 9, 10. A 6. strófa 4. sorát és az utolsó szakaszt a margóra írták, keresztbe.

XXVII. **Kopácsi ék.** (1822–1825) STOLL 1240. 60. sz. Ks.: *Napok, napok, régi napok.*

Kiadása: KATONA–LÁBADI 1993, 191–192.

15 vsz., de csak az 1–3. és 5. tartozik szorosabban e szövegcsaládhoz (a VIII.-hoz képest: 1^v, 2, 4, ill. II/1). A többi strófa vegyes szerelmi és egyéb keservesekből kontaminálódott, amelyek az 1820-as években voltak népszerűek (*Én vagyok az a gerlice...; Nékem a legtisztább estve...; Szől a világ, mit hajtok rá...; Nám, megmondtam, bús gerlice...*). Az ék. összeírója Csöbrös István kopácsi (Drávaszög) származású katona volt, aki észak-itáliai laktanyákban szolgált ekkoriban.

XXVIII. **Felvidítő VI. Nóták II.** (1824 után) STOLL 720. 121–125. *Rákóczy egyik szomorú nótája, mikor Magyarországot elhagyta.* Ks.: *Ó, kék színnel fénylő egek.*

Kiadása: RMKT XVII/3. 224/X.

16 négysoros vsz., sorrendjük megegyezik a Kiss Pál-féle kontaminált változattal (XXIV).

XXIX. **Kelecsényi József: Mulattatók Tára** (1832–1840) STOLL 783. 129b. *Erdélyországi ének.* Ks.: *Régi napok, régi napok.*

6 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 8, 7, 6, E1, az utóbbi a XXXIII.-ban is felbukkan, lásd ott.

XXX. **Kelecsényi József küldeménye** (1830-as évek) 1. füzet, 8a. *Erdélyországi ének.* Ks.: *Régi napok, régi napok.*

6 vsz., sorrendjük azonos a XXIX.-kel. Kelecsényi József a saját kéziratából másolta be a Tudós Társasághoz beküldött füzetkébe, együtt a *Cantillena. Énekek. Pesnickey* (XVIII. század vége) STOLL 452. c. kézirat néhány darabjával. A 2. füzet végén 1841-es dátum szerepel.

XXXI. **Jakab Zsigmond-ék.** (1833–1869) STOLL 1335. 6b–7a. Ks.: *Régi napok, régi napok.*

9 vsz., de csak az 1–2. tartozik szorosan ehhez a szövegcsaládhoz. A 3. vsz. is közismert keser-ves-toposz, mely átsap imaszerű könyörgésbe (4–9).

Régi napok, régi napok,
Erdélyország, más országok,
Abban néktek mi hasznotok,
Hogy ingem így szomorgottok?

Jézus, testemnek határát,
Rövidítsd végóráját,
Hozzad hamar végső napját,
Testem csendes nyugodalmát!

Ifjú voltam, gondolatlan,
Tréfás, nyájas, nyughatatlan,
Bolondságim hallhatatlan,
Mire juték nagy méltatlan?

Míg ez gyarló testbe' élek,
Jézus, csak tégedet kérlek,
Segítsd én árva fejemet,
Gyámolítsd gyenge hitemet!

Ifjúságom, tréfásságom,
Ki végre bánatot hozza,
Nagy bánatba beboríta,
Holtomig nagy kárban hagyta.

Jövel hamar, én Jézusom,
Fogjad kezemet, Krisztusom,
Szent véreddel szerzett jussom,
Láthassam meg drága sorsom.

Jézus, ne hagyj ínségemben,
Segíts erőtlenségemben,
Lelkem nyugtasd meg a mennben,
Erősíts gyengeségemben!

Végre halálom óráján,
Lelkem boldogságba' bízván,
Mondhassam Isten atyámnak,
Jézus, kegyes megváltómnak.

Idvez légy, ó, egek Ura,
Árva fejem jó pásztora,
Dicsértessél a mennyekben,
Örökkön örökké, ámen!

A kis ék.-töredék különböző műfajú verseket tartalmaz, több kéz írása. Ezt az éneket gyarló helyesírással, a szavakat egybeírva vagy széttörve rögzítették, a szöveg alatti monogram az egyik tulajdonosé vagy bejegyzőé, Jakab Mártoné. A kézirat Erdélyi Zsuzsanna tulajdona volt.

XXXII. **Versezet** (XIX. század 1. fele) STOLL 878. 133–134. Ks.: *Régi napok, régi napok*.

6 vsz., sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 8, 6, 7, EI, tehát a két másik Kelecsényi-kézirathoz közeli (csak a 4. és 5. szakasz sorrendje tér el); megegyezik a XXXIII.-éval. A gyűjteményt ugyan Kolozsváron őrzik, de eredetileg Kelecsényi József Nyitra megyei verskedvelő nemes tulajdona volt; ez a vers is az ő kézírása, akárcsak a következő szöveg, amely a *Rákóczi-nóta* változata.

XXXIII. **Egyleveles kézirat** (XIX. század 1. fele) Ks.: *Régi napok, régi napok*.

6 vsz. (téves számozással), sorrendjük a VIII.-hoz képest: 1, 2, 8, 6, 7, EI. Az egyedi 6. szakasz a XXX.-ban is előfordul:

Ez az világ olyan világ,
Sokat ígér, keveset ad,
Amit ad is, keserűt ad,
Ez az világ csalárd világ.

A kéziratot annak a küldeménynek a részeként katalogizálták, amelyet Schedius Lajos küldött a Kisfaludy-Társaságnak; a **Balassagyarmati ék.** (1828) STOLL 750. is itt található. A könyvtári palliumon *Régi magyaroknak szomorú és keserves énekjei* címmel szerepel, ennek nincs nyoma a kézíraton. Lehet, hogy még XVIII. századi feljegyzés.

Nótajelzéseként:

Én is hajdant magyar voltam – **Tolvay István-ék.** (1788–1791) STOLL 381. 21a; RMKT XVIII/14. 27/II. sz.

Christo teste parvulorum (exameni ének) – *Uo.*, 44a–b.

Békességes utakon járj – **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 107. sz.

Főként Erdélyben, majd a XIX. század elején országosan ismertté váló keserves. Közéleti-történelmi utalásai ma már nehezen feloldhatók. Nem világos Teleki József említése, ugyanis a VI. változat jóval korábbi (ha hihetünk a kézirat datálásának), mint amikor Teleki József gubernátori tisztséget viselt (1842–1848), hiszen ő csak 1790-ben született. A befolyásos Teleki család más tagjai azonban nem töltöttek be kormányzói tisztséget; Teleki Sámuel is csak kancellár volt. Rákóczi Ferenc helyett több változatban is egyértelműen Rákóczi György szerepel, a két, ilyen nevű erdélyi fejedelem egyike sem bujdosott. A sárospataki *Felvidtő* már egyértelműen II. Rákóczi Ferenc nótájának nevezi (XXVIII). Bővebben: CSÖRSZ 2007, 129.

A kezdősort parafrázálja egy, a XVIII. század első feléből származó férjpanasz elégikus felkiáltása: *Régi idő s régi idő! (Mikor ifjú legény voltam;* kötetünkben 98. sz.). Az ének megtalálható Bodor János 1850-es évekbeli homoródalmási versfüzetében is (Kolozsvár, AK MSU 1236. kolligátum, mf. MTA 298/II). Az ének kezdetét parafrazeáló, de más motívumokkal kibővülő újabb szöveg:

Régi napok! régi napok!
Örömmel telt víg hónapok!
Sóhajtozlak, ó! hol vagytok,
Hogy engem így elhagytatok.

Ercsey Dániel népdalgyűjtése (1833, Debrecen) MTAK RUI 8r 206/53. 39a–b (1. vsz.)

Kodály Zoltán 1912-es mohi (Bars vm.) gyűjtésében már ennek is csak parafrázisa szerepel, de még felismerhetően:

Régi idők, elmúlt napok,
Régi hetek, víg holnapok,
Nem tudom, hogy mi az oka,
Hogy engem így elhagytatok?

BARTÓK 2007, 645m kottapélda

A XXXIII. fentebb idézett egyedi szakasza valójában egy vándorstrófa, amelynek kulcsmotívuma a székelly keservesekben gyakran összekapcsolódik a sorsénekek más szóképeivel, motívumaival:

Ez a világ olyan világ,
Mint a mogyorófa-virág,
||: Sokat ígér, keveset ad,
Amit ad is, keserűt ad. :||
Én Istenem, teremttétl,
Egy víg napot nem rendeltél.

Mások élnek oly csendesen,
Én csak sírok keservesen,
Nézem a csillagos eget,
Sírok alatta eleget.
||: Sírok titkon, hol más nem lát,
Könnyem arcomra árktot ás. :||

||: Annyi bánat a szívemen,
Kétrét hajlott az egeken. :||
Hozd fel Isten azt a napot,
Hogy süsse fel a harmatot,
A harmatot a mezőkről,
A bánatot a szívünkről.

Bonchida, Szolnok-Doboka m.

XXV.

cím *FleBILE carmen Georgii Rákóczi Hungariam relinquentis* – a Magyarországot elhagyó Rákóczi György (!) keserves éneke (lat.)

*

Egykorú dallamát a *Dávidné Soltári* (V) őrzí, vázlatosan, de a népzenei rokondallamok tanúsága szerint mégis viszonylag pontosan. Szabolcsi Bence olvasatában közöljük (1955, 66*, 3. sz.).

Ré - gi na - pok, ré - gi na - pok! Er - dély - or - szág s más or - szá - gok!

Eb - ben nék - tek mi hasz - no - tok, Hogy eny - nyi - re meg - csal - ta - tok?

I58.

+ I. **Kulcsár Pál-melodiárium** (1775–1785) STOLL 319. II. 34. Ks.: *Be keserves nyomorúság töri bódult fejemet.* 2 vsz., kis hibákkal feljegyzett egyszólamú dallammal.

II. **Zemplényi-kézirat** (1775–1785) STOLL 320. 26b–27a. Ks.: *Be keserves nyomorúság töri bódult fejemet.* Kiadása: BARTHA 1935, 150. sz.

2 vsz.; a 27a-n az ének kétszólamú melodiáris kottája található (tenor és basszus).

III. Horváth Ádám: *Hol-Mi Külömb-külömb-féle dolgokról írt külömb-külömb-féle VERSEK [...]* (Pest, 1788). 57. *Maga gyilkosa; A második beszélgetést berekesztő kórus vagy ének.* Ks.: *Be keserves nyomorúság tőri bódult fejemet.*

Nj.: *Hanák.*

Kiadása: RMKT XVIII/16. [XIII.]

5 vsz., az 1–2. megegyezik az I–II. anonim szövegével, a folytatás azonban Pálóczi Horváth Ádám továbbköltése 1782-ből, aki ebben a formában rögzítette az *ÖÉ*-ben is, dallammal együtt (VIII). A nyomtatott kiadásban az *Asszony* éneklí a 2. jelenet végén.

+ IV. Jankovich János-ék. (1788–1793) STOLL 401. 106a–b. Ks.: *Be keserves nyomorúság tőri bódult fejemet.* 3 vsz., egyik sem Pálóczi Horváth Ádám munkája, tehát a közeli időpont ellenére sem a *Hol-Miről* másolták.

V. Szeel Imre-ék. (1790–1794) STOLL 404. 81. Ks.: *Be keserves nyomorúság tőri bódult fejemet.* 2 vsz., sorrendjük megegyezik az II.-kal, kis eltérésekkel.

VI. Veress Márton-ék. (1793) STOLL 419. 78b. Ks.: *Be keserves nyomorúság tőri bódult fejemet.* 2 vsz.

VII. Kiss Pál-ék. (1807–1808) STOLL 587. 72. Ks.: *Be keserves nyomorúság tőri bódult fejemet.* 1 vsz.

VIII. Pálóczi Horváth Ádám: *Ötödfélszáz Énekek* (1813) STOLL 639. 183. sz. *Pokol és lelkiismeret.* Ks.: *Be keserves nyomorúság tőri bódult fejemet.*

Kiadása: BARTHA–KISS J. 1953, 317–318.

5 vsz., azonos a III. szerkezetével: 2 anonim vsz. és 3 hozzáköltés.

Az éneket Pálóczi Horváth Ádám saját munkájaként, + jellel vette fel az *Ötödfélszáz Énekek*be (183. sz.), s a *Hol-Mi* I. kötetében valóban sajátjaként közölte a *Maga gyilkosa* c. „daljáték” egyik számaként. Az anonim változatok azonban ezt megelözik, s hacsak nem teljesen gyerekfővel írta a verset (amit természetesen nem lehet kizárni), akkor inkább a nála megszokott továbbköltés-technikáról van szó: átvett két szakaszt a közköltészeti hagyományból (az I. főszövegünkben szereplőket), s hárommal megtoldotta. A kettős eredetre már BARTHA Dénes (1935, 150. sz.) és KISS József is felhívta a figyelmet (BARTHA–KISS J. 1953, 817); utóbbi felsorolja Horváth szerzői kéziratait is. A legkorábbi változatok sárospatakiak, de az V–VII. jelzi, hogy Debrecenben már jószerevével Horváth diákkorában, majd a következő évtizedekben is az eredeti rövid változatot énekelték; talán a költő is itt tanulta. Kazinczynak írott egyik levelében a szoros dallamkövetés miatt elsősorban éneklésre szánt versként említi (1789. máj. 13.; *KazLev* I. 204. sz.; az RMKT XVIII/16. vonatkozó jegyzetében).

*

Az I.-nél feljegyzett dallam jó eséllyel megegyezik azzal, amit Pálóczi Horváth Ádám *Hanák* nótajelzéssel, ill. tánctípusként hivatkozott a *Hol-Mi* szövegében, s amelyet kétszer is lekottázott az *ÖÉ*-ben (95. és 185. sz.). A dallam semmiképp sem az ő szerzeménye, hanem valóban a cseh–morva vidékről kirajzó dallamtípus (változatairól bővebben: BARTHA–KISS J. 1953, 556–557; CSÖRSZ 2011b, IX. dallam-tábla). Az I. dallamát Bartha Dénes kiadása nyomán (1935, 150. sz.), saját átírásban közöljük:

Be ke-ser ves nyo-mo-rú-ság tő-ri bó-dult fe-je-met,
Sok e-zer baj ke-se-rí-ti ke-se-re-dett szí-ve-met.

Bú-ra let-tem, bú-val é-lek, bú-ra szül-tek en-ge-met,

Bú-val öl-nek, bú-val vég-zik ha-lá-lo-mig e nyo-mo-rult é-le-te-met.

I59.

Alsókubini kézirat (1782 k.) STOLL 344. 30a–b. Ks.: *Siralomra fordult az én vigasságom*.

Kiadása: RMKT XVII/3. 649–650.

9 vsz.

A 3–4. és 8–9. strófa egy XVII. századi keservesből (*Hol vagytok, Pegasus, Parnassus leányi*; RMKT XVII/3. 201. sz.) származik, de egészében már XVIII. századi szövegnek tarthatjuk. Az összöveg mitológiai utalásai is javarészt eltűntek; vö. STOLL 1957. Sajnos sok helyen elég romlott állapotban maradt ránk a szöveg.

9–10 *Tudom, Mercurius ha élne, / sok bűbárat közül engemet kivenne* – értsd: szeretnék meghalni. Az antik mitológia szerint Mercurius (Hermész) kíséri a megholtak lelkét az Alvilágba.

I60.

Aranka György gyűjteménye (1782–1790) STOLL 345. I. 80b–81a. Ks.: *Meggondolván bús sorsomat méltán bánkódhatok*.

4 vsz. A 3. szakasz után eredetileg másik lap következett a kéziratban, de azt tövig kivágták.

Általános keserves, amelyet a szerencse forgandósága miatti panasz és a halálvágy hat át. Talán Aranka saját verse?

Az utána következő keserves, mely szinte e szöveg folytatásának tűnik (*Jaj, vajon sokáig kell-e így szenvednem*) egyértelműen „édes kincse” hiányát fájlalja, sőt az ez utáni vers (*Mivel neked lehetetlen kénaímot számlálnom*, 81b) tematikusan szintén ide tartozik.

I61.

+ I. **Henter Antal-ék.** (1782) STOLL 346. 5b–6b. Ks.: *Válét mondok néked, világ*.

9 vsz. Az ének végén: *Vége*. A Désen összeírt, nemesi környezetből származó kézirat első fele szinte kizárólag keserveseket (részben szerelmi tárgyúakat) tartalmaz.

+ II. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 20. sz. Ks.: *Válét mondok néked, világ*.

[Nj]: *Régi napok, régi napok*.

7 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, E1, 2, 3, 7, 6, 8. Néhol téves (későbbi?) határvonalakkal tagolva. A nótajelzésként szolgáló *ugyan azon nőiúra* megjegyzés az előtte álló, dallammal együtt feljegyzett énekre vonatkozik (*Régi napok, régi napok*); s a következő szöveg (*Síratom magam s magamat*) is erre énekelendő.

III. **Bakó Karolina-ék.** (1799) STOLL 1129. 30b. *Világi szép szomorú ének*. Ks.: *Válét mondok néked, világ*. 8 vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1, II/2, 3, 2, 4–7. Az ének végén: *Vége*. Kisebb értelemzavarok jelzik, hogy az összeíró gyaníthatóan nem volt magyar anyanyelvű. Bár itt nincs nótajelzés-kapcsolat köztük, de a II.-hoz hasonlóan a *Régi napok, régi napok* (31a) szomszédságában jegyezték le. A 3. vsz. kezdő szavai (*Már mi haszna életemnek*) visszautalnak a kéziratban kétszer is lejegyzett *Mi haszna...* kezdetű keservesre.

IV. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 20a. Ks.: *Válét mondok néked, világ*.

7 vsz. A II. csaknem egyező másolata.

A világnak búcsút mondó keserves. Jórészt erdélyi forrásokból került elő; a nótajelzésben megadott ének is ezen a vidéken volt a legismertebb.

*

A II. nótajelzésként idézi azt a dallamot, amelyet ugyanez a kézirat őriz, s amelyet kötetünk 157. szövegénél adtunk közre.

I62.

+ I. Szép két új SZOMORÚ ÉNEKEK (é. n.) *Búcsúzó ének*. Ks.: *Hervad szívem, s árad naponként bánatom*. 7 vsz. A *Siralomnak, fájdalomnak...* kezdetű, a záróstrófában sajtóhibával 1744-re datált (valójában inkább 1784 körüli) „Szomorú gerlice”-ének után következik, számozás nélkül.

II. Szép két új SZOMORÚ ÉNEKEK (1784) [Második] *Búcsúzó ének*. Ks.: *Hervad szívem, s árad naponként bánatom*.

7 vsz. A vers végén: *VÉGE*.

III. SZOMORÚ GERLITZE avagy EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIALMAS NÓTÁJA melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vjdám-ságát kefergi (1784) Második. Ks.: *Hervad szívem s árad naponként bánatom*.

7 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. A „földinduláskor”, 1784-ben kiadott komáromi ponyva-füzetnek valóban minden verse keserves, de az azonos cím ellenére a szedés néhány részlete és az illusztráció is eltér a II.-tól.

IV. SZOMORÚ GERLITZE avagy EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIALMAS NÓTÁJA melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vjdám-ságát kefergi (1784) Második. Ks.: *Hervad szívem, s árad naponként bánatom*.

7 vsz., sorrendjük azonos az egyező című III.-kal. Azonos variánst őriz egy ugyanilyen című, de más szedésű ponyva (V).

V. SZOMORÚ GERLITZE AVAGY EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIALMAS NÓTÁJA, melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vidám-ságát kefergi (1784) Második. Ks.: *Hervad szívem, s árad naponként bánatom*.

7 vsz., sorrendjük azonos az egyező című kiadványével. A ponyva tartalma és a vers is megegyezik a IV.-kel.

VI. MEZEI JUHÁSZ DALLOK (é. n.) Hatodik. *Igen keserves ária*. Ks.: *Hervad szívem, s árad naponként bánatom*.

7 vsz., csaknem azonos a VII.-kel, csupán a 20–21. sor tér el. Az ének végén az egész ponyvát lezáró árusvers:

Gyuri, Laci, Pali, ne kérdezd az árát,
Hanem csak add érte azt az két polturát!
Azután elmehetsz dolgozdra, nem bánom,
Már a tiéd légyen ez a dínom-dánom.

VII. MEZEI JUHÁSZ DALLOK (é. n.) Hatodik. *Igen keserves ária*. Ks.: *Hervad szívem, s árad naponként bánatom*.

7 vsz., megegyezik az azonos című és szedésű, de egy illusztrációjában eltérő III.-kal. A ponyva Romy Károly György kéziratai között maradt fenn.

VIII. MEZEI JUHÁSZ DALLOK (é. n.) Hatodik. *Igen keserves ária*. Ks.: *Hervad szívem, s árad naponként bánatom*.

7 vsz., megegyezik az azonos című ponyvakiadásokkal (VI–VII), de kissé eltérő szedéssel és illusztrációkkal. Az árusvers megegyezik a VI–VII.-kel. A címlapra e verset kezdősorát itt is elfelejtették kinyomtatni, de a prágai példányban Szeel György (?) kézírásával pótolták.

IX. **NÉGY ÚJDONNAN ÚJ VILÁGI ÉNEKEK** (é. n., 1784) Harmadik. Ks.: *Hervad szívem, s árad napokként bánatom.*

15 vsz. E kiadványban a panaszdalt a *Szomorú gerlice*-típushoz hasonlóan a *Siralomnak, fájdalomnak*... kezdetű keserves előzi meg, lásd ott.

X. **Világi énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 484. 2a–3a. *Világi búcsúzó ének.* Ks.: *Hervad szívem, s árad napokként bánatom.*

8 vsz., sorrendjük a ponyvákhoz képest: 1–4, E1, 5–7 (vö. X). Az 5. strófa egyedinek tűnik:

Fejemnek csillaga meghomályosodott,
Keserűség árja rajtam sokasodott,
Mint tenger fövénye, úgy megszámosodott,
Nyelv ki nem mondhatja, mint megbokrosodott.

Vonalazott papírra másolt szöveg; az *ö, ü* kivételével ékezet nélkül. A másoló talán iskolás gyerek volt, s a végére már elfogyott a figyelme, így a sortördelést sem tartotta be, s a hiányzó ékezeteket sem rakta fel utólag.

XI. **Dr. Horvát énekgyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 1145. 34. egység, 2b–3a. *Világi búcsúzó ének.* Ks.: *Hervad szívem, s árad napokként bánatom.*

8 vsz., sorrendjük a ponyvákhoz képest: 1–4, E1 (X/5), 5–7. A vers végén: *vége*. Nyomatott betűket utánzó írás, előre vonalazott sorokkal.

Keserves (az élettől búcsúzó ének). Két kéziratos másolaton túl csak ponyvakiadásokból ismerjük, ahol hosszabb és rövidebb változatban is napvilágot látott.

I63.

+ I. **Világi énekek** (XVIII. század vége) STOLL 515. 2. sz. Ks.: *Jövel immár, csendes álam.*

4 rövid vsz., a végén: *Vége*. A gyűjtemény minden bizonynyal Erdélyből származik.

II. **Érzékeny nóták** (XVIII. század vége) STOLL 1140. 3b. Ks.: *Jövel immár, édes álam.*

2 vsz.

III. **Henter Antal-ék.** (1782) STOLL 346. 14b. Ks.: *Jövel immár, édes álam.*

2 vsz.

IV. **Szarka János-melodiárium** (1798) STOLL 439. 180–181. Ks.: *Jövel immár, csendes álam.*

1 vsz., hatszólamú kottával (egy hasonló kezdemény már a 147. lapon szerepelt, lásd még a IV.-nél).

V. **Szarka János-melodiárium** (1798) STOLL 439. 227–228. Ks.: *Jövel immár, csendes álam.*

Kiadása: BARTHA 1935, 156. sz.

2 vsz., előtte a hatszólamú kotta, mellette pedig annak tenor szólama (a dallam).

VI. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 53. sz. Ks.: *Jövel immár, édes álam.*

2 vsz.

VII. **Szöllősy Ignác-ék.** (1801) STOLL 561. 21b. Ks.: *Jövel immár, édes álam.*

2 vsz., megegyezik az I/1–2. strófájával.

VIII. **Vajasdi N. Károly-ék.** (1802) STOLL 562. 28–29. Ks.: *Jövel immár, édes álam.*

2 nyolcsoros vsz., az I.-nek megfelelően. A kézirat Nagyenyeden készült.

IX. **Jánosi Sándor-ék.** (1802) STOLL 568. 41–42. Ks.: *Jövel, jövel, édes álam.*

4 vsz., strófatagolás nélkül. Sorrendjük azonos az I.-vel. A kézirat a kolozsvári unitárius kolégiumban keletkezett.

X. **Szatmárnémeti melodiárium** (1810-es évek) STOLL 1224. 90b–91a. Ks.: *Jövel immár, csendes álam.*

Csak a szövegkezdet, a discantus és az inf. (vagyis a basszus) szólam melodiáris kottájával.

XI. **D. M. gyűjteménye** (1834) STOLL 796. 12b. Ks.: *Jövel immár, édes álam.*

2 nyolcsoros szakasz. A szöveg megegyezik az I.-vel.

Erdélyből, Kassáról és a sárospataki kollégiumból ismert keserves. A korszakban egy másik, hasonló kezdetű szöveg is közkézen forgott (Pálóczi Horváth Ádám ebből parafrázálta saját versét, amely ugyanígy kezdődik, s az álom és a fantázia összefüggéseiről szól; ŐÉ 164. sz.):

Álom! álom! édes álom!
Ím, életem csak unalom;
Benned volt kis nyugodalmom,
S ébren azt fel nem találom.

Mutattad szép kegyesemet,
Gyújtottál bennem szerelmet,
De nem adtál engedelmet,
Meggátoltad volt kedvemet.

Mit ámitgatsz, mit csalogatsz?
Víg örömtől mit fosztogatsz?
Mert amit ígérsz, nem adhatsz,
S így csak bánatot osztogatsz.

Énekes Gyűjtemény (1823) 32. sz.

*

Dallamát a III–IV. feljegyzés nyomán lehet rekonstruálni, bár egyik feljegyzés sem tűnik hibátlanak. Bartha Dénes kiadását (1935, 156. sz.) követve, saját átírásban és ritmizálással közöljük:

Jö - vel im - már, esen - des á - lom, Mert nyug - to - mat nem ta - lá - lom,
Bús a szí - vem, bú - val fá - rad, Bú - ban köny - nyem is á - rad,
Te fé - nye - sen ra - gyo - gó nap, Adj nyug - tot a ha - lan - dó - nak,
Mert rám néz - ve ez az é - let Rég - től fog - va ín - ség - gé lett.

I64.

Világi nóták (1784) STOLL 1102. 2a. Ks.: *A jó reménység gyakran szegénység.*
1 vsz.

Talán egy hosszabb ének töredéke. A kézirat csak XIX. század végi másolatban maradt ránk.

I65.

+ I. **Régi magyar énekek** (1789–1790) STOLL 387. 14b. Ks.: *Idő, idő, tavaszidő.*
Kiadása: VÉV 154. sz.
7 vsz.

+ II. **Rákosi Sámuel Holmija** (1785–1791) STOLL 409. 71b–72a. Ks.: *Idő, idő, tavaszidő*.

Kiadása: STOLL 1956, 88. sz.

6 vsz., a törzsanyagtól eltérő, de egykorú írással.

A nyitó strófa közeli rokonával kezdődik a XVII. századra datált, de csak XVIII. századi forrásokból ismert vitézballada, az *Oláh Geci dallja*:

Ó, gyönyörű tavaszidő!
Szerencsétlen új esztendő!
Akit akarsz, megújítasz,
Engem pedig szomorítasz.

RMKT XVII/10. 120. sz.

A II/2. strófa Balogh Zsigmond 1664 táján keletkezett bujdosóénekének 2. szakaszaként bukkan fel először (*Bánatimnak örvényében*; RMKT XVII/10. 57. sz.); az éneket a XVIII. században is többször följegyezték. A népköltészetben is előfordul; Vikár Béla egy kontaminált szerelmi dal nyitóstrofájaként rögzítette Kolozs megyében:

A tavaszi szép időnek,
Lám, hogy mindenek örülnek,
Erdők, mezők megzöldülnek,
A madarak zengedeznek.

ORTUTAY–KATONA 1970, I. 234.

E motívum XVII–XVIII. századi adatairól bővebben: RMKT XVII/3. 646–647.

Az *Ab, jaj, szemem könnyezdegél* kezdetű strófa verskezdő pozícióban is előfordul, pl. kötetünk 138., ugyancsak erdélyi szövegében, amellyel a bánat-útítársról szóló strófa is közös.

I.

- 9 *citerám keserves sírás* – a XVII. századi keservesek mintájára itt az antik *cythara* értelemben említi a hangszert. A középkorban és a kora újkorban ez a görög-latin kifejezés általánosságban jelölte a pengetős hangszereket.
- 23–24 a párja nélkül kesergő, csak száraz ágra szálló vagy ülő gerlice motívuma a XVII. századi közköltészettől a XIX–XX. századi népköltészetig kedvelt és gyakori motívum. Eredete a *Physiologus*-ra vezethető vissza.

*

A szövegcsaládhoz illő dallamot néhány vándorstrófával együtt kottázta le Almási Sámuel az 1840–50-es években a *Magyar Dalnok* c. kézirat kolozsvári II. kötetébe (134. sz., *Népdal* címmel, *Lassan*, eredetileg d-moll). Saját átírásban, az itt szereplő összes strófával közöljük. A furcsa ritmizálás eredeti, s minden bizonnyal a parlando rubato előadást próbálta érzékeltetni:

Bánatos hajóba ültém,
De bezzeg belemerültem.
Életemet nem sajnálom,
Csak az árváimat szánom.

Hogyne szánnám szegényeket,
Mert ők is szánnak engemet.
Vetem szemeim az égre,
Könnyeim hullatom földre.

Én Istenem, ne felejts el,
Inkább szárnyad alá rejts el,
Hogy engem sok szem ne lásson,
Énrajtam ne csudálkozzon!

I66.

- + I. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 42. sz. Ks.: *Homályban borultak víg napjaim*.
4 vsz., dallammal.
- II. **Rákosi Sámuel Holmija** (1785–1791) STOLL 409. 56b–57a. Ks.: *Homályban borultak víg napjaim*.
4 vsz., sorrendjük és a szöveg lényege megegyezik az I.-vel, de szótagszámhibákkal.
- III. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 42a.
Ks.: *Homályban borultak víg napjaim*.
4 vsz. Az I. csaknem egyező másolata.

Egy fiatalember panaszteli keservese; csak erdélyi kéziratokból ismerjük. Feltehetően egy páratlan lüktetésű, ismeretlen rokokó dallamot követ. Thaly Kálmán állítólag egy saját tulajdonú ponyváról adta ki (1864, II. 297–298); ennek azonban nincs nyoma a saját kolligátumában (OSZK Fol. Hung. 1390), sőt más ponyván sem találkoztunk a szöveggel.

- 16 (a) *világ változóbb a tavasznál* – a tavaszi időjárás változékonysága, megbízhatatlansága köznyelvi szólásmondássá lett. Vö. *A tavasz rava-sz* (SZEMERKÉNYI 2009, 1343).

*

Dallamát a vázlatos kottázású I. forrás őrzi, ennek nyomán sajnos nem tudjuk rekonstruálni.

I67.

- + I. **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 47. sz. Ks.: *Életem mely szerencsétlen*.
3 vsz., dallammal.
- II. **Rákosi Sámuel Holmija** (1785–1791) STOLL 409. 130b–131a. Ks.: *Életem mely szerencsétlen*.
3 vsz., lényegében megegyezik az I.-vel. A végén: *Vége*.
- III. **Dersi István-ék.** (1793–1797) STOLL 418. 53b. Ks.: *Életem mely szerencsétlen*.
3 vsz., lényegileg azonos az I.-vel. A kézirat első felére jellemző, szálkásabb, régiesebb írással jegyezték fel, több szomszédos szöveggel együtt, de utólag áthúzták.
- IV. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 36b–37a. Ks.: *Életem mely szerencsétlen*.
3 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel.
- V. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. III. 47a.
Ks.: *Életem mely szerencsétlen*.
3 vsz. Az I. egyező másolata.
- VI. **Jánosi Sándor-ék.** (1802) STOLL 568. 17. Ks.: *Életem mely szerencsétlen*.
Csak a kezdő szakasz.

Nótajelzésként:

Mennyi jaj éri éltetmet – **Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. 71. sz.

Erdélyből, 1790 tájáról és a XIX. század legelejéről ismert keserves.

*

Az I. forrás kottás feljegyzései sajnos nem alkalmasak a dallamok rekonstrukciójára, esetünkben is így van.

I68.

+ I. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 80. Ks.: *Bús szívem szomorú.*

I vsz.

II. **Csokonai dalgyűjteményének töredéke** (1800 körül) STOLL 1150. 96a, 99b. *Bús bányakódások.*

Ks.: *Bús szívem szomorog.*

Kiadása: HARSÁNYI–GULYÁS 1922, II. 245.

I vsz. A verskéziratot a költő utóbb a műfordításokhoz használta fel.

Mivel a panaszdal Csokonai másolatában is ránk maradt, a verset többen az ő saját művének tartották, de ezt semmi sem igazolja. Az I. jelzi, hogy mindenképp Debrecenben ismert szövegről van szó, Csokonai már diákkorában megtanulhatta, akárcsak a többi itt szereplő keservest és panaszdalt.

5 *Mert ezer baj meg három* – közköltészeti idézet a *Sirasd meg azt a napot...* kezdetű, népszerű barát-, diák- és asszonycsúfolóból: *Ezer bajod meg kettő...* (lásd kötetünk 108. szövegcsaládjában, ill. a 100.-ban hasonló idézetként)

I69.

+ I. **Szeel Imre-ék.** (1790–1794) STOLL 404. 110. Ks.: *Nincs a vigadásnak nálam szállása.*

I vsz. Közvetlenül utána a hasonló metrikai megoldásokkal élő Mohács-emlékdal (*Mohács, Mohács, magyar vérrrel festett kert...*) olvasható.

II. **Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. 51b. Ks.: *Nincs a vigadásnak nálam szállása.*

2 szakaszként leírt szöveg, megegyezik az I.-vel.

III. **Komoróczy Terka-ék.** (1796) STOLL 427. 55a–b. Ks.: *Nincs a vigadásnak nálam szállása.*

2 szakaszként leírt szöveg, megegyezik az I.-vel.

IV. **Pápai ék.** (1800–1806) STOLL 555. 20a. Ks.: *Nincs a vigasságnak nálam szállása.*

I szakaszként leírt szöveg, megegyezik az I.-vel.

V. **Thaly Lajos-ék.** (1807) STOLL 590. 74b. 30. sz. Ks.: *Nincs a vigasságnak nálam szállása.*

I vsz., megegyezik az I.-vel, de hiányzik annak 5–6. sora.

+ VI. **Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. 84. Ks.: *Nincs a vigasságnak nálam szállása.*

I vsz., de a megszokottnál bővebb zárlattal. Vö. a *Szeel Imre ék.*-ből idézett kontaminált szöveggel a II. C) fejezet műfaji bevezetőben!

VII. **Dávidné Dudája** (1809) STOLL 602. 11. Ks.: *Nincs a vigasságnak nálam szállása.*

I vsz., jórészt azonos az I.-vel (de pl. *Jég vala alattam*, izometrikus sorpár). A gyűjtemény Debrecenben és Nagyszalontán készült.

- VIII. **Fábián Gábor-ék.** (1810) STOLL 612. 2a–b. Ks.: *Nincs a vigasságnak nálam szállása.*
 I vsz., azonos az I.-vel. A kézirat egy 1810-ben Pápán összeírt gyűjtemény részleges másolata, amelyet tulajdonosa, egy aradi táblabíró küldött be Erdélyi Jánosnak.
- IX. **Cseke Sándor-ék.** (1826) STOLL 732. 7b. Ks.: *Nincs a vigasságnak nálam szállása.*
 I vsz., jórészt azonos az I.-vel.

A jórészt kollégiumi forrásokból ismert dal több ponton kapcsolatot tart a *Mars, mars, fergeteg omol* kezdetű Napóleon-kori indulóval, amelyet éppígy rendszeresen énekelt a diákság (RMKT XVIII/14. 104. sz.).

I, VI.

- 7–8 *Ó, be megcsalattam, / Jég volt alattam* – több szólásunk, közmondásunk is felidézi a jég csalóka, veszélyes voltát. Pl. *Eltört alatta a jég* ’nagy bajba került’; *Jég bátán építette a házát* ’rossz alapokra épített, bizonytalan dologban tervezett’; *Jégre vitték* ’becsapták, rászedték, vesztét okozták’ (SZEMERKÉNYI 2009, 674–675).

I70.

- + I. **Kesergő szíveknek szomorú énekei** (1791) Első. Ks.: *Ó, jaj, porrá váló és elmúló életem.*
 Nj.: *Hol vagytok Pegásus s a t.*
 16 vsz.
- II. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 94a–95a. Ks.: *Ó, jaj, porrá váló és elmúló életem.*
 16 vsz. Jórészt a ponyvaszöveg másolata, de egyedi hibákkal.

Nótajelzésként:

Ez világnak dolgainak folyása – **Kovács András-ék.** (1770–1797) STOLL 296. 20b–21a.

A kezdőstrófa és néhány másik vsz. távoli előképe egy 1677 tájára datált, más metrumú erdélyi keserves (*Porrá váló, jaj, elmúló életem*; a versfőkben Pataki Anna nevével; RMKT XVII/11. 124. sz.). Van egy ilyen kezdetű halotti vers Lepsényi István *Poesis Ludensé*ben is (1703, Nálaczi István fölött).

A 8. szakasz 1. és 4. sora több egykorú és népi rabénekekben is visszaköszön, minden bizonnyal egy ponyvakiadás (kötetünkben 91. sz.) miatt.

Nem vala mindaddig bánatja szívemnek, [...]
 Mert végére értem régi víg kedvemnek.

*

A nótajelzésben idézett, XVII. századi eredetű keserves dallamáról nem maradt feljegyzésünk.

I71.

- S. **József-ék.** (1792–1799) STOLL 415. 3a–b. Ks.: *Minden zajos rút, vad habok dübösködnek ellenem.*
 4 vsz.

I72.

Vass János-ék. (1797–1812) STOLL 434. 20a–b. Ks.: *Siralmas életem, nincs reményem.*
4 vsz. A végén: *Költ Szentlőrincen 1794 die sexta octobris.*

Kissé nehezen felfejthető heterometrikus versformában írt keserves. Talán az összeíró, Vass János szentlőrinci (Baranya m.) nótárius saját költeménye, esetleg Rosty Antalé, akinek sok műve szerepel a gyűjteményben, de mindig névjelöléssel.

I73.

- + I. **Kunszentmiklósi ék.** (1797–1798) STOLL 438. 37. Ks.: *Jaj, panasxim gyász-siralomba rejt.*
2 vsz.
- II. **Szarka János-melodiárium** (1798) STOLL 439. 230. Ks.: *Jaj, panasxom gyász-siralomba rejt.*
2 vsz., a tenor (dallam) kottájával.
- III. **Csatáry József-ék.** (1814–1819) STOLL 645. Ks.: *Jaj, panasxim gyász-siralomba rejt.*
2 vsz.
- IV. **Eperjesi ék.** (1810-es évek) STOLL 1223. 70. Ks.: *Jaj, panasxom gyász-siralomba rejt.*
A forrást nem láttuk.
- V. **Dalok** (1823) STOLL 1243. 37b. Ks.: *Jaj, panasxom gyász-siralomba ejt.*
I tízsoros vsz.
- VI. **Kardos Antal-ék.** (1823) STOLL 712. 141. Ks.: *Jaj, panasxom gyász-siralomba ejt.*
1 vsz. A gyűjteményt Hódmezővásárhelyen írták össze.
- VII. **Félegyházi Lajos-ék.** (1827) STOLL 1274. 36a. Ks.: *Jaj, panasxim gyász-siralomba rejt.*
1 vsz., megegyezik az I/1–2, 5–10. sorral. A 71a-n az ének egyszólamú, melodiáris kottája is megtalálható.
- VIII. **Szalmási melodiárium** (1820-as évek) STOLL 1295. 137. Ks.: *Jaj, panasxim gyász-siralomba ejt.*
2 vsz., megegyezik az I/1–2, 5–10. sorral.
- IX. **K. R.-gyűjt.** (1839–1843) STOLL 833. 2. csomó, 2a–b. Ks.: *Jaj, panasxim gyász-siralomba rejt.*
2 vsz.
- X. **Énekeskönyv-töredék** (XIX. század I. fele) STOLL 1384. 3a. Ks.: *Jaj, panasxom gyász-siralomba reng.*
1 vsz., megegyezik az I/1–2, 5–10. sorral.
- XI. **Monori Ferenc-ék.** (XIX. század I. fele) 95. sz. Ks.: *Jaj, panasxim gyász-siralomba ejt.*
1 vsz. A feltehetőleg debreceni gyűjteményt Monori Ferenc pécsi színész gépiratos másolatában ismerjük.

Nótajelzésként:

Maecenásink szereteteket (exameni ének) – **Kunszentmiklósi ék.** (1797–1798) STOLL 438. 138.

*

Dallamát a II. és a VII. forrás őrzi. A szöveg valószínűsíthető, néha indulószerű ritmikáját követve, a VII.-et saját olvasatban adjuk közre – fő motívikájában megegyezik a II.-kal, de abban viszonylag sok hibára gyanakodhatunk. Szöveggént az I. változatot alkalmaztuk rá (a 3–4. sor a VII.-ben nem szerepelt).

Jaj, pa-na-szim gyász - si - ra - lom-ban rejt, Már he-re - gő ke - be - lem-be köny-nye - ket ejt.
(Bú - ba bo - rult füst - kö - dö - ket e - reszt, Ré - gi ö - röm-na-pom ár - ja bú - ba' fe - reszt.)

Ezt si - ra-tom, míg pi - he-gek, e - gek, Jaj, az ha-bok ár - ján le - be-gek,

Köny-nye-met öb - li - be' nyög - ve nye-lem, Tedd se - ge-del - me-det, ó, ke - gye-lem!

A' dü - hō - dött szél mo - rog, úgy o - mol, Ron - gyos ha - jóm, jaj, szer - te - ro-mol.

I74.

- + I. **Szép világi énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 478. 5b–6a. Ks.: *Akármiképp gondolkodjam*. 6 vsz. Külön cím nélkül egybeírva a *Bokros bánat, mely unalmat...* kezdetű verssel (kötetünkben 131/XIX). A lejegyző valószínűleg nem volt magyar anyanyelvű, sok értelemzavaró íráshibája van.
- II. **Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. 29a–b. Ks.: *Akármiképp gondolkodjam*. 6 vsz., sorrendjük azonos az I.-vel. A vers mégis szerelmi parafrázissá válik azáltal, hogy a 2. vsz. így kezdődik: *Ó, szeretet, mit vétettem...*

Erdélyi kéziratokból ismert keserves; 8, 8, 7-es versformája a *Vidám kedvem, borá lettél*, ill. Lotharingiai Ferenc halotti éneke rokonságába tartozik, amelyek szintén Erdélyben voltak népszerűek (lásd kötetünk 45. szövegénél).

Hasonló kezdősorral, de eltérő metrumban egy szerelmi moralizáló vers is fennmaradt ekko-riból, amely a II. forrásában szintén szerepel (20a–b).

I75.

Szép világi énekek (XVIII. század 2. fele) STOLL 478. 6a–b. Ks.: *Ah, mit csináljak, mitévő legyek*. 2 vsz.

Egyedi szövegű keserves, í-ző nyelvjárásban, sortördelés nélkül.

I76.

- + I. **Dr. Horvát énekgyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 1145. 20. Ks.: *Jaj, mért hoztál, édesanyám, engem ez világra?* 3 vsz., eredetileg 6 szakaszban leírva. Egy különálló kis papírlapon.
- II. **Dr. Horvát énekgyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 1145. 8. Ks.: *Jaj, miért hoztál, édesanyám, engem ez világra?* 2 vsz., ugyanennek a kolligátumnak egy másik egyleveles kéziratában:

Jaj, miért hoztál, édesanyám, engem ez világra?
Miért nem küdtél még méhedből örök boldogságra?
Boldog volna most én sorsom,
Ha házam volna koporsóm,
Mert így minden bűmtúl,
Ment volnék bajomtúl:

Jajjal lettem ez világra, jajjal kell kimúlnom,
Jaj, hány jajt mondok csak egy nap, nem lehet leírnom,
Hegyek, bárcsak reám dűlnének,
Föld gyomrába temetnétek,
Vagy, egeknek Ura,
Dolgom fordítsd jóra!

Népies hangú panaszdal, í-ző nyelvjárásban. Az első sor népdalokban és balladákban is szerepel. Változatát lásd a *Vajon kinek panaszojlam szívemnek fájdalmát* kezdetű ének jegyzetében (119. sz.).

A metrum ismét az *El kell menni, nincs mit tenni* hatását mutatja; dallamáról lásd ugyanott.

I77.

Ráth Károly-ék. (XVIII. század vége) STOLL 504. 36b–38a. Ks.: *Ó, gyászos esztendő, mely reám fordula.* 10 vsz. Az utolsó 4 szakasz azonos kézírással, de más tipográfiával, strófaszámozás nélkül szerepel a 37b–38a lappáron. Mivel nincs előttük sorszám vagy cím, egyazon szöveg részének tekintettük, mintha csak az 1–6. vsz. kesergésére adott pozitív szemléletű, szerencsekívánó válasz lenne.

Egy akarata ellenére katonának vitt ember keserves éneke, számos közköltészeti toposszal (homályba borult nap, záporként hulló könnyek, az irigyek ármánykodása stb.) s az arra adott biztató válasz. Leginkább a *Boldogtalan sorsa siralmas életemnek* kezdetű szövegtípussal rokon (kötetünkben 149–150. sz.). A gyűjteményben egy szüleitől elszakadt ember panaszverse is fennmaradt, bár kissé nehezen felfejthető (1b–2b):

Ó, mely igen nagyok fájdalmi szívemnek,
Borzasd minden része miatta testemnek,
Érc vagy kő volna is ezeknek szívei,
Kiknek ily terh alatt nem fájnak inai.

Alig hogy elhagytam szüleim emlőit,
Alig hogy csecsemős bölcsőmnek javait,
Csak alig hogy kezdtem nyelvemmel beszélni,
Édesatyám s anyám nevét hangoztatni.

Alig hogy örömmel éreztem szerelmét,
Kedves szüleimnek heves szeretetét,
Alig hogy meg kezdem ösmérni rokonyim,
Köztök megkóstolni boldogabb óráim.

Íme, a szerencse ellenem esküvék,
Megiréglyi lelkem örömben fekvését,
Iréglyi, hogy engem szüleim s rokonyim,
Köztök édesdeden öleltek barátim.

Valamint tavasszal a mező zöldellik,
Rózsa és viola vígan virágozik,
Úgy nyílt nekem is életemnek bimbója,
Mivel nekem nem volt semmi gondom s bajom.

Ifjú esztendeim örömmel töltöttem,
Barátim s barátném egyaránt öleltem.
Nem véltem, hogy volna rossz is e világon,
Gondoltam, hogy rózsá nyílik minden ágon.

Azonban irtózva láttam egy nagy felhőt,
Mely nagy zúgva fedi nálunk hegy teteit,
Elderült lassanként, s vesztí a nap fényét,
Eltörli nekem is életem reményét.

Fekete s borzasztó felhők elszéledtek,
Segétvén setétjét a béborult éjnek,
Minden szegény legény elfáradt testének,
Nyugvóhelyet keres lankadt erejének.

Mert már minden nyugszik, szunyadoz édesen,
Az helység bírái igen nagy csendesen
Őszvejönnek s kezdik számlálni rendesen,
Ki-ki merre mégyen, hogy légyen rendesen.

Az írgység tüze gyullad némelyekben,
Az éj megemésztí érzést a szívekben,
Nincs már szánakodás érzékenységekben,
Nincs semmi tekintet fekete lelkekben.

Mert nem tekéntenek özvegyre, árvára,
Csak a szegélyeket s árvákat rakásra
Hordják, és nem lágyul szívek a jajszóra,
Mint a vad farkasnak a szelíd báránýra.

Ó, kedves barátim, mindég fáj a szívem,
Ha ezen borzasztó napra emlékezem,
Melyben legutolján volt nekem szerencsém,
Hogy kedves szüleim sírva megöleltem.

Zokogott, sírt is már, még szólni sem tudott,
Mert nagy fájdalában szíve ellankadott.
„Ó, kedves magzatom!” – úgy zokogott végre,
„Elvisznek immáron, s elvesztlek örökre.”

I78.

Thaly-kolligátum (XVIII. század vége – XIX. század eleje) STOLL 511. 17a–b. Ks.: *Mely sok kínok
és gyötrelmek jétrengnek.*

7 vsz., XIX. század eleji írásképpel.

I79.

- + I. **Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. 44b. Ks.: *Feltaláltatik-e vajon széles e világon.*
7 vsz.
II. **Horváth András-ék.** (1813) STOLL 637. 2a. Ks.: *Feltaláltalak-e vajon széles e világon.*
3 kombinált vsz., sorrendjük az I.-höz képest: 1+2, 3+4+5, 5+6+7.

Csak két forrásból ismert sorsének, keserves. Metrikai szempontból egyik feljegyzés sem le-
tisztult, nehéz megállapítani a sorhatárokat. Talán egy ismeretlen nyomtatvány hibáit örökítik to-
vább e másolatok? Mindkét kéziratban sok ponyva- és antológiaszöveg szerepel.

I80.

- Thaly-kolligátum** (XVIII. század vége–XIX. század eleje) STOLL 511. 40a. Ks.: *Ó, jaj, jaj, mit
tegyek ez életben.*
3 vsz., XIX. század eleji írással. A lapozásjel ellenére a vers nem folytatódik a hátlapon.

I81.

- + I. **Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. V. 26a.
Ks.: *Valamerre csak tekintek, minden vigad kedvére.*
5 vsz. Közvetlenül előtte a *Sok búkat árasztott* kezdetű, hasonló témájú keserves olvasható
(kötetünkben 145. sz.).
II. **Szőkefalvi Jánosi Sándor-ék.** (1809) STOLL 608. 26. Ks.: *Valamerre csak tekintek, minden vigad kedvére.*
Két, eltérő hosszúságú szakaszban leírt részletek, az I/1–5, 7–8, 19–20. sor, ill. az utolsó,
egyedi sor: „Gyilkos prédájává teve mostoha sors engemet”. A gyűjtemény Erdélyből, unitá-
rius környezetből való.

A II. forrásban egy Himfy-hatást tükröző, azonos metrumú versfűzér egyik részeként olvasha-
tó (DÉSI NAGY István *A szerelem gyötrelmei* c., 1803-ban megjelent kötetének részleges másolata). Ez
a vers azonban nem szerepel a kötetben. Előképének tekinthetjük viszont Beniczky Péter XVII.
század közepi énekét (*Válahol elmégylek, s valamit szemlélek, minden vigad kedvére*; RMKT XVII/12.
73. sz.). E vers XVIII. századi hatását tükrözi az az átköltés, amelyet kötetünk 66. szövegeként, a
bujdosóénekek között mutatunk be.

I82.

- Különféle versek és dalok** (XIX. század eleje) STOLL 534. 5a–6a. *Aria cantio.* Ks.: *Terbeselek én gon-
dolatim, ha múlt üdömet képzem.*
12 vsz., a végén: *Vége.* Az első strófa fölött folyamatosan futó, de üresen hagyott kottavonalak.
A versfőkben: TÖRÖK BORBÁLA.

Az egyelőre változat nélküli akrosztichonos vers hangvétele, stílusa és frázisai a XVI. századi protestáns
imádságokra emlékeztetnek (vö. VISKY 2007). Török Borbála személyét egyelőre nem tudtuk azonosítani.

I83.

Világi nóták (XIX. század eleje) STOLL 546. 36b–37a. Ks.: *Tündér szerencse szekerében.*

8 vsz. A strófák végén álló Rep[etatur] vagy az utolsó sorocska, vagy egy hosszabb szövegrész megismétlésére utal.

I84.

Vegyes versgyűjtemény (XIX. század eleje) STOLL 1159/A. 9a–10a. [Ks.]: *Jót ígértél, fejemre sok gonoszt mértél.*

10 vsz., a vers eleje feltehetőleg hiányzik. A végén: *Dixi.* A gyűjteményt Gyulay Lajos állította össze 1858-ban.

Szerencse elleni panasz, egészen kis szerelmi kitérővel, ezért e kötetben közöljük. Egyetlen forrása Erdélyből származik.

I85.

Makói kézirat (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 14. sz. Ks.: *Már soba nem nyughatok.*

5 vsz. A következő szöveg szintén keserves, s ugyancsak a 14. számot viseli.

Keserves és fohász, amely egyúttal szerelmi panaszként és könyörgésként is érthető – a szerző nem jelölte pontosan a vers megszólítottját. A kezdő strófa előképét (az 1. sor szöveghibájának „hívójelét”) egy XVIII. századi szerelmi keservesben találjuk meg, amely széles körben ismert volt:

Nem nyughatom, csak bujdosom még éjtszaka is,
Azért nincsen nyugovásom, ha aluszom is,
Homályosnak tetszik nekem a fényes nap is,
Könyveznek utazásimban talám a fák is.

Akadémiai verseskönyv (XVIII. század 2. fele) STOLL 447. 7a–8a.

I86.

Makói kézirat (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 14. sz. (2.) Ks.: *Homályba borula a szép fényes nap.*

12 vsz. Az előző szöveg szintén keserves (*Már soba nem nyughatok...*), s ugyancsak a 14. számot viseli.

Az ének szerzője – feltehetőleg egy dallam hatására – az ekkoriban viszonylag ritka 4×11-es formában írta meg keservesét. Könnyen lehet, hogy a *Bokros búk hajjai rám tódultanak* kezdetű XVII. századi bujdosófohász (RMKT XVII/14. 184. sz.) dallamát követte, amelynek 6+5-ös sorbeosztása és néhány rímzava is visszaköszön az új szövegben. Mivel az énekszerző gyakran korábbi 4×12-es panaszversek, bujdosódalok részleteit is belefogalmazta az új metrum szerint, sok metrikai döccenőt találunk a versben. A 4. szakasz egy önálló szövegcsalád részlete, vö. kötetünk 145. szövegével.

I87.

Makói kézirat (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 15. sz. Ks.: *Vígsgós kedvű úráim.*
12 vsz. A környező szövegek mind keservesek.

I88.

Makói kézirat (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. 30. sz. Ks.: *Ó, te hamis világ, olyan vagy, mint virág.*
6 vsz. A kézirat e részében sok (egyedi összeállítású, de közköltészeti toposzokra épülő) keserves olvasható.

MUTATÓK

Rövidítések jegyzéke

AK	Akadémiai Könyvtár (Kolozsvár)
bev.	bevezető tanulmányt írta, bevezette
c.	cím, /-ű
dk.	daloskönyv
é. n.	évszám nélkül
EA	A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára (Budapest)
ed. / eds. by	szerkeszti, szerkesztették
EK	Egyetemi Könyvtár
ék.	énekeskönyv
ÉP	Énekes Poézis
etc. (&c)	és így tovább
Ethn.	Ethnographia
fr.	francia
FSZEK	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
gör.	görög
gyűjt.	gyűjtemény(e), gyűjtötte
h. n.	kiadási hely nélkül
ill.	illetve, illetőleg
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
jegyz.	jegyzetek
k.	körül
Klny.	különlenyomat
Ks.	kezdősor
kvtár	könyvtár
lat.	latin
m.	megye
Mf.	mikrofilm
ném.	német
MNT	A Magyar Népzene Tára
MNTK	A magyar népdaltípusok katalógusa
MTA I. Oszt. Közl.	A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei
MTAK	a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
Nj.	nótajelzés
NL	Néprajzi Lexikon
Nyr	Magyar Nyelvőr
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)
összeáll.	összeállította/-ák
pl.	például
Pt.	Példatár
RKTGy	Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei (Sárospatak)
RMDE	Régi Magyar Drámai Emlékek
RMKT	Régi Magyar Költők Tára
RMPE	Régi Magyar Próza Emlékek
rom.	román
s. a. r.	sajtó alá rendezte
sh.	sajtóhiba
STOLL	Stoll Béla kézirat-bibliográfiájának tételszáma (1963., 2002 ₂)

str.	strófa
sz.	szám, sorszám
szerk.	szerkesztette
szlov.	szlovák
TREN	Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára (Debrecen)
ÚMTSZ	Új Magyar Tájszótár
uo.	ugyanott
ur.	uralkodott
vál.	válogatta, /-ák
VÉV	<i>Világi énekek és versek</i> (2001)
vm.	vármegye
vö.	vesd össze
vsz.	versszak

Szó- és névmagyarázatok

aba – festetlen, durva posztó

Achilles – Akhilleusz, görög hős, aki csak a sarkán (vö. Achilles-ín) sebezhető, mert anyja, Thetisz istennő csecsemőkorában a sarkánál fogva mártotta a Sztüx vizébe. A trójai háborúban megölte barátja, Patroklosz gyilkosát, Hektórt, és bosszúból meggyalázza holttestét, végül Apollón Parisz képében őt is megölte.

ad notam – dallamára (lat.)

Aeolus, Eolus – Aiolosz a görög mitológia szerint Hüppotadész fia volt, aki egy zsákba kötve nyugati szelet adott Odüsszeusznek, hogy azzal segítse őt haza Ithaka partjaira. (Homérosz: *Odüsszeia*, X. 2)

agyarság – irigység, fenekedés, düh valaki ellen

alít – vél, gondol

Amphiön – görög mitológiai hős, Zeusz és Antiophé ikerfiainak egyike, lantos és énekes. Pásztor nevelte fel őket. Hermész megajándékozta egy lanttal, s úgy megtanította rajta játszani, hogy muzsikája hatására a kövek is maguktól helyükre illeszkedtek, amikor testvérével, Zéthosszal Thébai falait építette. Felesége Nióbé, gyermekei az Apollón és Artemisz nyilaitól agyonlőtt niobidák. Fiai halála fölött érzett keservében öngyilkos lett.

Apollo – Apollón (gör.), Phoebus; Zeusznak Létótól, egy titán lányától született fia. Jóstehetségű hangszerművész, a jogrend, törvény őre, a jóslás, költészet és zene istene, később napisten

áristom – börtön

áspis – 1. mérges kígyó; 2. átvitt értelemben: gonosz

Augustus – eredeti nevén Caius Octavianus; államférfi, Julius Caesar fogadott fia, a Római Birodalom első császára (i. e. 63–i. sz. 14)

Bacchus – Dionüszosz (gör.), a görög–római mitológiában a bor és mámor istene

bagol – bagoly

bánya – (gyógy)fürdő a szabadban, voltaképp gyógyvizet gödör

barbély – borbély: 1. érvágással, foghúzással, köpölyözéssel foglalkozó felcser; 2. haj és szakáll ápolásával foglalkozó mesterember

basiliskus – 1. kakasfejű, szárnyas sárkánygyík testű, ártó mesebeli lény, melynek nézése és mérge halálos. A Bibliában az ördög és a bűn megtestesítője. 2. A természetben előforduló gyíkfélék egyik csoportja a zöld, sisakos, homloklebenyes stb. baziliskuszoké.

béka – béklyó, a lovak mellső lábára alkalmazott, vasból készült zárszerkezet, átvitt értelemben: bilincs

bere – 1. berek, nedves rét, mocsár; 2. bokros, ligetes, cserjés hely

bélagyöngy, bilaggyöngy – fehér (igaz)gyöngy (szláv *belá*)

bofán → *bufándli*

Byblis, Biblis – egy antik mitológiai történet hősnője. Az ikerestvérebe szerelmes, ám visszautasított leány, Büblisz bánatában forrássá változott. (Vö. OVIDIUS: *Metamorphoses [Átváltozások]*, IX.)

bufándli, bufány – a szoknyát kétoldalt kiszélesítő kosárszerű betét (bécsi ném., vö. fr. *bouffante*)

burgus, burkus – porosz

Ceres – Démétér (gör.); a görög–római mitológiában a földművelés, átvitt értelemben a jó termés istennője

Charon – Kharón (gör.), mitológiai alak, révész, aki csónakjával az Alvilágba viszi a megholtak lelkét
Chimera – Chimaera, gör. Khimaíra, az antik mitológia alvilági szörnyalakja: oroszlán, melynek törzéből tüzet okádó kecskefej mered ki, farka pedig kígyó. Itt: rémlátomás, rémkép.

cibere – aszalt gyümölcsből, kenyérből vagy korpából készült, savanyú böjtös leves (→ *kiszí*)

cipe – cipellő, topán, könnyű női lábbeli

cithara, citera – lant, általánosságban: pengetős hangszer (gör.–lat. *cythara*). A mai népzenei citera terjedéséről csak a XVIII. század óta vannak konkrét adatok.

Clotho – Klothó, a három mitológiai sorsistennő (→ *párkák*) egyikének neve
compania – kompánia, társaság (lat.)
complement, compliment – 1. bók; 2. hajbókolás
conceptus – terv, elgondolás (lat.)
contentum – (meg)elégedettség (lat.)
contentus – elégedett (lat.)
contentál – megelégel, kielégít (lat.)
contentáló – megelégedett
cölönk – kútgém nehezéke, kolonc

dekrétum, dekrétom – uralkodói vagy állami rendelet, végzés, határozat, parancsolat (lat. *decretum*)
dupé – paróka vagy haj, kettős bodorítással a fül fölött

Eolus → *Aeolus*

Erato – a lírai (szerelmi) költészet múzsája a görög mitológiában

fain, fájin – finom (ném. *fein*)
fatum, fátum – végzet, előre megszabott sors (lat.)
fémlik – fénylik, ragyog
festunk – erőd(ítmény), vár (ném. *Festung*)
flastrom – gyógyír, sebtapasz (ném. *Pflaster*)
fosztán, foszlány – ujjatlan köntös v. kabát
frajcimer – szobalány (ném. *Frauzimmer*)
frigy – 1. szövetség; 2. (béke)kötés, szerződés
frizérozni – (fodrással) fésültetni

gigán, ging-gang, gíngán – finomabb kelme
goromba – faragatlan, neveletlen
göllice, göllice, güllice – gerlice, galamb
göthés, göthös – 1. beteges, sovány, nyiszlett; 2. kehes, köhögős; 3. tüdőbajos
grácia – kegyelem, (bűn)bocsánat (lat. *gratia*)
grisli – 1. gersli, árpagyöngy; 2. fillér (ném. *Groschen*)
guzaly – faragott vagy festéssel díszített farúd, amire a fonásra előkészített rosttömeget (len- vagy kenderkócot) felkötik
gyócs, gyolcs – finom, fehér vászon

ha ki – aki, ha valaki

Hannibál – az egyik legjelentősebb pun hadvezér, Hamilkar Barkas fia (i. e. 247–183)
hara – 1. szőrcsuha; 2. szőrből szőtt, durva, vastag posztó
barkány, barkán – harkály, nagy fakopáncs, tarka harkály (*Dendrocopus major*)
básbét, káskét – kalapféle (háromszögletű?)
Hector – Hektór, trójai hős, Priamosz király és Hekabé fia, akit Akhilleusz megölt
Helicon – Helikon; a görög mitológia szerint ez a boiótiai hegy a múzsák lakóhelye
himpellér – haszontalan fráter, csirkefogó, gazfickó
buncfut, buncut – szitokszó, a régiségben: semmirekellő, alávaló, aljas, hitvány (ném. *Hundsfoß*)

Iarenus – talán: 1450–1500 közötti vesztfáliai táblakép-festő monogramja
ír, gyógyír – 1. gyógyító hatású, fájdalomcsillapító kenőcs; 2. általában: gyógyító, enyhítő hatás
istáp – 1. gyámolító, segítő, oltalmazó (személy); 2. gyámolítás, segítség, oltalmazás
istrázsa → *strázsa*
istrázsal – strázsal, őriz

járom – iga, a szarvasmarha befogására szolgáló eszköz
Júdás – Júdás Iskariótes; Jézus 12 tanítványának egyike, aki elárulta őt 30 ezüstért. Az áruló, az árulás jelképévé vált
Jonatás – Saul király fia, Dávid barátja
Julius – Julius Caesar (i. e. 100 – i. e. 44), római hadvezér és politikus, aki felszámolta a köztársaságot. Összeesküvők gyilkolták meg fogadott fia, Brutus vezetésével.

kalabér, karabély – rövid csövű puska, lőfegyver
Káin, Kain – az ősszülők első fia, aki megölte öccsét, Ábelt (vö. 1Móz. 4, 1–16)
kankó – térdig érő kisszűr; *kankós* – alacsony származású, szegény
kantus – egybeszabott, ingszerű női (vagy gyermek) felsőruha
kaput, kaputrok, kaputrak – hosszú katonai köpeny, később férfi felsőkabát (ném. *Kaputrock*)
karazıroz, karazıroz – beccz(ge)t, csókolgat
karmazsin, karmazsiny – 1. sötétpiros bőr, ill. abból készült lábbeli; 2. vörös szín
káskét → *hásbét*
kelepce – vad- és madár fogására szolgáló eszköz, csapda. Gyakran használják átvitt értelemben is.
kláris – korall(szín), általánosságban: gyöngy(sor)
komplement, kompliment – bók, meghajlás (köszöntésképpen)
koncol, lekoncol – 1. apró darabokra vagdal; 2. leszaggat 3. (a munkában) túlhajszol
konkol – konkoly, gabonák közt tenyésző gyomnövény
konty – 1. az összetekert hajfonatot beborító merev tok, főkötő vagy kendő; 2. összetekert haj(fonat) a fej tetején. Státuszszimbólum, az asszonyiség jele.
kopoc – kopasz
kopocsolják – verik, csapkodják
könyv – könny; *könyvezik* – könnyezik
kötő – kötény. Régen a nőknél és férfiaknál általános, hétköznapi viseleti darab, a ruha megkímélésére.

landeris – Ländler: háromnegyedes ütemű délnémet és osztrák néptánc, a keringő előfutára
lárva – álarc, maszk (lat. *larva*)
lat – régi súlymérték, kb. 1,75 dkg
latra hányni – megmérni
laurus – 1. babérfa vagy -koszorú (lat.); 2. átvitt értelemben: dicsőség
laus – 1. dicséret, dicsőség (lat.); 2. átvitt értelemben: érdem
lejtő – lassú magyar tánc
lép – 1. a méhek által viaszból készített méz tároló (vö. lépes méz); 2. madárfogásra használt enyv-szerű, ragacsos anyag (vö. lépre csal)
levelet csapni – udvarolni, hízelkedni
lombra – spanyol eredetű kártyajáték (*l'hombre*)
Lucretia – erényes római asszony, aki öngyilkosságot követett el (i. e. 510 k.), miután a zsarnok római király, Tarquinius Superbus fia nemi erőszakot követett el rajta. Állítólag halála miatt tört ki a királyság elleni felkelés és alakult meg a Római Köztársaság. Lucretia félig-meddig hiteles legendáját két történetíró, Livius és Dionüsziosz Halikarnasszosz is megörökítette, ezáltal e hősnő az erényesség szimbólumává vált az európai irodalomban és képzőművészetben.

malaszt – 1. jóindulat, irgalmasság; 2. kegyelem, áldás
malozsa – 1. mazsola; 2. mazsolaszőlőből készült édes bor, malvázia
manér, monér – manír, modor, stílus (fr.)
Mars – Arész (gör.), a görög-római mitológiában a háború és a hadak istene
Mars mezején – a csatában, háborúban
materisták – talán: matériával (anyaggal) kereskedők, illatszerboltosok
Mercurius – Hermész (gör.), Zeus és Maia gyermeke. Az istenek hírnöke volt a legfontosabb rang-

ja, de ő vezeti a holtak lelkét is az Alvilágba. Emellett ő volt a pásztorok, utazók, kereskedők, súly- és hossz mértékek istene, az ékesszólás, irodalom, az atlétika és a tolvajok védelmezője. Közismert volt furfangjáról és ravaszságáról. Ő alkotta meg az első lürát (húros hangszert), ezért Apollón egyik legközelebbi barátja lett.

módi – divat, divatos

Momus – Mómosz, a görög mitológiában (Hésziodosz szerint) az éj egyik fia, a gúny és a gáncsoskodás megszemélyesítője. Éles fogú, kiaszott vénembernek ábrázolták.

múzsák – a művészetek védnökei, Zeusz és Mnémoszüné lányai. Számuk a korábbi háromról vagy négyről előbb hétre, majd kilencre emelkedett. A XVIII. századi közköltészetben múzsáknak, ill. *múzsafiaknak* nevezték a diákokat.

Nagy Sándor – IV. Alexandrosz (i. e. 356–323), Makedónia királya, az első világbirodalom megteremtője, aki meghódította Ázsia nagy részét és Egyiptomot. Atyja, II. Philipposz nyomdokain haladva hatalmát a Peloponnészosztól az indiai szubkontinensig terjesztette ki, elfoglalva az akkor ismert világ nagy részét. Óriási birodalma halála után felbomlott.

nám – lám

nympha, nimfák – 1. természetfeletti erejű félistennők az antik mitológiában, a hegyek, erdők, berkek, források, folyók és a tengerek lakói és védőszellemei; Diana (Artemisz) istennő vadásztársai, nagy szerepük van az isteni genealógiában is; 2. átvitt értelemben: isteni szépségű nők

nyoszolyó, nyoszolya – fekvőhely, ágy

nyűst – 1. a szövőszék alkatrésze, mely a láncfonalak egy részét síkjukból függőlegesen kiemeli 2. a láncfonalak, ill. a szövet hosszanti szálainak összessége

obsit – kiszolgált, leszerelt katona elbocsátó levele (vö. ném. *Abschied*)

oeconomus → ökonómus

öregbül, öregbedik – nő, fokozódik, nagyobbá válik

ökonómus – a háztartás, gazdálkodás szakértője, közgazda

Pallás, Pallas – Pallasz Athéné, a görög mitológia egyik legismertebb, szűz istennője. A bölcsesség, a szövés-fonás, a földművelés és az orvosok patrónája. Római megfelelője, Minerva az iskolák és a kézműipar védelmező istennőjévé, valamint a kulturáltság, az emberi haladás jelképévé vált.

pallér – 1. ács- és kőművesmunkában járatos építőmester; 2. munkafelügyelő

pallérozni – 1. finomítani, jobbítani; 2. csiszolni, fényesíteni

Pán – Faunus (lat.), az erdők és pásztorok istene, a termékenység biztosítója az antik mitológiában.

Félig emberi, félig kecskebak alakjában a természet erőit testesíti meg

pantofli – papucs(cipő) (ném. *Pantoffel*)

paripa – herélt ló

párkák – moirák (gör.), a három mitológiai sorsistennő neve. Klothó az emberi élet fonalát fonja, Lakheszisz hozzá a szöszet „ereszti”, tehát nyújtja, és végül Atroposz vágja el.

Parnassus – Parnassosz (gör.), közép-görögországi hegység Delphoi közelében; Apollón és a múzsák kedvelt tartózkodási helye az antik mitológiában

parucs, parucslí – hintőféle kis, nyitott kocsi

pástétom – hússal, hallal vagy más töltelékkel töltött, sült tészta

paszamánt – paszomány: ruha díszítésére szolgáló, arany-, ezüst- vagy selyemfonalból sodrott zsinór, ill. az abból készült sujtás, azaz díszítő zsinórozás

Pegasus – Pégaszosz (gör.), a görög mitológia szárnyas lova, a szárnyaló költői ihlet jelképe

pemet, pemele – hosszú nyelvű kemenceseprű

pendely, pendel, péntöl – szoknya alatt viselt, női vászoning, fehérnemű

penna – lúdtollból készült íróeszköz

perucs, pirucs → *parucs*

peták – 5 krajcár értékű XVII. századi aprópénz, átvitt értelemben: csekély pénzösszeg

Phebus, Phoebus – Phoibosz (gör.), 1. napisten, 2. Apollón mellékeve az antik mitológiában
Philades → *Püladész* (*Pylades*)
Philokratész – athéni politikus (i. e. IV. század), aki béketárgyalásokat folytatott II. Philipposz makedón királlyal. A megkötött, előnytelen, korrupció-gyanús ún. *philokratészi béke* (i. e. 348) miatt 343-ban perbe fogták, száműzték és távollétében halálra ítélték.
pillulácska – pirula, labdacs (gyógyszer)
pintöl → *pendely*
plundra, puntra – bő, buggyos férfi nadrág (ném. *Pluder*)
poenitencia – bűnbánat, vezeklés (lat.)
pobánka – hajdina(kása)
polícia – 1. (városi) hatóság, rendőrség; 2. államigazgatás
poltra, pótra, poltura – másfél krajcár értékű ezüstpénz a XVII–XVIII. században (lengyel); → *susták*
practica – praktika, 1. gyakorlat; 2. ravasz mesterkedés (vö. gör.–lat. *praxis*)
praescriptio – 1. recept; 2. előírás, rendelet (lat.)
préda – zsákmány
prédál – rabol, zsákmányol
profont, prófont, prófund – katonák számára sült, hitvány lisztből készült kenyér(cipő)
prókátor – ügyvéd (lat. *procurator*)
protestál – tiltakozik, ellenkezik
Prussia – Poroszország
Püladész (*Pylades*) – görög mitológiai hős, Sztrophiosz phókisz király fia. Agamemnón halála után a gyermek Oresztész menedéket kapott náluk. Az i. e. V. századi tragédiákban (Euripidész, Szophoklész) Oresztész hű és odaadó barátja, aki életét is kész feláldozni érte.
Radaminthus – Rhadamantüsz (gör.), Zeusz és Európé fia, Minósz fivére. Minósszal és Aiakosszal együtt a holtak felett ítélkezett az Alvilágban.
raكونca – székér, szán oldalához erősített, függőlegesen álló rúd, mely a rakományt tartja
rása – ritka szálú, gyöngö gyapjúszövet, melyből női szoknya is készült
réf, rőf – régi hossz mérték, mellyel kelmét, csipkét és szalagot mérték; hosszúsága országonként változó, kb. 60–78 cm.
regula – szabály, rendszabály, előírás (lat.)
robot – a jobbágysorban lévők kötelező ingyenmunkája a földesúr vagy vármegye számára
sajka – 1. csajka; 2. fatörzsből kivájt kis csónak
salló – sarló
Sámsón – nagy erejű bibliai hős Dán nemzetségből, akinek a hajában volt az ereje. A filiszteusok ellen harcolt (Bír 13–16).
sánc – 1. ütegállás; 2. árok elé emelt védőhalom, fal
schizma – szkizma (gör.–lat.); 1. egyházszakadás, 2. eretnecség
szentencia – 1. (bírói) ítélet; 2. alapigazságot tartalmazó bölcs mondás (lat.)
Sisifusz – Szisüphosz (gör.), agyafúrtságáról elhíresült thesszáliai király, Korinthusz városának megalapítója, aki fogságba ejtette az alvilág urát, s ezért azzal büntették az istenek, hogy egy sziklát görgessen fel egy hegyre, mely folyton visszagördül. Így vált alakja a hiábavaló erőfeszítés szimbólumává.
slájer, slaer – fátol
smuck – ékszer (ném. *Schmuck*)
sonkol – sonkoly, a méz kipergetése után visszamaradt üres lép, a méhviasz nyersanyaga
spacirozni – sétálni (ném. *spazieren*)
spádís – törös, kardos (ném. *Spade*)
status – 1. állam; 2. helyzet, állapot
stibel – csizma (ném. *Stiefel*)
strázsá, istrázsá – 1. fegyveres őr; 2. fegyveres őrség
strázsál – őrt áll, őriz
strikerok – kötött szoknya (ném. *strick Rock*)

strimfli – kötött harisnya (ném.)

szulyok – nyeles, téglalap alakú vastag faeszköz, melyet régen a mosásnál használtak, ezzel verték ki a ruhákból a hamulúgos, szennyes vizet

szádok, *száldok* – hársfa

szápul(ás) – hamulúgos vízben való áztat(ás); hajdanán ez volt a mosás első fázisa. Átvitt értelemben: szid(ás)

szémem – 1. szégyen, szégyenkezés; 2. külső nemi szerv

szér – sor

szernyű – szörnyű

színes – 1. színlelő, képmutató, álnok; 2. hízelkedő, mézes-mázos

szöldát – katona, fegyveres őr

szómonda – szóbeszéd, pletyka

szurdék, *szurdék* – 1. a kemence mögötti sarok, kuckó; 2. titkos zug, rejtkehely

szűr – hosszú, durva posztóból készült kabátféle, pásztor-, ill. parasztviselet. A „befenekelt”, bekötött, tehát kibúvó nyílás nélküli szűrűjat zseb helyett használták apróbb tárgyak és dohányzás-hoz szükséges eszközök tárolására.

tafola – taft, selyemszövet

takarás – begyűjtés, betakarítás, aratás

tallér – a XVI–XIX. században használatos pénzérme

tám – tán, talán

Tantalus – Tantalosz, görög mitológiai személy, akinek földi bűneiért az Alvilágban a kielégítetlen éhség és szomjúság gyötrelmeit, a „tantaluszi kínokat” kell elviselnie

tárgy – tályog, daganat, mérges kelés

tászli, *tácli* – fodros, csipkés inggallér (ném.)

tehénpacal – tehéngyomor

temonda – pletyka

Tízzius – Titüosz, görög mitológiai hős, Zeusz fia, akit azzal büntettek, hogy az Alvilágban egy sziklához láncolva minden éjjel keselyűk kitépjk a máját, ami másnapra újra kinő. Ezért a vég nélküli szenvedés szimbólumává vált.

titulus – cím, rang, méltóság (lat.)

tő – tű

tőr – vadfogó eszköz: hurok, kelepce, csapda

tőrbe ejt, *esik* – csapdába csal, kerül

történetből – véletlenül

truccára – ellenére, (annak) dacára

truccol – dacosan viselkedik; dacol; 2. dühösködik, duzzog (vö. ném. *Trotz*)

tutor – 1. pártfogó, védelmező; 2. gyám

tucet – tucat, gyűjtőnév, 12 db

tündér/-es – tünékeny, csalóka, gyorsan elmúló

Tízéres → *Ceres*

tyúkmony – tojás

Ulisses, *Ulysses* – Odüsszeusz (gör.), király Ithakában, aki hosszú, kalandokkal teli tengeri bolyongás után tér vissza otthonába a trójai háborúból (vö. Homérosz: *Odüsszeia*)

vagatio – vándorlás, legáció (lat.)

vaj ki – jaj, de...! (régies indulatszó)

valaholott – ahol

valamint – ahogyan, amiként

vakköröm – a hústól elvált, vastag, csúnya álköröm, fattyúköröm az emberi ujjon
vále! – Isten veled! (lat. *vale*)
valadikálás – búcsúzásra
valét mondani / venni – búcsút mondani, búcsúzni
véka – régi űrmérték, vidékenként változó méretű (25-30 liternyi szemes terményt befogadó) kosár
 vagy faedény
véletlen – váratlan
Venus – Aphrodité (gör.), a szerelem istennője a görög–római mitológiában
Venus játéka – szerelmeskedés
verdigál, vertegály – abroncsos szoknya
vertig – kész (ném. *fertig*)
vertikál(is) – függőleges
viganó – egybeszabott, könnyű női ruha, melyet Maria Medina Viganò (1769–1821) bécsi táncos-
 nőről neveztek el
virtus – férfiaság, bátorság, erény, érték (lat.)
vitulus – virtus (?)
vojta – kártyajáték
volzeris – valcer, keringő; tánc típus (ném. *Walzer*)

Zoilus – Zóilosz, görög szofista filozófus (i. e. IV. század)

zsapó – sapó, sapka (vö. fr. *chapeau*)

Forrásjegyzék

I. Kéziratos források

- Adanitska József-ék.** (XIX. század 1. fele) STOLL 841. – Bp., MTAK RUI 8r 143. – 33/VII
- Adorján Imre-ék.** (XVIII. század 2. fele) STOLL 446. – Ism. helyen – 2/III, 121/XXVIII, 131/XX
- Akadémiai verseskönyv** (XVIII. század 2. fele) STOLL 447. – Bp., MTAK RUI 8r 206/207. – 10/XIX, 79/X
- Almási Sámuel: Magyar Dalnok** (1834) STOLL 795. – Bp., MTAK Ms. 10,002. – 36/XV, 53/XXV
- Alsókubini kézirat** (1782 k.) STOLL 344. – Alsókubin (Dolný Kubín, SK), Csaplovics-ktár č. 3/117a. Mf.: MTAK 1078/B – 11/IV, 30/I, 44, 101/I, 121/IV, 133/XI, 153/II, 159
- Aranka György gyűjteménye** (1782–1790) STOLL 345. – Bp., OSZK Fol. Hung. 126. – 3, 26/III, 30/II, 45/I, 46, 66, 83, 105/II, 120/III, 138–139, 160
- Bajmóci kézirat** (XVIII. század 1. fele?) STOLL 448. – Bajmóc (Bojnice, SK), Mezőgazdasági Levéltár, Fons Nitrianska župa, fasc. Miscellanea. Mf.: MTAK A 74/VII. – 131/XXI
- Bakó Karolina-ék.** (1799) STOLL 1129. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1805. – 120/VI, 157/XII, 161/III
- Balás József-ék.** (1784–1787) STOLL 357. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK MSU 1183. Mf.: MTAK 183/IX. – 79/V
- Balassa Elis-ék.** (1771) STOLL 302. – Győr, Egyházmegyei Könyvtár. Mf.: MTAK A 269/V. – 121/II
- Balassagyarmati ék.** (1828) STOLL 750. – Bp., MTAK RUI 8r 206/12/2. – 97/XIV
- Balássy Dénes énekfüzete** (XVIII. század 2. fele) STOLL 450. – Ism. helyen. – 157/XIII
- Bándi Péter-ék.** (1837) STOLL 819. – Csíkszereda (Miercurea Ciuc, RO), Csíki Székely Múzeum 4127. Mf.: MTAK 8990/II. – 32/VIII, 94/III, 137/X, 149/XVI
- Bartek József-ék.** (1830–1835) STOLL 1299. – Bp., Ráday Könyvtár K-1.257. – 7/XI, 121/LVII
- Bathó István-ék.** (1776–1785) STOLL 330. – Székelykeresztúr (Cristuru Secuiesc, RO), múzeum 58. Mf.: MTAK A 193/II. – 63/II
- Battha Bálint kótátára** (1804–1808) STOLL 572. – Sárospatak, RKTGy 1666. Mf.: MTAK 3267/II. – 42/XVIII, 49/IV, 97/VII, 116/III, 119/IX, 142/I
- Békéssy Juliánna-ék.** (1833) STOLL 1321. – Bp., Ráday Könyvtár K-1.728. – 4/XXVIII, 5/XVIII, 97/XV
- Benedek Elek kolligátuma** (1815–1835) STOLL 1207. – Bp., Néprajzi Múzeum EA 5616. – 156/VI
- Beniczky Terézia-ék.** (1800) STOLL 550/A – Turócszentmárton (Martin, SK), Matica Slovenská LAMS B. 118. – 149/XII
- Bentzédi Ferenc-ék.** (1818–1820) STOLL 673. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 468. – 94/II
- Beregszászi Tóth Péter gyűjteménye** (1736–1738) STOLL 197. – Debrecen, TREN R. 670/I–II. Mf.: MTAK B 1182/V. – 73–74, 92/I
- Bicskei Tót János-ék.** (1780–1783) STOLL 336. – Bp., OSZK Oct. Hung. 613. – 92/III
- Bocskor-kódex** (1716–1739) STOLL 180. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK 12. Mf.: OSZK FM 1/073, MTAK 1139/I. – 59–62, 79/I–II, 80, 143/I, 145/I
- Borka Katalin-ék.** (1838?) STOLL 826. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK MSU 1246/XIV. Mf.: MTAK A 367/X. – 118/VII, 137/XI, 143/XXVII
- Bölöni Kozma István-ék.** (1765–1768) STOLL 1076. – Bp., OSZK Duod. Hung. 174. – 63/I
- Budai Zsuzsánna-ék.** (XIX. század eleje) STOLL 520. – Bp., MTAK Ms. 201. – 4/V, 5/IV
- Bukovitz Antal dalgyűjteménye** (XIX. század 1. fele) STOLL 1375. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1783. – 72/II, 142/V

- Cantillena. Énekek. Pesnicki** (XVIII. század 2. fele) STOLL 452. – Pozsony (Bratislava, SK), Szlovák Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete. Mf.: MTAK B 1078/I. – 54
- Collectanea poëtica** (1764–1784) STOLL 271. – Bp., OSZK Oct. Hung. 39. – 75/I, 143/VII
- Czombó Mózes-ék.** (1772–1802) STOLL 558. – Székelykeresztúr (Cristuru Secuiesc, RO), múzeum. Mf.: MTAK 193/III. – 85–86, 118/IV
- Csatáry József-ék.** (1814–1819) STOLL 645. – Debrecen, TREN R. 2757. – 5/VII, 36/XI, 53/XIII, 67/IV, 173/III
- Cseke Sándor-ék.** (1826) STOLL 732. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 436. – 121/XLVIII, 169/IX
- Csokonai dalgyűjteményének töredéke** (1800 k.) STOLL 1150. – Bp., MTAK K 674. 94a–107b. – 131/XXIII, 143/XXII
- Csonka énekeskönyv** (XIX. század eleje) STOLL 1154. – Bp., Néprajzi Múzeum EA 13094. – 97/VI
- Csörge László-melodiárium** (1816–1831) STOLL 658. – Sárospatak, RKTGy 516. Mf.: MTAK A 112/IV, A 1638/I. és A 3182/V. – 42/XXIII, 53/XV
- D. B. kottás gyűjteménye** (XIX. század 1. fele) STOLL 1380. – Pápa, ref. koll. O. 993. – 36/XVI
- D. M. gyűjteménye** (1834) STOLL 796. – Bp., OSZK Oct. Hung. 971. – 163/XI
- Dálnoki ék.** (1839) STOLL 831. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 1363. – 4/XXX
- Dalok** (1823) STOLL 1243. – Debrecen, TREN R. 4092. – 4/XIV, 173/V
- Daloskönyv** (XIX. század 1. fele) – Bp., MTAK RUI 8r 206/196. – 53/XXVII
- Daloskönyv** (XVIII. század 2. fele) – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), Akad. Levéltár, EME 492. – 63/V
- Dávidné Dudája** (1809) STOLL 602. – Sárospatak, RKTGy 1668. Mf.: MTAK A 3268/V. – 88/II, 169/VII
- Dávidné Soltári** (1790–1791) STOLL 393. – Sárospatak, RKTGy 630. Mf.: MTAK 3206/III. – 8/I, 10/XIII, 42/XII, 63/IV, 78/I, 79/VI, 109/I, 121/IX, 125/II, 131/XIV, 137/II, 141/I, 149/III, 152/IV, 156/III, 157/V, 161/II, 166/I, 167/I
- Dávidné Soltári** (1814–1828) STOLL 647. – Debrecen, Déri Múzeum, Néprajzi Adattár 604. – 10/XXXI, 121/XXXIX
- Deák Miklós-ék.** (1786) STOLL 366. – Ism. helyen. Másolata: Bp., Néprajzi Múzeum, EA 3584. – 118/II
- Demjén Sámuel-ék.** (XIX. század 1. fele) STOLL 844. – Bp., MTAK RUI 8r 206/54. – 149/XVII, 152/VII
- Dersi István-ék.** (1793–1797) STOLL 418. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK MSU 1224. Mf.: MTAK A 189/V. – 32/III, 149/VII, 167/III
- Dezső Mihály memoráléja** (1729–1761) STOLL 192. – Marosvásárhely (Târgu Mureș, RO), Bolyai Kvt. 381. Mf.: MTAK A 195/V. – 79/III
- Dobó Miklós-ék.** (XIX. század 1. fele). – Bp., MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, Horváth János-terem. – 32/IX, 53/XXVIII, 97/XVIII, 121/LXIII, 125/VII
- Dr. Horvát énekgyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 1145. – Bp., MTAK RUI 8r 206/193/25. – 120/VII–VIII, 162/XI, 176/I–II
- Dubinszky Mátyás-ék.** (1787) STOLL 373. – Bp., OSZK Oct. Lat. 96. – 121/V, 131/VIII
- Dugonics András-ék.** (1760–1763) STOLL 260. – Bp., OSZK Quart. Hung. 235. – 25/I, 99/I
- Dugonics-Analekta** (1791 után) STOLL 1112. – Bp., Piarista Központi Levéltár For. 5/79. (V 105.) – 25/X, 97/II, 99/IV, 131/XVIII, 149/VI
- Dunántúli verseskönyv** (1802) STOLL 563. – Bp., OSZK Quart. Lat. 700. – 121/XXXIII
- Egri ék.** (1806) STOLL 1175. – Ism. helyen. – 137/VII
- Egyleveles kézirat (Nagy Iván küldeménye)** (XVIII. század vége?) – Bp., MTAK RUI 8r 206/159/g – 11/III
- Egyleveles kézirat** (XIX. század 1. fele) – Bp., MTAK RUI 8r 206/12/c – 157/XXXIII
- Egyleveles kézirat** (XVIII. század vége) – Bp., MTAK RUI 8r. 206/214/10. – 150/III
- Egyleveles kézirat** (XVIII. század vége) – Bp., MTAK RUI 8r 206/214/27. – 2/II

- Egyleveles kézirat** (XVIII. század vége) – Bp., MTAK RUI 8r 206/159/f. – 32/II
- Egyleveles verskézirat** (XVIII. század vége) – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), Ak. Levéltár, Kendilónai Teleki-levéltár, Fond 438, 4. sz. – 39/IV
- Egynéhány kiválógatott nóták** (XIX. század 1. fele) STOLL 1382. – Bp., MTAK Ms 923. – 121/LXII, 143/XXV
- Ekeli gyűjtemény** (1767–1790) STOLL 1079. – Bp., OSZK Quart. Hung. 3651. – 1/IV, 42/XI, 75/II, 76, 121/XI, 127, 143/XII, 154/I, 156/II
- Elek István-melodiárium** (1805) STOLL 1172. – Pápa, ref. koll. O. 961. – 42/XIX, 53/X
- Énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 455. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), Akad. Levéltár, EME 495. – 63/VI–VII
- Énekek gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 523. – Győr, Egyházmegyei Kvt. – 7/III, 97/IV
- Énekeskönyv** (1750) STOLL 238. – Bp., OSZK Quart. Hung. 2882. – 133/I, 145/V
- Énekeskönyv** (1750-es évek) STOLL 258. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1382. – 22, 23, 145/VI
- Énekeskönyv** (1761) STOLL 263. – Bp., OSZK Oct. Hung. 962. – 100/I
- Énekeskönyv** (XIX. század 1. fele) STOLL 847. – Bp., MTAK RUI 4r 407. – 150/VIII
- Énekeskönyv** (XIX. század 1. fele) STOLL 848. – Bp., MTAK RUI 8r 127. – 4/XXXI
- Énekeskönyv** (XIX. század 1. fele) STOLL 854. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1695. – 101/XXI, 121/LX
- Énekeskönyv** (XIX. század 1. fele) STOLL 855. – Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár BK 2064/2. – 7/XV
- Énekeskönyv** (XIX. század eleje) STOLL 526. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1580. – 35
- Énekeskönyv** (XVIII. század 2. fele) STOLL 456. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), Akadémiai Levéltár (Erdélyi Múzeum iratai) 502. Mf: MTAK A 295/V. – 145/X
- Énekeskönyv-töredék** (1750-es évek) STOLL 259. – Bp., OSZK Oct. Hung. 387. – 143/VI
- Énekeskönyv-töredék** (1760-as évek) STOLL 292. – Bp., OSZK Oct. Hung. 446. 9a–24b – 119/III
- Énekeskönyv-töredék** (XIX. század 1. fele) STOLL 1383. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1449. 58a–87b. – 25/XXV
- Énekeskönyv-töredék** (XIX. század 1. fele) STOLL 1384. – Bp., OSZK Analekta 10.119/1. – 97/XVII, 173/X
- Énlaki Török Sámuel-ék.** (1729–1730) STOLL 1046. – Bp., OSZK Duod. Hung. 180. – 118/I, 147
- Eperjesi ék.** (1810-es évek) STOLL 1223. – Eperjes (Prešov, SK), Városi Levéltár BB. Inv. č. 240/8. – 173/IV
- Ercsey Dániel népdalgyűjtése** (1833, Debrecen) – Bp., MTAK RUI 8r 206/53. – 88/IV
- Erdélyi-ék.** (1779) STOLL 332. – Bp., MTAK RUI 8r 136. – 1/III, 2/I, 10/V, 25/VI, 29/I, 40/III, 104/I, 105/I, 123/I, 131/VI, 135/I, 137/I, 143/XI, 144/II, 149/II
- Érzékeny nóták** (XVIII. század 2. fele) STOLL 1140. – Debrecen, TREN R. 2751. – 37/II, 116/II, 163/II
- Fábián Gábor-ék.** (1810) STOLL 612. – Ism. helyen. Részleges másolata: MTAK RUI 8r 206/98. – 169/VIII
- Farkas Pál-gyűjt.** (1773–1810) STOLL 1087. – Szekszárd, Tolna Megyei Levéltár Tm. L. XIV/4. – 7/V, 25/XVI, 108/II, 131/XXVIII
- Farkas Sámuel-melodiárium** (1802–1816) STOLL 565. – Bp., magántulajdon. Mf: MTAK 260/III. – 53/VIII, 119/VIII
- Fejér-Göntzy-melodiárium** (1802) STOLL 566. – Bp., MTAK RUI 8r 206/180. – 121/XXXIV
- Félegyházi Lajos-ék.** (1827) STOLL 1274. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1729. – 116/VIII, 173/VII
- Felvidítő V. Nóták I.** (1824) STOLL 720. – Sárospatak, RKTGy 130. Mf.: MTAK A 1568/III. – 4/XVI, 5/X
- Felvidítő VI. Nóták II.** (1824) STOLL 720. – Sárospatak, RKTGy 131. Mf.: MTAK 1568/IV. – 19/VI, 42/XXV, 157/XXVIII
- Finck-ék.** (XVIII. század vége) STOLL 491. – Debrecen, TREN R. 2735. 5a–35a. – 157/XVI
- G. S. énekeskönyve** (1828 k.) STOLL 753. – Bp., OSZK Oct. Hung. 769. – 4/XXII
- Gaal Miklós-ék.** (1810) STOLL 614. – Bp., MTAK Ms 16. – 36/VI, 116/VI, 130/II

- Gaál Vince-ék.** (1821–1823) STOLL 1232. – Turócszentmárton (Martin, SK), Matica Slovenská LAMS B 98. Mf: MTAK 1629/V.; OSZK FM 1/1546. – 14/III, 142/III
- Gáspár György-ék.** (1829–1831) STOLL 761. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 417. Mf: MTAK A 369/VII. – 4/XXIII, 5/XIII, 89/III
- Gazdag Mihály-ék.** (1822) STOLL 700. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), magántulajdon. Mf: MTAK A 249/X. és C 1111–5. (Pótlás.) – 118/VI, 157/XXVI
- Gyöngyösi Csalárd Cupidója és más versek** (XVIII. század közepe) STOLL 1063. – Bp., OSZK Quart. Hung. 4151. – 143/III, 148
- Győri ék.** (XIX. század eleje) STOLL 527. – Győr, múzeum. Mf: MTAK A 269/VI. – 7/IV
- Győry Mihály-gyűjt.** (1821) STOLL 697. – Prága (Praha, CZ), EK Kubelik (Széll) gyűjt. č. 61. Mf: MTAK A 161/I. – 157/XXV
- H. A. énekeskönyve** (1822) STOLL 702. – Bp., MTAK RUI 8r 206/171. – 101/XIX, 121/XLIII
- Halotti énekek** (1807) STOLL 586. – Bp., Ráday Könyvtár K-1.117. – 42/XX
- Henczy József-ék.** (1831) STOLL 774. – Bp., MTAK RUI 8r 206/165. – 7/XII
- Henter Antal-ék.** (1782) STOLL 346. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 1724. Mf: MTAK A 369/XIV. – 125/I, 157/I, 161/I, 163/III
- Herschman István-ék.** (1746–1797) STOLL 310. – Sárospatak, RKTGy 1664. Mf: MTAK 3268/I. – 21/I, 108/I, 114/I, 131/III
- Hevesi Mihály-ék.** (1769–1777) STOLL 290. – Bp., MTAK RUI 8r 196. – 81–82
- Hodi Mihály gazdasági naplója** (1785–1786) – Ism. helyen. – 31
- Horovicz Fülöp-dalgyűjt.** (1837) STOLL 820. – Bp., MTAK RUI 8r 206/89. – 7/XIV
- Horvát György-ék.** (1813) STOLL 638. – Székelyudvarhely, Haáz Rezső Múzeum Tudományos Kvt.-a 74 811. Mf: MTAK A 143/VI. – 149/XV
- Horváth András-ék.** (1799–1800) STOLL 444. – Bp., MTAK RUI 4rr121. – 25/XIII–XIV, 27/IV, 30/VI, 53/IV, 114/VII
- Horváth András-ék.** (1813) STOLL 637. – Bp., MTAK RUI 8r 206/181. – 114/VIII, 179/II
- Horváth János-ék.** (1790) STOLL 395. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1158. – 10/XIV, 12/I, 108/IV, 121/X
- Horváth Pál énekgyűjteménye** (1790 k.) STOLL 396. – Pannonhalma, Főapátsági Kvt. BK 26. – 137/III
- Jakab Zsigmond-ék.** (1833–1869) STOLL 1335. – Magántulajdon. – 157/XXXI
- Jankovich János-ék.** (1788–1793) STOLL 401. – Bp., OSZK Quart. Hung. 1931/I. 101a–122b. – 121/XIII, 158/IV
- Jankovich Miklós: Magyar énekek új gyűjteménye** (1800) STOLL 553. – Bp., OSZK Quart. Hung. 178. – 10/XXIV, 12/III
- Jankovich Miklós: Magyar világi énekek** (1789–1793) STOLL 383. – Bp., OSZK Quart. Hung. 175. – 1/VI, 10/IX–X, 21/IV, 30/IV, 40/IV, 42/X, 87/I, 101/XII, 103, 108/III, 119/V, 120/IV–V, 121/VII, 123/II, 126/I, 133/XII, 134/III, 143/XV, 145/VII
- Jankovich Miklós: Nemzeti Dalok Gyűjteménye** (XIX. század eleje) STOLL 531. – Bp., OSZK Quart. Hung. 173. – 1/XI, 2/IV, 10/XXII–XXIII, XXV, 12/II, 21/V, 25/XV, 29/II, 30/VII, 33/IV, 40/V–VI, 42/XVI, 63/IX, 78/II, 79/XI, 87/II, 97/I, 101/XV, 104/II, 105/IV, 107/VI, 108/V, 109/II, 114/IV, 119/VII, 121/XXIX, 123/III, 125/IV, 126/II, 131/XXIV–XXV, 133/XVI, 134/IV, 135/III, 137/VIII, 141/II, 143/XXI, 144/III, 145/XIII, 149/IX–XI, 152/V, 156/V, 157/XVIII–XIX, 161/IV, 166/III, 167/V, 181/I
- Jankovits László-ék.** (1823) STOLL 711. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1143. 12a–15b. – 121/XLIV
- Jánosi Sándor-ék.** (1802) STOLL 568. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK MSU 1058. Mf.: MTAK 24/II. – 32/V, 38, 79/XIII, 125/V, 150/V, 163/IX, 167/VI
- K. R. gyűjteménye** (1839–1843) STOLL 833. – Debrecen, Déri Múzeum Néprajzi Adattár, 209–216. – 173/IX

- Kardos Antal-ék.** (1823) STOLL 712. – Debrecen, TREN R. 2730. – 53/XIX, 97/XIII, 121/XIV, 143/XXIV, 173/VI
- Kecskeméti Csapó Dániel-ék.** (1827–1830) STOLL 744. – Bp., MTAK RUI 8r 206/55/a. – 4/XXI, 5/XII
- Kecskeméti Csapó Dániel-gyűjt.** (1830–1832) STOLL 768. – Bp., MTAK RUI 8r 206/55/b. – 53/XXIV, 121/LIII
- Kelecsényi József küldeménye** (1830-as évek?) – Bp., MTAK RUI 8r 206/63. – 19/X, 157/XXX
- Kelecsényi József: Mulattatók Tára** (1832–1840) STOLL 783. – Bp., OSZK Oct. Hung. 497. – 7/XIII, 157/XXIX
- Kelecsényi-ék.** (1723–1765) STOLL 184. – Bp., MTAK RUI 4r 60. – 143/II
- Kelemen László-ék.** (1828) STOLL 1283. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1874. – 7/IX
- Keller Antal-ék.** (1827) STOLL 745. – Kiskunfélegyháza, múzeum. Mf.: MTAK A 115/II. – 32/VII, 53/XXII, 133/XVIII
- Kézirattöredék 2** (XVIII. század vége) – Bp., OSZK Fol. Hung. 1390. 25b–24a. – 11/I
- Kiss József-ék.** (1826) STOLL 736. – Bp., MTAK RUI 8r 129. – 4/XVII
- Kiss Mihály ötvöskönyve** (1798–1821) – Bp., Magyar Nemzeti Múzeum Udg. 1968.1. – 42/XV
- Kiss Pál-ék.** (1807–1808) STOLL 587. – Hódmezővásárhely, gimnázium. Mf.: MTAK 1988/II. – 4/VIII, 10/XXIX, 19/II, 67/III, 153/XI, 157/XXIII–XXIV, 158/VII, 169/VI
- Kocsi Csergő István kézírata** (1721–1726) STOLL 182. – Sárospatak, RKTGy 403. Mf: MOL 1915. doboz és MTAK A 3151/III. – 145/II, 146
- Kolligátum** (1788 k.) STOLL 378. – Bp., OSZK Oct. Hung. 919. – 63/III, 67/I, 157/III
- Kolozsvári ék.** (1790 k.) STOLL 398. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK MSU 17. Mf: MTAK A 189/IV. – 1/VIII, 45/II, 157/VI
- Komáromi dalgyűjtemény** (1828–XIX. század közepe) STOLL 1284. – Pannonhalma, Főapátsági Kvt. 10a E 31. – 7/X, 25/XXII, 114/IX
- Komoróczy Terka-ék.** (1796) STOLL 427. – Bp., MTAK RUI 8r 123. – 1/IX, 4/III, 49/I, 169/III
- Kondray János daltára** (1824) STOLL 1255. – Bp., Néprajzi Múzeum, EA 5601. – 97/XII
- Kopácsi ék.** (1822–1825) STOLL 1240. – Ism. helyen. – 157/XXVII
- Kovács András-ék.** (1770–1797) STOLL 296. – Bp., OSZK Oct. Hung. 534. – 42/II
- Kovács Ferenc-ék.** (1777–1801) STOLL 326. – Bp., MTAK RUI 8r 62. – 10/IV, 42/VI
- Kozma-ék.** (1777–1781) STOLL 327. – Bp., OSZK Oct. Hung. 685. – 10/V, 122/I
- Kreskay Imre: Ódák** (1806) STOLL: Bevezetés. – Bp., OSZK Quart. Hung. 202. – 108/VI
- Kreskay Imre-gyűjt.** (1788) STOLL 379. – Bp., OSZK Quart. Hung. 2197. – 32/I, 84/I, 131/IX
- Kresznerics Ferenc dalgyűjteményei** (1790–1809) STOLL 399. – Bp., MTAK RUI 8r 206/184. – 14/I, 48, 68, 84/II, 99/III, 112/I, 121/XII, 131/XV, 145/VIII
- Kríza Borka-kolligátum** (1812–1821) STOLL 1199. – Bp., OSZK Ernyey József-hagyaték Fond. 75. XVII. fasc. – 116/VII
- Kulcsár Pál melodiárium** (1775–1785) STOLL 319. – Sárospatak, RKTGy 1770. Mf.: MTAK 113/VI., 3287/I. – 10/II, 42/IV, 131/IV, 158/I
- Kunszentmiklósi ék.** (1797–1798) STOLL 438. – Debrecen, TREN R. 656. – 173/I
- Külömbféle versezetek** (1790 k.) STOLL 400. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1169. – 131/XVI
- Különbféle versek és dalok** (XIX. század eleje) STOLL 534. – Bp., OSZK Quart. Hung. 239. – 11/VI, 182
- L. J. énekeskönyve** (XIX. század I. fele) STOLL 864. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1697. – 10/XXXII, 121/LXI, 133/XIX
- L. J. énekeskönyve** (XIX. század eleje) STOLL 535. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1228. –
- Lang Márton-ék.** (1789) STOLL 384. – Alsókubín (Dolný Kubín, SK), Csaplovics Kvt. č. 3/8. Mf: MTAK B 1078/III. és MOL C 29. – 1/VII, 47, 121/VIII
- Lányi János-gyűjt.** (1759–1760) STOLL 257. – Pozsony (Bratislava, SK), EK SG 2288, 153–5. Mf: MTAK C 818–9. – 24/I
- Lóskay-kódex** (1760–1820) STOLL 500. – Bp., OSZK Oct. Hung. 706. – 9, 10/XXI, 42/XIV, 100/II, 133/XIII, 143/XX, 145/XI–XII

Lőcsei ék. (1768) STOLL 1080. – Magántulajdon. – 21/III, 25/III, 102, 144/I
Lukáts Bálint-ék. (1833) STOLL 792. – Bp., MTAK RUI 8r 206/213. – 89/IV

Magyar énekek (1804) STOLL 573. – Bp., OSZK Quart. Hung. 177. – 10/XXVIII, 120/X, 133/XVII
Magyar költemények két füzetben (XIX. század eleje) STOLL 536. – Gyulafehérvár (Alba Iulia, RO), Batthyány Könyvtár XI, 217. – 157/XX

Makay Ádám-melodiárium (1823–1835) STOLL 715. – Sárospatak, RKTGy 1678. Mf: MTAK A 1653/II. és 3269/I. – 53/XX

Makói kézirat (XVIII. század vége–1826) STOLL 1267. – Magántulajdon. – 10/XX, 32/IV, 70–71, 75/III, 90, 117, 119/VI, 121/XLIX, 185–188

Margócsy József másolata (1850–1860-as évek) – Magántulajdon. – 101/XXII

Márkus István-ék. (1836) STOLL 816. – Bp., OSZK Zeneműtár Ms. Mus. 2300. – 121/LVIII

Marthon István-ék. (1818) STOLL 674. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1282. – 121/XL

Mátra és Zagyva vidéki népdalok (Nagy Iván küldeménye) – Bp., MTAK RUI 8r 206/50. – 11/V, 20

Melodiárium (1808 k.) STOLL 598. – Sárospatak, RKTGy 601. Mf: MTAK A 3198/IV. – 42/XXI

Melodiárium (1823–1831) STOLL 716. – Sárospatak, RKTGy 515. Mf: MTAK A 3182/IV. – 53/XXI

Mennyekzői dalok (1760-as évek) STOLL 293. – Bp., OSZK Fol. Hung. 622. – 42/I

Mészáros Ignác versgyűjteménye (1765–1795) STOLL 280. – Bp., OSZK Quart. Hung. 208. – 10/I, 25/IV, 27/I

Mindenes Gyűjtemény (1830-as évek) STOLL 1363. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1115. – 4/XXVII, 114/X, 143/XXVI

Mindszenty Dániel: 88 eredeti magyar dall (1832) – Bp., MTAK RUI 4r 324. – 25/XXIII

Mindszenty Dániel: Nemzeti Dalgyűjtemény (1832) – Bp., MTAK RUI 8r 206/56. – 8/V, 19/VIII, 33/VIII, 65/II, 121/LV

Miskolci melodiárium (1792) STOLL 414. – Miskolc, Megyei Levéltár XII-1./8. Fs. XXV. No. 16. – 10/XVII, 16, 17, 49/II, 154/III

Molitoris János Gábor-ék. (1819) STOLL 682. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1633. – 121/XLI

Monori Ferenc énekeskönyve (XIX. század eleje) – Ism. helyen. – 4/XXXII, 5/XX, 72/I, 173/XI

Monori Ferenc töredékes énekeskönyve (XIX. század eleje) – Ism. helyen. – 89/I

Nagy Ferenc-ék. (1812–1816) STOLL 631. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1162. – 11/VII, 32/VI, 101/XVII–XVIII, 121/XXXVII

Nagy István-gyűjt. (1778–1787) STOLL 347. – Debrecen, TREN R. 667. Mf: MTAK A 132/I. – 4/I, 5/I, 42/VII, 106

Nagy Lajos-ék. (1815) STOLL 654. – Bp., OSZK Oct. Hung. 703. – 4/XII, 5/IX, 37/IV

Nagykaposi melodiárium (1809–1848) STOLL 605. – Sárospatak, RKTGy 1316. Mf: MTAK A 1638/II., A 3282/I. – 36/V

Nátly Ferenc-ék. (1795–1796) STOLL 425. – Bp., OSZK Quart. Hung. 176. – 33/I, 114/II

Nihelszki Dávid-ék. (1806–1824) STOLL 584. – Sárospatak, RKTGy 1707. Mf: MTAK A 3272/I. – 53/IX, 97/VIII, 121/XXXV, 154/V

Nótás Könyv (1821–1828) STOLL 1234. – Debrecen, EK Ms 167. – 4/XIII, 36/XII, 97/XI

Novák Lajos-melodiárium (1791–1792) STOLL 408. – Sárospatak, RKTGy 1717. Mf: MTAK A 113/I, 3274/I. – 15/I

Nyáry Bálint-ék. (1823) STOLL 1251. – Kiskunhalas, Thorma János Múzeum 3667. – 4/XV

Országgyűlési pasquillusok (1790 k.) STOLL 403/15. – Bp., OSZK Fol. Lat. 1583. – 13

Pál István-ék. (1796–1800) STOLL 429. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK MSU 603. Mf: MTAK A 172/VI, 134/III. – 94/I, 118/III, 150/II

- Pálóczi Horváth Ádám: Ötödfélszáz énekek** (1813) STOLL 639. – Bp., MTAK RUI 8r 46. – 1/
XIII, 8/IV, 10/XXX, 25/XIX, 42/XXII, 75/IV, 79/XIV, 88/III, 114/V, 121/XXXVIII,
122/II, 128/II, 142/II, 158/VIII
- Pannonhalmi ék.** (1796) STOLL 430. – Pannonhalmi, Főapátsági Kvt. 10a E 8/I. Mf.: MTAK A
314/VII, OSZK FM1/2189. – 6/II, 18, 84/III
- Pápai ék.** (1800–1806) STOLL 555. – Bp., OSZK Oct. Hung. 926. – 4/VI, 19/I, 121/XXX, 169/IV
- Pap-ék.** (XVIII. század 2. fele) STOLL 474. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 1809. – 56
- Papszász György gyűjteménye** (1770 k.) STOLL 1093. – Debrecen, Irodalmi Múzeum K X.
75.114. – 65/I
- Pataki énekkar dallamtára** (1817–1828) STOLL 667. – Sárospatak, RKTGy 1759. Mf.: MTAK A
1482/II. és 3277/XVIII. – 53/XVI
- Pater Vitus verseskönyve** (1800 k.–1831) STOLL 1153. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1986. – 1/X, 10/
XXVII, 25/XVII
- Perczi József-ék.** (1755) STOLL 250. – Győr, Egyházmegyei Kvt. XIX. b. 11. Mf.: MTAK A 269/
VIII. – 134/I
- Pesti ék.** (1825) STOLL 730. – Bp., OSZK Oct. Hung. 49. – 27/VI, 101/XX, 121/XLVI
- Pisné** (XIX. század 1. fele) STOLL 1400. – Turócszentmárton (Martin, SK), Matica Slovenská, kjn.
Mf.: OSZK FM 1/1544. – 42/XXVI, 97/XIX
- Polgár János-gyűjt.** (1830) STOLL 771. – Sárospatak, RKTGy 1667. Mf.: MTAK A 3268/IV. – 4/
XXV, 5/XVI, 121/LIV
- Pósfalvi Tullok Mihály-ék.** (1816–1839) STOLL 660. – Ism. helyen. – 7/VII, 143/XXIII
- Rákosi Sámuel Holmija** (1785–1791) STOLL 409. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 4359.
Mf.: MTAK A 151/V. – 79/VIII, 121/XVI, 143/XVI, 150/I, 157/VIII, 165/II, 166/II, 167/II
- Rapos József szerelmi dalgyűjteménye** (1837) STOLL 1355. – Bp., OSZK Quart. Hung. 4219.
– 121/LIX
- Ráth Károly-ék.** (XVIII. század vége) STOLL 504. – Bp., MTAK RUI 8r 206/140. – 95, 133/XIV, 177
- Régi magyar énekek** (1789–1790) STOLL 387. – Bp., MTAK RUI 4r 360. – 165/I
- Resetka János-ék.** (1801) STOLL 560. – Bp., OSZK Quart. Hung. 174. – 42/XVII, 79/XII, 107/V,
121/XXXII, 157/XXII
- Révész Pál-ék.** (1813–1815) STOLL 640. – Bp., MTAK Ms. 206. – 4/XI, 7/VI, 14/II, 19/V, 36/
IX, 67/V, 97/IX
- Rumy Károly György-gyűjt.** (1807–1829) – Bp., MTAK RUI 8r 206/172a. – 25/XX, 112/II
- S. József-ék.** (1792–1799) STOLL 415. – Bp., OSZK Oct. Hung. 44. – 50, 101/XIII, 121/XVII,
157/IX, 171
- Saator Péter ima- és énekeskönyve** (1774) STOLL 1090. – Kecskemét, Ref. Egyház K 186. Mf.:
MTAK 6400/IV. – 1/II, 42/III
- Salamon József-ék.** (1783–1797) STOLL 353. – Bp., MTAK RUI 8r 138. – 10/VII, 24/III, 42/VIII
- Sárvári János-gyűjt.** (1768–1789) STOLL 1081. – Debrecen, TREN R. 418. – 154/II
- Sebestyén Gábor jegyzetkönyve** (1810–1811) STOLL 618. – Bp., OSZK Oct. Hung. 540. – 5/VI
- Sebestyén Gábor-ék.** (1809) STOLL 607. – Bp., OSZK Oct. Hung. 545. – 4/IX
- Sebestyén Gábor-ék.** (1810–1813) STOLL 617. – Bp., OSZK Oct. Hung. 543. – 4/X, 5/V, 19/IV,
36/VII
- Sebestyén Gyula énekeskönyv-töredéke** (XVIII. század vége) STOLL 1147. – Bp., Néprajzi Mú-
zeum EA 10638. – 157/XIV
- Sibrik-levéltár kézírata** (XVIII. század vége) – Ism. helyen – 11/II
- Sipos Péter-melodiárium** (1818–1824) STOLL 675. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), Akadémiai
Kvt. ref. koll. 1241. Mf.: MTAK A 369/I. – 53/XVII
- Solymosi József-ék.** (1748–1751) STOLL 216. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), Akadémiai Kvt.
MSU 1180. Mf.: MTAK A 18/III, 220/II. – 132/I
- Somogyi Ferenc-ék.** (1831–1840) STOLL 778. – Bp., OSZK Oct. Hung. 756. – 4/XXVI

Somogyi László-melodiárium (1815–1825) STOLL 655. – Sárospatak, RKTGy 1691. Mf: MTAK A 1675/I. és 3264/III. – 53/XIV

Szabó Dániel-melodiárium (1798–1818) STOLL 1127. – Szatmárnémeti (Satu Mare, RO), Szatmár Megyei Könyvtár MS 45. – 5/III

Szabó János-ék. (1837) STOLL 824. – Bp., **Néprajzi Múzeum EA 1091.** – 97/XVI

Szabó József-ék. (1831) STOLL 779. – Bp., OSZK Oct. Hung. 917. – 19/VII

Szabó Mihály küldeménye Csokonainak (1801. aug. 15.) – Bp., MTA K 4/51. – 88/I

Szabó Samu-ék. (XVIII. század 1. fele) STOLL 230. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 1812. Mf: MTAK A 21/III. – 145/III

Szádeczky-Miscellania (1755) STOLL 251. – Szeged, EK MS 394. Mf: MTAK A 5509/VII. – 79/IV, 143/V

Szakkári Ötves János jegyzőkönyve (XVIII. század 1. fele) STOLL 231. – Marosvásárhely (Târgu Mureș, RO), Bolyai Könyvtár 377. Mf: MTAK A 195/III. – 98

Szokolczai István-ék. (1762) STOLL 266. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1085. – 21/II, 25/II, 40/I, 99/II, 119/I, 120/I

Szalay Ágoston-gyűjt. (1783) STOLL 355. – Bp., OSZK Fol. Hung. 1486. 32a–65b. – 119/IV

Szarka János-melodiárium (1791 k.) STOLL 410. – Sárospatak, RKTGy 1718. Mf: MTAK A 113/II. és 3274/II. – 10/XVI, 49/III

Szarka János-melodiárium (1798) STOLL 439. – Sárospatak, RKTGy 514. Mf: MTAK A 113/V. – 5/II, 163/IV–V, 173/II

Szárnyai Márton-ék. (1772–1776) STOLL 1086. – Turócszentmárton (Martin, SK), Matica Slovenská (kjn.) Mf: OSZK FM1/1543. – 101/III, 133/X, 134/II

Szatmári melodiárium (1820-as évek) STOLL 1295. – Szatmárnémeti (Satu Mare, RO), Szatmár Megyei Kvt. MS II. 20. – 4/XXIV, 5/XIV–XV, 173/VIII

Szatmári-ék. (1773) STOLL 312. – Bp., MTAK RUI 8r 206/208. – 143/X

Szatmárnémeti melodiárium (1810-es évek) STOLL 1224. – Szatmárnémeti (Satu Mare, RO), Szatmár Megyei Kvt. MS 38. – 42/XXIV, 163/X

Szeel Imre-ék. (1790–1794) STOLL 404. – Bp., MTAK RUI 8r 141. – 10/XV, 42/XIII, 77/II, 79/VII, 121/XIV–XV, 131/XVII, 157/VII, 158/V, 168/I, 169/I

Szegedi István-melodiárium (1799–1802) STOLL 1130. – Debrecen, TREN R. 830/b. – 67/II

Szendrey Sándor-ék. (1812) STOLL 1200. – Sárospatak, RKTGy 1669. Mf: MTAK 3267/III. – 36/VIII

Szent Dávidné Soltári (1826) STOLL 738. – Nagyenyed (Aiud, RO), Bethlen Könyvtár K. 224. Mf: MTAK A 52/VI. – 4/XVIII

Szentgyörgyi István-ék. (XIX. század eleje) STOLL 541. – Bp., MTAK RUI 8r 124. – 36/I–II

Szeőts István-gyűjt. (1798–1803) STOLL 440. – Sárospatak, RKTGy 257. Mf: MTAK A 3103/VI. – 4/IV

Szép énekek (1804) STOLL 577. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK MSU 1185. Mf: MTAK A 367/II. – 118/V

Szép világi énekek (1794) STOLL 422. – Prága (Praha, CZ), EK Kubelik (Széll) gyűjt. č. 35. Mf: MTAK A 162/VI. – 52, 131/XIX, 157/XI

Szép világi énekek (XVIII. század 2. fele) STOLL 478. – Bp., MTAK RUI 8r 206/193/26. – 131/XXII, 174/I, 175

Szerelemhegyi István-ék. (1820) STOLL 692. – Bp., MTAK RUI 8r 206/190. – 7/VIII

Szikszai András-ék. (1746–1752) STOLL 239. – Bp., MTAK RUI 8r 137. – 93/I–II, 131/I

Szirmay Antal: Quodlibet (1812) STOLL 633. – Bp., OSZK Quart. Hung. 225. – 8/III, 53/XII

Szíveket Újító Bokréta (1770) STOLL 299. – Ism. helyen. – 1/I, 24/II, 25/V, 26/II, 28/I, 64, 120/II, 121/I, 131/II, 136, 143/IX, 155/III, 156/I

Szkárosi-Járdánházi-melodiárium (1787–1792) STOLL 375. – Sárospatak, RKTGy 513. Mf: MTAK A 113/IV, 3182/III. – 92/IV, 111, 124

Szolga Mihály diáriuma (1745–1763) STOLL 249. – Ism. helyen, részleges másolat: Szeged, EK MS 00843. – 39/I, 143/IV

- Szőkefalvi Jánosi Sándor-ék.** (1809) STOLL 608. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK MSU 146. – 53/XI, 181/II
- Szőllősy Ignác-ék.** (1801) STOLL 561. – Bp., MTAK RUI 8r 197. – 36/III, 37/I, 58, 115, 116/I, 130/I, 163/VII
- Tamáshiday Varga Ferenc-gyűjt.** (1784–1824) STOLL 361. – Sárospatak, RKTGy 1853. Mf: MTAK A 3293/II. – 143/XIV
- Tarcsafalvi ék.** (XVIII. század 1. fele) STOLL 232. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 1815. Mf: MTAK A 21/VII. – 145/IV
- Técsői Szabó István-ék.** (1829) STOLL 765. – Debrecen, TREN R. 2729. – 53/XXIII
- Thaly Lajos-ék.** (1807) STOLL 590. – Bp., OSZK Fol. Hung. 1390. 70a–93b. – 19/III, 169/V
- Thaly-kolligátum** (XVIII. század vége–XIX. század eleje) STOLL 511. – Bp., OSZK Oct. Hung. 73. – 27/V, 53/V, 96, 121/XXIII–XXIV, 149/VIII, 178, 180
- Tolvay István-ék.** (1788–1791) STOLL 381. – Bp., OSZK Oct. Hung. 654. – 10/VIII, 42/IX, 121/VI, 157/IV
- Tóth István: Áriák és dalok** (1832–1843) STOLL 786. – Bp., MTAK RUI 8r 63. – 5/XVII
- Tóth M.-melodiárium** (1814–1826) STOLL 1205. – Szatmárnémeti (Satu Mare, RO), Szatmár Megyei Kvt. MS 108. – 5/VIII, 36/X, 97/X
- Túri Dániel-ék.** (1834) STOLL 802. – Bp., OSZK Oct. Hung. 522. – 19/IX
- Udvardy János népdalgyűjteménye** (1832) – Bp., MTAK RUI 8r 206/52. – 89/II, 112/III, 131/XXX, 142/IV
- Vajasdi N. Károly-ék.** (1801) STOLL 562. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), Akadémiai Kvt. MSU 197. – 4/VII, 34/II, 36/IV, 37/III, 116/IV, 125/VI, 163/VIII
- Vajthó Miklós-ék.** (1820–1832) STOLL 693. – Sárospatak, RKTGy 1710. Mf: MTAK A 3272/II. – 121/XLII, 154/VI
- Vári Miklós toldaléka** (1770–1775) STOLL 300. – Sárospatak, RKTGy a. 12.116. – 92/II
- Vári Szabó Sámuel-ék.** (1834) STOLL 803. – Prága (Praha, CZ), EK Kubelík (Széll) gyűjt. č. 23. Mf: MTAK A 162/IV. – 1/XXV, 69/VIII, 78/XLIV, 85/XXVIII, 87/XXVI, 89/XXXIII, 102/XVII, 104/XIX. – 121/LVI
- Vass János-ék.** (1797–1812) STOLL 434. – Bp., OSZK Oct. Hung. 161. – 172
- Vegyes versgyűjtemény** (XIX. század eleje) STOLL 1159/A – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 1567. – 150/VI, 157/XVI–XVII, 184
- Veress János-gyűjt.** (1828–1830) STOLL 1287. – Csurgó, Református Gimnázium K 235. – 79/XV
- Veress Márton-ék.** (1793) STOLL 419. – Bp., OSZK Oct. Hung. 496. – 4/II, 8/II, 10/XVIII, 15/II, 51, 79/IX, 113, 121/XVIII, 128/I, 143/XVII, 157/X, 158/VI, 169/II
- Verseghy Magyar Parnassusa** (1780) STOLL 338. – Bp., OSZK Oct. Hung. 764. – 25/VII
- Verseghy-ék.** (1781) STOLL 343. – Bp., OSZK Zeneműtár Ms. mus. 1824. – 25/VIII
- Versek és közmondások** (1810 előtt) STOLL 1187. – Sárospatak, RKTGy 1861. Mf: MTAK A 3296/V. – 119/X
- Versezet** (XIX. század 1. fele) STOLL 878. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK R 1118. – 157/XXXII
- Versfüzér** (1788 körül) – Kolozsvár, Ak. Levéltár, Kendilónai Teleki-levéltár, Fond 438, 147a–b. – 63/VIII
- Versgyűjtemény** (1810-es évek) STOLL 1225. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1829. –
- Versgyűjtemény** (1811 után) STOLL 1195. – Bp., OSZK Oct. Hung. 568. – 25/XVIII
- Versgyűjtemény** (XIX. század 1. fele) STOLL 853. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1487. –
- Veszprémi korálkönyv** (1758) STOLL 1069. – Bp., Ferences Könyvtár Musicalia 1. – 40/II
- Világi énekek** (1764) STOLL 277. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 3602. Mf: MTAK A 151/II. és 245/V. – 26/I, 39/II, 41/I–II, 149/I, 151

- Világi énekek** (1780-as évek) STOLL 390. – Bp., OSZK Oct. Hung. 600. – 7/I
- Világi énekek** (XIX. század 1. fele) STOLL 883. – Bp., OSZK Oct. Hung. 1414/I. – 25/XXIV
- Világi énekek** (XIX. század eleje) STOLL 546. – Debrecen, TREN R. 2762. – 1/XII, 53/VII, 97/V, 131/XXVI, 183
- Világi énekek** (XIX. század eleje) STOLL 547. [= 1160.] – Bp., Ráday Kvt. K-1.482. – 157/XXI
- Világi énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 484. – Bp., MTAK RUI 8r 206/193/25/34. – 162/X
- Világi énekek** (XVIII. század 2. fele) STOLL 485. – Bp., MTAK RUI 8r 206/199. – 121/XIX–XX
- Világi énekek** (XVIII. század vége) STOLL 1149. – Bp., OSZK Analekta 10.357 – 34/I, 55, 143/XIX, 157/XV
- Világi énekek** (XVIII. század vége) STOLL 515. – Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe, RO), Székely Nemzeti Múzeum M. fasc. V. No. 8. Mf: MTAK A 197/IV. – 121/XXV, 163/I
- Világi énekek és versek B. P.** (1800) STOLL 557. – Bp., OSZK Quart. Hung. 2910. – 10/XXVI, 53/VI, 99/V, 100/III, 101/XVI, 120/IX, 121/XXXI, 131/XXVII, 132/III, 133/XV, 135/II, 149/XIII, 153/XI, 170/II, 179/I
- Világi énekek gyűjteménye** (XVIII. század vége) STOLL 516. – Bp., OSZK Quart. Hung. 1556. – 69, 107/IV, 121/XXVI
- Világi énekek szomorúak s vígak** (1818) STOLL 677. – Nagyenyed (Aiud, RO), Bethlen Könyvtár K. 49. Mf: MTAK A 199/X. – 150/VII
- Világi nóták** (1784) STOLL 1102. – Bp., MTAK Ms 4866/217. – 77/I, 143/XIII, 157/II, 164
- Világi nóták** (XVIII. század vége) STOLL 516/A – Bp., MTAK Ms. 846. – 15/III
- Virág Pál jegyzőkönyve** (1797–1804) STOLL 1123. – Bp., Ráday Kvt. K 1-432. – 121/XXXVI
- Viski István poétai gyűjteménye** (1827) STOLL 749. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 20. – 4/XX, 152/VI
- Vizkeleti-kódex** (1764 k.) STOLL 278. – Szeged, EK MS 352. – 41/III, 43, 119/II, 143/VIII
- Vutskits-ék.** (1798) STOLL 442. – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), EK Ms 1625. Mf: MTAK A 19/I. – 24/IV, 39/III, 125/III, 137/IV, 143/XVIII, 145/IX, 150/IV, 154/IV, 156/IV, 163/VI, 167/IV, 174/II
- Wén József-ék.** (1809–1810) STOLL 610. – Sárospatak, RKTGy a. 277. Mf: MTAK A 5044/VII. – 28/II, 116/V, 149/XIV
- Zemplényi-kézirat** (1775–1785) STOLL 320. – Bp., OSZK Zeneműtár Ms. mus. 122/a. – 10/III, 42/V, 121/III, 131/V, 158/II
- Zichy Franciska-ék.** (1800 előtt) STOLL 1131. – Bp., OSZK Quart. Hung. 4402. – 114/III, 121/XXVII
- Zsoldos Xavér versgyűjteménye** (1786–1798 k.) STOLL 369. – Pannonhorma, Főapátsági Kvt. BK 15/II. 3. Mf: MTAK A 349/IX. – 1/V, 6/I, 27/II, 105/III, 131/VII, 140

2. Nyomtatott források

- A' gyenge ifjúság' dallos dallai. Avagy: Dinnom Dánnomnak** (é. n.) – Bp., OSZK PNY 3.127. – Prága, Nemzeti Kvt. kolligátum – 153/VI
- A' legújabb francia mars.** (é. n.) – Bp., OSZK PNY 6.321. – 121/LII
- A' legújabb francia mars, két szép szomorú világi dallokkal** (é. n.) – Bp., OSZK 820.799. – 121/LI
- A' MAGYAR MENNYEIETSKE GYÁSZBAN KESERGÉSE** (é. n.) – Bp., OSZK PNY 2.927. – 101/XI
- A' rendes házasság' le-írása, avagy a' leány-nézők' úti-kalauza rövid versekben más két énekekkel...** (é. n., Pest, Patzkó Ferenc) – Bp., OSZK 819.061. – 57/I
- A' rendes házasság' le-írása, avagy a' leány-nézők' úti-kalauza rövid versekben más két énekekkel...** (é. n., Pest, Patzkó Ferenc) – Bp., OSZK 321.133. – 57/II

A' rendes pipázás privilégiumjai, és szép világi énekek... (é. n.) – Bp., OSZK 820.783. – 131/XII
A' SZÁNTÓ-EMBER ÉNEKES DALLAI, ÉS A' MOHÁTS MEZEI SIRALOM (é. n., [1780]) – Bp., OSZK PNY 2.956. = OSZK Fol. Hung. 1930. – 107/I
Ajánló versek. Egy MAGYAR MENYETSKE Siralma (1784) – Bp., OSZK 803.105 = Prága, Národní Knihovna České Republiky, kolligátum. – 101/IX

Dallok (é. n.) – Prága (Praha, CZ), Národní Knihovna České Republiky, kolligátum. – 131/XI.
Dallok (é. n.) – Bp., OSZK 821.144. – 153/VII

Énekek (Vác, é. n.) – Bp., OSZK PNY 738. – 153/VIII
Énekek (Vác, é. n.) – Prága (Praha, CZ), Národní Knihovna České Republiky, kolligátum. – 153/IX
Énekes Gyűjtemény. Első darab [Vác, 1799] – 26/III, 30/V, 53/I, 121/XXI
Énekes Gyűjtemény. Első darab (Vác, 1823) – 25/XXI, 33/V–VI, 137/IX
Énekes Gyűjtemény. Második darab [Vác, 1801] – 25/XI, 33/II–III, 137/V
Énekes Gyűjtemény. Első darab (Vác, 1803) – 25/XII, 121/XXII, 137/VI
Érzékeny és vig dalok gyűjteménye (1834) – 4/XXIX, 5/XIX, 36/XIV, 49/VI, 53/XXVI, 131/XXXI

Faludi Ferentz' költeményes maradványi a' jegyző könyvvel együtt (2. kiadás, Pozsony, 1787) – 25/IX
Férjhez menendő leányok' daljai (é. n.) – Bp., OSZK 820.777. – 110/IV, 149/IV
Férjhez menendő leányok' dalljai (é. n.) – Bp., FSZEK Sz 4785 (régi jelzet: Szüry gy. Régi népi-
 irat 7836) – 110/V, 149/V
Fiatal Dallok (é. n.) – Bp., OSZK 803.106. – 131/X
FRANTZIA MARS, KÉT SZÉP SZOMORÚ VILÁGI ÉNEKEKKEL (1828) – München, Bayerische Staatsbibliothek – 121/L

Három szép új szomorú énekek (Buda, é. n.) – Bp., OSZK PNY 2.875. [9.649 ?] – 101/I, 133/IV
Hat szép új Mulatságos Világi énekek (é. n.) – Bp., OSZK 821.155. – 133/VIII
Hat szép új Mulatságos Világi ÉNEKEK (é. n.) – Prága (Praha, CZ), Národní Knihovna České Republiky, kolligátum. – 133/IX
Hat vídám nóták (é. n.) – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK R 128934. MTAK Mf. 271/II. – 152/I
Hat vídámító vig nóták [1792] – Bp., OSZK 819.067. – 152/II
Hat vídámító vig nóták [1792] – Bp., OSZK 820.835 = Prága, Nemzeti Kvt. Kubelík-gyűjt. [koll., 21.] – 152/III
Horváth Ádám: Hol-Mi Külömb-külömb-féle dolgokról írt külömb-külömb-féle VERSEK [...] (Pest, 1788) – 158/III

Kalendárium-töredék (1821?) – Bp., OSZK 820.780. – 114/VI
KAPROS JÁNOS ÉS MÁRKUS SAMU, Debretzenben fel-akasztott két Katonák' Életének rövid Le-írása, és NÓTÁJOK (é. n.) – Bp., OSZK PNY 742. (vö. OSZK PNY 6.178) – 97/III
Kesergő szíveknek szomorú énekei (1791) – Bp., OSZK 819.066. – 170/I
Keservessen kesergő igen igen szép szebbnél szebb' négy énekek (é. n.) – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK R 128945. – 133/II
Kintyets Kimpenyesty Ku Glazurj Rumunyesty (1768) – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK C. R. V. 547. – 155/I
Kintyets Kimpenyesty Ku Glazurj Rumunyesty (1768) – Bp., MTAK 520.140. – 155/II

Mezei Juhász Dallok (é. n.) – Bp., OSZK 820.788. – 10/XI, 162/VI
Mezei juhász dallok (é. n.) – Bp., MTAK RUI 8r 206/172/a, 61a–64b. – 10/XII, 162/VII
MEZEI JUHÁSZ DALLOK (é. n.) – Prága (Praha, CZ), Národní Knihovna České Republiky, kolligátum. – 10/XII, 162/VIII

- Mulatságos Világi ÉNEKEK** (1790) – Bp., OSZK PNY 709. – 133/V, 153/IV
Múlatságos Világi énekek ... (1769) – Bp., OSZK PNY 691. – 132/II, 133/III, 153/I
- Négy szép Világi Énekek** (1785) – Marosvásárhely (Târgu Mureș, RO), Maros Megyei Múzeum. – 153/III
Négy szép világi énekek (1790) – Bp., OSZK PNY 711. – 153/V
NÉGY ÚJ VILÁGI ÉNEKEK. (é. n.) – Bp., OSZK 820.839. – 91, 129
NÉGY ÚJDONNAN ÚJ VILÁGI ÉNEKEK (é. n., 1784) – Bp., OSZK 821.152 = Prága, Národní knihovna České republiky, kolligátum. – 101/X, 162/IX
- Öt szép új Mulatságos Világi ÉNEKEK** (1790) – Magántulajdon. – 133/VI
Öt világi énekek (é. n., [1780]) – Bp., OSZK 803.104. = Prága, Národní knihovna České republiky, kolligátum. – 107/II
Öt VILÁGI ÉNEKEK (é. n., [1782]) – Bp., OSZK 821.153 = OSZK PNY 2.954. – 107/III
- Régibb és újabb, részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye** (1826) – 4/XIX, 5/XI, 36/XIII, 49/V, 53/XVIII, 121/XLVII, 131/XXIX
- Szép két új SZOMORÚ ÉNEKEK** (1784) – Bp., OSZK PNY 699. – 101/IV, 162/II
Szép két új SZOMORÚ ÉNEKEK (1785) – Bp., OSZK 817.745. – 101/V, 162/I
Szép új világi Múlatságos ÉNEKEK (é. n.) – Bp., OSZK PNY 819.065. – 30/III
SZOMORÚ GERLITZE avagy EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIRALMAS NÓTÁJA melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vjdámságát kefergi (1784) – Bp., OSZK PNY 700. – 101/VI, 162/IV
SZOMORÚ GERLITZE AVAGY EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIRALMAS NÓTÁJA, melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vidámságát kefergi (1784) – Bp., OSZK 820.824. – 101/VII, 162/V
SZOMORÚ GERLITZE avagy EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIRALMAS NÓTÁJA melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vjdámságát [!] kefergi – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK R 128953. – 101/VIII, 162/III
SZOMORÚ GERLITZE, AVAGY EGY KOMÁROMI MAGYAR MENYETSKE' SIRALMAS NÓTÁJA, melyben Az említett Menyetske Leányságának el-múlt Vidámságát kefergi (1793) – Bp., OSZK 819.064. – 101/XIV
Szüz leányok dallaji (é. n.) – Bp., OSZK PNY 2.960. – 110/III
Szüz leányok' dallaji (1790) – Kolozsvár (Cluj-Napoca, RO), AK R 128937. – 110/I
Szüz leányok' dalljai (1790) – Bp., OSZK 820.825. – 110/II
- Tzigány prédikáció és tzigányoknak furtsa lakodalma** (é. n.) – Bp., OSZK PNY 2.923. – 53/II
Tzigány prédikáció és tzigányoknak furtsa lakodalma (é. n.) – Bp., OSZK 820.793. – 53/III
- Újdonnan új világi énekek** (é. n.) – Bp., OSZK 820.791 [= MTAK RUI 8r 206/172/a, 65a] – 7/II
- VILÁGI KESERVES DALLOK** (Vác, é. n.) – Bp., OSZK 803.107 = Prága, Národní knihovna České republiky, kolligátum. – 133/VII

Bibliográfia

- APOR Péter, *Metamorphosis Transylvaniae*, előszó, jegyz. KOCZIÁNY László, szöv. gond. LŐRINCZY Réka, Bukarest, Kriterion, 1978 (Téka).
- BADICS Ferenc, *Két keuruckori költemény*, ItK, 1927, 87–91.
- BALÁSSY Dénes, *Régi dalok*, Figyelő, 1880, II. 317–318.
- BALOGH Piroska, *Adalékok egy „közlekedőedény” természetrajzához. Az Ephemerides Budenses és a közköltészet*, in: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok* 3, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Bp., reciti, 2014, 249–263.
- BAROS Gyula, *Városfalvi Szolga Mihály Diáriuma*, ErdMúz, 1905, 31–48, 93–102, 150–160.
- BARSÍ Ernő, „*Bodrog partján nevedezett tulipán...*”. *Sárospataki diákdalok a 18. századból*, Sárospatak, Kazinczy Ferenc Társaság, 1988.
- BARTHA Dénes, *A XVIII. század magyar dallamai. Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melodíriumaiából*, Bp., MTA, 1935.
- BARTHA-KISS J. 1953 = *Ótődfélszáz énekek. Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből. Kritikai kiadás, jegyzetekkel*, s. a. r. BARTHA Dénes és KISS József, Bp., Akadémiai, 1953.
- BARTÓK Béla, *Magyar népdalok. Egyetemes gyűjtemény*, II. (A I. osztály 417–906), s. a. r. KOVÁCS Sándor, SEBŐ Ferenc, Bp., Akadémiai, 2007.
- BÉKÉS István, *Magyar ponyva Pitaval*, Bp., Minerva, 1966.
- BEKKER Zsuzsa, „*Illik-e magyarhoz csalfa kereskedés?*”. *17. és 18. századi magyar nyelvű gazdasági irodalom*, Bp., Aula, 2008.
- BORBÉLY Szilárd, *A Vanitatum vanitas szövegvilágáról*, Fehérgyarmat, Kölcsey Társaság, 1995 (A Kölcsey Társaság Füzetei, 7).
- Rudo BRTÁŇ, *Adalék a szlovák és magyar népies műdal történetéhez*, ItK, 1961, 216–219.
- CZUCZOR Gergely, FOGARASI János, *A magyar nyelv szótára*, Pest, 1862–1874.
- CSEFKŐ Gyula, *Szállóigék, szőlásmódok. Tanulmányok szókészletünk köréből*, Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1930.
- CSÉREI Mihály, *Erdély története (1661–1711)*, s. a. r., bev., jegyz. BÁNKÚTI Imre, Bp., Európa, 1983.
- CSOKONAI Mihály *Minden munkái*, kiad. TOLDY Ferenc, Pest, Hartleben, 1844.
- CSOKONAI VITÉZ Mihály *Összes művei három kötetben*, s. a. r. HARSÁNYI István, GULYÁS József, Bp., Genius, [1922].
- CSÖM = *Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei. Kritikai kiadás*
II. *Költemények 2. 1791–1793*, s. a. r. SZILÁGYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 1988.
Levelezés, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Bp., Akadémiai, 1999.
- CSÖRSZ Rumen István, *Bándi Péter énekeskönyve 1837*, DOMOKOS Pál Péter hagyatékából s. a. r. ~, Bukarest–Kolozsvár, Kriterion, 2000.
- CSÖRSZ Rumen István, *Bocskor János énekeskönyve 1716–1739*, DOMOKOS Pál Péter hagyatékából s. a. r. ~, Kolozsvár, Kriterion, 2003 (Téka).
- CSÖRSZ Rumen István, *Közköltészet a többnyelvű Magyarországon (1700–1840)*, in: *Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. BÍRÓ Ferenc, Bp., Argumentum, 2005, 207–260. [2005a]
- CSÖRSZ Rumen István, *Másnak vettem feleséget. Férjpanaszok a 18–19. századi magyar közköltészetben*, in: *Mindenek Gyűjtemény I. Tanulmányok Küllös Imola 60. születésnapjára*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Bp., ELTE BTK Folklore Tanszék, 2005 (Artes Populares, 21), 63–74. [2005b]
- CSÖRSZ Rumen István, *Történelmi bősök helyzetdaltai a 18–19. századi magyar közköltészetben*, in: *Folklor és történelem*, szerk. SZEMERKÉNYI Ágnes, Bp., Akadémiai, 2007 (Folklor a magyar művelődéstörténetben, 3), 121–138.

- CSÖRSZ Rumen István, *Szöveg szöveg hátán. A magyar közköltészet variációs rendszere 1700–1840*, Bp., Argumentum, 2009 (Irodalomtörténeti Füzetek, 165).
- CSÖRSZ Rumen István, „*ki magam tsinálnánya, ki másé*”. *Közköltészet és írói program Pálóczi Horváth Ádám Ötödfélszáz Énekek (1813) című gyűjteményében* = *Magyar Arión: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla, Bp., rec.iti, 2011, 319–346. [2011a]
- CSÖRSZ Rumen István, *Közép-európai népzenei variánsok az Ötödfélszáz Énekek (1813) dallamaiboz* = *Magyar Arión: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla, Bp., rec.iti, 2011, 383–425. [2011b]
- CSÖRSZ Rumen István, *Kisbolygóék nagy bolygása (A 18. századi magyar közköltészet kritikai kiadásáról)*, in: *Filológia és textológia a régi magyar irodalomban. Tudományos konferencia, Miskolc, 2011. május 25–28.*, szerk. KECSKEMÉTI GÁBOR, TASI RÉKA, Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, 2012, 435–446. [2012a]
- CSÖRSZ Rumen István, *A váci Énekes Gyűjtemény*, in: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok* 1, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Bp., reciti, 2012, 141–178. [2012b]
- CSÖRSZ Rumen István, „*Bujdosom szoros utakon*”. *A régi magyar bujdosóénekek poétikája* I, in: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok*, 3, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Bp., reciti, 2014, 139–186. [2014a]
- CSÖRSZ Rumen István, *Magyar karácsonyi népdalok cseh–morva kapcsolatai*, in: *Cseh ködképek fürkészője. Huszonegy írás Berkes Tamás 60. születésnapjára*, szerk. BALOGH Magdolna, KALAVSZKY Zsófia, Bp., reciti, 2014, 67–81. [2014b]
- DEÁKY ZITA, „*Jó kis fiúk és leánykák*”. *A kisgyermekkor történeti néprajza Magyarországon*, Bp., Századvég, 2011.
- DÉKÁNI Kálmán, *Kurucz kori énekek*, ItK, 1918, 396.
- DÉZSI Lajos, *Régi magyar verseskönyvek ismertetése*, ItK, 1932, 173–184, 288–301.
- DOMOKOS Mária, *Dallam–szöveg összefüggések gyimesi keserveseiben*, in: *Folklor és zene*, szerk. SZEMERKÉNYI Ágnes, Bp., Akadémiai, 2009 (Folklor a magyar művelődéstörténetben, 4), 44–74.
- DOMOKOS Pál Péter, *A moldvai magyarság*, Bp., [1941³].
- DOMOKOS Pál Péter, *Hangszeres magyar tánczene a XVIII. században*, Bp., Akadémiai, 1978.
- DOMOKOS Pál Péter, *Új énekek – amellek Farkas Pál tamási nótárius által költek üdöröl üdörre 1773 és 1810 között*, in: *Zenatudományi Dolgozatok*, Bp., MTA ZTI, 1981, 47–76.
- DOMOKOS Sámuel, *Pintea Gligor alakja a mondákban és a betyárballadákban*, *Filológiai Közlöny*, 1959, 418–428.
- DUGONICS András, *Magyar példa beszédek és jeles mondások* I–II., Szeged, 1820.
- Első folyóirataink: Uránia*, szerk. SZILÁGYI Márton, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 1999.
- ÉP = *Énekes Poézis. Válogatás Pálóczi Horváth Ádám Ötödfélszáz énekeiből*, vál. KATONA Tamás, szakmailag ell., utószó, szöv. jegyz. KÜLLÖS Imola, zenei gond., jegyz. DOMOKOS Mária, Bp., Magyar Helikon, 1979.
- ERDÉLYI János, *Népdalok és mondák*, I–III, A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerk. és kiad. ~, Pest, 1846–1848.
- ERDÉLYI János, *Magyar közmondások könyve*, A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerk. és kiad. ~, Pest, 1851.
- FAZEKAS Mihály *Összes művei*, I–II, s. a. r. JULOW Viktor, KÉRY László, Bp., Akadémiai, 1955.
- FERENCZI Zoltán, *A Bocskor-dalokkönyv énekei*, ErdMúz, 1898, 372–383, 441–455, 510–522, 570–577.
- Károly GAÁL, *Spinnstubeneder. Lieder der Frauengemeinschaften in den magyarischen Sprachinseln im Burgenland*, Zürich, Schnell & Steiner, 1964 (Studia Hungarica, 3).
- Viktor Mihajlovics GACAK, *Hajdukok és opriskák*, in: *A megváltozott hagyomány*, szerk. HOPP Lajos, KÜLLÖS Imola, VOIGT Vilmos, Bp., MTA Irodalomtudományi Intézet, 1988, 131–155.
- GÁLÓS Rezső, *Pannonhalmi énekeskönyv (1796)*, Győr, 1930 (A Győri Szemle Könyvtára, 5).
- GÖRBE István, *Gligor Pintea a veresvári néphagyományban*, Korunk, 1969, 1623–1629.

- GYALUI Farkas, *Egy székelly katonaköltő a múlt századból*, ErdMúz, 1895/2, 77–83.
- GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, s. a. r. JANKOVICS József, NYERGES Judit, utószó JANKOVICS József, Bp., Balassi, 1998 (Régi Magyar Könyvtár, Források, 8).
- HARGITTAY Emil, *Hatvanbat csífos gajd. XVI–XVIII. századi magyar csífolók és gúnyversek*, s. a. r. ~, Bp., Magvető, 1983 (Magyar Hírmondó).
- HARSÁNYI István (– HODOSSY Béla), *Két XVIII. századi dalgyűjtemény sárospataki kézírata*, Ethn, 1913, 295–302, 361–369; 1914, 38–47, 101–107.
- HARSÁNYI István, *Cantus ad honestam animi recreationem*, ItK, 1915, 113–114.
- HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Elkülönülő és közösségi irodalmi programok a 19. század első felében (Fáy András irodalomtörténeti beje)*, Debrecen, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, 2000 (Csokonai Könyvtár, 21).
- HEISER Krisztina, *Faludi „Újdon új policiája”-ja Dugonics átírásában*, Irodalomismeret, 2000/1, 97–99.
- HEISER Krisztina, *Jólánka. Dugonics András Jólánka című regényének versbetétei*, Szeged, Bába, 2007.
- IMRE Lajos, *Nyéki Vörös Mátyásnak egyik énekéről*, Figyelő, 1883, 151.
- IMRE Mihály, *„Magyarország panasza”: A Querela Hungariae toposz a XVI–XVII. század irodalmában*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1995 (Csokonai Könyvtár, 5).
- JENEI Ferenc, *Énekek gyűjteménye*, Győr, 1943.
- KALLÓS Zoltán, *Balladák könyve. Élő hazai magyar néphalladák*, gond. SZABÓ T. Attila, Bukarest, Kriterion, 1971.
- KÁLMÁNY Lajos, *Szeged népe*, I. *Ős Szeged népköltése*, Arad, 1881; II. *Temesköz népköltése*, Arad, 1882.
- KANYARÓ Ferenc, *Tréfás versek és gúny énekek a régi magyar népies költészetből*, ErdMúz, 1903, 494–516.
- KATONA Imre – LÁBADI Károly, *Egy szép dologról én emlékezem. Csöbör István kopácsi énekeskönyve*, Újvidék, A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete–Forum, 1993.
- KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, s. a. r. ORBÁN László, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010 (Kazinczy Ferenc Művei).
- KazLev = KAZINCZY Ferenc *Összes művei: Harmadik osztály, Levelezés*, s. a. r. VÁCZY János, I–XXI, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1891–1911.
- KISS Erika – SZVITEK Róbert József, *Kiss Mihály ötvöskönyve*, Folia Historica. A Magyar Nemzeti Múzeum történeti évkönyve, 2010–2011, 151–178.
- KISS Réka, *Egybáz és közösség a kora újkorban*, Bp., Akadémiai, 2011 (Néprajzi Tanulmányok).
- KOCSIÁNY László, *Őszi harmat után... Szemelvények két ismeretlen, XVIII. századbeli énekeskönyvből*, bev., jegyz. ~, Bukarest, 1957.
- KOCSIÁNY László – KOLLÓ Károly, *Égő lángban forog szívem. Régi magyar kézíratos énekeskönyvekben fennmaradt román világi énekek*, Kolozsvár, Dacia, 1972.
- KODÁLY Zoltán, *A magyar népzene*, a példatár szerk. VARGYAS Lajos, Bp., Zeneműkiadó, 1952; 1969⁴. [KODÁLY–VARGYAS 1952]
- KÖLCSEY Ferenc, *Versek és versfordítások*, s. a. r. SZABÓ G. Zoltán, Bp., Universitas, 2001 (Kölcsey Ferenc Minden Munkái).
- KÖNIG György, *Népdalok és egyéb versek gyűjteménye (1812)*, ItK, 1902, 65–77, 206–216.
- KÓVÁRI Réka, *A Deák–Szentes kézirat – The Deák–Szentes Manuscript*, s. a. r. ~, Bp., Magyarok Nagyszabadsága Ferences Rendtartomány–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2013 (Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria: Magyar Ferences Források, 6).
- KRIZA János, *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*, Kolozsvár, 1863.
- KRIZA János, *Vadrózsák. Erdélyi néphagyományok, II.*, szerk., bev., jegyz. OLOSZ Katalin, Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, 2013.
- KÜLLÖS Imola, *Kivégzés előtti búcsúénekek (Latorköltészet és betyárfolklor, I.)*, ItK, 1992, 616–632.
- KÜLLÖS Imola, *Közalköltészet és népköltészet. A XVII–XIX. századi magyar világi közalköltészet összehasonlító műfaj-, szűzsé- és motívumtörténeti vizsgálata*, Bp., L'Harmattan, 2004 (Szóhagyomány).

- KÜLLŐS Imola, *Kapros János nótája. Egy katona kivégzési búcsúja a XIX. század első harmadából = Doromb: Közköltészeti tanulmányok 1*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Bp., reciti, 2012, 203–215. [2012a]
- KÜLLŐS Imola, *Közkezen, közszájon, köztudatban. Folklorisztikai tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 2012. [2012b]
- KÜLLŐS Imola, *Famennykő, somfakolbász, szárítójá. Eufemisztikus büntetésnevek egy XIX. század eleji kéziratban*, in: *Doromb. Közköltészeti tanulmányok 3*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Bp., reciti, 2014, 309–339.
- MAGASSY Antal, *Egy kéziratgyűjtemény a XIX. század első évtizedeiből*, EPhK, 1901, 287–297, 382–395.
- MAMÚL = *Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, szerk. TAMÁS Zsuzsa, Bp., Balassi, 2003–2014.
- MARGALITS Ede, *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*, Bp., 1896.
- MARGÓCSY István, „Vedd szívesen csekély iratodat...” (*Irodalom családi használatra*), szerk., jegyz. ~, Nyíregyháza, 2004.
- MÉSZÁROS György, *Kézírtos verses-énekeskönyv Egerből. Kelt: 1806*, Hevesi Szemle, 1975/II, 39–42.
- MNGY = *Magyar Népköltési Gyűjtemény*
- II. TÖRÖK Károly, *Csongrád megyei gyűjtés*, szerk. ARANY László, GYULAI Pál, Pest, Athenaeum, 1872.
- III. *Székegyházi gyűjtés*, szerk. ARANY László, BENEDEK Elek, GYULAI Pál, KRIZA János, ORBÁN Balázs, SEBESI Jób, Bp., 1886.
- VIII. SEBESTYÉN Gyula, *Dunántúli gyűjtés*, Bp., 1906.
- XI. KRIZA János, *Vadrózsák. Székegy népköltési gyűjtemény*, I, Bp., 1911.
- MNL = *Magyar Néprajzi Lexikon 1–5.*, főszerk. ORTUTAY Gyula, Bp., Akadémiai, 1977–1982.
- MNT = *A Magyar Népzene Tára*
- III/A–B *Lakodalom*, s. a. r. KISS Lajos, Bp., Akadémiai, 1955.
- IV. *Párosítók*, s. a. r. KERÉNYI György, főszt. JÁRDÁNYI Pál, Bp., Akadémiai, 1959.
- X. *Népdaltípusok 5*, s. a. r. PAKSA Katalin, főszt. OLSVAI Imre, Bp., Balassi, 1997.
- XI. *Népdaltípusok 6*, s. a. r. DOMOKOS Mária, főszt. OLSVAI Imre, PAKSA Katalin, Bp., Balassi, 2011.
- MOLNÁR Antal, *Nyugatis magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében*, in: *Zenatudományi Tanulmányok IV.*, szerk. SZABOLCSI Bence, BARTHA Dénes, Bp., Akadémiai, 1955, 103–162.
- MURÁNYI Róbert Árpád, *A miskolci melodiárium*, in: *Magyar zenetörténeti tanulmányok. Írások Erkel Ferencről és a magyar zene korábbi századairól*, szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Zeneműkiadó, 1968, 151–168.
- NAGY Iván, *Magyarország családjai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, I–XII, Pest, Ráth Mór, 1857–1868.
- NAGY Júlia, *Református kollégiumi irodalom és kultúra a XVIII–XIX. században*, Bp., Press Publica, 1998 (Változó Világ, 38).
- Népköltészet*, vál. KÜLLŐS Imola, Bp., Unikornis, 1994 (A Magyar Költészet Kincsestára, 23).
- Radu NICULESCU, *Adatok Vitéz Pinteá történelmi személyiségéhez*, in: *A megváltozott hagyomány*, szerk. HOPP Lajos, KÜLLŐS Imola, VOIGT Vilmos, Bp., MTA Irodalomtudományi Intézet, 1988, 157–172.
- OJTOZI Eszter, *Possessori bejegyzések a debreceni Egyetemi Könyvtár 18. századi külföldi könyveiben I. (Protestáns lelkészek és tanárok könyvei)*, MKSz, 1997, 424–430.
- OLÁH Gábor, *Al-Csokonai versek*, ItK, 1907, 502–504.
- ORTUTAY Gyula – KATONA Imre, *Magyar népdalok I–II.*, Bp., Szépirodalmi, 1970 (1975³).
- PAKSA Katalin, *Magyar népzenekeutatók a 19. században*, Bp., 1988 (Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez, 9).
- PAPP Géza, *A verbunkos kézíratos emlékei*, MZ, 1983, 248–268.

- PERGER Gyula, *Győri énekeskönyv*, Győr, Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2009.
- Physiologus. A Zsámboki-kódex állatábrázolásai*, ford. MOHAY András, utószó, képmagyarázatok KÁDÁR Zoltán, Bp., Helikon, 1986.
- POGÁNY Péter, *Folklor és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán (1770–1823)*, I, *Vásári ponyvainatok*, Bp., MTA Irodalomtörténeti Intézete–Akadémiai, 1959 (Irodalomtörténeti Füzetek, 24)
- Mircea POPA, *Căntece Câmpenești cu glasuri Rumânești: Prima carte de poezie Românească, Cluj 1768, 240 de ani de la prima apariție*, Cluj, 2008⁴.
- PSÖM = Petőfi Sándor Összes Művei
1. PETŐFI Sándor *Összes költeményei, 1838–1843*, kiad. KISS József, MARTINKÓ András, Bp., Akadémiai, 1973.
- RMDE XVIII. = Régi Magyar Drámai Emlékek, XVIII. század
- 4/2. *Jezuita iskoladramák (ismeretlen szerzők); Programok, színlapok*, s. a. r. ALSZEGHY Zsoltné, BEREZS Ágnes, KERESZTES Attila, KISS Katalin, KNAPP Éva, VARGA Imre, szerk. VARGA Imre, Bp., Akadémiai–Argumentum, 1995.
- RMDT = Régi Magyar Dallamok Tára
- II. PAPP Géza, *A XVII. század énekelt dallamai*, Bp., Akadémiai, 1970.
- RMKT XVII. = Régi Magyar Költők Tára, XVII. század
1. *A tízenötves háború, Bocskay és Báthori Gábor korának költészete*, s. a. r. BISZTRAY Gyula, KLANICZAY Tibor, NAGY Lajos, STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1959.
  2. *Pécseli Király Imre, Miskolczy Csulyak István és Nyéki Vörös Mátyás versei*, s. a. r. JENEI Ferenc, KLANICZAY Tibor, KOVÁCS József és STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1960.
  3. *Szerelmi és lakodalmi versek*, s. a. r. STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1961.
  9. *A két Rákóczi György korának költészete. (1630–1660)* S. a. r. VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1977.
  10. *Az 1660-as évek költészete*, s. a. r. VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1981.
  11. *Az első kuruc mozgalmak korának költészete (1672–1686)*, s. a. r. VARGA Imre, Bp., Akadémiai, 1986.
  12. *Madách Gáspár; egy névtelen, Beniczky Péter, gróf Balassa Bálint, Listius László, Esterházy Pál és Fráter István versei*, s. a. r. VARGA Imre, Cs. HAVAS Ágnes, STOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1987.
  14. *Énekek és versek (1686–1700)*, s. a. r. JANKOVICS József [és STOLL Béla], Bp., Akadémiai, 1991.
- RMKT XVIII. = Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század
4. *Közköltészet 1. Mulattatók*, s. a. r. KÜLLÖS Imola, mts. CSÖRSZ Rumen István, Bp., Balassi, 2000.
  7. *Amade László versei*, s. a. r. AJKAY Alinka, SCHILLER Erzsébet, Bp., Balassi, 2004.
  8. *Közköltészet 2. Társasági és lakodalmi költészet*, s. a. r. CSÖRSZ Rumen István, KÜLLÖS Imola, Bp., Universitas, 2006.
  14. *Közköltészet 3/A. Történelem és társadalom*, s. a. r. CSÖRSZ Rumen István, KÜLLÖS Imola, Bp., Universitas–Editio Princeps, 2013 (Közköltészet 3: A társadalom költészete, 1)
  16. *Pálóczi Horváth Ádám verses művei 1796-ig*, s. a. r. TÓTH Barna, Bp.–Debrecen, Universitas–Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015 (megjelenés előtt).
- RUDASNÉ BAJCSAY Márta, *Kodály gondolatai nyomán a népdalszövegekről. A Székely keserves kórusmű szövegvilága*, in: *Tükröződések. Ünnepi tanulmánykötet Domokos Mária népzenekeutató-zenétörténész tiszteletére*, szerk. SZALAY Olga, Bp., L'Harmattan–Könyvpont, 2012, 167–186.
- S. SÁRDI MARGIT, *Magyar néköltők a XVI–XIX. századig*, Bp., Unikornis, 1999 (A magyar költészet kincsestára, 77).
- S. SÁRDI Margit, *Női panasz – szerencsevers*, in: *A magyar költészet műfajai és formái a 17. században*, szerk. ÖTVÖS Péter, PAP Balázs, SZILASI László, VADAI István, Szeged, [JATE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék], 2005, 167–173.
- STOLL = STOLL Béla, *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*, 2.,

- jav. és bőv. kiadás, Bp., Balassi, 2002.
- STOLL Béla, *Virágénekek és mulatónóták. XVII–XVIII. század*, Bp., Magvető, 1956 (Magyar Könyvtár).
- STOLL Béla, *Ovidius egyik helye a magyar népköltészetben*, Antik Tanulmányok, 1957/1–2, 124–126.
- STOLL Béla, *Pajkos énekek*, vál. ~, Bp., Szépirodalmi, 1984 (Magyar Ritkaságok).
- SZ. MORVAY Judit, *Asszonyok a nagycsaládban*, Bp., 1956.
- SZABÓ T. Attila, *Az Akadémiai Könyvtár egy XVIII. század végi kéziratosa verseskönyve* [1935/1982], in: Uő, *Tallózás a múltban. Válogatott tanulmányok, cikkek* VI. Bukarest, Kriterion, 1985, 173–198.
- SZABÓ T. Attila, *Haja haja virágom. Virágénekek*, gond., bev. SZABÓ T. Attila, Bukarest, Kriterion, 1969 (új kiadás CD-melléklettel: Kolozsvár, Kriterion, 2007).
- SZABOLCSI Bence, *A magyar zenetörténet kézikönyve*, Bp., Zeneműkiadó, 1955.
- SZEMERKÉNYI Ágnes, *Szólások és közmondások*, Bp., Osiris, 2009 (Osiris Kézikönyvek).
- SZIRMAY Antal, *Magyarország szóképekben (Hungaria in parabolis)*, ford. VIETŐRISZ József, s. a. r. CSÖRSZ Rumen István, Kolozsvár, Kriterion, 2008 (Téka).
- T. NAGY Imre, *Székel népköltési közlemények*, Figyelő, 1877, 154–157.
- THALY Kálmán, *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* I–II. Pest, Lauffer Vilmos, 1864.
- THALY Kálmán, *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor költészetéhez* I–II., Pest, Ráth Mór, 1872.
- TÓTH István György, *A magyar művelődés a kora újkorban. Életmód és mentalitás*, in: *Magyar művelődéstörténet*, szerk. KÓSA László, Bp., Osiris, 2002, 136–203.
- VARGA Imre, *A kuruc küzdelmek költészete*, vál., jegyz. ~, Bp., Akadémiai, 1977.
- VARGYAS Lajos, *A magyar népballada és Európa*, I–II, Bp., Zeneműkiadó, 1976.
- VÁRI FÁBIÁN László, *Vannak ringó bölcsők. Kárpátaljai magyar népballadák*, Ungvár–Bp., Intermix, 1992 (Kárpátaljai Magyar Könyvek, 6).
- VERSÉNYI György, *Sziveket újító bokréta. XVIII. évszázbeli dalgyűjtemény*, Bp., MTA, 1914. Hálózati kiadás: <http://mek.oszk.hu/00200/00234>, gond. LABÁDI Gergely, SZÁDECZKY KARDOS Lajos jegyzeteinek felhasználásával.
- VÉV = *Világi énekek és versek (1720–1846)*, vál., szöv. gond. CSÖRSZ Rumen István, műfaji bev. és utószó KÜLLÖS Imola, Bp., Unikornis, 2001 (A magyar költészet kincsestára, 97).
- Vikár Béla *Népzenei és népköltési gyűjteménye 1890–1910 (szöveg–zene–kép). 1. munkafázis* (DVD-ROM), szerk. SEBŐ Ferenc, bev. KÜLLÖS Imola, Bp., Hagyományok Háza–Néprajzi Múzeum–MTA Zenetudományi Intézet, 2009.
- VISKY István, *Istennel való magányos beszélgetés. XVI–XIX. századi református imádságok*, Nagyváradi, Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 2007.
- VOIGT Vilmos, „A szerelem kertjében”. Szempontok lírai népdalszövegeink kialakulásának és alkotásmódjának vizsgálatához, I–III, Ethn, 1969, 235–275; 1970, 1–27; 1981, 513–532.
- VÖÖ Gabriella, *Igaz ember igazat szól. Közmondások a romániai magyar folklórból*, Bukarest, Kriterion, 1989.

Kezdősormutató

A dőlt betűs kezdősorok töredékes vagy hipotetikus szövegekre utalnak.

A dőlt számok a főszövegben közölt változatokat jelölik.

- A bölcs Istennek keze mindennek határt szab
ez világon – 73
- A dáma ha nem smukkos – 10/XXIV–XXV,
XXVIII
- A jó reménység gyakran szegénység – 164
- A módi dámákat lepiszkoltatók – 12/I–III
- A mostani világ dolga csupáncsak merő hívság
– 25/XIV
- A remek természetnek nincs jó esztergája – 17
- A rózsaszálak közt mérges vipérák – 4/I–III,
IV–VI, VIII–XVII, XIX, XXI–XXXII
- A szabadság mely nagy jószág, ez világon boldogság – 103
- A széles ég alatt szörnyű változások – 11/I–VII
- A szerencse forgása szegény – 143/XII
- A szerencse tündér kerekén – 143/I–VIII,
IX–X, XIII–XVI, XV/II–XIX, XXIII,
XXVII–XXXVIII
- Ah, jaj, szemem könnyvezdegél – 138
- Ah, mit csináljak, mitévő legyenek – 175
- Ah, rabságra fordult keserves életem – 83
- Ah, szerencse tündér kerekén – 143/XI, XXI
- Akármiként gondolkodjam – 174/II
- Akármiképp gondolkodjam – 174/I
- Aki azt kérdezi, hogy hínak engem – 30/V–VI
- Aki azt kérdi, hogy hínak engem – 30/I–II
- Állhatatlan minden asszonyi nem – 14/III
- Állhatatlan most az asszonyi nem – 14/I–II
- Állj meg, vigasság közt mulatozó árva – 123/I–II, III
- Álom, álom, édes álom – 142/III
- Amott kerekedik egy fekete felhő – 88/I
- Amott kerekedik egy fekete felhő – 88/III
- Amott kerekedik egy fekete felhő – 88/IV
- Annyi nékem az irigyem – 142/II, IV–V
- Apát, anyát lehet venni – 31
- Árva fejem nincs, ki szánja – 118/I–VII
- Átkozott irigy nyelvek, mért rontjátok nevemet?
– 137/X
- Átkozott irigy nyelvek, mi rágjátok híremet? –
137/II, VIII
- Átkozott irigy nyelvek, miért rontjátok híremet?
– 137/I
- Átkozott irigyek, nyelvek – 137/XI
- Átkozott volt az óra, melyben asszonnyá lettem
– 108/I
- Az egyes szív magával sem bír – 143/XXVI
- Az újdönúj políciát ha akarod, ühühü – 25/V
- Az újdönúj políciát ha kívánod hm, hm, hm –
25/II, IV, VII–VIII, XI–XII, XX–XXI,
XXIII, XXV
- Az újdönúj políciát ha kívánod hü, hü, hü – 25/
VI, XV
- Az újdönúj políciát ha kívánod hüm, hüm, hüm
– 25/XVII
- Az újdönúj políciát ha kívánod ü, ü, ü – 25/IX–
X, XIII, XVI, XXII, XXIV
- Az újdönúj políciát ha kívánod ühühü – 25/
XIX
- Az újdönúj politikát ha kívánod ü, ü, ü – 25/
XVIII
- Az Úristen tudja, hol lesz maradásom – 68
- Az vidám új políciát ha kívánod – 25/I, III
- Azt kérdezik sokan tőlem, a barátság micsoda?
– 2/III
- Azt kérdezték sokan tőlem: a barátság micsoda?
– 2/I–II, IV
- Bánatimnak, siralmimnak mikor lesz vége – 70
- Bárányprémes zöld mente – 16
- Be hamar elmúltál, édes leányságom – 100/II
- Be keserves nyomorúság töri bódult fejemet –
158/I–VIII
- Bokros bánat én szívemet mely gyakran epesztí
– 131/XVI
- Bokros bánat, mely unalmat szívemben szerzettél
– 131/I–II, III–VI, VIII, XIV, XVII–
XVIII, XXI–XXVII, XXIX–XXXI
- Bokros bánat, mely unalmat szívemnek szerzettél
– 131/VII, IX–XIII, XV, XX, XXVIII
- Bokros bánat, mely unalmat szívemre szerzettél
– 131/XIX
- Boldogtalan azon óra, melyben fogantattam –
87/I–II
- Boldogtalan nékem életem folyása – 102
- Boldogtalan sorsa siralmas életemnek – 91, 149/
I–XII, XIII, XV–XVII, 150/I–VIII
- Boldogtalan sorsa siralmas fejemnek – 149/XIV

Bölcsőmből kikelvén – 114/I–X
 Bú az én életem, siralomban habzik – 133/XIV
 Búban én életem s siralomban habzik – 133/
 II–III
 Búban én életem, siralomban habzik – 133/I,
 IV, V–XIII, XV–XIX
 Bús szívem szomorog – 168/II
 Bús szívem szomorú – 168/I
 Búsul szívem, majd' vérrel könyvezik – 134/I–IV
 Búval élem, búval, búval világomat – 71

 Csak egy hajam szála sincs – 145/XII
 Csalárd már ez világ, nincsen kinek hinni – 22
 Csalárd világ, álnok világ, mit csalogatsz enge-
 met? – 57/I–II

 De hamar elmúltál, édes leányságom – 100/I,
 III
 De hát ugyan meg kell halnom – 97/XVIII
 De megmondám, hogy ki ugrik, édes lányom!
 – 122/II
 Dicső fénnyel égő egek – 156/IV
 Divatba jött a lányoknál – 19/X
 Duna vize lementében – 128/II

 E mostani álnak világban – 32/I–III, V–IX
 Édes hazám, szánjad válásom – 59
 Egy fő hegyi tolvaj keserves éneke – 79/II
 Egy vén ember bánatjában – 94/I, II–III
 El kellennem, csak így kezdem keserves nő-
 támat – 77/II
 El kellennem, már úgy kezdem keserves sza-
 vamat – 77/I
 El köll hagynom világ javát már mostan – 54
 Elbujdosom már valahova – 32/IV
 Előbbi kedvemet, csendes életemet nyugvásá-
 ból felköltöm – 147
 Élet, élet, kedvessé csak a barátság tész – 5/I–
 X, XI–XX
 Életem mely szerencsétlen – 167/I–VI
 Éljkedvedre, mulatozzál – 8/III
 Éljkedvedre, spacirozzál – 8/II
 Ellenkezést szenvedni szoktak szerelmesek – 3
 Elment az én uram a faranciára – 112/II–III
 Elment az én uram a katonaságra – 112/I
 Elment, elment az én uram táborban, táborban
 – 111
 Én is egyszer kedvemre éltem – 143/XXV
 Én is olykor kedvemre éltem – 143/XXIV
 Én is régen kedvemre éltem – 143/XX
 Erdő, erdő, de magas vagy – 65/I–II
 Erdők, mezők violái – 117

Eső után késő vásár palástodhoz kapdosni – 121/XI
 Ez világban aki élni – 35
Ez világra bíra bár ne szűlettem volna – 145/I
 Ezerhétszázhetvenhétben, élettakarás-kezdet-
 ben – 81

 Felix ille, qui crumena, plena semper navigat
 – 21/I, III–V
 Felnyitám már bús szívemnek régen bezárt aj-
 taját – 121/XV
 Felnyitnám már bús szívemnek régen bezárt aj-
 taját – 121/I, III, VI, IX, XIII–XIV, XVI,
 XV/III, XXV, XXIX–XXX, XXXII,
 XXXVII–XL, XLIII, XLVIII, LIV, LVI,
 LVIII
 Felnyitom már bús szívemnek régen bezárt aj-
 taját – 121/IV–V, VII–VIII, X, XII, XVII,
 XIX–XX, XXI–XXIV, XXVI–XXVIII,
 XXXI, XXXIII–XXXV, XLI–XLII,
 XLV–XLVII, XLIX–LIII, LV, LVII,
 LIX–LXIII
 Feltalálalak-e vajon széles e világban – 179/II
 Feltaláltatik-e vajon széles e világban – 179/I
 Fölnyitnám már bús szívemnek régi ajtaját –
 121/II
 Franc találta compliment cifra tászlival – 15/I–
 III

 Gyarlóságom, íme, mire hozott – 135/I–III
 Gyászbán borult szívem súlyos árja – 95
 Gyászolom az napot, melyben idejüttem – 148
 Gyászos éltem ki-ki látja és szomorú voltomat
 – 127
 Gyászos Múzsák az utat mutatják – 139
 Gyönyörű világom, régi szabadságom – 80

 Ha csakugyan meg kell halnom – 97/III, IX,
 XI–XIV
 Ha ki azt kérdezi, hogy hínak engem – 30/IV, VII
 Ha ki azt kérdezi, kinek hívnak engem? – 30/III
 Ha öreg a legény, szerencséje szegény – 93/I–II
 Ha szerzel sok barátokat – 9
 Habok közt evezek, járok és rettegek – 152/I–VI
 Habok közt rettegvé járok és evezek – 152/VII
 Haj, dínom-dánom, még élek, bánom – 64
 Hajnali csillagom nem derül fel – 84/I–III
 Halld meg, ég, föld, tenger, indulj szánakozni
 – 39/I, III
 Halld meg, ég, föld, tenger, s indulj szánakozni
 – 39/II, IV
 Hallgass, bús szívem, már ne sírj – 125/I–II,
 IV–VII

Hallgass, szívem, ne bánkódjál – 125/III
Hát csakugyan meg kell halnom – 97/XV
Hazám, hazám, édes hazám – 72/II
Hervad szívem, s árad naponként bánatom –
162/I–XI
Hervadandó világ, adom végső szómat – 44
Homályba borula a szép fényes nap – 186
Homályban borult szomorú napok – 96
Homályban borultak víg napjaim – 166/I–III

Idő, idő, tavaszidő – 165/I–II
Ifjúság virágját, legénység szabadságát bánom,
hogy elhagytam – 107/I–IV
Ifjúságomnak virágja – 34/I–II
Ím, üdő múlik – 43
Inolus, Inolus, corda mihi solus – 79/V
Inolus, Inolus, corde mihi solus – 79/III–IV,
VI–VIII, XI–XIV
Inolus, Inolus, cordi mihi solus – 79/I
Inolus, Inolus, ki miatt szívem bús – 79/IX–X
Isten hozzád, Somlyó vára – 78/I–II

Jaj nékem, szegénynek, árva idegennek! – 110/
I–V
Jaj, de szörnyen kell meghalnom – 97/XVI
Jaj, e világ mely hamar elműl – 51
Jaj, elvesztém életemnek hajnali szép világát –
106
Jaj, jaj, én gyámolom – 75/I–II
Jaj, kínomat ki nem beszélhetem – 153/I–XI
Jaj, mért hoztál, édesanyám, engem ez világra
– 176/I–II
Jaj, panaszim gyász-síralomba ejt – 173/VIII, XI
Jaj, panaszim gyász-síralomban rejt – 173/I,
III, VII, IX
Jaj, panaszom gyász-síralomba ejt – 173/V–VI
Jaj, panaszom gyász-síralomba rejt – 173/II, IV
Jaj, panaszom gyász-síralomba reng – 173/X
Jajjal életemet kezdtem – 63/III
Jajjal kezdem versemet – 151
Jere, pajtás, diétára – 28/I–II
Jóllehet kevés bajom volt még nékem az asz-
szonnyal – 113
Jót ígértél, fejemre sok gonoszt mértél – 184
Jövel immár, csendes álom – 163/I, IV–V, X
Jövel immár, édes álom – 163/II–III, VI–IX,
XI

Keserű annak lefekete, felkölte – 124
Két szemeim forrásai – 130/I–II
Kurca vize lementében – 128/I

Látom, életem veszendő – 129
Látom, immár sokkal könnyebb a tengert elke-
rűlni – 121/XXXVI

Madári szép szabadságom – 104/I–II
Már az egeknél panaszt tett egy állhatatos vi-
rág – 50
Már soha nem nyughatok – 185
Más a veréb, más a fecske – 8/IV–V
Más az arany s a sárgaré – 8/I
Még megbánod azt az üdőt, melyben asszony-
nyá lettél – 108/II
Meg vagyok én bűval rakva – 89/III
Meggondolván bús sorsomot méltán bánkód-
hatok – 160
Megsiratod azt az időt, melyben asszonnyá let-
tél – 108/III–VI
Megsiratom azt a napot, amelyen férjhez men-
tem – 109/II
Megvirágozott a mondola – 92/I–IV
Mely sok kínok és gyötrelmek fetrengnek – 178
Merő bolondság a mostani nagy hívság – 27/I,
II–III, IV–VI
Mi haszna már evedzőmmel habok ellen csap-
kodni – 121/XLIV
Minden a világon mulandóság – 53/VIII, XIV,
XVII
Minden az ég alatt mulandóság – 53/I–VII,
XI–XIII, XIX, XXIII, XXIV–XXVI,
XXVIII
Minden e világon mulandóság – 53/IX–X,
XV–XVI, XVIII, XX–XXII, XXVII
Minden zajos rút, vad habok dühösködnek el-
lenem – 171
Mindenható Isten, ki vagy az egekbe’ – 79/XV
Mindennap óhajtom régi szabadságom – 86
Mindenütt kedves most az álnokság – 26/I–III
Mint Biblis könyvében – 76
Mint pelikán a pusztában – 157/IX
Mínthogy látom változását életem napjainak –
41/I–III
Mit használ a szépség – 42/XXII
Mit használ e világ – 42/I–XX, XXI, XXIII,
XXV–XXVI
Mit szomorít e hír? – 42/XXIV
Módi jött be a jányoknál – 19/VIII
Módi jött a jányoknál – 19/VII, IX
Módi jött a lányoknál – 19/I–II, III–IV, VI
Módi jött a lányoknál – 19/V

Napok, napok, régi napok – 157/XXVII
Ne gondolj az irigyekkel – 136

Ne menj el, gyermekem – 75/III–IV
Ne menjetek, kérlek szépen – 67/I, III, V
Ne menjetek, kérünk szépen – 67/II, IV
Ne, milyen jól vala dolgom leány koromban –
116/VII

Nem adnám a báróságot sok százezer aranyért
– 36/I–XVI

Nem kis bú emészt engemet – 141/I–II
Nem lesz mindenkor így – 1/I, II, III, IV, V, VI–XII
Nem tanácsos titkokat inasokra bízni – 29
Nézd el, mely csalárd e világ – 24/I–II, III
Nincs a vigadásnak nálam szállása – 169/I–III
Nincs a vigasságnak nálam szállása – 169/IV–
V, V/I–IX

Nincs oly gyönyörűség ez álnok világban – 55
Nincsen gyönyörűségemre ez a világ – 90
No, te magyar maskara – 13

O juvena mollis flos! – 40/I, II, IV, VI
Ó, átkozott gonosz nyelvek, mért rontjátok hí-
remet? – 137/IV
Ó, átkozott irigy nyelvek, mért rontjátok neve-
met? – 137/V–VI, IX
Ó, de szegíny legín vagyok – 20
Ó, dühös irigy nyelvek, mért rontjátok híre-
met? – 137/III

Ó, eltűrhetetlen, iszonyú fájdalom – 46
Ó, én szerencsétlen napim – 82
Ó, felséges nagy Úristen – 72/I
Ó, gyászos esztendő, mely reám fordula – 177
Ó, ifjú, gyenge virág – 40/III
Ó, ifjúság, gyenge ág – 40/I, III–V
Ó, jaj, jaj, mit tegyek ez életben – 180
Ó, jaj, porrá váló és elmúló éltem – 170/I–II
Ó, kék színnel fénylő egek – 156/I–II, III, V–
VI; 157/II, XXIV–XXV, XXVIII

Ó, mely szörnyen kell meghalnom – 97/IV, XIX
Ó, milyen jól vala dolgom leány koromban –
116/I–IV, V–VI, VIII

Ó, szép ifiúság – 47
Ó, te hamis világ, olyan vagy, mint virág – 188
Ó, ti egek, ily kínokra milyen okból vettettem
– 126/I–II

Ó, világi gyönyörűség csalóka ábrázatja –
49/I–II, III–VI

Okosan jár vadász leshelyekre – 146

Pallérozzuk a világot – 37/I–IV
Példabeszédekben lesz minden uraság – 23
Rabjává tett álnok szerencse – 144/I–III
Régi napok, régi napok – 157/I, III–V, VII–
VIII, X–XXIII, XXVI, XXIX–XXXIII

Régi napok, régi órák – 157/VI
Ringy-rongy kapoc, félre tőlem – 38
Rózsaszálak közt mérges vipera – 4/VII,
XVIII, XX

Sem apám, sem anyám, sem jó atyámfia – 60
Senkit titkod és szándékod fenekére ne bocsáss
– 33/I–VIII

Siralmas életem, nincs reményem – 172
Siralmas világban sirással béléptem – 58
Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek –
101/I–XI, XII–XXII

Siralomra fordult az én vigasságom – 159
Sirass, rózsám, sirass, míg előtted járok – 88/II
Siratom azt a napot, amelyen férjhez mentem
– 109/I

Siratom magam magamat – 63/I–II, IV–VIII
Siratom magam s magamat – 63/IX

Sírva írt levelem – 61
Sok búkat árasztott – 145/VII, XI, XIII
Sok búkat szívem árasztott – 145/VIII
Sok bút árasztott – 145/II–IV, VI, VIII, X
Sok búval árasztott – 145/V
Sokféleképp fárasztottam elmémet hiában –
105/I–II, III–IV

Szánom emberi sorsomat – 56
Szánom gyászos életemet – 132/III
Szánom gyászos életemet – 132/I–II
Szelek szárnyán járó elmém gondolati – 140
Szerencsés az, ki dagadtott erszénnyel evezget-
het – 21/II
Szerencsétlen állapotom, keserves én életem –
98/I–IV
Szernyű sírásra reá jutott én fejem – 62
Szokása a dámának tíz óráig alunni – 18
Szomorú nékem a lejtő, a lejtő – 122/I
Szörnyű nagy a munkám – 7/I–II, III–XV
Szüzesség virágát, legénység szabadságát bá-
nom, hogy elhagytam – 107/V–VI

Tavasz, tavasz, gyenge tavasz – 85
Tehát ugyan meg kell halnom – 97/I–II, V–
VIII, X, XVII
Terhesek én gondolatim, ha múlt üdömet kép-
zem – 182
Tündér szerencse szekérében – 183

Úgy ég a tűz, ha tesznek rá – 142/I

Vajha ki látná vagy tapasztalná keserves élte-
met – 120/IV–VIII

Vajha ki tudná és tapasztalná keserves életemet
– 120/III
Vajha ki tudná vagy tapasztalná keserves életemet – 120/I, IX–X
Vajha ki tudná vagy tapasztalná szomorú szívemet – 120/II
Vajon kinek panaszoljam bús szívem fájdalmát? – 119/VI
Vajon kinek panaszoljam szívem nagy fájdalmát? – 119/II–III, X
Vajon kinek panaszoljam szívemnek fájdalmát? – 119/I, IV–V, VII
Vajon kinek panaszoljam szívemnek nagy fájdalmát? – 119/VIII–IX
Valahol elmélygek s valamit szemlélek, minden vigad kedvére – 66
Valaki az élők közül holtakkal barátkozik – 115
Valaki józanul él – 6/I–II
Valamerre csak tekintek, minden vigad kedvére – 181
Vale, vale, Panoniám – 69

Válét mondok néked, világ – 161/I–II, III–IV
Vasárnapnak virradtára – 89/I
Vasárnapra virradóra – 89/II, IV
Vedd fel első muzsikádat – 74
Vidám kedvem, már nyugodjál – 45/I–II
Vígsgós kedvű óráim – 187
Világ állapotja szívem hasogatja – 52
Világ elejében támasztom ügyemet – 155/I–III
Világ haszontalanság – 10/I–V, VI–X, XI–XXIII, XXVI–XXVII, XXIX–XXXII
Világot ki isméri – 48

Zavarodott kedvvel töltöm többre éltém kínos napjait – 154/V–VI
Zavarodott kedvvel töltöm többre kínos éltém napjait – 154/I–IV

*

Ismeretlen: 137/VII

Címmutató

A dőlt szedésű számok a főszövegben közölt változatokat jelölik.

- A barátság – 5/XIII
A barátságról – 4/IV
A Bölcs Salamon Prédikátor Könyvének 12. részéből – 92/IV
A dámákhoz – 13b
A gavallérokhöz – 13a
A hajós – 121/LIX
A házasságnak késői megbánása – 114/X
A hosszú nadrágos magyarok a rövid nadrágos magyarokhoz, kik német ruhát viselnek – 13
A kesergő – 121/XII
A késő bánat – 121/LV
A kis füröcske – 7/IX
A kis világbeli nagy világ – 10/XXX
A kisasszonyokhoz – 13c
A mostani világ – 27/III–VI
A mulandó világ hívságitól való búcsúzás – 45/II
A mulandóságról – 53/XI
A Murányi Jánosé, melyet a miskolci tömlöcbe írt – 97/VIII
A páros szív jutalma – 143/XXVI
A pitypalatty madárról – 7/IV
A rágomazóról – 137/III
A sok baj több bajt okoz – 10/XI–XII
A szerelem felől – 97/XVI
A szerencsétlen ifjú – 121/XLVI, LX
A színezett barátságról – 32/I
A változó szerencse – 143/XXII
A világi mulandóság – 53/XII
A világnak színes csaláságárul – 25/XVI
Apám éneke (1837) – 101/XXII
Aria cantio – 182
Aria de adversitate – 144/I
Aria de mundo – 25/III
Aria de pecunia – 21/III
Aria de querulante – 102
Árvaságról való versek – 123/II
Asszonyi panasz – 105/III
Asszonyok panasz – 99/I, IV
Asszonyok szemre hányása – 105/IV
Az férfiaké – 107/V
Az irigy nyelvek – 137/V–VI, IX
Az irigy trucca – 131/XV
Az irigyek nyelve ellen magát vigasztalja – 131/XXVIII
Az leányságbeli élet mely gyönyörű, szép és köllemetes élet legyen. Aki már férjhez ment, tanácsot ad a szűzleányoknak – 108/II
Az Pintyi éneke – 79/III
Az új políciáról – 25/XVII
Az újdunúj polícia – 25/IX–X, XI–XIII, XXI
Az újdunúj politicáról – 25/XVIII
Búban merült embernek zokogási – 145/VII
Búcsúzó ének – 162/I–II
Búfelejtés – 8/IV
Bús hánykódások – 168/II
Búslakodás – 131/XXIII
Cancio nota elegans – 63/II
Cantillena de vanitate mundi – 40/I
Cantio candida – 1/VIII
Cantio elegans – 79/X, 133/XIII
Cantio pia – 145/X
Cantio pulchra – 63/I, 145/XII
Cantus ad honestam animi recreationem – 145/II
Cantus valedictoricus – 74
Character-festő – 10/XXIII
Citromillatú ének – 11/IV
Egy boldogtalannak panasz a halavány holdnál – 101/XVII–XVIII
Egy furcsa – 131/XVI
Egy ifjúnak szerencsétlenségéről – 121/XXXII
Egy leányzó panasz – 121/XXXVII
Egy megepedett szívnek siralma – 150/I
Egy megfogott tolvaj éneke – 79/VIII
Egy miskolci deák készítette, felakasztott – 97/VI
Egy szerencsétlen asszonynak siralmas énekje, melyben az ő férjhez menését kesergette eképpen – 110/I–III
Egynéhány szomorú versek – 82
Ékes nótá, 1773. esztendőben – 143/X
Ének a világi dicsőség leírásáról – 42/XXVI
Erdélyországe – 157/XXIX
Erdélyországi ének – 157/XXX
Észrevétel – 19/VII

Felelet 2 énekre: Világ haszontalanság – A dáma
ha nem smukkos – 12/III
Fide sed cui vide – 4/XXVII
FleBILE carmen Georgii Rákótzii Hungariam re-
linquentis – 157/XXV
Fogságban lévő Rimanótzynak sóhajtozási – 84/I
Für madárnak panasza – 7/V
Fürjnek az éneke – 7/VI

Gróf Bánfi Dénesé – 46
Gróf Bánfi Dienes keserves éneke – 39/IV

Hodiernum damarum novaturiens seculum
exhibens – 10/XV
Hogy asszony lett, sajnálja – 101/XII

Igen elmés ének – 34/I
Igen keserves ária – 162/VI–VIII
Inol az örmény hegyekben – 79/XIV
Intés – 33/II–III, V–VI, VIII
Irigységnek megvetése – 131/IX

Keseredett ének – 119/III
Keserű lejtő – 122/II
Keserves tudomány, avagy az repülő madár mód-
jára szabad akaratján gyönyörűségben élő
ifúságnak megsiratása, az melyben egy ma-
gának házassággal holtig való rabságot szerző
ember ekképpen az ő siralmas állapotját egye-
beknek például előbeszéli keservesen – 98
Legények gúnyolása – 108/VI

Maga gyilkosa; A második beszélgetést bere-
kesztő kórus vagy ének – 158/III
Magát vigasztaló szomorú ének – 140
Magyar ének, keserves magyar nótára, melyben
aki az, sirassa magát – 155/I–II
Magyar majom – 11/I, VI
Majd meglátom én – 142/III
Marasztás – 75/IV
Mély gondolatok – 58
Messzire eltávozó hív szerettejét otthon hagyja
– 121/VII
Módi ének – 10/XXVIII
Mostani módíró – 10/XXVII
Mostani világ – 25/VII–VIII
Mundus – 24/I
Murányi fővétel előtt – 97/XI

Nem lesz mindenkor így – 1/XIII
Nota elegans – 10/V, 100/II, 122/I
Nota elegantissima – 42/XIII

Öreg emberek éneke – 92/II

Pitypalatty – 7/X, XIV–XV
Pitypalatty éneke – 7/III, XII
Pitypalatty-ének – 7/II, XIII
Pitypalatty-nóta – 7/XI
Pokol és lelkiisméret – 158/VIII
Pro Amarillide – 99/II

Querela sponsae – 106

Rabok éneke – 86
Rajtavesztett vőlegény – 114/V
Rákótzii egyik szomorú nótája, mikor Magyar-
országot elhagyta – 157/XXVIII
Rendes ének – 25/II
Rimanótzii éneke – 84/II–III
Rococo-dal – 19/X

Siralmas versek, melyeket némely elhagyatott
convertita halálakor találtak meg mellette,
ahol feküdt – 119/X
Szép elkesergett ének – 133/XII
Szép ének – 131/III
Szép nóta – 131/XIII
Szépség, kincs, pompa, mind semmi – 42/
XXII
Szomorú dal – 121/XLI, 149/XII
Szomorú ének – 120/I, 121/L–LI, 150/VII
Szomorú gerlice siralma – 101/XX–XXI
Szomorú nótája – 97/XIX
Szomorúnak vigasztalása – 1/V

Talált ének, tárogatósípra – 143/XV
Tanácsadás – 4/XXII
Teleki József éneke – 157/VI
Tengeri veszedelem – 121/XXXVIII
Törvénytánu előbeszéd – 97/IV

Ugyanez magyarra fordítva – 125/VI
Új házasságnak szomorú versei – 108/I
Úri remete – 128/II

Ühüü – 25/XIX

Valedictoria domini senioris – 73
Várj meg, holló, várj meg! – 88/III
Vén ember éneke a Bölcs Salamon meséjének
értelméről, Préd. XII. – 92/I
Vének éneke a Bölcs Salomon meséjének értel-
me szerint. v.-ről Préd. XII. – 92/III
Világ szokása – 30/V–VI

Világi búcsúzó ének – 162/X–XI
Világi hívás – 48
Világi múlandóság – 53/I, IV–V
Világi szép ének – 157/XII

Világi szép szomorú ének – 161/III
Világot hagyja – 40/IV

Zöld Péter éneke – 121/XXVIII

Nótajelzések mutatója

A kurzív kezdősor helyett eredetileg az adott forrásban korábban feljegyzett szövegekre vonatkozó utalás szerepel, pl. *Azon nótára*.

Nem tüntettük fel az álcímekhez hasonló nótautalásokat, pl. *Tulajdon*.

A kisasszony gálájába' – 28/II
 A szerencse tündér kerekén – 32/VIII, 143/XII
 Ángyomasszony tanított – 16
 Arany idejém folyása – 156/II
 Duna vize lementében – 8/IV
 Édes Tubám, szépségednek – 19/VII, IX
 El kell menni, nincs mit tenni – 119/IV
 Felnyitnám már bús szívemnek régen bészárt aj-
 taját – 113, 121/XXXVI
 Gyászos szívem, jaj, mint kesereg – 143/XVII
 Haragodnak nagy voltában – 31
 Hol vagytok, Pegasus, Parnassus leányi? – 133/
 IV, 170/I
 Mint gyors szarvast ha vadász sért – 92/II–IV
 Mit használ, kérlek, e világ – 92/I

Nagy urak a papok – 114/X
 Ne menj el, marasztlak – 76
 Ó, te tündér világ, hallottam híredet – 149/XVI
 Philosten mint Florentinát – 156/III
 Régi napok, régi napok – 63/IV, 161/II
 Siralmas életem, bánom cselekedetem, hogy
 asszonnyá lettem – 114/V
 Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergek –
 131/I, XXVIII
 Sirasd meg azt az időt – 106
Szánjatok, ó, magas egek – 34/I
 Szerencsétlen voltán – 154/II
 Szörnyű nagy romlásra készült Pannónia – 63/II
 Tília, tilia – 79/XV.
 Vale mundi lusum satis – 101/I, IV–V

*

Hanák – 158/III
 Lengyel nótára – 132/II
 Oláh nótára – 125/I

Névmutató

- Ábel 499, 555
 Ábrahám 154, 418
 Absolon 117
 Adanitska József 373, 560
 Adorján Imre 326, 474, 491, 560
 Aeolus (Aiolosz) 240, 553, 554
 Agamemnón 557
 Aiakosz 557
 Ajkay Alinka 576
 Ajtai István 465
 Akhilleusz (Achilles) 114, 247, 248, 388, 499, 553, 554
 Alexandrosz, IV., makedón király (Nagy Sándor) 88, 109, 117, 384, 556
 Alkésztisz 423
 Almási Sámuel 18, 375, 376, 388, 389, 401, 462, 538, 560
 Alszegehy Zsoltné 576
 Amade László 357, 369, 403, 441, 576
 Amor lásd Cupido
 Amphión 138, 150, 553
 Antiophé 553
 Ányos Pál 439, 446
 Apollón (Apollo, Phoebus) 35, 138, 150, 331, 553, 556, 557
 Apor Péter 335, 336, 346, 349, 572
 Aranka György 17, 326, 361, 368, 370, 384, 385, 398, 419, 430, 449, 469, 499, 527, 534, 560
 Arany János 18, 328, 391, 422
 Arany László 575
 Árgirus 423, 469
 Atroposz 556
 Attila, hun király 56, 349
 Augustus Caesar (Caius Octavianus) 114, 388, 553

 B. P. 342, 387, 443, 444, 446, 470, 474, 493, 494, 496, 497, 517, 522, 541, 546, 569
 Bacchus (Dionüszosz) 136, 343, 553
 Badics Ferenc 347, 572
 Bagó Márton 332
 Bakó Karolina 430, 470, 528, 534, 560
 Bakoss Gergely 433
 Baky Rudolf 441
 Balás József 414, 415, 560
 Balassa Bálint, gróf 576
 Balassa Elis 470, 560
 Balassi Bálint 398, 403, 451, 464, 503
 Balássy Dénes 528, 560, 572
 Ballagi Mór 459
 Balogh Magdolna 573
 Balogh Piroška 404, 572
 Balogh Zsigmond 538
 Bándi Péter 372, 436, 486, 499, 508, 517, 518, 520, 560, 572
 Bánffy Dénes 106, 378, 385, 584
 Bánhorváthné 64, 353
 Bánkúti Imre 572
 Baranyai Decsi János 334, 421, 500
 Barczafalvi Szabó Dávid 523
 Barkóczy Borbála 440
 Baros Gyula 377, 505, 572
 Baróti János 16, 425, 517, 518, 520
 Barra János 427, 465
 Barsi (Borsos) 497
 Barsi Ernő 458, 488, 494, 572
 Bartalus István 462
 Bartek József 332, 476, 560
 Bartha Dénes 324, 327–330, 334, 336, 344, 347, 357–359, 365, 380, 382, 383, 386, 402, 404, 406, 415, 417, 421, 423, 442, 455, 458, 460, 461, 469, 470, 473, 474, 478–480, 484, 488, 494, 500, 511, 527, 532, 533, 536, 537, 572, 575
 Bartók Béla 402, 425, 436, 532, 572
 Bathó István 394, 560
 Bathó Mihály 427
 Báthori Gábor 576
 Battha Bálint 382, 386, 438, 462, 468, 500, 560
 Békés István 438, 572
 Békéssy Juliánna 328, 330, 439, 560
 Bekker Zsuzsa 358, 572
 Benczédi Sámuel 344
 Bene Imre 383
 Benedek Elek 526, 560, 575
 Benedekffy Gergely 429
 Beniczky Péter 16, 319, 373, 398, 508, 510, 546, 576
 Beniczky Terézia 517, 560
 Bentzédi Ferenc 436, 560
 Benyák Bernát 319
 Berecz Ágnes 576
 Beregszászi Tóth Péter 403, 427, 433, 560

- Berekszászi Pál 459
 Berkes Tamás 573
 Bernát, Clairvaux-i Szent 434
 Bethlen Kata 432, 434
 Bezerédj Imre 480
 Bicskei Tót János 433, 560
 Bíró Ferenc 572
 Bisztray Gyula 576
 Bocskai István 576
 Bocskor János 384, 393, 394, 412, 414, 416,
 417, 427, 486, 504, 512, 560, 572, 573
 Bocskor Mihály 393
 Bodor János 531
 Bónis Ferenc 575
 Bónisné Pogány Carolin 425
 Borbély Szilárd 377, 387, 389, 572
 Borka Katalin 465, 499, 508, 560
 Boros Pál 412
 Borzi Nagy Iván *lásd* Nagy Iván
 Bölöni Kozma István 394, 560
 Brehm, Alfred 451
 Brtán, Rudo 361, 572
 Brutus, Marcus Iunius 509, 555
 Buda, hun királyfi 54, 348, 349
 Budai Zsuzsánna 327, 329, 560
 Buga Jakab 518
 Bukovitz Antal 401, 501, 560
 Büblisz 142, 404, 405, 464, 553

 Caius *lásd* Julius Caesar
 Catullus, Caius Valerius 486
 Ceres (Démétér) 136, 553, 558
 Child, Francis James 423
 Cordea, Marta 19
 Crăciun, Bogdan 19
 Crassus, Marcus Licinius 509
 Cupido (Amor) 384, 504, 515, 563
 Czéh Sándor 325
 Czombó Mózes 401, 420, 465, 561
 Czuczor Gergely 418, 572

 Csatáry József 329, 375, 388, 398, 542, 561
 Csefkó Gyula 440, 572
 Csehy István 487
 Cseke Sándor 475, 541, 561
 Cserei Mihály 416, 572
 Csiki Márton 522
 Csokonai Vitéz Mihály 17, 327, 376, 421, 476,
 488, 491, 492, 507, 508, 524, 540, 561, 572,
 575
 Csöbrös István 420, 485, 530, 574
 Csörge László 382, 388, 561

 Csörsz Rumen István 19, 332, 333, 369, 372,
 384, 387, 392–395, 398, 400, 412, 414, 417,
 436, 441, 442, 478, 486, 487, 493, 497, 499,
 504, 508, 512, 517, 518, 524, 531, 533, 572,
 573, 575–577
 Csukás Gyurka 152

 D. B 375, 561
 D. M. 536, 561
 Dante Alighieri 331
 Darciosz, I., perzsa király (Darius) 114, 388
 Daróczi József 407, 521
 Dávid, Izrael királya 30, 326, 555
 Deák György 328
 Deák Imre 574
 Deák Miklós 465, 561
 Deáky Zita 459, 573
 Debreczeni Attila 18, 572
 Dékáni Kálmán 442, 573
 Demjén Sámuel 518, 521, 561
 Dersi István 371, 516, 539, 561
 Dési Nagy István 546
 Devecseri Gábor 405
 Dézsi Lajos 377, 380, 383, 466, 505, 573
 Dezső Mihály 414, 561
 Diana (Artemisz) 457, 553, 556
 Dienes Dénes 19
 Dionüsziosz Halikarnasszosz 555
 Dobai István 395
 Dobó Miklós 372, 389, 439, 477, 482, 561
 Domokos Mária 18, 325, 367, 383, 423, 427,
 461, 478, 485, 502, 573, 575, 576
 Domokos Pál Péter 357, 372, 393, 458, 480,
 572, 573
 Domokos Sámuel 416, 573
 Dovbus, Oleksza 423
 Dubinszky Mátyás 471, 490, 561
 Dugonics András 319, 320, 362, 366, 372, 377,
 397, 435, 437, 443, 463, 470, 477, 478, 491,
 516, 561, 573, 574

 Édes Gergely 402
 Elek István 382, 388, 562
 Engel Károly *lásd* Köllő Károly
 Énlaki Török Sámuel 359, 465, 515, 562
 Epulo(nes) 117
 Erató 137, 554
 Ercsey Dániel 421, 531, 562
 Erdélyi Ferenc 495
 Erdélyi János 18, 320, 326, 334, 336, 337, 346,
 349, 353, 356, 357, 363, 367, 370, 372, 378,
 391, 401, 409, 412, 422, 425, 435, 446, 449,

- 459, 480, 488, 493, 497, 498, 501, 505, 512,
516, 526, 541, 562, 573
Erdélyi Zsuzsanna 19, 531
Erkel Ferenc 575
Esterházy Magdolna 377, 440, 448, 521
Esterházy Pál 576
Euripidész 557
Európé 557
- Fábián Gábor 541, 562
Faludi Ferenc 363–367, 385, 448, 461, 503,
510, 521, 570, 574
Farkas Károly 477
Farkas Pál 324, 332, 356, 365, 447, 452, 493,
494, 562, 573
Farkas Sámuel 382, 388, 467, 477, 562
Fáy András 330, 574
Fáy Zoltán 19
Fazekas Mihály 444, 573
Fejér János 474, 562
Fekete Vasilie 416
Félegyházi Lajos 462, 542, 562
Ferenc, Lotharingiai, német-római császár,
társuralkodó 385, 543
Ferenczi Zoltán 394, 414, 417, 512, 573
Finck 529, 562
Flora 345
Flóra Ágnes 19
Florentina 524, 584
Fodor János 417
Fogarasi János 418, 572
Földesi Ferenc 19
Fráter István 576
- G. S. 328, 562
Gaál Károly 333, 573
Gaal Miklós 375, 411, 462, 485, 562
Gaal Vince 350, 501, 563
Gacák, Viktor Mihajlovics 423, 573
Gálos Rezső 331, 352, 574
Gáspár György 328, 330, 424, 563
Gazdag Mihály 465, 530, 563
Geszt István 395
Gottlieb Antal 455
Göntzy István 474, 562
Görbe István 416, 574
Granasztói Péter 19
Gulyás József 540, 572
Gvadányi József 17, 336, 416
- Gyalui Farkas 326, 491, 574
Gyöngyösi István 16, 359, 504, 505, 515, 563, 574
Győry Mihály 529, 563
Gyulai Pál 575
Gyulay Lajos 482, 520, 529, 547
- H. A. 446, 475, 563
H. S. 431
Habsburg-ház 356
Halász (?) 158
Hamilkár Barkas 554
Hannibál 162, 554
Hanvai (Hamvai) 420, 421
Hargittay Emil 342, 363, 574
Harsányi István 333, 385, 455, 512, 514, 527,
540, 572, 574
Hász-Fehér Katalin 330, 574
Havas Ágnes, Cs. 576
Hegedüs Béla 573
Heiser Krisztina 366, 478, 574
Hekabé 554
Hektór 35, 114, 384, 388, 499, 553, 554
Helené (Görög Ilona) 509
Héliosz 331
Henczy József 332, 563
Henter Antal 481, 527, 534, 536, 563
Héraklész (Hercules) 88, 118
Hermész (Mercurius) 283, 477, 534, 553, 555
Herschman István 357, 452, 460, 488, 563
Hésziodosz 556
Hevesi Mihály 154, 418, 563
Hevesi Péter 152, 418
Hiller, Johann Adam 330
Hodi Mihály 371, 563
Hodossy Béla 333, 385, 455, 527, 574
Hoffmann Gizella 19
Homérosz 553, 558
Hopp Lajos 573, 575
Horea, Vasile Ursu Nicola 398
Horovicz Fülöp 332, 563
Horvát György 517, 563
Horvát István 470, 536, 543, 561
Horváth András *lásd* Pázmándi Horváth Endre
Horváth Ferenc 441
Horváth János (1790) 319, 340, 344, 350, 452,
471, 563
Horváth János, irodalomtörténész 372, 389,
439, 477, 482
Horváth Lajos 403
Horváth Pál 498, 563
Hovánszki Mária, D. 19
Huszár Lajos 412
Hüppodátész 553
Hymen 354, 484

- Iarenus 194, 554
 Illésházy István 503
 Imre Lajos 382, 574
 Imre Mihály 349, 574
 Inolus 145, 146, 412, 414–418, 423, 580, 584
 István, I. (Szent), magyar király 56, 383
 Ixión 431

 Jakab Elek 326, 519
 Jakab Márton 531
 Jakab Zsigmond 530, 563
 Jankovich János 472, 563
 Jankovich Miklós 320, 324, 326, 337, 340–342, 344, 345, 350, 357, 365, 370, 371, 373, 379–381, 395, 407, 415, 416, 420, 421, 437, 446, 448, 449, 451, 452, 455, 460, 467, 469–472, 474, 480, 481, 484, 492, 493, 496–498, 500, 507, 512–514, 517, 521, 525, 529, 533, 534, 539, 546, 563
 Jankovics József 574, 576
 Jankovits László 475, 563
 Jánóczy András 399, 400
 János, Keresztelő Szent 410
 János, Nepomuki Szent 403
 Jánosi Sándor 372, 376, 415, 481, 520, 536, 539, 563
 Járdánházi János 433, 458, 480, 567
 Járdányi Pál 575
 Jenci Ferenc 332, 428, 438, 574, 576
 Jézus Krisztus 118, 124–126, 156, 226, 351, 385, 511, 530, 555
 Jonathán 30, 118, 326, 555
 Jósika család 520
 Jósika László 520
 Júdás Iskariótes 242, 244, 497, 555
 Julius Caesar (Caius) 114, 388, 509, 553, 555
 Julow Viktor 573
 Juno 484

 K. R. 542, 563
 Kácsándi 523
 Kácsándy család (Kohányi) 524
 Kácsándy József 524
 Kácsándy László 524
 Kácsándy Terézia 524
 Kádár István 394
 Kádár Zoltán 464, 576
 Káin 248, 408, 499, 555
 Kalavszky Zsófia 573
 Kallós Zoltán 417, 574
 Kálmány Lajos 395, 574
 Kanyaró Ferenc 371, 372, 376, 494, 574

 Kapros János 438, 570, 575
 Karácsony Lázár 346
 Kardos Antal 388, 439, 475, 508, 542, 564
 Kármán József 362
 Károlyi Sándor 529
 Katona Imre 397, 400–402, 419, 420, 423, 425, 485, 498, 501, 526, 530, 538, 574, 575
 Katona Tamás 573
 Kazinczy Ferenc 524, 533, 574
 Kecskeméthy Csapó Dániel (Kecskeméthy) 328, 330, 388, 476, 564
 Kecskeméti Gábor 573
 Kecskeméti Vég Mihály 502
 Kelecsényi József 332, 354, 504, 530, 531, 564
 Kelecsényi Pál Antal 332
 Kelemen László 332, 564
 Keller Antal 372, 388, 496, 564
 Kemény János, erdélyi fejedelem 407, 408
 Kemény Sámuel, gróf 431
 Kerényi György 575
 Keresztes Attila 576
 Kéry László 573
 Kharón 553
 Khimaira 553
 Khús (Hús) 117
 Kilián István 19, 352
 Kisfaludy Sándor 439
 Kiss Dénes 18, 397, 459
 Kiss Erika 381, 574
 Kiss József (1826) 327, 564
 Kiss József 324, 334, 344, 357, 358, 365, 382, 404, 415, 417, 421, 423, 460, 474, 478, 479, 484, 500, 501, 533, 572, 576
 Kiss Katalin 576
 Kiss Lajos 575
 Kiss Mihály 381, 564, 574
 Kiss Pál 327, 344, 352, 398, 522, 529, 530, 533, 540, 564
 Kiss Réka 463, 574
 Kisviczay Péter 319, 359, 371, 372, 374
 Klaniczay Tibor 393, 576
 Klothó 554, 556
 Knapp Éva 576
 Kocziány László 416, 420, 427, 431, 465, 481, 482, 572, 574
 Kocsi Csergő István 512, 514, 564
 Kodály Zoltán 402, 463, 464, 499, 515, 531, 574, 576
 Kodrus 109, 385
 Kollár Zsuzsanna 19
 Kolumbán Judit 19
 Komáromi János 477

- Komoróczy Terka 323, 327, 386, 540, 564
 Koncz Gábor 325
 Kondray János 439, 564
 Kontz (?) 353
 Korbits Tamás 448, 507
 Korompay H. János 19
 Kósa László 577
 Kosztolányi Dezső 511
 Kovács András 380, 541, 564
 Kovács Ferenc 336, 358, 380, 526, 564
 Kovács József 576
 Kovács Sándor 572
 Kozma Gábor 336, 392, 479, 564
 Kozma Mihály 336, 392, 479, 564
 Kozoca Sándor 490
 Kölcsey Ferenc 17, 377, 389, 574
 Köllő Károly (Engel) 416, 431, 481, 482, 574
 Kőnig György 333, 574
 Kőszeghy Péter 575
 Kővári Réka 434, 574
 Kreskay Imre 17, 371, 419, 452–454, 490, 518, 564
 Kresznerics Ferenc 17, 350, 385, 399, 419, 443, 458, 472, 491, 513, 564
 Krisztus *lásd* Jézus Krisztus
 Kríza Borka 462, 564
 Kríza János 18, 402, 436, 511, 574, 575
 Kroiszosz (Croesus, Cresus) 509
 Kulcsár Pál 336, 380, 383, 442, 455, 469, 488, 494, 532, 564
 Kún Sámuel 417, 422
 Kunság Jánosné 519
 Küllös Imola 19, 407, 412, 416, 419, 438, 463, 572, 573, 575–577

 L. J. 344, 457, 477, 496, 564
 Labádi Gergely 577
 Lábadi Károly 485, 530, 574
 Lakheszisz 556
 Lang Márton 323, 324, 385, 416, 471, 564
 Lányi János 361, 564
 Lázár 110, 385
 Lehel 354
 Lengyel Réka 19
 Lepsényi István 541
 Létó 553
 Listius László 576
 Livius, Titus 555
 Lóskay Benedek 334, 341, 381, 444, 496, 507, 514, 564
 Losonczi István 435
 Lőrinczy Réka 572
 Lucretia 509, 555

 Lukáts Bálint 345, 424, 565
 Luprik József 431

 Madách Gáspár 576
 Magassy Antal 332, 508, 575
 Maia 555
 Maius *lásd* Brutus
 Makay Ádám 388, 565
 Margalits Ede 451, 459, 575
 Margócsy István 19, 447, 575
 Margócsy József 447, 565
 Margócsy Sámuel 447
 Mária, Szűz 226, 232, 383
 Márkus István 476, 565
 Márkus Samu 438, 570
 Mars (Márs, Arész) 33, 129, 359, 384, 555, 574
 Marthon István 441, 475, 565
 Martinkó András 576
 Mátyus Péter 405
 Melegh Dániel 386
 Mercurius *lásd* Hermész
 Mészáros György 498, 575
 Mészáros Ignác 336, 357, 363, 369, 430, 474, 565
 Metastasio, Pietro (Pietro Antonio Trapassi) 492, 508
 Miklós Sámuel 140, 141, 404, 405
 Mindszenty Dániel 334, 335, 353, 365, 367, 368, 373, 396, 434, 476, 565
 Minerva *lásd* Pallasz Athéné
 Minósz 557
 Miskolczi Csulyak István 576
 Mnemoszüné 556
 Mohay András 576
 Molitoris János Gábor 475, 565
 Molnár Antal 367, 575
 Molnár József 410
 Mómosz 61, 69–71, 352, 361, 556
 Monori Ferenc 328, 330, 400, 402, 424, 437, 497, 542, 565
 Monori Péter 19
 Morvai Judit, Sz. 450, 577
 Murányi János 438, 439, 583, 584
 Murányi Róbert Árpád 351, 352, 386, 575

 Nagy Ferenc 349, 372, 446, 474, 565
 Nagy Imre, T. 474, 577
 Nagy István 327, 329, 344, 380, 450
 Nagy Iván (Borzi) 324, 347, 349, 356, 371, 372, 446, 561, 565, 575
 Nagy János 17, 336, 340, 344, 350, 355, 366, 367, 493

- Nagy Júlia 452, 575
 Nagy Lajos (1959) 576
 Nagy Lajos 327, 329, 376, 565
 Nagy Pistáné 208
 Nagy Sándor *lásd* Alexandrosz
 Naláczi István 541
 Napóleon Bonaparte, I. Franciaország császára 541
 Nátly Ferenc 319, 359, 372, 460, 565
 Niculescu, Radu 416, 575
 Nihelszki Dávid 388, 429, 438, 474, 523, 565
 Niobé 553
 Novák Lajos 351, 386, 511, 565
- Nyáry Bálint 327, 565
 Nyéki Vörös Mátyás 382, 418, 434, 574, 576
 Nyerges Judit 574
- Odüsszeusz (Ulysses) 138, 553, 558
 Ojtozi Eszter 403, 575
 Oláh Dániel 383
 Oláh Gábor 507, 508, 575
 Oláh Geci 538
 Olosz Katalin 574
 Olsvai Imre 575
 Olvasztó Gábor 430
 Orbán Balázs 575
 Orbán János 19
 Orbán László 574
 Oresztész 557
 Orpheusz 413
 Ortutay Gyula 397, 400–402, 419, 420, 423, 425, 498, 501, 526, 538, 575
 Ovidius Naso, Publius 405, 553, 577
- Őri Pál 138, 403
 Ötvös Péter 577
- P. M. L. 431
 Pajor István 425
 Paksa Katalin 19, 401, 459, 575, 576
 Pál István 435, 465, 519, 565
 Pál, apostol (Saulus) 61, 351, 512
 Pálffy Sámuel 436
 Pallasz Athéné (Minerva) 138, 139, 556
 Pálóczi Horváth Ádám 17, 18, 324, 325, 333, 334, 344, 347, 357, 358, 365, 367, 382, 383, 387, 404, 415–417, 421, 423, 430, 431, 442, 451, 456, 460, 461, 474, 478, 479, 483, 484, 500, 502, 533, 537, 566, 570, 572, 573, 576
 Pán (Faunus) 136, 556
 Pap 390, 566
- Pap Balázs 577
 Papp Géza 480, 576
 Papszász György, ifj. 396, 566
 Parisz 553
 Pataki Anna 541
 Pater Vitus 323, 324, 344, 365, 366, 448, 566
 Patroklosz 499, 553
 Pávay Mihály 351, 386, 523
 Pázmándi Horváth Endre (Horváth András) 364, 366, 369, 370, 387, 460, 546, 563
 Pécseli Király Imre 576
 Pégaszosz 241, 294, 470, 495, 534, 541, 556
 Perecki József 496, 566
 Perger Gyula 332, 576
 Petőfi Sándor 372, 403, 576
 Petrás Ince János 422
 Petrőczy Kata Szidónia 440
 Philipposz, II., makedón király 556, 557
 Philokratész 163, 557
 Philosztenész 524, 586
 Pinteá, Gligore 414, 416, 423, 573, 574, 583
 Pintér Endre 345, 425, 456, 478
 Pintér Jenő 393
 Pogány Péter 389, 576
 Polgár János 328, 330, 476, 566
 Pompeius Magnus, Cnaeus 509
 Pongrácz (?) 158, 419
 Popa, Mircea 524, 576
 Pósfalvi Tullok Mihály 332, 508, 566
 Priamosz 554
 Püladész (Philades) 150, 557
- Rákóczi Ferenc, II., erdélyi fejedelem 349, 360, 427, 514, 530, 531, 577, 584
 Rákóczi György, I., erdélyi fejedelem 576
 Rákóczi György, II., erdélyi fejedelem 407, 408, 529, 531, 532, 576, 584
 Rákóczi László (Sámuel) 419
 Rákosi Sámuel 403, 415, 473, 482, 483, 507, 519, 520, 527, 538, 539, 566
 Rapos József 430, 468, 476, 566
 Ráth Károly 436, 496, 544, 566
 Resetka János 382, 415, 431, 451, 474, 509, 529, 566
 Rettegi György 336
 Révai Miklós 363, 364, 391, 499
 Révay Erzsébet 440
 Révész Pál 327, 332, 350, 375, 398, 438, 566
 Rhadamantüsz 138, 557
 Rimanóczy (?) 159, 419, 584
 Rimanóczy Antal 420
 Rimanóczy család 420

- Rimay János 403, 464
 Róbert Zsófia 19
 Rosty Antal 542
 Rudasné Bajcsay Márta 19, 427, 576
 Rummy Károly György 331, 340, 365, 411, 440–442, 458, 535, 566
- S. József 387, 446, 473, 527, 541, 566
 Saator Péter 320, 380, 566
 Salamon József 337, 344, 361, 380, 566
 Salamon, Izrael királya 117, 170, 408, 433, 583, 584
 Sámson 35, 117, 384, 557
 Sándor, Nagy *lásd* Alexandrosz, IV.
 Sárdi Margit, S. 427, 440, 502, 576, 577
 Sárvári János 344, 345, 522, 566
 Sárváry Pál 328
 Saul, Izrael királya 117, 326, 555
 Saulus *lásd* Pál apostol
 Schedius Lajos 439, 531
 Schiller Erzsébet 576
 Sebesi Jób 575
 Sebestyén Gábor 327, 329, 330, 355, 375, 566
 Sebestyén Gyula 495, 528, 566, 575
 Sebő Ferenc 572, 577
 Sibrik család 347, 566
 Sipos Péter 388, 566
 Solymosi József 494, 566
 Somogyi Ferenc 328, 566
 Somogyi László 388, 567
 Stoll Béla 319, 320, 323, 324, 326–334, 336, 337, 340–342, 344, 345, 349–355, 357, 358, 360–366, 368–405, 407, 411, 412, 414–425, 427–433, 435–439, 441–452, 455–463, 465–488, 490–501, 503–510, 512–534, 536–548, 552, 560–569, 576, 577
- Sz. G. 477
 Szabó Dániel 329, 567
 Szabó G. Zoltán 574
 Szabó János (1837) 412, 439, 567
 Szabó József 353, 567
 Szabó Mihály (1801) 421, 567
 Szabó Samu 513, 567
 Szabó T. Attila 340, 415, 507, 574, 577
 Szabóky Adolf 501
 Szabolcsi Bence 435, 511, 527, 532, 575, 577
 Szádeczky Kardos Lajos 414, 416, 567, 577
 Szakmári Ötves János 442, 567
 Szakolczai István 324, 357, 362, 378, 403, 443, 466, 469, 567
 Szalay Ágoston 466, 567
- Szalay Olga 576
 Szarka János 329, 340, 382, 386, 536, 542, 567
 Szárnai Márton 445, 495, 496, 567
 Szatmári 505, 567
 Szeberényi Andor 503
 Szeel György 535
 Szeel Imre 340, 381, 405, 414, 447, 473, 491, 527, 533, 540, 567
 Szegedi István 398, 567
 Széki Péter 158
 Széky Sámuel 395
 Szemerényi Ágnes 333–335, 346, 349–351, 358–360, 371, 372, 374, 378, 385, 390, 406, 421, 435, 440, 449, 455, 461, 463, 468, 478, 493, 494, 497, 500, 511, 515, 520, 539, 541, 572, 573, 577
 Szenci (?) 494
 Szenci Molnár Albert 371
 Szendrey Sándor 375, 515, 567
 Szentes Mózes 574
 Szentgyörgyi István 375, 567
 Szent István 371
 Szentsei György 407, 408
 Szeőts István 327, 567
 Szerellemhegyi István 332, 567
 Szikszai András 435, 447, 488, 494, 567
 Szilágyi Ferenc 572
 Szilágyi Márton 18, 573
 Szilágyi N. Zsuzsa 19
 Szilasi László 577
 Szirmay Antal 333, 347, 357, 362, 369, 374, 388, 451, 567, 577
 Sziszüphosz 70, 361, 557
 Szita Gábor 19
 Szkárosi István 433, 458, 480, 567
 Szolga Mihály 377, 429, 505, 567, 572
 Szophoklész 557
 Szőkefalvi János Sándor 388, 546, 568
 Szöllősy Ignác 375, 376, 391, 461, 485, 536, 568
 Szöllősy István 332
 Szörényi László 19, 416
 Sztrógh Sámuel 385
 Sztrophiosz 557
 Szvitek Róbert 381, 574
- Tamás Zsuzsa 575
 Tamáshiday Varga Ferenc 506, 568
 Tantalosz 70, 361, 558
 Tarquinius Superbus 555
 Tasi Réka 573
 Técsői Szabó István 388, 568
 Teleki család 378, 395, 513, 531

- Teleki József 527, 531, 584
 Teleki Sámuel 531
 Thaly Kálmán 331, 333, 347, 369, 387, 393,
 394, 419, 420, 431, 437, 473, 496, 507, 514,
 517, 539, 545, 546, 568, 577
 Thaly Lajos 352, 430, 540, 568
 Thetisz 553
 Thököly Imre, erdélyi fejedelem 577
 Titius 70, 558
 Titzely István (?) 460
 Todi, Jacopone da 418
 Toldy Ferenc 508, 572
 Tolvay István 337, 380, 471, 527, 531, 568
 Tóth Barna 18, 576
 Tóth István 330, 355, 568
 Tóth István György 336, 577
 Tóth M. 329, 375, 438, 568
 Tóth Sándor 451
 Török Borbála 546
 Török Károly 575
 Tsorik András 319, 432
 Túri Dániel 354, 568
 Tüskés Gábor 19

 Udvardy János 424, 459, 493, 501, 568
 Urania 455, 456

 Váczy János 574
 Vadai István 19, 577
 Vajasdi N. Károly 327, 370, 374, 375, 376, 402,
 462, 481, 482, 536, 568
 Vajthó Miklós 475, 523, 568
 Varannay Mihály 404
 Varga Imre 360, 393, 394, 407, 416, 576, 577
 Vargyas Lajos 402, 419, 423, 463, 464, 511,
 574, 577
 Vári Fábián László 442, 577
 Vári Miklós 433, 568
 Vári Szabó Sámuel 476, 568
 Vass János 332, 542, 568

 Vécsei János 136, 403
 Venus (Aphrodité) 67, 188, 246, 338, 359, 384,
 448, 464, 475, 498, 525, 559, 574
 Veress János 415, 568
 Veress Márton 327, 333, 340, 344, 351, 358,
 377, 387, 415, 459, 468, 473, 477, 478, 484,
 507, 528, 533, 540, 568
 Verseghy Ferenc 17, 363, 367, 423, 568
 Versényi György 320, 361, 363, 368, 370, 396,
 469, 470, 488, 498, 505, 524, 577
 Vietórisz József 577
 Viganò, Maria Medina 559
 Vikár Béla 408, 409, 478, 538, 577
 Villon, François 511
 Violáné Bakonyi Ibolya 19
 Virág Pál 474, 569
 Viski István 327, 521, 569
 Visky István 546, 577
 Vizer János (?) 343
 Vizkeleti József 380, 383, 466, 505, 569
 Voigt Vilmos 526, 573, 575, 577
 Vöö Gabriella 511, 577
 Vutskits család 361, 378, 431, 481, 482, 498,
 507, 513, 519, 523, 525, 536, 539, 543, 569

 Wathay Ferenc 407
 Weisse, Christian Felix 330
 Wén József 370, 462, 517, 518, 569

 Zay Anna 440
 Zemlényi Attila 366
 Zemplényi 336, 380, 488, 494, 532, 569
 Zeus 553, 555–557
 Zichy Franciska 460, 474, 477, 569
 Zóilosz 69, 361, 559
 Zöld Péter 474, 584

 Zsigmond Benedek 19, 416
 Zsoldos Xavér 320, 324, 331, 369, 449, 488,
 500, 569

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA

XVIII. SZÁZAD

A sorozat eddig megjelent kötetei

PÉCZELI JÓZSEF: HENRIÁS (1792)
(*Vörös Imre*)

KAZINCZY FERENC ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI
(*Gergye László*)

VÁLYI NAGY FERENC: ÓDÁK HORÁTZ' MÉRTÉKEINN (1807)
(*Sobor András*)

KÖZKÖLTÉSZET 1. MULATTATÓK
(*Küllös Imola, mts. Csörsz Rumen István*)

TÓTH ISTVÁN KÖLTŐI MŰVEI
(*Orlovsky Géza*)

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI
(*Debreczeni Attila*)

AMADE LÁSZLÓ VERSEI
(*Schiller Erzsébet, Ajkay Alinka*)

KÖZKÖLTÉSZET 2. TÁRSASÁGI ÉS LAKODALMI KÖLTÉSZET
(*Csörsz Rumen István, Küllös Imola*)

UNGVÁRNÉMETI TÓTH LÁSZLÓ MŰVEI
(*Merényi Annamária, Tóth Sándor Attila, Bolonyai Gábor*)

DAYKA GÁBOR ÖSSZES MŰVEI
(*Balogh Piroška, Bódi Katalin, Szép Beáta, Tasi Réka*)

RÁDAY GEDEON ÉS FÖLDI JÁNOS ÖSSZES VERSEI
(*Borbély Szilárd*)

VIRÁG BENEDEK' POÉTAI MUNKÁJI
(*Porkoláb Tibor*)

BARÁTSÁGOS MULATOZÁSOK
Episztolagyűjtemények az 1770–1780-as évekből
(*Labádi Gergely*)

KÖZKÖLTÉSZET 3/A. TÖRTÉNELEM ÉS TÁRSADALOM
(*Csörny Rumen István, Küllős Imola*)

KÖZKÖLTÉSZET 3/B. KÖZERKÖLCS ÉS EGYÉNI SORS
(*Csörny Rumen István, Küllős Imola*)

Előkészületben:

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM VERSES MŰVEI 1796-IG
(*Tóth Barna*)

Az Universitas Kiadó által gondozott kritikai kiadások:

ARANY JÁNOS ÖSSZES MŰVEI

KÖLCSEY FERENC MINDEN MUNKÁI (2011-ig megjelent kötetek)

MAGYARORSZÁGI TUDÓSOK LEVELEZÉSE

PÁZMÁNY PÉTER MŰVEI

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA, XVIII. SZÁZAD

Az Universitas Kiadó tudományos sorozatai:

HISTORIA LITTERARIA (eddig 31 kötet, 1995–2014)

IRODALOMTUDOMÁNY ÉS KRITIKA

Az Universitas Kiadó kiadványai megrendelhetők:

www.prosperod.hu

Felelős kiadó az Universitas Kiadó igazgatója
Az Universitas Kiadó kiadványai megrendelhetők: www.prosperod.hu

ISBN 978-963-9671-50-8
HU ISSN 1416-6682

A kötet szerkesztője: Róbert Zsófia
Tördelés: Szilágyi N. Zsuzsa

A nyomdai munkálatokat
a Pannónia Nyomda Kft. végezte